

Historisk Efterretning
om
den frie adelige Skole
Herlufsholm

af
H. B. Melchior,
Professor, Doct. Philos., Overlærer ved Skolen.

København, 1822.

Forlagt af Hofboghandler J. H. Schubothé.
Trykt i H. F. Poppes Bogtrykkerie.

Deres Excellence

Geheime Stas- og Justits-Minister

Cancelliepræsident

Fr. Julius V. Kaas

Ridder af Elefantet, Storkors af Dannebrog

Og Dannebrogsmænd, de Kongelige Ordeners Vice-Kantsler, Chef for

Kiøbenhavns Politivæsen.

Diectør for Herlufsholm.

Underdanigst helliget.

Den udmærkede Kiærlighed, Deres Excellence bærer for det Syed, hvis Historie her leveres, og den uafbrudte Virksomhed for dets Hæder og Vel, hvormed De alt i en lang Række af Aar har lagt denne Kiærlighed for Dagen, ei blot berettiger men forpligte endog Forfatteren til at hellige Deres Excellence dette Arbeide, hvor De i Fremstillingen af de sidste sytten Aars Begivenheder overalt vil gienkiende Deres eget Værk. Deres Excellence modtage da dette som et skyldigt Offer af Taknemmelighed, og som et offentlig Vidnesbyrd om dets Forfatters Høiagtelse og tillidsfulde Hengivenhed. Med det Ønske, at Herlufsholm endnu længe maa nyde den Lykke at staae under Deres Excellences Bestyrelse, har jeg den Ære at undertegne mig

Deres Excellences

Underdanige

H: B: Melchior.

Fortale.

Ved at fremlægge nærværende Arbeide for Publicums Domstoel kan Forfatteren ei tilbageholde den Frygt, at mangen af Læserne muligen ei vil finde sine Fordringer tilfredsstillende, og fornemmelig, at eet eller andet Afsnit vil forekomme Mangen behandlet med større Udførlighed, end han havde ønsket. Forf. maa derfor gjøre opmærksom paa, at han under Udarbeidelsen har været nødt til at tage Hensyn til to Slags Læsere: dem, for hvem, Stiftelsen er, saa at sig, fremmed, og dem, der enten have

Deel i dens Bestyrelse, eller nyde godt af dens Velgierninger. Naar hine maaskee vilde nøies med en almindelig Udsigt over den Historie og nærværende Indretninger, fornemmelig om Fortidens Indretninger; ældre Reglementer f. Ex., for Underviisningen, for Disciplinen, for Bæspisningen eller andet, kunne ofte give høist nyttige Vink og Oplysninger, naar nye skulle forfattes, og kunde derfor i Skolens Historie ei udelades, uden at savnes af den Foresatte nu og i Fremtiden. Spørges der om Indretningen af Bygningen i ælde Tider, da fordrer og den, der nøiere kiender Stedet, en langt omstændeligere Underretning, end en Fremmed: hvortil, spørger man, brugtes i Munketiden eller i Skolens ældre Tid denne eller hiin Bygning, dette eller (IV) hiint Værelse? Og ey saadant Spørgsmaal burde vel, saavidt Omstændelighed i flere af sine Beretninger; men hvor han troede, at een eller anden Beretning blot for enkelte Læsere vilde have Interesse, har han anført den under Texten som Anmærkning. Til Beqvemmilighed for dem, der om een eller anden enkelt Gienstand ønske sig Oplysning, har han til føiet at alfabetisk Navne og Sag-Register. Saavidt om Planen.

Kilderne til sine Beretninger har Forf. Stedse anført, naar samme havdes trykte. Enhver, som selv har arbeidet i det Historiske, veed af Erfaring, hvor vigtigt det ofte er, at kiende Kilden til en Andens Beretning, og at derfor Citationer i historiske Skrifter ere nødvendige. Hvor saadan Angivelse her savnes, er Beretningen grundet enten paa Archivdocumenter, eller, hvis den angaaer den senere Tid, deels paa egen Erfaring, deels paa ældre paalidelige Mænds Underretning.

De vigtigste Kilder til Skovklosters Historie har den lærde Geheime-Archivarius, Etatsraa Langebek, samlet i sine *Scriptores rerum Danicarum*, 4de Tome. Disse ere:

1. *Calendarium beati Petri Nestvediensis*, sm her findes omtalt Pag 26. Foruden nogle korte Efterretninger til Danmarks Historie i Almindelighed, indeholdes heri Navnene paa Klosterets Velgiørere, for hvilke der skulde holdes Sielemesser, samt en Fortegnelse over saavel disses som Munkenes og andre Klosteret vedkommende Personers Dødsdage, dog ikke fuldstændige, ligeledes over Abbederne m.m.
2. *Obituarium Nestvediensis* indeholder, ligesom det førstnævnte Document, en Fortegnelse over Klosterets (V) afdøde Stiftere og andre Velgiøre, dog noget forskiellig fra det foregaaende, samt Taxten for Klosterets Afladshandel.
3. *Liber donationum monasterii beati Petri Nestvediensis & Skovkloster* (nærmer omtalt Pag. 36) indeholder udførlige Udtog, saavel af Kongernes og Biskoppernes Klosteret Tid efter anden tilstaaede Privilegier, som af Gavebreve og Tingsvidner, der hiemle det nogen Rettighed.

Blandt de Manuskripter, Forf. Har benyttet til Klosterets Historie, for tiener her særskilt at nævnes Abbed Jeips originale Regnskab over dets Gods-Indtægter og Folkeløn i Aarene 1467 – 81, som endnu haves paa Herlufsholm under Titel: *Liber reddituum monasterii Sancti Benedicti de Nestveth per me fratrem Jacobum Abbatem loci exactorum annis 1467 – 1481*. Ved Ælde og skiødesløs Behandling i Fortiden er vel dette Manuskript endeel beskadiget, men kunde dog, hvis det engang skulde være saa heldigt at blive behandlet af en anden Langebek, give et udentvivl ei uvigtigt Udbytte i Danmarks ældre Jordbrugs- og Pengevæsens-Historie.

For de trykte Kilder, Forfatteren har benyttet til Skolens Historie, behøver hen her ei at gjøre Regnskab, da de stedse hver paa sit Sted i Texten findes angivne. Archivefterretningerne maaes søges paa forskjellige Steder. I Rentekammerets Archiv haves fra Aar 1590 af (d. c. fra den Tid Geheimeraad Marcus Giøe som Skoleherre foranstaltede Regnskabet der revideret) samtlig Stiftelsens originale Regnskaber, foruden adskillige vigtige Commissionsforhandlinger (fra 1669,

1675 og 1684), Forpagtningscontracter m.m. Ogsaa Cancellie-Archivet indeholder endeel Oplysninger Herlufsholm vedkommende. (VI)

Før Grev Holstein blev Skoleherre, laae de fleste af Stiftelsens Papirer deels i Skoleherrens, deels i Forvalterens Gjemme, nogle i Rectors eller Andres, og saaledes udsatte for at ødelægges, deels ved skiødesløs Behandling, deels ved Ildsvaade eller andet Uheld. For at sikkre dem mod Ødelæggelse lod Holstein dem da alle samle og ordne, og saaledes hensætte til Opbevaring i de brandfrie Kieldere, hvor Cancelliets Archiv giemmes; men af de vigtigste Documenter – af alle dem, som hjemle Skolen nogen Rettighed – lod han iforveien tage verificerede Gienparter, eet Exemplar til Opbevaring hos Skoleherren, og eet hos Forvalteren.

Siden det her nævnte Tidspunkt ere flere særskilte Archiver fremkomne, hvoraf det vigtigste hos Skoleherren; her findes, foruden nysnævnte Copier, Skoleherrene Holsteins, Thottes, Schack Rathlons og Brandts Brevvexlinger Herlufsholm vedkomende, ei blot samtlige af dem modtagne Breve, men og Copier af de afsendte; endvidere samtlige til disse Patroner indkomne Forslag, Regnskaber og Beretninger, saavel Stiftelsens oekonomiske som videnskabelige Forfatning betræffende, samt alle af dem udfærdigede Resolutioner, Reglementer o, desl. Salig Geheimeraad Brandt lod dette Archiv (ved sin Privat-Secretær, Skolens nuværende Bibliothekar) ordne, og en fuldstændig meget vel ordnet Catalog derover forfatte; og af hans Excellence den nuværende Directør er det overleveret til Skolens Bibliothekar, der nu som Archvarius har det under sin Varetægt.

Hos Rector findes adskillige ei uvigtige Documenter, fornemmelig ældre og nyere Reglementer og Skoleprotokoller m. m. Den ældste Skoleprotokol er fra Marcus Giøes Tid, og indeholder en fortsat Fortegnelse over Disciple og Lærere fra 1690 til 1798. Blandt de Manuskripter, Rector har i Gjemme, er og den nylig omtalte liber reddituum. (VII)

Den Adgang, Forf. Har havt til de her nævnte Archiver, har han stræbt efter Evne at afbenytte; dog maa han bemærke, at Hoved archivet, som opbevares i Cancelliet, er for vidtløftigt til, at hans Tid kunde tillade ham at giennemgaae det heelt; han maatte derfor nøies med at undersøge de Documenter, han ansaae for de vigtigste, og muligen vil en tilkommende Bearbejder af Stiftelsens Historie her finde adskilligt, som er undgaaet den nærværendes Opmærksomhed.

Tvende af Skolens Rectorer, Mag. Steensen og Prof. Bernth, have i sin Tid tænkt paa at skrive dens Historie, men det er hos dem begge bleven ved Forsættet. Den Førstes Undersøgelse have vi imidlertid at takke for den Fortegnelse over Rectorerne, som findes his Thura (Idea hist. Litterariæ Pag. 45 – 52), og som her er afbenyttet; om den Sidstes Forsæt findes her Oplysning Pag. 223.

Nogle nyere Forfattere have omtalt Herlufsholm, nemlig Hr. Professor Chr. Molbech i ”Blade af en Reisendes Tegnebog,” indført i Maanedsskriftet Athene 9de Bind (foruden i sine Undomsvandringer), Hr. Salomon Soldn i ”Fire Dages Reise i Sielland” i sit Nyeste Skilderie af Kiøbenhavn for 1817, No 62 – 79, og Hr. Hofboghandler Beken i sin ”Sommerforlystelse eller tre Dages Reise 1817.” Disse Reisebeskrivelser, som der i nærværende Historie ei har været Anledning til at citere, har Forf. Her villet nævne, deels for at have Literaturen til Stiftelsens Historie samlet, deels til Underretning for dem, som ogsaa ønskede at kiende Andres

Efterretninger og Domme om Stedet, hvorved dog maa bemærkes, at det sidstnævnte Skrift indeholde ikke faa Urigtigheder.

Til Slutning maa det bemærkes, at, da en rum Tid er forløben imellem Udarbeidelsen af den første og sidste Deel (VIII) af Værket, saa vil det maaskee paa sine Steder spores, at de ere udarbeidede under andre Forhold mellem Penge og Naturalier, end de nærværende. Den Ulighed i Materiens Behandling, som deraf kan være en Følge, saavelsom Bogens øvrige Ufuldkommenheder, ville den gunstige Læser bedømme med Skaansomhed.

Herlufsholm den 16 August 1822.

Indhold

	Side
I. Stiftelsen Historie som Kloster. Aar 1135 – 1560.	
Klosterets Indstiftelse, Æiendomme og Privilegiet	3
Klosterets Beboere og deres Beskieftigelse	19
Klosterets Indtægter	27
Abbdene	34
Klosterets Opløsning og Inddragelse under Krone	36
II. Skovklosters Overdragelse til Herloff Trolle. Skolens Stiftelse og første Indretning. Stifternes Charateristik. 1560 – 67	44
III. Stiftelsens Historie fra dens første Indretning indtil Skolens Nedlæggelse 1567 – 1729.	
a. Bestyrelsen i dette Tidsrum	87
b. Underviisningen og Opdragelsen	138
c. Oekonomien (X)	173
IV. Fra Bestyrelsens Overdragelse til Rentekammeret indtil Grev Holsteins Død 1729 – 63.	
a. Bestyrelsen	190
b. Underviisningen og Opdragelsen	208
Holsteins Reglement for Lærerne	224
Holsteins Reglement for Oldfruen	236
Rectorerne og Disciplene indtil 1755	239
c. Oekonomien	245
Holsteins Reglement for Bespiisningen	247

V.	Stiftelsens Skiebne under Skoleherrene Grev Thott, Schack Rathlou og Geheimeraad Brandt. 1753 – 1805.	
a.	Bestyrelsen	254
b.	Underviisningen og Opdragelsen	
	Rectorerne, skolens øvrige Lærere og Oldfruerne fra 1755 til nuværende Tid	300
	Disciplene fra 1755 til nuværende Tid	316
	Udførligere om Disciplene fra 1799 og fremdeles	336
c.	Oekonomien	348
	Stiftelsens Indtægter og Udgifter ti 1 mai 1805	357
VI.	Stiftelsens Historie under nærværende Skoleherres Bestyrelse, Samt dens nuværende Forfatning. 1805 – 22. (XI.)	
a.	Bestyrelsen	367
b.	Herlufsholms Beliggenhed	369
c.	Gaardens Bygninger og Hauger (Mere desangaaende i Tillæget)	377 500
d.	Skolens nærværende Indretning	
	Dens Organisation i Almindelighed, med Instrux for Inspectøren	406
	Underviisningens Gienstande og Tid	419
	Lærerpersonalet og Skolens øvrige Foresatte	426
	Hielpemidler ved Underviisningen: Bibliothek, Naturaliekabinet og fysisk Apparat, Myntsamlin	427
	Midler til at befordre Flid og Sædelighed: Examina; Lærernes Bedømmelser; Tilsyn Lovsangen; Straffe; de Udeliges og Usædeliges	
	Bortviisning af Skolen	443
	Disciplenes daglige Beskæftigelser og Fornøielser; Ferierne	450
	Skolens Kost	460
	Disciplenes Anta, samt Omskostninger ved deres Underholdning I Skolen, saavel for Gratisterne som for de Betalende	464
	Stipendier for de fra Skolen dimitterede Disciple (Mere desangaaende)	469 498
	Disciplenes Antagelser i Skolen: af hvem; efter hvilke Regler: paa hvad Vilkaar	471
e.	Stiftelsens nærværende oekonomiske Forfatning:	
	Bøndergodset	475
	Hovedgaardens Marker	479
	Skovene og Tørveskæring	481
	Jagten og Fiskeriet	485

Forskjellige Penge – Indtægter	488
De aarlige Indtægter og Udgifter	489
Gaver til Stiftelsen under nærværende Directørs Bestyrelse	496
f. Tillæg, angaaende de seneste Forandringer	500

Tab. I. Grundtegning af Herlufsholm og Omegn 1804.

Tab II. Dito 1818.

Tab III. Grundtegning af Hovedbygningen.

Tab IV. Prospect af Hovedbygningen og Rectorboligen.

Tab. V. Skolebygningen.

Tab. VI. Prospect af Forstinspectør og Forvalter-Boligerne.

Vignetten: Prospect af Herlufsholm fra Jernbroen.

Første Afdeling.

Stiftelsens Historie som Kloster.

Aar 1135 – 1560.

Det nuværende Herlufsholm var før Reformationen et Munkekloster for Benedictinernes Orden. Under Kong Erik Emunds Regiering blev det anlagt i Nestved Aar 1135 a); det indviedes til Sanct Peder, og fik derfor Navn af St. Peders Kloster (monasterium beati Petri) b). Klosterets Stiftere vare: Ridderen Peder Botildsøn, tillige hans Brødre Greve Jørghen og Ridder Hemyngh og deres Moder Frue Botild c.)

- a) Stiftelsesbrevet er af 29 November 1135, og findes hos Stephanus i hans Notæ in Histor. Dan. Saxonis Gramm., P. 231.
- b) I mange Documenter kaldes det ogsaa Nestved-Kloster, eller Benedictinerklosteret i Nestved.

- c) Sædvanligen anfører Peder Botildsøn alene som Klosterets Stifter, formodentlig fordi han saavel i Celendarium som i Obituarium Nestvedense kaldes funddator huius loci (Langebeks Scriptores. Tom IV, Pag, 289 (4))

Peder Botildsøn var i sin Tid een af Landets mest anseete Høvdinge; af alt, hvad Historien medler so om ham, lære vi ham at kiende som en nidkiær, klog ? Mand, dr med Kraft søgte at sætte den ? igiennem, som han engang havde begyndt paa. Omtrent Aaret 1124 udmærkede Peder Botildsøn sig allerede som een f dem, der meest drev paa at indføre den ? Stand blandte den danske Geistlighed – En Sag, da, blev dreven med saadan Iver, at det endog gik til Grusom?hed*). Aar 1131 reiste han med flere om paa Tingene for at opdhidse Folket til at hevne Knud Lavards Drab**). 1137 tog han virksom Deel i Biskop Eskilds Oprør imod Kongen ***); men i det følgende Aar se vi ham som klog Fredsmægler, da han ved sin Anseelse og sit vise Raad stiller den heftige Strid, ? var opkommen imellem Biskopperne Eskild og Riko ? Erkebisppestolen i Lund ***). I de Privilegier, som? Af Kong Erik meddeltes Klosteret Aar 1140, omtales Hr. Peder som endnu levende, men senere melder Historien intet om ham; hans Dødsdag, den 29 April, havde Klosterets Munke af Taknemmelighed antegnet i deres Calendarium, for at kunne aarlig paa denne Dag erindre ham (5) i deres Bønner; men hans Dødsaar vides ikke d).

*) Langebeks Script., Tom I, P. 380.

**) Saxo ed. Syephanii, P. 240.

***) Saxo P. 249.

****) Langeb. Scr. Tom. I. P. 386.

Peder Botildsøns Brødre omtales vel mindre I Historien; men alle vare de dog Mænd af Anseelse og høi Byrd; og det er ikke usandsynligt, at de endog vare beslægtede med det danske Kongehuus.

Til Klosterets Oprettelse gave Stifterne allerede i levende Live ikke alene deres Eiendomme i Nestved og dens Omegn, men endog Gods paa Falster og Møen; og ved den Roeskildske Biskop Æskilds Gavnildhed, der ønskede i denne Verden at deeltage i Æren og i hiin Verden i Belønningen e) for Klosterets Stiftelse, erholdt Stifternes Gave en ei ubetydelig Tilvæxt; strax ved Klosterets Oprettelse skienkede nemlig denne Prælat det, for sig og Efterkommere paa Roeskilde Bispestol, den biskoppelige Tiende af Fierdeparten af hele Tybjerg (6) Herred; Kirkerne i Nestved, i Tiæreby og Haarslöv f) frigav han desuden, til Fordeel for Klostet, for alle biskoppelige Skatter og Byrder, tilstod Klosteret Tiendefrihed for alle dets daværende og tilkommende Eiendomme i hele it Bispedømme, og fritog Munkene for at staaen under nogen anden geistlig eller verdslig Øvrighed end den Biskop, i hvis Stift Klosteret laae; og for at sikre Klosteret saavel dets Eiendomme som de Privilegier, der saaledes vare det tilstaaede, lyste Biskoppen Kirkens Band og Fordømmelse over enhver, det være sig Geistlig eller Verdslig, som i Fremtiden vilde understaae sig at forgribe sig paa nogen af Delene g). (7)

- d) Af det her anførte er det klart (hvad Langebek først har viist i Script. Tom. I. P. 380, og Tom. IV. P. 289, og hvad der nu er temmelig bekiendt), hvor meget de tage feil (Hvitfelt, Stephanus, Poptoppidan og andre, som have fulgt Hvitfeld), der sammenblande denne Ridder Peder Botildsøn med Biskop Peder i Roeskilde, som faldt i Slaget ved Fodvig d. 4 Junii 1135.

- e) Huic eorum pio affectui justæque petitioni libenter annuens Ego Eskillus servorum Dei servus, simulque cum ipsis in Resurrectione partem beatam habiturum me credens volni &c, siger Biskop Eskild selv i sin Stadfæstesle paa Klosterets Fundats; og paa et andet Sted i samme Document: propter spem retributionis æternæ, ad memoriale perpetuum, tam nostri quam et successorum nostrorum, volumus ecclesiam hanc in bonis omnibus augere. (6) nationum mon. Beati Petri hos Langebek Tom. IV. P. 343 Eskillus Episcopus Roskildensis, omnibus notificat, qvaliter Petrus Botiildis filius, fratres quoque eius Hemmingus & Georgius, cum matre sua, Ecclesiam in Nestuet, qve juris eorum videbatur, ad monasticam vitam instituendam secundum regulam S. Benedicti, belegaverunt, per manus suas. Ad stipendia Monachorum, suum participati sunt patrimonium, Petrus in Lathby & Bucketorp curiam suam, & sex partes silve que Faxingæworæ dicitur. In Möen in villa Klæby V mansus & dimidium. Hemingus in villa Alæbæch dimidium mansum, & in Falstria in Getæsby & Walness II mansos. Botiildis mater eorum, in Nestuet parva, medietatem ville & silve, qve Ladbyworæ dicitur, & Torp, & in Nestuet maiore mansum unum & quadrantem, & molendinum (d. e. Magle-Mølle) dedit. Idem Eskillus Ecclesiam in Nestuet, in Tiæreby, in Haaslöffue manuisit, & omne Episcopale servicium eis remisit. Et concessit fratribus sui juris decimam in toto quadrante de Tyndeborgxherret (Tybiergherred) item decimas omnium monasterii possessionum in suo Episcopio presentium & futuratum, ita ut Abbas propriis expensis vadat ad Sybodum, vel alibi vice Episcopi.

Google oversæt: Til denne deres fromme hengivenhed og retfærdig beder jeg Eskillus, Guds tjeneres tjener, villigt nikker, troende mig selv at have en velsignet del med dem i opstandelsen osv., siger Biskop Eskild selv i sin Stadfæstesle paa Klosterets Fundats ; og paa et andet Sted i samme Dokument: for håbet om evig gengældelse, til et evigt minde, både af os og vore efterfølgere, ønsker vi at forøge kirken her i alt gods. nationer man. Salige Peter disse Langebek Tom. IV. S. 343 Eskillus, biskop i Roskilde, meddeler alle, hvorledes Petrus Botiildis søn, hans brødre og hans brødre Hemmingus og Georgius sammen med deres moder belejrede Kirken i Nestuet, som syntes at være deres ret, til at etablere et klosterliv. i henhold til reglen om St. Benedict, ved deres egne hænder. Til munkenes regning delte de deres arv, Peter i Lathby og hans hof i Bucketorp og seks dele af det skov, der kaldes Faxingæworæ. I Möen, i landsbyen Klæby, blev han fem et halvt. Hemingus opholdt sig halvdelen i byen Alæbæch, og to opholdt sig i Falstria i Getæsby og Walness. Til Botiil deres Moder, i det lille Nestuet, gav jeg Halvdelen af Byen og Skoven, som hedder Ladbyworæ, og Torp, og i det større Nestuet en Herregaard og en Plads og en Mølle (d. e. Magle-Mølle). Samme Esillus befalede Kirken i Nestuet, i Tiæreby, i Haaslöffue og eftergav dem al Bispetjeneste. Og han bevilgede sin Rets Brødre en Tiendedel i hele Tyndeborgxherret (Tybiergherred) Kvarter samt en Tiendedel af alle Klosterets nuværende og fremtidige Besiddelser i sit Bispesæde, for at Abbeden selv kan drage til Sybod. udgift eller andetsteds i stedet for biskoppen.

- f) Hos Stephanius (Notæ in Saxonem, P. 321) kaldes disse to Byer Chierby & Haslevæ; men i det Document, som anføres i følgende Anam. Tiæreby & Haaslöffue) Det kan herved erindres, at Tiæreby (ifølge et gammelt Manuskript, som Forf. Har havt i Hænde) formodes at have oprindeligen havt Navnet Kiærby af de mange Moser og Kiær, hvorefter Byen har været, og tildeels endnu er, omringet. Saavel Tiæreby som Haarslöv ligge begge i en Afstand af nogle faa Miil fra Nestved. Tiæreby Kirke blev Klosteret i Besiddelse af lige til Reformationen; men

Haarslöv Kirke med tilliggende Præstegaard bertbyttedes til Roeskilde Domkirke Aar 1355 (Langeb. Script., T. IV. Pag. 346).

- g) Biskop Eskilds aabne Brev af 29 Novb. 1135, hvorved han stadfæster Klosterets Stiftelse, viser, tillige, hvilke Klosterets Eiendomme vare strax ved dets Oprettelse. Dette Stadfæstelses brev findes fuldstændigt hos Stephanius (Notæ in Sax. Gramme., P. 321), men anføres her blot i Udtog, saaledes som det findes i lib. Dotige (7) for Klosteret vare disse det tillagte Herligheder, der dog rimeligviis lige saa meget vare en Følge af den nøie verdslige Forbindelse imellem Peder Botildsøn og Eskild, som af dennes Haab om at fortiene Himmerige ved sin Gavmildhed: den mægtige Biskop, som ikke var bange for at begynde aabenbar Feide mod sin Konge, trængte til den mægtige kraftfulde Ridder, som det maatte være (8) ham vigtigt at gjøre sin forbunden; og hvorledes kunde han dette bedre end ved den kraftige Understøttelse, han forundte dennes nye Stiftelse? I det Oprør, som Eskild begyndte mod Kong Erik noget over et Aar efter Klosterets Stiftelse, see vi derfor ogsaa Peder Botildsøn som en af Biskoppens ivrigste Tilhængere, der fortrinligviis bidrog til at opflamme Almuens imod Kongen, og som ved sin Iver endog bragte det dertil, at denne maatte flygte fra Sielland. Biskoppen havde altsaa ikke forgieves viis sin Goddædighed mod Hr. Peders Stiftelse – en Goddædighed mod Hr. Peders Stiftelse – en Goddædighed, som desuden i Klosterets Calender (Calendarium Nestvedense; Langeb. Tom IV) har forskaffet ham Navn af Hr. Peders Medhielper og Medarbejder i Stiftelsen (coadjutor & cooperator in fundatione Domini Petri). Ikkun een Betingelse havde Biskop Eskild tilføiet sin Gave til Klosteret: naar det nemlig i Fremtiden skulde blive Abbeden paalagt af Biskoppen, at drage enten til Kirkemøder eller andensteds hen i Kirkens Ærinde, enten paa Biskoppens Vegne eller tilligemed denne, da skulde han foretage Reisen paa egen Bekostning. Man erindre sig den Pomp, hvormed Prælaterne i fordum Dage pleiede at drage frem. Da det ikke var usædvanligt at see en Biskop ledsaget af sin Sværm af høiere og lavere Betiente, af Kieldermeister og Kieldersvende, Kokke, Bagere m. fl.; og i Forhold dertil stod og den Pragt, som de mindre Prælater førte paa deres Reiser. At reise paa egen Bekostning var altsaa for en Abbed ikke ubetydeligt; men noget kunde der og udrettes med Fierdeparten af et heelt Herreds Tiender, foruden mere, i aarlig Indkomst. (9)

Klosteret var saaledes af sine Stiftere vel grundlagt, og dets Magt og Anseelse udvidedes derefter stedse mere og mere. Hertil bidrog fornemmelig de Privilegier, som fem Aar efter dets oprettelse, i Aaret 1140, tilstodes det af Kong Erik Lam, og som siden af de følgende Konger fornyedes og forøgedes. Ifølge disse Privilegier var Klosteret med alle sine fine Eiendomme ikke alene fritaget for alle kongelige Skatter og Tynger, saavel i Krig som i fred *), med det eiede endog hele Nestved By næsten med fuld Souverainitetsret: Byen stod ganske under Klosterets Jurisdiction, det hævdede Tolden og alle andre kongelige Skatter af Byen, indsatte og afsatte Øvrigheden **). Og var i alle Maader Byens Herskab; senere hen erholdt det endog Ret til at dømme i Livssager ***). Ikkun een Forpligtelse, og den ubetydelig, havde Kong Erik i sine Privilegier paalagt Nestvederne, og Klosteret øvrige Undergivne, til Fordeel for Landets Regent: naar nemlig enten Kongen selv eller nogen af hans Folk vilde reise til Falster, Lolland eller nogen af de hosliggende Øer, da skulde Klosterets Undergivne være forbudne et een Dag aarligen at være behjælpelige med Transporten h). Men ogsaa (10)

*) Langebek Tom. IV, P. 342, XXX

**) Ibidem, P. 340 XVII.

***) Ibid. P. 342. XVII.

h) Kong Eriks Privilegier fra Aar 1140 have endnu i Herlufsholms Archiv, og ere aftykte i et Program af Prof. Bernth for 1774. Det væsentligste heraf er følgende: Ego Reicum Rex Danorum pro salute anime mee & pro regni tranquillitate Domono monente ac rogatu Domini Petri nec non fratrum suorum Georgii (10) & Hemming. Monachis Deo et santo in cenobio Nestwett servientilbud forum ville premonate ac omnia fori jura cum omni justicia ac Danorum consuetudine concedo. Nominatim autem trium marcarum ac quadraginta foris factura (d. e. fra Marks og 40 Marks Sagefald) quod Danico vocabulo dicitur mith suneres Chield (=Midsommersgeld). Pro expeditione (= Ægter, Pligtkørseler), qve ad homines ville Nestuet & ceteros colonos monachorum pertinet. Statuo. Ut me uel meos ad Falstriam uel Lalandiam. Uel ad alias insulas circumjacentes deducendo. Semel anno si necesse fuerit. Per unum diem deseruiant & c. Stadfæstelse, og tildeels Forøgelse og nærmere Bestemmelse af disse Privilegier have i lib. Donationum mon. B. Petri (i Langeb. Script., Tom. IV. P. 337 – 43) af Kongerne: Waldemar I., II, og III, Erik Plougenning, Abel, Christopher I, Erik Glipping, Erik Menved, Christopher I, Erik Glipping, Erik Menved, Christopher II, Valdemar IV (om hvilken der tilige siges: habuit monasterium suppetatum & liberum ab hospitalitate & gravamine solum familiarium, eqvorum et canum. Propter quod locus dimisit ei in recompensam Turebölle örö, Faxinge & Præstö met syt fang), Erik af Pomern, Christopher af Baiern, Christian I og II, Hans og Frederik I. Udførligst fremsættes Klosterets Rettighed over Netved i Kong Hans's Privileger oc friheder. Och sigær alsa; ath thøm for Gud bor Closter at nyde oc frilicken brugæ effter gammel seedvane. Først Kongelig Domstldt oc Ræætt. Som ær Fogædy (=Fogdiet) i Næstuet. (11)

Google oversæt Latin

Jeg, danernes konge, for min sjæls sikkerhed og for rigets fred efter formaning og anmodning fra Herren Peter og også hans brødre George Hæmning. Jeg skænker munkene til Gud og helgenen i klostret Nestwett servientilbud præklosterbyens messe og alle messens rettigheder med al retfærdighed og med danskernes samtykke. Nemlig en regning på tre mark og fyrre mark i udlandet (dvs. fra Marks og 40 Marks Sagefald), som på dansk betegnelse kaldes mith suneres Chield (= Midsommersgeld). For ekspeditionen (= Ægter, Pligtkørseler), som tilhører mændene i byen Nestuet og resten af munkenes kolonister. Jeg bestemmer. At sende mig eller min familie til Falstria eller Lalandia. Eller ved at bringe det til andre omkringliggende øer. En gang om året evt. Lad dem gå en dag, o.s.v

Denne Byrde ønskede Klosteret at vorde fritaget for, og afstod derfor til Kronen noget af sit Gods paa (11) Møen i). Sanct Peders Kloster var saaledes, som en lille souverain Stat, fritaget for alle Forpligtelser mod Landets Regent; det stode ene under Paven og Biskoppen i Roeskilde, hvilket sidste ogsaa var af Paven bemyndiget til, i Forening med Provsten sammesteds, at udnævne Abberne *).

Ved saa betydelige Privilegier tiltog Klosterets Anseelse; og, da tillige from Overtro og hellig Iver steds vedblev mere og mere at forøge dets Formue ved betydelige private Gaver, saa blev St. Peders kloster inden (12) kort Tid et af de rigeste og berømteste i Landet k).

Met allæ værtzligæ oc Kongeligæ Rettær, Ræntther oc Rættighet, met all Konuetligæ saltmaal. Særdelis benæffnde tre marckis og XL marckis sagærfald, Hals och hand, Torg, Torggiald (= Penge, som betales for at maatte sælge noget paa Torvet), ve annen Told, som kallis Torgørtug, badæ aff Løgæ vagne (= Vogne, som bringe Læg og andet Grønsel til Torvs), Fiskæ badhæ (= Fiskerbaade), oc andre wagne, eller ehvad mode som Torgæt væræ kan, Fredkøff (Bøder for Manddrab) aff Nestwet oc andre closters tjæner, Midsommers gjæld, Tofftegjæld, oc alle andre smareetzler, Ræntther oc Rættigheder, som Konning Erics breff udwiser, og annet, som forscrefne Fogædy tiilfallendis worder i Nestuet. Byrdendis Borgemestere, Radh, oc almwæ, atj giffue oc giøre Closter forsercsne, Rænthæ oc Rættighedt æffter gammel seedvanne, oc værer fogeden til help og trøst. Ec.

- i) Nemlig: 3½ Gaard i Chelby, een Gaard i Toreby og en halv Gaard i Albech, i alt fem Gaarde (Langeb., Tom. IV, P. 337).

*) Langeb. T. IV. P. 342, XXX.

(12) Klosterets Velgiørere vare mange: i den Fortegnelse over disse, som endnu haves *), opregnes ikke mindre end henvend halvtrediehundrede Personer, som ved deres Gaver havde gjort sig fortiente til at antegnes blandt dets Velgiørere, samt til at indsluttes i de Forbønner, som dagligen holdtes for disse i Kirken. Men intet Under, at Gaver til Klosterne vare mange i en Tidsalder, da man troede, at Himmerige kunde kjøbes for Penge. Blandt de Personer, som berigede Klosteret med deres Gods, var der nogle, som uden Forbeholdenhed offrede deres Gave, andre derimod betingede sig visse ugentligt eller endog daglige Messer, som deels i deres levende Live, deels efter deres Død, skulde holdes for des snarere at udfrie deres Siæle af Skærsilden; nogle overlode til Klosterets Godtbefindende at bestemme Anvendelsen af deres Gave, andre bestemte den selv, Her nogle Exempler, tagne af Klosterets Gavebog: (13)

- k) I Kong Waldemar II Stadfæstelse paa Klosterets Privilegier, af Aar omtrent 1203 (Langeb. T. IV. P. 337) anføres Klosterets daværende Eiendomme saaledes: Nestved ex utraqve parte amnis (d. e. Store- og Lille-Nestved), Grimstorp, Ladby, Ladbytorp, Faxingæ, Tiæreby, Höm, Halstat (nu: Holsted), Öpetorp (nu Øverup). Saltorp (nu Gallerup), Nagby (Naaby), Trælöse, Gaffnö, Appernæs, Nicholastorp (Nielstrup) cum aliis locis. Ved at sammenligne denne Fortegnelse med den Fortegnelse over Klosterets Eiendomme ved dets Oprettelse, som forhen er anført (i Anm. G) seer man, hvilken betydelig Tilvæxt dets Formue allerede i de første 70 Aar havde erholdt.

*) Calendarium Nestvedense; Langeb., T. IV. P. 289 – 97.

Johannes Dam skienkde Klosteret sin Gaard i Broby, med nogle Huse af Værdi otte Mark Sølv, samt 15 Læster byg, 12 Læster Havre, to Læster Rug og een Læst Hvede. Dette og mere gav han til derfor at bygge en Gaard paa Jorden, for hvis Indkomster skulde vedligeholdes en brændende Lampe i Kirken, samt anskaffes Viin, Oblater og Røgelse. Aar 1244 *).

Mattheus, Joh. Ebbesøns Søn, testamenterede Klosteret alle sine Eiendomme i Tetztorp (Thestrup), rørlige og urørlige, for at der hver Dag skulde holdes Siælemesse for Ham. Aar 1288 **).

Hermann Draff gav Klosteret sin Gaard paa Kiøbmagergade i Nestved, paa Vilkaar, at Klosteret ved en Vicarius skulde ugentlig lade holde fire Siælemesser for ham ved Sanct Peders Alter i Nestved. Aar 1315 ***).

Frue Sile gav noget Gods i Meynstorp, og lagde det til Hellig-Kors Alter, til Voxlys der at brændes. Aar 1368 ****).

Niels Jacobsen Lunge, Kannik i Roeskilde, gav Klosteret sit Gods i Raffnstorp, i Nørre-Kirkeby Sogn, nemlig tre Gaarde, for at Brødrene skulde holde en Messe for ham daglig ved Sanct Birgittes Alter, samt prædike paa hendes Fest, og Dagen derpaa holde en Begængelse (anniversarium, en aarlig Erindringsfest) for ham. Aar 1396 *****). (14)

*) Langeb. Tom IV, P. 351

**) Ibid, P. 390.

***) Ibid., P. 374.

****) Ibid., P. 404.

*****) Ibid., P. 355. See og Danske Magazin 1 B-. P. 269 – 72.

Oleff Axelsøn med sin Hustru Johanne stiftede et Capel i Klosteret, og gav dertil to Gaarde i Aræby, som kunde give een Mark Korn 1) og to lødige Mark for hver Dags Messe. Dersom Messen forsømtes, skulde Godset tilfalde Arvingerne. Aar 1430 *)

Boo Jenssøn, Væbnere, tilligemed hans Hustru Margrethe, gav til Klosteret Gerderop med al dens Fang; derfor skulde Klosterbrødrene holde en Messe Hellig Trefoldighed til Lov om Søndagen for vor Frues Alter, og to Begængelser om Aaret, saalænge Giverne levede; men efter Dres Død skulde der holdes een Messe om Søndagen, og een om Onsdagen for christne Siæle. Saalænge de levede, skulde de desuden af Klosteret have frit Huus og Livs Ophold. Aar 1486 **).

Juliane, Jacob Spikedynes Efterleverske, gav Klosteret alt sit Gods i Naaby, paa Vilkaar, at der skulde holdes Begængelser for hende om Aaret, og at hun maatte boe i Klosteret. Aar 1357 ***).

Disse Exempler maae være nok til at vise Sammenhængen med en Deel af de Gaver, ved hvilke Klosteret Tid efter anden berigedes.

Længe stod Klosteret ikke i Nestved: i Aaret 1261 – altsaa 126 Aar efter dets Stiftelse – afbrændte, paa tredje Paaskenat (den 26 April) ****) alle dets Bygninger (15)

1) Et Pund Korn var fire Tønder, altsaa en Mark Korn formodentlig to Tdr.

*) Langeb. T. IV P. 347.

**) Ibid., P. 356.

***) Ibid., P. 404.

****) Langebek, T. I, P. 371.

Paa Kirken nær, hvorefter det blev udflyttet i den strax ved Byen liggende Skov, hvor det under Navn af Skovkloster (Clastrum sylvestre) opbyggedes igien i forherliget Glands; og nitten Aar senere, i Aaret 1280, da en stor Ildebrand overgik Nestved By, matte Kirken friste samme Skiebne m). Men Luernes Graadighed har dog ikke ganske kunnet udslette Sporet af det gamle Sanct Peders Kloster.

Den afbrændte Kirke opbyggedes igien paa samme Plads, hvor den tilforn havde staaet, vedblev som Klosterets Eiendom at staae under Munkenes Bestyrelse, og bærer endnu, til Vidnesbyrd om sin Herkomst, Havn af St. Peders Kirke; og af Klosteret selv ere endnu umiskendelige Levninger tilovers: den hvelvede brandfrie Kielder under det saakladte Viinhuus (der nu er, og vistnok især for denne udmærkede Kielders Skyld i umindelig Tid har været i en Viinhanders (16)

- m) Det er mærkeligt, at Nestved i et Tidsrum af nogle faa Aar er bleven fire Gange hiemsøgt af Ildebrand: Aar 1261 brændte Klosteret, 1271 Byen, 1280 den største Deel baade af Store- og Lille-Nestved tilligemed St. Peders Kirke (Ecclesia major, siger Fortælleren; hvorved det maa bemærkes, at St. Peders Kirke endnu sædvanlig kaldes Store-Sogns Kirke, i Modsætning af St. Mortens, som kaldes Lille-Sogns Kirke), og 1297 en stor Deel af Byen tilligemed Magle-Mølle. Da dette berettes af en samtidig Skribent (Anonymus Nestvediensis; Langeb., T. I, P. 371 og 372), saa kan man ikke vel andet end ansee en Feiltagelse den nyere Beretning (Marmora Dan., T. I, P. 184), ifølge hvilken Kirken skulde være ødelagt ved Ildebranden 1271. Conf. Petri Olai Annales dan., Langeb., T. I, Pag. 187.

Eie) med sine mere end to Alen tykke Mure, beliggende strax ved Sanct Peders Kirke, kan man ikke see uden at antage den for en Levning af det afbrændte Kloster; Huset, hvorunder denne Kielder, er af Bindingsværk – Beviis nok for, at Huset og Kielderen ikke oprindelig høre sammen o).

Ogsaa i en anden Bygning, ligeledes beliggende i Nærheden af Kirken, paa Hiørnet af Torvet og det smalle Graabrødrestræde (den Gaard, som i mange Aar tilhørte afdøde Geheimeconferenceraad Bielke, og siden det Venskabelige Selskab) har man, efter ældgammelt Vidnesbyrd, fundet Levninger, som man har antaget at være af Sanct Peders Kloster p); og tildeels findes (17)

- o) For Eftertidens Skyld, der maaskee ikke vil kiende dette Huus under sit her anførte Navn, anmærkes, at det er beliggende paa Hiørnet af Hellig-Trefoldigheds-Gade og det lille Stræde, som gaaer langs med Kirkemuren.
- p) I en haandskreven Beretning om Nestved By, hvilken i Aaret 1744 er af Byens Magistrat tilstillet Stiftamtmanden, Baron Gersdorp, og hvis Forfatter røber baade Sagkundskab og Paalidelighed, meldes saaledes: ”Af hvad Orden Sct. Peders Kloster paa de Tider har været, veed vi ikke; men af et lidet Stræde, der gaaer fra Sct. Peders Kirke ud til Torvet, hvor der endnu paa den ene Side findes af Klosterets Mure, hvilket Stræde kaldes Graabrødrestræde, slutter man, at det maa have været af den Orden. I enden af fornævnte Stræde ud til Torvet har en Borger for 70 Aar siden (altsaa omtrent 1674) opbygget et to Lofts høit tavlmuret Huus, som endnu (1744) staaer (dette Huus er i Aaret 1819 for en Deel bygget om), og da de grov til Kielder under Jorden, træffede de paa Grundmuur af Klosterets (17) Fundament, og en muret Gevelst, hvorudi vare 7 Borgerlæs døde Menneskebeen, som bleve henførte paa Sct. Jørgens Hospitals Kirkegaard, og der i Jorden nedgravede, hvilket en Byfoged Enke har i Byen, 86 Aar gammel, som endnu lever ved god Fornuft og Skandser, har seet i hendes unge Aar, da hun den Tid som eget Barn var hos den Mand i samme Gaard, som Huset lod bygge.”

saadanne Levninger maaskee endnu, da Kiældermurene i denne Bygning (der i øvrigt er af Bindingsværk) ved deres Tykkelse og store Mursteene i det mindste ikke modsiger Tanken om en Alder af nogle Aarhundrede. Men neppe er dette Levninger af Sanct Peders Kloster, hvilket man maatte tillægge en alt for stor Udstrækning, hvis man vilde henføre baade disse og de nys omtalte

Levninger, foruden Kirken, dertil. Høist timeligt er det derimod at antage dem for Levninger af der ødelagte Graabrødrekloster, som vi vide at have ligget ved det nuværende Torv pp).

pp) Helvaderi Sylva chronologica circuli baltici, 2 Th., P. 89. Herved kan dog anmærkes, at der ogsaa paa et andet Sted, hvortil Torvet forhen har strakt sig, noget bagved den nuværende Vagt (paa Hiørnet af Gaden Ramsherred, har existeret Rudera af meget anseelige Grundmure, som flere levende Mænd har kiendt, og som af endnu levende Murmester ere ophuggede. Skulde disse, som man har meent, være Levninger af et Kloster, saa maatte man vel her søge Graabrødreklosters Plads; og maaske kunde man da antage, at Sct. Peders Kloster har bestaaet af forskellige fra hinanden adskilte Bygningen, og en af disse staaet paa den ovenfor betegnede Plads.

(18) Skjønt Klosteret blev udflyttet af Nestved, mistede det dog ingenlunde sit Herredømme over Byen, men blev fremdeles i Besiddelse af denne Herlighed saavel som af sine øvrige Privilegier. Undertiden søgte vel Nestved Borgere at unddrage sig fra den Lydighed, de vare Klosteret skyldige; men stedse vidste Abbederne, ved Kongernes kraftige Medvirkning, at hævde Klosterets Rettighed. Strax efter dets Udflyttelse af Byen prøvede saaledes nogle af Nestved Indvaanere paa at skyde sig ind under mægtige Beskyttere ("tutores"), som de valgte sig andenstedsfra, og troede derved at kunne undslaae sig for at svare Abbeden i Rette for deres Forseelser. Men paa Abbedens Klage forbød Kongen en saadan Adfærd, ikke alene under sin Kongelige Naades Fortabelse, men endog under Fortabelse af alle den Skyldiges Eiendomme q). og nogle Aar senere (Aar 1290) indskærpedes paa ny dette Forbud mod at indskyde sin Sag under fremmed Forsvar, hvorhos det tillige forbødes Nestved Borgere at sælge, ja endog at faldbyde Huus eller Grund i Byen uden Abbedens Samtykke r). (19)

q) Om denne Kongelige Resolution er af Aar 1265 (altsaa af Erik Glipping) eller maaskee af 1255 (altsaa af Kong Christopher I), er uvist (Langeb. T. IV, P. 339, XII). For resten sigtes her til den i den gamle danske Rettergang brugelige Skik, at en mægtigere Mand kunde, naar ham for godt syntes, paatage sig en andens Sag, giøre den til sin egen, og derved hendrage den under et andet Værneting m.m., til Skade for Modparten. Conf. Dr. G. L. Badens Notitser i Dansk Minerva for Junii 1818, P. 481 og 482. (19)

Disse og andre Privilegier, og sin hele Herskerret over Nestved, beholdt Klosteret lige til Reformationen s).

Hvor stort Munkenes Antal har været, vide vi ikke med Vished; i Begyndelsen har det neppe oversteget elleve eller tolv t); og kunde vi forlade os paa Nøiagtigheden af Klosterets Calender (Calendarium Nestveddiense), og isærdeleshed paa den i samme anførte Dødeliste, daa maatte vi antage, at dette Antal senere (20)

- r. Ericus (menved) districte prohibet, ne quis civium in Nestuet curiam aliquam seu fundum in civitate vendere vel venalem alicui exponere presumat, nissi de licentia Abbatis & consensu. Neu aliquis sibi aliunde defesorem seu causarum executorem recipiat in prejudicium Conventus & Abbatis (Langeb., T. IV, P. 339).
- s. Sfter Hoffmann (Danske Atlas, Tom. VI P. 403) blev Nestved lagt under Kronen Aar 1426, hvilket aabenbare strider imod det forhen i Abm, h) anførte Kong Hans

Privilegium af 1493, hvilket af Kong Fred. I blev stadfæstet 1525 (Langeb., T, IV, P. 343).

- t. I Calende. Nestv., hvori Munkene har begyndt deres Optegnelser foprmodentlig strax efter Klosterets Stiftelse, og siden efterhaanden fortsat dem, siges der strax i Begyndelsen: Nomina fratrum nostrorum vivencium. Dominus Johannes. Georgius. Martinus. Jacobus. Johannes. Michael. Johannes. Nicolaus. Johannes. Jacobus. Trugillus. Dengang var altsaa Klosterbrødrenes Antal elleve, af hvilke den førstnævnte formodentlig var Abbedeb, thi denne tillagdes sædvanlig Tutlen Dominus. Blandt Klosterets første Abbeder var der flere af Navnet Johannes. (20)

Snarere var formindsket end forstørret u.) Imidlertid synes det ikke rimeligt, at Klosteret ved tiltagende Rigdom skulde have nedsat Antallet paa de Personer, for hvis Skyld det var stiftet. Vi kan vel altsaa med Grund formode, at Munkenes Antal i den følgende Tid enten er bleven forøget, eller i det mindste ikke nedsat. Bliver det endog af denne Formodning en Følge, at vi maae antage den i Klosterets Calender anførte (21)

- u. Den i Calend. Nestv. Inførte Dødeliste er indretter som en Calender, og anfører ved hver Dag de paa samme afdøde Munke m. fl., dog uden at tilføie Aarstallet; og efter denne Liste (Pag. 298 – 318), som gaaer fra Klosterets Oprettelse 1135, og er fortsat indtil Begyndelsen af det 16de Sexulum (og altsaa indbefatter et Tidsrum af omtrent 380 Aar er Antallet paa de i dette Tidsrum af omtrent 380 Aar) er Antallet paa de i dette Tidsrum afdøde Munke ikke uden omtrent 165 (egentlig anføres ikkun 138 afdøde Munke; men da Listen er desect, og ikkun indeholder Optegnelsen for omtrent 10 Maaneder af Aaret, saa maa Antallet for samtlige 12 Maaneder efter Probabilitet antages at have være 165). Hvis vi nu vilde antage Munkenes stadige Antal at have været 12, saa blev Middeltallet af den Tid, enhver af dem skulde have tilbragt i Klosteret for stort, naar man tager Hensyn til, at adskillige af disse patres allerede i deres Drengaar have taget Munkekappen paa. Men skulde dette Middeltal synes for høit, saa maatte enten den i Calendariet anførte Optegnelse paa de Afdøde ikke være fuldstændig, eller og Munkenes stadige Antal maatte have været mindre end 12. Antoge vi f. E. deres Antal for 8, saa blev Middeltallet af deres Opholdstid i Klosteret omtrent 18 Aar.

Dødeliste for ufuldstændig, da bør vi ikke undres over, om en Fortegnelse, som igiennem flere Sekler er bleven fortsat, ei altid er bleven ført med Nøiagtighed.

En af Klosterbrødrene havde Titel af Prior, og var de andres Formand i geistlige Sager; men i øvrigt stod hele Klosteret under en Abbed, der styrede saavel dets verdslige som aandelige Anliggender. Ham skulde samtlige Klosterets Personer vise Hørighed og Lydighed, og ham alene tilkom Titelen: Herre; i Tilskrift til Abbeden brugtes stedse den Hæderstitel: Hæderlig og reenlivet (eller: hæderlig og regelbunden) Mand Hr. N. R., da Munkene derimod blot fik Titlen Reenlivet. Naar Abbeden ikke paa egen Haand vilde tage en Beslutning i Klosterets Anliggender, kunde han sammenkalde Brødrene til Raadslag, og Beslutningen sagdes da at være tagen af ”Abbeden og Conventet.”

Foruden de egentlige Munke havde dette Kloster, ligesom de fleste andre, endnu adskillige Laibrødre og Converser, der ligesaavel som Munkene tage Deel i Klosterlivet. Laibrødrene (eller Lægbrødre, Laici) vare næsten i alt at ansee som virkelige Munke: de toge samme Deel som disse i

Klosterøvelserne, og vare underkastede den hele Klostertugt, men kunde ikke indvies til Præster. Converserne (Conversi d. e. de Omvendte) derimod vare egentlige Sysler, for at Munkene kunde have des mere Rolighed til at passe deres aandelige Forretninger. Disse maatte, ligesom Laierne, omskifte den verdslige Dragt med Munkekappen, og aflægge Klosterløftet; men de vare for resten ikke saa strengt som Munkene bundne til Klostertvangen. Converterens Antal var (22) mindre end Munkenes; og Laierne vare de særeste v).

Foruden disse tienende Brødre havde Munkene ogsaa deres egentlige Tyende, hvoriblandt endog Qvindespersoner, som ikke alene fik Kost og Løn, men endog alle deres Klæder, lige indtil Støvler, Skoe og Linned. I Abbed Jeips Regnskab for Aarene 1467 – 1481 x) anføres saaledes: et Par Kokke, to Bryggere og en Bryggersvend, en Humblæmester (= Gartner), Kiøghemester, Kielderdreng, nogle Vognsvende, to Fiskere, en Skovfoged, foruden en heel Deel andre, (23)

- v. For samme Tidsruim, som Cal. Nestv. Anfører 138 afdøde Munke, anføres der af Laibrødre ikkun 52, og af Converser 87 som afdøde.
- w. Mn
- x. Det Manuskript, som under Navn af Liber reddituum monasterii Sti Benedicti de Nestveth omtales i Fortalen, og som endnu i Original haves i Herlufsholms Archiv. Ved Slutningen af hvert Aars Regnskab anføres under Navn af Senæløn (= Svendeløn, Tyendeløn), hvad enhver af Tienestefolkene erholdt saavel i Klæder som i Penge. For at give et Begreb saavel om Pengesnes Værdi paa den Tid, som om Lønningsmaaden, anføres her et Par Exempler paa Lønninger fter dette Regnskab: (Af Regnskabet 1457) ”Henning Fiskær 3 sk., 3 Aln Wadmæl 3 sk., 4 sk Wadmæl, 2 Grot Skrædder løøn, 3 Aln Klæde Alnen for 18 Grot, 1 Grot arh løsæhoser (=Buxer) met, et Par Skoo for 4 Grot.” (Af Regnskabet 1475) ”Margretæ i Deyægorden et Par Sko, en Grot til Lært Forklæhæ, 5 Grot for 3 Aln Lært” o.s.v.

Hvis blotte Navne anføres, dog tildeels med saadant Tillæg, som viser deres Forretninger, som: Bænt i Koladhen, Ingeborg i Steghersæt o. dsl. Klosteret havde desuden sin egen Skriver *)

At i øvrigt foruden de Personer, som egentlig tilhørte Klosteret, ogsaa andre undertiden kunde der faae Bopæl, naar de for Gaver betingede sig den, har vi allerede forhen seet Eksempel paa y); flere Exempler forekomme i Klosterets Gavebog; og formodentlig maae vi deraf forklare os, hvorledes Folk, som ellers maatte synes at være Klosteret uvedkommende, kunne findes i dets Kirke begravne z).

Hensigten med Klosterne Oprettelse var, som bekiendt, nærmest, at forskaffe nogle mennesker Leilighed til at opoffre sit Liv ganske til Andat og Gudsdyrkelse. Bøn og Gang med andre religiøse Handlinger skulde altsaa være Munkenes vigtigste Syssel. Vel afvege Klosterne efterhaanden meget fra deres første Bestemmelse; og vi vide, at Hovmod og Yppihed, ja Ryggesløshed selv, som vare bestemte til at fremme Ydmyghed, Tarvelighed og rene Sæder. Men, uagtet sand Religiøsitet sielden havde hiemme i Klosterne, saa vedblev man dog der nogenledes at holde over de udvortes Skikke, som enhver Ordens Love foreskrev; saaledes ogsaa i Skovkloster, flere gange daglig maatte Munkene forsamles (24)

*) Langeb., T. IV. P. 373, XLVI.

y. Jacob Spikedyne Efterleverske, Pag 14.

- z. F. E. Henricus Golsmet 1322; Ole Biørnsen og Kone 1381. Vid. Antiqvariske Annaler, 1., Pag. 158.

Til Bøn og Gang i Kirken; ja ikke engang Nattens Timer gik hen uden Gudspaa kaldelse: de saakaldte Vigilier vare Andagtsøvelser, som Munkene paa en bestemt Time af Natten maatte holde i Kirken a) og endnu have vi et Mindesmærke om disse iblandt os: den Klokke, hvormed Skolens Disciple nu kaldes til Lovsang Morgen og Aften, er den samme, som forud sammenkaldte Klosterbrødrene til deres natlige Gudsdyrkelse, hvorom følgende Paaskrift paa Klokken endnu vidner:

Temppus ego noctis servandum prædico doctis;

Signo freta Dei prænuncia sum reqviei.

Jeg prædiker for de lærde at iagttage nattens tid;

Ved Guds tegn blev jeg bebudet at hvile.

Foruden den ordentlige Gudstieneste maatte ogsaa den overordentlige give Brødrene endeel at bestille, da det ikke var et ringe Antal Personer, for hvem der skulde holdes dels daglige, dels aarlige Siælemesser, ja for nogle endog Vigilier *), saa at man vel sielden har kunnet nærme sig Skovklosterts Kirke, enten Nat eller Dag, uden at høre Munkenes Lovsange, eller og deres Messe, tone derfra. (25)

- a) Efter Benedictinerordenens Love skulde der i Vigilierne hver gang synges 12 Psalmer, foruden Kyrieleison, Litaniet og Haleluja. Imellem Psalmerne skulde Brødrene skifteviis forelæse Stykker af det gamle og nye Testamente samt af Kirkefædrenes Skrifter – i alt fire Læsninger; Abbeden skulde lyse Velsignelsen m- m. Messe skulde der ikke holdes ved Vigilierne, men ved Gudstienesten om Dagen. I alt skulde der syv gange daglig holdes Gudstieneste i Kirken (Hospinianud de ortu & progressu Monachatus, Fol 120 & 121. I saadanne Fordringer var der noget af slaae af paa.

Men ikke alle kirkelige Forretninger kunde udføres af Munke; prædike f. Ex., døbe og uddele den hellige Nadvere maatte Ingen uden den, som var viet til Præst b). Klosteret havde derfor sine Præster, og disse valgtes for det meste blandt Munkene selv, saa at de allerfleste Munke tillige vare Præster; undertiden valgtes dog ogsaa Præster blandt Converserne, og ikkun enkelte synes at have været Klosterets Præster uden tillige at være enten Munke eller Converser. Præsternes Udnævnelse beroede paa Abbeden. Nogle af Munkene vare ogsaa tillige Degne (Opvartere ved Gudstienesten) c).

Men uagtet Gudstienesten saaledes udgjorde Munkenes Hovedbeskæftigelse, levnedes dem dog stedse Tid nok ogsaa til andre Sysler, isærdeleshed da de Tider kom, da man formodentlig her som andensteds begyndte, efter den gamle Munkeregel, at nøies med: *facere officium suum taliter qualiter, at udføre sit arbejde på sådan og sådan måde* og altsaa blev mindre nøieregnede med Klosterøvelserne. Studeringer bleve i Skovkloster ikke tilsidesatte: Klosteret havde sit Bibliothek, bestaaende saavel af trykte som skrevne Bøger, og adskillige af de sidste endog forfattede af Klosterbrødrene selv. Ved Reformationen maatte dette Bibliothek dele (26)

- b) Monachus non doctus sed plangens officium habet; sacerdotum autem est populum docere, baptizare, sacramentum coenam administrare &c; unde et nomen sacerdotis habent, quod sacramentum. Hospinianus de Mon. Fol. 2b, & 71 b).

- b) Munken har pligt til ikke at undervise, men at sørge; men det påhviler præsterne at undervise folket, at døbe dem, at forrette den hellige nadver osv. hvorfra også de har navnet præst, som de kalder helligt.*
- c) Blandt de i Calend. Nestv. Anførte 138 afdøde Munke vare de 101 tillige Præster, og 13 vare Degne. Af Converserne nævnes tre som Præster, og tre Personer benævnes blot som ”Stedets Præst” (Sacerdos huius loci).

Skiebne med de øvrige Klosters Bogsamlinger: det blev adspredt, og tildeels ødelagt. De af Manusripterne, som indtil vore Dage har vedligeholdt sig, enten i Original eller Afskrift, og har været at overkomme, har den utrættelige og skarpsindige Historiegrandsker Jacob Langebek samlet i sine Scriptorum rer. Danicarum medii ævi.

Jacob Langebek (1710-1775) kom til verden i Skjoldborg i Thy som søn af sognepræsten. Forberedt ved undervisning i hjemmet kom han allerede som 18-årig på Københavns Universitet, hvor han 4 år senere tog teologisk attestats. Men hans store interesse var fædrelandets historie. Det førte ham til en stilling på Det Kgl. Bibliotek, hvor han involverede sig i udgivelsen af mange historiske skrifter. I 1748 blev han gehejmearkivar. Mest kendt er han for sit store forarbejde gennem mange år til Scriptorum rerum Danicarum. Han nåede kun at få udgivet 3 bind inden sin død.

Efter Langebæks død tog andre historikere over. Peter Frederik Suhm (1728-1798), Erik Christian Werlauff (1781-1871) og Laurits Engelstoft (1774-1851) bearbejdede Langebæks manuskripter og fik udgivet yderligere 5 bind i årene 1776-1834. Et registerbind udkom i 1878

Af de i Fortalen anførte fire Skrifter hvilke alle i Klosteret ere forfattede, udmærker sig fortrinligen Calendarium Nestvedense. Dette Pragtmanuskript, som endnu tilhører Universitetsbibliotheket i Kiøbenhavn, er paa fiint Pergament i stor Qvartformat, heelt igiennem nitid skrevet, skøndt med forskjellige Hænder, tildeels med farvede Bogstaver, og ziret med sex forskjellige Malerier, med sine Farver og Forgylding. Da dette Manuskript er begyndt strax efter Klosterets Oprettelse, og siden efterhaanden fortsat indtil henimod Reformationen, saa er det saa meget mere til Ære for Klosterets vedvarende Flid og Munkenes Kunstsands. Af Klosterbibliothekets trykte Bøger vides ikke mere end een endnu at være i Behold; det Kongelige Bibliothek i Kiøbenhavn; foran i Bogen findes antegnet, at den i Aaret 1482 er Skovkloster skienket af Provisoren for Nonneklosteret paa Gavnø, Johannes Tydekini; og at samme Mand siden efter (Aar1500) skienkede Klosteret adskillige andre Bøger, har Munkene taknemmeligen anmærket i deres Calendarium *).

Efter Benedictinerordenens Love kunde Dreng, endog i en meget tidlig Alder, antages som Klosterbrødre; (27)

*Langeb. T. IV, P. 308.

og at dette ogsaa har været Brug i Skovkloster, viser dets Calender, hvor der blandt de hensovende Brødre nævnes to som Dreng. Heraf er det indlysende, at Munkene ogsaa maae have givet sig af med Underviisning, og formodentlig er denne bleven meddelt i Klosteret selv. At i øvrigt Skolen i Nestved har staaet under Skovklosters Bestyrelse, og at denne Skole maaskee endog af Videnskabernes Befordrer, Klosterets Medstifter, Biskop Eskild er bleven oprettet paa samme Tid som Klosteret selv, maa man med saa meget større Sandsynlighed formode, som denne Skole netop

laae paa Sanct Peders Kirkegaard, ei langt fra den Plads, hvor det oprindelige Sanct Peders Kloster maa antages at have staaet; men Vished derom haves ikke d).

Sin vigtigste Indtægt havde Klosteret af sit Bøndergods, hvoraaf det oppebar saavel Tienden som en Afgift i Penge og Naturalier af hver enkelt Gaard. Men som Penge i de Tider vare sjeldnere, saa var og Klosterets Pengeindtægt i de første Tider efter dets Stiftelse ikkun ringe, nemlig 150 Mark i daværende gangbar Mynt e). Derimod var Naturalindtægten des større, (28)

- d) Denne Formodning er først fremsat af Prof. J. Møller i hans Skrift: De to Holme, i Skandinavisk Litteraturselskabs Skrifter 1815, Pag. 25. Den latinske Skole i Nestved blev ophævet 1732; Skolehuset er en ældgammel grundmuret Bygning, som endnu er ved Magt, og nu bruges til dansk Skole. At Skolen i Nestved var til allerede Aar 1401, sees af Lib. Donat., Langeb., T. IV, P. 375. XVII.
- e) Taxus mon. Beati Petri Nestw. Centum qvingvaginta marcharum in moneta usuali (Langeb. T. IV. P. 289).

da hver Bonde maatte yde Lam, Svin, Gæs, Høns, Smør, Rug, Byg o. s v. Den Bispetiende af en Fierdepart af Tybjerg-Herred, som Eskild paa egne og Efterkommeres Vegne havde skienket Klosteret, blev dette stedse i Besiddelse af, skøndt det ikke var langt fra, at en af Abbederne ved sin Stridighed havde skilt det ved denne vigtige Herlighed: Biskoppen i Roeskilde havde nemlig paalagt Abbeden, paa sine Vegne at reise til Rygen for at visitere; men den stolte Abbed, som nødig vilde lade sig noget befale, protesterede formelig for samtlige Roeskilde Kirkers Prælater mod den givne Befaling; for Kirkens Æres Skyld vilde han vel foretage sig Reisen, sagde han, men ingenlunde som en Pligt. Herover opkom der Strid imellem begge benævnte geistlige Herrer, og Enden paa Striden blev, at Abbeden maatte frasige sig al den Biskoptiende, som Eskild forhen havde tillagt Klosteret. Men den ædelmodige Biskop, som formodentlig fandt det for haardt at lade Klosteret bøde for Abbedens Forseelse, lod det være sig nok at have ydmyget dennes Stolthed, og skienkede Klosteret paa ny de Herligheder, som dets Abbed havde forbrudt, dog med fornyet Indskærpelse af den Forpligtelse, som allerede Eskild havde gjort til Betingelse for Gaven, at nemlig Abbeden skulde paa egen Bekostning reise i Biskoppens Ærinde, hvorhen det forlangtes. Det var i Aaret 1300 under Bskop Johannes denne Sag saaledes blev afgjort; men Navnet paa den stridige Abbed har Historien ikke bevaret *). (29)

*) Langeb. T. IV, 345, XVI & XVIII. I det under No. XVI anførte Aarstal MCCCXI synes der at være en Feil; maaske skal det være MCCXCI

Foruden af Tybjerg-Herred hævdede Klosteret ogsaa Tiende af de Sogne, hvis Kirker det eiede, som Tiæreby og Nestved.

En tredje Indtægtskilde for Klosteret var dets egne Marker: noglw af disse synes det for egen Regning at have drevet f); de øvrige vare bortleiede til Borgerne i Nestved g)

Men en vigtigere Indtægt havde det af Nestved By: Klosteret hævdede her Told af alle Vahre, som bragtes til Torvs (Torggiels); desuden Toffregiels h) (= Grundskat, Afgift af den Grund ethvert Huus stod paa); Mitsommersgiæld (en Skat, som skulde betales ved Mitsommerstid), Lethingsgiæld (Krigsskat), Sagefald (= Bøder, som Nogen idømtes for Retten), endog 3 Marks og 40 Marks

Sagefald, som Kongerne ellers overalt havde sig selv forbeholden. Denne Ret til Sagefald havde Klosteret ogsaa overalt paa sit Bøndergods og over sit Tyende, ligesom ogsaa Ret til Helligbrøde (30)

- f) I den forhen anførte Liber redditum (i Slutningen af Regnskabet for 1467) forekommer følgende Udgiftspost, som tydelig synes at vise, at Klosteret har havt sin egen Avling: ”4 par sko ploumæn fingæ, oc den som saadhæ 1 par skoo oc Brod fik eet par sko for han groff grøfter oc ogh mogh i en kaalhaue.”
- g) Det var de Marker, som nu tilhøre Nestved By. Aar 1528 vare de bortleiede til Nestved for 28 Mark aarlig.
- h) Efter en Bestemmelse af 1484 skulde der af hver Gaard betales i Toftegiels en halv Grot, og af hver Bod, som ei var sammenhængende med nogen Gaard, een Ængelsk (Langeb. T. IV. P. 362).

(Bøder for Helligdages Overtrædelse); for denne sidstnævnte Ret maatte det dog betale til Biskoppen i Roeskilde (som Helligbrøde ellers tilkom) aarlig en Mark (to Tønder?) Meel *). Hvis Nogen i Nestved blev dømt til Døde, da tilfaldt al hans Eiendom Klosteret. Af enhver Arv i Nestved, der maatte tilfalde nogen Udenbyes, skulde tre Mark forlods betales Klosteret af hver enkelt Arving; og meldte sig ingen saadan inden Aar og Dag, da hiemfaldt hele Arven til Klosteret **). Desforuden maatte hver Borger i Byen aarlig betale noget vist i Næringsskat. Dette var i Førstningen ubestemt, men blev ved en Overenskomst imellem Klosteret og Byens Borgere af 1484 fastsat saaledes ***), at hver Brygger skulde give aarlig to Grot; hver Flætter ligeledes to Grot; hver Embitzmann (d. e. Haandværksmand) 7 Lybske; hver Bulsmet (Hovsmed) eengang Hesteskoe; hver Bager aarlig 7 Sterling, og hver Løverdag et Hvedebrød; hver Kiødmanger 4 Grot, og hver anden Søndag en Steg i); alle Sudere (Skomagere) en halv lødig Mark og et Par Støvler; hver Skrædder 4 Ængelske k); alle Kræmmere et Pund Ingefær; alle Skindere (Feldberedere) en Skindkiortel saa god som 3½ Skilling Grot. Af hvert Fad Viin, som blev sat, skulde Abbeden selv eller hans Bud maatte være (31)

*) Langeb. T IV, P 344, VII

) Ibid. P. 362, II. *) Ibid P. 361 I.

- i) Det kan herved erindres, at efter Benedictinerordenens Love maatte Munkene ikke spise Kiød.
- k) Ved Ængelsk forstaaes sædvanlig engelsk Klæde; her maaskee det betyder Klædninger.

Tilstede, naar Vinen skulde sættes. For at vinde Borgerskab maatte der betales til Abbeden 6 Grot o.s.v.

Endnu een Indtægtskilde for Klosteret var Afladshandelen (Syndsforladelsen for Penge); og fra Tidsalderens Tænkemaade at slutte har denne Indtægtskilde vistnok ikke været ubetydelig. Ved at offere paa visse bestemte Festdage paa et eller andet af Kirkens Altere erhvervede man sig Syndsforladelse for en vis bestemt Tid: den f. E., som paa det hellige Korsfes Fest, paa Vor Frue-Dag, Sanct-Hans-Dag, Benedictidag, eller paa Klosterets Indvielsesfest offrede paa Hellig-Korsfes Alter, fik derfor tohundrede Dages Aflad; den, som paa Allehelgensdag, eller Søndagen derefter, paa Langfredag, anden Paaskedag eller Christi Himmelfartsdag offrede paa Alle-Helgens Alter, erholdt derfor Syndsforladelse for 400 Dage. Paa Høialteret stod Jomfru Marias Billede; og den, som for dette nedlagde sit Offer, eller som der med Andagt læste sit ave Maria, erholdt Aflad for 40 Dages Synder *). En lignende Bestemmelse gjeldte for de øvrige Altere l) (32)

*) Langb, T. IV, P. 333 og 334.

- 1) Af Kirkens Altere kiende vi syv (og maaskee den havde endnu flere: 1) Høialteret, som stod i Choret; 2) Sanct Olufs Alter, hvilket ogsaa havde Plads i Choret paa venstre Side af Høialteret; 3) Hellig-Korses Alter; maaske stod dette i Sacristiet, der hvor endnu et fem Alen høit Trækors findes indsat i Muren; 4) Jomfru Marias Alter (altare beatae virginis), ved hvilket der daglig holdtes Messe til den hellige Moders Ære; 5) Sanct Birgittes; 6) Sanct Chatarines, og 7) Alle Helgens Alter. Formodentlig havde de fleste af disse Altere deres Plads dels ved Pillerne af Muren (32)

Som Afladshandelen var til Fordeel for Klosteret, saa var og Abbedens Ret til at lyse i Band; denne Rettighed, som dog ikke strakte sig uden over Klosterets egne Undergivne, erholdt Abbeden af Erkebiskop Anders Sunesen ikke meget længe efter dets Stiftelse *); og man synes at have forstaaet, i det mindste undertiden at gjøre denne Rettighed frugtbringende. Herpaa følgende Eksempel af Klosterets Gavebog: I Anledning af en Gaard, som var Skovklosteret skienket, havde en af Giverens Arvinger anlagt Sag mod Klosteret for at erholde Eiendommen tilbage, og vilde ikke, uagtet de tilveiebragte Beviisligheder, give Slip paa sin formeentlige Ret; men Abbeden lyser sin Modstander i Band; og ydmyg maa nu denne bede om Naade, lovende, at han gierne vil lade Sagen fare, naar ikkun Banden maa vorde hævet **)

som Skik er i de catholske Kirker (thi de Stolestader, som nu opfyldte Kirkegulvet, fandtes ikke i Munketiden, men bleve først af Herl. Trolle indrettede, da Klosterkirken forandredes til Sognekirke), dels i egne Capeller, som vare byggede i Sammenhæng med Kirken. At et saadant Capel af anseelig Størrelse har staaet ind i den nuværende Spisemesterens Gaard, er endnu tydeligt at kiende paa den Deel af Kirkemuren, som vender ind imod samme Gaard. Et Par andre mindre synes (som Kirkemuren udvendig viser) at have staaet der, hvor Marcus Giøes Begravelse nu er, udad mod Aaen, og maaske ligeledes i den anden Arm af Korset udad mod Aaen.

*) Langeb. T. IV. P. 345, XIX og XXI. Anders Sunesen var Erkebisp 1201 – 1223; i dette Tidsrum maa altsaa benævnte Privilegium være Klosteret meddelt.

** Ibid, P. 360.

Rigdom giver Anseelse: det rige Skovkloster var derfor ogsaa berømt ei alene hiemme, men ogsaa blandt Fremmede: baade i Rusland, Sverrig, Norge og Island havde det Velyndere. Biskop Oleff af Reval tilligemed hans Broder Boetius; Magister Birghe af Sverrig; Niels Russerem Erkebiskop i Trondhiem; Biskop Arnuz af Island, tælles alle blandt dets Velgiørere, foruden adskillige indenlandske Biskopper, Konger og Dronninger, og andre af Landets anseeligste Mænd og Qvinder *). Men en saa almindelig Yndest, som denne udbredte Velgiørenhed mod Klostet synes at forudsætte, og som vedligeholdte sig igennem alle Perioder af dets Tilværelse, fra dets Oprettelse til dets Undergang, kan ikke forklares uden at antage, at Skovklosterets Munke maae, i det hele taget, have udmærket sig ved en ulastelig Vandel; heller ikke har Historien opbevaret noget eneste Træk, som modsiger denne Formodning, da man derimod fra adskillige andre Klostere finder Beviser nok for deres Beboeres ryggesløse Levnet. Med Naboklosterne i Nestved levede vore Benedictinere stedse i god Forstaaelse, og viiste sig ved alle Leiligheder tjenstagtige og føielige mod dem; deres Gavebog indeholder flere Exempler som Beviis herfor. Saavel med Dominicanerne (Sortebrødrene) som med

Franciskanerne (Graabrødrene) i Nestved havde de indgaaet Broderskab m); ligeledes med Benedictinerne i Ringsted, med (34)

*) Langeb. Tom IV, P. 323, 329, 391, m. fl. St.

m) Sortebrødrene vare Munke af den saakaldte Prædikerorden. Formedelst et Stykke Jord, som Skovkloster havde overladt dem 1434 (det Vænge, som endnu ligger til Sortebrødre), skulde de, i stedetfor at betale (34)

Brødrene i Øre Kloster i Jylland, og med dem i Antvorskov, samt med Brødrene og Søstrene i Marieboe. Ogsaa med adskillige Gilder stode de i Broderskabs Forbindelse, og med enkelte mægtige Personer, som Biskop Regellus af Stavanger, Dronning Margrete o. fl. N.).

Men skjønt Skovklosteret saaledes var et af de rigeste og mest anseet i Landet, og dets Abbeder altsaa henhørte til Landets mægtigste Prælater, saa har dog Historien ikke bevaret os andre Minde om de fleste af disse end deres blotte Navn o). Blandt de faa, som historiske Mindesmærker give os nogen nærmere Kundskab om, fortienner at nævnes: Abbed Mattes (lat. Matthæus), som døde 1419, efter at have forestaaet Abbedposten i 28 Aar. Paaskriften paa hans Ligsteen i Herlufsholms Kirke bevidner, at han som en brav Mand sørgede for Klosteret, og istandsatte dets forfaldne Bygninger *) (35)

Toftegield, imellemstunder prædiker i Skovkloster, naar forlangtes langeb. T. IV. P. 374). Graabrødrene vare Franciskanere af Minoriterordenen. De førstes Kloster staaer endnu i Nestved; de sidstes derimod blev (udentvivl formedelst Munkenes Ugudelighed) i Reformationstidens Hede (1531) af Almuen nedbrudt, og en Kag opeist paa det Sted, hvor forhen Høialteret havde staaet (Helvaderi Sylva chronologica, 2 Th., P. 89).

n) De, som indgik Broderskab med et Kloster, bleve derved Deelagtige i Fortienesten af Munkenes saakaldte gode Gierninger. (Langeb., T. IV. P. 333. 297).

o) O) Abbedernes Navne anføres hos Langebek (T. IV, P. 318 og 319).

*) Marmora dan, Tom. I, P. 187; Danske Magazin, 1 B. P. 267.

Fra Abbed Jeip (Jeppe) have vi endnu i Herlufsholms Archiv hans originale Regnskab over Klosterets Indtægter i Aarene 1467 – 81 (formodentlig hans hele Bestyrelsestid) hvorved vi sættes i Stand til noget nøiere at kiende dets Oekonomie. I den latinske Titel paa Regnskabet kalder han sig selv Jacobus; men at hans danske Navn var Jeip, vise Archivdocumenterne. Han døde i September 1482.

Oluff Perssøn (lat Olauus) var Abbed 1488, og maaskee før, og forblev det til sin Død 1503. Den saakaldte Kirkegang – en muret hvelvet Gang, som fører til Kirken, og er en egen Tilbygning tilligemed den derover værende Munkegang – (Tab. III, No. I, C, i, og No. 2, C, m) har han ladet opføre, som en Inskription over Kirkegangen med forgyldte Munkebogstaver endnu udviser. Han var yndet af Fyrster og Herrer, og roses som en Mand, der i alle Stykker var nidkiær for sine Pligter; og endnu findes adskillige Documenter i Skolens Archiv, der vise os ham som en driftig Forstander for sit Kloster p). (36)

p) Inskriptionen over Kirkegangen er: Anno Dm (= Domini) MDII Abbate O(auo psidi (= præsidenti). Hans Gravskrift findes hos Langebek (P. 319) saaledes:

q)

MD tribus junctis Annos numerando salutis (=MDIII)

Quarto subdendas Augusti dico Kalendas, (= IV Kalend Aug.)

Abbas in Christo dormivit Olauus ag isto
Mundo secessit reor, ut cum pace qviescit.
Mors corpus stravit, spiritus sursum volitavit.

*Abbed Olaus faldt i søvn i Kristus på dette tidspunkt
Jeg tror, han trak sig tilbage fra verden for at hvile i fred.
Døden dækkede kroppen, ånden steg opad.*

Rasmus Dauw var Abbed 1515 – 32, altsaa i den farlige Tidspunkt, da den Lutherske Lære begyndte at fortrænge Catholicismen. Hans Omhyggelighed have vi at takke for den vigtige Samling af Klosterets Privilegier og Gavebreve, som vi endnu ere i Besiddelse af, den Gavebog (Liber donationum monasterii beatia Petri Nestvendiensis), (*Bog med donationer til klosteret Beatia Peter af Nestvendio*) som endnu er Hovedkilden til vor Kundskab om Klosterets ældste Forfatning. De Fremskridt, som den Lutherske Lære i hans Tid gjorde her i Landet, og den Fare, som derved truede Klosterne, var formodentlig det, der fornemmelig bevægede denne driftige Abbed til, i Aaret 1528, at lade forfatte bemeldte Gavebog, der gentlig er et Register over Klosterets Archiv, og indeholder et ufærlogt Udtog af alle de Documenter, som hielme det nogen Rettighed. Adskillige Inskriptioner saavel i Nestved Kirke som forud i Herlufsholms vidne om Abbed Rasmus's Driftighed q)

Ved en Lutherske Reformations Indførelse i Danmark blev det, i Aaret 1530, Munkene over hele Riget tilladt, efter eget Valg, enten at forlade deres Klostere eller forblive i dem til deres Død. Et stort Antal Klostere bleve efter denne Kongelige Tilladelse strax (37)

Pro grege commisso responsurus bene Christo
Principibus cunctis dominisqve atqve zelosus.
Ipse chori medio tumbam noscatur habere,
Qva velut in gremio matris possit remanere.

*Han vil reagere godt på Kristus
på vegne af den flok, der er forpligtet til ham
Han var jaloux på alle prinserne.
Han er kendt for at have en grav i midten af koret.
Som om han kunne blive i sin mors skød.*

- q) De Inscriptioner I Herlufshols Kirke, som angaae denne Abbed, og som efter Resenii Atlas mscr. Anføres af Pontoppidan (Marm. Dan. Tom I, P. 188 og 190) har i Forfatteens Tid ikke existeret. Af Marm. Dan., P. 185 sees, at han var Abbed allerede 1515.

af deres Beboere forladte *), derefter nedlagte, og inddragne under Kronen. Men isærdeleshed var det Tiggerordenerne (Dominicanerne, Franciskanerne og Karmeliterne) den mod Klostrene udslyngede Lynstraale først rammede, da disse Ordener nødvendig maatte undergaae, saasnart det var dem forbudt offentligen at indsamle Almisser. Benedictinerklostrene derimod, og alle de øvrige saakaldte Herreklostere, der selv besad Eiendomme nok til, at deres Beboere kunde leve utrængende,

Bleve ved Magt endog nogen Tid efter Reformationens Indførelse, da Munkene i disse levede for godt til, at de frivilligen skulde have Lyst at forlade Landet; og Abbederne vedbleve at have Bestyrelsen og at nyde Indkomsterne. Skovkloster fik saaledes ikke alene Lov til at beholde sin Abbed Rasmus Dauw indtil hans Død 1532 (altsaa to Aar efter at man havde begyndt med Klostrenes Inddragelse), men erholdt derefter endog en ny i Christopher Hansen, som ligeledes beholdt Abbedposten, eller i det mindste Abbedtitelen, indtil sin Død 1550 r) (38)

*) Exempler nok derpaa findes i Pontoppidans Refomations historie d. Dänischen Kirche; som: Pag. 240, 245, 248, 254 o. fl. St.

- r) Efter Langebek (Tom IV, P. 319) blev denne Chr. Hansen andengang beskikket til Abbed 1555; men at dette ikke kan forholde sig saa, viser hans Gravskrift i Herlufsholms Kirke, som er tydelig at læse (indført i Marm. Dan., T. I, P. 187): Anno Domini MDL obiit vir eruditus & præclarus Christophorus Johannis Abbas huius Monasterii &c. Ather derimod har været en anden Abbed af samme Navn efter 1555, omtales baade af Resenius (Atl. Mscr.) og Hoffmann (Suppl. Til D. Atl.), og stemmer overens med Herlufsholms Archiv.

I hans Tid maatte dette Kloster dele Skiebne med alle de øvrige: det blev inddraget under Kronen. Hvad Aar dette skede, vides ikke med fuldkommen Vished; dog er det temmelig sandsynligt, at denne Forandring med Skovkloster maa være foretagen 1536, som det Aar der udmærkede sig ved samtlige catholske Biskoppers Afsættelse, og Pavedømmets fuldkomne Afskaffelse her i Riget.

Men førend det opløstes, kunde det dog ikke undgaae at føle Følgerne af det Had mod Klostere og den Lyst til at berige sig af deres Eiendomme, som i Reformationstiden var saa almindelig. Under de Krigsuroligheder, som hærjede Landet strax efter Kong Fred. Den Oldenborgske Grev Christopher, i Aaret 1534, spillede Mester i Sielland, var der nogle af Nestved Borgere, som ikke vilde lade Leiligheden gaae forbi til at fiske i de rørte Vande. Seierherren var en ivrig Lutheraner, og derfor ingen Ven af Klostrene; mod Almuen derimod viste han sig gunstig, ligesom han igien blandt dem og Bønderne havde sit fornemste Tilhæng; og derover maatte Skovkloster undgielde. For at vise sin Føielighed mod Borgerne i Nestved tvang han Abbeden til at fraskrive sig sin Ret baade til Magle-Mølle og adskillige andre af Klosterets Eiendomme til Fordeel for Byen; og Abbeden maatte give efter for Overmagten. Men aldrig (39) saasnart havde den Oldenborgske Greve forladt Landet, og den retmæssige Regent tiltraadt Regjeringen, før Abbed Christopher fremstod med en Klage over den tilføiede Forurettelse. For at undersøge Sagen blev da en Commission nedsat, bestaaende af Biskop Ove Bilde af Aarhuus, Abbed Henrich Christiensen fra Sorø, og Rigens Hofmester Mogens Gøye. Commissionen samledes i Roeskilde, og sluttede der (Tamper-Onsdag for Juul 1535) følgende Forlig imellem Abbeden paa den ene og Nestved Borgere paa den anden Side: at den aftvungne Forskrivelse skulde Abbeden tilbageleveres som ugyldig; derimod skulde Borgerne i tyve fulde Aar afgiftsfrit beholde det Overdrev (de nuværende Nestved marker), som de hidtil havde havt i Leie af Klosteret, og i lige saa lang Tid skulde Borgemester og Raadmændene i Byen uden Betaling have Brugen af Raadmandshaugen s); dog skulle Abbeden, efter gammel Skik, have sin Fædrift paa Overdrevet hvert tredje Aar. Denne mindelige Overeenskomst ender med den kiærlige Formaning af Commissionen, at der for Fremtiden, ligesom tilforn, skulde holdes Venskab og godt Naboskab imellem Klosteret og Nestved Indbyggere, at disse skulde vise Abbeden Velvillie og Kiærlighed, søge Klosterets Gavn (40)

- s) Ved Raadmandshaugen forstodes dengang ikke hele den Skov, som man nu sædvanlig tillægger dette Navn (Fra Magle-Mølle til Jernbroen), men blot den Halvdeel derad, som ligger Nestved nærmest, og som forhen ved et Gierde har været adskilt fra den øvrige Deel af Skoven. Man ser her Anledningen til Navnet.

Og afværge dets Skade og Forderv, saavidt det stod til dem t).

Efterat Klosteret var kommet i Regieringens Eie, beholdt det dog fremdeles sin Abbed saavelsom sine Munke, indtil disse efterhaanden uddøde; men deres gyldne Tid var forbi: istedenfor at de forhen i magelig Overflødighed kunde mærke sig med Klosterets hele Fedme, måtte de nu tage til Takke med tarvelig Underholdning, da Lehnsmændene, til hvilke Bestyrelsen af Regieringen blev overdragen, opbare Klosterets Indtægter.

I Aaret 1537 blev den lærde, retsindige og virsomme, men formedelst Reformationen afsatte Biskop, Ove Bilde, som et Beviis paa særdeles Kongelig Naade, forlehnet med Skovkloster u), hvor han tog sin Bopæl og siden opholdt sig indtil sin Død; og neppe skulde Klosteret paa nogen for dets Beboere mere umærkelig Maade have kunnet gjøre Overgangen fra sin forrige Magt til sin følgende Opløsning, end ved at komme under denne ædle Mands Styrelse; thi den humane Biskop, som selv af Erfaring vidste, hvad det er at nedstyrtet fra sin Vælde, vilde ikke mere, end Nødvendighed fordrede, lade Munkene føle deres Afhængighed fordrede, lade Munkene føle deres Afhængighed: skønt Herre over Klosteret afgiorde han dog intet af Vigtighed i dets Anliggender uden først at indhente Abbedens og Conventets Samtykke (40) v.

- t) Forliget haves endnu i Hrlbs Archiv. Conf. Pontoppidans Kirchenhistorie, 2 Th., P. 887.
u) At denne Forlehnning stede 1537, og ikke 1540, som Langebek antager (T. IV. P. 319), sees udtrykkelig af Nye Danske Magazin, 1B., T. 240.

Ove Bilde døde 1555 i en Alder af henved 80 Aar, og blev, efter sin egen Bestemmelse, begravet hos sine Forfædre i Antvorskov Kloster, hvor Kongen selv, for at vise sin Agtelse mod den Afdøde, ledsagede ham til sit Hvilested. Hans Testamente haves endnu; og deraf see vi, at Skovkloster ved hans Død – næsten tyve Aar efterat det var inddraget under Kronen – endnu havde baade Munke og Abbed. Testamentet er forfattet i Julii 1554; og foruden flere Gaver til Skovkloster, saavelsom til samtlige han Betiente (hans Capellan, to Skrivere, Kammertiener og fem andre Tienere, to Kokke, Bager, Brygger, o.s.v. o.s.v.), de Fattige og Kirkerne i Nestved, og mange flere, indeholder det ogsaa følgende: ”til Abbeden i Skovkloster 19 Daler, og alle Brødrene tilsammen 20 Marj;” og ved et Tillæg til sit Testamente forøgede han end videre, samme Aar som han døde, sin Gave til Abbeden med 20 Alen Engelsk (=Klæde) x).

Foruden Ove Bilde siges Skovkloster endnu at have tvende Lehnsmænd, Johannes Friis og Lago (42)

- v) I et Fæstebrev af 1543, hvorved Ove Bilde overdrager Abbeden Chrostopher Hansen en Bondegård i Ladby til afgiftsfri Besiddelse for sin Levetid (hvad enten Abbeden selv vilde afbenytte Gaarden eller overlade den til andre) see vi, at han endnu, efter at være afsat, betiener sig af det Bispelige Vi. Fæstebrevet begynder saaledes: ”Wii, Offve Bilde, gjøre vitherligt alle, at wii met menige Convents uti Skoukloster Vilge oc Samtycke haffue undt oc tilladt” o.s.v.

- x) Testamentet er indført i Noe Danske Magazin, 1 B., hvor tillige denne hæderlige Mands vigtigste Levnets omstændigheder findes.

Ulfstand; men Forfatteren finder ingen tilstrækkelig Hiemmel for denne Paastand y), lige saa lidet som for den Efterretning, at I. P. Lyschander (som først var Præst, siden Professor og Lector Theologiæ i Malmø) skulde i nogen Tid her have været Befalingsmand *). Saamget er vist, at Klosteret efter Ove Bildes Død blev bestyre af en Abbed Christopher, og at dette var den sidste, til hvem Bestyrelsen var overdragen, før det kom i Herloff Trolles Eie z). I Aaret 1556 var den Contract udløben, ifølge hvilken Nestved Borgere skulde have Overdrevet afgiftsfrit i tybve Aar; og af Nidkiærhed for Klosterets Rettigheder fremkom da Abbeden med den Paastand, at samme Afgift, som tilforn havde været erlagt af bemeldte Jord (28 Mark aarlig), igien for (43)

- y) Efter Resenius (Atl. Mscr. Tom. II), som Hoffmann har udskrevet i Supplement til 2 og 3 Tome af Pontopp. Danske Atlas (P. 302), skal Johannes Friis have været Lehnsmand omtrent 1553, efter ham Lago Ulfstand, derpaa Ove Bilde, og tilsidst Christopher Hansen. Hvorfra Resenius har denne Efterretning, har Forf. Ei kunnet komme efter: ikke et eneste af de Archivdocumenter, som Forf. har havt i Hænde, nævner enten nogen Friis eller Ulfstand: men i alle Documenter før 1536 nævnes blot Abbeden som Klosterets Forsvar, imellem 1537 og 1555 Ove Bilde, og efter 1555 igien Abbeden, saa at Resens Efterretning synes at være en Feiltagelse.

- *) Worms Lexicon over Lærde Mænd, 1 D., P. 644.

- z) I det Mageskiftebrev, hvorved Skovkloster overdrages Herloff Trolle 1560, siges udtrykkelig, at han skal have det med alt Tilbehør, intet undtaget, ”saaledes som Abbed Christopher det sidst i Væрге havde.”

Fremtiden skulde betales til Klosteret; men paa Borgernes Ansøgning fritog Kongen dem for Afgiften indtil videre, Og dette er den sidste Prøve paa Abbedens Virksomhed, hvorom Historien melder. I Tidsrummet fra Ove Bildes Død indtil 1560 ere formodentlig samtlige til den Tid overblevne Munke uddøde tilligemed Abbeden, saa at Regieringen først da har faaet fuldkommen fri Raadighed over Klosteret.

Anden Afdeling.

Skovklosters Overdragelse til Herloff Trolle.
Skolen Stiftelse og første Indretning.
Stifternes Characteristik.
1560 – 1567.

Af den utallige Mængde Klostere, hvormed from Overtro i Pavedommets Tid havde opfyldt Landet, kom de allerfleste Tid efter anden i private Mænds Eie. Ikke faa af de rigeste Klostere forvandlede da til mægtige Herresæder, hvis Undergivne ofte hørtes sukke under det Jernscepter, hvormed de beherskedes. Indkomsterne af de Stiftelser, som Fædrenes fromme Sind havde bestemt til at fremme Guds frygt og Dyd, bleve saaledes i Fremtiden ofte ikkun Midler til at nære Overmod og Despotisme. Skovkloster var heri lykkeligere end de fleste af dets Søstre, i det heldige Omstændigheder bragte det i en Mands Værge, hvis ædle Tænkemaade vilde, at det ogsaa igiennem kommende Aarhundreder skulde virke til samme Maal, hvortil det af sine første Stiftere var bestemt – til Menneskers Forædling. (45). Lig Sommerfuglen, der i sin Forvandling antager en ny og skønnere Skikkelse, skulde Skovkloster gienfødes til et nyt ædlere Liv: Klosteret forsvandt; og af dets Opløsning udviklede sig en ny Stiftelse, som vi nu skulle lære at kiende.

I Aaret 1560 bortbyttede Kong Frederik den Anden Skovkloster til Admiral Herloff Trolle, og erholdt i dets Sted Herloff Trolles tvende Godser Hyllerødtzholm og Græsedede. Det var Kongens Kiælighed til det yndige Hyllerødtzholm, der foranledigede Byttet, og bestemte ham til, paa Herregaardens Grund at opføre sig et Lystslot, hvilket dog siden efter af Sønneren, Danmarks store Christian den Fierde, for det meste blev nedrevet for at give Plads for en større og prægtigere, det navnkundige Frederiksborg; og endnu findes over en af Portene paa dette Slot, til Erindring om det her nævnte Mageskifte følgende Indskrift med forgyldte Bogstaver:

Frederick then anden goed och from
Hans naade gjorde thette bytthe
Ath hyllersholm under kronen kom
Oc herloff til Skougkloster flitthe
MDLX

Ligesom og til Minde om samme Begivenhed finder følgende Indskrift paa den yderste Hvælving over Choret i Herlufsholms Kirke: HERLOF TROLLE OG FRU BIRGITTE GIÖE SOM GAF FRIDERICHSBORG OG GRÆSEI GAARD MEERE GODS FOR DETTE STED OG GODS OG KALDEDE DETTE HERLOFSHOLM, (46) AAR MDLX a). Ogsaa dette Mageskifte foreviget ved en liden Guldpenge, som i samme Anledning blev slagen, og som endnu er til b).

Med Klosteret erholdt Herloff Trolle tillige alt det dertil liggende Gods, med Skov, Fiskeri, og al anden Herlighed. Hvor betydeligt dette Gods var, viser Mageskiftet brevet af 1 Julii 1560, som endnu findes i Herlufsholms Archiv; nemlig, foruden Nestved-Mølle (d.e. Magle-Mølle) endnu følgende Byer: Vritzlæse, 13 Gaarde; Holsted, 10 Gaarde; Øffverup, 10 Gaarde; Appemess. 10 Gaarder; Riisløffue, 14 Gaarde og en øde Jord; Gierderupe, 4 Gaarde; Naabye, 5 Gaarde og en øde Gaard; Kallebye, 10 Gaarde foruden Boerupgaard; Grymstrup, een Gaard; Ladbye, 16 Garde og 3 øde Jorder; Guderup, 3 Gaaarde; Holdløse, 2 Gaarde; Tiwelse, 8 Gaarde; Lille-Nestved, 19 Gaarde; tilsammen altsaa 126 beboede og 5 øde Gaarde; foruden endeel Huse. Ved denne Overdragelse blev tillige Birkerettighed over hele Skovklosters Gods forundt Herl, Trolle og Arvinger c); (47)

- a) Af Orthographien i denne Inskription sees det tydeligt af den ikke kan være samtidig med Skolens Oprettelse, men maa være endeel yngre.
- b) Denne Guldpenge findes aftrykt og beskrevet i Danske Magazin, Tom. 1, Pag. 133.

- c) Ved den forundte Birkeret (Ret til at have sit eget Birkething, og dertil beskikke Dommer) vandt Godsets Beboere og øvrige Vedkommende det, at de uden vidtløftige tidspildende og pengespildende Reiser kunde møde ved deres Værnething, naar behøvedes; og i de Tilfælde, hvor Øvrighedens hurtige Nærværelse udkrævedes

Og istedetfor Ladby- og Vridtzløse-Kirker, som nu bleve nedlagte, blev Klosterets Kirke gjort til Sognekirke, og Patronatsretten dertil (Ret til at beskikke Præst og oppebære Kirkens Tiende) ligeledes forundt Klosterets nye Eiermand og hans Arvinger d).

Herloff Trolle, som strax gav sit nye Gods Navnet Herloffsholm e), var Ridder, Rigens Raad og øverste Admiral; og blandt Danmarks Søhelte staaer Herloffs Navn antegnet med Hædersbogstaver; de flere Søtræfninger, i hvilke han i Aarene 1564 og 65 med Heltens Mod og den Erfarnes Klogskab førte den forenede danske og lybske Flaade imod de Svenske, vidne om, hvad han var som Admiral. Videre at omtale (48)

- Havde man ham i Nærheden; deres Sager til Thinge kunde de ogsaa vente snarere afgjorte af en Dommer, som ikke havde mere end eet Godsets Sager at overse, end af den, som havde et meget vidtløftigere District, maaske de og af en Dommer, som kiendte dem alle, kunde ved adskillige Leiligheder vente en billigere Behandling end af en fremmed.
- d) Da der til den nye Sognekirke ingen Præstegaard havdes, saa skienkede Kongen strax til dette Brug en Gaard i Reinstrup; men formedelst dennes Fraliggenhed fra Kirken gav siden H. Trolle og hans Hustru (1563) en Gaard i lille-Nestved med tilliggende Jord til stedsevarende Bolig for Sognets Præst – den samme Gaard, som endnu er Præsteresidents.
 - e) Saaledes skrive Trolle selv bestandig Stedets Navn; men, da det siden er bleven almindelig vedtaget at skrive Herlufsholm, hvilket ogsaa allerede findes i endeel gamle Documenter, saa beholdes her bestandig denne sidste Skrivemaade.

Disse, hører ikke herhen; thi det er ikke Mandens udførlige Levnedsbetegnelse, men alene Grundtrækkene af hans Characteristik vi her ville forsøge at fremstille f) Men det er ikke blot Heltens Laurbær, der hielme Trolle den Hæder, hvormed Fædrenelandets Aarbøger nævne hans Navn: Borgerens Egekrans fortjener lige saa meget som Heltens Laurbærkrands at omslynge hans Tinding. Betragte vi Trolle som Embedsmand, som Lærd, som Videnskabernes Beskytter og Befordrer, eller som god Huusfader og kiærlig Ægtemage; finde vi ham fra alle Sider lige agtværdig; hans usminkede Gudsfrøgt og Retskaffenhed fortjener at fremsættes som Mynster til almindelig Efterligning; og hans sieldne Godgjørighed vil stedse bevare hans Navn i en taknemmelig Efterslægts Erindring.

Som Videnskabsmand finde vi Trolle i Brevvexling med sin Tidsalders ypperste Lærde, Philip Melanchthon; og Trolle var den Mæcenas, til hvem flere af hans samtidige Lærde fandt det passende at hellige deres (49)

- f) Den Skildring af Skolens Stifter, som her leveres, er, som et Brudstykke af nærværende Historie, af Forfatteren allerede forhen meddelt Publicum i hans Indbydelsskrift til Herl. Trolles Jubelfest 1816, og kunde for saavidt her synes overflødig; men den syntes ham at staae i saa nøie Forbindelse med Skolens Historie, at den her ikke burde udelades. De, som ikke havde ønsket at læse den andengang, beders med Overbærelse at undskylde Gientagelsen. Om

Herl. Trolles Søtræfninger findes Efterretning i hans Levnet af Boesen, Pag. 88-139, og i Danmarks Søkrigshistorie af Graah, Pag. 51 – 72.

Skrifter g). Latin talede han med Færdighed, saa at han endog paa Sygeleiet, da Præsten (hans Ven, den lærde Professor N. Hemmigsøn) kom for at berede ham til Døden, kunde bede denne føre Samtalen paa Latin, for at hans tilstædeværende Hustru ei skulde mærke, hvorom Talen var. For sit Fædrenelands Historie havde Trolle megen Kiærlighed; og maaske er det ham, vi fornemmelig have at takke for det Lys, som hans Søstersøn, den berømte Arrild Hvitfeld, siden tændte i Danakrjs Middelalders Historie: for egen Regning underholdt Trolle tvende Studerende, som maatte samle og afskrive Documenter til den danske Histories Oplysning; og denne Samling som efter Trolles Død i Arrild Hvitfelses Eie, og blev af ham afbenyttet ved Udarbeidelsen af hans Historie. Som Historien havde ogsaa Digtekunsten og Musikken i Trolle en Velynder: i vore ældste Psalmebøger findes endnu Psalmer med Trolles Navn under; og Herlufsholms Bibliothek gemmer Nodebøger, som Skolens Stifter har efterladt os *)

Men over denne Syslen med de blide Muser satte Trolle dog ingenlunde alvorlige Forretninger til Side. (50)

- g) Siellands første evangeliske Biskop P. Palladius har tilegnet H. Trolle sin Tractat om St. Peders Skib, eller Christi Kirkes Forfølgelse, Kbh. 1554; Henrich Smiyh i Malmø en af sine Lægebøger (sin liden Bog om Menneskens Vand ec. 1557); og den Wittenbergske Professor, Ph. Melanchton, har sat en Fortale til H. Trolle forved Biskop Palladii Catalogus aliquot Hæresium huius ætatis & earum refutatio, Witeberg 1557.

*) Om H. Trolles Psalmer findes Efterretning i Nyerups og Rahbeks Danske Digtekunsts Historie, 1 D., Pag 209

Tvende Konger – Christian den Tredje og Frederik den Anden – kiendte hans Embedsduelighed og Redelighed, og vidste at skatte og benytte disse Egenskaber. Som Rigens Raad tog Trolle ikke alene Deel i Rigets almindelige Anliggender, men ogsaa adskillige vigtige Sager bleve ham særskilt overdragne. Disse ville vi her ikke stykkeviis opregne, men blot i Almindelighed bemærke, at Trolle aldrig svigtede den Tiltro, hans Konge viste ham.

Tid efter anden bleve adskillige Forlehnninger overdragne Trolle af Regieringen: paa eengang var han forlehnet med Ring Kloster i Jylland og med Krogens Slot (siden Kronborg) ved Helsingør; derefter med Roeskilde Lehn, og siden med Kiøbenhavns Slot; og ethvert Sted, som saaledes kom under Trolles Bestyrelse, kunde ansee dette som en Lykke for sig; thi ikke alene omgikkes han stedse sine Underhavende med Mildhed og Godhed, men paa intet Sted havde han i nogen Tid sit Ophold uden at efterlade der varige Spor af sin Veldædighed. Saaledes skienkede han (da han forlod Krogens Slot) til den i Helsingør nylig oprettede Latinskole en Sum af 2000 Rhinske Gylden i Guld (en for de Tider meget anseelig Gave) foruden en Gaard der i Byen og tvende Hauger, hvoraf Fordelen endnu for nogle Aar siden kom saavel Lærerne som nogle af Disciplene tilgode h); og til Aar senere – samme Aar (51)

- h) Trolle forlod Krogens Lehn 1554; og den her omtalte Gave skede ved Gavebrev af 1 Jan. 1555. Ved denne Gave forpligtedes Skolens Rector tilligemed Disciplene til hver Dag at holde

Lovsang Morgen og Aften i Olai Kirke, derved at læse et Capitel i Bibelen, og bede for Kirken og Riget (Trolles Levnet, P. 67).

Som han døde – gav han endnu til Skolen og de Fattige i Helsingør en Sum af 400 Rigsdaler. Hvor meget Trolle skienkede til Roskilde Skole, vides ikke; man at ogsaa denne har nydt godt af hans Gavnildhed og Forkiærlighed for Skolevæsenet, derom vidner Dr. Hemmingsøn *). De Fattige i Roeskilde bleve eiheller forglemte, medes Trolle der var Lehnsmand: for egen Regning lod han til dem bygge otte Fattigesboder, hvortil han henlagde en Bondegaard (af hvis Afgift Boderne skulde vedligeholdes) og en Hauge. Endnu for omtrent halvtredsindstyve Aar siden havde 12 a 16 Fattige der fri Bolig og hver sin Part i Haugen **); og formodentlig vedbliver endnu denne velgiørende Stiftelse at virke til Herloffs Ære og til den lidende Menneskeheds Husværelse. Ogsaa Armoden i Hovedstaden var en Gienstand for Trolles Velgiørenhed: til Huus arme i Kiøbenhavn skienkede han til evig Tid en aarlig Gave af otte Daler (som var Afgiften af et Huus, han havde solgt paa Kiøbmagergade); og endnu halvtrediehundrede Aar efter Giverens Død vedbliver ogsaa denne Gave at bære Frugter ***). Til den latinske Skole i Nestved gav han 400 Rigsdaler, og til aarlig Uddeling blandt fattige Skolebørn der i Byen hele Leien (20 Mark aarlig af de Marker, som han havde overdraget Byen til Brug.

Saaledes var det Trolles Glæde trindt omkring sig at udsprede Velgiørninger; men han nøiedes ikke med (52)

*) I sin Ligprdiken over H. Trolle.

**) Hoffm. Fundatsewr Tom. VII, P. 264.

***) Hoffm. Fund., Tom, X, Pag. 231 og 251.

For Øieblikket at aftørre Armodens Taarer, eller paa anden Maade at virke til Fordeel for sin egen Tidsalder; ogsaa de kommende Slægter skulde høste Frugter af hans Vældædighed.

Som Trolle i Almindelighed var Religionens uskrømtede Ven, saa var det i Særdeleshed en af hans ivrigste Bestræbelser at kunne fremme den her i Riget nylig indførte Lutherske Reformation. Til den Ende lod han for sin egen Regning Tid efter anden adskillige unde Mennesker reise til Wittenberg, og underholdt dem der i Luthers og Melanchthons Huse, for at de skulde erhverve sig grundige Kundskaber i den evangeliske Religions Sandheder og siden udbrede disse i Fædrelandet*).

Ogsaa her hjemme lod han endeel unge Mennesker studere paa sin Bekostning; og at han ikke uden Omhu valgte de Ynglinge, han saaledes vilde understøtte, derom bare disse selv siden Vidne, da man saae Professorer ved Universitetet, Biskopper og andre hæderlige Mænd, som saaledes vare fremhiulpne ved Trolles Understøttelse.

Disse Kiendsgjørninger kunde maaskee være nok til at bedømme den ædle Stifters Værd som Menneske og som Borger; men de sande Ædle blive os kiærere, jo nøiere vi lære ham at kiende, ligesom det sande Skønne, jo længere det betragtes: Forf. Vil derfor her endnu tilføje Stifterens Cjarakteristik, saaledes som den er efterladt os af en af hans Samtidige, som nøie kiendte ham: ”H. Trolle gav enhver sin tilbørlige Ære,” siger Dr. N. Hemmingsøn **), ”anseende hver at være en (53)

*) Mallings Store og gode Handl.

**) I sin Ligprædiken.

gavnlig Lem i vor Herres Jesu Christi Legeme. Han ikke saa holdt af den ene Stand, at han forsmåede den anden, som mange gjøre, men var dennem alle tilfællig med al Retfærdighed, Medlidighed og Belevenhed. Hvorudaf han bekom den Frugt, at hver Mand havde hannem kjær; Klerke, Borgere og Bønder agtede hannem ikke anderledes end som en mild Fader udi alle Maade. Adelsmænd og Fruer gierne omginges med hannem baade i Medgang og Modgang. Udi Modgang var han baade med Trøst, gode Raad, og anden Bistand behielpelig. Kortelig at sige, hver Mand vilde gierne omgaaes med hannem, var glade af hans Nærværelse, og nødigt vilde være hannem qvit. Hans Embede forestod han med al Troskab. Rigets Lov var hans Regel. Han optænkte ikke ny List til at besnære fattige Undersaatter med. Hvor Naade og Barmhiertighed var til Skade, der brugte han Straf efter Loven; men hvor han kunde svare nogen uden Skade, beviste Mildhed. Det gjorde ham ondt, naar nogen saaledes forsaae sig, at han nødtes til at lade ham straffe paa Livet eller paa Helbreden. Endog Fremmede kunde vidne om hans tappre Mod. Man hørte ofte disse Ord af ham: frygter Gud, og ærer Kongen. Naar han var uden med Flaaden, holdt han sit Folk til Gudsfrygt, og vise sig imod alle som en Fader. Nærmede han sig Fienden, maatte alle falde paa Knæ og gjøre deres Bøn, hvorhos hans formanede den at ihukomme deres Pligt imod Konge og Riget. Det var hans Viis, at han altid udi sit eget Huus, uden at Fremmede fortog hennem (54) det, stod med sit Folk og læste til Bords, og bad vor Herre om sit daglige Brød. Hver Morgen og Aften læste han eet eller to Capitler i Biblen; og om Aftenen maatte alle Jomfruer, Qvindfolk og Dreng, som tilstede vare, siunge en Psalme. Han sparede ingen Bekostning paa Skoler at fremme, og skikkelige Personer at holde til Studium baade her udi Riget og andensteds, saa at man har seet Professores ved Universitetet i Kiøbenhavn, Bisper udi begge Riger, Sognepræster og andre nyttige Mænd, som ere opdragne og fremkomne ved Trolles Hielp.”

Men i særdeleshed characteriseres Trolles Tænkemaade ved hans Svar til Forfatteren af ovenanførte Stykke, da denne udlod sig med Forundring over, at Trolle (som just var i færd med at gjøre Tilberedelser til sit forehavende Sætog) nu paa vilde udsætte sig for Krigens Farver: ”Mister jeg mit Liv,” svarede Trolle, ”jeg faaer vel Liv igien. Vide I, hvorfor vi hedde Herremænd, hvi vi bære Guldkiæder og have Jordegods, og ville vere ypperlige end andre? Derfir have vi denne Ære for andre, at naar vor Konge og Herre, Land og Rige, have det behov, da skulle vi afværge Rogens Fiender, beskytte og beskierme vore Fædrene-Rige med Magt og al Formue, at vore Undersaatter maa boe og være udi Fred og Rolighed: Ja! Ville vi have det føde, saa maae vi og have det sure med.” Og at dette ei var tomme Ord, udviste Trolle siden i Gierningen: Han drog i Striden, førte Flaaden som kyndig Sømand, søgte sin Fiende, fred som Helt, og blev saaret; og hans Saar var ei ubetydelige; de forvoldte hans Død faa Uger derefter. Men endskiøndt (55) saaledes saaret, baade i Hoften og den ene Arm, vedblev han dog, uden at lade sig mærke med sin Forfatning, at commandere som før. Slaget endes, og Saarlægen vil nu først sørge for Admiralen; Blodet rinder; men Trolle vil ikke tillade ham at forbinde sine Saar, førend alle de Officerer og Matroser ere forbundne, som ere haardere qvæstede end han selv. Ei ved Ord, men ved Daad, viser sig den sande Storhed.

Herloff Trolles Ægtefælle var den hulde Birgitte Gøye i) – Datter af Rogens Hovmester Mogens Gøye – en Danneqvinde, som i Gudsfrygt og Dyd, i Gavmildhed og ædel Tænkemaade,

ingenlunde stod tilbage for hendes Herre. Deres eenogtyveaarige Ægteskab manglede intet uden Børn for at være fuldkommen lykkeligt. Men i Mangel af egne Børn for at være fuldkommen lykkeligt. Men i Mangel af egne Børn antog de sig begge des ivrigere andres; og det var ikke et ringe Antal Ynglinge, som skyldte Trolle, ei et ringe Antal Piger, som skyldte B. Gøye deres Opdragelse og Lykke. Dog, dette var dem endnu ikke nok: begge ønskede de at gavne med deres Midler saa meget de kunde, ei alene i levende Live, ogsaa efter deres Død vilde de gavne, og over- (56)

- i) Hendes Fornavn findes skrevet paa forskjellige Maader: Birritte, Beritte, Berette, Birgitte, Birgithe m.m., endog hver det maa antages at være egenhændig skrevet af hende selv eller af hendes Mand (F.eks. i endeel Bøger af Skolens Bibliothek, som have tilhørt hende, og som har den Antegnelse, at de enten af H. Trolle eller andre ere hende forærede; Tilnavnet Gøye derimod findes næsten altid uforandret, blot undertiden skrevet Gøie, hvilket først i en sildigere Tid forandredes til Giøe.

lagde derfor med hinanden, paa hvad Maade dette bedst kunde skee.

Det danske Skolevæsen var dengang i en slet Tilstand: Latinskoler manglede der vel ikke, da næsten hver Kiøbsted havde sin; men disses Forfatning var i flere Henseender maadelig. For at bidrage til Forbedring i denne vigtige Sag havde derfor Trolle og hans Hustru allerede viist deres Goddædighed mod adskillige Skoler; thi han vidste vel, siger Dr. Hemmingsøn, at saalænge der gives Skoler, gives der ogsaa Personer, som kunne tiene den christne Menighed. Saaledes havde, som forhen viist, baade Helsingørs Skole, Nestved- og Roeskilde-Skole høstet Frugter af hans Nidkiærhed for det lærde Skolevæsens Opkomst. Men da han siden var kommen til Kundskab om, at der i Tydskland gaves nogle Skoler, i hvile Børnene ikke alene nøde fri Underviisning men tillige stode under Lærernes særdeles Tilsyn *), saa besluttede han, efter Overlæg med sin Hustru, at indrette Herlufsholm med hele dets tilliggende Gods til en saadan fri Skole. Til denne Beslutning skal de, som der fortælles **), end mere være bleven opmuntrede af den Omstændighed, at de begge, den første Nat de laae paa Herlufsholm, havde drømt, at dette skulde blive et helligt Sted – en Drøm, som lettelig lader sig forklare af begges overeenstemmende, fromme, og i alle Ting til Gud henvendte Tænkemaade. Med denne Stiftelse skulde ikke først tage sin Begyndelse efter deres Død, (der er kun en ringe Fortieneste at give (57)

*) Hemmingsøn Ligpræd.

**) Pontoppidans Kirchenhist. Tom. III, Pag. 400.

bort, hvad man selv ei længere kan gjøre Brug af); strax – medens begge endnu levede – vil de hengive denne deres kostbare Eiendom til en Skoles Oprettelse, blot forbeholdende sig, for at være des sikrere paa at faae Alting ved Stiftelsen ordnet efter Ønske, at de selv i levende Live, denne ene efter den andens Død, vilde være Forstandere for Skolen og Godset. Efter begges Død skulde Rigens Raad antage sig Stiftelsen, og udnævne ”en gudfrygtig og vel beskeden Adelsmand” til Forstander. Denne skulde uden nogen Fordeel for sig selv bestyre Skolen og Godset, og tillige være pligtig, aarlig (til hver Herredag) at give Rigens Raad Underretning om Skolens Forfatning; dog skulde han ei behøve at gjøre Regnskab for Indtægt og Udgift k); han skulde bestyre Stiftelsen paa Tro og Love, saaledes som han det for Gud vilde ansvare; men skulde Rigens Raad bemærke nogen Utroskab hos ham, da

skulde han strax afsættes, og en anden udnævnes i hans Sted. Skolens bestemtes for adelige og andre ærlige l) Mænds Børn, og blev af Stifterne selv tillagt det Navn, som den siden med en ringe Forandring stedse har beholdt: Danmarks Adels frie Skole m). (58)

j)

k) Denne Bestemmelse blev dog siden af Frue Birg. Gøye forandret; hvorom i det følgende.

l) Vi sige i samme Betydning: "skikkelige Folk," "honette Folk," i Modsætning af den lavere Almue.

m) Istedetfor den af Stifterne valgte Titel bruges allerede i meget gamle Documenter Benævnelsen "adelig fri Skole," hvilken Benævnelse siden er bleven almindelig Brug; hvor skolen paa Latin omtales, har man kaldt

Den 23 Mai 1565, et Par Dage for Herloff Trolle sidste Gang gik til Søes for at commandere Flaaden mod de Svenske, blev Fundatsen underskreven; og da denne er det Document, hvorpaa hele Stiftelsen grunder sig, saa har Forf. Troet, at den, skøndt den flere Steder haves trykt, her burde fremsættes Ord for Ord. Den lyder saaledes n):

"Gotherthii at alle Mennisker ere skabthe till Guds Ære, oc skyldige then att forøge oc formere: Saa ere the oc plichtige at lade theris Eptherkomere thend rette Guds Dyrckelse y Sandhed oc Gudsfrøcht, Gud till Loff oc Ære, Land oc Riiger tiill Forbedring, att alle som y Lande boer maa wiide at ære Gudt af hvis oc Hierthe y slle theris tvæsenn oc Gierninger. Therfore haffuer ieg Herloff Trolle, Her Jacob Trollis Sønn, og Jegh Biirgitte Gøie, Her Magnus Gøies Datther, wii baade samtliigen oc huer for siig mett beggis wore wellmacht aff thend Gudz Benedidelse oss vntt oc forleentt er, syickett oc orfinerit thendt allmectigste Gudt wor kiere himellske Fader till Ære, mett Loffsang, Gudeliige Bønner oc hans reene hellige Ordz Forkyndellse, thesliigeste ocsaa menige Ædlinger oc andre Ærliige Mendz Børnn y Danmarcks Riige til Lærdom oc gode Seder, oprettett en Schole, hvortil wii haffue tillagt oc giffuet, oc nu mett thette wort opne Breff, tiilegge oc giffue tenne wor Seddegaardt Her (59)

n) Original-Fundatsen have endnu i Herlufsholms Archiv.

Loffsholm, som wii nu besidde, oc tilfor er kallit Schow-Closter, oc wii finde till wederlagge for mitt Birgitte Gøies rethe Arffue Guodz, som er Hyllertzholms Gaardt Goudz og Bygning, som nu kallis Fredericksborg, aff Kongl Mayestætt Koning Frederick thendt andenn, mett alt forn. Herloffsholms Guods, som udi Herloffsholms Biirck ligger, som thett nu forfundit er, Thermet indregnitt mit Herloff Trollis Arffue Goudz, epther thendt forseglede Jordebog wii therpaa giortt oc giiffuet haffuer. Huillchenn forn. Woe Sædegaardt, Guodz oc Eiendom wii nu, samptliige oc hver for sig, shiøde frann oss oc wore Arffuinger oc Eptherkommere, fødde oc ufødde, till samme Scholis Opholdt, som wii y Gudz Naffnn nu strax opretthe, oc tville thendt selffue y wor Wellmact oc leffuende liff, thenndt ene epther thendt andens affgang, forestaa. Oc viille haffue thendt Umage for Gudz shyldt, att were (epther begge woris Dødt) Patron oc Forsuar for samme Schole og Steds, oc tillshicke en gudtfrøctig oc wellbeshiedenn Adellsmandt, att were Forstandere for forn. Herloffholms Schole, Gaardt, Guod< oc Eiendom; saa forn. Schole bliiffuer erliigenn oc well wedt Mact holdenn, udenn hans egenn synnderliige Nyttthe oc Fordeel udi noger Maade, oc att holle Kiirskén, Gaardenn oc Gudzett well ferdig toc wiidt guodt heffdt oc sorsuare Bønderne tiill rettthe. Schall oc same Forstander were

forpliigt att møde tiill huer Herredag, at giffue Danmarcks Riigis Raadt, som Pathron ere, hues Leylighed oc Brøst paa ferde er tiilkiende, (60) oc the for Gudz shuldt, och, epther theris Raads Eedt the haffue souritt; Thesligest ere theris Fæderne Riige pligthiige, att wiille haffue it gott Indseende, att alltingst maa rettis, hues forsømt er, oc gaae tilbørligen y alle Maade; oc icke tilstede, at besvere Steden, Bønderne eller forn. Scholis Thienere mett Eckter, Gesterii, eller nogenn andenn Thyenge. Men att Danmarcks Riigis Raadt tiillhielper, att samme Schole hollis tilbørligen medt heffdt, liige oc mact, baade Guodz oc Thienere; saa at Scholen bliffuer wiidt Macht, oc Forstanderen oc Thienere thertill ey uforrettis y noge Maade. Dog skall same Forstandere icke vere forpligt att giøre Regnennschaf for Indtegt oc Udgiftt, men paa Thro oc Love forestaa, som handt for Gudt ansuare will. Formerckis oc nogenn hans Utroshab, saa Danmarcks Riiges Raadt thett y Sandhed kanndt forsare; Tha shall thendt icke ydermere bethrois for samme Schole, men strax affsettes, oc tiilshikes enn anden throfast igien. Thesliigest oc naar nogen Forstandere afdøer; Tha shall Danmarcks Riiges Raadt y liige Maade tiilshicke en andenn tiill Forstandere, som forskreffuet staar. Item mett Kiircke Thienistenn shall thett hollis, som thett nu hollis, oc tiilshickes enn Gudsfrøchtig Prest, som shall were Forstander for Choritt, og haffue tiill sig fiire Personer, som noget forfarne ere, att shulle mett alle Schole-Børnene dagliigen siunge udi Choret Morgenn og Affthen altiit epther Ordning, som thett hollis i Roshille Dom-Kircke. Oc samme Prest ec fiire Personer att belønns Therefore, hwes rett er. Doch shall Herloffsholms Sogenn altiit thesforvdenn haffue enn (61) Sogne Præst oc Sogne-Degenn, som shulle giøre Thieniste u forn. Kiircke mett Messe oc Predickenn, oc giøre Sogne-Folckit theris rede, som the thenum pliigtig er, oc skulle beholle thendt Prestegaardt og Degne Stafsnn. Som ther nu tiilagt r, mmett all syn rette Tiilliggellse, Thiende, Renthe oc Rettighedt ubeshoritt i alle Maade. Item udi Scholen shall thett saa hollis oc tiilskickis, een lærdt Manndt att vere Scholemestere, oc forestaae Ungdommen mett Lærdom oc gode Seeder, oc shal haffue nn Personn under sig, shall vere Hørere, oc shall Børnene forelessis the Bøger og Lectzier, epther theris wiilkor, som thenum bequeme ere, eptherthendt Skick, som thet hollis y Roshille Dom-Schole, oc thenum att belønns therefore, huess rett er. Thenne forshreffne Fundats wii forn. Herloff Trolle oc Fru Biirgitte Gøie samptliigenn oc huer for siig twiille fæstliige oc ugiennkallit hollit haffue wiidt alle synne Puncther oc Artikelr, som forshreffuit staar i alle Maade. Oc kienne oss huer for sig oc wore Arffwinger epther thenne Dag ingenn Partt, Deel eller Rettighedt af haffue tiill forn. Herloffsholms Scgole, Gaardt, Guodz eller Egendom, som forn. Besegle Regiister og Jordebog indeholder; Doch att saa lennge wii baade leffue, thendt ene epther thendt andenn, shulle wii vere Forstandere, forn. Schole, Gaardt, Guodz oc Eydendom att holle wiidt liige oc Mact epther denne Fundatzis Liudelse, oc skall Danmarckes Riiges Raadt strax epther beggis woris Dødt oc Affgang, tiilshicke enn Adellsmandt, tiilll Forstander y thendt Stedt epther oss, som forskreuet staar. (62)

Forbiudendes samptliigen oc hwer for siig, beggis woris Arffwinger fødde oc ufødde her emodt att giøre nogen Forhindring, Modtstandt eller Giensigellse i nogenn Maade, under Gudz rettfærdige Heffn oc Straff. Thiil ydermere Windsburdt haffuer wii baade samptliigen oc hver for siig unterschreffuet huer mett synn egen Haandt, oc trucktt wore Siignether her for nedenn, Giiffuet oc shreffuit paa Herloffsholm, ottehensdagen nest epther Dominicam Cantate, som er tendt 23 Mai Anno Domini MDLXV o).”

Ogsaa af denne Fundats fremlyser overalt Trolles ædle Tænkemaade: man bemærke, hvor meget Bøndernes Vel ligge ham paa Hiertet; paa flere Steder i Fundatsen gjør han Skolens tilkommende Bestyrere det til Pligt, at tage Bønderne i Forsvar, og ikke tilstede, at disse paa nogen Maade forurettes eller besværes. Trolles egen Retsindighed kiender ingen Mistro; derfor tager han ikke i Betænkning

at overdrage Skolens tilkommende Forstander at bestyre hans elskede Stiftelse paa Tro og Love: hans egen Ærlighed kan ei give den Tanke Rum i hans Hierte, at nogensinde en Adelsmand kunde være uædel nok til at misbruge den Tiltro, som vises ham; og for den kloge og nidkære Bestyrer vilde han ingen Hindringer lægge i Veien, som kunde indskrænke hans Virkefrihed.

Et par Dage efter Fundatsens Affattelse gik Trolle til Søes, skred mandeligen, og vendte, som oven meldt, saaret tilbage til Kiøbenhavn. Hans Svaghed tog dagligen (63)

- o) Hovedpuncterne af Fundatsen ere her trykte med udmærket Stiil; i Originalen findes denne Udmærkelse ikke.

til, og han følte, den vilde snart giøre Ende paa hans Liv; men hans bye Stiftelse var ham desuagtet stedse i Tankerne: "Der er nu ingen Ting, jeg vilde længere leve for," sagde han engang til Prof. Hemmingsøn (som var den, der i hans Sygdom mest omgikkedes ham), "end at jeg maatte komme vor nye Skole til Gang; men jeg vil dog befale den almægtigste Gud; han finder vel Raad efter sin allerhelligste Villie." Dog – dette Ønske skulde Trolle ikke see opfyldt: den 25de Junii 1565 hensov han, noget over 49 Aar gammel p), begrædt af en sørgende Ægtefælle, begrædt af sine Venner og af enhver som kiendte ham, begrædt af hele Nationen. Velsignet være hans Minde! Han døde i Kiøbenhavn, hvorfra hans Lig strax blev bragt til Herlufsholm og der i Kirken begravet.

Efter Fundatsen var det nu overladt hans Enke at bære Omsorg for deres fælles Stiftelse. Men formodentlig har hendes Mands Død givet hende saa meget andet at tage vare, at hun ikke strax har faaet Leilighed at sørge for, at Skolen kom i Gang; ligesom og de til dette Øiemeed nødvendige Forandringer og Indretninger ved Bygningerne (hvis ikke maaskee før Fundatsens Udfærdigelse vare besørgede) nødvendigen maae have medtaget nogen Tid. Dette veed man dog, at Frue B. Gøye sørgede for, at Skolen jo før jo hellere kunde komme istand, og overlod ei alene efter Fundatsen Gaard og Gods, men tillige al Gaardens Huusgeraad og Bibliotheket til dens Brug; og uden tvivl har Skolens Virksomhed taget sin Begyndelse et Aars Tid efter Trolles (64)

- p) Han var født den 14 Januar 1516

Død, omtrent i Midten af Aaret 1566 q). Selv blev Frue B. Gøye formodentlig boende paa Herlufsholm, saalænge hun vedblev som Forstanderske at bestyre Skolen: men dette varede ikke længe: i Marts 1567 frasagde hun sig Forstanderskabet, og overleverede Rigens Raad et Stadfæstelsesbrev paa hendes og hendes afdøde Mands forhen forfattede Fundats. I dette Brev gientager hus sin Anmodning til Rigens Raad om at være Patron for Skolen og Stedet, og at have Tilsyn med, (65)

- q) I Hemmingsøns Ligprædiken over B. Gøye (som døde den 25 Julii 1574) omtales det, at Skolen da havde staaet i 8 Aar. Vel findes der i fire forskellige Bøger i Herlufsholms Bibliothek følgende gamle Optegnelse, i dem alle skrevne med samme Haand, formodentlig ei længe efter H. Trolle Død: Hic liber a præstantissima foemina Domina Byrgitta Göye datus est liberæ Herlofsholmensi Scholæ: qvam cum clarissimo viro, piissime menoriæ, Domino Hermolao Trolle, equite aurato, chassimod suo marito, ex hærediariis suis bomis, accurate fundavit & aperiri fecit: Anno nobis parte salutis MDLXV mensis Mai die 26;

Denne bog blev givet af den fornemste kvinde, fru Byrgitta Göye, til børnene i Herlofsholmenskolen: som sammen med den mest berømte mand af det frommeste menageri, hr. Hermolao Troll, den gyldne ridder, chassimide sin mand., fra hendes arvinger, hun præcist grundlagt og foranlediget til at blive åbnet: 26. maj

hvoraf man skulde troe, at kolens Virksomhed var begyndt den 26 Mai 1564 – tre Dage efter Fundatsens Underskrift, og altsaa før H. Trolles Død; men da dette synes at staae i Modsigelse med ovenmeldte Beretning af Prof. Hemmingsøn, og tillige med H. Trolles her strax forhen anførte Udladelse paa hans Dødsseng, som viser, at Skolen ved hans Død endnu ikke var lommen i Gang, saa maa man vel antage, at her den 26 Mai, som den Dag paa hvilken Fundatsen blev af Kongen confirmeret, er bleven anseet som Skolens Stiftelsesdag, istedetfor den 23 Mai, da Fundatsen af Stifterne blev underskrevne. (65)

at Alting vedligeholdtes efter Fundatsen. Tillige indeholder samme Brev det Tillæg til Fundatsen: af Forstanderen skal være enten af hendes eller hendes Mands Slægt, og aarlig giøre Rigens Raad Regnskab for Stiftelsen hele Indtægt og Udgift; og ”hvad som overbliver af samme Regnskab,” hedder det, ”skal alene komme Herloffsholms Skole til Fremtarv og Bedste, og ingen anden r).”

Efterat Frue B. Göye havde frasagt sig Forstanderskabet, vedblev hun dog, efter Rigsraadets Bestemmelse, at have det øverste Tilsyn med Skolen, dog saa, at hun intet skulde have at bestille med Indtægten eller Udgiften. Hun blev nu ikke længere boende paa Herlufsholm, men tog sit Ophold i Magle-Mølle – den allerede forhen nævnte Vandmølle strax ved Nestved, som dengang tilhørte, og indtil for nylig stedse har tilhørt Herlufsholm s). Her tilbragte hun sin meste Tid med Andagtsøvelser og Godgiørenhed, og isærdeleshed vedblev hun at vise Godhed imod den Stiftelse, som skyldte hende selv og hendes afdøde Mand sin Tilværelse med Moderkiærlighed antog hun sig de Børn, som bleve sendte til Skolen, og det var hende en Fornøjelse at see dem tilgode. Ogssa var det hendes Glæde at drage Omsorg for Kirkens Prydelse: med egen Haand syede (66)

- r) Det her omtalte Stadfæstelsesbrev, som er af 22 Marts 1567, findes i Hoffmanns Foundationer, Tom. VIII Pag. 91.
- s) Denne Mølle (som var en af Frue Botilds Gaver til Klosteret ved dets Oprettelse) er for faa Aar siden (1809) ved Arvefæste afhændet fra Herlufsholm.

hun Alterklædet, og skienkede desuden en af Alabaster skønt udarbejdet Altertavle, begge Dele prydede med hendes egne Klenodier, hendes Perler og Ædelstene, som hun fandt ei paa bedre Maade kunde anvend t). Hver Sag log hun i sin Enkestand forelæse sig noget af Bibelen af en Dreng, som hun derfor underholdt, og hun havde saaledes flere gange giennemlæst hele Bibelen *). I Huset hos sig havde Frue B. Göye stedse adskillige unge Pier, som hun opdrog til efterat hund havde bortgivet sin Andeel i Herlufsholm, eiede hun endnu adskilligt Jordegods, som hun siden for største Delen bortskienkede til sin Søstersøn Peder Oxe **).

Desuden havde hun endnu efter sin Mands Død noget af Kronens Gods i Forlehnning, hvoraf hun havde Indtægter u). Man spurgte hende engang, om hun ikke fortrød, at hun havde bortgivet sit Gods? ”Nei,” svarede hun, ”dette er aldrig kommet mig i Tankerne; men jeg vilde endnu gjerne give to gange saa meget bort, om jeg havde det.” Til Understøttelse for Trængende i Herlufsholms Sogn skienkede hun en Capital af 200 Rigsdaler, og til de Fattige i Nestved 400 Rdlr. Til (67)

- t) Altertavlen omtales nærmere blandt Kirkens Monumenter i 6te Afdeling (i Afsnittet om Bygningerne).
 - *) Hemmingsøn Ligprædiken over Frue B. Gøye.
 - **) Trolles Levnet Pag. 155 og 158.
- u) Hun beholdt Ring Kloster i Forlehnning indtil 1571, og var siden et Aars Tid forlehnet med Aakiær Slot og Lehn. (H. Trolles Levnet Pag 55 og 154).

Udsættelse paa Rente v). Efterat hun i otte Aar havde nydt den Glæde, at see sin Stiftelse heldigen at trives, hensov hun d. 25 Julii 1574 i sin Alders 63de Aar.

I Herlufsholms Kirke hvile hendes Been ved Siden af hendes elskede Herloffs. Paa den sorte Marmorkiste, der indeslutter Støvet af dem begge, skue vi deres Billeder i Legems Størrelse, dem Konstneren dannede sin Gienstand værdige. Ved hans Fødder hviler passende en Løve, og ved hendes en Hund – Symboler paa Mandighed og paa Troskab. En stor Marmortavle strax derhos, indsat i væggen, fortæller os om Herloff og hans Daad. Birgitta selv opreiste dette

Minde, og, som Historien beretter, gik hun ofte eensom hen at betragte det, for at qvæge sin Siæl ved Tanken om det Himmelske og ved Tanken om at samles med sin Herloff. Med den dybe Ærefrygt, Dyden opvækker, skue vi nu disse Elskedes Ansigtstræk, som vi ikke med Ligegyldighed kan betragte, saalænge Taknemmelighedsfølelse ei ganske er forsvunden af vor Barm.

Saasnart Frue B. Gøye havde frasagt sig Forstanderskabet, og bedet Rigens Raad antage sig Skolen, udnævnedes af dette strax en Commission, bestaaende af Rigsraaderne Ottho Krumpen og Byrge Trolle (Herloffs Broder), Superintendenten i Siellands Stift Hans Albertsen (68)

- v) Disse 400 Rdlr. Skulde saaledes fordeles: Renten af de 200 til Huusarme: Renten af de 100 til Skoe, Klæder og Bøger for Fattige i Hospitalet (Hoffm. Fund. Tom. VIII, Pag 88 og 451). Til de Fattige i Herlufsholms Sogn uddeles endnu Renterne af B. Gøyes Legat hver Juleaften af Stedets Præst.

Og Professor Niels Hemmingsøn, som skulde i Overensstemmelse med Fundatsen udarbejde de nærmere Love for Skolens Indretning og Godsets Bestyrelse. Den Lov, som af disse Mænd udfærdiges, fik Navn af Skolens Ordinants, og vedblev i meget lang Tid at ansees som dens Grundlov x).

Efter den ved Ordinantsen giorte Indretning kunde Stiftelsen ansees som en Huusfader, der selv driver sin Avling, og selv bestyrer sin hele Huusholdning. Til dens Fuldmægtig blev antaget en Skriver, der skulde føre Regnskabet over dens hele Indtægt og Udgift, have Tilsyn med Avlingen, og sørge for Bespiisningen ikke alene af Skolens Personer, men ogsaa af Stiftelsens samtlige Betiente; thi ingen af disse fik sin egen Huusholdning.

Stiftelsens vigtigste Indtægter bestode dengang, som endnu, i Bøndernes Tiende, Landgilden y) og Hoved- (69)

- x) Denne Ordinans er udfærdiget d. 30 Marts 1567 (altsaa 8 Dage efterat Frue B. G. havde frasagt sig Forstanderskabet). Dens Forfatter er, efter al Sandsynlighed, Herl. Trolles Ven, den lærde og for Skolevæsenet nidkiære Profess. Og Doct Theol. N. Hemmingsøn. Den haves fuldstændig i Herlufsholms Archiv. Et Udtog deraf findes hos Nyerup i hans Historiske Statisk. Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge, 3die V. 1 ste Halvpart. Pag 37.
- y) Ved Landgilden forstaaes den Afgift i Naturalier, som Bønderne aarlig, foruden Tiende, maa yde Herskabet af deres Gaarde. Denne Afgift var ikke lige stor for hver Gaard; saaledes maatte hver af Gaardene i Vritzløse og Holsted betale i aarlig Landgilde (69) en Tønde Smør, en Gaas, 4 Høns. Et Lam, 1 Skilling grott og 10 Skilling; i Appeness derimod gav de fleste en lødig Mark, et Lam, en Gaas, 4 Høns; i Riisløffue eet eller to Pund Rug, og 1 eller 2 Pund Byg (et Pund Byg var 4 Tønder, og et Pund Rug udentvivl ligesaa meget), 2 Skill. Grott et Lam, en Gaas, 4 Høns. I Lille-Nestved derimod betaltes Landgilden med Penge, og hver Gaard gav da 9 a 15 Skill. Grott. Magle-Mølle gav aarlig 3 Læster Meel, to Pund Hvedemeel, eet Pund Peber (hvoraf et lille Vænge, som hører til Møllen, og hvorpaa denne sidst nævnte Afgift heftede, endnu kaldes Pebervænget), og hver Løverdag om Aaret 18 grott. Da hele Godset havde 126 beboede Garde, foruden adskillige Huse og nogle øde Gaarde., saa kan man heraf omtrent dømme om Godsets Indkomster.

gaardens Avling. Ingen af disse Indtægter var bort forpagtet; md Bøndernes Afgifter bleve af Stiftelsen modtagne in natura; og Avlingen og Fiskeriet bleve for Stiftelsens Regning drevne under Skrivers Bestyrelse. De Heste, Køer. Sviin, og andre Creature, samt Bistader o. desl., som holdtes ved Gaarden, vare Stiftelsens Eiendom. De Fødevarer, som til Disciplenes og Lærernes saavel som Betienternes Bespisning udfordredes, maatte Skrivers indkiøbe for Stiftelsens Regning. Hvad af Avlingen ikke blev forbrugt i Huusholdningen, solgtes. Og for alt dette maatte Skrivers aarligen til hver 1ste Mai aflægge Regnskab.

Til at bestyre Bøndergodset beskikkedes en Foged. ”Fogden skal,” hedder det Ordinantsen, ”regiere over alle Bønderne, Godset og daglige Arbeidstienere; han (70) skal og have Magt at tage hvad Arbeidstienere han haver behov til den daglige Tieneste.”

Skrivers og Fogden skulde i Forening med Skolens Forstander (Skoleherren) aarligen giøre Regnskab for Danmarks Riges Raad, eller for dem, som af Rigens Raad bleve beskikkede til at undersøge Regnskabet paa deres Vegne.

Af Lærere skulde Skolen have tre: en Skolemester (Rector), som først, inden han antoges, skulde overhøres af Biskoppen og den fornemste Læsemester i den hellige Skrift (= den øverste Professor Theol. Ved Universitetet) for at erfare hans Duelighed; og to Hørere, som skulde staae under Skolemesteren.

Disciplenes Antal blev fastsat til 42, som alle skulde nyde fri Kost og Underviisning, Lys og Varme samt Blæk og Papir. De fattigste, hvis Forældre ei formaaede at klæde dem, fik tillige frie Bøger, Skoe og Klæder; men de mere formuende maatte selv holde sig med disse Fornødenheder. Men hvis nogen Discipel blev bevilget at antages over det her nævnte Antal, enten det var af

Adelens eller andre gode Mænds Børn, da skulde der for en saadan betales aarlig 30 Daler, og desuden skulde han holde sig selv med Klæder og Seng.

Disse betalende Disciple vare nærmest berettigede til at indtræde i de frie Pladser, naar nogen blev ledig, og fik derfor i den følgende Tid Navn af Exspectanter.

Som Stiftelsens Pengeindtægter dengang ikkun vare smaa, saa var ogsaa Betienternes Løn ringe. Rectors Løn var aarlig ”60 Daler a) i Daler og dansk (71)

a) En Mark regnedes dengang for 20 Skilling, og en Daler for 4 Mark, altsaa 80 Skill.

Mønt, 10 Alen godt Engelsk (d. e. Klæde) og 10 Alen Foderdug. ”Og om nogen Edelmand eller anden (siger Ordinantsen) vil forære hannem med noget, maa han det vel annamme; hans løn maa og forbedres i Fremtiden efter Leilighed, som hans Flittighed befindes til. Den øverste Hører fik i aarlig Løn halv Degnerente af Herlufsholms Sogn b) og 40 Mark Dansk. Den anden Hører fik den anden halve Deel af Degnerenten og 30 Mark Dansk; hans skulde desuden være Organist, hvorfor han ik 18 Mark aarlig.

Fogdens aarlige Løn var 30 Mark, en Klædning og Foder til to Heste; og han maatte for Skolens Regning holde en Dreng. Skrivers Løn var 24 Mark danske og en Klædning.

Skolemesteren, Høerne, Disciplene og Klokkeren (hvis Forretning det var ”at opvarte ved Bordet, stille Klokken, og rede Børneres Senge”) indbefattedes under Navn af Skolens Personer, og spiste for sig selv i Skolens Spisestue (det nuværende Baskerhuus); men Fogden og Skriversen maatte tage til Takke med, som Ordinantsen udtrykker sig, at ”æde udi Borgestuen med Gaardsens Folk.”

Klokken 7 om Morgenen skulde Disciplene have Daure, ”Øllebrød, Suppe eller andet, efter Tidens Leilighed, og som Dagen tilhørte.” Middagsmaaltid holdtes Klokken 10, daglig bestaaende af tre Retter; men hvilke Retter der skulde gives, var ikke bestemt. Øl skulde de (72)

b) Degnekornet – ogsaa kaldet Hørerkornet – af hele Sognet udgiorde omtrent 9 Tdr. Rug og 46 Tdr. Byg.

Have paa enhver Tid af Dagen, naar dem tørstede; men ”Ingen maatte sidde til Sæde at drikke eller lade hente Øl fra Nestved.” Under Maaltidet vare Disciplene fordeelte ved forskellige Borde; tolv sadde ved hvert Bord; ved et øverste af disse sad Rectoren, og ved hvert af de to følgende en af Høerne. Skolemesteren skulde have Tilsyn med, at Disciplenes baade Mad og Drikke var forsvarlig; fandtes derpaa Noget af Betydenhed at klage, da skulde han først underrette Fogden derom; men hvis denne ikke raadede Bod paa Feilen, skulde det meldes til Forstanderen.

Hvori Disciplene strax efter Skolens Oprettelse, have nydt Underviisning, derom haves ingen bestemte Efterretninger; hverken Fundatsen eller Ordinantsen fastsætter noget i denne Henseende. Men da Underviisning og Opdragelse har sine Moder, ligesaavel som alle andre Indretninger i Verden, og det derfor sielden er Tilfældet, at enkelt Stiftelse hæver sig betydeligen over den Tidsalders Aand, som gav den Tilværelse, saa feile vi neppe, naar vi antager Datidens Smag i Underviisningen som Maalestok for Underviisningen i vor Skole; og saa meget mere ere vi berettigede til denne Slutning, som Fundatsen udtrykkelig fastsætter, ”at Underviisningen i Herlufsholm skal indrettes ligesom i Roeskilde Domskole,” d. e. overensstemmende med den da gieldende Skoleanordning – Kirkeordinantsen af 1539 c). Under (73)

- c) I Nyerups Statisk. Historisk Skildring, 3die B., 1 ste Part. Pag. 28, anføres vel en Skolelov for Roeskilde Domscole, som i Henseende til Underviisingsgjenstandene ikke fuldkommen retter sig efter Kirkeordinantsen; men denne Lov er fra Aar 1570, og altsaa baade yngre end Herlufsholms Fundats, og yngre end denne Skole Ordinants, og kan følgelig ikke have tient til Rettesnor for Underviisningen i Herlufsholm.

viisningen i denne, ligesom i alle øvrige Danmarks Skoler strax efter Reformationen, kan derfor ei antages at have strakt sig udenfor de snevre Grændser af Latin (som fornemmelig gik ud paa at lære at tale Sproget, samt skrive latinske Breve og Vers), Skrivning, Luthers Catechismus, og Sang, hvortil i øverste Classe kom Melanchthons Dialectik og Rhetorik, oh maaskee endnu Begyndelsesgrundene af Græsk d).

Ingen maa undres over at finde af denne Lectionsplan saa mange Videnskabsfag udeladte, hvilke vi nu ansee som uundværlige for den dannede Mand: vore Forfædre vare heri, som i saa meget Andet, tarveligere end vi, og de kunde være det; thi deres videnskabelige Fornødenheder var færre end vore: fremmede levende Sprog behøvede de ei at kiende; thi Bøger skrev man dengang blot for Lærde, og skrev dem stedse i de Lærdes Fællessprog – Latinen. Modersmaalets Dyrkning maatte af samme Grund synes lige saa overflødig, som de øvrige levende Sprogs. Kyndighed i de egentlige Videnskaber maa altid have været en Prydelse for deres Besidder; men paa en Tid, da ikkun saa besadde en saadan Indsigt, kunde Ukyndighed i disse ei være nogen Skam. De egentlige Videnskabers umiddelbare Nytte for den geistlige Stand (74)

- d) Ifølge den Forandring af Kirkeordinantsens Forskrift, som blev besluttet ved Synodaldecretet i Antvorskou Anno 1546. (vid. Nuerup, loc. Cit., Pag. 16, og sammesteds, Pag 42, Lin 12).

indsaae man ikke; og paa en Tid. Da Studeringer ei ansaaes som nyttige uden for Geistlighed, kunde man altsaa ei tillægge dem nogen høi Værd. Endnu kunde man maaskee anføre een vigtig Grund til, at Underviisningsfagene i Skolerne i ældre Tider vare færre end nu: vore ærlige Forfædre troede, at Mennesket dannes bedre ved at lære faa Ting grundigt og til gavns, end ved at vide noget alt, men have mindre tydelig Indsigt i hver enkelt Ting; de frygtede, at Grundigheden skulde lide ved at begynde paa for meget; og Pædagogerne ere jo ikke engang i vore Dage fuldkommen enige i dette Punct. Kirkeordinantsen fastsætter derfor om Latinskolerne: ”I disse Skoler skal der ikke læres andet end Latine, fordi Latine Skoler forderves gierne af de danske og tyske Skoler;” og paa et andet Sted: ”Deres Mening er ulidelig, som ville, at Børnene skulle lære Greisch og Hebreisch, førend de saa noget fremmelig forbedret sig udi Latinen.”

Men vare Underviisningsfagene kun faa, saa vare Unerviisningstimerne det ikke; isærdeleshed om man dertil vil tillige regne den Tid, som dagligen anvendtes til Gudstienesten. Klokken 56 om Sommermorgen, og 6 om Vinteren, finde vi Trolles unge Fostersønner ei alene opstaaede, ilende til deres Dagsarbeide; og fra denne Morgentime af lige til Klokken 6 a 7 om Aftenen, og endnu senere, finde vi dem aldrig ledige, men, naar Spisetiden og to Legetimer fraregnes, stedse sysselsatte med bestemte Arbeider. Enten finde vi dem, i Samling med alle deres Lærere, beskieftigede med Andagtsøvelse i Kirken, eller og med Pennen eller Bogen i Haanden (75) sysselsatte i Skolen; ja ikke engang Spisetiden gaar hen uden Underviisning.

For des lettere at kunne overskue Disciplenes daglige Anvendelse af Tidens hidsættes her i tabellarisk Form et Udtog af Skolens Ordinants denne Gienstand betræffende.

Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag	Søndag og andre Helligdage
Kl 5. Alle Disciplene ere oppe, have påklædt, vasket og kæmmet sig.	
5 - 6 Chorsang i Kirken (tilligemed Rector og begge Hørerne), som varer omtrent tre Qvarteer, hvorefter Disciplene læser over paa deres Lectier til næste Time.	Chorsang i Kirken.
6 - 7. Underviisning i Skolen deri.	Catechismus læses, og Børnene overhøres
7 - 8 Daure. Derefter skulle de indbyrdes Conferere og disputere om det de havde hørt. Idet sidste Qvarteer læse de over paa Lectier til næste Time.	
8 - 9. Underviisning i Skolen (76)	Alle møde i Messen (som formodentlig har vedvaret nogle Timer, hvor der foruden den sædvanlige Gang synges et stykke Diskant.
Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag.	Søndag og andre Helligdage.
Kl. 9 - 10 Componere (d. e. skrive lat. Stiil) enten hver Dag, eller i det ringeste hver anden Dag.	
10 - 11. Middagsmaaltid e). Ved Bordet maae Disciplene skifteviis læse Bordlectie, enten af Bibelen eller Historier efter Skolemesterens Tykke f).	
11- 12 Lege Bold, slaae Top, og anden Børneleg	
12 - 1. Musik, Sang og Skrivning g.)	
Kl. 1 - 2. Underviisning i Skolen.	
2 -3 Arbeide paa egen Haand med at repetere, Læse, skrive og conferere.	
3 - 4 Chorsang i Kirken.	
4 - 5 Underviisning.	
Henimod Kl 5 skulle Notarii fremkaldes af hver	

Lectie, som skulle opregne dem, der have

talet Dansk, stimet eller slagtes, og de

derfor straffes med Riis.

5 – 7 Nadvere med Læsning og Sang som

Om Middagen, og derefter Leg.

7 - og fremdeles. Læse sine Lectier, hver paa sit Kammer.

- e) At denne tidlige Middagsspiisning ikke var noget egent for Hrih., men Datidens almindelige Brug, sees af Universitetsfundatsen af 1539, hvor det befales, at Professorernes Disputatser skulde holdes i de to Timer for Middagsmaaltidet, Kl. 1 – 10. I Fundatsen for Sorø Skole af 1586 er ogsaa Middagsspiisningen fastsat til Læ 10, og Aftenspiisningen til Kl. 5 (Nyerup, lib. Cit., Pag 34).
- f) Om disse Bordlectier blot bestode i Forelæsning inden Maaltidet istedenfor Bøn, eller i Forelæsning under Maaltidet, kan Forf. Ikke bestemt sige, men formoder det sidste.
- g) Ordinantsen har: ”Mellem 12 og 1 skulle Børnene exerceris in Musica & Graphica.” Formodentlig forstodes ved det første saavel Instrumentalmusik som Sang, efter Synodaldecretet i Antworskou (vid. Nyerup, loc. Cit., Pag. 15 – 16).

(78) Om Onsdagen og Løverdagen skulde intet læses for Børnene, men de skulde overhører i det, som de andre Dage havde hørt, og deres skriftlige Arbejder (”hvad de have componeret,” siger Ordinantsen) skulde giennemsees og rettes. Løverdags Eftermiddag skulde desuden Søndags-Evangeliet læses.

Ved den daglige Chorsang i Kirken skulde der om Morgen 1) synges tre Psalmer paa Latin – saaledes at man begyndte forpaa Psalteren (som indeholdt Davids Psalmer), og vedblev, uden Udvalg af Psalmerne, indtil Bogen var udsiungen –; 2) læses et Capitel i Bibelen paa Dansk; 3) synges Te Deum paa Dansk efter sal. Herloff Trolles Oversættelse gg); og 4) til Slutning skulde læses en Collet med Bøn ”for Kongen, Rigens Raad og anden Nødtørftighed.” Chorsangen om Eftermiddagen og Helligdagene var næsten som den om Morgen.

Engang om Ugen skulde Skolemesteren ”give materiam compositionis for, notare de besynderligste Argumenter, og siden lade Børnene skrive videre.” Men om der ved denne materia compositionis forstodes opgivne Themata, hvorefter skriftlige Udarbejdelser skulde forfattes (saaledes som det nu er Brug i vore Skoler), (79)

- gg) Dette er Psalmen ”Ostore Gud, vi love dig,” som i alle nyere Psalmebøger (baade Kongos, Guldberg og den nu brugelige evangeliske) forekommer omarbejdet. Efter Herl. Trolles Oversættelser findes den i den ældste danske (Hans Thomissøns) Psalmebog med den Begyndelse: ”O Gud vi love dig, vi bekiende dig.” Efter Omarbejdelsen vedblev denne Psalme daglig at synges i Disciplenes Morgen-Lovsang lige indtil Aaret 1796.

Eller blot dicterede danske Stykker, der skulde oversættes paa Latin (Stile), kan Forf. Ikke bestemme. Ordene synes dog mest at tale for den første af disse Meninger; og formodentlig har denne materia compositionis, efter Tidsalderens Aand at slutte, bestaaet fornemmelig i Opgaver til latinske Breve og Vers.

Egentlige Examina (i den Betydning Ordet nu bruges) finde vi ikke Spor til Skolens Begyndelse; dog forsømtes det ikke ganske at anstille aarlige Prøver med Disciplene, deels for at erfare deres Fremgang deels for at anspore dem til indbyrdes Kappelyst. ”Hver Tamper-Løverdag, det er fire gange om Aaret, (siger Ordinantsen) skal Skolemesteren og Hørerne høre Børnene disputere med hverandre, og sætte hverandre Spørgsmaal for om det, de have hørt det Fierdingaar næst tilforn. Den, som da vinder, skal sættes ovenfor den anden; men den, som taber, skal sidde en heel Dag paa bert Gulv til en Straf for sin Forsømmelse.” Desuden skulde Biskoppen og den øverste theologiske Professor ved Universitetet (eller hvem anden disse i deres eget Sted vilde dertil befuldmægtige) eengang aarlig, ved Bartholomæi Tid (d. e. sidst i August), reise til Herlufsholm for at undersøge Disciplenes Fremgang, for hvilken Uleilighed hver af dem fik en Rosenobel h). Desuden var det Rectoren paalagt, at han, foruden at (80)

- h) Af Værdi 5 Rigsdaler og 4 Mark (omtrent 9 Rigsbankdaler og 6 Skill. I Sølv.) Denne Indretning vedligeholdte sig endnu i Begyndelsen af forrige Seculum: i Aaret 1717 finde vi saaledes endnu denne Rosenobel udbetalt til disse Examinatorer.

læse med Disciplene i sin egen Lectie, ogsaa skulde flittig, efter som Tiden tillod det, overhøre Børnene som var i Hørernes Lectier.

Af Omhu for Ungdommens Moralitet, for at de ikke ved mistænkelig Omgang eller slette Exenpler skulde forderves, var det i Ordinantsen forbudet Gaardens Folk, Fogeden og andre, at have noget med Disciplene at gjøre; dog skulde de underrette Skolemesteren, om de skulde see nogen slet Opførsel af Disciplene. Hvis nogen af Gaardens Tienere lokkede nogen af Skolebørnene til sig, og holdt dem til Drik eller anden Uskikkelighed, da skulde han derom førstegang paamindes; men gjorde han det andengang, skulde han forvises sin Tieneste. ”Hvo som beligger Qvinde eller Pige, som der tiener, (hedder det videre) være sig enten Foged eller Skriver eller anden, da straffes af Forstanderen paa hans yderste Formue, og strax forvises Gaarden med den, som han beligget haver.” For Resten holdtes Disciplene, som Tidens Skik medførte, under streng Disciplin: uden Rectors særdeles Tilladelse maatte de aldrig gaae udenfor Skolegaarden; og fik de Lov at gaae nogensteds hen, maatte det ikke ske uden Ledsagelse; men til Nestved maatte det slet ikke tillades dem at komme.

Det almindelige Straffemiddel var Riset; og at dette ikke er bleven sparsomt anvendt, have vi god Grund til at slutte; thi ikke mindre end fire Koste ugentlig finde vi bestemte ”til at reengjøre Skolen med og til at gjøre Riis af.” Ovenfor have vi desuden seet, at hver Dag ligesaavel havde sin bestemte Tid at bruge Riset, som til at spise, læse og lege; saa at det næsten synes, at Riis dengang er bleven anseet for ligesaa (81) nødvendigt som dagligt Brød. Dog var Riset ikke det eneste Straffemiddel: Den som tabte ved de fierdingaarsviis anstillede Disputereprøver, skulde, som ovenfor er viist, til Straf sidde en heel Dag paa bart Gulv, og desuden i Skolen flyttes nedenfor den som vandt.

Viste Nogen sig lad, og aldeles ikke vilde forbedre sig, eller og han viste Mangel paa Remme, da skulde det meldes til Forstanderen; en saadan maatte da forlade Skolen, og en anden i hans Sted antages, ”hvad enten han var fri (af Adel) eller fattig.” At straffe med Ferle, var forbudet, saavelsom at slaae i Hovedet eller drage i Haaret.

Ferle

At anvende nogen særdeles Omhu paa at uddanne Legemets naturlige Anlæg; ved regelmæssige Øvelser at befordre dets Styrke, Smidighed, Haardførhed, blev i ældre Tider ikke anseet nyttigt eller passende uden for Adelen og Krigsstanden. Vi kunne altsaa ikke vente, at der i Skolens ældste Love skulde henføres, er Omsorg for Reenlighed; og derom fastsætter Ordinantsen blot dette: ”hver fiortende Dag skulde Qvindfolkene toe Børnenes Skiorter og Lagen, og hver ottende Dag skulde Børnenes Hoved toes, saaledes at Halvparten af dem blev toet om Onsdagen, og Halvparten om Løverdagen. I den fordi Gaarden løbende Aa matte ingen af Børnene enten bade eller toe sig for Fares Skyld.”

Ingen Discipel maatte antages uden baade med Forstanderens og Skolemesterens Samtykke, og ingen, før han var ti Aar gammel, og i det mindste havde bragt det saa vidt, at han kunde stove og læse Latin, (82) og endelig ingen, uden han var født af lovligt Ægteskab. Ingen Discipel maatte forblive i Skolen længere end sex Aar; hvis han efter den Tids Forløb ikke fandtes moden til Universitetet, da maatte han forlade Herlufsholm, og gaae til en anden Skole for derfra at dimitteres i).

Efter saaledes at have lært at kiende Skolens første oekonomiske Indretning, samt hvad fremgangsmaade der fulgtes ved Ungdommens Behandling og Dannelse, ønskede maaskee mangen af Læserne at kunne i Indbildningen vandre omkring i Herloffs Borg, for ved hielp af Historiens Fakkelt at see, hvorledes den var indrettet, da den først aabnede sine Læresale: og gierne ønskede Forfatteren at tilfredsstille dissers Videlyst; men for ham selv brænder kun svagt den Fakkelt, som her skulde veilede: han maa derfor bede om Undskyldning for, hvis ikke alt skulde vise sig i saa klart et Lys, som man ønskede at see det, eller om han selv maaskee, vildledet af Tusmørket, endog skulde tage feil af den Gienstand han paaviser.

Foruden Munkenes grundfaste Borg (Tab. III oh IV), som nu i mere end halvsietten Aarhundrede har trodset den fortærende Tid, maa Klosteret allerede i (83) dets ældste Tider have haft adskillige andre, fornemmelig til Avlingens Drift henhørende, Bygninger: i Abbed Jeips forhen anførte Regnskab for Aaret 1470 nævnes saaledes Koladen og Deyægaarden – en Benævnelse, som nødvendig forudsætter, at der dengang har været flere end een Gaard, hvilket ogsaa lader slutte til forskellige Bygninger; og rimeligviis vare baade den grundmurede Lade og Kostald (Tab. I, N og P), som begge indtil var Tid (dog med nogen Forandring) har vedligeholdt sig, Levninger fra Munketiden; thi der findes intet Spor til, at disse Bygninger efter Skolens Indstiftelse ere opførte, og deres kraftfulde Mure lade og md Grund formode en saadan Ælde. Foruden Hovedbygningen og Ladegaardsbygningerne stod sikkert ogsaa før Herl. Trolles Tid den grundmurede Bygning (Tab. I, E), som stedse har været Rectorbolig k). Men forrige Forvalterbolig (Tab. I, V) med sine tilhørende Bygninger ere af yngre Oprindelse.

Efter Ordinantsen skulde ”Skolemesteren og Hørerne have hver sit Herberge med Varme om Vinteren til Nødtørftighed, og Hørernes Herberge være saa, at de kunde høre, hvorledes det i Skolen gik til.”

Men hvor disse Herberger bleve dem anviset, derom tier Archivet. Kunne vi imidlertid antage, at hver af Lærerne har ved Skolens Oprettelse havt samme Bopæl, som de et Aarhundrede senere vare i Besiddelse af (og adskillige Grunde gjøre dette rimeligt), saa har Skole – (84)

- k) Aar 1792 blev den gamle Rectorbolig nedreven formedelst Ælde, og en ny paa samme Sted opført. Den gamle sees i Thuras danske Vitruvius, Tom 2, Tab. 100:

Mesteren og den ældste Hører havt deres Værelser i nuværende Rectorbolig, hver med sin Lectie ved Siden af sig; den yngste Hører har derimod beboet det nordre Hiørnekammer i andet Stokværk i Hovedbygningen (Tab. III, No. 2, b), som indtil Året 1809 stedse var Bopæl for en af Lærerne; han kunde ligeledes gaæ fra sit Værelse ind i sin Lectie, og Underviisningsværelserne vare saaledes, ligesom Lærernes Bopæle, fordeelte i to forskjellige Bygninger. Men rimeligviis have disse Lectier ikke været forsynede med Kakkelovne, og altsaa blot været til Brug om Sommeren; thi lige indtil sextenhundrede og nogle og tyve maatte man ogsaa betiene sig af Skolens Spisestue til Underviisningen l).

Disciplene har uidentvivl havt deres Værelser deels i det Fløi af Hovedbygningen, hvor de indtil 1809 havde deres Kamre (Tab. I, A), deel i Rectorboligen, hvor Rector selv ikke havde mere Huusleilighed end han (85)

- l) OM Mag. P. J. Colding (som bestyrede Skolen 1622 – 31) siges der i Windingii Acad. Hafn. P. 458: "Locum scholæ nitidum ordinavit segregatum a coenaculo, in quo etiam ante docebatur," Men at man, paa samme Tid man brugte Spisestuen til Underviisningsværelse, ogsaa havde andre Lectier at læse i, sees af Jersins Brevis xxxx? Illustris & generosæ

Holmiæ, som er trykt 1606, hvori det udtrykkelig siges, at Rector kunde gaae fra sin Stue ind i Skolen; men ved Skolen kan der ei menes Spisestuen, thi denne var ikke i samme Bygning som Rectors Bolig. Det kan herved erindres, at Skolen lige indtil Midten af forrige Seculum vedblev at have særskilte Sommerlectier og Vinterlectier.

som ugift Mand uden Huusholdning behøvede; i det mindste var det saaledes hen i det første Seculum efter Skolens Stiftelse. Efter Ordinantsen skulde de have smaa Kamre, og to smaa Træsenge i hvert Kammer; men disse deres Kamre vare blot til at sove i, og vare desaaarsag ikke forsynede med Kakkellovne. Det var derfor tillige bestemt, at ”der skulde være en gemeen (= fælles) Stue om Vinteren med Varme, som alle Børnene maatte søge, nar der ikke læses, eller og en Kakkellovn i Skolen.” Dette Fællesværelse, som sædvanlig kaldtes Conventstuen eller Coventhuset (maakee det samme, hvor Munkenes Convent holdtes), var det hvelvede Kiolderværelse i den nordlige Ende af Discipelbygningen. Strax derhos, blot ved den smalle Trappegang adskilt fra Conventstuen, var Spisestuen (ogsaa kaldet Disciplenes Borgestue), ligeledes er hvelvet Værelse af anseelig Størrelse, som ligger nogle Trappetrin lavere end den tilstødende Skolegaaard. Baade denne Spisestue og Conventstuen beholdt saavel deres oprindelige Bestemmelse som deres Navn indtil Midten af forrige Seculum, da den første forandredes til Vaskekielder (sædvanlig kaldet Vaskerhuset), hvortil den anvendtes, indtil den for nogle Aar siden sank ned til at blive Oldfruens Tørve- og Brænde-Kielder, og derved erholdt en Bestemmelse, hvortil den, efter vor Tidsalders Fordringer, synes bedre passende end til at være Rettens ærværdige Sæde m).

- m) Conventstuen indbefattede foruden Thingstuen tillige den tilstødende i Enden af Bygningen beliggende Kielder, som, fordi der ingen Kielder er under Rectorboligen er overdraget Rector til Afbetiening (Tab. III. No. 1, b og c).

86.

Til Brug for Oekonomie anvendes uidentvivl omtrent de samme Værelser som nuomstunder. Køkkenet (det nuværende Brygges), stødte lige til Skolens Spisestue, hvorved det ved en Dør var forbundet; og Skrивeren, som den der forestod Bespiisningen, maa altsaa rimeligvis have beboet de samme værelser som Spisemesteren nu har, hvortil der ogsaa i adskillige af de ældste Documenter findes Spor. Borgestuen for Gardens Folk synes at have været i Enden af Staldbygningen, Tav, I oh II N.

er oversraget Rector til Afbetiening (Tav. III. No I b og c).

Tredje Afdeling

Stiftelsens Historie fra dens første Indretning indtil Skolens Nedlæggelse-
1567 – 1729

Bestyrelsen.

Ligesom ved Staternes Historie Regentens Character og Levnet stedse bliver en Hovedgjenstand for Undersøgelsen, da man som oftest retteligen heri søger Kilden til Statens Vee og Vel, saa bliver det ogsaa ved vor Skoles Historie bestandig et vigtigt Spørgsmaal: hvo var til enhver Tid Forstanderen? Af Forstanderens Vink afhænger her Alt: Stiftelsens Indkomster forøges eller formindskes, anvendes hensigtsmæssigen eller bortødsles, alt efter hans Virksomhed eller Søvnagtighed, fornuftige eller ufornuftige Adfærd ved deres Bestyrelse; duelige Lærere fremsøges og deres Flid opmuntres, eller Dorskhedsaand udbreder sig og indsnigende Uordener trives, alt efter Forstanderens Nidkiærhed eller Ligegyldighed for den Vel, efter hans større eller mindre Lyst til Orden. Igien gennem Stiftelsens hele Historie ville vi næsten overalt, hvor vi ere (88) forsynede med tilstrækkelige Data til at anstille Sammenligning imellem Bestyrerne og Stiftelsens Forfatning, finde dette stadfæstet. Hvad Historien melder om Bestyrernes Bestræbelser for den til deres Forsorg overdragne Stiftelse, ville vi nu anføre; men hvor Historien tier – stundum maaskee blot, fordi den intet havde at sige – troe vi dog, ei at burde undlade i det mindste at anføre Bestyrerens Navn.

Ved Frue B. Gøyes Nedlæggelse af Forstanderskabet udnævnedes strax af Rigsraadet til Forstander, efter hendes eget Forlangende, hendes afdøde Mands ældre Broder Byrge Trolle, Ridder, Rigens Raad og Herre til Lilløe, dog saaledes, at hun selv, saalænge hun levede, skulde (som forhen meldt) vedblive at have det øverste Tilsyn med Skolen. At den for Skolens og Godsets Bestyrelse lagte Plan er bleven overholdt, og Stiftelsens sande Vel søgt og fremmet under Byrge Trolles Forstanderskab – og saalænge Frue B. Gøye levede – er ikke at tvivle om: Byrge Trolles inderlige Hengivenhed for sin afdøde Broder, og hans egen retskafne Tænkemaade, kunde umulig tillade ham at vise Lunkenhed mod sin Broders Stiftelse; og selv havde han jo desuden været Deeltager, og vel ikke uvirksom Deeltager, i at forfatte den Plan, han nu skulde sætte i Udøvelse. Men vor Overbeviisning om Skolens hensigtsmæssige Bestyrelse i de første Aar efter dens Oprettelse behøve vi at grunde sig paa blotte Formodninger; en Mand, som baade matte kiende, som kunde bedømme dens Forfatning paa den Tid, her herom efterladt os sit Vidnesbyrd; oftnævnte Professor Niels Hemmingsøn, der, som summus Theologus ved Universitetet, skulde efter Ordinant- (89) sens (d. e. efter hans egen) Forskrift aarligen undersøge Skolens Tilstand, skriver i sin Ligprædiken over Stifteren; ”Allerede ere her udi disse forgangne 8 Aar mange fine Personer opdragede; og endnu findes mange tilstede, som mærkeligenere i deres Ungdoms Lærdom forfremmede, hvorfor jeg og forhaaber, at salig Hr. Herluff Trilles og Frue Birgittes Arvinger, Slægt og Byrd, skulle vel handthæve, fremme og forbedre samme frie Sole til det bedste”. Kun i fire Aar blev det Byrge Trolles Lod at kunne fremme Stiftelsens Vel; han døde endnu før Stifterinden n), og beviste sin Kiærlighed til Skolen ved i sit Testamente at skienke den en Gave af eet tusinde Rigsdaler.

Efter ham beskikkedes til Forstander, ligeledes efter Stifterindens Begiering, Rigens Raad Hr. Oluf Mauritzen Krogenos til Bollerup, en Søstersøn af Frue Trolle. Ogsaa hans Forstanderskabstid blev kun kort: efterat have bestyret Skolen omtrent i halvandet Aar, døde han, i Begyndelsen af Aaret 1573; dog skulde saavel han som den ædle Stifterinden opleve den krænkende Sorg at see et Uveir trække op over den nye Stiftelse, hvilket siden under hans Eftermand saaledes trak sammen, at det truede med, ja næsten syntes at bebude den Undergang. (90)

- k) Han døde d. 28 Julii 1571 i en Alder af 70 Aar, og blev, efter eget Forlangende, begravet hos sin Broder i Herlufsholms Kirke, hvor hans Gravsteen endnu findes. Hans Levnet findes i N. Hemmingsøns Ligprædiken over ham, hvor hans Kiærlighed til sin Broder,

hans Mildhed og Godgiørenhed, især mod sine uformuende Bønder, og hans andre Dyder meget roses.

Allerede ved Skolens Oprettelse havde adskillige af Stifternes Familie tydelig yttret deres Misfornøielse over, at de maatte opgive Haabet om en saa betydelig Arvepart, og at man, som de sagde, ”havde faaet Peblinge saadant Gods at løbe ed.” Der findes mange”, siger Prof. Hemmingsøn allerede i sin Ligtale over Herl. Trolle, som man ofte hører, hvilke mene, at det ikke var vel gjort af Hr. Herloff, at han skulde koste saa meget paa en Skole, og deriblandt hvad ugudelig Tale de kan paafinde. Men hvad kan man svare med Rette? Havde salig Hr. Herloff og Frue Birgitte solgt samme deres Gods, omkommet det med Pral, Panker, Drik, Dobbel og udi andre utilbørlige Maader, hvad vilde man have sagt andet end, hver Mand maa gjøre af sit hvad han vil! Man haver Recessen med sig! Ingen kan forbyde, at man maa jo efter sin Villie bruge det hannem tilhører. Men nu kunne de ikke være tilfreds, men knurre herimod og mene, det ikke var ret gjort at faae Peblinge saadant Gods at løbe med. Hvad er det andet at sige, end saa, havde salig Hr. Herloff og Frue Birrithe offret deres Gods til Dievelen i Helvede, da havde det været vel gjort; men at de have offret det til Guds Ære, han christelige Kirkes Opbygning og Rigens Bedste, kan ikke lides. Men det vil jeg derhos have sagt, at den almægtigste Gud skal ikke holde dennem tilgode, som ville denne Hr. Herloffs og Frue Birrithe Gøyes Skole omstøde og ødelægge, men skal dennem vel hiemsøge paa sin Tid, at deres onde Forsæt skal komme dem lidet til fromme.” Tvende af disse Misfornøiede, Hr. Christoffer Gøye til Gundersløvholm og Hr. Jørgen Marsvin (gift med Fruer Trolles Søster- (91) datter) gik tilsidst endog saa vidt, at de endnu i Frue Trolles levende Live gjorde Forsøg paa at kuldaste hendes Stiftelse.

For ganske at sikkre Stiftelsen mod alle dens Modstanderes Angreb havde Forstanderen Oluf Mauritzen forlangt Kongelige Laas paa Fundatsen o); og ved denne Leilighed fremstod benævnte tvende Mænd, og nedlagde for Retten den Paastand, at Fundatsen, saavidt Frue B. Gøyes Andeel deri angik, skulde erklæres ugyldig; thi hun som Enke, sagde de, var ifølge Lovene uberettiget til at afhænde sit Gods unde sine Frænders Villie og Samtykke.

Sagen gik til Proces; og efter ovenmeldte Forstanders Død maatte hans Eftermand Albert Oxe, Herre til Nielstrup og Lehnsmand over Aalholms Amt (en Søstersøn af Stifterinden, og Broder til den bekiendte Peder Oxe), fortsætte Processen. I Sagen mellem Christoffer Gøye og Skolen blev afsagt Dom d. 254 Febr. (92)

- 1) Laasebrev var den endelige Dom, hvorved en ny Besidder af en Eiendom sikkedes for, at Nogen for Fremtiden kunde paatale hans Eiendomsret, og hvorved (som Laasebrevet altid udtrykte sig) den omhandlede Sag ”sattes evindlig Tielse paa”. Før et saadant Laasebrev kunde udstedes, maatte der først hos Rigens Cantsler erhverves fire Dombreve (det ene sex Uger efter det andet), hvorved den Ansøgende tildømtes uhindret Besiddelse ag sin Eiendom, ”saafremt Ingen meldte sig med bedre Beviisning”; og derefter blev der udstedt en almindelig Stevning paa eet Aar og sex Uger, inden hvilken Tid de matte melde sog, som troede sig berettigede til at gjøre Indsigelser mod den ansøgte Laas.

1573 ved Tinget i Ringsted, hvorved Skolen aldeles blev frifunden for bemeldte Chr. Gøyes Tiltale. Men Sagen med Marsvin, som senere var begyndt, overdrog Albert Oxe til Skolens daværende fortiente Rector, Magister Hans Michelsen. Sagen indstevnedes først for Tinget i Nestved, hvor Rectoren ved at fremlægge Frue Trolles Skiødesbrev, ved hvilket hun frasiger sig sin Eiendomsret til Herlufsholm, tillige viste, at dette var udsteder med hendes Frænders Samtykke, og at endog Jørgen Marsvins Kones Moder havde som Enke ved sin Underskrift samtykket i Frue Trolles Fundats, og

selv fraskrevet sig sin Eiendomsret til Herlufsholm, tillige viste, at dette var udstedet med hendes Frænders Samtykke, og at endog Jørgen Marsvins Kones Moder havde som Enke ved sin Underskrift samtykket i Frue Trolles Fundats, og selv fraskrevet sig og sine Arvinger den Ret, hun ellers kunde havt til Arv efter Stifterinden; og paa Grund heraf faldt Dommen, at Jørgen Marsvin ei paa sin Kones Vegne kunde blive Frue Trolles Arving, og følgelig ei heller være berettiget til at hindre Fundatsens Confirmation (Laas). Denne Dom blev afsagt d. 25 Junii 1574, og altsaa endnu før Frue Trolles Død. Men ved Marsvins Svigermoders Underskrift var den Formalitet forsømt, at hendes Værge, eftersom hun var Enke, burde underskrevet med hende. Ved Tinget i Nestved havde vel Marsvin beraabt sig paa denne Omstændighed: men da den har ikke havde bevirket det forønskede Udfald af Sagen, indstevnede han denne for Skaane-Landsting, hvor da kiendtes for Ret: at Fundatsen, saavidt Frue B. Gøyes Gods angik, var gjort imod Loven (og for saavidt kunde altsaa Jørgen Marsvin og Medarvinger tilbagekalde den), og at Skolens Forstander altsaa ikke kunde erholde Laas paa mere end den Deel af Godset, som ifølge Skiødet var af Herloff Trolles eget Gods; og denne Dom blev derefter af Rigens Raad saaledes stadfæstet, at samtlig (93) H. Trolles Arvinger bleve tildømte at stande J. Marsvin til Rette, dersom han kunde bevise at have lidt nogen Skade ved det Skiøde, H. Trolle havde udstedet paa sin Hustrues Gods. Den 20 October 1575 kom endelig den for Skolen vigtige Dag, som skulde ganske gjøre Ende paa Sagen: Stevningstiden var nu udløben, og Rigens Raad skulde dømme. Foruden Rigsraadets egne Medlemmer maatte paa den Dag, fordi Sagen angik en gudelig Stiftelse, følgende Mænd som overordentlige Assessorer tage Sæde i Retten: Biskoppen i Siellands Stift, Doct. Poul Madsen; de tvende Doctores Theol., Niels Hemmingsen og Anders Lauritzen; Doct. Huris, Alb. Knopper; og Doc. Medic., Hans Philipsen. For Retten mødte paa Skolens Vegne Rectoren H. Michelsen, og forlangte Laas paa Fundatsen; men mod Meddelelsen af Laasebrevet blev protesteret af H. Trolles Arvinger, paa Grund af nysnævnte Dom, som forpligtede dem til at stande J. Marsvin til Rette; og Rettens Kienelse ville vi, for dens Vigtighed Skyld, her fremsætte med dens egne Ord: - ”da effther Tiltaltdt, Giensuar og Sagsens Leylighed effther then Dom tillforne er gangitt til Skonne Lantzting, sauge wi der saa paa for Rette, att paa saa mögitt aff Fru Burgitte Gøyes Guodtz och Eiendom, som fornæffnte Herluff Trollis Skiøde og Fundatz paalydder; ther bør icke forneffnte Herluffshols Skolis Forstandere effther Herluf Trollis Skiøde og Fundats att fange Laas paa, eptherdi thenn Fundats och Skiøde er dömpt att verre giortt emodt: Laougene; Men huis Gudtz som findis y samme Skiøde och Fundatz att verre aff Herluff Trollis egett Gudtz, ter bør forneffnte Albrict Oxe och hanns Fuldmecthiige paa Skolens wegne (94) att fange Laas paa, eptherdi thet louliigenn epther Rigens Rett forfulgt til Laas.”

Sagen syntes saaledes afgjort til Tab for Skolen. Men ikke længe havde Marsvin Aarsag til at glæde sig over vunden Seier. Allerede d. 21 October – Dagen efterat nys anførte Dom af Rigens Raad var afsagt – see vi atter Mester Hans Michelsen for samme Ret at fremlægge, foruden Frue Trolles Skiødebrev (af 22 Marts 1567) og et kongeligt Stadfæstelsesbrev paa Fundatsen (af 26 Mai 1565) – hvilke begge Documenter ogsaa ved de forrige Retter vare fremlagte – endnu et saakaldet Opdragelses, (= Overdragelses) brev af Stifterinden; - og nu nyder han ved Løn for sin Iver, at see sine Bestræbelser kronedes med et heldigt Udfald: de forhen omtalte i Ringsted og Nestved afsagte Domme stadfæstes, hvorved Jørgen Marsvin, Christopher Gøye og øvrige Frue Trolles Arvinger aldeles fradømmes al Ret til Fordring paa noget af Skolens Gods. Saaledes stod da Trolles kiønne Bygning, endnu bedre grundfæstet efter Fiendens Anfald; dens Grundpiller bestormedes, men de vare for vel byggede til at kunne omstyrtes.

Her kan Forfatteren ikke undlade at anføre en Anekdot, som man paa flere Steder finder fortalt, og som, skøndt den har et noget fabelagtigt Udseende, dog i Hovedsagen ei ganske er blottet for Sandsynlighed. Aftenen før den endelige Dom skulde afsiges, gik Mag. H. Michelsen (til hvem, som vi have seet, Stiftelsens Forsvar var overdraget) meget bekymret til Sengs, fordi han ikke saa sig i Stand til at fremlægge tilstrækkelige Documenter til Stiftelsens Forsvar. Medens Bekymringerne (95) gerne forjog Søvn, viste sig Frue Trolles Geist for ham, nærmede sig Bordet, paa hvis Fod den gav nogle Slag og derpaa forsvandt. Rectoren eftertænkte om Natten denne Begivenhed, undersøgte om Morgenens nøie Natten denne Begivenhed, undersøgte om Morgenens nøie Bordets Fødder, fandt derved en Skrue som han omdreiede, og opdagede saaledes et hemmeligt Gjemme, hvori de Documenter laae, ved hvilke han siden vandt Sagen. Naar fra denne Fortælling borttages hvad Tiden kan have tillagt til dens Udpyntning; naar man betænker hine Tidens almindelige Tro paa Aander, Varsler o. dsl.; og tillige forestiller sig, at Manden maaskee allerede iforveien har havt en dunkel Forestilling om, at Bordet kunde indeholde et hemmeligt Gjemme, og at maaskee denne dunkle Forestilling ved Siælens Virksomhed under Legemets Slummer er bleven bragt til Klarhed (man veed, hvor levende Billeder en virksom Imagination kan fremtrylle i Drømme, og at Siælen endog i Søvn kan have klare Forestillinger og rigtige Tanker), saa indeholder Fortællingen i det væsentlige intet utroligt. Vel findes ikke i Domsslutningen omtalt, at noget Document har manglet til Sagens Oplysning; men da vi see Rigens Raad den ene Dag tilstaae den Confirmation, det Dagen tilforn har negtet, saa er det ikke usandsynligt, at et nyt Document kan være tilveiebragt, som ved at fremlægges har givet Sagen en anden Vending; maaskee f. Ex. Har det været B: Gøyes saakaldte, nylig nævnte, Opdragelsesbrev, som har indeholdt nærmere Oplysning om hendes Ret til at bortskienke sit Gods. Maaskee ogsaa (og det rimeligst) det heldigviis fundne Document ikke just ved Sagens Slutning ere bleven opdaget (thi i hver enkelt Omstændighed kan man vel ej (96) sætte Lid til Fortællingen), men imedens den endnu svævede for Underretten; og maaske da har det været det Document, som skulde godtgjøre, at Donationen var skeet med hendes Frænders Samtykke. Men Gietning giver ikke historisk Vished; vi ville derfor lade videre Gietning fare. Af Hoveddocumenterne manglede intet: saavel Fundatsen selv, som det Kongelige Stadfæstelsesbrev paa samme, og Stifterindens Skiødebrev finde vi under hele Sagens Førelse at have været tilstede (p).

Ovenanførte Anekdot forsættes af Etatsraad P. Resen *), hvis Fader var Rector paa Herlufsholm 1621 – 24 (og altsaa ikkun nogle og fyrretyve Aar efter den her omhandlede Tildragelse) og det med dette Tillæg: ”Jeg, som skriver dette, har med mine egne Øine seet Bordet, og undersøgt saavel Skuffen som Kammeret, hvori Tildragelsen er skeet.”

Albert Oxe døde den 7 Sepy. 1577; og Herloff Skave til Eskildstrup, Landsdommer i Sielland, (Sødskenbarn til Herl. Trolle q) blev hans Eftermand som (97)

- m) Denne Sag har Forf. saa omstændelig omtalt, dels formedelst dens Vigtighed for Stiftelsen, dels og fordi man adskillige andre Steder f. Ex. I Pontoppidans Kirkenhistorie, Tom. III, H. Trolles Levnet af Bosen, o, fl, St. finder den noget anderledes fortalt. Saaledes som Sagen her er fremsat, er den uddragen af nogle af Skolens Documenter, som opbevares i det danske Cancellies Archiv.

*) I Hans bekiendte Atlas mscr., som findes i det Kgl Biliothek.

- n) Herl. Trolles Moder, Kirsten Skave, var Søster til Herl. Skaves Fader.

Skolens Forstander; men om hans Forstanderskabstid vides intet r). Han døde d. 2 Marts 1583.

Efter Herloff Skave tilfaldt Bestyrelsen en Mand, hvis Kiærlighed for Videnskaberne – den som Danmarks Historieskriver noksom bekiendte Arrild Hvitfeld, Rigens Raad og Cantzler, Herre til Odisberg m.m., en Søstersøn af Herl. Trolle. Selv fortrolig med Videnskaberne maatte han nødvendig bære Omhu for en Stiftelse, hvis Bestemmelse var at være disses Pleiemoder. Saavel ved at ansætte dueelige Lærere, som ved at give nøiere bestemte Skolelove s), og giøre andre nyttige Indretninger, sørgede han for Ungdommens hensigtsmæssige Dannelse. Lærernes Antal forøgede han, saa at der fra nu af, foruden Rectoren, blev tre Hørere i stedet for to. Selv forfattede han adskillige Psalmer, udentvivl til Brug for Disciplene ved den daglige Chorsang *). Ikke (998)

- o) Det kan dog erindres, at denne Mand, før han blev Forstander, havde forhiulpet Stiftelsen til at erholde den under Navn af Liber donationum forhen omtalte vigtige Samling af Skovklosters Privilegier og Gavebreve, som i saa lang Tid havde været borte, at den troedes ganske tabt. Originalen, som giemmes i Skolens Archiv, har derfor denne Paaskrift: ”Herluffsholms Scholes Bog, lenge søgt epther og nu Scholen tilskicked af Velbyrdig Mand Herloff Skaffue til Eskelstrup, Anno 1577. die lanuarii 3.”
- p) Disse anføres i det følgende i Afsnittet om Underviisningen, ligesom Lærerne i Afsnitte om Rectorerne.

*) Hoffmans Portraits hisstoriques, Tom- I.

Mindre Opmærksomhed og Omhu værdigede han Stiftelsens oekonomiske Forfatning, og aarvaagen var han for dens Rettigheder: hvor der om disse (f. E. om Jagtret, Fiskerie o. del.) kunde være nogen Uvished, der søgte han altid enten ved mindelig Forening eller ved lovlig Dom at hevde Stiftelsens Ret; og for Fremtiden at forebygge Dispyter, eller endog Tab for Stiftelsen, sørgede han omhyggeligen for, at Grændseskiellet, som hidtil paa mange Steder var uvist, imellem dens Eiendomme og dens tilstødende Naboers, overalt blev nøie og lovligen bestemt. Antallet af de Documenter, hvilke Skolens Archiv bevarer som Vidner om hans Virksomhed i disse Henseender, er ei ubetydeligt.

Da Arrild Hvitfeld formedelst Alderdom og Skrøbelighed havde nedlagt sit Embede som Rigets Cantsler, og tillige efter Begiering var bleven forløvet fra Draxholms Lehn, hvor han tilforn mest havde opholdt sig, flyttede han Aar 1608 til Herlufsholm for der i Rolighed at henleve sin Alderdom. Her delede han Tiden imellem Studeringer og Omsorg for Skolen; men denne hans Rolighedsperiode varede ei længe; omtrent halvandet Aar efter at han var kommen til at boe paa Herlufsholm endte han, i December 1609 t), sit virksomme Liv i en Alder af 60 Aar. Hans Lig blev indbalsameret og hensat i Herlufsholms Kirke, hvor det endnu ligger ganske heelt – dog ikke med Skæg, som man paa nogle Steder læser – men ei altid har nydt den Fred, hans Fortienester af (99)

q) I Hoffmans Portraits historiques, saavelsom I H. Trolles Levnet af Boesen, ogsaa hos Holberg, staaer 1608, hvilket strider imod Indskriften paa hans Ligsteen.

Skolen ikke mindre end et Gravsteds Hellighed berettigede ham til u). Hvitfeld levede stedse i ugift Stand, og fordrede for sin person ikke meget; han kunde derfor paa Herlufsholm, uden af falde Stiftelsen til Byrde, letteligen finde den Leilighed han behøvede. Til Beboelse havde han her to Værelser, som siden lige indtil 1785 vedbleve at være Skoleherrens Værelser, som indtil Midten af forrige Seculum kaldtes med Arrild Hvitfelds Navn, nemlig Hiørnesal (Tab III., No 2, i,) hvor siden i endeel Aar det physiske Kabinet var, tilligemed den dertil stødende Sal (Tab III, No 2, h) som 1785 – 1806 var Conrectors Køkken og siden er indrettet til Beboelse for en af Lærerne. Som Beviis paa hine Tidens Tarvelighed saa man disse Skoleherrens Værelser nøies med samme røde Teglsteens Gulv, som Disciplenes paa samme Tid; og endnu for henved 70 Aar siden fandtes der hans simple Sengested tilligemed et lige saa simpelt ottekantet Bord af Asketræ opbevarede som (100)

- r) Han blev nedsat i en aaben Begravelse, hvorover hans Ligsteen endnu findes, strax ved Herl. Trolles Gravminde. For omtrent 40 Aar siden, da hans første Kiste af Ælde var opraadnet, laae Liget nogle Aar udsat for enhver Behandling, som man kunde vente af Ungdoms Ubesindighed. Det fik da en ny simpel Kiste, som dog siden ei sielden af Nysgierrighed blev aabnet (dog uden at der efter den Tid blev udøvet nogen Kaadhed mod Liget). Ved den Hovedforandring, som blev foretagen med Kirkens Indvortes i Aaret 1812, blev Hvitfelds forrige Begravelse tillukket, hvori han blev hensat inderst i Choret, og nyder nu fuldkommen Fred.

Hans Reliquier. Desuden havde han endnu et Qvistværelse oven over Hiørnesalen til sit Bibliothek. I Arrild Hvitfelds Tid begyndte Titelen Forstander efterhaanden at gaae af Brug som Benævnelse paa Skolens Bestyrer, og i dens Sted finde vi Benævnelsen Skoleherre (Scolareha) indført – en udtryksfuld Titel, som siden stedse har vedligeholdt sig. Ogsaa en anden af Stiftelsens Embedsmænd

finde vi til samme Tid at have stiftet Titel: istedetfor en Skriver, som Ordinantsen ansætter til at bestyre Stiftelsens Oekonomie, haves nu en Inspector, eller, som han ogsaa kaldes, Tilsynsmand (hvor han paa Latin omtales, kaldes han Oeconomus), hvis Forretninger i øvrigt vare de samme, som forhen Skriversens.

Men mere mærkelig end denne Titelforandring var den Mand, som den nye Titel først blev til Deel, Mogens Berthelsen Dalin, en Videnskabsmand, hvis Kundskaber i Naturlæren synes at have været nogle Skridt forud for hans Tidsalder; thi det, hvorfor han mest er bleven bekjendt, er hans Indsigter i Troldumskunsten. Men ikke skulde han i Skolens Historie fortient at nævnes, hvis dette var hans eneste Adkomst til at mindes.

Mogens Berthelsen havde studeret ved det dengang berømte Wittenbergske Universitet. Hans Indsigt i de fysiske Videnskaber var det vel, der fornemmelig forskaffede ham sit Navn som Magiker; men desuden besad han, som det synes, udbredte Kundskaber i mange forskellige Fag, ogsaa i Skolevidenskaberne, Philologie og Theologie, og i det hele mange Aands og Legems Talenter forenede. De unge Mennesker, som i Skolen udmærkede sig ved Flid og Talenter, antog han sig som en Mæcenat, og saavel (101) fremhjalp som opmuntrede den i deres Studeringer. At han for Stiftelsen var en udmærket driftig Embedsmand, deri stemme alle de Vidnesbyrd overeens, som af hans Samtidige ere os efterladte; og saavel for sin Embedsdriftighed, som for sine Kundskaber og mange sieldne Talenter besad han baade Hvitfelds og andre udmærkede Mænds fortrinlige Yndest og Agtelse. Han stod i Venskabsforbindelse med den berømte Tyge Brahe *), og ligeledes med dennes Broder, Rigsraaden Steen Brahe. Blandt de flere gode Indretninger, han gjorde for Stiftelsen, kan det erindres, at han lod alle de i og omkring Hovedgaarden værende Fiskeparker, som allerede i Munketiden vare indrettede, paa ny istandsætte og besætte med Fisk, blandt andre med Karper, som dengang først kort forhen her i Landet vare indførte. Og den Virksomhed hvormed der under Hvitfeld sørgedes for Stiftelsen, er maaskee nok saa meget at tilskrive Mogens Berthelsen som Hvitfeld selv. I dennes sidste Levetid var Mog. Berthelsen tillige Foged; men et Par Aar efter Hvitfelds Død forlod han Herlufsholm v), og begav sig til Cantsleren Christian Friis til Borrebye – der, som bekjendt, var en stor Ven og Befordrer af lærde Mænd – og efter dennes Død 1616 til en af Herlufsholms forrige Disciple, Rigets Skatmester, Enevold Kruse paa Langeland, hvor han forblev til sin Død omtrent 1619 x) (102)

*) Danske Magazin, 2B., P. 291 o. frdl.

s) At Mogens Berthelsen endnu ikke havde forladt Herlufsholm i Novbr. 1610, sees af Nye Danske Magazin, 2 B., Pag 160.

x) Nogle af de mærkeligste Udladelser om denne Mand af hans Samtidige ville vi her anføre til Underretning

Om Stiftelsens Bestyrelse under den følgende Skoleherre, Mogens gøye, Herre til Bollerup og Gunders- (103)

X) for dem af Læserne, som kunne ønske nøiere at kiende ham. Af Jersin (som i M. Berthelsens Bestyrelsestid var først Discipel og siden Hører paa Hrlh.) ophøies M. B., i hans Brevis ???, ovaralt med største Berømmelse, og tiltales: ”Magne (=Mogens), Thaliæ laus nistræ, ludi decus, o laudabile Magne!”; (*Thalias ros for denne nat, spilllets skønhed, o prisværdige Magne!*)⁹ og ligeledes: ”Musarumqve o tu qvi, maxime Magne, Authoreras,

auctorqve manes, fautorqve meorum!" (*O du, der er den mest magtfulde, du er forfatteren, forfatteren og støtter af mig!*)" Og i samme Forfatters Brevis tractatus continens officia discipulis necessaria &c., (*En kort afhandling, der indeholder de pligter, der er nødvendige for disciplene, osv*) som han har skrevet ved sin Afsked med fra Skolen som Lærer, kalder han Mog. Berethelsen: "Spes maxima rebus meis, rutilans studioram Aurora meorum!". (*Det største håb for mine affærer, mine egne skinnende lyse daggry!*) og ligeledes: "Magne, nomine qui posis mutato rite vocari Maxumus!". (*"Fint, det navn, du har ændret, hedder med rette Maxus!"*) Den mærkelige Gravskrift, som en af Dalins Venner, Rigsraaden Steen Brahe, satte ham. Og synes at være en Blanding af Spøg og Alvor, findes fuldstændig i Resenii Atlas mscr., der er for vidtløftig til heelt at anføres, men nogle af de Udtryk i den, som mest characterisere Manden, ville dog vel de fleste af Læserne her ikke finde paa urigtigt Sted. I Overskriften kaldes han: Magnus Bartholinus Dalinus, Theologus magnus, mysticus, eremicus spiritualis, Philologus, Politicus, Iuridicus, Necromanticus clarissimus, consultissimus, amplissimus, Abbas, Oeconomus vigilantissimus, Mechanicus, Tormentarius, Bombardarius, Hydrophanta solertissimus, consummatissimus, Philosophus amicissimus. (*Store Bartholinus Dalinus, stor teolog, mystiker, åndelig eneboer, filolog, politiker, jurist, necromancer, mest berømmelig, mest vidende, mest vidende, abbed, mest årvågen økonom, mekaniker, plageånd, Bombardier, dygtigste hydrofant, mest dygtig, mest venlig Filosof.*) I Gravskriften selv: Qvi cineres & busta legis, persiste Viator paululum, et ex parvo monumento maxima dices: Invida fata virum clausere, ast nescius orbis, Heros an sit Semi-Deus vel an omnia dæmon; omnia nam parco *Hvor asken og lovens buste, den lille rejsende vedblev, og fra det lille monument snittede den største: Misundelige skæbner til at lukke en mand, men verden ved ikke, om helten er en halvgud eller en dæmon af alt; thi alt er skånet*

løvholm, en Brodersøn af Birg. Gøye, haves næsten ingen Efterretning. Dog synes det, som Stiftelsen under hans Bestyrelse snarere er gaaen tilbage end frem. Han døde 1618, og efterlod sig en Gield til Skolen paa eettusinde Daler, som han af Stiftelsen havde laant, og for hvis Betaling der efter hans Død maatte gøres Indførsel hos Sønnen, som negtede at betale dem.

Ikke mere tilfredsstillende ere Efterretningerne om dennes Eftermand, Christopher Ulfeld til Svenstrup y), der som Skoleherre forestod Stiftelsen indtil 1620 eller 21. Den maadelige Forfatning, hvori Stiftelsen et Par Aar efter hans Fratrædelse befandtes, synes dog at vise, at Tilsynet under hans Forstanderskab neppe har været som det burde. Hans Eftermand var:

Radiabant corpore Magne grandia, qvæ veniens tandem mirabitur orbis. Rarus Philosophus, Physicus, Cabalisticum ingens, Optieues &c. Illecebras Veneris cernens q tqve abdita regna, dulce in amore mori dixit perfectus amator. Urit voce, manu, tum fressu, pectore, ocellis; si digno attigerit silvam incendit simul omnem; invitæ seqvebantur aqvæ, si ad sidera vellet. Nec thalamis usus justis, usus nec iniquis; doctus et ampullas dulci falerno in multam noctem &c. In parvo Magnus brevis et suffuscus in albo corpore, fuste poters, ferro, validusqve pharetra; dextris virgi'neum sed nescit volvere plectrum, qvo minor et Psalti sensus, cithara tamen canere ut David non valuit, non omnia possidet unus. Vix superi dare plure homini potuere creato; Magnus abit, Magnusqve manet, maiorqve futurus &c. Endnu en anden Gravskrift over ham findes ogsaa hos Resenius. (104)

De strålede fra Magnes krop, så stor, at når han endelig kom, ville verden blive forbløffet. En sjælden Filosof, en Fysiker, en stor Kabalist, Optieues o.s.v. Da den perfekte elsker så Venus' charme i de skjulte riger, sagde den: "Dø sødt forelsket." Han brænder med sin stemme, sin hånd, såvel som sit bryst, sit bryst og sine øjne; når han med værdighed til skoven, sætter han hele skoven i brand på samme tid; De fulgte ham ubudt, hvis han ville til stjernerne. Hverken den retfærdige brug af kammeret eller den uretfærdige brug; lært og ampuller af sød falerno sent om natten &c. I en lille Magnus, kort og kvælende i en hvid krop, kan du svinge en kølle, et sværd og et stærkt kogger; en jomfru på højre hånd, men han ved ikke, hvordan man ruller plekteret, hvor meget mindre er forstanden af psalten, men hvordan man spiller på lyren, da David ikke var i stand til, er der ikke én, der ejer alt. Det er næppe muligt at give mere til mennesket, end det blev skabt; De store vil gå, de store vil forblive, de store vil være osv

y) En Dattersøn af Herloff Trolles Søster, Øllegaard Trolle.

z)

Palle Rosenkrantz, Herre til Glimminge og Befalingsmand over Vordingborg Slot og Lehn z). Rosenkrantz havde i sin Ungdom nydt en videnskabelig Opdragelse, og havde siden reist endeel i fremmede Lande. Ved Krigens Udbrud med Sverrig 1611 traadte han i Militærstanden, og viste sig i Felten som en kiæk Officeer. Efter Fredens Slutning blev ham Tid efter anden betroet adskillige Gesandtskaber til forskiellige Hoffer, og dette deels før, deels efter at han var bleven Skoleherre. Men af den kiække Officeer og den snilde Statsmand kan man ei altid vente den duelige Skoleforstander. For sin Post som Skoleherre synes Rosenkrantz ingen synderlig Interesse at have havt, og derfor (uagtet han modtog Bestyrelsen i sin kraftfuldeste Alder – i en Alder af omtrent 33 eller 34 Aar; uagtet han dengang som Lehnsmand opholdt sig for det meste paa Vordingborg Slot – altsaa blot fire Mile fra Herlufsholm – og havde paa den Tid ellers intet offentlig Embede at tage vare) havde han ikke

meget over et Aars Tid været Skoleherre, for han overdrog Stiftelsens Bestyrelse til sin forrige Hovmester og Skolekammerat, Magister Poul Jensøn Colding. Var det, fordi han derved vilde velte af sine Skuldre en Byrde, hans fandt trykkende? Eller maaskee, fordi han saa nøie kiendte Mandens Duelighed, i hvis Hænder ham overdrog den ham selv tilkommende Myndighed, at han beskeden erkjendte, hvor meget Stiftelsen maatte vinde ved Byttet? Eller var det, som rimeligst, en Blanding af begge disse Grunde, der gjorde Udslaget? (105)

æ) Nedstammede paa fædrene Side fra Margrete Trolle, Faster til Herl. Trolle.

Magister Colding – eller, som han sædvanlig kaldtes, Mester Poul Jensøn – var af Rosenkrantz kaldet til Sognepræst for Herlufsholm; og efter Rosenkrantz's Forslag og Anmodning blev det ham ved Kongelig Befaling med det samme overdraget, fra 1 Mai 1622, under Navn af Forstander at paatage sig Stiftelsens Bestyrelse, dog saaledes, at Rosenkrantz under Titel af Skoleherre skulde vedblive at have Overbestyrelsen. Fra nu af begyndte saaledes en ny Bestyrelsesmaade, som siden i temmelig lang Tid vedblev. Som Forstander fik Colding ikke allene den umiddelbare Bestyrelse af Stiftelsens hele Oekonomie, og alle de Forretninger, som fra Førstningen Skrивereren havde havt; men han blev tillige begavet med en Skoleherres næsten fuldkomne Myndighed: de Indretninger, han fandt tienlige for Stiftelsen, kunde han foretage paa egen Haand; saavel med Skolen som med Godset skulde han have Tilsyn, og derfor bleve saavel Rector og Fogeden som Stiftelsens øvrige Betienter ham underordnede a). Men den Myndighed, som var ham betroet, anvendte Colding ikke uden til Stiftelsens Bedste: da han modtog Forstanderskabet, forefandt han Skolens Sager i slet Tilstand *) men det varede ei længe, inden Alt fik et andet Udseende: Oekonomien blev ordentligere bestyret, Indkomsterne forøgedes, Bygningerne forbedredes, og adskillige hensigtsmæssige Indretninger foretoges, saa at Skolen af denne virksomme (106)

- a) I et Archivdocument, som dog er noget yngre end Mag. Coldings Tid, tituleres Forstanderen endog af Ridefogeden med: Gunstige Husbond

*) Vindingii Academia Havniensis, pag. 458

og retskafne Mands Nidkiærlighed høstede de mest velgiørende Frugter. Fra nyt af lod han opføre et grundmuret Porthuus paa to Stokværk, der hvor endnu Forvalterboligen er (Tab. I, V,) hvorefter den ene Side indrettedes til Bolig for Ridefogden, den anden for Ladegaardsfogden med Arrestkamre under b). For Disciplene indrettede han bekvemme Værelser og en smuk Underviisningssal (den nuværende Spisesal), i stedet for at Spisestuen (det nuværende Vaskerhuus) tilforn ogsaa brugtes til Underviisningen. Jordegodset forøgede han ved Tilkiøb af nyt Gods for nogle tusinde Rigsdaler c); og han sørgede lige (107)

- b) Ladegaardsfogdens Værelse vare blot to smaa Kamre paa den ene Side af Porten; al den øvrige Deel af Bygningen med sine huuslige Bequemmeligheder var bestemt for Ridefogden; og da denne i Huusholdningsregnskabet for 1624, og fremdeles, ikke findes anført blandt de Personer, som nyde Skolens Kost, saa maa han fra denne Tid af, som det synes, have faaet sin egen Huusholdning, hvilket hidtil ingen af Skolens Betienter, Forstanderen undtagen, havde havt. Dette Porthuus, hvorigiennem Indkiørselen var til Gaarden, blev nedrevet 1812 og 13, og et nyt Huus for Skolens Forvalter opført paa samme Grund, tildeels endog af samme Mure, dog lidet længere end det forrige, og uden Giennemkiørsel. Over Porten havde Colding ladet sætte en sort Marmorsteen med en Inskription (som findes i Marmora Dan. Tom 1. Pag. 190) Denne Steen er, for ei at forkommes, igien bleven anbragt paa den nye Forvalterbolig.
- c) 1624 kiøbtes Svenstrupgaard (beliggende i Veilø Sogn strax ved Nestved) med Svenstrup By og Veiermølle og øvrige tilliggende Gods i Vasnæs, Rettestrup, Sibberup, Borup i Rønnebeks Sogn og Ellevænget, som

Saa meget for at istandsætte det gamle som for at kiøbe nyt d). Dog ei ene Coldings huusholderiske Bestyrelse af Oekonomien skyldte Skolen den betydelige Tilvæxt, den Eiendomme erholdt ved det nye Godskiøb; ogsaa havde den herfor at takke sin store Velynder og Velgiøre, Biskoppen i Siellands Stift, Professor Theol. Hans Poulsen Resen. Ved Gavebrev af 14 Julii 1624 skienkede nemlig Biskop

Resen tilligemed sin Hustru, Anne Eissenberg, Herlufsholm en Capital ef eetusinde Rigsdaler i Specier, for hvis Renter tvende Disciple skulde underholdes i Skolen med fri Kost og øvrig Underholdning, ligesom de andre Disciple; og disse tvende Disciple skulle de selv, saalænge de levede, og i Fremtiden deres nærmeste Arvinger, den ene efter den anden, have Ret til at udnævne e). Men da benævnte 1000 Rigsdaler sammenlagte med de Penge, Stiftelsen selv kunde tillægge, ei vare tilstrækkelige til Indkiøbet af Svenstrup-Gods, saa overdrog Resen til dette Øiemed endnu andre 1000

tillsammen indbefattede, foruden Hovedgaarden, 19 Gaarde og 15 Huse. Aaret derpaa kiøbtes tre Gaarde i Kiøberup (i Riisløv Sogn) med noget tilhørende Skov. Dette sidstnævnte Gods tilhører endnu Herlufsholm; men Svenstrup Gaard og Gods blev igien solgt efter at have været henimod 70 Aar i Skolens Eie; hvorom i det følgende (Langebek, Tom. IV, Pag 362 og 383).

d) See til Eksempel Langeb. Script., T. IV. P. 351.

e) Denne Rettighed vedblev den Resenske Familie at udøve indtil 1754; men senere er ingen Discipel bleven udnævnt som alumnus Resenianus. Det her omtalte Gavebrev findes ikke i Hoffmanns Saml. Af Funda toner.

Rdlr. til Stiftelsen, paa Vilkaar, at den aarlige Rente af disse Penge skulde til hver Pintsedag overleveres Biskoppens i Siellands Stift med 50 gode Speciedaler til Understøttelse saae Stiftelsen sig istand til at slutte et Kiøb, hvis Vigtighed fornemmelig i de sidst henrundene Aaringer skulde viis sig, hvis ikke ligegyldig og ufornuftig Bestyrelse i Fremtiden havde nødet Stiftelsen til at give Slip paa en Eiendom, som Forfædres Gavnildhed i Forening med klog Sparsomhed havde erhvervet den.

Som en Beundrer af Herl, Trolles og hans ædle Hustrues ophøiede Dyd satte Biskop Resen dem begge et Minde, som endnu forefindes i Herlufsholms Kirke. Tvende sorte Marmortavler med latinske Indskrifter, indsatte i Muren, vidne om den Høiagtelse, han har for begges Daad. Ved Resens Død (1638) satte igien Mag. Colding denne Stiftelsens Velgiører et lignede Erkendt- (109)

f) Dette Stipendium var egentlig et Tillæg til et andet paa 1000 Daler, som Resens Formand Biskop Vinstrup havde stiftet, og som derefter fik Navn af Stipendium Vinstrupio-Resenianum. Formedelst den slette Forfatning, Stiftelsen siden kom i, bleve Renterne ikke altid ordentlig udbetalte, hvorover Stipendiarii lede Tab. Stipendiets Ephorer, Biskop Chr. Worm og Prof. Steenbuch, dreve derfor paa at erholde Capitalen udbetalt af Herlufsholm til Universitetet, hvilket ogsaa skede i Aaret 1738. Et Udtog af Fundatsen findes i Hoffmanns Samling af Foundationer, Tom I. Det kan i øvrigt erindres, at i Resens Gavebrev vexelviis nævnes Daler og Rigsdaler som eenstydige, og at altsaa den aarlige Rente, som Herlufsholm skulde give til Universitetet, var 50 Specie-Rigsdaler.

lighedsminde ved Siden af dem, han selv havde opreist for Skolens Stiftere g)

Under Coldings Bestyrelse voxede Disciplenes Antal til den største Høide, der nogensinde har opnaaet: efter Bespiisningsregnskabet for Aarene 1624 – 27 var det nemlig afvexlende imellem 69 og 82 Personer h). Dog var der af dette Antal ikke uden to og fyrretyve, som af Stiftelsen holdtes frie; de øvrige maatte betale Kosten i) Lærernes Antal var paa samme Tid, som det under A. Hvitfeld var blevet, tre Hørere foruden Rector; og Disciplene maae altsaa have været inddelte i fire Classer. (110)

g) Disse Indskrifter findes saavel i Marm. Dan., som i H. Trolles Levnet Pag. 179 og 180, og i Badens Tidsregister over Biskopperne.

- h) Vel findes der i en af Herlufsholms Præstekalds Embedsprotocoller følgende Udtryk af Præsten Mag. Munkgaard i en Indberetning om Kaldets Indtægter af Aar 169* ”Herlufsholms Kalds Indkomst har tilforn bestaaet mest udi Offeret, da der har været 130 Disciple, og nu gandske faae som give noget, endog Forældrene baade Geislig og Verdslige ere Velhavende, saa maa jeg sige Herlighed er flyed fra Israel ec”, men Forf. Finder ingensteds i Documenterne Hiemmel for denne Paastand.
- i) I Palle Rosenkrantz’s pg Mag. Colding’s Tilstaaelse for at have modtaget af Biskop Resen 1000 Rdlr. Til to Disciples frie Underholdning hedder det, at de skulle indskrives iblandt de 42, Conf. Nye Danske Magazin 2 B., P. 160.

Som Forstander maatte Colding med sin Familie boe paa Herlufsholm – i de samme Værelser, som nu Spisemesteren beboer – skøndt han ellers som Præst havde sin Residents i Lille-Nestved; og endnu haves i Skolens Archiv hans Huusholdningsregnskaber (thi Forstanderen besørgede Kosten), der fuldkommen vine saavel om hans omhyggelige Nøiagtighed som om hans Virksomhed i at befordre Stiftelsens Vel.

Efter at have bragt Skolen i en blomstrende Forfatning frasagde Mag. Colding sig Forstanderskabet i September 1631, træt af de Besværligheder, som vel ikke kunde andet end ledsage et Embede af den Natur, og for at opoffre sin øvrige Tid til Studeringer og til sine Kaldsforretninger som Præst. Til Herlufsholms Sogns Fattige skienkede han en Capital af 100 Rigsdaler, hver Daler til to Lod godt Sølv, som bleve modtagne i Skolens Kasse, saaledes at Renten deraf, 5 Rdlr. Aarlig, skal til hver Mikkels-Aften uddeles blandt de mest trængende i Sognet k). Colding døde d. 18 Octob. 1640; og ligesom han selv havde taget sit Tilnavn af sin Fødeby Colding, saa antog hans Sønner tilnavnet Vinding efter den By, hvori deres Fader først var Præst l); og (111)

- k) Fundatsen findes i Hofmanns Saml. Af Fund., Tom 8. Renterne af Legatet blive endnu aarlig uddeelte efter Bestemmelsen.
- l) Byen Windinge er siden bleven nedlagt, og Præstegaarden forflyttet til Qvislemark. Colding’s vigtigste Levnetsomstændigheder findes i Vindingii Acad. Hafn., Pag 458, og i Worms Lexikon, hvor tillige hans Skrifter opregnes, af hvilke her kan bemærkes hans Dictionarium Herlovianum, et af de ældste latinsk-danske Lexika. Han

saaledes er Colding Stamfader til den hele i Literaturen berømte Vindingske Familie.

Et Aars Tid førend Colding nedlagde sit Forstanderskab, havde allerede Palle Rosenkrantz frasagt sig Overbestyrelsen af Stiftelsen. Som Skoleherre bekostede Rosenkrantz af egne Midler den Prædikestol, som endnu pryder Herlufsholms Kirke m). I øvrigt befattede han (112)

- a) Blev begravet i Herlufsholms Kirke, hvorfra hans Levninger 30 Aar derefter af Sønnen F. P. Winding bragtes til Kbh. for at hensættes i vor Frue Kirke; Dattersønnen, Mag P. Munkgaard, som var fortryffrig over denne Flytning, tog derefter Graven i Besiddelse, og satte sin Gravskrift under Marfaderens. Paa Ligstenen staaer: ”Her hviler hæderlig og høilærd Mand S. M. Povel Jensøn Kolding, fordum Sognepræst og Forstandere her til denne adelig fri Sted Herlovsholm og Provist i Øster Flakeberre Hærrit med sin Hustru, hæderlig og dydig Matrone, S. Johanne Peders Datter, som begge døde og bleve begravne den 30 Octbr. Aar 1640. Gud give dem paa Dommedag en glædelig Opstandelse. Post translata Hafniam a noblissimo Vindingio prænominatorum ossa

hoc sibi suisque monimentum parari fecit Beati Coldingii nepos Paulus Munkgaard ecclesiae huius pastor et Flacchebergensium praepositus rogans, intaeta quiescere sinant illatorum ossa nec laedant mortuum qui vivus nemini nocuit sacri huius loci quantum potuit assertor et vindex An MDCLXXXV.”

Oversæt fra google:

efter at de fornævnte mænds knogler var blevet overført til Hafnia af den adelige Vindingius, lod Paulus Munkgaard, nevø af Beatus Coldingius, dette mindesmærke klargøre for ham og hans familie, denne kirkes præst og overhovedet for Flacchebergerne, bad dem. at lade de bragtes knogler hvile i fred og ikke skade de døde, for ingen i live havde skadet dette steds hellige sted så meget, som hævderen og hævneren An 885 kunne.

Desuden er en Tavle med en udførligere Inskription over Colding (saavel som en Dito over P. Munkgaard) ophængt i Kirken.

m) Den Indskrift, som i denne Anledning blev sat paa Prædikestolen til Erindring om Giveren, findes i Marmora danica.

sig intet med Stiftelsen, men overlod alting til Forstanderen. P. Rosenkrantz's Levnet haves (I Rothes Danske Mænds og Qvinders Eftermæle) for største Delen forfattet af ham selv: og ikke alene hans vigtigste Levnetsomstændigheder, men endog mange Smaating af hans Liv, findes deri optegnede; kun, at han var Skoleherre paa Herlufsholm, omtales ikke med et Ord.

Rosenkrantz's Formand blev ogsaa hans Eftermand; Christopher Ulfeld, Herre til Svenstrup, Ridder, Rigens Raad og Befalingsmand paa Helsingborg-Slot, tog efter hans Fratrædelse atter Stiftelsens Roer i Hænde. Men da han ved sine øvrige Forretninger fandt sig hindret fra at kunne anvende paa Stiftelsen saa megen Tid, som dens Forsorg udfordrede, saa valgte han, ligesom Formanden, en Forstander, der i hans Sted kunde være Stiftelsens nærmeste Bestyrer. De Forstandere, som under Ulfelds Patronat, den ene efter den anden, bestyrede Stiftelsen, vare, efter Coldings Fratrædelse, Mester, (=Magister) Christen Clemendsen uden tvivl til 1642, Mester Niels Andersen (som siden efter blev Præst til Blenstrup i Jylland) til omtrent 1646, og Peter Holm. Men neppe besad nogen af disse Mænd Coldings Nidkiærhed for Stiftelsen eller Coldings Duelighed; og Ulfeld selv tog sig ikke personlig af den. Følgerne viste sig: da Ulfeld, formedelst Alderdom og Skrøbelighed, i Aaret 1653 n) frasagde sig Bestyrelsen, var Stiftelsens Forfatning kun maadelig: Godsets Tilstand var ikke (113)

n) I Stamtavlen over den Ulfeldske Familie i Hofmans Portraits historiques er det anmærket, at denne Ulfeld døde 1652, hvilket er en Feiltagelse.

god; Gaardens Bygninger vare maadelige, ja nogle næsten faldefærdige; og Skolen selv var ved Rectorens Mag. Lunds o) Forsømmelighed ikkun i slet Tilstand. Giensidige Klager af Rector Lund og Forstander Holm imod hinanden gjorde, at en Commission blev nedsat for at undersøge Sagen. Commissarierne vare: Skoleherrens Søn Knud Ulfeld, Rigens Raad og Befalingsmand i Landskrone, og Siellands Biskop Jesper Brochman, som selv havde været baade Discipel, Hører og Rector paa Herlufsholm, og altsaa bedst kunde kiende Skolens Tarv; og, da Rectoren blandt andre Klager ogsaa havde ført endeel Ankeposter over Maden (hvilken Holm som Forstander skulde besørge), saa gav dette Anledning til, at Commissionen, for at forekomme lignende Besværinger i Fremtiden, forfattede for Skolen det første Spisereglement; men derom ville vi i det følgende paa mere passende Sted faae Leilighed til at tale p).

Efterat Christopher Ulfeld havde frasagt sig Tilsynet med Skolen, blev samme overdraget en Mand, som under heldigere Omstændigheder sikkert vilde bragt Stiftelsen i blomstrende Tilstand, ligesom

han nu næsten reddede den fra Ødelæggelse; og denne Mand var Jørgen Rosenkrantz til Kieldgaard, Overhofmester paa det ridderlige Akademie Sorøe (hvor han boede), Befalingsmand paa Børlum Kloster o. s. v. q). Da Stiftelsens (114).

- a. Zacharias Lund var Rector 1646 – 54
- b. Spisereglementet omtales i Afsnittet om Underviisningen.
- c. Hen nedstammer paa mødrene Side fra Birg. Gøyes Broder, Falsc Gøye. Hans Slægtskab med Stifterinden vises nærmere i H. Trolles Levnet, P. 174.

Forfatning, baade fra den oekonomiske, og den literære Side, ikkun var maadelig, saa var det ei uden ved megen Overtalelse af Rigsraadet at Rosenkrantz blev formaaet til at paatage sig denne Post, som han tiltraadte i August 1653; og til Forstander valgte han strax en Mand, som Herlufsholm med lige saa meget Erkiendtlighed bør erindre sig som Rosenkrantz selv – den af Stiftelsen høist fortiente Christen Bollesen Luxdorf.

Et par Aar efterat Skolen var kommen under denne Bestyrelse, begyndte den uheldige Krig, som Frederik den Tredje førte med Sverrig. Saalænge Krigen blot førtes udenfor Landets Grændser, følte Skolen og Godset næsten intet til dens trykkende Byrder; thi paa Rosenkrantz's Forestilling fornyede Kong Fred. Den Tredje strax det Privilegium, som af Fred. Den Anden var givet Skolen ved dens Oprettelse, "at Skolen og dens Tienere "(=Bønderne) skulde for bestandig være og forblive befriede for al Skat, Besværing og Udgift, i hvad Navn det nævnes kan"; "anseende", lægger Kongen til, "den ringe Ting kan dog ikke meget forslaae, og den Sted til god Befordring og Gode kan være"; (dog undtages herfra Brand- og Baun-Vagt i Krigstider, som Skolens Bønder skulde vedblive at tage vare paa lige med andre omliggende Bønder r). Men da omsider Svensken trængte ind i Landet selv, og Kiøbenhavn var det eneste Punct af Danmark, som Fiendehaand endnu ikke besad, da formaaede den landsfaderlige Omhu ei længere at beskytte ved Privilegier: Herlufsholm maatte føle Landets al- (115)

r) Dette vigtige Privilegium af 10 December 1657 forefindes endnu i Herlufsholms Archiv. mindelige Skiebne: Skovene bleve ødelagte; adskillige Gaarde nedrevne; Godset trykkedes af Contributioner, Brandskade, Indqvartering o. dsl.; Indkomsterne af Avling saavel som Landgilden hævede Fienden; og da man bad dem at vise Skaansomhed hævede Fienden; og da man bad dem at vise Skaansomhed mod Skolen, svarede de, "at de vare ikke komne i Landet for at holde "Skolen vedlige; de vilde have de Penge, som af deres Qvarterer vare dem anviste." Under saadan Omstændigheder kunde Skolen ikke bestaaet, hvis ei Forstanderen saavel som Patronen, for at vedligeholde den, havde af egne Midler forstrakt den til de nødvendige Udgifter (skøndt næsten uden Haab om at kunne erholde de forstrakte Summer tilbagebetalte), og i øvrigt paa alle Maader sørget for Skolen saa godt de kunde. Da omsider Freden sluttedes 1660, og Fienden forlod Landet, var Skolen nedsunken i en betydelig Gield; mange af Bøndergaardene vare nedrevne, eller paa anden Maade ødelagte, og skulde opbygges; endnu flere laae øde, og gave ingen Indtægter. Rosenkrantz indgav strax efter Fredsslutningen sin Beretning til Regieringen om Skolens Tilstand, med Forslag til sammes Forbedring, og bønfaaldt om, at der maatte drages Omsorg for Stiftelsen. Men Regieringen var dengang sysselsat med saa mange vigtigere Anliggender, at man ikke bør undres over, om den ei strax kunde antage sig denne Sag. Rosenkrantz erholdt intet Svar paa sin Ansøgning. Imidlertid beordredes dog Rigsraadet i Slutningen af Aaret 1660 at sammentræde for at raadslaae om, hvorledes Skolen efter det af Rosenkrantz indgivne Forslag kunde igien bringes paa Fode, og ud af den under Krigen paadragne Gield. Men af denne Raadslagning kom intet andet (116) ud, end at en

Commission, næsten to Aar derefter, blev nedsat for at undersøge Forstanderens Regnskaber; disse bleve befundne rigtige; men Skoleherren erholdt ingen Resolution.

Omsider, efter flere gientagne Ansøgninger, blev ham, efter syv Aars Forløb 1667, svaret, ”at Hans Majestæt vilde have Arvingernes Erklæring om, at reducere Skolen til et vist Tal paa nogle Aars Tid,” hvilket just var noget af det som Rosenkrantz havde foreslaaet. Men paa en senere Ansøgning samme Sag angaaende erholdt han den Resolution ”at Hans Majestæt vilde intet have med denne Sag at gjøre; det var jo Arvingernes egen Skole, og de skulde selv gjøre deri hvad ret var.” Rosenkrantz tog derfor et Par andre af Herl. Trolles og Frues nærmeste Slægt i Raad med sig; men uheldigvis døde disse; og efter lang Overveielse besluttede han da paa egen Haand at foretage med Skolen de Forandringer, han troede tjenelige til dens Opkomst. Disciplenes Antal blev da indtil videre nedsat til ti, Lærernes til tre (rector og to Hørere), Antallet paa Betienterne betydelig formindsket, og med Oekonomien en Hovedforandring foretaget, som siden (i Afsnittet om Oekonomien) nærmere skal omtales. Efterat alt dette var saaledes ordnet, nedsættes der omsider 1669 af Regieringen en Commission s), som undersøge baade Solens og Godsets Forfatning afgive deres Betænkning om sam- (117)

s) Commisionens Medlemmer vare: Geheimeraad Corfitz Trolle (som siden blev Skoleherre), Justitsraad Otto Skeel, General-Prokurøren Dr. P. Skavenius, og N. Odberg me, og gjøre Forslag til, hvorledes Alting for Fremtiden kunde indrettes paa den mest hensigtsmæssige Maade. Men Rosenkrantz havde handlet efter modent Overlæg, og Commissionen fandt netop de Indretninger, han havde foretaget sig, at være de mest hensigtsmæssige der kunde gjøres for at ophielpe Stiftelsen. I øvrigt fandt Commissionen Skolens Bygninger endnu vel ikke i god Stand, men dog i Rosenkrantz's Tid meget forbedrede; den forhen forfaldne Magle-Mølle havde han ladet istandsætte; Godsets Forfatning fandt man ikke god, men dog bedre end man paa de Tider kunde ventet (og dog henlaae endnu – ni Aar efter Fredens Slutning – 7 a 8 Gaarde aldeles øde!); den Reduction med øvrige Indretninger, som Rosenkrantz havde foretaget, bifaldtes ganske; og saavel Forstanderen som Skoleherren tillagdes af Commissionen for deres Ordentlighed og Virksomhed den Berømmelse, de fortiente. Skolen Gield beløb sig til henimod 8300 Rigsdaler.

Strax efter denne Commissions Nedsættelse døde den retskafne virksomme Christen Bollesen; og hans Død blev beklaget af enhver, som ønskede Skolens Vel t). De Penge, som han, efter hvad dorhen er meldt, havde forstrakt Skolen, beløb sig ved hans Død til noget over sextusinde og syvhundrede Rigsdaler, som Stiftelsen ikke strax saa sig i Stand til at udbetale Arvingerne. Efterhaanden søgte den dog at afdrage på Gielden; men (118)

t) Af den Gravskrift, som Skolens Rector, Magister Brunsmann, satte ham, og som ikke findes i Marm. Danica, ville vi blot anføre følgende: Vir maxime, Christiane Bollere, summi qvi apud nos fuisti pretii optimasque paucis comparandus etc.

Googel oversæt: *En mand især, Christiane Bollere, som blandt os var af højeste værdi, og få at sammenligne osv*

dens evne var kun ringe, og med Afbetalingen gik det langsomt. Omtrent en Snees Aar efter Christen Bollens Død beholdt hans Søn, Obersecretær og Etatsraad Bolle Lүxdorf, som i sine yngre Aar havde været Hører (formodentlig ogsaa Disciple) paa Herlufsholm, endnu 1537 Rdlr. Tilgode, hvilken Capital han, efter Overeenskomst med daværende Skoleherre Geheimeraad Giøe, skienkede til Stiftelsen, paa Vilkaar, at han selv, og nærmeste Arvinger til evig Tid, skulde have Ret til at indsætte tvende Disciple i Skolen til at nyde fri Kost, Underviisning og øvrige Fordele lige med de andre Disciple; men skulde der fra Skolens Side blive lagt Arvingerne nogen

Hindring i Veien for Udøvelsen af denne Rettighed, da kunde de opsige Capitalen til Udbetaling, og skienke den til en anden Skole eller til andet gudeligt Brug u)

Til Forstander efter Lүxdorf antog Rosenkrantz Landsdommeren i Sielland, Jesper Sørensen Hiort, som dog blot et Par Aar (1670 – 72) beholdt denne Post, og efter ham agtbare og fornemme Mand Jens Christensen, som vedblev Bestyrelsen indtil Rosenkrantz's Død. Om disse tvende Forstandere haves ingen synderlige Efterretninger; men neppe kunde nogen af dem erstatte Lүxdorfs Savn: i ham havde Rosenkrantz mistet en tro Medarbeider i (119)

- u) Denne Fundats er af 11 Junii 1691, og haves i Herlufsholms Archiv. I Hoffmanns Saml. Af Foundationer omtales den vel, men anføres ikke. De af de Lүxdorfske Arvinger antagne Disciple kaldtes alumni Luxdorfiani. Efter 1754 findes intet Spor til, at de Lүxdorfiani. Efter 1754 findes intet Spor til, at de Lүxdorfske Arvinger har betient sig af den Rettighed, Fundatsen hiemler dem. Skolens Anliggender; selv ældedes han nu, var fraværende fra Stedet, og kunde ikke med fornøden Driftighed virke for Stiftelsen. Ved hans Død vare derfor ogsaa baade Bygningerne og Godset endnu i maadelig Stand. 1675 døde Rosenkrantz i en Alder af 68 Aar, efter at have i to og tyve Aar med faderlig Omhu sørget for Stiftelsen. Af Skolens Gield til Lүxdorfs Arvinger havde han før sin Død faaet afbetalt henimod 2700 Rdlr. Rosenkrantz var en godmodig Mand af en ædel Character, som altid ønskede at gavne; han var desuden en Mand af Kundskaber, som selv har forfattet adskillige Skrifter, mest af theologisk Indhold, og havde arvet sin lærde Faders Kiælelighed for Videnskaberne og Lyst til at befordre samme v)

Som den nærmeste af Stifternes Familie blev efter Rosenkrantz's Død Geheimeraad Corfitz Trolle til Sandholt, Ridder (= Storkors) af Dannebroke, af Regieringen udnævnt til Skoleherre x). I Krigen 1658 havde (120)

- v) Hans Skrifter opregnes i Worms Lexicon. Hans Fader var den lærde Holger Rosenkrantz, Rigens Raad og Herre til Rosenholm, som foruden sine egne Børn opdrog i sit Huus en stor Mængde andre, dels adelige dels uadelige, unge Mennesker, som han siden underholdt ved Academiet i Kiøbenhavn, og lod derefter reise udenlands paa sin Bekostning; og opdrog dem saaledes, at 10 af disse bleve dels Biskopper, dels Professorer, foruden mange andre som bleve dueelige Præster. Det var ogsaa denne Mand, som Kongen mest betiente sig af til det Sorøske Academies Stiftelse og Indretning.

- x) Han var en Sønnesøns Søn af Herl. Trolles Broder Niels Trolle til Trolholm.

Han fortrinlig udmærket sig; han roses tillige som en gudfrygtig og from Herre*); men som Skoleherre var han ikke paa sin rette Plads. Som første Medlem af den Commission, der skulde undersøge Stiftelsens Forfatning under hans Formand, havde han ganske bifaldet de Foranstaltninger, denne havde gjort til Stiftelsens Opkomst; men aldrig saasnart var han selv bleve Skoleherre, før han ophævede den fordeelagtige Indretning ved Oekonomien, som Formanden havde gjort, og indførte igien den gamle: istedetfor at Forstanderen skulde, efter Rosenkrantz's Indretning, mod en aarlig Forpagtningsafgift drive Gaardens Avling for egen Regning, og da for visse ugentlige Kostpenge bispise Disciplene, Lærerne og Stiftelsens Betienter, saa skulde nu Avlingen igien drives og Huusholdningen føres for Skolens Regning. Men i Axel Larsen (som af Trolle beskikkedes) var Stiftelsen saa uheldig at træffe en uredelig Forstander, som, ubekymret om Skolen, kun søgte sin egen Fordeel; og fordi Indtægten af Avlingen var, efter Forstanderens Beregning, betydelig mindre end Forpagtningsafgiften vilde været, tabte Skolen aarlig nogle hundrede Daler, foruden hvad den tabte

ved uredelig Beregning over den øvrige Indtægter. Omtrent 1683 erholdt denne Forstander sin Afsked; men Skolen vandt intet ved Byttet; med hans Eftermand Peder Als havde den næsten endnu mere Aarsag til at være misfornøiet. Disciplenes Antal vedblev under Ghrd. Trolle at være det samme, (121)

*) Se Herl. Trolles Levnet Pag. 175; Hoffmans Portrait shistor. P. II; H. Rostgaards Levnet i Journal f. Politik Novemb. 1813, o. fl. St.

Som det efter hans Formands Reduction skulde være; men Betienternes Antal forøgedes saaledes, at det snart oversteg Disciplenes. I de ni Aar, denne Trolle var Skoleherre, blev derfor af Gielden ikke afbetalt mere end eethundrede Rdlr.; men Renterne bleve ubetalte, hvorved Gielden steg fra omtrent 4000 til over 6400 Rdlr. Bøndergodsets Forfatning blev slettere og slettere: de fleste af Bønderne formaaede ei at betale deres Skatter, og Skolen var selv alt for forarmet til at kunne betale for dem. I Aaret 1678 saae Skoleherren sig nødt til at ansøge om, at Bøndernes Skattekornd maatte for det første henstaae uden Execution; og tre Aar derefter, da endelig en Deel af dette Skattekornd var ved Execution inddreven, saa man sig atter nødt til at ansøge Regieringen om fuldkommen Eftergivelse af det øvrige, som det var lige saa umuligt for Bønderne som for Skolen at betale. Det ansøgte blev bevilget. Men Bøndernes Forfatning var derved ikke bleven bedre; deres aarlige Landgilde til Skolen magtede de lige saa lidet at betale, som deres Skatter til Regieringen; og Restantserne af Landgilden vare saa betydelige, at de ved Trolles Død 1684 y) beløb sig, naar Varene ansloges til Penge efter de Tidens Priser, til noget over 6000 Daler; og dette var paa en Tid, da en Tønde Rug beregnedes til 9 Mark, en Tønde Byg til samme Priis, en Tønde Havre til 4 Mark, og en Gaas til 12 Skilling z) (122)

y) Conf. Trolle døde den 21 Marts 1684 i sit 56de Aar.

z) Dersom vi, efter Forholdet af de her anførte Priser og de nu (1818) giældende, ville anslaae Pengene daværende Værdi til omtrent sex Gange saa stor som deres

Efter Geheimeraad Trolles Død fandt Regieringen det atter nødvendigt at nedsætte en Commission til at undersøge Skolens og Godsets Tilstand og derom gjøre Indberetning a); og foruden hvad der allerede er anført om begges beklagelige Forfatning fandt Commissionen tillige de forarmede Bønder stærkt besværede med Hoveri og Reiser, og desuden næsten ødelagte ved de Executioner, som havde fundet Sted til Skatternes Inddrivelse, Bøndergaardene i maadelig Stand, og Hovedgaardens Bygninger brøstfældige; det eneste, man fandt i nogenledes Stand, var Fiskeriet. Det Onde havde slaget for dybe Rødder til at kunne afhielpes uden ved en Radicalcur; skulde Skolen bringes igien paa Fode, da maatte der Anstrengelse til. Commissionen foreslaaer derfor Kongen:

- a) At eftergive Bønderne deres Skatter for nogen Tid; 2) at skienke dem noget Sædekorn,
- 3) At udnævne en ny Forstander, og sætte Oekonomien igien paa samme Fod, som den i de sidste Aar af Rosenkrantz's Bestyrelse havde været; 4) at sælge Svenstrup Gods, som af Mag. Colding var købt til Skolen, for derved at faae Penge til Giældens Afbetaling, og 5) at udnævne en ny Skoleherre i sal. Ghrd Trolles Sted.

Under disse Omstændigheder overdroges Patronatet, i April 1685, til den nærmeste af Stifterenes Slægt, Hr. (123)

Nuværende (een Rigsdaler dengang for sex Rigsbankdaler nu), saa var en Restants af 6000 Daler dengang det samme, som en Restants af 24000 Rdlr. Nu vilde være

- a) Commissionens Medlemmer vare: Geheimeraad Krabbe, Høiesterets-Assessor Foss og Biskop Bagger.

Marcus Giøe til Brahesborg og Hvidkilde, Ridder (=Storkors) af Dannebrog, Geheimeraad, Stiftamtmand i Lolland og Falster ec. (og siden efter Oberhofmester over det ridderlige Academie i Kiøbenhavn), en Mand af udmærkede Talenter og Kundskaber, Videnskabernes Velynder og tillige deres Fortrolige, som forhen med megen Berømmelse havde været brugt som Ambassadeur ved adskillige europæiske Hoffer b).

Stiftelsens Bestyrelse som saaledes i en Mands Hænder, som man med grundet Haab kunde vente at ville antage sig den med Kiærlighed; og dette Haab svigtede ikke. Men da den velgiørende Christian den Femte, som ikke sparede, hvor en gavnlig Indretning behøvede hans Hielp, af den nys omtalte Commission var bleven underrettet om, at Stiftelsen ei uden ved Regieringens virksomme Mellemkomst kunde igien bringes paa Fode, tilmeldte han ikke den nye Skoleherre hans Ansættelse uden tillige at underrette ham om, at han (Kongen), for at komme Skolen til Hielp, ”der var kommen i slet Tilstand, en stor Deel formedelst ond Administration og dens, som dermed Opsigt skude have, slette Conduite”, havde 1) eftergivet al Skolens og Godsets Restants af Kongelige Skatter; 2) tilstaaet ti Aras Skattefrihed for (124)

- b) I Thuras Idea hist. Liter. Danorum kaldes Ghrd Marcus Giøe: vir eleqventia singulari præditus, & vere Cicero Danicus. Hans Skrifter og Levnetsomstændigheder anføres i Worms Lexikon. See ogsaa: Pia memoria Marci Giøe aut Wandalino; og P. Jespersøns Ligprædiken over Sal Hr. Marcus Giøe. Han var en Sønnesøns Sønnesøn af Birg. Gøyes Farbroder, Henrich Gøye til Gisselfeld.

De øde Gaarde (fra Nytaar 1685) og fem Aars Skattefrihed for de forarmede; 3) at den øvrige Deel af Godset, som ei var øde eller forarmet, skulde Fremtiden nyde Frihed for det halve af alle Skatter og Contributioner. Endvidere 4) havde Hans Majestæt strax til Skolens Bønder skienket tohundrede Tønder Byg til Sædekorn, hvilket Giøe skulde uddele iblandt dem; og 5) tilladt, at det Svenstrup Gods, som af Mag. Colding var købt til Skolen, nu igien maatte sælges til Giældens Betaling. Grunden til Godsets Forbedring var derved lagt; og paa denne Grundvold vlev der ved Giøes Virksomhed ogsaa bygget. Endeel af de øde Gaarde bleve opdyrkede, Bøndernes Velstand tiltog, og Skolens Indtægter forøgedes saaledes, at en Deel af Giælden efterhaanden kunde betales (foruden hvad der ved at sælge Svenstrup Gods strax var bleven betalt), de forfaldne Bygninger istandsættes, og Disciplenes Antal forøges saa betydeligt, at han, som modtog Skolen med ti Disciple, efterlod den med et Antal af syv og tredive c). Dog ei blot den nys omtalte kongelige Gævmildhed, lige saameget Giøes Betænkksomhed og Aarvaagenhed, skyldte Skolen sin tiltagende Velstand: Giøe paasaae nøie, at enhver af Betienterne efterkom sin Pligt. Skolen var i hans Tid saa heldig t have i Magister Sandro en duelig og retsindig Mand til Rector; men samme Held havde den ei i Valget af Forstander. Da der over denne klages deels formedelst Disciplenes uforsvarlige Bespiisning, deels formedelst (125)

- c) Af disse vare de 30 frie, men de øvrige vare Exspectanter, som betalte for sig, indtil de kunde indtræde i en fri Plads.

Skiødesløshed i det ham paaliggende Tilsyn, utilladelig Skovhugst, Uordentlighed ved hans Regnskab o. dsl., foranstalter Giøe strax en Commission af Regieringen nedsat for at undersøge Klagen; denne befindes grundet; og nu meddeles Forstanderen (Peder Als) sin Afsked. Og da den følgende Forstander – Stedets Præst, Magister Poul Munkgaard, som var Forstander 1690 – 94 –

heller ikke ganske nøie efterkommer den med ham indgangne Contract, opsiges ogsaa ham sin Tieneste d).

Men lige saa lidet som Giøe vilde vise utidig Skaansel mod Betienternes Forsømmelighed, hvor han fandt, at denne vilde være Skolen til Skade, lige saa lidet vilde han, at Skolens Velgierninger skulde bortødsles paa uduelige Personer. Han anordnede derfor, at naar en Discipel et halvt Aar havde været i Skolen, skulde Rector bestemme, om han var duelig til Studeringer, eller ei; i første Tilfælde skulde Rector staae til Ansvar for, at han lærte noget, saa at Skolen kunde have Ære af ham; i sidste Fald vare Forældrene forbundne til strax at tage ham af Skolen; ”thi Meningen med Forfædrenes Institution”, skriver Giøe, ”er ingenlunde at føde unyttige og utienlige, men at Guds Ære og det algemene Beste maa fremmes, og den uskikkede til Studeringer ei betage en velskikkede Pladsen i Skolen.” Tillige gjorde han det til en Regel, hvorom Rector saavelsom Forstanderen skulde underrette Forældrene, at ingen matte antages i Skolen som Discipel, med mindre For- (126)

d) Munkgaard havde ladet Stiftelsen giøre Giæld til sig som Regnskabsfører, hvilket var imod hans Contract; i øvrigt synes han at have været en duelig Forstander. ældrene vilde forbinde sig til, ”at han, naar han befandtes at være godt ingenium, maatte udbie sin Tid i Skolen saalænge, indtil han kunde, dem selv til Glæde, sig til Nytte, og Skolen til Credit, vedbørlig dimitteres derfra.” Naar en Discipel havde været sex Aar i Skolen, skulde hans Fremgang prøves af Præsten; og fandtes han da ikke duelig til Academiet, skulde Forældrene tage ham tilbage. Dog kunde det ogsaa i saadant Tilfælde blive dem bevilget, at lade ham endnu i nogen Tid forblive i Skolen, imod at de fra Sex-Aars-Dagen selv betalte hans Kost, hvilken Betaling da var, ligesom for en Exspectant, aarlig 30 Rdlr.; og paa denne Maade findes enkelte Disciple endog i 8 – 9 Aar at have opholdt sig i Skolen.

For selv at fritages for et møisommeligt Arbeide, og for tillige at bidrage til Stiftelsens Sikkerhed i Fremtiden, udvirkede Giøe det Kongebud, at Forstanderens Regnskab aarligen skulde revideres af de Person, som af Stiftamtmanden og Biskoppen blev antagen til at revidere de andre offentlige Stiftelsers Regnskaber. Og for at giennemsee Herlufsholms Regnskab og bedømme dets Rigtighed blev der for Revisor fastsat en aarlig Betaling af 18 Rdlr. e)

Tre og tredsindstyve Aar gammel døde Marcus Giøe, d. 28 April 1698, i Kiøbenhavn, hvorfra hans Lig blev ført til Herlufsholms Kirke, og nedsat i en der (127)

e) Skolens Regnskabers Revision er nu henlagt under Rentekammeret, hvor Revisor endnu for nogle Aar siden erholdt ovennævnte Betaling, som senere er forhøiet til 100 Rdbdler, Sølv aarlig.

For ham indrettet aaben Begravelse. Hans efterlevende Enkefrue, Jytte Dorothea Thott, har der ladet ham opreise et Monument af hvidt og sort Marmor, hvorpaa han selv ligger udhuggen i Legems Størrelse med Viisdomsgudinden, Minerva, paa den ene Side, Retfærd paa den anden, og Hoveder Fama svævende, som udbasuner hans

Roes, hvilken Efterverdenen villig erkiender, ikke, som saa ofte er Tilfældet, at skyldte hykkelst Smiger sin oprindelse. Monumentet selv, forfærdiget af Konsteneren Thomas Qvilin, er et af de prægtigste og kostbareste Monumenter, Danmark har at fremvise. I Graven hos Giø hviler hans efterladte Frue, hans Datter, og Svigersønnen den mandhaftige Oberst Manderup Due, som faldt i Slaget for Helsingborg 1710. Marcus Giø var den sidste af Giøernes Familie paa Mandslinien f). (128)

- f) En vidtløftig Grebskrift over ham af Biskop Kongo, hviken staar pa Monumentet, findes i Hofmans Portr. Historie. Tom II. Hans Lig ligger endnu uforraadnet.

Paa Marcus Giøes Gravmæle.

((daggert) 28. April 1698).

HER HVILER MARCVS GIØ DEN SISTE MAND AF STAMMEN,
GUDFRYGTIG, LÆRD OG Wns, GODGIØREN UDEN BRAMMEN,
RETSINDIG UDI DOM, RET TALEND UDEN SKYE,
FOR DEN BETRENGTES SAG, SAA TIT DER AF GIK RYE
HAND BLEV OPFØD PAA SOER, MEN DOG TIL FORNE HIEMME
i ALT SOM VIIDES BØR OG KAND EN MAND FORFREMME
i NAADE Hos SIN GUD, I WIISDOM OG FORSTAND,
AT TIENE KONGEN OG HANS RIGER, STAD OG LAND.
HAND SIDEN FREMMET LAND OG RIGER SAA BESØGTE,
HVOR HAND SIT WIISDOMS PUND PAA FEM AARS TID FORØGTE
AT HAND VED HIEMKOMST SIN AF KONNING FRIDERICH
DEN TREDIE DA STRAX EN GOD BESTILLING FIK,
OG VARTET HANNEM OP SOM CAMMERHERR TIL HOFVE,
HVOR HAND I TUENDE AAR LOD SEE STOR TRO OG LOWE
AT KONGEN FOR SLIG FLIID FORSKIKKEDE HAM SAA
i FREMMET RIGER, DER HANS GAFN AT FORRESTAA

HVOR HAND I FRANKERIG OG HOLLAND MED STOR ÆRE
LOD SEE SIN NIDKIERHED FOR KONGEN OG SIN HERRE
i ENGELAND DERNEST OG SAA TIL SPANIEN
HAND EFTER ORDRE FOER TIL KONGENS TIENIST HEN.
SAA TIENDE DENNE MAND KONG FRIDERICH TIL FØYE
SAA OG KONG CHRISTIAN DEN FEMTE EFTER NØYE
i TOE OG TIFVE AAR, FØRST SOM EN EMVØIE
DERNEST AMBASSADEUR LOD SAADAN TROSKAB SEE,
AT HAM KONG CHRISTIAN I NAADE SIDEN KALDTE
TIL RIGET HIEM IGIEN, DER EFTER HAM UDVALDTE

TIL SIN GEHEIME-RAAD, OG SAT I RIDDERSTAND
SAA OG STIFTBEFALINGS-MAND AT STAA FOR LOLLANSLAND.
DET NY ACADEMI, SOM RIDDERLIG BLEF KALDET
i KIØBENHAFN OPRET BLEF DENNE MAND UDVALDET
TIL OBERHOFMESTER, AT UNGDOMMEN DER HEN
TIL HOLDES KUNDE SAA EN HVER FIK H_u OG NEM
SIN GVD SIN KONGE OG SIT FØDELAND TIL ÆRE
AT TIENE SOM DE AF HANS VIISDOM KUNDE LERE
HANS LÆRDOM OG FORSTAND DE DAGLIG HØRTE PAA
FREMBAR EN YNDIG VEXT I [YMPER] STOR OG SMAA.
SAA LEFDE DENNE MAND TRE SNEESE AAR MED ÆRE
OG TRE DER TIL, ENHVER KAND OM HAM VIDNE BÆRE
SAA ERLIG, KLOG OG FROM, HAND KIENTES AF HVERMAND
SAA SALIG, FULD AF TRO UDGAFF HAND HER SIN AAND.
HAND OG BEKLÆDET SAA SIT HØYE DOMMER SÆDE
AT MAND HAM ALDRIG SAA FRA RETTENS VEY AT TRÆDE
MED FORSÆT FULD AF RET FOER HAND TIL RETTEN HEN
MED GOD SAMVITTIGHED KOM ALTID HIEM IGIEN.
SIT HVILESTED HAND SIG VED HERLUFSHOLM SØGTE
HVOR HAND DEN KIERKES GAFN OG INDKOMST SAA FORØGTE
AT RUNDELIGEN HUN DER FORE BLEF BETALT
HANS EFTERMÆLE TIL BERØMMELS' OFVER ALT
FRA ARILDS TID HAR DE AF ÆDLE GIØES STAMME
BEFLITTET SIG PAA DYD OG ÆRE AT BERAMME
DEN FØRSTE SIG DER VED FORHVERVED HIELM OG SKIOLD
DEN SISTE TIL SIN DØD [DEM] FØRTE I BEHOLD
THI KAND N_u SIGIS RET LYKSALIG GIØE STAMME
Hvis ÆRE DYD OG TRO HAR ALTID BRENDT I FLAMME

TIL ENDEN HAR HOLDT UD I DENNE SISTE MAND
AT HANS PRIS VÆRDIG LIF ALDRIG FORGLEMMES KAND
MED ALD BERØMMELSE HANS SIÆL ER N_u I ÆRE
OG SIUNGER FRYDE FULD FOR SKABER SIN OG HERRE
i HØYE ENGLE CHOR HALE HALE LUIA
HANS KROP OG BEEN SOM STØF HUN DRØFTED FRA SIG DA
HUN SELF FOER OP TIL GUD, I GRAFVEN V_i NEDSETTER
DEN REST OG OFVER DET ET MONUMENT OPRETTER
AT ALLE TROER OG VEED SOM HER N_u MINDIS KAND
HER MARCUS GIØE VAR EN BRAFF OG [YPPER] MAND.

Hans Lig ligger endnu uforraadnet. Den kobberbeslagne Egekiste, hvori hans Levninger
giemmes, stod en Tidlang aaben og noget mishandlet, men er ved nærværende Skoleherres

Omsorg bleven tillukket og istandsat. Paa Kisten ligger et stort Kobbeshiold med hans Familievaaben med denne Paakrift:

Dett er hans Excelence Her Marcus Göies fedrende Vaaben Og som hand Er den sidste aff den stame paa suer siden Nedlegis det hanem i graffuen med ære 1698.

Han efterladte Frue og Datter ligge i prægtige Marmorkister. Over Manderup Due ere tre Faner ophængte strax ved Monumentet. Efter Mand. Dues Død blev hans Enke (Marc. Giøes eneste Datter, som døde 1724 i en Alder af 35 Aar) formælet med Grev

Den følgende Skoleherre, Baron Friderich Trolle, Friherre til Baroniet Brahetrolleborg, der efter Giøes Død selv meldte sig som den nærmeste af Familien til at paatage sig Skolens Bestyrelse, var her for kort Tid, til, at hans Direction kan komme i synderlig Betragtning i Skolens Historie; thi ikkun lidet over et Aar efter sin Ansættelse som Skoleherre døde han g). (129)

Christian Rantzau til Brahesborg, og tvende af hendes børn md denne Mand findes ligeledes her i Graven nedsatte. Efter Sagn skal Ghrd Giøe have skienket til Herlufsholm 1000 Rdlr. (Hoffm. Fundat. Tom. 8 Pag. 88); i Archivet findes dog herom ingen Oplysning, men formodentlig er det hertil Kingo sigter med følgende Ord af Gravskriften.

Sit Hvilested han sig ved Herlufsholm opsøgte,
Hvor han den Kirkes Gavn og Indkomst saa forøgte,
At rundeligen hun derfor blev betalt
Hans Eftermæle til Berømmels overalt.

- g) Denne Baron Fr. Trolle var en Søn af forhen omtalte Skoleherre Corfitz Trolle. I Danske Atlas nævnes ikke denne Frid. Trolle som Herre til Brahetrolleborg; men der siges (3Tome, Pag. 547), at Birgitte Trolle ved sin Død 1687 efterlod Baroniet til sin Brodersøn Corfitz Trolle, som beholdt det indtil 1701, da det tilfaldt hans Broder Niels Trolle. Men dette maa være en Feiltagelse; thi Birg. Trolles Brodersøn Corfitz Trolle var netop den før omtalte Skoleherre, som døde 1685; og hans to Sønner vare Frid. Trolle og Niels Trolle. (See herom Trollernes Stamtavle i Hoffm. Portr. Hist. Tom II). I to originale Documenter, som Forf. Har for sig, nævnes udtrykkelig i det ene Frid. Trolle som Friherre til Baroniet Brahetrolleborg 1698, og i det andet af 4 Jan. 1701 omtales han som nylig død.

Efter Baron Trolle udnævnes Hr. Henrik Juel til Tindeberg h); men da han formedelst Alderdom frabeder sig den ham tilbudne Post, seer man tvende Mænd paa eengang kappes om at erholde Stiftelsens Ror i Hænde, begge kappes om at erholde Stiftelsens Ror i Hænde, begge beraabende sig paa at være Stifternes nærmeste Beslægtede – to Mænd, af hvis Kappelyst man skulde troe at kunne med Sikkerhed slutte til varm Interesse for Stiftelsens Vel – to Mænd, som begge, den ene efter den anden, opnaaede deres Ønskes Maal – men Skolen kun ti liden Baade. Disse Mænd vare Justitsraaderne Brahe og Trolle. Efter Stiftamtmandens Erklæring udnævnedes den første ar disse til at erholde den attraaede Post.

Justitsraad Jørgen Brahe, Herre til Gaunø, Stamherre til Hvedholm og Landsdommer i Fyen, blev Skoleherre i Begyndelsen af Aaret 1701 i). I de første Aar tog Brahe sig endeel af Skolen, besørgede i Aaret 1703 et nyt Orgel opsat i Kirken, og denne overalt repareret, fornyede de af Arrild Hvitfeld

givne Skolelove, og viste ogsaa i adskillige andre Dele Omhu for Stiftelsen; men længe varede det ikke, inden denne Omhu afløstes af Lunkenhed, og Lunkenheden af fuldkommen Kulde. Tilsidst kom han endog flere Aar i Rad slet ikke til Skolen, eller bekymrede sig om, hvorledes det gik den, men lod Enhver ved Stiftelsen gjøre og lade hvad ham lystede, og Alting gaar som det kunde. Hvad Under, at (130)

- h) Hans Moder, Ide Gøye, var en Sønnedatter af Birgitte Gøyes Sødskendebarn Eskild Gøye.
- i) Brahes Moder var den lærde Susanne Giøe, Søster til forrige Skoleherre Marcus Giøe.

Der under saadanne Omstændigheder fremstod Folk, som ved den forladte Stiftelses Ruin søgte deres egen Fordeel: hvor Aadslet er, der forsamles Ravnene. Forstanderen Ulrich Mogensen og Ridefogden Niels Fuglede vare især de to, der, som Ulven og Bjørnen i Fabelen, delede Rovet imellem sig: Skovene ødelagde de; Bønderne udsugede de; Skolen besvege de – alt, uden at Skoleherren enten paatalede det, eller i mindste Maade bekymrede sig derom. Omsider gik disse Mænds Forurettelser saa vidt, at endog Bønderne ei længere kunde bære deres trykkende Aag, men vovede at indgive Klage, især over Ridefogden, imiddelbart til Kongen; og vistnok skulde der meget til, inden den trælbundne Bonde for eethundrede Aar siden vovede at anklage sit Herskab. Man høre engang Hovedpunkterne af denne Bøndernes Klage i Aaret 1715, hvilke alle ved nærmere Undersøgelse bleve befundne grundede: ”Vi have hverken Herre eller Husbond (sige de), for hvilken vi vor Nød kunne klage; vel var der forordineret en Skoleherre til Forsvar over os; men som ikke i nogle Aar hos os er seet, derfor ei heller veed hvad vi lider; men han haver sat en Ridefoged over os ec.” De oplyste, at Brahe dengang i fire Aar ikke havde været her i Landet k); og da de tilforn havde henvendt sig til ham med deres Klager, havde de ingen anden Trøst faaet end denne: ”han skulde lade dem pine, saa de skulde blive sorte.” Deres Klager mod Ridefogden vare fornemmelig følgende: 1) han havde indkrævet en Skat, som af Regjeringen var eftergiven, uden siden at godtgøre Bønderne den; (131)

- k) Han opholdt sig mest paa sit Gods Hvedholm i Fyen.

2) han havde Skovstempel i Forvaring, og havde dermed i Skoven udslaget en stor Mængde Træer. Som han havde solgt til sin egen Fordeel; 3) til Forstanderen havde han ladet udvise Træer i saadan Overflodighed, at denne deraf ladet hugge Bygningstømmer til hele Lader og Bønderhuse, som Bønderne havde maattet age til Korsør (hvor Forstandere eiede en Gaard). Ved Vidneforhøret blev det endog oplyst at Forstanderen havde saaledes i en Tid af sex Aar faaet udviist 10856, skriver titusinde ottehundrede og sex og halvtrediesindstyve Læs Brænde, skøndt hans Contract ikkun tilstod ham ”det fornødne Brænde til Brændsel.” 4) Naar Skolens Bønder havde skovet, og bragt Brændet paa Gaarden, saa tillod han, at Forstanderens egne Bønder fra Korsør hiemkiørte til deres Gaarde saa meget af Skolens Brænde, som dem lystede; og var der ikke Brænde nok paa Gaarden, saa fik de lov til at kiøre i Skoven og omhugge hele Træer. 5) Han bortleiede Bønderne til Nestved-Borgere, for at kiøre til Marked, naar Veiene vare saa slemme, at Ingen andre vilde kiøre. 6) Han havde taget en heeel Deel Ager og Eng fra nogle af Bønderne, og tillagt Forstanderen, hvorom Bønderne siden havde maattet føre Proces for at faae deres Jord tilbage, og vare derved blevne forarmede. 7) Han var Aarsag i, at Magle-Mølle laae øde, uagtet den til Skolens Fordeel kunde været bortleiet; og Bønderne maatte betale Møllens Skatter og Skatte Korn, men uden at Ridefogden anførte dette i sit Regnskab. 8) Der var paa Godset adskillige øde Gaarde, hvis Jorder Bønderne maatte pløje og besaae, men Ridefogden førte sig Avlingen til Nytte ec.ec. Saaledes var der i alt tretten (132) Klagepunkter. At anføre dem

alle, vilde være at trætte Læsernes Taalmodighed: de anførte kan være tilstrækkelige til at vise Godsets Forfatning og Bestyrelsen under en Mand, som lod alle disse Uordener gaae i Svang aldeles upaaankede og ligesom useete. Efterat omtalte Klage var undersøgt og oplyst, fastsattes det, at ingen Brændeudviisning af Brahe eller hans underordnede Betiente maatte skee uden i Overværelse af en forstkyndig Person, som dertil af Regieringen blev udnævnt; Forstanderen dømtes i en Mulct paa 500, og begge at betale Processens Omkostninger med 400 Rdlr. Men hvad vilde en Mulct sige, der ikke var at ansee uden som nogle Procent af den havde Fordeel. Begge de tiltalte Personer havde ved Skolen samlet sig betydelige Midler, medens Skolen selv havde paadraget sig en Gield af 15 a 16000 Rdlr., hvoraf ommeldte Fuglede beregnede noget over 7500 Rdlr. som Gield til sig selv 1). Men det var ikke (133)

1) En Synderlighed ved denne Fordring kan Forf. Ikke lade uanmærket: Af disse fordrede 7500 Rdlr. tilstaaes Fuglede ved Dommen ikkun 2350 Rdlr.; de øvrige ansees som uhiemlet Gield; men skiøndt disse Penge af Retten vare ham tilkiendte, kunde han dog siden hverken erholde Capital eller Renter udbetalte. I Aaret 1735 (omtrent 20 Aar efter at Pengene vare ham tildømte) var hans Tilgodehavende med Renter og Renters opløbet til 7248 Rdlr. Men da det af Regieringen blev ham formeent at gjøre Indførsel i Skolens Gods for at gjøre sig betalt, saa nødtes han til at gaae paa Akkord med Skolen, og istedetfor de 7248 at nøies med 2000 Rdlr., som skulle ham udbetales i tre Terminer.

Nok, at man havde paadraget Stiftelsen en saa betydelig Giels; endog Kilden til dens Velstand havde man næsten udtørret; Bønderne vare lige saa forgiældede og udsugede som Stiftelsen selv: Foruden en Restans paa Godset af 15000 Rdlr., som Fuglede anfører i sit Regnskab (dog uden at give Oplysning om. Hvorfra denne Restants reiser sig), fordrer han, saavel som Forstanderen, ogsaa Bønderne for betydelig Gield til sig selv; og aldrig saasnat erfare disse to Mænd, at de skal tiltales for deres Forhold, førend de strax fremkommer med deres Fordringer, næsten til hver Bonde paa Godset, og lade deres Mærke sætte paa Bøndernes Køer, Stude, Tyre, Faar, Lam og Sviin, for ved dem at gjøre sig betalte. Men da der ogsaa herover itide indgives Klage (af Oberst Anders Trolle,) og hans Majestæt befrygter, at Bønderne derved skal blive "aldeles ruinerede," saafstsættes det ved Kongebud, "at ingen Creditor maa blive noget af Skolens "Bøndernes Qvæg, Gods og Indehavende følgeagtig, førend Hans Majestæt for sine havende Fordringer først vorder fornøiet."

Denne vigtige Sag var endnu ikke ganske tilendebragt, da Brahe døde (som Statsraad) i Begyndelsen af Aaret 1716; og sørgmodig maatte Stiftelsen nu, med de sorte Uveirsskyer svævende over sit Hoved, see tilbage til den skønne saa meget lovende Morgenrøde i Giøes Dage: Frugterne af Giøes Stræbsomhed og vel overlagte Foranstaltninger vare af Uveiret nedslagne; Skolens og Godsets begyndende Velstand var forandret til Armod, og Skolens Haab var forsvundet. Stiftelsens Ødelæggelse var af Brahe begyndt, men havde endnu ikke naaet (134) sit høieste; hans Eftermand var det forbeholdet at fuldføre det begyndte Værk.

Justitsraad (siden Etatsraad) Børge Trolle, Herre til Lykkesholm, Nakkebølle, Rødkilde og Lyngholm, blev (som den nærmeste af Stifterens Familie) udnævnt til Skoleherre, strax efter Brahe, i Begyndelsen af Aaret 1716)m). Ogsaa han syntes i Førstningen at vise Interesse fir Stiftelsen, og at ville oprette, hvad der under Formanden var nedbrudt. Den noksom omtalte Fuglede blev afskediget n), og en ny Ridefoged i hans Sted antagen. Forstanderen Mogensen søgte han ogsaa at befrie Skolen for; men da Trolle uden lovformlig Fremgang satte Forpagtningen til Auction, og Mogensen baraabte sig paa sin Contract med forrige Skoleherre, ifølge hvilken han var berettiget til at vedblive baade

Forpagtningen og Forstanderskabet indtil 1 Mai 1718, saa opstod heraf en for Stiftelsen kostbar Proces, hvorved Trolle dog ikke opnaaede sin Hensigt, at blive Mogensen qvit før hans Forpagtningscontract var udløben. Den næsten nedfaldne Magle-Mølle, som i adskillige Aar havde staaet øde, lod han af ny opbygge og til Skolens Fordeel bortfæste o). Over Skovens Ødelæggelse, og den slette Bestyrelse under Formanden, klagede han saa meget, at man næsten skulde anseet det for hans oprigtige Forsæt heri at ville (135)

- m) Han var en Brodersøn af forhen omtalte Skoleherre Ghrd Corfitz Trolle, og en Sønnens sønnesøn af Herl. Trolles Broder, Niels Trolle til Trolholm:

Trolholm

- n) Fuglede blev siden efter Cancellieraad.

- o) I Erindring herom staaer endnu en vidtløftig Inskription over Indgangen til Møllen.

handle bedre; men dette Forsæt var desværre ikkun tilsyneladende, eller og meget kortvarigt. Efter faa Aars Forløb hørtes over ham tildeels de samme Klager, som over Brahe. Ogsaa han lod Skovene ødelægge: Skolens Skovstempel havde han betroet til Ridefogden, Birkefogden (=Birkedommeren) og tvende Skytter, hvilket ei alene udvise og uddeelte deres Bekiendtere i Nestved, og til andre Skolen uvedkommende Personer. Ved ikke at betale dem, som Stiftelsen var Penge Skyldig, og ved anden Uefterrettelighed, indviklede han den i adskillige unyttige og kostbare Processer. Skatterne af Skolen og Godset betalte han ikke, men lod dem, uagtet Rentekammerets gientagne Erindringer, bestandig voxe til, saa at Restancen af de kongelige Skatter i Aaret 1719 udgjorde omtrent 7700 Rdlr. i rede Penge, foruden en betydelig Qvantitet Rug, Byg og Havre. Regnskab indleverede han aldeles ikke, uagtet han ogsaa derom erholdt idelige Erindringer af Rentekammeret; og da der heller intet Regnskab for Stiftelsen var aflagt i de sidste fire Aar af Brahes Tid, saa var der i Aaret 1724 i hele tolv Aar intet Regnskab indleveret til Revision. Efter flere gientagne Paamindelser af Rentekammercollegiet svarede endelig Trolle, at han ifølge Fundatsen ikke ansaae sig forpligtet til at aflægge Regnskab. Ved en kongelig Skrivelse erindredes han da om: at det Punkt af Fundatsen, ifølge hvilkethan troede sig fritagen for Regnskabs Aflæggelse, var af Birg. Gøye forandret, som ved en senere Bestemmelse selv havde anordnet, at Regnskab aarlig skulde aflægges for Rigens Raad; og at denne Anordning var af Kong Christian den Femte forandret derhen (136) at dette aarlige Regnskab skulde aflægges for Biskoppen og Stiftamtmanden; hvorfor Trolle nu forpligtedes til, uden videre Forevending, strax at indsende Regnskab. Men han var saa langt fra, heraf at lade sig bevæge til at forandre sin Opførsel,

at han endog lod denne Kongelige Skrivelse aldeles ubesvaret; og først efter gientagen Trudsel med, at blive af General-Fiskalen tiltalt som de Kongelige Mandaters modvillige Overtræder, og i Aaret 1727 fradømt sin Bestalling som Skoleherre, men dog desuagtet forpligtet til inden tre Maaneder at indlevere det omtvistede Regnskab. Hele Regnskabet for 1712-28 blev da ogsaa virkelig under eet indleveret i Aaret 1728. Men da man herpaa endnu formerede ham en ny Proces for at afgjøre, hvorvidt han skulde være forpligtet til, af egne Midler at betale de resterende Kongelige Contributioner, saa forlod han, ag Frygt for Følgerne af denne Sag, Landet, og vendte siden ikke tilbage, men døde i Antwerpen 1739.

Omtrent i eet og et halvt Aar derefter var Skolen ganske uden Patron. Lærerne erholdte imidlertid ingen Gage udbetalt; Forstanderen maatte for en stor Deel staae i Forskud for Spiisningen; ei engang de ubetydelige Penge til Kirkens Viin og Brød, til Sognets Fattige, til Skolens Skrivematerialier o. desl. Kunde udbetales, fordi – Skolens Kasse var tom. Skolens Bygninger vare saa forfaldne, at de ikke uden meget stor Bekostning (137) kunde istandsættes; paa Skolen heftede en anseelig Restance af Kongelige Skatter og anden Gield; Godset var i saa ussel Forfatning, at tredive Gaarde hverken kunde svare Skatter eller Landgilde o.s.v.

I April 1729 tilbydes General-Major (siden General-Lieutenant) Gregers Juel Patronatet, som den nærmeste af Stifternes Slægt; men saasnart han erfarer Stiftelsens slette Forfatning, frabeder han sig denne Post, hvorpaa det da af Regieringen beslattes, at Skolen i nogle Aar skal nedlægges, Disciplene (dengang nogle og tyve i Tallet) hensættes i andre Skoler, og lærerne befordres til andre Embeder p). Og da Stiftelsen ei engang havde Evne til at udbetale Rector, de to Hørere, og Stiftelsen øvrige Betiente deres tilgodehavende Løn, maatte disse ved deres Afgang fra Skolen nøies med Løfte om at erholde denne udbetalt i tre paa hinanden følgende Aar.

Og her, hvor Teppet for den ædle Herloff Trolles og Birg. Gøyes Gavnelyst i nogen Tid nedfalder, her ville vi med stille Veemods Følelse hidsætte det Vers, som ledsager den Beretning om Skolens Opløsning, hvormed dens virksomme Rector Mag. Steensen ved sin Bortreise tog Afskeed fra den ødelagte Skole q): (138)

- p) Samme Aar (1729) blev Rectoren Mag. Steensen kaldet til Rector ved Cathedralskolen i Bergen, og tillige til Sognepræst for Hammer Menighed; den ene af Hørerne, H. Bager, blev Sognepræst for Faaborg og Diernis Menigheder i Fyen; og den anden, J. Feldmann, blev indkaldt til Akademiet i Kbhavn, hvor han strax erholdt Plads paa Borchs Collegium som Alumnus.
- q) Dette Vers er af Skolens følgende Rector Werring, og findes af ham indført i Rectors Embedsbog, hvori Disciplenes og Lærernes Ankomst til Skolen og Bortgang er antegnet fra 1690 til 1798

Qvi legis hæc, Lector, legis & dispendia Trolle
Ac Giöe moerens grandia damna legis-
Hæc loca divitiis Arabum ditavit uterqve;
Hinc laudem doctæ Nobilitatis habent.
En novus atqve vetus Byrgerus Trolle, Scholarcha
Hoc duce Palladiæ floruit artis honos
Ast novus, ingenio Proavum qvi dispar, egena

Effcit, ut videas, Herloviana loca;
Dumqve timet poenas Superum, dolet, aufugit, atqve
Has stolidas Musas suspicione gravat.
Viderat has clades, harumqve misertus iussit
Rex noster clemens: Musa tacebit inops!
Interea crescant, nobis curantibus, illa
Qvæ legaverunt Trolle Giöeqve, bona
Ipsa Ceres tacuit, Cereriqve invisæ Minerva
Issu hoc audito, conticuere simul.

Luxuriæ gnata est Inopia.

Googel oversæt.

Hvem læser dette, læser, læs og tilbring Trolle
Og Giöe sørger over lovens store tab
Begge disse steder berigede araberne med rigdomme;
Derfor har de den lærde Adels ros.
Og den nye og gamle Byrgerus Trolle, Scholarcha
Under denne vejledning af Palladius blomstrede kunstens hæder
Han er ny, med genialiteten fra sin tipoldefar, som er i nød
Effektivt, som du ser, herloviske steder;
Så længe han frygter den Højestes straffe, har han smerte, han flygter og så videre
Han belaster disse tåbelige muser med mistænksomhed.
Han havde set disse katastrofer og forbarmet sig over dem
Vor barmhjertige konge: den hjælpeløse muse vil tie!
I mellemtiden, lad dem vokse, mens vi tager os af dem
Hvad testamenterede Trolle Giöeqve, godt
Ceres selv var tavs, og Minerva så ikke Ceres
Efter at have hørt dette, lad dem gå sammen.

Fattigdom er født af luksus.

(138) Underviisningen og Opdragelsen.

1567 – 1729

Den ved Skolens Oprettelse udstedede Ordinants vedblev ei længere end i et Tidsrum af omtrent fyrretyve Aar at være dens eneste Lov, er forhen omtalt; dog (139) var det ingenlunde hans Hensigt derved at ophæve Ordinantsen; de nye Skolelove skulde blot ansees som Tillæg til denne, og som nøiere Bestemmelse af adskillige Poster i samme, kun i enkelte Punkter forandrede de den: saaledes skulde Disciplene, efter de Hvitfeldske Love, være oppe om Sommer-Morgen Klokke 4, og om Vinteren Klokken 5, istedetfor at Ordinantsen fastsatte een Time sildigere. Om Aftenen maatte ingen uden særdeles Tilladelse være oppe længere end til Kl. 9. Foruden Chorsangen i Kirken hver Morgen og

Eftermiddag, som Ordinantsen fastsætter, skulde der nu ogsaa holdes Bøn om Aftenen; og efter Middagsspiisningen skulde de synge over paa de Psalmer, som ved Chorsangen skulde bruges. Den ene Discipel maatte ikke komme paa dens andens Kammer; men hvad de kunde have at afgjøre med hinanden angaaende deres Studeringer, maatte de aftale enten i Kirken eller i Skolen. Udenfor Skolegaarden maatte Ingen komme uden Tilladelse. Naar de fik lov at spadserere ud i Marken, hvilket skede under en af Hørernes Tilsyn, maatte Ingen uden Rectors Tilladelse blive hiemme. De maatte ikke hente Drikkevare eller deslige fra Nestved, eller svire og spille Kort paa Kamrene; heller ikke maatte de tage Øl eller Mad med sig fra Bordet paa deres Kamre; ei heller laane Penge eller Klæder af hinanden, endnu mindre sælge eller bortgive noget af deres Sager. Den, som saa en af sine Meddisciple fornærmedes af en anden, og ikke strax angav det for Rector eller en af Hørerne, skulle ansees lige med den Skyldige. Dansk maatte de aldrig tale indbyrdes, men blot ved Latin.

Dette var Hovedpunkterne af Hvitfeldts Skolelove; man da disse i Forening med Ordinantsen vedbleve næsten (140) i halvandet Seculum (indtil 1731) at ansees som eneste Rettesnor for Disciplinen, saa kunne de vel fortjene her fuldstændig at fremsættes, og det saa meget mere, som de hidtil ingensteds findes trykte.

Articuli legum pro necessitate & utilitate scholæ
Herlovianæ nobis, ordinatione piorum frundatorum
et senatorum regni, commissæ, secundum
qvos posthac se habeant regere *)
discipuli & præceptores.

*) Et andet Exemplar læser: posthac habeant legere.

*Vedtægter til skolens nødvendighed og gavn
Herlovians for os, efter de fromme lærdes ordre
og af rigets senatorer ifølge kommissionen
hvem skal fremover styre sig selv *)
elever og lærere*

*) Et andet Exemplar læser: lad dem fremover læse.

1mus.

Hora matutina ad minimum qvinta, hyberno
Tempore, omnes sine mora surgunto, et officia
scholastica exseqvuntor; æstivo qvarta.

Lad os gå.

*Mindst fem om morgenen, irsk
Med tiden rejste alle sig op uden forsinkelse, og ansvar
pædagogisk eksekutor; sommerkvarter*

2dus

Hora sexta anteqvam incipiantur preces, in universum
omnes adsunto, se & studia sua Deo commendantes.

*Inden den sjette time, lad bønnerne begynde, for hele verden
alle tilstede og roser sig selv og deres studier til Gud.*

3tius.

Tam septima antemeridiana, qvam tertia pomeridiana
omnes simul templum frequentanto, ac tam
Hypodidascalis præsentiis, quam ipsi Rectori
modestiam & observantiam debitam exsolvunto.

*Både syv om eftermiddagen og tre om eftermiddagen
alle går i templet på samme tid, og så videre
Hypodidascal til de tilstedeværende, end til rektor selv
udviser behørig beskedenhed og respekt.*

4tus

Non aliter in prandio ac coena mature præsentes
Inveniuntur ac similiter Hypodidascalis modestum
silentium præhento, etiam si Rector absens fuerit. (141)

*Det er ellers ikke til stede ved morgenmad og aftensmad
Opfinder og tilsvarende Hypodidascals beskeden
tavshed, selv om rektor var fraværende.*

5tus.

Hora duodecima ab Hupodidascalo vocati supremæ
Classis discipuli, sine more omnes in scholam veniunto,
& cantiones in templo celebrandas modeste ac diligenter
Exercent; reliqui omnes per totam horam adsunto.

*Ved den tolvte time kaldte Hupodidascal den øverste
Klassens elever kommer som sædvanligt alle i skole,
og sangene, der skal fejres i templet beskeden og flittigt
Træning; resten var alle til stede hele timen.*

6tus

Precibus vespertinis omnes pariter intersunto, ordine
Suo stantes devote modesteque sine ullo strepitu, tam
post finitas quam ante inceptas preces.

*Ved aftenbønnen, alle sammen, i rækkefølge
Stå på egen hånd, andægtigt og beskeden, også uden støj
Efter at bønnerne var afsluttet i stedet for før de blev påbegyndt.*

7timus

Hora nona omnes pariter in lecto reperiuntur,

Nec ullus sine peculiari venia diutius sedeto.

*Ved nitiden finder jeg dem alle sammen i sengen,
Ingen bør heller sidde længere uden en særlig benådning*

8tavus.

Computationes et chartularum lusus in cubiculis
Non exercent, sed aut lectionum auditarum repetitioni
Aut aliarum rerum honestarum, studiis vacanto.

*Beregninger og kortspil på værelserne
Ikke ved at øve, men ved at gentage de lektioner, man har hørt
Eller andre hæderlige sysler, mens han frigør sig fra studier.*

9nus

Nemo prosus in alienis cubiculis invenitor, nedum
Ibi nugas aut tricas nectens desideto, qvod si qvid
Forte cinferendum de studiorum ratione habent, in
Templo aut schola id faciunto.

*Ikke ligefrem en finder på en fremmeds værelse
Jeg savner at binde legetøj eller strikke der, hvis der er noget
Måske skal de finde ud af at studere
Ved at gøre det i et tempel eller en skole.*

10mus

Culinam aut cellam nemo ingreditor sine peculiari
Venia Rectoris.

*Ingen kommer ind i køkkenet eller rummet uden en speciel
Rektors tilgivelse*

11mus

Porta interioris areæ r) nemo egreditor sine
peculiari venia Rectoris. (142)

*Porten til det indre område r) ingen gik ud uden
særlig benådning af rektor.*

12 mus

Data in campum exeundi venia, nemo sine
permissu Rectoris domi maneto, omnes simul exeunto,
Omnes simul redeunto.

Givet at gå ud i marken, ingen uden

*Jeg blev hjemme med rektors tilladelse, og alle gik ud på samme tid.
Alle kommer sammen igen*

13tius

In campo nullus a conspectu Hypodidascalorum
Longius divagator, multo minus in cicitatem s) sut
Pagum digreditor.

*I marken var ingen ude af syne for Hypodidascals
Jo længere han vandrer, jo mindre bliver han trukket ind i byen
Jeg forlod landsbyen.*

14tus

Qvoties importatur in scholam cerevisiae, qvem
sitis urget, ille intrans pro necessitate bibito, nemo qvic-
qvam in cubiculum deportato.

*Hver gang der importeres en øl til skolen, hver
han maner af tørst, han går ind, da han skal drikke, ingen
som blev bragt ind i rummet.*

15tus

Ex cicitate nullum potionis genus discipulorum
qvisqvam adferri curato.

Der er ingen form for druk for eleverne
hvad end kuratoren medbringer

16tus

Læsi ab aliis talionem non reddunto, sed ad Rectorem
Vel Hypodidascalum deferunto; qvicumqve subticuerit,
Cognita deinde causa, punitory.

*Jeg blev ikke gengældt af andre, men af rektor
eller hypodidascal bæres; hvor han end går,
så er årsagen kendt, strafferen.*

17mus

Qvicumqve alium ab alio lædi vel offendi viderit
Aut cognoverit, ipse Rectori vel uni Hypodidascalorum
E vestigio aperire rem teneto, aut in eadem culpa cum aliis hæreto.

*Den, der ser en anden blive såret eller fornærmet af en anden
Enten kendte han selv Rektor eller en af Hypodidascals
Jeg holder for at åbne sagen fra sporet, eller jeg arver samme fejl som andre.*

18tavus.

Testudinem templi nemo conscendito, nemo item
Lusibus aut ineptiis intempestivis locum sanctum
Profanato.

Ingen satte sig på templets skjold, ingen igen
et helligt sted for utidige spil eller tåbeligheder
vanhelliget (143)

s) Nestved

19nus

Nemo de suis rebus qvieqvam vendendo aut aliis
donando distrahitto, qva in causa emens vel vendens,
donans vel accipiens eiusdem sortis habentor.

*Ingen må sælge nogen af sine ejendele til andre
ved at donere til de fortvivlede, som i tilfælde af køb eller salg,
at give eller modtage det samme parti.*

20mus

Qvod si etiam Hypodidascali et maiores discipulorum
qvenqvam contra has leges aut alios bonos mores
peccare viderint aut cognoverint, in ipso facto eum
primo ad bonam frugem adhortari, contumacen vel
punire, vel publice vel privatim coram Rectore accusare
tenentor.

*Hvad hvis selv Hypodidascal og de ældste af disciplene
noget, der strider mod disse love eller andre gode manerer
de så eller kendte ham til at synde, i selve det
først at blive opmuntret til en god høst, stædig eller
at straffe, eller at anklage offentligt eller privat for rektor
lejer*

21mus

Nemo pecunias aut vestes mutuator sine Rectoris
vel Hypodidascalorum utriusqve diiudicantium assensu
et suffragio.

Ingen låner penge eller tøj uden en rektor
eller med samtykke fra de to dommere i Hypodidascals
og stemme

22dus

A templo, a schola et a mensa nemo sine facultate
& permissu Rectoris vel Hypodidascali, qvi eius loco
fuerit constitutes, abesto

*Fra templet, fra skolen og fra bordet er ingen uden evner
og med Rektors eller Hypodidascalens Tilladelse, hvor han er i sin Plads
du er blevet udpeget, du er fraværende*

23tius

Diebus dominieis singuli suas vestes immundas
lotioni tradunto, earumqve numerum in charta sibi notanto.

På Herrens dag renser hver sit tøj
efter at have leveret lotionen og noteret deres nummer på et stykke papir.

24tus

Reportatis a lotioni vestibus, omnes in schola
adsunto et unusquisque suas deligito, præsenteqve
Hypodidascalo, si qvid desideratur, significato.

*Bring lotiontøjet tilbage, alle i skolen
Jeg gik ind, og hver af dem valgte sit eget og præsenterede det
Hypodidascalo, hvis noget mangler, med mening.*

25tus

Nemo per id temporis e schola exito, anteqvam
singularum classium supremus discipulus de numero (144)
omnium vestitum certiozem fecerit Hypodidascalum, qvi
tum, rebus compositis, primus e schola exhibit.

*Ingen forlod skolen i den tid før
den højeste elev i antallet af enkeltklasser
Han informerede Hypodidascalus om alles påklædning, det
så er det ordnet, at han bliver den første, der forlader skolen.*

26tus

Cibum a mensa nemo deportato sine Rectoris vel
Hypodidascali ipsis vicem tuentis permissu.

Ingen bør tage mad fra bordet uden en guide
Ved at lade hypodidascalerne selv tage deres tur som beskyttere.

27timus

Latino sermone omnes omi loco ac tempore utuntor.

I det latinske sprog bruger jeg alle udeladelser i tid og sted.

Mandamus itaque serio et severe, tam hos legum articulos, quam quos in posterum sumus addituri, stricte et sine prævaricatione servari usque ausu temerario et contumaci contraiverint, scholastico more corripere ac castigari; impunita vero transgressionis culpa, si quid invenietur, in Rectorem concidit, quod si ipse Hypodidascalorum in hisce et aliis officiis exigendis industriam desideraverit, illi malam superiorum gratiam incurrent.

Dabatur Drachsholmiæ 40to Die Januarii 1605

Arnoldus Hvitfeldius

Scholarchæ.

Vi beordrer derfor alvorligt og strengt, at begge disse loves artikler, som vi er ved at tilføje i fremtiden, skal overholdes strengt og uden overtrædelse, så længe de har påtaget sig en overilet og trodsig virksomhed, at blive irettesat og udstødt i en skolastisk måde; men den ustraffede Overtrædelses Skyld, hvis der findes nogen, falder paa Rectoren, at dersom han selv manglede Hypodidascalernes Flid ved at udkræve disse og andre Pligter, paadrager han sig sine Foresattes onde Gunst

Alle latinske oversættelser er fra Google oversæt.

Ligesom de Herlufsholmske Skolelove under Hvitfeld bleve udvidede, saaledes er det formodentlig ogsaa gaaet med Underviisningen. Vel forefinde vi herom ingen bestemte Efterretninger; men da Christian den Fierdes Skoleforordning af 1604 forsøger de dengang brugelige Underviisningsfag med Tillæg af Græsk og Arithmetik, samt Begyndelsesgrundene af Hebraisk og Geometrie, saa kan vi med Rimelighed antage, at denne Udvidelse ogsaa har strakt sig til vor Skole t). Og denne Formodning (145) nærmer sig til Vished, naar vi ved at gaae lidet bedre frem i Tiden finde ei alene de her nævnte Videnskaber at være Gielstand for Underviisningen, men endog disses Antal forøget med flere. Efter en Underviisningsplan af 1643, som Archivet giemmer, læstes der dengang i øverste Classe:

- 1) Latin: Grammatik; Orat. Cie. Pro Deiotaro & pro Ligario; Cic. Somnium Scipionis; Virgilii Aenæid. Lib. II; Ovid. Metamorph. Lib. XIII, Horatii Odæ, ars poet., & epist. Lib I.
- 2) Græsk: Grammatik; Isovrat. Orat. Ad Demonicum; Hesiodi opera & dies; acta apostolorum; epist. Pauli ad Romanos & Ephes.
- 3) Græske og latinske Stiløvelser.
- 4) Begyndelsesgrundene af Hebraisk.
- 5) Theologie: Catechismus Lutheri, og Loci communes Brochmanni.
- 6) Logica, Rhetorica & Oratoria Bartholini.
- 7) Begyndelsesgrundene af Geometrie, Arithmetik, og Astronomia sphærica.

I alle disse Videnskaber undervises der om Formiddagen Kl. 6 til 7 og 9 til 10, om Eftermiddagen Kl. 1 – 2 og 4 – 5; Løverdagen Formiddag Kl. 8 – 10 holdtes Examen over det, som var læst den hele Uge, og Censur over hele Skolens skriftlige Udarbeidelser; Søndag Formiddag Kl. 6 – 8 bforklaredes det nye Testamente, og (146)

- t) At dog Græsk er læst paa Herlufsholm allerede før denne Forordnings Udgivelse, og sandsynligviis lige fra Skolens Oprettelse, sees af følgende Titel paa en Bog, som er trykt i Rostok 1594, og udgiven af Skolens daværende Rector P. J. Borch; Tractatus de voeibus Græcorum encliticis, superriori anno in libera schola Herlovigholmiensi propositus & c.

Rettedes Stile; Onsdag og Løverdag Eftermiddag havde Skolen Ferie.

Af den her anførte Underviisningsplan see vi, at endskiøndt Ordinantsen dengang (1643) endnu var den giældende Skolelov, saa gik det den, som det saa ofte gaaer de borgerlige Love naar de begynde at ældes, begynde de at glemmes. Vel bemærke vi i denne Læseplan Spor af de Fremskridt, Videnskaberne have gjort siden Reformationen; adskillige vigtige Videnskaber see vi her at indrømmes fortient Plads blandt de øvrige Skolefag; men Underviisning i Skønskrivning og ligeledes i Sang, hvortil Ordinantsen fastsætter een Eftermiddagstime daglig, finde vi her slet ikke omtalt; er det, fordi man har ophørt med disse Øvelser? Eller blot fordi man har anseet dem som den egentlige lærde Underviisning uvedkommende, og derfor har undladt at anføre dem i Læseplanen? Formodentlig er dog det sidste Tilfældet. Læseplanen har ogsaa om Formiddagen ikkun to Underviisningstimer, istedetfor at Ordinantsen fastsætter tre; og saaledes har vi her ikkun fire daglige Underviisningstimer (eller fem, hvis Synge- og Skrive-Timen skal regnes med) istedetfor de i Ordinantsen fastsatte sex. Men den Tid, som var bestemt til daglige Andagtsøvelser, vedblev at være uforandret.

Omtrent paa samme Fod, som vi her har seet Underviisningen indrettet efter nys anførte Læseplan, vedblev den i meget lang Tid. Fra 1643 og lige til 1731 omtaler Archivet aldeles ingen Forandring i Underviisningen.

Men hvorledes gik det i denne lange Periode med den egentlige Opdragelse? Nye Love blev der fra Hvitfeldts (147) Tid indtil Periodens Slutning (1729) ikke givet; og hvorledes de gamle overholdtes, derom meddele de os fra hiin Tidsalder efterladte Documenter ikkun sparsomme Oplysninger. Men for enhver, som af Erfaring kiender noget til offentlige Stiftelser, kan det ikke være fremmed, at det ved disse alt for ofte er stor Forkiel paa de Regler som haves, og de Regler som følges; og ei sielden har de offentlige Skoler maattet friste denne Lod; thi naar vi stundum finde disse dybt nedsiunkne under det, hvad de efter deres Bestemmelse burde være, da er deres Forværrelse vistnok langt sieldnere een Følge af Mangel paa gode Love, end af Mangel paa disses Overholdelse. Ikkun lidet nytter det, at rigtige Grundsætninger fremsættes, og gode Love deraf udledes, hvis disse enten ikke efterkommes, eller dog efterkommes med en Lunkenhed, som nøies med blot at følge Forskriftens Overflade uden at bekymre sig om dens Aand. Efter Rimelighed kunne vi vel antage, at Skolen i den dunkle Periode, som her omtales, har fristet de offentlige Stiftelsers sædvanlige Lod – Afvexling af god og slet Bestyrelse. Dog udmærker sig den første Halvdeel af Perioden (omtrent til sextenhundrede og nogle og fyrretyve) saa fordeelagtigen, at man endog maa ansee denne Tid som Skolens mest glimrende Periode: de mange udmærkede Mænd, som Herlufsholm i dette Tidsrum har frembragt, ere talende Beviser paa Bestyrelsens Godhed i Almindelighed u). Men den sidste Halvdeel af Tidsrummet kunne vi ei tillægge samme Roes. Med Magister Zacharias Lunds Ansættelse som Rector, i Aaret 1646, synes et (148)

- u) Dette sees i det følgende af Fortegnelsen over Disciplene.

for Skolen ufordelagtigt Tidsløb at have taget sin Begyndelse: ved hans Forsømmelse af sin Pligt og Ligegyldighed med Tilsynet udenfor Skoletimerne begyndte Usædelighed og Ryggesløshed saaledes at udbrede sig blandt Ungdommen, at der ei alene klagedes over, og bevistes at de begik de værste Uordener hjemme, men endog, at de drak og svirede i Nestved, og begik flere Uordener, som maatte bringe Skolen i ondt Rygte. Under de følgende Rectorer findes der vel ikke Spoer til en saadan Forsømmelighed som her omtalte; men sammenlign vi det Antal af udmærkede Mænd, som Skolen før Rector Lunds Tid har frembragt, med de faa, ja næsten ingen Hædersmænd, som den efter 1650 kan fremvise af sine Lærlinge, saa viser Skolens videnskabelige Forfatning for dette Tidsrum sig ikke i det fordeelagtigste Lys.

Bestemte Ferier havde man ved Skolens Indretning ikke sørget⁶ for. Men det er dog saa naturligt, at Forældre ønske at kunne engang see deres Børn hos sig; ja dette er endog nødvendigt, naar Forældrene selv skal forsyne dem med de fornødne Klæder, Linned o. desl. Det blev derfor snart Brug, at Forældrene hentede deres Børn hiem til sig engang om Aaret, sædvanlig i Hundedagene, dog ogsaa til andre Tider – en Skik, som nødvendig maatte have en ufordeelagtig Indflydelse paa Underviisningens regelmæssige Gang, og som dog vedvarende næsten et heelt Seculum efter Skolens Stiftelse. Ikke før i Aaret 1650 blev det fastsat (af den for at undersøge Rector Lunds Sag nedsatte Commission), at naar forældrene begierede deres Børn hiem, skulde Rector mage det saa, ”at det kunde skee i Hundedagene, da (149) mindst læstes, at de maatte komme tilbage sidst i August, og at de (lægges der meget oekonomisk til) noget tidlig kunde reise, og Skolen derved spares paa Kosten.”

Skolens Disciple 1567 – 1729.

Hvorvidt har Herloff Trolles og B. Gøyes Stiftelse opfyldt sin Bestemmelse? Hvorledes skulde Forfatteren mere tilfredsstillende kunne besvare dette Spørgsmaal end ved en tro Fremstilling af, hvad de Mænd bleve i deres Manddom, hvilke skyldte Stiftelsen deres Ungdoms Dannelse; af sine Frugter skal Træet kiendes. Sandt er det: Mandens Værd skyldes ikke hans Skoledannelse alene; ved en Samling af mangehaande Forhold i Livet og af mange slags Omstændigheder dannes Mennesket til det han vorder. Men er det end ikke paa Skoleundeviisningen og Ungdomsopdragelsen alene Menneskets tilkommende Duelighed og deraf følgende Stilling i Livet beroer, saa kan dog den Indflydelse Ungdomsdannelsen her paa Mandens tilkommende Stilling, ikke miskiendes: slumrende Anlæg kunne ved omhyggelig Behandling vækkes til at bære Frugter, ligesom og paa den anden side de herligste Anlæg ved slet Behandling i Ungdommen kunne qvæles, som den spæde Plante af det Overhaand tagende Ukrud. Uden den Ungdomssdannelse, han fik, var sielden nogen stor Mand bleven netop til det han blev. Skolen kan derfor uden daarlig Forfængelighed vel altid tilegne sig nogen Andeel i den Hæder, som (150) i Tiden bliver dens Fostersønner til Deel; og Forfatteren vil derfor her forsøge at give en Udsigt over de mærkeligste Mænd, som ere udgange fra vor Skoles Læresale. En fuldstændig Underretning om Herlufsholms Lærlinger er ikke muelig; Skolens Archiv giemmer ingen Optegnelse paa sine Fostersønner, som er ældre end fra Aaret 1690. Vel finder man ogsaa før denne Tidspunct paa forskellige Steder adspredte Efterretninger om Mænd, som erholdt deres Efterretninger angaae for det meste blot saadanne, som siden i Litteraturen ere blevne

bekiendte; af det vistnok langt større Antal af Herlufsholms Disciple, som uden at have vedblevet den litterære Vane dog siden i forskellige Embedsstillinger have viist sig som duelige Mænd, findes ikkun faa omtalte; men det vil dog neppe være urigtigt, fra det ei ubetydeligere Antal af hine at slutte sig til er vistnok endnu betydeligere Antal af disse. Man vente altsaa her ingenlunde opregnet alle de Hædersmænd, Herlufsholm i dette Tidsrum har frembragt; her anføres ikkun de, som Forfatteren af forskellige trykte Skrifter har kunnet indhente Efterretning om v). (151)

- v) De fleste af disse ere tegne af Vindingii Acad. Hafniensis, Worms Lexicon over Lærde Mænd og Herl. Trolles Levet af Boesen. Ved dem, som andensteds fra ere tagne, anføres Hiemmel.
Dimitteret fra Skolen.

Henrik Lykke blev Rigets Raad og Lehnsmand over Vordingborg: omtrent 1571 eller 72. Ænevold Kruse, Stamherre til Hiermitzløffgaard, Rentemester hos Kong Christian de 4de og Statholder i Norge '); 157*

Johan Jensen Alanus blev først Rector paa Hrlholm, siden Professor ved Kiøbenhavns Universitet: 1582.

Herman Nielsen (eller Nicolai) blev efter 6 Aars Underviisning paa Hrlhom, fordi han ikke længer maatte nyde Skolens Beneficier, sendt til Roeskilde, og derfra dimitteret 1589; var Prof Lingv Hbr. Ved Kbhavns Univers. Omtrent 1588

Jesper Brochmann, først Rector paa Hrlholm, siden Prof. & Doct. Theol og Biskop i Sielland: 1601

Holger Rosenkrantz, Herre til Glimminge og Commandant paa Bornholm **) omtrent 1603 ell. 4.

Claus Plum, Prof. & Doct. Juris ved Kbhavns Univers. X); 1604 (152)

*) Vid. Jersins ? ? ?, og Dedicationen til Borrichii Tractatus de vocibus Græcorum encliticis.

**) Vid. Hofmans Portraits historiques, Part 4., Pag. 9.

- w) Plum var den første danskfødte Prof. Juris ved Kbhavns Universitet, og udmærkede sig ved den Opmærksomhed, han viste for Fædrelandets Love (vid. Badens Lovkyndighedshistorie). Jens Dinesen Jersin, Prof. Metaphysices ved Kbhavns Unders.; siden Biskop i Ribe og Doct. Theologiæ; omtrent 1605 ell. 6.

Jacob Finke, Prof. Physic. Ved Kbhavns Universitet 1608

Jacob Brochmann, Rector paa Hrlholm, siden Prof. pædagogicus ved Univers. I Kbhavn. 1611.

Hans Brochmann, først Prof. Philosophiæ, siden Prof. og Doct. Theol. Ved Univers. I Kbhavn 1611.

Niels Trolle, Herre til Trolholm y) og Gaunøe, Ridder af Elefanten og Statholder i Norge omtrent 1613

Jørgen Urne, Herre til Alsløv, Ridder af Elefanten, Rigets Raad og Marsk; omtrent 1614.

Niels Poulsen Scandorph, Rector paa Herlufsholm, siden Prof. og Doct. Theologiæ; 1616 (153)

- y) Det nuværende Holsteinborg. Aar 1562 blev denne Gaard (dengang Braadegaard) af Kong Fred. 2den ved Mageskifte skiødet til gamle Niels Trolle, hvis Søn, den her omtalte N. Trolle, gav den Navnet Trollholm. Denne Anmærkning (der skyldes et Manuskript i det Holsteinborgske Bibliothek, som Grevskabets nuværende Besidder har havt den Godhed at

meddele Forf. Til Afbetiening) anføres der til Rettelse af hvad Hofmann siger i Portraits historiques, Part. 2 Pag. 96, at Trollholm i mere end 500 Aar havde været i den Trolliske Families Eie.

Stephanus Johannis Stephanius, *Prof. Historiarum* ved Sorø Academie og kongelig Historiograf; omtrent 1616 ell. 17.

Christian Stougaard frekventerede Skolen fra 9de til 17de Aar; blev *Prof. Eloqvientiæ* og *Doct. Medicinæ*; 1617

Peder Spormand, frekventerede Herlufsholm blot i to Aar, og kom herfra i Odense Skole; blev *Prof. Histor. & Geographiæ* ved Univers. I Kbhavn. 1621.

Niels Pedersen (Nicolaus Petrus) blev *Prof. Lingv. Oriental.*, *Doct* og *Prof. Theol.* Ved Univers. I Kbhavn; 1620

Hans Poulsen Winding blev *Prof. Theol.* Ved Gymnasiet i Odense: 1626

Ebbe Ulfeld. Denne i den danske Historie navnkundige Mand (en Søn af Skoleherren Christopher Ulfeld) blev fra Herlufsholm dimitteret til Sorø Academie. Blev Kong Christ. Den 4des Svigersøn, Ridder af Elefanten, og Lehnsmand over Bornholm, men forlod tilsidst af Misfornøielse Riget, og gik i Svensk Tieneste; 1629.

Ramus Poulsen Winding gik i Herlholms Skole i 7 Aar; blev først *Prof. Lingvæ græcæ* og siden *Prof. Histor.* Ved Univers. I Kbhavn, tilsidst Reserendarius i Høieste Ret og virkelig Etatsraad; 1631. (154)

Peder Reetz frekventerede Herlholms Skole fra sit 18de til 21 de Aar, og udmærkede sig allerede dengang ved sit Genie, ligesaa meget som han siden udmærkede sig i sine forskiellige Embedsstillinger. Blev herfra dimitteret til Sorøe Academie. Blev Herre til Tygestrup, Turebyholm, Børlum Kloster m. fl. St. Efter at have været brugt ved adskillige Ambassader, og i flere for Riget vigtige Anliggender, blev han Rigets Canzler, Geheimeraad, Præsident i Cancelliet, Patron for Universitetet, Ridder af Elefanten m.m. *); 1635.

Jørgen Eilersen (Georgius Hilarius) blev Rector i Kbhavns Skole og *Prof. Literarum humaniorum*; 1635

Ramus Envoldsen Brochman blev Rectopr paa Herlholm, siden *Prof. Eloqvientiæ* ved Univers. I Kbhavn.; 1637

Hans Envoldsen Brochman. *Prof. Theol.* Designatus og Biskop i Aarhus; 1638

Tønne Juel, Herre til Thaarupgaard og Rigets Raad :

Kens Jensen Bircherod blev *Prof. Philos. Prof. Lingv. Græcæ*, *Prof. Theol* og tilsidst *Doct. Theol.* Ved Univers. Kbhavn, 1640 (155)

*) Hofmanns portraits hist. Part. 4.

Wilhelm Lange blev *Prof. Mæthematum superiorum*, Informator hos Kronprinsen (sen Christian den 5te) og Assessor i Høieste Ret; 1641

Jacob Casparsen Bartholin blev *Prof. Designatus* ved Sorøe Academie; 1641

Rasmus Casparsen Bartholin, *Prof. Geometriæ*, *Prof. Medicinæ*, Assessor I Høieste Ret og Etatsraad; 1642

Jacob Jensen Bircherod, først *Prof. Philos. & Matheseos*, siden *Prof. Theol.* Ved Odense Gymnasium, tilsidst *Doct. Theol.* og Assessor i Consistorio; 1642

Jørgen Hammer, *Prof. Logices* ved Univers, i Kbhavn. 1652

Niels Benzon, *Doct Juris*, Vice-Præsident I Commerce-Collegiet, Geheimeraad og Ridder (=Storkors) af Dannebroke; 1660

Herlufsholm har saaledes i det første Aarhundrede af sin Tilværelse frembragt et saa anseeligt Antal af udmærkede Mænd, som vel neppe nogen anden Skole i et lige Tidsrum, og med et lige Antal Disciple, har at fremvise, saa at Skolen, efterat den i et Seculum havde blomstret, med Rette kunde gives det hæderlige Vidnesbyrd (af Winding i hans Academia Hafnienses 1665): Schola Herloviana vix est alia prælarorum ingeniorum magis foecunda.

(Den herlovske skole er næppe nogen anden mere frugtbar af genialitet)

Men efter dette første Aarhundredes Forløb, og i næsten hele det følgende Seculum af dens Tilværelse, var det ogsaa som om en ond Dæmon svævede over Skolen: i hele (156) det lange Tidsrum fra 1660 og lige til 1754 veed Forfatteren ingen af Herlufsholms Disciple at nævne, som enten i den lærde Republik eller i Staten har erhvervet sig nogen udmærket Plads.

Rectorerne 1567 – 1729.

For at have alt samlet, hvad der vedkommer Underviisningen, maae vi her lære at kiende de Mænd, til hvem den har været betroet. Men de Efterretninger, man forefinder om de fleste af Herlufsholms Rectorer, ere kun faa; deres Navne, deres Skrifter, og hos nogle af dem deres vigtigste Levnetsomstændigheder, have adskillige Skribenter efterladt os Underretning om a); men det, som vi helst ønskede at vide – hvad disse Mænd vare for den Skole, hvis Bestyrelse var dem betroet – derom haves saagodt som intet. Næsten alle bleve, efter faa Aars Skoletieneste, befordrede til andre, for det meste geistlige eller academiske Embeder – Beviis paa, at Herlufsholms Rectorat dengang, ligesom de fleste øvrige Skoleembeder, ikke er bleven anseet uden som en Forfremmelsespost for unge Mænd, hvorfra siden Overgangen kunde gøres til noget bedre. Men de Embeder, hvortil en stor Deel af disse bleve befordrede, viser tillige, at Herlufsholm ofte har været heldig i at erholde (157)

- a) Resenius i sit Atlas mscr (paa det Kongelige Bibliothek) af 1696, Tom. 2; Albert Thura i sin Idea Historiæ litterariæ Danorum; Worm i sit Lexicon over Lærde Mænd; Winding i Academia Hafniens. O. fl.

duelige og lærde Mænd til den Styrere. Af Rectorerne fra Skolens Oprettelse indtil dens Nedlæggelse 1729 bleve otte befordrede herfra til Professorater; tre af disse, samt tvende andre, bleve siden Biskopperne; og nogle bleve befordrede til adskillige andre hæderfulde Poster. Her følge de nu i deres Successions Orden.

- a) Magister Hans Michelsen (Johannes Michaelides) var Skolens første Rector b). Som et heldigt Varsel for Skolen kunde man ansee denne duelige unge Mands Ansættelse til at være den første, der fik dens Ror i Hænde. Før sin Ansættelse ved Herlufsholm havde Hans Michelsen i adskillige Aar været Hovmester for Herloff Trolles Søstersøn, Jacob Hvitfeld (Broder til Arrild Hvitfeld c), og i Selskab med dette unge Mennesker reist udenlands. Dog var det ikke blot den Leilighed, han som Hovmester for Herl. Trolles Søstersøn havde havt til at blive kiendt af Frue B. Gøyes, der forskaffede (158)
- b) Blandt Videnskabsmænd var det, som bekiendt, i ældre Tider Brug at give sig latinske Navne; mange ældre Skribenter ere endog langt mere bekiendte under deres latinske end

under deres Danske Navne. For ei at volde Forvirring anføres Rectorerne her baade ved deres latinske og danske Navne, undtagen hvor kun eet af begge har været Forf. Bekiendt.

- c) Ved en Feiltagelse angiver Pontoppidan i Marmora Danica (Tom. I., Pag 267) denne Jacob Hvitfeld for Fader til Arrild Hvitfeld. Men Jacob Hvitfeld døde (ifølge sin Gravskrift paa anførte Sted samt Hans Mogensens Ligprædiken over ham) 1583 i sit 36 Aar; han var altsaa fød 1549 og begges Fader var Christopher Hvitfeld.

ham Adgang til den nye Skoles Rectorat; flere af hans Samtidige have efterladt os de berømmeligste Vidnesbyrd, saavel om hans Nidkiærhed i denne hans første Lærerpøst, som om hans Flid som Rector og hans fortrinlige Lærerduelighed. Og netop denne sidste Egenskab bragt ham siden i en Pøst, hvor han fik Leilighed at giøre sig fortient til Høderlig Erindring, ei blot i Herlufsholms men og i Danmarks Historie: af Kong Friderich den Anden udkaaredes han nemlig til Tugtemester for Kornprindsen – Danmarks store Christian den Fierde – og fik derved sin Andeel i denne udmærkede Konges Dannelses; og den fortrinlige Fremgang, den unge Prinds gjorde under Hans Michelsens Veiledning, bidrog endnu mere til at udbrede Lærerens Roes. Det held, hvormed han som nogle af B. Gøyes Slægtning opvakte imod den, er forhen omtalt. Hvor længe han vedblev Rectoratet, vides ikke; at han dog ikke havde nedlagt dette Embede 1577 sees af Archivdocumenterne. Han blev derefter Stiftelsens Præst d), siden Slotspræst til Frederiksborg, derfra Tugtemester for Kong Christian den Fierde som Kronprinds, og tilsidst, 1597, Forstander for Sorøe Skole, hvor han døde 1601 *) (159)

- d) At han skulde have været baade Rector og Præst paa eengang (som Nogle have meent), strider imod Fundatsen. Desuden vides det, at Stiftelsens første Præst var Michael Jacobi Scanus.

*) Pontopp. Marmora Dan., Tom. I. Rothes Danske Mænds og Qvinders Eftermæle, i Henrich Lykkes Levnet. Hans Mogensens Ligprædiken over Jacob Hvitfeld. Maanedskriftet Athene for Novbr. 1813, S. 238 o. frdl., Zwergii Siellandske Eleresie S. 540.

Magister Jacob Poulsen Bager (Jacob Pauli Pistor) blev siden Rector i Nestved, tilsidst Sognepræst i Nysted.

Laurentius - - blev siden Præst til Herlufsholm.

Mag. Jens Mortensen Pilt Janus Martini s. Janus Piltius) døde som Sognepræsty i Slangstrup 1595.

Mag. Jørgen Christophersen (Georgius Christophori) blev siden Præst i Skaane.

Mag. Peder Iversen Borch (Petrus Ivari Borrichhius) var Rector 1593 – 95, og udgav i disse Aar nogle Smaaskrifter til Brug ved den græske Underviisning i Skolen. 1594 blev han Magister. Af samtidige Skribenter roses han som en ziirlig Poet. Blev derefter Lector Theologiæ i Tronhiem. Han levede endnu 1621 e).

Mag. Petrus Arræus; Rector 1595 – 97; blev siden Præst i Fyen.

Johan Jensen Alanus (Joh. Jani Alanus) havde taget sit Tilnavn af sin Fødeby Ala i Halland; var fød 1563. I den svenske Krig under Fred. II. Flygtede hans Moder med ham til Sielland hvor Frue B. Gøye tog sig af ham, og satte ham i Herlufsholms Skole. Efter ti Aars Skolegang blev han herfra dimitteret til Universitetet 1582. Som Hovmester for eb ung Adelsmand, Hans Brahe, reiste han siden udenlands; og efter at have i et Tidsrum af (160)

- e) I Worms Lexucon, 1 og 3 D., omtales han saavel under Navn af Borrishius, som under Navn af Petrus Iversen.

ni Aar giennemreist næste hele Europa, blev han ved sin Hiemkomst, 1597, strax af Skoleherren Arrild Hvitfeld antagen til Rector. I fem Aar bestyrede han Skolen som en retsindig og duelig Lærer, og nød ogsaa i den følgende Tid den Løn for sit Arbejde at see ikke faa af sine Disciple, baade adelige og uadelige, som duelige Mænd befordrede til de vigtigste saavel geistlige som verdslige Embeder. Efter adskillige i Rectorembedet udstandne Bryderier f) blev han, 1602, udnævnt til Profess. Pædagogicus ved Kbhavns Universitet, blev samme Aar Magister, stiftede siden flere gange Professorat, og blev saaledes Prof. Rhetoricus, Græcus, Logicus, og tilsidst igien Græcus. Døde 1631.

Sin egen forrige Discipel, den siden saa berømte Jesper Brockmann, som faa Aar derefter blev Rector, antog han til Hører ved Skolen 1601.

Mag. Vincents Finno (Vincentius Findius) var Rector 1602 – 4, og blev siden Præst i Norge. Villichius Vesthovius, fød 1577, blev efter flere Aars Udenlandsreise Rector 1604, men frasagde sig Embedet 1608, blev nogle Aar derefter adlet og fik Ridderorden af Kong Christ. IV. Han blev i sin Tid anseet for en udmærket Digter, og som saadan af Keiseren creeret til Poeta Laureatus og tillige til Comes Palatinus (Pfaltsgreve), og en af hans Samtidige kalder ham for hans Digtertalent: ”Skolens (161)

- f) Multis in officio isto devoratis molestiis commissum est ei Professorium munus in hac Academia, *Han blev betroet embedet som professor i dette akademi efter mange problemer, der var fortæret i dette embede*, siger Winding om ham i Acad, Hafn., men uden at nævne, hvori disse molestia har bestaaet.

yppeste Ziir og udødelige Prydelse.” Men oftere gaaer det Digteren saa: Samtiden spaaer dem Classikernes Udødelighed; Eftertiden kiender dem neppe af Navn. Han døde som Canonicus i Lund 1643 *).

En af Westhofs egne forrige Disciple, Jens Dinesen Jersin, (en for sin Lærdom og Duelighed bekiendt Mand, Forfatter af den første latinske Grammatik med dansk Forklaring over Reglerne) var under ham Hører 1606 – 7, og har ved denne Leilighed udgivet et Par Smaaskrifter, som give nogen Oplysning i Skolens Historie, nemlig: Brevis ??? illutris & generosæ Holmiæ Herlovianæ, og Brevis tractatus continens officia discipulis ad doctrinam consequendam necessaria & c., cum Misis Herloviholmianis prid. Cal, Junii Anno 1607 valediceret **).

Mag. Jesper Brochmann (Casparus Erasmi Brochmannus), fød 1585, blev fra Herlufsholm til Akademiet dimitteret 1601; blev strax derpaa Hører ved Skolen, men forlod denne Post og reiste udenlands 1603 – 8. Fra sin Udenlandsreise blev han ved Skrivelse fra Skoleherren Arrild Hvitfeld hjemkaldt for at modtage Rectoratet. Ved sin hiemkomst blev han Magister. Rectorembedet beklædte han (162)

**) Vid Worm; Thura; Jersins Brevis 'tractatus; Fortalen til Helvaderi Sylva Chronologica o. fl. St.

**) Jersins Levnetsbeskrivelse findes udførlig foran hans ”Tvende opbyggelige Skrifter: den sande Livsens Vei zc., Kbh. 1738;” conf. Nyerups latinske Skolers Hist. Pag. 95.

Omtrent i to Aar 1608 – 10, og blev derfra indkaldt til Kbhavns Universitet som Professor Pædagogicus; blev derefter Prof. Lingvæ græcæ, Prof. Og Doct. Theol., Hovmester for Kronprinds Christian (Christian den Fierdes ældste Søn, som døde før Faderen). 1639 blev

han Biskop i Sielland, i hvilket Embede han døde 1652. Som Biskop havde Brochmann stedse i sit Huus en Samling af unge Mennesker, deels adelige, deels borgerlige, som han opdrog og siden sørgede for (blandt hvilke den siden berømte Griffenfeldt); og fra denne hans vedvarende Omhu for Ungdommen kunne vi vel være berettigede til at slutte, hvad han har været for Skolen som dens Rector. Af alle denne lærde Mands mange Skrifter (hos Worm opregnes 57) er der intet, der saameget har forplantet hans Navn til vor Tidsalder som hans Huusprostil, der har havt det sieldne Held at oplede ti Oplag, og som endnu hos Almuen paa sine Steder har vedligeholdt sin Yndest som Andagtsborg; og blandt de Studerende er Brochmanns Stipendium (2000 Rd. for en Studiosus Theologiæ) ei ubekiendt *).

Mag. Peder Hie (Petrus Petri Hiennius), fød 1584, var Rector fra 1610 til April 1613, da han blev Sognepræst i Wordingborg; døde 1625 som Sognepræst til Helliggeisttes Kirke i Kbhavn. Ved Mag. Hies (163)

*) Foruden de i Almindelighed anførte Kilder see: Nyerups Kbhavns Universitetsannaler pag. 116: Zwergii Siellandske Cleresie; Badens Tidsregister over Biskopperne, og hans udførlige Levnetsbeskr. Af Prof. J. Møller i Historisk Calender.

Omhu blev Skolens Bibliothek forøget med Tilkiøb af endeel, mest philologiske Værker, hvilket saa meget mere fortjener til Mandens Hæder her at erindres, som han er den eneste af de gamle Rectorer, denne Roes kan tilkomme.

Mag. Johannes Knopf (Joh. Christophori Knopsius) var Rector 1613 til 1617, da han blev Informator for Hertug Frederik (siden Kong Fred. III.)

Mag. Jacob Brochmann (Jacobus Erasmi Brochmannus), Broder til nys anførte Jesper Brochman, havde selv i sin Ungdom, omtrent i syv Aar (fra Febr. 1604 til Mai 1611) frekventeret Herlufsholms Skole, hvis Rector han blev sex Aar derefter, fra 1617 til 1621, da han blev indkaldt til Universitetet som Professor pædagogicus.

Mag. Hans Hansen Resen (Joh. Johannis Resenius), en Søn af Siellands berømte Biskop, Herlufsholms Velgiører, Hans Poulsen Resen, fød 1596, blev efter flere Aars Udenlandsreise, som en for sin Lærdom bekiendt ung Mand, tilbudt Rectoratet, og forestod dette Embede omtrent i tre Aar, fra April 1621 til Marts 1624; blev derpaa Prof. Philos. Og siden Prof. Og Doct. Theol.; døde som Biskop i Sielland 1653.

Mag. Niels Poulsen Scandorph, fød 1596, frekventerede Herlufsholms Skole omtrent syv Aar under Rectorerne Jesp. Brochman, Hie og Knopf, og udmærkede sig imidlertid ved fyrigt Genie og utrættelig Lærvillighed. I en Alder af tyve Aar blev han dimitteret til Universitetet, hvor hans forrige Rector Prof. Brochmann med Fadersind tog sig af (164) ham. I halvandet Aars Tid var han Rector i Slagelse, reiste derpaa udenlands i omtrent tre Aar, blev ved sin Hiemkomst 1624 Rector paa Herlufsholm, og kort derpaa Magister, men forestod dette Embede ikke meget over et Aar, da han allerede i Julii 1625 blev kaldet til Rector ved Viborg Cathedralskole, indtraadde Aaret derpaa i den geistlige Stand som Sognepræst i Aalborg, blev siden Sognepræst i Kbhavn, og tilsidst (1639 og 40) Prof. Og Doct. Theol. Ved Universitetet, i hvilken Post han døde 1645. Denne Mands korte Embedstid paa Herlufsholm har vel ikke tilladt ham at virke meget for Skolen; men i Almindelighed roses han som en Mand af en samvittighedsfuld Embedsførelse og en blid Charateer.

I endnu kortere Tid var Rectoratet overdraget til dennes Eftermand Mag. Christophorus Christiani Holbecensis (formodentlig: Christopher Christensen fra Holbek), som efter at

have bestyret Embedet i tre Fierdingaar kaldtes til Rector for Sorø Skole d. 1 Mail 1626. 1630 blev han Sognepræst i Stege paa Møen.

Mag. Vichman Hasebart (ell. Hassenbart), fød 1601, var Rector 1626 – 28, da han blev Informator for Grev Waldemar, Kong Christian den Fierdes Søn. 1626 blev han Sognepræst i Odense, 1640 Stiftsprovst og Sognepræst til Frue Kirke i Kbh., 1642 Biskop i Wiborg, hvor han døde samme Aar.

Mag. Laurids Pedersen Tura (Laurentius Petræus Ture eller Thura, som alle hans Descendenter skrev sig), fød i Skielskør 1598, og skrev sig derfor ogsaa (165) Laur. Petri Schelsorensis. Efter at have først i 1 ¼ Aar været Hører i Slagelse (hvor han blev ansat 1619, samme Aar som han derfra Skolen var dimitteret), derefter som Hovmester reist udenlands, været Rector i Nestved og Conrector i Kbhavn, blev han i Marts 1628 ansat som Rector paa Herlufsholm; to Aar derefter blev han Sognepræst i Nyekiøbing paa Falster, hvor han døde 1655. Han var isærdeleshed bekjendt for at besidde store Kundskaber i de orientalske Sprog *).

Mag. Bertel Jørgensen Gerson (Bartholomæus eller Bartolus Georgii Gersonius) blev Rector 1630, og forestod Rectoratet til April 1632. Han blev siden Præst i Biergby i Sielland. Hans Eftermand var

Mag. Jacob Pedersen Spielderup (Jac. Petri Spielderupius) g), som fra Slagelse Rectorat (hvilket han i omtrent 1 ½ Aar havde beklædet) blev forflyttet til Herlufsholm. 1635 blev han Præst til Hyllested og Vinsløv.

Den i Skolehistorien berømte Hans Michelsen Rafn (Joh. Mich. Corvinus), som 1640 blev Rector i Slagelse, var i hans Tid Hører her ved Skolen **) (166)

*) L. P. Turas Levnet i Danske Magazin, 5 B., Pag. 215.

g) Resenius kalder ham Schielderupius; men at dette er en Feiltagelse, viser en egenhændig Antegnelse af denne Rector i en Bog, som endnu haves i Herlufsholms Bibliothek. Conf. Hofmans Saml. Af Fundatser Tom. 8, pag 151.

**) Worms Lex., 1 D.; og Nyerup lat. Skol. Hist., Pag 114.

Mag. Johannes Theodorici (ell. Dieterici) Barscherus (Bartsker), fød 1611, blev Rector paa Hrlholm 1635, og efter sex Aars Forløb Sognepræst sammesteds. Herfra indkaldtes han 1651 til Kbhavn som Hofprædikant, blev 1653 Doct. Theol., og 1659 Biskop i Viborg, hvor han døde 1661.

Mag. Niels Lauridsen Aagaard (Nicol. Laurentii Aagardus), fød 1612, blev efter tre Aars Udenlandsreise Rector i Begyndelsen af Aaret 1641, efter fire Aars Forløb Sognepræst o Provst i Faxø, 1647 Prof. Eloqventiæ og Bibliothekar i Sorø, i hvilket Embede han døde 1657.

Jens Jensen Bircherod, som siden blev Prof. Ved Kbhhavns Universitet, var under ham Hører ved Skolen 1642 – 45.

Rasmus Envoldsen Brochman (Erasmus Enevaldi Brochmannus), en Brodersøn af to forhend anførte Rectorer af samme Navn. Han var fød 1619, og nød i sin første Ungdom privat Underviisning af Farbroderen Prof. Jesper Brochman; med gode Forkundskaber som han i Herlufsholms Skole 1633, og blev derfra efter fire Aars Forløb med udmærkede Hæder dimitteret til Universitetet, hvor han i sine lærde Farbrødres Huus, og under deres Veiledning udvidede sine Kundskaber og uddannede sine Talenter. I det latinske Sprog

besad han fornemmelig udmærket Indsigt. Paa sin fireaarige Udenlandsreise, 1640 – 44, sagde han sig fornemmelig efter Veltalenhed, Politik og Historie; og ved sin Hiemkomst blev han anseet for en ung Mand udmærket Lærdom, og som saadan kaldet til Herlshs. (167) Rectorat 1645; og med hvor stor Duelighed han forestod denne Post, siger Winding *), beviser den Kiærlighed og Ærefrygt, Disciplene bare for ham. Men denne hans Birkekreds varede saare kort; thi allerede i det følgende Aar efter hans Ansættelse ved Skolen, Aar 1646, indkaldtes han til Universitetet som Prof. Eloqventiæ. 1647 blev han Magister. Under Kbhavns Beleiring var han Rector magnificus, og sørgede i denne farlige Tidspunkt med kraft og Held for Universitetets Bedste. Han døde 1662 **).

Mag. Zacharias Lund (Zach. Lundius, fød 2608, regnedes blandt sin Tidsalders lærdeste og mest smagfulde Philologer, og for en udmærket latinsk Digter h). Han har efterladt mange Skrifter, dels trykte, dels utrykte, som kunne stadfæste denne Dom. Efter at have tilbragt adskillige Aar som (168)

*) I Academia Hafn.

**) ”Nogle Efterretninger om Dr. Rasm. Env. Brochmans Rectorat ved Kbhavns Universitet, et Indbydelsesskrift af Prof. Engelstoft 1803.”

h) Lundo, qvem faciles Musæ, qvem blanda Charita,

Jam dudum prohibent, post tua fata mori;

Nunc tu Mænalios demulsec carmine Cimbros,

Et Stupet ad citharam pontus uterqve tuam.

Lundi, hvor let muserne, hvor blid Charita,

I lang tid forbyder de dig nu at dø efter din skæbne;

Nu vil du blødgøre Cimbri med Maenalios sang,

Og Stupem til guitarbroen til jer begge.

Saaledes skriver Vinc. Fabricius i Poemat. Juvenil., Lib. I, eleg. II; og en anden af Lunds Samtidige kalder ham Philologus eximius & Poeta felicissimus. Flere lignende Vidnesbyrd om ham findes i Mölleri Cimbria literata, Tom. I. See ogsaa Thuræ idea histor. Litteraria paa flere Steder, og Worms Lexicon.

Hovmester hos private Mænd, dels hiemme, dels udenlands, blev han her ansat som Rector 1646, og vedblev dette Embede til 1654, men ikke til Skolens Baade. Hvorledes Usædelighed udbredte sig blandt Disciplene under hans Bestyrelse, er forhen omtalt, saavel som og, at en Commission blev nedsat for at undersøge Rectors og Forstanders gensidige Klage imod hinanden. Men ved Sagens Undersøgelse befandtes Rectors Klagepuncter næsten alle enten ugrundede eller ubillige, da derimod de af Forstanderen mod Rector fremførte Ankeposter vare saadanne, at Commissionen saae sig nødt til, formedelst Lunds store Forsømmelighed i sin Embedsførelse og hans i mange Henseender uoverlagte Opførsel, at idømme ham en betydelig Mulet, og tillige at give ham de alvorligste Erindringer om, i Almindelighed at holde Orden blandt Disciplene, og i Særdeleshed ”inquire, om nogen af dem gik til Nestved eller bedrev Modvillighed i anden Maade” Efter at have bestyret Rectoratet i otte Aar blev Mag. Lund af den lærde Landsdommer Jørgen Seefeld antagen til Bibliothekar ved dennes meget anseelige Bogsamling, og henlevede da sin øvrige Tid for sine Yndlingsstudier Philologien og Digtekunsten. Da det store Seefeldske Bibliothek i den svenske Krig var bleven ødelagt, blev Lund af Kong Frederik III. Antagen til Archivsekretær, i hvilket Embede han døde ugift 1667.

Lund havde selv en udvalgt Bogsamling, hvoraf han før sin Død skienkede Universitetet nogle Manuskripter; og iblandt Haandskrifterne i det store (169) Kongelige Bibliothek i Kbhavn haves endnu adskillige af hans Arbejder, af hvilke vi her ville nævne en Samling af alle de Skoletestimonier, han udstedte medens han var Rector, tilligemed hans Afskedstale da han forlod Rectoratet, og hans øvrige i Skolen holdte Taler *).

I de to sidste Aar af sit Rectorat havde Lund til Medlærer den bekiendte Henrich Gerner, der siden blev Præst i Birkerød, og som i den svenske Krig var nær ved at blive et Offer for sin Patriotisme, da han søgte at spille Kronborg igien i de Danskes hænder.

Mag Jørgen Michelson (Gregorius Michaelis), fød omtrent 1626, blev, efter at have i 9 Aar været Hører i Roeskilde, Rector 1654, Aaret derpaa Magister, og 1658 Præst til Herlufsholm, i hvilket Kald han døde efter ti Aars Forløb, og blev begravet i Herlholm Kirke, hvor hans Ligsteen endnu findes med en forblommet Indskrift, som strax efter hans Død gav Anledning til Dispytter, fordi Skolenherren, J. Rosenkrantz, ansaae den (vel ikke uden Grund) som stiklende paa sig **).

Mag. Christopher Hansøn Schletter (Christoph. Johannis Schletterus), fød 1629, blev Rector 1658, og to Aar derefter Magister, bestyrede Rectoratet indtil 1668, da han blev Lector Theol. Ved Gymnasiet i Roeskilde og Canonicus sammesteds. 1672 (170)

’) Vid Erichsens Udsigt over Manuskriptsamlingen i det Kgl. Bibliothek, Pag. 68, 121 og 125.

**) Marmora Dan, Tom I, pag 188.

blev han Prof. Theol. Ved Universitetet i Kbhavn, og 1678 Biskop i Trondheim. Døde 1688. Volle Christensen Luxdorf, som siden blev Obersecretær, Ridder (=Storkors), Ambassadør ved det Svenske Hof m.m., var under ham Hører ved Skolen.

Mag. Johan Brunsmann (Johannes Brunsmannus) fød 1637, var Rector 1668 – 77; blev Magister 1669. Formedelst Svagelighed frasagde han sig Rectoratet, og blev to Aar derefter (1679) Præst til Wartou Hospital, Børnehuset og Sygehospitalet i Kbhavn, hvilke to sidste Embeder han dog ligeledes faa Aar derefter formedelst sit Helbreds Svaghed maatte frasige sig, og han var da indtil sin Død (1707) alene Præst til Wartou. Det mest bekiendte af denne Mands mange literære Arbejder er nok det berygtede Kiøge-Huuskors, hvilket han har forfattet medens han var Rector paa Herlufsholm; ogsaa har han skrevet et Beviis for, at der gives Hexer, og at Dievelen endnu vandrer omkring blandt Menneskene. At han for resten var en god Latiner, derom vidne nogle latinske Breve af ham, som ere indførte i Dänische Bibliothek, som og hans øvrige latinske Skrifter.

Mag. Christian Sandro bestyrende Skolen i to og tyve Aar (1677 – 99) som en retsindig Mand og duelig Rector. I Aaret 1699 (eller maaskee 98) forlod han Skolen; men om han blev befordret til andet Embede, eller han efter denne Tid levede af Pension, derom haves ingen Efterretninger. (171)

Mag. Michael Hiort (Mich. Cervinus), blev Rector 1699, men synes ei at have med synderlig Virksomhed antaget sig Skolen. Han døde 1709, og var saaledes den første af Skolens Rectorer, som i dette Embede gik til Hvile.

Mg. Helmuth Ottho Sebelow, fød 1684, Rector 1709 – 17; blev Sognepræst til Herlufsholm i hvilket Embede han døde 175.

Mag. Jacob Steensen fortjener at tælles blandt Herlufsholms virksomste og dueligste Rectorer. I den for Stiftelsen uheldige Periode, da enhver af dens Betienter under Etatsraad Trolles stændige Bestyrelse gjorde hvad dem lystede, og da Stiftelsen stedse mere og mere syntes med stærke Skridt at vandre sin Ødelæggelse i Møde – fra Aaret 1717 indtil Skolen

for en Tid ganske medlagdes d. 30 Mai 1729 – i denne Periode blev det Steensens Lod at sørge for Skolen. Som Rector var hans Forfatning og hans Udsigter ikke blidere, end den Stiftelses, til hvis Skiæbne hans Lod var bunden; thi Stiftelsens Tilstand var (som forhen er omtalt) tilsidst saa ussel, at den ei engang formaaede at udbetale enten Rector eller de øvrige Lærere deres Lønninger. Vistnok havde det været at undskylde, om Lærernes Virkelyst under saadanne Omstændigheder var bleven kølnet; med dette var ikke Tilfældet med Steensen: han havde stedse haft Kiærlighed for Herlufsholm, og dette Sindelag forlod ham ikke: han gjorde for Skolen hvad han kunde; (172) med ufortrøden Flid sørgede han for Underviisningen og Tilsynet med Disciplene; og da det tilsidst kom saa vidt, at det var bleven besluttet at lade Skolen for nogen Tid gaae ind, indleverede han til Regieringen et Forslag om, hvorledes den ødelagte Stiftelse atter kunde bringes paa Fode. Dette Forslag om, hvorledes den ødelagte Stiftelse atter kunde bringes paa Fode. Dette Forslag gik fornemmelig ud paa, ved adskillige angivne Midler at forbedre Bøndernes Kaar, at forskaffe en forhøiet Indtægt af Hovedgaardens Marker og af Fiskeparkerne paa og omkring Gaarden, og at afskaffe Stiftelsen overflødige Betiente. Disse Forslag bleve af Regieringen saa vel optagne, at det blev Steensen overdraget, som Raadgiver at gaae den angaaende Herlufsholms Opkomst nedsatte Commission tilhaande; og inden Aarets Udgang (1729) blev han kaldet til Rector for Bergens Cathedralskole, og tillige til at være Sognepræst for Hammer Menighed. Ogsaa i dette nye Rectorat udmærkede han sig som en nidkiær og tænkende Skolemand, og Bergens Skole har endnu Rector Steensen for at takke for Oprettelsen af sit Seminarium Fredericianum, en Anstalt (hvortil udentvivl Indretningen paa Herlufsholm havde givet ham Ideen), hvor de unge Mennesker, som skulde frekventere Skolen uden at have deres Forældre eller Værger i Byen, kunne blive antagne under fornødent Tilsyn. Mag. Steensen var en sin Tids første Skolemænd, og blev ogsaa anseet derfor; og et var fornemmelig hans Ideer, som bleve lagte til Grund for Skoleforordningen af 1739. 1733 fik han Titel (173) af Overrets-Assessor; 1747 blev han Justitsraad, og døde 1749 i).

Oekonomien 1567 – 1720

Til at bestyre Stiftelsens hele vidtløftige Oekonomie udfordredes naturligviis en stor Mængde Underbetiente. Hvor stort disses Antal ved Skolens Oprettelse har været, derom haves ingen bestemte Efterretninger; men af et Huusholdningsregnskab for Aaret 1624 finde vi deres Antal paa den Tid at have været omtrent 30 Personer, og meget mindre har det vel fra Førstningen eiheller været. Disse Betiente – hvilke samtlige indbefattedes under Navn af Gaardsens Personer (i Modsætning af Skolens Personer) – vare: Forstanderen (som umiddelbart bestyrede hele Oekonomien, og desuden havde Overtilsyn saavel med Skolens som Godsets Bestyrelse), Fogden (som bestyrede Godset), Skriveren (der var at ansee som Forstanderens Fuldmægtig), Fogdens Dreng, Kioldersvenden, Ladegaardsfogden, Udrideren, Postvognsvenden, Arbeidsvognsvenden, Fiskeren, Fiskerdrengen, Fyrbøderen, Svinemanden, Roemanden, Homblermanden (d. e, Gartneren), (174)

- i) At Steensen ikke blev Assessor i Høieste Ret (som berettes i Worms Lexicon), men blev ved Skolen indtil sin Død, sees af Nachr. Von d. zustande der Wissensch. U. Künste in d. Königl. Danischen Reichen, 3 B., Pag. 300, og Nyerups latinske Skolers Histor., Pag. 215 og 228. See og sammesteds Pag. 186.

Qvægvogteren, Portneren, Faaredrenge, Fadburspigen, Melkedeien, to Melkepier, Sygestue-qvinden. Da slet inden af disse, Forstanderen undtagen, fik sin egen Huusholdning, saa nøde de samtlige foruden deres Løn ogsaa fri kost. Men ikke alene Stiftelsens egentlige Betienter nøde Skolens Kost: ingen Bonde gjorde Hoveri for Gaarden, ingen Haandværksmand eller Dagleier arbeidede for Stiftelsen selv eller for Disciplene, ja ingen Betler indfandt sig ved Spisetiden, uden at kunne gjøre sikker Regning paa Stiftelsens Giestfrihed. Ja denne Giestfrihed gik saa vidt, at der i det Aars Regnskab, som Forf. har for sig (Regnskabet 1624), sielden nogen Dag anføres under 30, men ofte over 60 – undertiden over 70 Maaltider for saadanne uvisse Kostgængere k); og efter Middeltal af Maaltiderne for hele Aaret, (som tilsammen udgjorde 132676) kan Stiftelsen regnes at have bespiist dagligen omtrent 121 Mennesker, og givet hver af disse tre Maaltider. Eb betydelig Deel af Indtægterne medgik saaledes til Kosten; Betienternes Lønning derimod udgjorde ikkun en liden Sum;: uagtet denne fra Skolens Oprettelse indtil 1624 var ei ubetydelig forhøiet, beløb sig dog endnu blot til nogle faa hundrede (175)

- k) Hver Persons Spiisning for eengang regnedes for et Maaltid. Til Beviis paa Stiftelsens store Godgiørenhed mod Fattige maa det erindres, at der af saadanne næsten anføres een, to eller tre, som fik Mad, og til Juleaften blev givet ”til Fattige for Porten:” tre Tønder Meel bagte i Brød, en Tønde Øl, tre Sider Flesk og to Kroppe Faarekiød.
Daler l.) Foruden Lønnen fik alle Gaardens Folk (forstanderen og Fogden undtagen) Penge til Høitidsoffer;
- l) Hvor betydelig Lønningerne vare forhøiede fra Skolens Oprettelse indtil 1624, kan sees af følgende Sammenligning:

Ved Skolens Oprettelse

1624.

Rectors Pengeløn	60 Daler	?
Øverste Hørers	10 Daler	18 Daler
2den Hørers	7 Daler 2 Mk.	14 Daler
Nederste Hørers (existerede ikke ved Skolens Oprettelse)		16 Daler
Fogdens	7 Daler 2 Mk.	?
Skriverens	6 Daler -	20 Daler

Hver Daler beregnet til fire Mark, og hver Mark til 20 Skilling. At den nederste Hører havde større Pengelønnen den 2den, var fordi han spillede paa Orgelet. Foruden Pengelønnen havde Hørerne ogsaa Degnekornet til Deling, som her for hele Sognet udgjorde omtrent ni Tønder Rug og 46 Tdr. Byg. Desuden havde de ogsaa andre Degneindtægter, saaledes f. Ex.: for at synge for Lig (hvorfor Betalingen var heel forskiellig, undertiden sex Daler, undertiden een Mark).

Men ikke altid erholdt de disse Degneindkomster uden Bryderier: efter Thingprotokol-lerne af 1629 og 1630 maatte Hørerne indskrevne Ladby Mænd for 15 Skiepper Byg, som disse forholdt dem af Degnekornet; Mændene svarede til Stevnemaalet, at de havde ydet deres Rettighed, ligesom deres Formænd i 80 Aar, nemlig 45 Skpr. Byg med to Topper; de 15 Skpr. Byg, som de kaldte Almissekorn, havde det været gammel Skik at Oldermændene skulde brygge en Tønde Øl af, naar Hørerne fik deres Rettighed, og dette drak Bymændene og hvad Stakler der kom for Gildeshuset, og vare da bemeldte Hørere med at drikke af samme Øl saa meget som de vilde. Men Dommen faldt, at Bønderne skulde betale det omtvistede Korn. Paa saadanne Søgmaal, saavel for Degnekornet, som

for at følge Lig og synde ved Graven, afgive Thingprotokollerne af 1629, 30 og 33 flere Exemplar.

Adskillige af dem fik ogsaa Penge til Skoe eller Klæder m).

Efter den Fod, paa hvilken Skolens Huusholdning fra Førstningen var indrettet, skulde man ansee de faa Bestemmelser, som Ordinantsen indeholdt angaaende Bespiisningen, som tilstrækkelige til at sikkre Skolen forsvarlig Kost; thi da alt, hvad der forbrugtes til Madlavningen, anførtes i Regnskabet til Udgift for Stiftelsen, saa tabte Forstanderen selv intet ved at give god Kost. Men Erfaring lærte desuagtet, at Vedkommende ei altid kunde finde sig tilfredse med Bevertningen, og for at forekomme i Fremtiden de Disputer, som desangaaende baade kunde reise sig og havde reist sig, blev det anseet for nødvendigt, nøiere at bestemme Skolens Fordringer og Forstanderens Forpligtelser i Henseende til Kosten. I Aaret 1650 blev derfor det første Spisereglement for Skolen forfattet. Ifølge dette skulde Skolemesteren for sin Person have maanedlig to Tønder Øl n); de tre (177)

- m) Til hver Høitid fik Skrивeren til Offer 16 Skill.; de andre Betienter hver deels 8 Skill., deels 4 Skilling. Foruden sin Løn fik Rectoren aarlig (som forhen meldt) 10 Alen Klæde og 10 Al. Foderdug. Skrивeren og Foddens Dreng fik hver til to Par Skoe een Daler og 16 Skill. O.s.v.
- n) Naar Tønden regnes, som sædvanlig til 136 Potter, saa udgjør Rectors Ølportion daglig næsten 9 Potter. For-

Hørere tilsammen maanedlig 4 Tønder (d.e. for hver daglig næsten 6 Potter); Disciplene daglig hver 3½ Pot; Folkene i Borgestuen daglig: Mandfolkene hver 4 Potter, Qvindfolkene 3 Potter. Men dette Øl skulde ikke være af eens Beskaffenhed: af eet Pund (d.e. 24 Skiepper) Byg-Malt og fem Skiepper Preusisk Humle skulde der brygges til Rector 5 Tdr. Øl, til Hørerne 7 Tdr., til Disciplene 9 Tdr.; men til Folkene af eet Pund Malt og fire Skpr. Humle 12 Tønder Øl. Hele Sommeren, fra Sanct-Hans-Dag til Mortensdag, skulde gives fersk Kiødmad; og for at ogsaa om Vinteren fersk Kiød kunde afvexle med det salte, skulde der til Skolens Bord i det ringeste hver fiortende Dag slagtes et Nød pa i det mindste 15 eller 16 Lispund, og desuden afvexles med fersk Kalvekiød, med Grise og Sviin (som dog først skulde fedes), Faar, Beder, Gæs og Høns efter Aarstiden. Steg skulde gives i det allemindste to gange om Ugen, og fersk Fisk tre gange, eller om mueligt 4 á 5 gange, Aborrer eller Gieder, saa tit de vare at bekomme, men i Mangel af disse gode forsvarlige Portioner, af Fleks ¼ Skaalpund, og af fersk Oxekiød et Pund til hver. Ved hvert Bord skulde sidde tolv Personer efter Ordinantsens Forskrift, og paa hvert saadant Bord skulde gives en Gaas, en god Treugers Griis, to store Høns eller tre middelmaadige, to Ænder, een Hare ell. Dsl. Paa hver Skolens Person regnedes til Maaltid 16 Lod Brød, men til Frokost 8 Lod; for Gaardsens Folk derimod til hvert Maaltid 20 Lod, til Frokost 10 Lod: men for Tærskere til hvert Maaltid 24 Lod, Frokost 16 Lod Brød. Ingen maatte tage noget (178) med sig fra Bordet. I øvrigt skulde der, som hidtil, gives om Middagen fire Retter, om Aftenen tre. Hidtil havde det været Brug, at Disciplene til hver af de sædvanlige hellige Aftener fik en Tønde Øl, o Glas at drikke af; men da man befrygtede, at de derved skulde vænne sig til Drik, saa blev der fastsat, at de ikke maatte faae Glas at drikke af, men de skulde have tre Tudekander af Forstanderens bedste Øl, saa at de, foruden hvad de drak til Maaltidet, ei kunde faae mere end een Pot Øl hver, desuden skulde de de hellige Aftener have Æbler af Præstehaven, og Nødder naar disse vare at bekomme o).

Efter dette Spisereglement vedblev altsaa Oekonomien i det væsentlige at være uforandret, saa at Huusholdningen endnu, som forhen, skulde føres ganske for Stiftelsens Regning; og det kan ikke negtes, at jo denne Indretning, som ved Ordinantsen var indført, maatte være til Stiftelsens sande Fordeel, naar den kunde bestyres med samme Iver og med samme Redelighed, som en fornuftig og driftig Huusfader bestyrer sin egen Oekonomie; men netop dette var sielden at vente; thi her kunde Stiftelsen som Huusfader ikke selv virke, men maatte overlade sig til sin Fuldmægtigs – Skriverens eller Forstanderens – Ærlighed; og det kan da ei heller negtes, at der ved den indførte Bestyrelsesmaade var for (179)

- o) Bønderne maatte som Hoveriarbeide plukke Nødder for Skolen, i større eller mindre Mængder efter som Aaret var mere eller mindre nødderigt; saaledes F.eks. i Aaret 1662 maatte hver Heelgaard levere en Skieppe Nødder, hver Halvgaard en halv Skieppe, og hver Huusmand et Fierdingkar.

den uredelige Fuldmægtig aabnet en vid Mark til Underslæb; thi hvorledes kunde der holdes Control med hans Regnskab? De mange Betiente, som for Stiftelsens Regning maatte holdes, fordrede store Udgifter; og man veed, hvorledes det gierne gaaer ved offentlige Stiftelser: Mange søge uvillig Fordeel, oh Underbetientene troe at have gjort alt hvad der kan fordres af dem, naar de for heel Betaling have gjort halvt Arbeide. Med Skolens Finantsvæsen gik det derfor ogsaa frem og tilbage: alt, hvad Stiftelsen under den redelige og virksomme Mag. Coldings Bestyrelse havde vundet, det tabtes under dennes ligegyldige Eftermænd; og for at ophiælpe Stiftelsens forfaldne Tilstand fandt man det omsider nødvendigt at foretage en Hovedforandring med den Oekonomie.

Ifølge denne Forandring, som tog sin Begyndelse til 1 Mai 1668 under Rosenkrantz's Bestyrelse, ophævedes Huusholdningen for Stiftelsens Regning, saa at Disciplene, Lærerne og Stiftelsens Betienter skulde nu af Forstanderen bespises for visse ugentlige Kostpenge p). Hovedgaardens Marker og Hauge skulde Forstanderen dyrke, og Jagten saavel som Fiskeriet skulde han drive for (180)

- p) De Personer, for hvilke der saaledes betaledes Kostpenge (for hver 4 Mark ugentlig foruden Brænde) vare: Skolemesteren, to Hørere, ti Disciple (af hvilke den ene var Chordegne, og havde derfor i Løn aarlig 2½ Daler), Klokkeren, Forstanderen og hans Kone, Ridefogden, Kioldersvenden, Portneren, Postvognkudskens, Fyrbøderen, Vaskepigen og Kokkepigen. egen Regning imod en vis aarlig Forpagtningsafgift (q), men Landgilden skulde han modtage og derfor gjøre Regnskab efter Capitelstaxen.

Ved denne Indretning af Oekonomien sparede Stiftelsen betydeligt ved Afskaffelsen af alle de Betiente, som forhen udfordredes til Avlingens, Jagtens og Fiskeriets Drift; saavel Stiftelsens Indtægter som Udgifter bleve derved satte paa en fastere Fod, saa at man nu med største Sikkerhed kunde anstille Beregning over begge; og Stiftelsen var nu ei saa meget som forhen udsat for Følgerne af en egenlystig Forstanders Lyst til at berige sig. Men hvor meget der i det hele vandtes ved Forandringen, viste sig tydeligst, da Rosenkrantz's Eftermand, Geheimeraad Corfitz Trolle, atter indførte den gamle Oekonomie, hvorved Stiftelsens Pengevæsen paa ny faldt tilbage i samme Vildrede, hvoraf det ved Rosenkrantz's vel udtænkte Foranstaltninger allerede havde begyndt at udvikle sig (r). Efter Ghrd Trolles Død blev Avlingen (181)

- q) Markerne skulde drives ved Bøndernes Hoveri, og den aarlige Forpagtningsafgift af det hele var 750 Daler (500 Rigsdaler). Af Jagten og Fiskeriet maatte han intet afhænde til andre.

- r) Og at det netop var Forandring af Oekonomien, der under Ghrd. Trolles Bestyrelse voldte Stiftelsens Forfald, ses tydeligt af den Commissions Forhandling, som efter bemeldte Skoleherrers Død blev nedsat for at undersøge Skolen Tilstand. I Commissionens Indberetning hedder det: "C. Trolle havde ved sin Directions Tiltrædelse 1676 strax ophævet den forrige Forpagtning, som Rosenkrantz havde sluttet med daværende Forstander om 750 Daler aarlig, og forundt den til itzige Forstander Axel Larsen paa bart Regnskab uden nogen vis aarlig Afgift, ved hvilken Forandring Skolen har lidt betydelig Skade, da Indtægten af Avlingen i de fem Aar fra 1676 til 81 har været 1112 Daler minde, end Forpagtningsafgiften vilde været. Desuden ere Tienderne, Lam o. dsl. Beregnede Skolen lavere til Indtægt, end de burde have været; Kornet er ei solgt til saa høi Priis, som det kunde været solgt" o.s.v. derfor atter bortforpagtet og Skolens Personer bespiste for Kostpenge, ved hvilken Indretning det siden stedse er forbleven.

Til nærmere Oplysning om Stiftelsens oekonomiske Forfatning strax efter den her omtalte med Oekonomien foretagne Forandring vil Forf. Hidsætte følgende korte Oversigt over den Indtægter og Udgifter i et af de første Aar, efterat denne Forandring havde taget sin begyndelse.

I Aaret 1690 vare Herlufsholms Indtægter følgende:

		Slettedaler	Mk.	Skill.
1. Indtægterne af Bøndergodset vare efter Jordebogen:				
a. I Penge		228	-	-
b. Rug, Byg, Havre, Kalve, Lam, Høns, Ec.ec som leveredes in natura, anslaaet Til Penge	2515	-	-	
2. Forpagtningsafgiften af Hovedgaardens Marker, Tiender, Jagten og Fiskeriet	1100	-	-	
Lateris	3843 D. – M- -S (182)			
	Transport 3843 - -			
3. Indkommen af gamle Restancer		408	-	-
4. Penge for Reiser, Hoveri, Leiermaalsbøderm Tærskpenge, Kirkeskat ec. Ec.		464	-	-
Summa Indtægt	4715 D. -	-		
Udgifter i samme Aar vare følgende.				
1. Rectors og Hørernes Kost og Løn s)		472	2	12
Latteris	472 D. 2 M.- 12 S. (183)			

- s) Deraf erholdt Rector: som Løn 125 Daler; Til et Fad Saltmad og en Kande Smør ugentlig 2 Mk., er 26 Daler; hver ti Uger et Pund Malt til Øl er 40 Daler 1 Mk. 12 sk. Humle til Øl 17 Daler 4 Sk.; to Tønder Tormaaneds Øl 8 Daler; Desuden betales for hans Kost 52 Daler. 268 Dr. 2 mk - sk

Tredje Lectie-Hørers Løn 22 Daler 2 Mk.;

Hvortil bruges 9 Tønder 5½ Skp. Malt

Er 19 Daler 1 Mk. 8 Sk.; og Humle

8 Daler 6 sk; Kost 52 Daler

101 Dr. 3Mk. 14Mk

Desuden havde denne Hører i Degnekorn

Som repareredes paa Sognets Bønder,

8Tdr. 7½ Skp. Rug, og 19 Tdr. 2

5/4 Skp. Byg

2. Stiftelsens øvrige Betientes Kost og Løn t)	526	1	-
3. Disciplenes Kost (en Daler ugentlig for			
Hver	1117	3	14
4. Løn til Birkefogden (45Daler),			
Birkeskriveren (30 Daler), Skolens			
Læge og Badsker u)	119	1	8
Latteris	2236 D.	1 M.	2 S.
s) fortsat, Anden-Lectie-Hørers Løn 16			
Daler; for at lege paa Orgelværket			
6 Daler 3 Mk.; Øl som forrige, 27			
Daler 1 Mk 14 Skil. Kost 52 Daler	102D.	-Mk.	14 Skill.
Desuden i Degnekorn: 26 Tdr			
51 Skp. Byg			
t) Deraf var:			
1. Forstanderes Løn 50 daler;			
Hans og kones Kost 104 Daler	154 D.	-mk	- Skill.
2. Ridefogdens Løn 26 Daler;			
3. Kost 52 Daler; Havre til Hestene			
29 Daler 3 Mk.	106 -	3 -	-
4. Klokkerens Løn 8 daler;			
Kost 45 Daler	53 -	-	-
5. Chordegens (som var en af			
Discipline) Løn	2 -	2 -	-
6. Børnenes Vaskepiges Løn 10			
Daler; Kost 45 Daler	55 -	-	-
7. Kokkepigen Kost og Løn	55 -	-	-
u) Deraf erholdt Doct. Ebling for			
Sin Opvartning ved Skolen aarlig			
5. Kongelige Skatter, indkiøbte Byg-			
Ningsmaterialeier m. m.	2527	-	6
6. Rentepenge af bortskyldige Capitaler	87	-	-

Summa Udgift 4850 D. 1 M. 8 S.

Men enhver Indretning har baade sin gode og onde Side: ved den indførte Forandring af Oekonomien vandt Stiftelsens Kasse; men Forstanderens Interesse, som Spisemester, om derved med Kostgængernes i et uundgaeligt Sammenstød, der lettelig kunde have en for disse ubehagelig Indflydelse paa Madens indvortes Godhed. For at sikkre Kostgængerne for Fremtiden god og forsvarlig Føde, blev dt derfor nødvendigt at paalægge Forstanderen bestemte Forskrifter end hidtil angaaende Kostens Beskaffenhed: hidindtil havde desangaaende blot været givet nogle Regler i Almindelighed; men vilde man ei, at Forstanderen for sin egen Fordeels Skyld stedse skulde give den mest oekonomiske Kost, saa maatte det nu ogsaa fastsættes, hvilke Retter der dglig og efter Aarstiden skulde gives, og hvorledes Boniteten af disse (185)

tilstaaet af Skoleherren 30 Dr. - Mk - Skill

Skolens Badsker fik Smør, Rug,

Byg og et Skovsviin, hvilket alt

Beregnet til Penge udgjorde 14 - 1 - 8 -

Det er maaskee for flere af Læserne ikke af Veien at anmærke, at en slet Daler efter den her anførte Beregning udgjorde 2/3 Rigsdaler (4 Mark i gamle Penge), hvilket svarer til 1 1/25 Rigsbankdaler.

skulde være. Et saadant Spisereglement blev (saavidt det af Documenterne kan sees) først udstedet af Geheimeraad Giøe v), fornyedes siden, blot med en eller anden ubetydelig Forandring, af enhver af de følgende Skoleherrer og forplantedes saaledes i det væsentlige uforandret indtil Begyndelsen af nærværende Seculum. Istedetfor at Disciplenes Bord lige siden Skolens Oprettelse daglig havde prunket med fire Retter Mad, blev det nu ved Giøes Reglement fastsat, at der blot de hellige Dage x) skulde gives fire Retter om Middagen (hvoraf den fjerde altid var en Tærte paa hvert Bord), men ellers ikkun tre. De saa kaldte hellige Aftener y) skulde der ligeledes gives fire Retter Mad, samt dertil Viin og Miød z) og desuden (186)

- v) Marcus Giøes Spisereglement findes vel ikke i Archivet, men de Brudstykker deraf, som paa et og andet Sted forekomme, har saa megen Lighed med de Reglementer af de følgende Skoleherre, som Archivet fuldstændig bevarer, at man neppe feiler ved at antage hiint som Originalen til disse.

w)

- x) Disse Helligdage vare: de tre Juledage, Paaske, Pintse-, Nytaars- og Helligtrekongers-Dag, Kyndelmisse, Taksigelsesfest, Marie Bebudelsesdag, Skær-Torsdag, Langfredag, Christi Himmelfartsdag, Sanct Hansdag, Marie Besørgelsesdag, Mikkelsdag og Alle-helgens-Dag.

- y) Dette var Sanct Mikkels-, Mortens-, Jule-, Nytaars- og Helligtrekongers-Aften.

- z) Disciplene spiste dengang ved tre Borde (hver Classe med sin Lærer); til hvert af disse Borde gaves en Flaske Viin med Sukker til at dyppe Grøden i (Risengrød med Kaneebark og Sukker paastrøet, og to Potter Miød til at drikke, men paa Rectors Bord tre Potter. paa hvert Bord et Fad Æbler og Nødder. Disciplenes Frokost bestod om Sommeren i Smørrebrød med saa meget Øl til, som de vilde drikke; men om Vinteren fik de baade varmt Øllebrød og Smørrebrød. Hver af Lærerne derimod fik til Frokost ugentlig et Brød og et Pund Smør. Til enhver Tid af Dagen skulde enhver have saa meget Øl, som han vilde drikke, hvilket paa Helligdagene skulde være saa kaldet Godt-Øl a); ligesom der ogsaa paa

Helligdagene til alle Maaltider skulde gives Sigtebrød. ”Og det er ikke nok (siger Reglementet) at Spisematerialierne anskaffes akkurat efter Reglementet; med det skal ogsaa være upaaklageligt, og som det i en particulier og skikkelig Huusholdning kan passere.” Trolles Fostersønner kunde saaledes, naar de givne Bestemmelser fulgtes, ikke alene leve taaleligt, men de kunde leve godt leve saaledes, som man maatte formode den gavmilde Trolle og hans ædle Hustru vilde unde deres Børn. Den veludtænkte Forskiel, som Reglementet fastatte imellem daglig Kost og Helligdagskost, maatte skaffe baade Disciple og Lærere en behagelig Afvexling, ikk lidet bidrage il at gjøre dem deres Opholdsted kiært, og formindske hos Ungdommen Savnet af deres Forældres Huus. Ensformighed kieder; endog det behageligste og bedste bliver os ligegyldigt, naar vi nyde det dagligen; men en Behagelighed, som med Sparsomhed nydes til Afvexling, er et Krydderi paa Livet, der opmuntrer Sindet og gjør os des villigere til siden at tage fat paa vort Arbeide. Man veed, at (187)

- a) Det daglige Øl maatte dog ei være slettere, end at der paa een Tønde Malt bryggedes to Tønder Øl.

Smaating ofte fornøie Ungdommen langt mere end det allervigtigste: en festlig Anretning, en kiærkommen Ret, er ofte istand til i eet Øieblik at fremtrylle en heel Samling af glade Ansigter. Ved sit Reglement angaaende Maden viste Giøe, at han kiendte Mennesket, og tillige, at han havde Kiærlighed til den Ungdom, som det var ham overdraget at sørge for. Men som Menneskekiender vidste han og, hvor lidet det nytter at gode Live gives, naar der ikke tillige træffes Foranstaltninger til deres Overholdelse. De Anordninger, som deels af Giøe, deels af de nærmeste følgende Skoleherrer bleve givne for at sætte Grændser for Spisereglementets Overtrædelse, vare især følgende: Saavel Rector som Hørerne skulde stedse spise ved Skolens Bord; Forstanderen skulde ogsaa undertiden spise der b), og Rector skulde have Tilsyn med, at Spisereglementer efterleves i alle dets Puncter uden ringeste Undtagelse. Hvis billig Klage over Maden skulde foranlediges, da skulde Rector derom advare Forstanderen, for at Feilen en andengang kunde ændres; men hvis denne Advarsel var forgieves, skulde Rector, eller en anden af Lærerne som var tilstede, tage den Mad til sig, hvorover der klagedes, og lade den besigtige af skønsomme og upartiske Folk c) og (188)

- b) Forstandere skulde spise der ”for at paasee, at ingen af Disciplene uden lovligt Forfald spiser for sig selv”, siger Giøes Reglement. Men i B. Trolles Reglement af 1726 hedder det: ”Forstanderen skal i det ringeste to Gange ugentlig spise med Børnene til desto nærmere Opsyn om god Spiisning”.
- c) Efter et Spisereglement af 1729 skulde Rector i Tilfælde af saadan Klage lade Birkedommeren og Ridefogden

Fandtes Klagen da grundet, maatte Forstanderen uden videre Proces bøde fire Rigsdaler, som skulde anvendes til derfor at købe Bøger for de fattigste Disciple; men skulde samme grundede Klage over Maden flere Gange indløbe, da skulde Forstanderen ei alene betale nys nævnte Mulet, men skulde tillige være forpligtet til, hvis det af Skoleherren forlangtes at forlade saavel Forpagtningen som Spiisningen til næstkommende første Mai. Men for at denne lov, hvis umiskienkelige Hensigt var at værne om Disciplenes Rettighed til god og forsvarlig kost, ei skulde forlede en eller anden stridig eller ved Kræsenhed forvant Yngling til ubillig Madvragen, saa føiede en af de følgende Skoleherre d) hertil endnu denne Artikel,

at den Discipel, hvis Klage over Maden blev befunden ugrundet, skulde straffes de andre til Afsky, ”paa der”, lægger han til, ”at Skolens Renomee maa herefter være og forblive god.” Klokkeren, Klokkedrengen (som spiste frit af hvad der levnedes fra Skolens Bord) og Vaskersken opvartede ved Bordet. Forstanderen skulde holde Skolen med rene Duge, saa lange at de paa alle Sider kunde hænge tre Qvarteer nedenfor Bordet, imod at hver Bonde, som ikke gav Hoveripenge, skulde spinde for ham to Pund Hørgarn om Aaret. Endnu foretoges henimod Slutningen af nærværende Periode den Forandring med Stiftelsens Oekonomie, at den fælleds Huusholdning, som for samtlige Gaardens (189)

kalde for at bedømme Maden. Til andre Tider findes disse Dommere at skulle være Præsterne i Nestved.

d) General-Lieutenant Juel.

Beboere tilforn havde været ført af Forstanderen, efterhaanden mere opløste sig, i det Rector nu (under Etatsraad Trolles Bestyrelse), ligesom Ridefogden allerede forhen, oprettede sin egen Huusholdning, hvilken disse tvende Embedsmænd fra den Tid stedse har vedligeholdt. Ridefogden erholdt til sin Huusholdning det meste, han behøvede, leveret i Naturalier 3); Rector fik Kostpenge. Den første af Rectorerne, som i dette Embede levede gift, var Magister Steensen f). Men endskiøndt Rector ved denne Leilighed fik sin egen Huusholdning, blev han dog ikke fritagen for den Forpligtelse, under Maaltidet Middag og Aften stedse at være tilstede ved Skolens Bord. (189)

e) Ridefogden fik istedenfor Kosten: 6 Tdr. Rug, 6 Tdr. Byg og 16 Rdlr. I Penge; desuden frit Græs og Foder til fire Heste, fire Køer, ti Faar og tvende Soesviin med deres Yngel; frie Køkkenurter og Kaal af Haugen, samt nogle Gæs, Ænder og Høns til Huusfornødenhed at fodres frit med Forstanderens eget.

f) Han giftede sig med den Aar 1721 afdøde Forstanders Peter Feldmans Enke

Fierde Afdeling.

Fra Bestyrelsens Overdragelse til Rentekammeret indtil Grev Holsteins Død.
1729 – 63

Bestyrelsen.

Medens Skolen var nedlagt, bleve dens Indtægter tilligemed Godset umiddelbart bestyrede af Rentekammercollegiet, i Forening med Stiftamtmanden Baron Gersdorph og Biskoppen Christen Worm. For ikke at lønne flere Betienter, end Nødvendighed fordrede, bleve nu alle

nogenledes undværlige Betieninger afskaffede, og blandt disse ogsaa Forstanderens, hvilken allerede en Tid lang havde viist sig saa saare lidet til Stiftelsens Fordeel. De fleste af de Forretninger, som fra Skolens Oprettelse af vare af denne blevne besørgede bleve nu Ridefogden overdragne (som man fra denne Tid af for det meste finder benævnt med Titel af Forvalter). Foruden Bestyrelsen af Godset, som hidtil havde været Ridefogdens eneste Forretning, blev det nu ogsaa hans Pligt at have Tilsyn med Skovene og Skolens Bygninger, (191) modtage Stiftelsens Indtægter og besørge dens Udgifter, forestaa Bygnings- og Material-Regnskabet, og i det hele være Stiftelsens Regnskabsfører. Forstanderen blev saaledes egentlig ikke andet, end Skolens Forpagter og Spisemester, dog beholdt han Titel af Forstander, hvorved man endnu for faa Aar siden almindeligen hørte Spisemesteren benævnes af Bønderne.

Skolens fuldkomne Uvirksomhedstilstand vedvarede dog ikke meget over et Aar: i Mai 1729 blev den ophævet, og i Juli 1730 blev der allerede antaget fire Disciple a) og en Lærer (som dog ikke strax fik Navn af Rector), der, foruden at læse for Disciplene, skulde tillige som Degn forestaae Sengen i Kirken, og til Lettelse for Skolens Kasse have sin Indtægt af Degnekornet og Offeret. For at spare desmere skulde der for disse faa Personer ingen særskilt Huusholdning finde Sted, men saavel Læreren som Disciplene skulde spise ved Forpagterens eget Bord.

Men endogsaa ved den saaledes frembragte Besparelse vilde det varet længe, inden den ødelagte Skole kunde kommen paa Fode igien, hvis den ved egne Kræfter skulde arbeidet sig frem af sitr Intet: den hentærede og fra Dødens Arme nylig udrevne Syge kommer kun langsomt til Kræfter. Vel havde den nye Bestyrelse faaet afbetalt en Deel af Gielden, og sørget for at skaffe Beboere i adskillige af de øde Bøndergaarde; men af disse nye Beboere var det saa langt fra Stiftelsen strax kunde (192)

- a.) Dette var de fire, som Skolen efter det Resenske Stipendium af 1624 og det Luxdorfske af 1691 var forbunden at underholde.

Venter Fordeel, at den endog det første Aar maatte anvende ei ubetydelige Summer paa at skaffe Gaardene Besætning af Heste, Køer, o.dsl., og desuden betale deres Skatter. Af Omhu for Stiftelsens Vel, og ”for at Fundatorum christlige Intentioner kunde opnaaes” (som det hedder i den kongelige Resolution) besluttede derfor Hans Maiestæt at eftergive alle Godsets resterende Skatter, og i April 1731, atter at udnævne Generallieutenant Gregers Juel til Skoleherre.

Med Virksomhed antog denne Mand sig strax den ødelgte Stiftelse. Disciplenes Antal forøgede han til ti, Lærernes til to, og sørgede ogsaa for at skaffe disse en anstændigere Lønning b). Til Ordens Fremme gjøre Juel mange ypperlige Bestemmelser. Istedetfor Arrild Hvitfelds Skolelove, som hidtil havde været gieldende, gav han nye og gode Reglementer, saavel for Lærernes og Disciplenes Forhold i Almindelighed, som for Undervisningen (193)

- b.) Rector fik i Løn 100 Rigsdaler, og som Kostpenge (fordi han var gift) 50 Rdlr.; dog blev han derfor ikke fritagen for, under Spiisningen at være tilstede ved Skolens Bord. Hørerer fik 40 Rdlr. Og fro Kost, og Degneofferet i Kirken skulde deles lige mellem dem begge. Degneopvartningen i Kirken, hvortil der blev antaget en Substitut, som Skolen lønnede imod at Degnekornet skulde tilfalde Skolens Kasse. Indtroduction og Nytaar af Disciplene

(som tilforn, lige siden Skolens Oprettelse, havde været Brug) maatte der efter Juels Instrux aldeles ikke tages. Det kan ved denne Leilighed erindres, at ingen af Skolens Personer har fra den Tid af havt noget med Degnetienesten at bestille.

i Særdeleshed. Men for at have Alt, hvad der angaaer Underviisningen og de egentlige Skolelove, samlet paa eet Sted, ville vi her indskrænke os til at bemærke, at alle Juels Foranstaltninger synes at love Stiftelsen i sin nye Bestyrer en virksom, selvtænkende og for den Bedste aarvaagen Patron. Han havde saaledes besluttet, allerede i det følgende Aar at begynde paa de deels faldefærdige, dels nedfaldne Bygningers Istandsættelse, og desuden end mere at forøge Disciplenes og Lærernes Antal; men uden af faae disse nyttige Planer udførte døde han, i December 1731, samme Aar han havde modtaget Bestyrelsen. Han var den sidste Skoleherre af Stfternes Familie c).

Da nu Ingen meldte sig eller fandtes, enten af Trolles eller B. Gøyes Slægt, som efter Fundatsen kunde ansees berettiget til Stiftelsens Bestyrelse, saa udnævntes under 18 Jan 1732 Stiftamtmanden Kammerherre Johan Ludvig Holstein d) og Biskoppen Christen (194)

- c.) Han nedstammede fra Birg. Gøyes Farbroder, Henrich Gøye til Gisselfeld, saaledes: Henr. Gøye – Eskild Gøye – Henr. Gøye til Krenkerup – Ide Gøye, gift med Jens Juel til Lindberggaard – Peder Huel til Ørslevkloster – Gregers Juel (See Juelernes og Giørernes Stamtavler i Hoffmans Portr. Histor.).
- d.) Holstein blev et Par Aar derefter (1735) Oversekretær (Præsident) i det danske Cancellie, og siden Patron for Universitetet (1740), Præsides i det Kgl. Videnskabernes Selskab i Kbhavn, General-Kirkeinspectør, Præsides i Collegio de cursu evangelii promovendo, Greve til Lethrabort, Ridder af Elefanten, Geheimraad i Geheime-Conseilet.

Worm til at ”paatage sig Bestyrelsen i Skoleherrens Sted”; og det fastsattes, ”at de skulde aflægge aarligt Regnskab til Cancelliet, men Fogden skulde igien aflægge Regnskab til Cancelliet, men Fogden skulde igien aflægge Regnskab til dem, og han, saavel som alle Skolens øvrige Betiente, af dem dependere.” Og med Bestyrelsens Overdragelse til disse to Mænd begynder med Rette en ny Epoke i Herlufsholms Historie. Med utrættelig Iver arbejdede Holstein og Worm paa at fremskynde Stiftelsens Opkomst, og deres Bestræbelser vare ikke frugtesløse. Fra den usleste Forfatning skulle vi nu se Skolen selv, Godset, Bygningerne, kort: Alt, i en lang række af Aar med faste og stadige Skridt vandre fremad til Flor. I en Tid af fem Aar bestyrede disse nye Skoleherrer Stiftelsens Anliggender i Forening; men fra Worms Død 1737 var Holstein ene Skoleherre.

Hvad der mest trængte til hastig Hielp, var: de forfaldne Bygninger, som nu i mange Aar havde henstaaet uden Reparation e), og disses Istandsættelse blev (195)

- e.) I hvad Stand Bygningerne vare, kan sluttes af det Overslag som blev giort over deres Istandsættelse: Kirkens og Taarnets Reparation blev anslaaet til 1910 Rdlr.; Kornladens og Studehusets til 1260 (af Ladens Grundmuur, som var 76 Al. Lang, maatte de 63 Alen ganske i Grunden nedrives); Kohusets til 800 Rdlr. Ved Enden af Laden (hvor Forpagterboligen siden efter kom til at staae) laae 18 Fag Huus (som tildeels havde været Tinghus) ganske nedfaldne, og deres Opbyggelse blev anslaaet til 472 Rdlr.; alt foruden hvad der skulde tillægges af Skolens Skove. Man betænkte nu, at Stiftelsens hele aarlige Indtægt var 2600 á 2700 Rdlr, og at Pengenes Værdi var saadan, at en

derfor af de nye Bestyrere strax besluttet; men Midler dertil havde Stiftelsen ikke; den nødvendige Capital maatte altsaa (efter kongelig Tilladelse) laanes. For at spare saa meget mueligt, lod man en Teglovn indrette til at brænde de fornødne Steen: og for de Bygningsmaterialier, som udenrigs fra indførtes, udvirkede Holstein Toldfrihed. Alle Bygninger bleve saaledes efterhaanden istandsatte, og de nedfaldne opbyggede. Alt, hvad der byggedes, sørgede Holstein for, blev baade smukt og trofast Arbeide; men især udmærkede sig blandt disse hans Bygninger den skønne grundmurede Lade, som han paa meget lidet nær lod ganske fra Grunden opføre, og som endnu indtil denne Tid maaskee ikke i hele Landet har havt sin Mage f). De forhen forfaldne Bygninger stode nu færdige; men Skolen havde og derved paadraget sig en Gield, der skulde afbetales. For des snarere at opnaae dette, uden paa nye at falde Regieringen til Byrde, havde Holstein den heldige Idee, med Kgl. Tilladelse at oprette et Classelotterie, saaledes indrettet, at der af hver Gevindst over 500 Rdlr. Skulde, til Fordeel for Herlufsholm, fradrages 12 Procent, og af de mindre Gevindster (196)

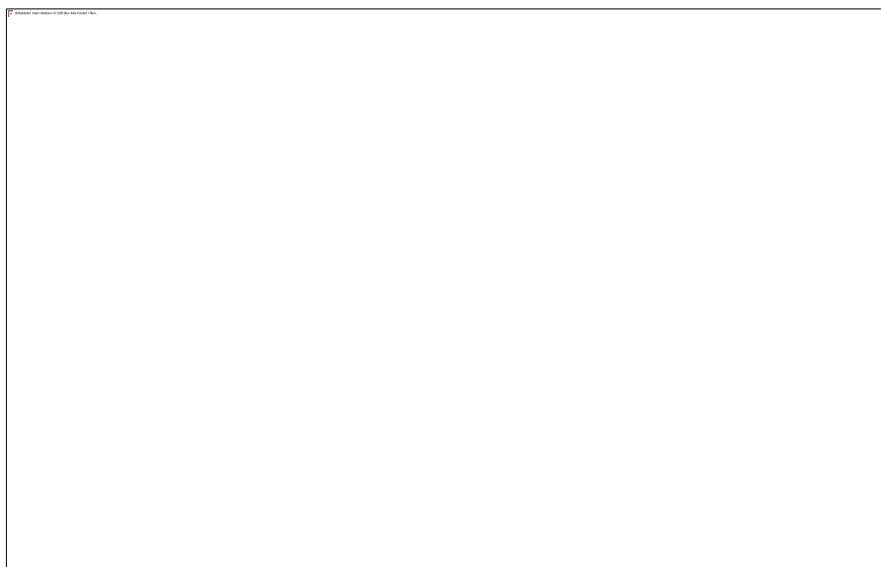
Tønde Ruf beregnedes til 8 Mk., en Td. Byg til en Rdlr., en Td. Havre til 3 Mk. Det giorte Overslag beløb sig altsaa til 4442 Tønder Byg.

- f) Ved de Forandringer, som af Skolens nuværende Bestyrer ere foretagne med Hovedgaardens Marker, blev denne Lade overflødig, og derfor i Aaret 1806 nedreven, og en ny Skolebygning opført paa den forrige Lades Grund; men Tømmeret af den gamle Bygning befandtes fuldkommen tienligt til igien at anvendes i den nye.

10 Procent g); og denne Plan havde saa heldigt et Udfald, at den største Deel af Bygningsomkostningerne derved tilveiebragtes: efter alle fradragne Omkostninger var nemlig Stiftelsens rene Fordeel af Lotteriet noget over 3700 Rdlr. Men den havde endnu mere Gield at betale; den trængte endnu til mange Forbedringer, til hvilke dens sædvanlige Indtægter ei vare tilstrækkelige; og Holstein, den ømme Fader, der ei vilde overlade sit Barn til sig selv, saalænge det endnu trængte til hans Understøttelse, undlod derfor ikke, ved alle Leiligheder hvor det uden Andres Fornærmelse kunde skee, at benytte sin Indflydelse hos Regieringen til at afhielpes Stiftelsens Trang. Det var i den Tid ikke ualmindeligt, at enten Embeder overdroges, eller Rangtitler og Adelskab tilstodes, imod at erlægge en vis større eller mindre Pengesum til offentlig Brug; men af de saaledes indkomne Penge sørgede Holstein stedse for at endeel tilskød hans Yndlingssted. Og de Summer, han paa denne Maade forskaffede Stiftelsen endog 3000 Rdlr., uden at nævne de mindre Summer. Ved de saaledes tilveiebragte Penge, ved klog Sparsomhed, og endelig ved mere og mere at ophielpes Bønderne, bragte Holstein det omsider saa vidt: at han ei alene kunde afbetale Skolens hele Gield, men endog (197)

- g) Af de ved disse Procenter vundne Penge skulde Herlufsholm svare 1500 Rdlr. Til en anden offentlig Stiftelse; det øvrige skulde den selv beholde. Planen til Lotteriet blev udkastet af daværende Regne-Informator hos Kronprindsen, siden Etatsraad, Chr. V. Clausberg.

Beholde Penge tilovers til at foretage sig flere og flere betydelige deals Forskønnelser ved Bygningerne og Gaardens Omegn, deals væsentlige Forbedringer ved Skolen, Skovene og Bøndergodset. Eet af disse Holsteinske Mindesmærker er den anseelige, af tilhugne

Kampestene opmurede, og af sex Hvelvinger bestaaende Bro, som formedelst sit Jernrækværk er bekjendt under Navn af Jernbroen, og som paa den Tid, den byggedes, ikke lettelig udenfor Hovedstaden skulde finde sin Mage h). Ham have vi og at takke for den skønne Allee, som i en Længde af henved en Fierdedeel Miil, fra to forskellige Sider fører til Gaarden i); hvert Træ i den han har ladet plante; hver

Steen i den har han ladet lægge. Men han udførte ikke saadanne Arbeider ved Bøndernes Sved; vel kunde han, for at faae slige Arbeider des lettere udførte, betient sig af disses Hoveriepligtighed, men han vilde ei ved at paalægge Bønderne overdrevet Arbeide svække Grundpillerne til Skolens Velstand, og lod derfor dette Arbeide forrette ved nogle Compagnier Soldater, som (198)

- h) Pontoppidan omtaler den derfor (i Danske Atlas) som en Bro, der paa andre Steder fortiente at efterlignes.
- i) Denne Allee blev ikke anlagt der. Hvor den forrige Vei gik; Landeveien gik nemlig tilforn igiennem Radmandshaugen, paa et Sted hvor man endnu tydelig seer en Udhugning imellem Træerne, over en Træbro, som var omtrent lige ud for Gaardens Hovedbygning, langs op ad Ladegaarden. Denne Træbro kostede Skolen betydeligt at vedligeholde, fordi den idelig ødelagdes i stærk Vandløb; dens Afskaffelse var altsaa en aarlig Besparelse for Stiftelsen. han til den Ende havde erholdt Tilladelse til at lade komme fra Kiøbenhavn. Hvo hat i de forhen saa yndige Philosophgange (af hvilke der nu desværre ikke er meget uden Rudera tilbage) nogentid nydt den blide Naturs Tilløkkelser; hvo gaaet her, medens disse Gange endnu vare nogenledes istand, og i krumme Bugter snoedes sig imellem en Hær af mindre og større Parker, uden at føle sig giennemtrængt af Taknemmelighedsfølelse for den Mand, hvem disse Anlæg skyldte deres Tilværelse. Disse saakaldte Philosophgange bleve vel ikke egentlig anlagte af Holstein; allerede fra Munketiden havde de, saavelsom den Mængde Fiskeparker, mellem hvilke de bugtede sig, deres første Oprindelse; men da de for Holsteins Tid vare deals saa tilgroede, deals saa forhuggede, at det neppe var at kiende, hvor de havde været, saa lod dem beplante og istandsætte; og de paa begge Steder hensatte Bænke indbøde til vederqvægende Hvile. Folkeparkerne i og omkring Gaarden lod han oprense, forbinde med nye Sluseværker, og besætte med Karper, Karudser og anden Fisk. Til Prydelse for Gaarden, og til Behagelighed for dem, som ønskde at nyde Konstens og Naturens Tilløkkelser forenede, lod han paa en venlig Plads mellem Gaarden og Aaen – hvor den ærværdige Munkeborg-kneisende paa den ene, og den sagterindende Susaa, bekrandet af

Skoven, paa den anden Side, frembøde en af de behageligste Udsigter, som dengang fandtes ved Herlufsholm – anlægge en aaben Lysthauge, beplantet blot med Blomster og Hækker, som endnu bærer Navn (199) af Ry-Hauge, skiondt næsten ethvert Spor af Haugeanlægget allerede i nogle Aar har været forsvundet k).

Til Skolehaugens saavel som Alleernes og de øvrige Spadsereganges Anlæg og Vedligeholdelse blev der af Holstein antaget en Gartner l); thi skiondt Skolehaugen nærmest var bestemt for Skolens Oekonomie, og Spisemesteren skulde høste Fordelen deraf, vilde Holstein dog ikke, at den skulde være blot Frugt- og Køkken-Hauge; den skulde tillige ansees som en Lysthauge for Skolen, hvortil Rector, Hørerne og Oldfruen havde fri Adgang, ikke alene for sig selv, men ogsaa for Fremmede de vilde medbringe, Ogsaa Disciplene havde Tilladelse, undertiden at fornøje sig der, dog under Lærernes Tilsyn. Med Hensyn dertil var Haugen anlagt, og skulde vedligeholdes. (200)

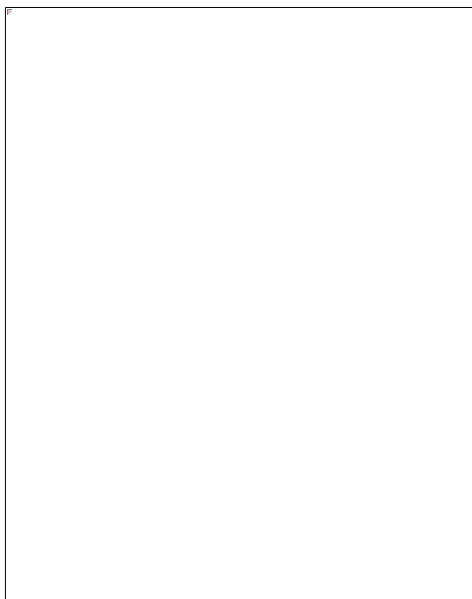
- a) I Begstrups Beskrivelse over Herregaardene i Sielland anføres den under Navn af Skoleherrens Hauge. Før Holsteins Tid var samme Plads vildt bevoksen med Træer; men at der dog ogsaa i ældre Tider har været Hauge, beviser Pladsens ældgamle Navn: Munkehaugen. For omtrent 30 Aar siden stode Hækkerne der endnu, og hele Anlægget kiendtes, skiondt allerede dengang meget forfaldet.
- b) Gartner havde Stiftelsen forhen holdt, lige fra sin Oprettelse indtil 1668. Ved den Forandring med Oekonomien, som da blev foretagen, afskaffedes Gartneren, og Skolens Hauge blev overladt Forstanderen til Dyrkning, dog paa Vilkaar at han skulde vedligeholde den, og deri plante og pøde aarlig fir Pære- og otte Æble-Træer. Fra den Tid af og indtil Holstein holdtes afvexlende undertiden Gartner, undertiden ikke. Saaledes sørgede Grev Holstein bestandig for at forskionne Herlufsholms nærmeste Omegn, at Pyntelighed og Orden overalt kunde findes. Skovene skaanede han, saa meget mueligt; og for at forebygge saadanne Uordener, som forhen havde fundet Sted, medens Brændudviisningen skete af Ridefogden, havde Holstein og Worm, saasnart Stiftelsens Bestyrelse var bleven dem overdragen, truffet den Foranstaltning, at den aarlige Udviisning altid skulde foretages af den Kongelige Oberførster, hvilken da med det samme skulde syne Skovene og paasee, at de ikke mishandlede. m)

Ved Bestyrelsens Overdragelse til Grev Holstein, bestod Skolen ikkun af 10 Disciple og to Lærere. Dette Antal var altfor ringe efter Stiftelsens Bestemmelse. Men Holstein var for klog og sindig til at gaee overilet tilværks, og for betænksom til at paalægge Stiftelsen forøgede Udgifter, før han var forvissat om, at den og kunde bære disse: han tænkte derfor ikke paa at forøge Disciplenes Antal, inden han iforveien havde (201)

- c) Denne Bestemmelse vedblev at følges indtil strax før sal. Geheimeraad Brandts Død (da den Kgl. Oberførster, som denne Forretning i endeel Aar havde været overdragen, nylig ved Døden var afgaaet). Siden (1805) erholdt Stiftelsen sin egen Forstinspectør; men da Overtilsynet med Skovene senere atter blev henlagt under Forvalteren, saa besørges nu Unviisningen af ham og Skovrideren, samt to af Retten udmeldte eedsvorne Mænd, som dog ikke maae være af Skolens Gods. tilstrækkelig forøget Skolens Indtægter. Men forinden dette kunde iværksættes, skulde ogsaa hele Hovedbygningens Indretning forandres; den trængte til baade at indrettes bekvemmere og skionnere; men især undergik de tvende Fløie af samme (Tab. I., B. og C) meget betydelige Forbedringer: de forrige mørke Værelser med deres smaa Blyvinduer forandredes

her overalt til lyse og smagfulde Sale; Steengulvene maatte vige for Brædegulve, og forøgede Trælofter for den hvide Gipsning. Den forrige Spisestue (et stort hvælvet Kiælderværelse) bestemtes til Vaskerhuus, da en moderne Spisesal et andet Sted indrettedes; og Disciplenes forrige Conventstue blev deels til Ølkielder, deels til Tingstue. De forrige Lectier, som af Mangel paa Kakkelovne blot kunde bruges om Sommeren (da Lærerne om Vinteren maatte læse hver paa et ved Siden af hans Kammer beliggende Værelse, som kaldtes Vinterlectie) forvandlede til et stor smagfuldt Auditotium, bestemt deels til Brug ved offentlige Høitideligheder, deels til dagligt Forfriskningssted for Disciplene, naar Veiret ei tillod dem at lege i fri Luft; og bekvemmere Lectier, der kunde bruges baade Vinter og Sommer, indrettedes i den ene Ende af Rectorboligen. De to øverste Etager i den vestlige Deel af Hovedbygningen (Tab. I, A.) bleve indrettede til 13 Værelser for Disciplene, en rummelig Sygestue, og i hver Etage Værelser til een af Hørerne m). Et til Maltgiøren (202)

m) Paa hvert Kammer laae to Disciple. Kammerets Møblering var en Seng med Gardiner, to Træstole og et Bord, men ingen Kakkelovn. Sengeklæder maatte Disciplene selv skaffe (hver til en halv Seng). Hvert Discipelkammer var paa eet Fag (hvoraf to Værelser Forhen anvendt Loftsrum indrettedes til tvende rummelige Værelser for Oldfruen. At opregne alle Forandringer med Bygningerne vilde være for vidtløftigt; kun dette maa tilføies, at Hensigtsmæssighed og Smag aldrig savnedes ved Holsteins Indretninger. Saasnart alt dette saaledes var forberedet, kunde den forehavende Hovedforbedring ved Skolen tage sin Begyndelse, og den 7 September n) 1755 blev bestemt til denne vigtige

Forandrings høitidelige Indførelse. Paa denne Dag ankom den nye Rector o) Professor Berenth, tilligemed endeel nye Disciple, hvis Antal for det første var bestemt til 20. I Forhold til Disciplene forøgedes og Antallet af Lærere og Betiente. Alt ved Skolen ordnedes nu efter en fast og vel giennemtænkt Plan; og Holstein holdt derefter stadigt Øie med, at denne Plan fulgtes med Nøiagtighed, ligesom den var udkastet med Betænksomhed. Men da disse i Henseende til Underviisningen og Opdragelsen foretagne Forandringer skulle omtales i det følgende, saa forbigaaes de her.

Holsteins inderlige Kiærlighed til Stiftelsen, og Lyst til at gavne den, kølnedes aldrig; han ophørte ikke at virke for dens Vel – før han ophørte at leve. Den 29 Januar 1763 var den for Herlufsholm sørgelige Dag, der berøvede Skolen denne sin Fader og anden Stifter, (203)

paa nederste Gang vare i Taarnet), Sygestuen paa to Fag med Kakkelovn. Andenlectie-hørerne havde to Værelser ved den nordligste Ende af nederste Gang; Førstelectiehørerne havde det nordligste Hiørnekammer paa øverste Gang.

n) Grev Holsteins Fødselsdag

o) Den forrige Rector Mag. Buck var død kort forhen.

hvis Roes min Pen er for svag til at skildre, som han fortiente det; hvis Historie ikke kan skrives uden at skrive en Lovtale. I lykkelige Herlufsholm, om Holsteins Aand altid maatte hvile over dine Styrere! I eet og tredive Aar nød Stiftelsen hans Faderlige og vise Pleie:

nedsunken i Armod og Gield modtog han den, næsten tom for Disciple og Lærere, med ødelagte Bygninger, ødelagte Bønder, ødelagt Skove; men Alt efterlod han i den mest blomstrende Tilstand p), og Skolen, alle Forbedringer uagtet, ikke allene gieldfri, men endog med en Capital af tyvetusinde Rigsdaler paa Rente. Som anført, gav Holstein Skolen en ganske ny Organisation; men de Indretninger, han gjorde, vare ei alene nye – de vare og hensigtsmæssige. Ingen Forandring indførtes, inden han nøie havde giennemtænkt den, og forvisset sig om, at det Nye, han vilde indføre, var bedre end det Gamle, han forkastede; hans Forandringer vare derfor sande Forbedringer. Men ikke alene det nødvendige sørgede han for, ogsaa for det blot Behagelige og Nyttige. Saaledes vilde han f. Ex. At Skolen skulde vise de Fremmede, der undertiden kunde besøge den, enten for at see til deres Børn eller Bekiendtere eller af andre Aarsager, den samme Giestfrihed, man kan vente af enhver liberaltænkende Privatmand. Saadanne Fremmede kunde nemlig af Rector eller Oldfruen paa Skolens Regning indbydes til dens (204)

- p) Hvor meget Bøndernes Velstand havde tillagt under Holstein, sees deraf, at deres Skatterestancer ved hans Tiltrædelse var over 1000 Rdlr., men ved hans Død 1763 ikkun 44 Rdlr.

Bord q), og for at de kunde blive anstændigt beværtede, havde han endog anviist Viin til dette Brug, ligesom han og havde bestemt, at de med Lærerne havde Adgang til Skolens Hauge. Til Rectors Brug havde Adgang til Skolens Hauge. Til Rectors Brug havde han ladet bygge en Stald, men derhos bestemt, at den tillige skulde tiene til Giestestald for saadanne Reisende. Saaledes viste sig hans Betænksomhed endog i det Mindste.

Grev Holsteins Valgsprog var ”ordine cuncta vigent”; (alle blomstrer i orden) og dette Valgsprog fulgte han troligen. Uaget sine mange viftige Forretninger, som Statsminister, Cancellie-Præsident og Universitetspatron, kom han dog nogle Gange aarlig til Herlufsholm, og opholdt sig her da altid nogle Dage, ofte endog med sin hele Familie. Han gik da omkring med vedkommende Betiente, for med egne Øine at eftersee, hvad der trængte til Forandring eller Forbedring, hvilket han alt indførte i sin Tegnebog, og udstædede da derefter de fornødne Ordres. Naar han næste Gang kom hertil, gik han atter omkring med sin Tegnebog, for at eftersee, hvorledes det sidst Anordnede var udført; og hvis da Noget stod tilbage, matte Vedkommende gjøre ham Rede for Grunden dertil; men ikke lettelig vovede Nogen at vise sig efterladet i sine Pligter under en Mand, der brugte sine egne Øine saa meget som Holstein.

Ved alle Leiligheder søgte han at opmuntre Skolens Lærere til tro og nidkiær Opfyldelse af deres Pligter; vel (205)

- q) Til Beviis paa Stiftelsens Giestfrihed kan det anføres, at de Maaltider, som Fremmede havde nydt ved Skolens Bord i de 8 Maaneder fra 7 Seot. 1755 til 1 Mai 1756, beløb sig til 259. At dette dog ikke var nogen ny Indretning af Holstein, er forhen viist.

Fordrede han af dem alle streng Arbeidsomhed (maaskee endog han i denne Henseende fordrede vel Meget), men saa vidste han og at gjøre dem deres Stilling i andre Henseender behagelig. Isærdeleshed viste han Skolens Rector al mulig Opmærksomhed, og stræbte ved alle Leiligheder at forbedre hans Kaar r). For at forøge saavel Lærernes, som Skolens øvrige Beyentes Indtægter, uden dog at falde Skolens Kasse til Byrde, forhøiede han de betalende Disciples (deskik i Afsnitte om Rectorerne. saakaldte Exspectanters) aarlige Afgift til 100 Rigsdaler, hvoraf omtrent det Halve betaltes for Kosten, medens Resten skulde deles

imellem Lærere og Betiente s). Ogsaa for de Disciple, som Stiftelsen ellers holdt frie, fastsatte han (206)

- r) See mere herom i Professor Bernths Characteristik i afsnittet om Retorerne.
- s) Af disse 100 Rdlr. fik Spisemesteren 52 Rdlr; Bibliotheket 3 Rdlr.; Rector 26 Rdlr. 3 Mk. 4 sk; den anden Hører 3 Kroner = 2 Rdlr. 12 sk.; Sognepræsten, (som Lector i Theologie og Hebraisk) 4 Kroner = 2 Rdlr. 5 Mk.; Høitidsoffer (til præsten 2 Mk., og til Hørerne, som havde Degneofferet, 1 Mk. hver Høitid) 1 Rdlr. 3 Mk; Oldfruen 3 Rdle; Dugsvenden 2 Rdlr; Skolens Vaskerpiger 1 Rdlr. Forhen betalte en Expectant blot for Kosten; og den aarlige Betaling herfor var 30 Rdlr. Lige fra Skolens Oprettelse havde der næsten uafbrudt været saadanne betalende Disciple, som havde Navn af Exspectanter, fordi de gik over blandt de frie. I Grev Holsteins Tid havde Skolen sædvanlig fire a sex saadanne Exspectanter. Noget vist at betales af hver til Fordeel for Lærerne; dog var denne Afgift for hver enkelt Discipel saa ringe, at den ei kunde findes trykkende t). Degnekornet, som af Juel var henlagt til Skolens Kasse, blev af Holstein atter tilstaaet Hørerne, som tillige vedbleve at beholde Degneofferet til Deling.

Men den Omhu, hvormed Skoleherren saaledes stræbte at forøge Lærernes Indtægter, var ikke det eneste Middel, hvorved han forsøgte at oplive og vedligeholde disses Embedsiver. Den Overbevisning, at man ved at arbeide med Nidkiærhed ikke arbeider upaaskønnet, er for den ærekiære Lærer en Spore, der virker mere end Sølvet; og næst den behagelige Selvbevidsthed, at have bidraget hav man kunde til Menneskers intellektuelle og moralske Dannelse, og Haabet om mange af disses Kiærlighed og Erkiendtlighed i Fremtiden, er ophøiede Forefattes Bifald og Agtelse en Opmuntring, der ikke lidet bidrager til at gjøre Skolemanden sit Arbeide behageligt; og denne Opmuntring savnede Lærerne aldrig under Holsteins Bestyrelse. Selv kiendte han Videnskaberne, og agtede de, og deres Dyrkere; selv ønskede han at kiende Enhvers Duelighed, og vidste at bedømme og paaskønne den. (207)

- t) Efter Holsteins Bestemmelse skulde hvar Discipel ved sin Ankomst i Skolen gibe Introduction: til Bibliotheket 3 Rdlr.; til Rector 6 Rdlr.; til den Hører, i hvis Lectie han kom , 2 Rdlr.; Oldfruen 1 Rdlr.; Dugsvenden 1 Rdlr. Til Nytaar skulde gives til Rector 5 Rdlr. At give Nytaar og Introduction havde ogsaa forhen, bestandig været Brug, men ikke fastsat som Rettighed. Holsteins sande Glæde var det at overvære Underviivnsninge og Disciplenes Lege; og jo muntre han da fandt Ungdommen, des kiærere var det ham. Men hvorledes skulde vi bedre kunne fremsætte hans Forhold mod Disciplene, end med eb Mands Ord, hvem Herlufsholm gjør sig en Ære af at regne blandt sine Fostersønner, som endnu med Varme erindrer sig Holstein, og hvis Roes som Øienvidne maa have dobbelt Vægt. "Greve Holstein" siger Professor Horneman u) "kom ofte til Herlufsholm; det var en Fest for Disciplene, naar hans Ankomst forkyndtes; hans første Forretning var hvergang, at gaae fra Vognen ind i det Værelse, hvor alle Disciplene vare samlede, glædes ved at see dem glade, og tale et Par Ord til hver især fra den første til den sidste; han bivaanede Underviisningen i Skolen med deltagende Opmærksomhed indtil Spisetimen; saalænge han var paa Gaarden, matte hele Skolen spise i samme Værelse son han, og nogle af Disciplene vechselviis hver Dag ved hans eget Bord med ham selv og hans Familie og andre indbudne Fremmede v) Desciplene

beholdte især den Dag i levende Erindring, da han med sin Medarbejder i det Geheime Stas-Raad, Greve Bernstorff, delede den Glæde, han følte over at see sig (208)

- u) See Dr. C. F. Hornemans Levnet i Fallesens Magasin for Religionslærere 1796 (ogsaa særskil aftrykt).
- v) H. meldte sædvanlig sin Ankomst forud; men da han nogle Aar før sin Død var bleven Eier af Næsbyholm (et Herresæde et Par Miil fra Herlufsholm), kom han ofte derfra uanmeldt, blev en Dag over, og spiste da ved Disciplenes Bord deres sædvanlige reglementerede Kost. Omringet af saa mange unge Mennesker, hvilke alle elskede ham som Velgiøre og Fader. Ved samme Bord med Statens første Mænd Holstein og Bernstorff sadde og nogle af Skolens ikke adelige Disciple. Det var et yndigt Syn at den den ærværdige Olding hver Aften sidde i sit Kammer og tage Deel med den forsamlede Mængde i Uskyldighedens Lovsange til den Høiestes Ære; himmelsk Glæde smilede i hans Øie, hellig Andagt taledes af hver hans Mine, og aflokkede de unge endnu skyldfrie Hierter det brændende Ønske: o at du engang kunde nærme dig Graven saa rolig, som han!”

Underviisningen og Opdragelsen. 1729 – 63.

Tidens Strøm ruller frem; Menneskenes Tænkemaade og Vedtægter forandres: hvad Fortiden antog for rigtigt og godt, forkastes af Eftertiden; og saa ere de menneskelige Indretninger, som efter Seklers Forløb ville endnu i deres oprindelige Form findes passende til Tiderne. De Skolelove og den Underviisning, som i Aarene 1567 og 1605 bleve med Bifald antagne, kunde ikke tilfredsstille de Forandringer, Begyndelsen af det attende Seculum maatte gjøre; og dog var der fra Arrild Hvitfeldts Tid indtil forrige Periodes Slutning aldeles Intet i de Herlufsholmske Skolelove udtrykkelig forandret. Men skøndt Ordinantsen og de Hvitfeldske Love endnu vare Skolens eneste Rettesnor, da man intet Nyt havde sat i deres Sted, og skøndt de Hvitfeldske Love endog vare at Etatsraad Brahe fornyede, saa bleve de dog i de stedse Punkter ansete som forældede og derved ugyldige. Ved (209) Skolens nye Indretning blev det derfor nødvendigt at tænke paa en Forbedring i Skolelovene; og at dette var en af de første Punkter, hvorpaa Generallieutenant Juel henvendte sin Opmærksomhed, saasnart han i Aaret 1731 var udnævnt til Skoleherre, er forhen omtalt. Med Underviisningen foretog han strax den Hovedforandring, at han afskaffede den i Logik, Rhetorik x) og Mathematik, og indførte derimod Geographie, Verdenshistorie, Tydsk, Regning, Skrivning og Musik y) (210)

- x) Hvad Skolen tabte ved disse Videnskabers Afskaffelse, sees bedst af dens forrige Rectors Mag. Steensens Aaret derpaa (1732) til Regieringen indgivne Betænkninger om Skolevæsenets Forbedring, hvori det hedder, at Rhetorica, paa den Maade den i Skolerne lærtes, ikke kunde ansees for andet end en blot Glosebog; og af Logiken, ”siger han, ”hvormed Skolerne hidtil have banet sig selv Veien til Pedanterie, har man slet ikke lært andet end at formere en Syllogismus” (Nyerups latinske Skolers Historie S. 189 og 190).
- y) Underviisning i Skrivning og Musik havde allerede ved Skolens første Indretning været indført See Pag. 76), men var, som det synes, igien gaaen af Brug. Siden havde man vel atter tænkt paa st indføre Musikunderviisning i Skolen; thi efter en Contract af 1720 havde Musikant Westermann i Nestved Møllervænget i Fæste for 24 Rdlr. aarlig, imod at han, hvis Skolehrren forlangte det, skulde. Istedetfor at erlægge bemeldte Afgift, lade to Instrumentister møde hver Onsdag og Løverdag Eftermiddag, to Timer ad Gangen, og uden

Betaling undervise dem af Disciplene, som vare oplagte til Musik. Men dette blev aldrig forlangt af Skoleherren.

Og Underviisningstimerne bleve med det samme betydelig forøgede.

Underviisningen i Skolen skulde være: om Sommeren Kl. 7 – 12 og 2 – 5; men om Vinteren: Kl. 8 -12 og 2 – 5.

Den første Lectie hele <skolen over skulde være: Luthers danske Katechismus. For resten skulde der til Kl. 10 læses Latin, Græsk og Hebraisk.

Fra Kl. 10 til 12 skulde Rector undervise alle Disciplene z), saavel Hørernes som sine egne, Onsdag og Lørdag i Regning og Skrivning, men de øvrige fire Dage i Tydsk, almindelig Verdenshistorie og Geographie, og isærdeleshed søge at giøre dem Landkortene nøie bekiendte; og til dette Øiemed forærede Juel selv Skolen et Atlas med halvtredsindstyve Kort a)

Om Eftermiddagen Kl. 2 – 5, de fire Dage om Ugen, giordes latinsk Stiil, og forklaredes Auctores og Poeter. Onsdag og Lørdag-Eftermiddage læstes der ikke; men om Onsdagen skulde Hørerer undervise Disciplene i Vocalmusikken, og Lørdag-Eftermiddag syne over med dem paa de Psalmer, der den følgende Søndag skulde bruges i Kirken.

Kl. 5 – 6 de fire Dage om Ugen skulde Hørerer ”exercere Disciplene i at lege paa eet eller andet musikalsk Instrument.” (211)

z) Skolen havde dengang ikkun 10 Disciple og 2 Lærere.

a) I det første Aar af <forfatterens Skolegang brugtes endnu dette Atlas; men uden Tilsyn laae det omslængt paa Skolen, og var næsten ødelagt.

Fir gange aarlig skulde Rector examinere Disciplene overalt; og eengang aarlig, nemlig Ugen efter Sanct-Hans-Dag, var der Forflyttelse i Skolen.

Om Formiddagen begyndte, og om Eftermiddagen endte Underviisningen med Bøn og Sang; og dette var ingen fort Sand b). Ligeledes blev der baade før og efter Maaltidet siunget Psalmer, og desuden læst til og fra Bords. Men det var ikke nok med disse Andagtsøvelser: hver Morgen Kl. 5½, og hver Aften Kl. 9 var der Lovsang, som holdtes, efter Rectors Godtbefindende, enten paa Lectien eller paa Spisestuen, og hvergang bestod af to Psalmer og en Bøn; og end videre hver Formiddag (Kl. 6 om Sommeren, 7 om Vinteren), og hver Eftermiddag Kl. 1, Chorsang i Kirken, som om Søndagen, under Navn af Aftensang, og om Mandagen var meget vidtløftig, men de øvrige Dage bestod hvergang af blot to Psalmer c). Ved Lovsang og Chorsang skulde (212)

b) For Læsningen blev 1) siunget en dansk Psalme; 2) læst en latinsk Bøn; 3) siunget et lat. Vers. Efter Læsningen om Eftermiddagen Kl. 5. 1) siunget en latinsk Psalme; 2) læst en latinsk Bøn; 3 og 4) to smaa latinske Vers; 5) Pater noster; 6) en Psalme.

c) Søndag Eftermiddag var Chorsangen følgende: 1) en Psalme; 2) Een af Disciplene messer Søndagsepistelen i Chorsdøren; 3) Choret synger Kyrie eleison; 4) Collecten colleteres af samme Discipel i sit Sæde; 5) en Psalme; 6) Een af Disciplene læser i Chorsdøren den første Davids Psalme. Mandag Formiddag og Eftermiddag var Chorsangen med Messe o. s. v. rnfnu vidtløftigere end Søndag Eftermiddag. Søndag Morgen holdtes ingen Chorsang; men frend de gik i Kirken maatte Disciplene tilligemed Lærerne møde i Lectien, og der

Rector og Hørerer være tilstede; Rector valgte Psalmerne (de latinske undtagne), som skulde være deels danske, deels tydske, og forandres, naar Disciplene havde lært Tonerne. Saaledes bortødsledes daglig flere Timer paa Bøn og Sang, og paa at bibringe baade

Disciple og Lærere Væmmelse for Forretninger, der ikke burde være Nogen ligegyldige.

Juels Eftermand, Grev Holstein, indsaar ogsaa det Overdrevne i disse daglige

Andagtsøvelser, og indskrænkede dem derfor til Lovsangen, Chorsangen samt Aftensangen Søndag-Eftermiddag. Af Holsteins Eftermand, Grev Thott, afskaffedes Chorsangen; og i de første Aar af sal. Geheimeraad Brandts Bestyrelsestid faldt Søndags-Aftensangen efterhaanden bort af sig selv, efterat den iforveien Tid efter anden havde undergaaet adskillige Forandringer; saa at man nu af alle ovennævnte Andagtsøvelser blot har beholdt Lovsangen, dog i en noget indskrænket Form.

Af Juels Instruxer, ved hvilket han søgte at fremme Sædeligheden, Orden og Flid i Skolen, anføres her følgende Punkter som nogle af de mærkeligste.

”Rector haver mig flittig at tilmelde, hvorledes enhver Discipel isærdeleshed forholder sig i sine Studeringer, Lydighed, Opførsel og anden Honnêtité, som ziirer og anstaaer et ungt Menneske, paa det unyttige, vanartig, doven og uskikkelig Drog ikke skal gaae og oppebære Skolens Velgierning”.

”To gange om Ugen, naar Rector synes, skal han tage Hørerne til sig og visitere Disciplenes Kamre, for (213)

synge to Psalmer. Det her omtalte Bønne-Reglement var indrettet af Rector Werring efter Juels Ordre.

At see, hvorledes deres Opførsel der er, at de ikke have Kort eller slige fordærlige Ting hos sig.”

”Hørerne d) skal være Rector lydige i alt hvad der sigter til Skolens Nytte, og maae ingentid forsømme Lovsang eller Chorsang, ei heller gaae fra Skolegaarden forinden det er givet Rector tilkiende og skeer med hans Minde, saasom Disciplene stedse skal være under Lærernes Opsigt.”

Vi gaae nu over til den Periode i Skolens Historie, som stedse, fra hvad Side den end betragtes, fremskinner som en Stjerne af første Rang: Holsteins Bestyrelsestid.

Holstein blev Skoleherre 1732; men først med Aaret 1755 begyndte de Hovedforbedringer, han foretog sig ved Underviisningsvæsenet; thi han forehavende Planer medførte betydelig Forøgelse i Stiftelsens Udgifter, og deres Udførelse kunde altsaa ei begynde, før dens aldeles forfaldne Finantsvæsen først var bragt paa fode; og dertil udfordredes ikke kort Tid. Imidlertid vedbleve Juels Instruxer at være de giældende Love for Skolen.

Den 7de September 1755 blev den længe forberedte Hovedforbedring ved Underviisningen høitidelig indført. Disciplenes Antal var nu forøget til 20. Til disses Underviisning var der, foruden Rector, antaget tvende Hørere, og desuden fastsat, aat Sognepræsten skulde som Lector undervise øverste Classe i Religion og Hebraisk, og Spisemesteren hele Skolen i Skrivning og Reg- (214)

- d) Vel var der ved Skolen kun een Hører, da denne Instrux blev given; men Juel havde isinde at forøge baade Lærernes og Disciplenes Antal.

Ning. Til dette Lærerpersoneel kom endnu faa Aar senere en fransk Sprogmaster, samt en Lærer i Botanik og Physik e). Foruden at besørge Underviisningen skulde Hørerne og Sprogmasteren ugentlig og skifteviis under Rectors Overtilsyn, have Inspection med Disciplene udenfor Underviisningstimerne, og isærdeleshed møde med dem i Lovsang og Chorsang, samt have Tilsyn med dem i Forberedelstimerne og i visse bestemte Legetimer. For at have Tilsyn med Inventariet og Værelsernes Reenholdelse, samt besørge Skolens og Disciplenes Vask, og i Almindelighed have Tilsyn med sidstnævntes Reelighed og

Ordentlighed, blev der ved den omtalte Forandring i Skolens Indretning ansat en Oldfrue, der under sig skulde have tvende Piger, som Stiftelsen lønnede f). Visse Tider om Dagen skulde denne Oldfrue være tilstede hos Disciplene i deres Legetimer; hos hende samledes Ungdommen Middag og Aften før Spisetiden, for at hun kunde have Leilighed at paasee, om de alle vare vaskede, kæmmede, og i alle Maader reenlig og (215)

- e) Til dette Fag Valgtes en Doctor medicinæ, som fik Bolig paa Herlufsholm og tillige blev Stiftelsens Læge; men ved hans Underviisning udrettedes der næsten slet Intet; og, da Grev Holstein døde Aaret efter hans Ansættelse, tog han sin Afsked, og denne Lærerplads gik da ind igien.
- f) Forhen var Vasken saavel som Disciplenes Reenlighed og Værelsernes Reenholdelse bleven besørget, under Forstanderens Tilsyn, af en Vaskerske, som Skolen lønnede, men som ofte mere maatte forrette Forstanderens end Skolen Arbeide.

Ordentlig paaklædte; ved Spisebordet var det fornemmelig hende, som skulde paase, at Øllet og Maden var vedbørligen behandlet og tillavet. Desuden skulde hun ogsaa ved Bordet have Tilsyn med Disciplenes Sæder og Manerer. Deres Lintøi havde Disciplene vel selv i Forvaring, men hun skulde paasee, at de dermed omgikkes ordentligen, giemte det rene for sig, og det skidne for sig, samt at de to gange ugentlig, Onsdag og Søndag, forsynede sig med reent Lintøi. For dettes Reparation skulde hun og ligesaavel sørge, som for Vasken. Hvis det i Almindelighed kan ansees som afgjort, at den offentlige Opdragelse er des bedre indrettet, jo mere den nærmer sig den Huuslige, saa maae vi ogsaa erkiende denne Idee med en Oldfrues Ansættelse for grundet paa rigtige pædagogiske Principper. Ligesom Rector her forestiller hele Familiens Fader, der styrer Alt, og interesserer sig for hver enkelt Fostersøn, ligesaa vel som for det hele; saaledes skulde Oldfruen erstatte Opdragelingerne Savnet af deres Mødre. Og Forfatteren troer ikke at feile, naar han anseer Oldfruens Post (efter den Holsteinske Indretning) som den vigtigste ved Stiftelsen næst Rectors; naar en saadan Oldfrue var hvad hun burde; naar hun besad den Æmhed, og viste det Moderhjerter mod de Unge, der skulde være istand til at erstatte den Savnet af deres naturlige Moder; naar hun dertil var sindig og overbærende, og saa forstandig og selvstændig, som nødvendigt er for at kunne lede den ofte ubesindige Ungdom; meget vilde hun da kunne bidrage til at fremme de Unge til en vis Blidhed i Characterer, som desværre altfor ofte tabes ved den offentlige Opdragelse; meget vilde hun da kunne bidrage til, at Lyst til Orden og (216) Reenlighed blev herskende Tone blandt Instituttets Ungdom. Men for at kunne gandske opfylde sit Kald maatte saadan en Pleiemoder nødvendig besidde den fornødne Autoritet, og i Tilfælde, hvor det kunde behøves, ei savne den fornødne Understøttelse fra Rectors Side. Sieldent er det vel at finde hine forbrede Egenskaber samlede; men at dette dog er muligt; og jo sieldnere da en saadan Forening af fortrinlige Egenskaber er, des mere fortæner den, hos hvem de ere fundne, med Taknemmelighed og Agtelse et erindres. Men derom siden.

Endvidere blev der af Holstein ansat en Dugsvend, (=Taffeldækker), som foruden at dække og opvarte ved Bordet tillige skulde pudse Lærernes og Disciplenes Støvler og Skoe; vække Disciplene om Morgen til bestemt Tid; hielpe dem med at pudse deres Klæder og accommodere deres Haar; og i det hele være Disciplenes og Lærernes Opvarter; han skulde desuden til visse Tider som Opsynsmand være tilstede ved Disciplenes Lege, samt ledsage dem, naar de samtlige fik Lov at spadserere i Marken eller i Skoven. Ham paalaae der ogsaa at besørge Ringningen med Kirkeklokkerne, saavel de søgne Dage til Spiisningen, Lovsangen

og Chorsangen, som om Helligdagene; hvorfor han ogsaa af mange blev betitlet: Klokker *) (217)

*) Dugsvenden skule være en ugift Person, som skulde boe paa Skolen (i nuværende Vægterens Kammer, Tab. III, Oo. 3, a); men da han efter nogle Aars Forløb fik Tilladelse at gifte sig, fik han Bopæl i et Huus, som dengang laae for Enden af Alleen, imod lille Nestved, og som efter sin Beboer fik Navn af Klokkerhuset. For nogle og tyve Aar siden blev dette Huus nedrevet; og et andet, som i dettes Sted noget derfra blev opført, er det, som siden efter stedse har beholdt anførte Navn.

Det var Holsteins Grundsætning, som han ved mange Leiligheder yttrede: at Disciplene aldrig maatte være sig selv overladte. Ifølge denne Grundsætning blev det specielle Tilsyn med de unge Mennesker saaledes fordeelt imellem Lærerne, Oldfruen og tildeels Dugsvenden, at de til enhver Tid af Dagen vare under Opsyn. Følgende Tabel viser den daglige Anvendelse af deres Tid.

Disciplenes daglige Beskæftigelse efter Reglementet af 1755.

Om Søndagen og andre Helligdage:

Kl. 6 – 7. Naar Klokken ringer 6, vækkes Disciplene af Dugsvenden, klæde sig paa, og indfinde sig i Spisestuen, hvor de holde Lovsang tilligemed den inspectionshavende Hører, og derefter spise Frokost

Kl. 7 – 8. I samme Hørers Overværelse overlæse de i Lovsangen det, der skal examineres til Aftensang.

Kl. 8 – 9. Dugsvenden hjælper dem at accommodere deres Haar. Naar der ringes anden Gang, gaae de alle parviis til Rector, den ene Hører forved, den anden bagved. Naar der ringes samme, fører Rector dem i Kirken, og begge Hørerne slutte.

Kl. 9 – 10. Lovsang i Spidsestuen tilligemed den inspectionshavende Hører, hvorefter enhver forføier sig paa sit Kammer. Klokken 10 maae alle være til Sengs, og alle Lys slukkede, (219)

Mand. Tirsd. Torsd. Og Fredag.	Onsdag	Løverdag
Kl. 6 – 7. Disciplene vækkes, holde Lovsang, og spise Frokost, ligesom om Søndagen		
KL. 7 – 8. De Læse over paa deres Lectier i Skolen, hvorved begge Hørerne ere tilstede, og gaae dem tilhaande.		
Kl 8 -9. Chorsang (i Kirken)	Maaned:	Lectio I ma af Præsten i øverste og hørerne hver i sin Classe
	1 ste Onsd.; see Anm. g).	
	2den Onsd.; to Orationer	
	3die Onsd.; Disputats	

	4de Onsd.; Examen og Repetition af hvad der er læst hele Maaneden	
Kl. 9-10 Lectio i ma af Rector og Hørerne	5te Onsd. Examen i Theologien	Chorsang
Kl 10 – 11. Lectio 2 da.	Lectio i ma af Præsten og Hørerne, hver i sin Classe	Dusciplene for dem selv at kæmmes. Toes o. s. v.
Kl 11 – 12 Lectio 3 tia	Lectio 2 da	Lectio 2 da
Kl 12 – 1. De samles først hos Oldfruen, og holde derpaa Middagsmaaltid tilligemed hende og samtlige Lærer.		
Kl 1 – 2. De lege paa Auditoriet, eller, hvis det er godt Veir, paa Skolegaarden, iden inspectionshavende Høres Overværelse.		
Kl. 2 – 3 Regning og Skrivning	Lectio 3 tia	Lectio 3 Tia
Kl. 3 – 4 Chorsang	Chorsang	Lectio 4 ta.
220		
Kl. 4 – 5. Lectio 4 ta	Lectio 4 tq	Gaae i Skoven, eller lege paa Auditoriet eller i Skolegaarden, i Dugsvendens Overværelse
Kl. 5 – 6 Lectio 5ta	Drikke Thee hos Oldfruen; lege siden paa Auditoriet eller paa Skolegaarden i Dugsvendens Overværelse, men samles, naar Klokken ringer syv, hos Oldfruen.	
Kl. 6 – 7 Enhver gaar paa sit Kammer, men samles henimod Spisetiden hos Oldfruen som efterseer deres Klæder, Lintøi o. s. v.		
Kl. 7- 8. Aftensmaaltid tilligemed samtlige Lærere og Oldfruen.		

Kl. 8 – 9. Lege i Auditoriet i Oldfruens Overværelse.
Kl. 9 – 10 Lovsang i Spisestuen med den inspectionshavende Hører; derpaa enhver paa sit Kammer, og inden Klokken 10 alle til Sengs.

Ifølge dette Reglement anvendte altsaa hver Discipel ugentlig til Underviisning i Skolen 34 Timer; til at læse over paa sine Lectier udenfor Skolen 7 Timer; til Andagtsøvelser, naar Lovsang Morgen og Aften beregnes hvergang til en halv Time *), omtrent 22 Timer, eller efter (221)

- g) Paa den første Onsdag i hver Maaned holdtes der Gudstieneste i Kirken med Prædiken fra Kl. 9 til 11; og i Skolen undervistes da af Præsten og Hørerne Kl. 8 – 9 og 11 – 12.

*) Ved Morgensange blev 1) siunger den Psalme: O store Gud vi love dig; 2) læst en langt Morgenbøn af Kingos Psalmebog, med Fader vor; 3) siunget et eller to Vers. Aftenlovsangen var, 1) en Psalme; 2) et Capitel i Bibelen; 3) Dagens Aftenbøn efter Kingos Psalmebog, og Fader vor; 4) en Psalme. Hvilke Psalmer der hver Aften synges, var ved Reglementet bestemt. Ved Chorsangen skulde synges de i Kirke-Psalmebogen foreskrevne Psalmer, og læses af en Discipel to Capitler i Bibelen, saaledes at den 7 Sept. Begyndtes, og den 31 Julii sluttedes Bibelen: dernæst en af Davids Psalmer, saaledes at Psalteren kunde giennemlæses to gange om Aaret; til Slutning en Bøn.

Middeltal daglig næsten 6 Timer til Underviisning i Skolen, een Time til Overlæsning paa deres Lectier, og over 3 Timer til Andagtsøvelser. Disciplene vare inddeelte i tre Classer; for øverste Classe læste Rector de 4 Dage om Ugen (Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag), og Sognepræsten de tvende øvrige Dage: denne Theologie og Hebraisk, Rector de øvrige Videnskaber. For de to andre Classer læste Hørerne; og Spisemesteren underviiste gennem alle Classer i Skrivning og Regning. Underviisningsgjenstandene vare for hele Skolen: Latin, Græst, Hebraisk (dog dette blot i de to øverste Classer), Theologie, Verdens-Historie, Geographie og Skrivning; desuden i øverste Classe: Begyndelsesgrundene af Geometrien /efter Euclidis Elementa) og Philosophien (Logica, Onthologia, Etica og Physica; alt6 efter den da giældende almindelige Skoleforordning af 1739. Hertil kom nogle Aar senere (1760) endnu det franske Sprog, som lærtes igiennem alle Classer, og for en kort Tid tillige lidet Botanik og Phusik. Tydsk lærtes vel ikke egentlig ved Skolen; dog havde Holostein ogsaa tænkt paa de Disciple, som allerede før deres Ankomst havde gjort nogen Fremgang i dette Sprog, eller som havde Lyst til at lægge sig derefter; til Øvelse for disse lod han paa Skolens Regning holde de tydske Aviser, samt, for at anspore Disciplene til paa egen Haand at læse Fransk, ligeledes franske Aviser. Da det i den almindelige Underviisningen i de (222) forskellige Videnskaber skulde fordeles, saa paalaae det Rector, eengang aarlig (eller, hvis fornødent giordes, tvende gange, at indsende til Skoleherrens Approbation et Forslag om, hvorledes Underviisningen for det næstfølgende Aar eller Halvaar kunde indrettes af ham og Hørerne; og et lignende Forslag i Henseende til Underviisningen i Theologie og det hebraiske Sprog skulde Sognepræsten indsende.

Til Opmuntring baade for Disciple og Lærere fastsattes Ferierne. Hovedferien varede fra 1ste August til 6te September inclusive, i hvilken Tid Alting ved Skolen ophørte. Disciple saavel som Lærere erholdt da ved Stiftelsens hoverigjørende Bønder fra Befordring til

hvilket Sted i Sielland de ønskede. Man ikke blot de i Sielland hiemme hørende Disciple kunde da besøge Forældre og Venner; ogsaa for dem, som havde Forældre i de øvrige Provindser, var Ferietiden lang nok til Reisen; og udentvivl var det fornemmelig med Hensyn hertil Hovedferierne havde erholdt en Udstrækning, som vel eller i andre Henseender maatte ansees for betænkelig. Den 7de September, første Dag efter Ferien, blev anseet som Festdag; ved et Høitidsmaaltid bød da Skolen dine Unge Fostersønner et Velkommen: og den 8de begyndte igien den sædvanlige Underviisning. De mindre Ferier vare: fra 25 December til 6 Januar, fra Skiærtorsdag til Onsdag efter Paaske, fra første Pintsedag til Onsdagen derefter (alt inclusive), Sanct Hans Dag og Mortensdag. I disse Ferier holdtes dog Lovsang og Chorsang, som ellers. Hertil kan endnu regnes Kongens Fødselsdag, paa hvilken der af Disciplene holdtes i Kirken tre Orationer: en latinsk, en dansk, og (223) en fransk, hvortil i den senere Tid kom oftest endnu kom en tydsck. Til at høre disse Taler indbødes Stiftelsens og Egnens Honoratiores, der efter Høitideligheden bevertedes ved Skolens Bord med Middagsmaaltid. Til den hele Høitidelighed blev af Rector indbudet ved et latinsk Program h).

Lærerne og Skolens Betiente fik af Holstein særskilte Instruxer; og saalænge han levede, bleve disse i alle Dele med temmelig Nøiagtighed fulgte. Tid efter anden ere vel for en stor Deel af de specielle Forskrifter i disse ved forandrede Indretninger blevne ubrugelige; men altid vil dog det Holsteinske Reglement fortjene at kiendes, ikke blot formedelst det Lys, som derved udbredes over et af de mærkeligste Tidsrum i Skolens Historie, men endnu mere, fordi det til alle Tider vil kunne tiene som Mønster paa bestemte, med hinanden sammenpassende og efterlignelsesværdige Forskrifter. Og om (224)

- h) Disse Programmer vedbleve at trykkes, og Talerne at holdes, indtil 1793 inclus; men i de sidste Aaringer med saare liden Høitidelighed, hvorfor de ogsaa, efter Geheimeraad Brandts Ordre, ganske ophørte. Ved Programmerne havde Professor Berenth til Hensigt at levere Materialier til Herlufsholms Historie; men, naar et Par ubetydelige Diplomer undtages, som af Skolens Archiv ere aftrykte i det for 1774, og et almindeligt Udkast til Skolens Historie, som findes i samme, indeholde disse Programmer blot et Aftryk af nogle af de Documenter angaaende Skovkloster, som ere indføre i Langebeks Scriptorer. I den Tid Forf. har kiendt Skolen (siden 1784) bleve de trykte Programmer aldeles ikke uddeelte; ja ei engang Skolens Lærere saae eller kiendte dem.

endog mange af dets speciellere Bestemmelser nu ikke længer kunne følges, saa ere dog de i samme givne almindelige Foreskrifter byggede paa faa sunde pædagogiske Grundsætninger, og til alle Tider saa anvendelige, at de vel endnu i Meget kunde fortjene at tages til Følge.

Instruction for Lærerne ved Herlufsholms Skole (dat. D. 25 Aug. 1755).

Capitel I.

Om Lærernes Pligt i Almindelighed.

Art. I. Det udfordres først og fremfor alle Ting af den, som skal undervise andre, at han maa have den sande Hensigt og det rette Øiemerke ved Underviisningen for Øine, som er at gjøre dem, der ere ham betroede (saavidt det staaer i Hans Magt) dydige og bequemme tiol deres tilkommende Forretninger i Verden, hvorved Guds Ære og det almindelige Bedste befordres.

Art. 2. For des bedre at naae dette sit Øiemerke maa han for det første selv have Lyst til sit Arbeide, hvilken isærdeleshed opvækkes af en fornuftig Kierlighed til de unge, og Begierlighed efter at befordre deres sande Velfærd, saavelsom ved Betragtning af de Fordele, baade timelige og evige, en grundig Underviisning har Forsikringer om.

Art. 3. For det andet maa han og søge at befordre samme Lyst hos Discentes, hvilket fornemmelig opnaaes paa tvende Maader; 1) ved at gjøre dem Arbeidet at lære (saavidt muligt) let og behageligt; (225) 2) ved at sætte sig i Credit hos dem, og vinde deres Kierlighed.

Art. 4. Det første kommer fornemmelig an paa Foredraget og Maaden at informere paa, som bør være a) tydelig, at Disciplene ei plages med at lære noget udenad, som jo tilforn grundig er bleven forklaret og oplyst; b) ordentlig, at der, saavidt muligt, er en Samenhæng og Overeenstemmelse i de foresatte Videnskaber, samt det lettere og forstaaeligere alletider først fremsættes, hvilken Orden ei alene hjælper meget til at styrke Hukommelsen, men har og for Resten sin store Nytte, da de Unge derved efterhaanden vænnes til Ordentlige i alle andre Ting; c) saa kort som muligt; men at ramme den rette Made derudi, overlades Lærernes egen Skiønsomhed, da den bør indrettes efter Discentium Capacité, dette alene iagttaget, at ikke for stor Korthed foraarsager Utydelighed, ei heller for stor Tydelighed Vidtløftighed og Kiedsommelighed.

Art. 5. Det andet, nemlig at vinde Disciplenes Yndest, vil ikke falde vanskeligt for den, som besidder ovenmeldte Qvaliteter. I Almindelighed er det i den Henseende fornødent a) at overbevise dem om, at man gjør Alting til deres eget Bedste; b) saavidt muligt, besynderlig under Informationen, at tiltale dem med en venlig Mine og et mildt Ansigt, og ikke enten ved en Stoisk Ubevægelighed, eller Catonisk Surseenhed, betage dm Mod og Lyst til at lære og spørge sig for. Dette maa dog skee med Forstand, og Mildheden saaledes (226) tolereres med Alvorlighed, at Læreren ei taber den fornødne Myndighed og Respect; c) at modtage deres dubia eller Forespørgseler med Sagtmodighed, og ikke overfalde nogen med Bebreidelser eller Skiildsord, fordi han er senere af Begreb; d) at bære over med taalelige Forseelser for at forekomme større, og efter Mulighed tage Deel i de Tildragelser, som glæde eller bedrøve dem.

Capitel 2.

Om Straffen.

Art. 6. Hensigten af al Straf maa være den Straffedes Forbedring, og skee for i Fremtiden af forebygge samme Feil hos andre: Dette er en Grundregel, hvorefter Disciplinen i Almindelighed i alle forekommende Tilfælde bør indrettes.

Art. 7. Det er ikke at vente, at alle Discentes, fornemmelig de yngre, formedelst deres flygtige Væsen, ganske kunne undvære Straf; der gives og undertiden saadanne, fornemmelig blandt de ældre, i hvis Forseelse fremskinner Ondskab og en uundskyldelig Modvillighed; samme Forskiel maa ihenseende til Straffens Indrettelse nøie iagttages.

Art. 8. a) Den første Grad, og som bedt kommer overeens med fornuftige Creature, er: paa en alvorlig og overbevisende Maade af Guds Ord og Fornuften at overtøye peccans om sin Forseelse, tydelig vise Følgerne deraf, hvor daarligt han handler, og at det er hans egen Velfærd han løber

Storm til. Vil det intet hielpe, efterat der en (227) og anden gang er igientaget, maa man bruge andre Midler.

Art. 9. I hvilken Fald merkes b), at Straffen skal skee med Riis eller en tynd Stok, hvormed Di9scentes i Henseende til deres Lemmers Brug ikke kan beskadiges; følgelig forbydes Slag i Ansigtet, Ørefignen, Trække i Haaret, Støden ec., som det tillige forraader et iilsindet Gemyt, og er en Lærer uanstændigt, der i alle Ting bør foregaae Discentes med Sagtmodigheds Eksempel.

Art. 10. c) Det er bedre, at Straffen bruges sielden og er derhos noget ømsindtlig, end at den formedelst Vanen, ved en idelig eller daglig Igientagelse, skulde omsider blive taalelig, eller ganske foragtet og uden Virkning.

Art. 11. d) Den bør ei skee med Forbittrelse, et vredt Ansigt, Banden, Skielden ec. (hvorved man paa en Slags Maade giver en syndig Hevngierrighed tilkiende, og søger at føle sin Vrede), men meget mere med Medlidenhed, at man end vilde, efter Pligt og Samvittighed, af Kierlighed til den der har forseet sig, og for i fremtiden at forebygge samme eller deslige Uorden, at være nødt dertil.

Art. 12 e) Til den Ende er det i visse Tilfælde ei utienligt, at Straffen bliver opsat indtil Lectionstimen er forbi, da Læreren baade imidlertid selv kan recolligere sig, og tillige vinde saameget derved, at den, der haver forseet sig, af Frygt for at fordobble Straffen, ei lettelig paa nye begaaer noget usømmeligt. (228)

Art. 13. Begaaes noget af Discentes, som er strafværdigt, enten i Kirken, Skolen eller udenfor, skal samme strax, under vedbørlig Straf, meldes til Vedkommende af dem, som have været nærværende, at det onde ei, ved at forties af en taabelig Medlidenhed, skal blive til en Vane, som siden med Møie aflægges.

Art. 14. Befindes nogen, enten han har med Informationen at gjøre eller ikke, at colludere med Disciplene, forføre dem til noget ondt, føre liderlige Discurser, eller tale foragteligt om Lærerne o. dsl. I deres Overværelse, da skal samme efter Forseelsens Beskaffenhed exemplariter straffes for den, der hindre Informationens Nytte og Hensigt.

Art. 15. Skulde imod Forhaabning Efterladenhed eller Ondskab saaledes tage Overhaand hos nogen af Disciplene, at der ved Straffens Igientagelse og Skærpelse ei kunde raades Bod derpaa, maa det uden Ophold meldes til Skoleherren, som ifald ingen Forbedring inden en vis foresat Tid følger, erklærer samme uværdig til længere at nyde Skolens beneficia og Information med de andre.

Capitel 3.

Om Rectors Pligt i Særdeleshed.

Art. 16. Rectors Function bestaaer fornemmelig I at dirigere Disciplenes Information i de anordnede og foreskrevne Videnskaber, og derved selv at forrette sine partes, som og at have Tilsyn med disciplene baade i Kirken og udenfor. I den Henseende staae (229) begge hørere under ham, og har at reglere, hvad i enhver Classe skal læres, samt have Indseende med, at de troligen og flittigen forrette hvad paalægges.

Art. 17. Om Søn- og Hellig-Dagene, naar det ringer sammen, fører han den hele Skole til Kirken, gaaer selv foran, og hørerne slutte. I samme Orden gaar de ud af Kirken, hvor han har Øie med, at Disciplene holde sig stille og andægtig.

Art. 18. Som istendenfor Aftensang holdes Catechisation, hvilken forrettes alternatim af Rector, Sognepræsten og de tvende Hørere, saa forsømmer han ikke sine partes naar Turen falder ham til. Cateschisationen skeer efter Lutheri liden Catechismo, som inddeeles saaledes, at den kan gaaes igiennem i et Aar, nemlig fra September Maaned, indtil Ferierne i følgende Aars Augusti Maaned indfalde. Trende forrettes af Præsten og de tvende Hørere, men den fjerde af Rector, som forklarer de trede Symbola oecumenica og den Augsburgiske Confession, og det saaledes, at han absolverer det hvert Aar.

Art. 19. I Henseende til Informationen indfinder han sig fire Dage om Ugen baade For- og Eftermiddag til den bestemte Tid i Lectierne, og docerer i sin Classe, hvad ham in specie paaligger.

Art. 20. Han indgiver hvert Aar, eller, om fornøden gjøres, hvert Halvaar et Projekt, hvorledes han formener, at Videnskaberne, som han og Hørerne i Skolen docere, kunne indrettes og forandres, til Skoleherrens Approbation. (230)

Art. 21. Den anden Onsdag i Maaneden præparerer han og Hørerne om Morgenens fra 8 til 9 slet Disciplene til de tvende Orationer de saa skal holde fra 9 til 10, den ene paa Latin, den anden paa Dansk, og vænner dem til at perorere med anstændig Frihed.

Art. 22. Det samme skeer og, naar Disciplene den tredje Onsdag i hver Maaned skal ved samme Tider holde en Disputats.

Art 23. Den fjerde Onsdag i hver Maaned holder han Examen, og repeterer med Disciplene hvad de i den forbigangne Maaned have lært; ligesaa og Hørerne hver i sin Classe, eller Rector, om han det finder fornødent.

Art. 24. Til Spisetiden Middag og Saften indfinder Rector sig i Spisestuen og spiser med Disciplene i) Han og en Hører sidde ved det ene, og Madamen (=Oldfruen) med den anden Hører ved det andet Bord; med de skifte daglig Bord.(231)

- i) Da Rector Prof. Bernth I Aaret 1760 indlod sig i Ægteskab, erholdt han saavel sor sin Frue som for sig selv fri Kost ved Skolens Bord baade Middag og Aften, men blev ved samme Leilighed fritagen for den Forpligtelse, ved hvert Maaltid at indfinde sig ved Boret, og for Fremtiden blot forbunden til at spise med Disciplene i det mindste sex Maaltider om Ugen, deels Middag, deels Aften, paa ubestemte Dage. Dog nøde de begge denne frie Kost blot naar de personlig indfandt sig ved Skolens Bord; og Spisemesteren erholdt derfor og kun Betaling for saa mange Maaltider, som de havde været tilstede ved, hvorover Rector skulde holde Bog.

For og efter Maaltid læser en af Disciplene med lydelig Røst Bønnerne af Luthers liden Catechismo, som høre til Maaltidet. Men Lærerne føre over Borde opbyggelige og nyttige Discusser, og Rector især, samt Madamen give Disciplene Anledning til selv at tale noget. Art. 25. Skulde nogen af Hørerne befindes enten ikke at efterleve sin Pligt, eller i andre Maader at føre et Forargeligt Levnet, da advarer Rector hannem først i Kierlighed, og søger at forekomme Uordenen i sin Fødsel; vil dette intet hiælpe, igientager han sin Formaning i den anden Hørers Nærværelse; og ifald dette ogsaa gaar frugtesløst af, skal det uden Ophold for Skoleherren anmeldes.

Art. 26.

Rector seer derhen, at Hørerne efterleve hvad dem i deres Instrux er foreskrevet. I øvrigt omgaaes han dem kiærligt, og søger at opvække en Fortroligheed til sin Person derved, at han i alle billige Ting beforder deres Nytte, handthæver deres Respect hos Disciplene, tiltager sig ingen utilbørlig Myndighed, og overalt ei taler eller gjør noget, hvorved deres Kierlighed og Høiagtelse for ham kan formindskes.

Att. 27. Han er undertiden tilstede ved Hørernes Information; og finder han noget derved at erindre, lader han sig ikke strax merke dermed, men opsætter de ti Eenrum og Fortrolighed at tale derom.

Art. 28. Iligemaade bespørger han sig flittig med Hørerne, hvorledes enhver især af deres Anbettede sig forholder baade i Opførsel og Lærdom, samt overlægger. Om noget til almindelig Nytte kunde (232) forandres. Dette skeer i Besynderlighed, naar Projectet til hvad der skal doceres, efter Art 20, af Rector indgives.

Capitel 4.

Om Hørernes Pligt i Særdeleshed.

Art 29. Hørerne ved Herlufsholms Skole, nu værende og tilkommende, hav, foruden deres ordentlige Information i Classerne, bestandig og idelig Inspection med Disciplene, i hvilken Forretning de ugentlig, fra Søndag til Søndag, alternere med hinanden, saaledes at altid en af dem staaer for Ugen.

Art. 30. Den Hører, som har Ugen, er altid tilstede, naar Disciplene holde Lovsangen i den dertil anordnede Stue, og seer derhen, at samme ordentlig og andægtig bliver forrettet.

Naar Disciplene efter Lovsangen i samme Stue spise Frokost, skeer det i samme Hørers Overværelse.

Aftenbønnen holdes altid imellem 9 og 10 slet, hvorved Gaardsens Folk og kan være tilstede k). Naar Aftenbønnen er til Ende, forføie alle Disciplene sig til deres Kamre, og have da begge Hørerne, hver i sin Etage, Indseende med, au de ere i Seng præcis Klokken 10. (233)

k) Når Grev Holstein opholdt sig paa Herlufsholm, indfandt han sig stedse selv ved Skolens Aftenbøn. Ligesaa sal. Ghrd Brandt og Hans Excell. Skolens nuværende Directør.

Art. 31. Ligeledes naar Bønnen holdes i Kirken, som skeer tvende Gange om Dagen, nemlig om Morgen imellem 8 og 9 slet, og om Eftermiddagen imellem 3 og 4 slet, følger den samme Hører alle Disciplene til Kirken i Choret, og holder der Bøn med dem. Om Eftermiddagen holdes Bøn som sædvanligt.

Art. 32. Naar Disciplene om Søn- og Hellig-Dagene skal gaae i Kirken, og til den Ende har forsamlet sig i Lovsangen naar det ringer andengang, følge begge Hørerne, den ene foran den anden bagefter, hen med dem til Rector, og Rector igien fører dem til Kirken i Choret naar det ringer sammen, og begge Hørerne slutte. I samme Orden gaae de baade For- og

Eftermiddag til og fra Kirke. Paa samme Maade forholdes det til Onsdags Prædiken, til de maanedlige Bededage og Fasteprædikener.

Art. 33. Om Eftermiddagen Klokken 2, naar der ringer første gang til Aftensang eller Catechisation, indfinde alle Disciple sig igien hos den Hører, som har Ugen, hvilken repeterer Høimesseprædiken med dem, og tillige vænner dem til skriftlig at forfatte Exordium Propositionen og Inddelingen, samt de fornemste usus af Prædikenen; hvilke Opsatser giemmes og indbindes naar Aaret er omme l).

Art. 34. Og som istedenfor Aftensangsprædiken holdes Catechisation, som forrettes alternatim af Rector, Sognepræsten og Hørerne paa Kirkens Guld af de (234)

- l) Af saadanne Prædikensudtog haves nogle i Skolens Bibliothek.

Tilforn anførte libris symbolicis, saa afvarter og hver Hører i denne Post sine partes naar Turen ham tilkalder. Tienesten begyndes og endes med den Dags Aftensangspsalmer. De libri symbolici inddeles saaledes at de kan examineres igiennem fra September til August i det følgende Aar, naar Vacancerne begynde.

Art. 35. Angaaende den ordentlige Information i Skolen, da er det Hørernes Pligt, hver Morgen fra Klokken 7 til 8, at præparere Disciplene til de Lectier, som den Dag skal holdes, gaae dem tilhaande derudi, og give dem Anledning til at spørge om det som de behøve Oplysning om.

Art. 36. Derpaa naar Lectierne begynde, som om Mandage, Tirsdagen, Torsdagen og Fredagen i alle trende Classer holdes til een og den samme Tiid, doceres følgende Timer, nemlig om Formiddagen efter Bedetimen fra 9 til 10, fra 10 til 11 og fra 11 til 12 slet. Om Eftermiddagen fra 2 til 3, som er Skrive- og Regnetimen, og efter Bønnen fra 4 til 5 og fra 5 til 6 slet; men Onsdag om Morgen fra 8 til 9 og fra 11 til 12, og om Eftermiddagen fra 2 til 3, og efter Bønnen i Kirken fra 4 til 5 slet forsamle Hørerne samtlige Disciple i rette Tide i Lectierne, ere selv begge tilstede hos dem, og forrette trolige hvis dem med Ungdommens Underviisning hver i sin Deel paaligger. Ligesaaan forholdes det om Løverdagen; men som samme Eftermiddag ingen Chorsang holdes, ere lectiones fra 2 til 4. (235)

Art. 37. Den anden Uge i hver Maaned imellem 8 og 9 præparere docentes Disciplene til de tvende Orationer, som de holde fra 9 til 10, den ene paa Latin og den anden paa Dansk.

Art. 38. Den tredje Uge i Maaneden præoarere de dem ligeledes til den Disputats, som skal holdes af dem, alt til forbenævnte Tid.

Art. 39. Den fjerde Uge i hver Maaned repetere samtlige Docentes med Disciplene hvad de i den hele forrige Maaned a alle trende Classer have pertracteret; og examinere dem derudi; den øvrige Tid anvendes som sædvanligt.

Art. 40. Og om den femte Uge i een eller anden Maaned skulde indfalde, saa repeteres og examineres ligeledes i foranmeldte Tid, hvis af Sognepræsten og Hørerne in Theologicis tilforn har været foretagen.

Art. 41. Til Spisetiden Middag og Aften indfinde begge Hørerne sig i Spisestuen og spise med Disciplene; Rector og en Hører ved det ene, og Madamen og en Hører ved det andet Bord; men de skifte daglig Bord. Lærerne føre under Spiisningen opbyggelige og nyttige Discusser.

Art. 42. For resten rette Hørerne sig i alt efter Rectors Sigende, forespørge sig hos ham i alle tvivlrådige Tilfælde, og uden hans Vidende foretage de ingen Forandring i Lectionerne; men hvad Manuductionen in Theologicis og det hebraiske Sprog er anlangende henvises de til Sognepræsten.

Ligesom de øvrige Lærere fik og Sognepræsten som Lector sin særdeles Instrux: men, da de fleste Punkter i (236) denne allerede i det foregaaende ere berørte, saa anmerkes blot her, at det, foruden en undervise i øverste Classe Onsdag og Løverdag (baade Formiddag og Eftermiddag) de i Lectionsplanen fastsatte Timer, samt skifteviis med de øvrige Lærere at deltage i Catechisationen (efter Reglementets Art. 18), ogsaa paalaae Præsten at indrette Gudstienesten i Kirken med Hensyn til Skolens Tarv: saaledes skuldehan om Søndagen og Helligdagene mage det saa, at Tienesten (som begyndte Kl. 9) kunde endes henimod Kl. 12, og til den Ende skulde han hver anden Søndag, naar han catechiserede for Bondeungdommen, ikkun holde halv Messe; ved Onsdag-Gudstienesten (som holdtes eengang maanedlig, og desuden i Fasten) skulde han indrette sin Prædiken saaledes at hele Kireketienesten kunde være forbi til Kl. 1. Hertil maa endnu føies følgende Artikel: ”Naar Sognepræsten om Søn- og Hellige-Dage, Onsdagen og Løverdagen, bliver inviteret at spise med Disciplene, indrette han sin Leilighed saaledes, at han, i det mindste nu og da, kan blive hos dem; og naar det skeer, fører han, tilligemed de øvrige Docentes og Madamen, opbyggelige og nyttige Discusser, samt opmuntrer Disciplene og giver dem Anledning til, at de ogsaa tale noget” m).

Ogsaa Oldfruens Instrux har Forfatteren troet at fortiene fuldstændig at anføres. Den lyder saaledes:

Art. 1. Madamen ved Herlufsholms Skole haver visse Timer om Dagen Tilsyn med Disciplenes Conduite (237)

m) Sognepræsten Instrux findes fuldstændig i Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften und Künste in d. Königl. Dan. Reichen u. Ländern, 3 B., S. 287, hvor tillige endeel flere Efterretninger findes om de Holsteinske Indretninger paa Herlufsholm.

Og Manerer, fører Direction over deres Skoleoekonomiens Lintøi, og sørger for Disciplenes saavel som for alle Værelsens Reenlighed i Almindelighed.

Art. 2nMen i Særdeleshed tager hun alt det Lintøi, som bruges til Disciplenes og Betienternes Borde, Senge og Værelser, og hvilket hende ved sin Tienestes Tiltrædelse med rigtig Fortegnelse under Skoleherrens Haand skal vorde overleveret, i sin Forvaring og Gjemme, staaer derfor til Ansvar, og holder det vedlige med Reparation, indtil nyt behøves, da hun saadant betimeligen for Forvalteren anmelder, som derom til Skoleherren gjører Forestilling.

Art. 3. Ligeledes lader hun sig af de herefter i Skolen indkommende Disciple give en Fortegnelse over hvis Lintøi enhver tilhører, vedligeholder og samme med fornøden Reparation, og tilseer, at enhver Disciple har sit Lintøi i god Gjemme, det rene og skidne hver for sig; og hvis een eller anden skulde have Mangel paa Linned til Fornødenhed, haver hun derom at erindre deres Forældre eller andre Vedkommende.

Art. 4. Om Søndagen levere hun reent Dækketøi til Dugsvenden, og lader sig det skidne give tilbage af ham.

Art. 5 Iligemaade tilseer hun, at Disciplene med reent Lintøi hver Søndag og Onsdag Morgen vorder forsynede.

Art. 6. naar Disciplene komme til hende imod Middagsmaaltidet, taler hun med dem om hvad hun kunde finde fornødent et erindre; efterseer, om de ere ordentlige paaklædte, kæmmede, toede og reenlige i alle Ting; og skulde der findes Mangel i eet eller andet, undersøger hun, hvis Skyld det er, enten (238) Pigernes, Dugsvendens eller Disciplenes selv, da hun paa staaende Fod sætter den skyldige derfor tilrette, og, om det gode ei vil hielpe, melder det for Rector.

Art. 7. Hus spiser Middag og Aften med Disciplene, føres til Bords af en af dem, oh sidder med en Hører en Dag ved, et, en anden ved et andet Bord. Over Maaltidet haver hun Indseende med Disciplenes Sæder og Manerer, søget at regulere dem paa anstændigste Maade, discurerer med dem, og giver Disciplene Anledning til ogsaa at tale noget. Hun paaagter tillige, at Maden og Øller er sundt, reenligt, vel tillavet og aldeles forsvarligt.

Finder hun at paa noget skielligen er at udsætte, advarer hun Spisemesteren underhaanden og i Godhed derom; ændres det efter et Par gange giorte Erindring ikke, andrager hun det for Skoleherren.

Art. 8. Den Time Disciplene efter Middags og Aftens Maaltid lege i Auditoriet tilstede ved dem og seer til, at intet, uordentlig bliver foretaget, men at enhver diverterer sig, gaar, løber og springer omkring, efter som hans Alder og Helbred det vil tillade. Men lege de i bemeldte Timer i godt Veir paa Skolegaarden, er den Hører, som staaer for Ugen, tilstede hos dem.

Art. 9. Naar Disciplene imod Aftensmaaltid indfinde sig hos hende, forholdes et som om Middagen.

Art. 10. Madamen overlades tvende Værelser til Beboelse og Brug.

Art. 11. Og til Varme i samme Væresler, samt fornemmelig til Tvetten, tilstaaes hende otte Favne (239) Brændeved og tyve Læs Tørv; hun kan og føre sig Aften af Rectors og Hørernes Kakkellovne til Nytte dertil.

Vasken skeer hver femte Uge, og til hver Vask faaer hun, foruden Pigerne, to Koner til Hielp i tvende Dage, og to Huusmænd een Dag at rulle, og een Dag at hugge Brænde.

Art. 12. Hun antager, lønner og holder paa Skolens Bekostning tvende Piger, som skal nyde fri Kost og ti Rigsdaler aarlig Løn.

Art. 13. Samme Piger dependere vel i alle Maader af hende, men hun lader ved dem forrette det fornødne Arbeide ved Skolen, kæmme og toe Disciplene tvende gange om Ugen, og tiere om behøves, rede Rectors og Hørernes samt alle Disciplenes Senge, og holde deres Værelser, hvor de læse og ligge, rene.

Rectorerne og Disciplene 1730 – 55.

Som der ved Skolens Gienføddelse i Aaret 1730 medrette begyndes et nyt Afsnit i Skolens Historie i Almindelighed, saaledes ogsaa i Rectoratets Historie. Hidtil havde dette været anseet som noget egentlig Levebrød, hvorved en Mand kunde ernære en Familie, men snarere som en Forfremmelsespost for talentfulde unge Mænd, som ved at udmærke sig i denne Post kunde gjøre sig sikkert Haab om god Befordring enten til geistlige eller Akademiske Embeder; og naar de sex sidst anførte Rectorer undtages (af hvilke Mag. Sanbro beholdt Rectoratet i 22, og hver af de andre i 8 á 12 Aar), (240) vare alle de foregaaende sex og tyve, paa faa Undtagelser nær, blevne befordrede til gode Embeder efter to – tre eller fire Aars Skoletieneste. Vel er det en Sandhed, at idelig Omskriftning af Lærere, og især alt for hyppig Omvexling af Skolens første Lærer og Bestyrer – Rectoren – ikke i Almindelighed er til Fordeel for Underviisningen; men paa den anden Side er Haabet om hæderfuld Befordring en mægtig Drivesteder for den unge Mand, som i sine fyrigste Aar faaer Leilighed at udmærke sig: en Drivefieder, som anspore ham til at arbeide med Lyst, og ved Driftighed og Duelighed i sit Kald at fortjene den Løn, han kan gjøre sikker Regning paa. Ogsaa lærer Erfaring, at Skolens mest blomstrende Periode netop var den Tid, da Rectorerne faa hastig afvexlede med hinanden; aldrig siden har Skolen forholdsviis frembragt saa mange ved Lærdom og Duelighed udmærkede Mænd. Hidtil havde ingen af Rectorerne (den sidst nævnte Mag. Steensen undtagen) været gift eller selv havt Huusholdning; huuslige Sydsler eller Bekymringer skulde altsaa ikke være til Hinder for deres Embedspligters Opfyldelse; de spiste med Disciplene, vare stedse syselsatte med dem; de spiste med Disciplene, vare stedse syselsatte med dem; og saaledes vare Rectorerne og Disciplene ved den idelige Omgangs Baand nøiere forenede med hinanden; men kunde dette vel andet end være til Skolens Fordeel? Fra Begyndelsen af den Periode derimod, som her omhandles, har alt dette været anderledes: fra denne Tid af have alle Rectorer været gifte, og havt deres egen Huusholdning.

Efterat Skolens fuldkomne Uvirksomhed havde varet lidet over et Aar, og det var bleven besluttet at antage for det første fire nye Disciple, blev Studiosus Rasmus (241) Werring (som siden efter blev Magister) i Julii 1730 beskikket til Lærer for disse, dog ikke strax med Titel af Rector; og skulde tillige som Degn forestaae Sangen og Opvarningen i Kirke. Werring var dengang allerede en Mand i sit sex og tredivte Aar, og gift før sin Ansættelse ved Skolen n). Omtrent et Aars Tid var han ene Lærer; men da Disciplenes Antal i det følgende Aar forøgedes, blev forøgedes, blev foruden ham endnu en Hører ansat, og Werring fik Titel af Rector. Men i Valget af begge disse Lærere havde man været uheldig. Vel ikke fra Kundskabernes, med des mere fra Moralitetens Side fortiente Werring Navn af en maadelig Rector; i sin Embedsførelse viste han i ingen Henseende tilbørlig Nidkiærhed. Tilsynet med Disciplene udenfor Skoletimerne bekymrede han sig intet om, og med Underviisningen var han i høi Grad forsømmelig; og da Høreren ihenseende til sine Pligters Opfyldelse fulgte Rectors Eksempel o), hvor kunde dette da andet end have sørgelig Følger for den Ungdom, der betroedes til saadanne Læreres Forsorg. (242)

- n) Da der ved Skolen blev to Lærere, erholdt Werring Kostpenge, paa Grund af at han selv havde Huusholdning, og blev fritagen for at spise ved Skolens Bord – en Fritagelse som hidtil ingen anden Rector end Mag. Steensen havde havt .; dog var han forbunden at være tilstede under Spiisningen.

- o) I en Klage af 1736, som Werring indgiver til Skoleherrerne over sin Collega Medelfart, fordi denne havde viist sig opsætsig imod ham, anfører han blandt flere Besværinger, at Medelfart nu i to Aar aldrig havde været i Lovsangen om Morgenens, uagtet han var forbunden til at møde der daglig.
Af de fem og tredive Disciple, som under Werrings Rectorat, d.e. i et Tidsrum af 17 Aar, Tid efter anden indkom i Skolen, bleve ikke uden trende af ham fra Skolen dimitterede til Universitetet p); alle de øvrige faae Forældrene sig nødte til at tage af Skolen (nogle endog efter 5 – 6 Aars Skolegang) for enten at hensætte dem i andre Skoler eller lade dem give Slip paa Studeringer. Da hans Forsømmelighed stedse tiltog, og han desuden førte et i flere Henseender forargeligt Levnet, saae Skoleherren sig omsider nødt til, efter næsten sytten Aars Tieneste ved Skolen, at meddele ham sin Afsked. Men en aarlig Pension af 100 Rdlr, som Eftermanden i Embedet maatte betale ham q), drog Werring til Kiøbenhavn i Mai 1747, og døde der efter et Par Aars Forløb r). (243)
- p) At dette netop var de to første Disciple, som i Werrings Tid indkom i Skolen, og at den ene af dem (Martin Matthiasøn Thye) med udmærket Hæder erholdt den Akademiske Examen, synes at vise, at Werring ikke i Begyndelsen at sit Skolemebede har været saa forsømmelig som han siden blev. I Nyerups Forfatterlexicon anføres Jacob Klingberg som dimitteret fra Herlufsholms Skole 1738; men han blev af sin Fader (Raadmand Hans Kl. i Nestved) efter 5½ Aars Ophold paa Herlh. Taget ud af Skolen i Jan. 1737, og er formodentlig Aaret derpaa bleven privat dimitteret.
- q) Holstein tilstod aldrig Pensioner af Skolens Kasse.
- r) I Rectors Embedsprotokol findes af Werring ved hans Afsked fra Skolen følgende Linier med hans Navn under: Fata iubent mutare locum; melioribus utrum Fatis? Concedens fato sua fata docebit. Men derunder har hans Eftermand skrevet: Sui cuique mores figunt fortunam.

*de befaler at skifte sted; eller skæbner? Ved at give efter for sin skæbne vil hans skæbne lære ham.
- : Hver persons adfærd bestemmer deres formue.*

Hans Eftermand var Mag. Marcus Buck, som forhen i syv Aar havde været Hører ved Helsingørs Skole. Først i Mai 1747 begyndte han Underviisningen, at jeg skal bruge hans egne Ord s), ”for de af Mag. Werring efterladte fem vanvittige og vankundige Disciple;” thi saa stor var var mod Slutningen af dennes Rectorat den offentlige Mistillid til Skolen, at ei engang det ringe Antal af 10 Disciple kunde være fuldt. I sex Aar var Buck eneste lærer ved Skolen; men til Lettelse i sit Embede erholdt han i Februar 1753 sin egen Broder til Medlærer. Mag. Buck var en paapassende Mand i sit Embede, og Disciplene gjorde under hans Veiledning god Fremgang; kun maatte man ønsket, at han havde vidst ved en mildere Behandling at vinde Ungdommens Kiærlighed. Buck døde i Slutningen af Aaret 1753, i sit to og fyrretyvende Aar, efterladende sig baade som Menneske og som Lærer et hæderligt Minde; og Broderen H. J. Buck, som den afdøde Rector fort før sin Død selv havde indsat som Medlærer, maatte nu ene forestaa Skolen næsten to Aar, indtil den nye Rectors Ansættelse i Sept 1754.

Bucks Eftermand var Professor Johan Ludvig Bernth. Men da denne Mands lange Embedstid ikke blot slutter nærværende, men tillige næsten ganske udfylder hele den følgende Periode, saa ville vi først der nærmere omtale ham. (244)

- s) I Rectors Embedsprotokol.

Blandt de Mænd, som efter Skolens Gienfødelse her have nydt deres Ungdomsdannelse, kan Herlufsholm med Hæder nævne Absalons Lovtaler, den af de skønne Videnskabers Studium saa høiligen fortjendte Conferenceraad Christian Frederik Jacobi, død 1810 som første Assessor i Høieste-Ret, hvis Talenter allerede i Skolen røbede, hvad Videnskaberne i Tiden kunde vente sig af ham. Efter omtrent sex Aars Skolegang under Rector Buck og Broderen H. J. Buck blev han af denne dimitteret til Universitetet 1754 t). (245)

- t) Jacobis vigtigste Levnetsomstændigheder findes i Kiøbenhavns lærde Efterretninger for 1810 No. 47. Som et Bidrag til denne fortiente Mands Ungdomshistorie, og tillige som et opmuntrende Eksempel for Herlufsholms yngre Fostersønner, maa følgende Udskrift af Rectors Embedsprotocol staae her: "Christian Frideric Jacobi, en Søn af Gl. Hrr. Jacobi, forhen Sognepræst udi Asminderød, ankom hertil Skolen d. 3 Novembris 1748, og blev fierde nederst, men formedelst sine gode Naturens Gaver snart vil blive een med de beste. Og til Beviis for, at denne gode Formodning ikke slog feil, er hertil senere føiet: "hand blev sendt til Academiet d. 19 Junii 1754 ig antaget med største Berømmelse". Og de academiske Aarbøger vidne, at Ynglingen Jacobi vedblev ved Universitetet at udmærke sig, ligesom han i Skolen havde begyndt. I en Indberetning af 1759 fra Procantsleren til Kongen omtales Studenten Jacobi som en, der "fortiener at regnes blandt ingenia exstantiora" (Engelstofts Annaler 1813, 1 H., Pag 15). Unit mature qvød vult urtica manere. Blandt Herlufsholms øvrige Disciple af denne Periode er der ingen, som har Adkomst til her at nævnes.

Oekonomien 1729 – 63.

Da slet Huusholdning og egenraadige Betienters Rovgierrighed under Skolarkerne Brahe og Trolle havde bragt Stiftelsen paa Bredden af Ødelæggelsens Afgrund, hvorfra Juels Anstrængelser vare for kortvarende til fuldkommen at kunne drage den tilbage, da fremstod Holstein som en frelsende Engel, der med kraftfuld Arm ei alene standsede dens Fald, men endog lidt efter lidt bragte den tilbage til Velstand. Mange af de Midler, han betiente sig af for at ophielpe Stiftelsens forfaldne Finantser, ere forhen anførte; her ville vi derfor alene omtale de Forandringer, han foretog med den egenlige Oekonomie.

Før Holsteins Tid havde Forpagteren tillige været Skolens Spisemester. Men da det var Stiftelsens Fordeel, at Hovedgaardens Marker saavelsom Tienderne bortforpagtedes til den Høistbydende; og det lettelige kunde vorde Tilfældet, at den, som bød høiest Afgift, ikke havde Lyst eller Duelighed til at paatage sig Skolens Bespiisning: saa fandt Holstein det tienligst at adskille Forpagtningen fra Bespiisningen. Forstanderens Betiening ophævedes da aldeles; Hovedgaardens Marker og Tienderne bortforpagtedes for sig selv; til Forpagteren opførtes en ny Bolig; (Tab I, R og S), hvorimod Spisemesteren (246) fik den, som Forstanderen hidtil havde havt n). Stiftelsens Jagter, saavelsom Fiskeriet og Haugen, havde siden Rosenkrantz's Tid været Forstanderen overdragen til fri Afbenyttelse, men paa hans egen Bekostning, dag saaledes, at han intet deraf maatte afhænde til Andre. Nu derimod blev Fiskeriet særskilt bortforpagtet, ligesom Jagtrettigheden allerede i Juels Tid var bleven Forstanderen fratagen o). Af Haugen skulde Spisemesteren vedblive at have Fordelen; dog skulde dens Dyrkning før Fremtiden ikke besørges af ham selv, men af den med Løn af Stiftelsen antagne Gartner.

Rimeligt er det, at denne Forandring, i det Øieblik den foretoges, har været til Stiftelsens Fordeel; men om den, i det hele taget, ogsaa fremdeles blev det, er vel vanskeligt at afgjøre. Letteligen indsees det, at Spisemesteren, ved at have enten den hele Forpagtning af Hovedgaardens Marker eller nogen betydelig Deel deraf, til alle Tider vilde være mindre afhængig af Fødevarernes stigende Priser, hvoraf han til Ex. For nogle Aar siden - Skolen til liden Baade – trykkedes haardt. Derfor er ogsaa under nuværende Skoleherre noget af Hovedgaardens (247)

- n) Dette var den samme Bolig, Spisemesteren endnu har: hele det nederste Stokværk i Bygningerne Tab III, No. 1, B og C.
- o) Angaaende Vildtet gav Juel den Bestemmelse, som siden stedse er bleven fulgt, at hvad der blev skudt, og ei leveredes til Skolens bord, skulde af Skytten indsendes til Skoleherren – et saare billigt Vederlag for saa megen Uleilighed, hvorfor denne, ifølge Fundatsen, ingen Betaling maa tage.

Marker atter tillagt Spisemesteren til Afbenyttelse.

Ved Skolens Bespiisning gjorde Holstein ingen Forandring af Betydenhed, men beholdt, paa faa Afvigelser nær, det ældre fra Giøe nedstammende Reglement. Saaledes som dette 1755 indførtes, vedblev det over et halvt Seculum at være Rettesnoren for Skolens Bevertning; og Forf. troer det passende her at anføre dets vigtigste Punkter, for at vise, hvorledes Skolens Bespiisning var, eller i det ringeste skulde være, indtil fo0r faa Aar siden, da dette Reglement afløstes af et nyere.

Den daglige Bevertning var nemlig følgende:

Frokost, saavel til Lærerne som Disciplene: Smørrebrød med Ost eller Kiød paa p.)

Søndag Middag: 1) Kiødsuppe med Grønt, eller med Risengryn og Svedsker, hvori skulde være et forsvarligt godt stykke Kiød til hver; 2) fersk Fisk; 3) en Steg saa stor, at hver Person ved Bordet kunde faae en god Portion.

Aften: 1) Velling af Perle- eller Risen-Gryn, eller andre deslige Gryn, kogt i sød Melk; 2) Frikassee, eller anden Kiødmad; 3) tynde Kager to til hver. (248)

- p) Efter et ældre Spisereglement af Holstein fra 1751 var Frokosten, for Disciplene, overensstemmende med det Giøiske Reglement: fra Marie Bebudelsesdag (25 Marts) til Alle Helgensdag (1 Novemb.) blot Smørrebrød; men fra 1 Novbr. til Marie Bebudelsesdag baade varmt Øllebrød og Smørrebrød; for hver Hører ugentlig et Brød og et Pund Smør. Ved Forandringen synes her Intet vundet.

Mandag Middag: 1) Hønskiødsuppe med Grønt og skaaret Brød i; 2) Høns med Peberrods- eller Persille Sauce; 3) Mortelsbakkelse, een til hver.

Aften: 1) Sødgrød af Boghvede- eller andre Gryn; 2) Bankekiød eller Ragout; 3) Plukkefisk.

Tirsdag Middag: 1) Grøn Søbekaal, kogt paa fersk Kiød; 2) Saltet Lamme- eller Oxe- Kiød med røget Fleks; 3) Budding med Viinsauce eller Smør.

Aften: 1) Boghvede- eller Byggryns-Velling; 2) Ragout eller anden Kiødmad; 3) Gartengevext eller Bakkelse.

Onsdag Middag: 1) Viinsuppe af Perle-, Manna- eller deslige Gryn, hvori skulde være Viin, Rosiner og Korender, og sødgiøres med hvidt Sukker; 2) Steg; 3) Vafler, to til hver.

Aften 1) Byggryns-Vandgrød med kogt Melk til, omtrent en Pægel til hver Person; 2) Lammefrikassee eller anden Kiødmad; 3) Æbleskiver, to til hver.

Torsdag Middag: 1) Sød Risengrynsvelling; 2) Steg; 3) salt Torsk med Smør og Sennep, eller i dets Sted hakkede Æg og Persille i Smør.

Aften: 1) Hauresuppe med bagt Brød, Rosiner og Sukker; 2) en Ret Kiødmad; 3) opstuede Æbler eller Kogte Svedsker med ristet Hvedebrød.

Fredag Middag: 1) Afsiede Æret, kogte paa ferskt Kiød; 2) Kiødet, som ærterne ere kogte paa, med en god Sauce over; 3) fersk Fisk.

Aften: 1) Sødgrød; 2) en Ret Kiødmad; 3) en Pandekage eller et Fad Bakkelse. (249)

Lørdag Middag: 1) Revet Øllebrød med Sukker i; 2) Boeuf á la Mode med en god Sauce til; 3) tørre Giedder eller gode Flyndre med hakket Persille og Smør.

Aften: 1) Melkesuppe med Tvebakker i; 2) Ragout; 3) en Ret Kage.

Til Bordet skulde stedse leveres saa meget vel bagt Rugbrød og vel kogt brunt Øl, som behøvedes. (Om Helligdagene skulde de have Godt-Øl og Sigtebrød. De Syge skulde have saadan Mad, som dem var tienlig, og dertil Sigtebrød) q). I øvrigt indskærper Reglementet paa mange Steder, at Alt, hvad der til Bordet leveredes, baade skulde være af forsvarlig Godhed, vel behandlet, og leveres i tilstrækkelig Mængde. Alle Høitidsdage r) skulde der gives samme Mad, som om Søndagen, og desuden som fjerde Ret en Tærte paa hvert Bord med syltede Kirsebær eller Sveske i. Alle Høitidsaftener s) sød Risengrød med Sukker og Kaneelbark (250)

- q) Hvad der er indklamret nævnes vel ikke utrykkelig i Spisereglementet af 1755; men da der i Slutningen af samme siges: "Det øvrige kan blive som forhen er "reguleret"; saa maa man, for at have Reglementet af 1755 fuldstændigt, udfylde det ved Hielp af det fra 1751, hvilket her er skeet og betegnet ved Indklamring ().
- r) Disse vare: Første-Juledag, Nytaarsdag, Helligtrekongersdag, Kyndelmisse, 11 Februar (Taksigelsesfesten), Marie Bebudelsesdag, Første-Paaskedag, Christi-Himmelfartsdag, Første-Pintsedag, Sanct-Hansdag, Marie Besørgelsesdag, Mikkelsdag, Mortensdag, Alle Helgens Dag, og første Dag efter Ferien (7 Sept.)
- s) Sanct Mikkels-, Mortens-, Jule-, Nytaars- og Helligtrekongers-Aftener.

paa, Steg (Mortens-Aften Gaasesteg), og Bakkelse; (desuden et Fad Æbler og Nødder t). Naar Disciplene engang om Aaret reiste ud med Hørerne at plukke Nødder, eller og nød anden Frihed, saa at de ei spiste hiemme om Middagen, da skulde de om Aftenen have 4

Retter Mad). Første-Jule. Paaske- og Pintse-Dag, samt første Dag efter Ferierne skude paa hvert Bord gives en Flaske Franskviin til Høerne og Disciplene; ligesom der hver Uge gaves en Flaske Franskviin til Rector, og en til Oldfruen, til dem selv og til de Fremmede, som bevertedes ved Border u). Saavel Oldfruen som Rector havde Tilladelse at indbyde til Bordet deres Bekiendtere, eller hvilke andre Fremmede dem syntes; men Høerne havde ikke den Tilladelse, uden først derom at have henvendt sig til Rector v). At Disciplene Søndag- og onsdag – Eftermiddag drak Theevand hos Oldfruen i Selskab med Lærerne, er forhen omtalt x); (251)

- t) Hertil lægger Reglen. Af 1751 endnu, foruden fierte Ret: paa hvert Bord en Flaske god Viin med Sukker i til Grøden; desuden paa Rectors Bord tre Potter Miød, og paa det andet Bord to Potter; men dette bortfaldt ved det nye Reglement.
- u) I den følgende Tid, da Rector ikke længer spiste med Disciplene, under Geheimeraad Brandts Bestyrelse, blev det fastsat, at den Viin, som tilforn Rector havde havt, skulde af Spisemesteren anskaffes, og af ham paa den inspectionshavende Lærers Forlangende udleveres, naar Fremmede spiste ved Skolens Bord.
- v) For saadanne Fremmede blev der af Skolen godtgiort Spisemesteren det samme, som i Penge betaltes for en Disciples Kost, nemlig for 14 Middags eller Aftens Maaltider 5 Mark.
- x) Saalænge Holstein levede, og siden efter, saalænge Jomfrue Block var Oldfrue, gik det med denne Theevands drikken meget ordentligt; men efter eden Tid kom den efterhaanden mere og mere af Brug, indtil den for henved en Snees Aar siden (omtrent 1800 eller 1801) af sig selv ganske ophørte.
resten fik de intet Andet at drikke end Øl y), hvoraf de til hver Tid af Dagen kunde faae saa meget de vilde. Til Skolens Bord skulde af Skytten aarlig leveres 8 Dyr (Raadyr eller Daadyr), 32 Harer, og 30 Vildænder eller andet Fuglevildt a); og af Fiskeriet aarlig 1040 Pund (ugentlig 20 Pund) fersk Fisk, foruden de Kræbs, som i Forpagtning af Kræbseriet bleve erlagte b). (252)
- y) Det kom derover i Bug, at de fleste af Disciplene drak Theevand om Morgen, enten hos en af Lærerne eller hos Oldfruen, for en aarlig accorderet Betaling (tildeels ogsaa uden Betaling), hvilken Skik igien ophørte fra den Tid, der blev dem givet Melk om Morgen (1801).
- a) Angaaende Vildtet fastsætter Reglementet: at Spisemesteren maa aldeles intet deraf enten sælge eller bortforære; men det skal spises paa Disciplenes Borde; dog ham uformeent, undertiden, naar det ikke skeer for ofte, selv deraf noget at bruge.
- b) For dem, som desangaaende kunne ønske sig underrettede, anføres her den Betaling, Spisemesteren for Kosten erholdt; den var følgende: for hver Person, som spiste ved Bordet, ugentlig 5 Mark, men for Disciple eller Lærere, som i Ferierne vare bortreiste, erholdt han imidlertid ingen Betaling; desuden aarlig 20 Tønder Rug, 24 Tdr. Byg, frit Foder Sommer og Vinter til 8 Køer, 16 Faar, 10 a 12 Sviin (desuden Avner til 6 Sviin) og Fiederkreature, toldfri Maling af alt sit Korn til Skolens og egen Huusholdning, i Magle-Mølle, Ugedagsarbeide af 6 Huusmænd; desuden frit Brændsel, Haugen frit dyrket, endeel fri Kiørsel (253) og andre mindre Fordele. For denne Betaling bespises 20 Disciple, 3 Lærere og Oldfruen samt Skolens Tienestefolk; dog var Pengebetalingen for disse sidste ugentlig ikkun 4 Mark.

Mange ville maaskee troe, at Herlufsholms Ungdom ved den i det Holsteinske Reglement foreskrevne Bevertning vænnedes til et Vellevnet, de siden ved at forlade Skolen føleligen maatte savne; Forfatteren har i det mindste mere end eengang hørt denne Mening fremsættes. Ungdommen, siger man, og det med Rette, bør vænnes til Tarvelighed; hvor mangen Yngling kan ved Universitetet gjøre Regning paa tre Retter Mad daglig, og hvor tungt da at vænne sig til at nøies med det ringere! Saa siger man. Men udentvivl vil den, som af Erfaring kiender til offentlige Stiftelser og offentlig Bespiisning, aldrig befrygte, at Ungdommen derved forvænnedes; eiheller har Forfatteren, der i saa mange Aar har kiendt Skolen og de Ynglinge som have forladt den, nogensinde fundet en saadan Frygt stadfæstet af Erfaring. Ved en offentlig Stiftelse, hvor Bespiisningen Godhed staaer i et uundgaaeligt Sammestød med den Besisendes Interesse, maa man aldrig gjøre Regning paa en fuldkommen Efterlevelse af noget som helst Spisereglement; at der paa Bordet gives de anordnede Retter og ingen andre, kan vel paasees, saavel som og at disse har visse i Reglementet foreskrevne Egenskaber; men Godheden af Mad er i mange Tilfælde saa vanskelig at bestemme, at der ikke altid kan drages nogen fast Grændselinie imellem god og taalelig, imellem taalelig og uforsvarlig Kost. Ved et saadant offentligt Bord vil man derfor i Almindelighed ikke kunne gjøre Regning paa (253) nogen udmærket god Kost; naar Bespiisningen er taalelig, faaer man som oftest dermed tilfreds. Ungdommen staaer altsaa, fra denne Side betragtet, ikke Fare for at forvænnedes. Men hvad Retternes Antal angaar, da kunde det vel stundom indtræffe, at en enkelt af dem var saadan, at man ei ganske havde Grund at være tilfreds med samme, og dog maatte dermed tage til Takke; og i et saadant Tilfælde kunde da en tredje Ret bøde paa Manglerne ved en af de andre, og blev altsaa ikke overflødig; thi man vil dog ei saaledes kalde alt, hvad der ikke udfordres til dette blotte Livsophold: noget over det blot nødvendige gør ethvert Menneske Fordring paa; og et vist, om end tarveligt, Vellevnet burde vel derfor ved Skolens Bord ikke savnes; thi lige saa lidet som de unge Mennesker her maae forvænnedes, lige saa lidet bør de savne deres Forældres Bord. Karrigheden mod Skolens Ungdom stemmer desuden vist ikke med Stifternes Villie. Omtrent saadanne Betragtninger var det rimeligviis, der ei tillode Holstein at indskrænke Antallet af de Retter, Middagsbordet havde Fordring paa. At fastsætte lige saa mange Retter for Aftensbordet kunde vel ansees overflødigt; men formodentlig vilde den betænksomme Mand ikke gjøre noget Indgreb i en gammel Rettighed, Skolen fra dens Oprettelse havde faaet Hevd paa, som han overalt stedse var opmærksom paa alt det, han troede at kunne paa nogen Maade bidrage til Skolens Glands.

Femte Afdeling

Stiftelsens Skiebne under Skoleherrene Grev Thott, Schack Rathlou og Geheimeraad Brandt.

1763 – 1805.

Bestyrelsen

Holsteins Eftermand som Patron for Universitetet og Oversekretær i det danske Cancellie, Grev Otto Thott x), blev tillige hans Eftermand som Director for Herlufsholm; og det kan ikke negtes, at hans vidt udstrakte Lærdom og Kiærlighed til Litteraturen gav ham en ustridig Ret til denne Post. Hans Bestyrelse blev dog ikke Stiftelsen til Fordeel. Men ligesom Historien blev dog ikke Stiftelsen til Fordeel. Men ligesom Historien skylder Sandheden denne Bemærkning, saa skylder den og Billigheden at erindre: at deels var Grev Thott, da han tiltraadte ovennævnte Embeder, allerede over den Alder, da Ungdomsfyrigheden opflammer Manden til Selvvirksomhed (255) og driver ham til at arbejde med Lyst og Kraft (han var dengang over to og tredsindstyve Aar);
Grev Thott 10 oktober 1703 – 10 Sept. 1785.

- x) Herre til Gaunøe, Lindesvold og Strandegaard; Ridder af Elefanten; Geheimeraad i Geheime Conseilet; Præsæs i det Kbhavnske Videnskabs-Selskab; Præsæs i Collegio de cursu euangelii promovendo, og Første General-Kirkeinspectør. Deels indtraf under ham adskillige for Landmanden vanskelige Aaringer, som betydeligen bidroge til at forringe Bøndernes Kaar y). At Stiftelsen under hans Bestyrelse gik tilbage, var derfor ingenlunde en Følge af Skolarkens Ligegyldighed for den Vel; thi paa Villie til at gavne Herlufsholm manglede det aldrig Grev Thott; men havde meget mere sin Grund deels i nys anførte Omstændigheder, deels i en vis Mangel paa Driftighed hos Oldingen selv, især i hans sidste Leveaar, deels endelig i Lunkenhed hos de Underordnede, til hvis Forsorg Skolen, Gaarden og Godset vare betroede. Forhindret baade af sin Alder og af sine mange og vigtige Embeder, kom Thott sielden til Herlufsholm. Istedetfor at see med egne Øine maatte han derfor stole paa Andres ofre usikkre Beretninger; og paa disses Redelighed og Virksomhed alene beroede da Stiftelsens Vel. I de første Aar, efter at Bestyrelsen var bleven Grev Thott overdragen, havde den Hans Klauman og Iver Bruun to efter hinanden følgende dueilige Forvaltere z), hvis Forslag til Godsets Bedste og Bygningernes Vedligeholdelse Thott villegen fulgte, dog ikke uden egen Prøvelse; og i disse Mænds Tid sørgedes der upaaklagelig baade for Gaard og Gods. Men under deres tvende Eftermænd, Forvalterne (256)
- y) Deels nogle Misvæxt-Aaringer, deels den herpaa Godset, som over hele Landet, i 1763 og 64 grasserende Qvægsyge.
- z) Klauman var Forvalter i Aarene 1729 – 64, og Bruun 1764 – 70; begge til deres Død. Den sidste var Fader til Digteren Prof. Th. Chr. Bruun. Carlsen og Gierlev (hvilke Skoleherren efter nogle Aars Forløb saae sig nødt til at afskedige begge, den ene især formedelst Regnskabsførelse, den anden for slet Administration) kom baade Godsets og Gaardens Bygninger mere og mere i Forfald. De Holsteinske Anlæg omkring Gaarden havde allerede siden deres Stifters Død været sig selv overladte, saa at Fiskeparkerne var det eneste af dem, Thott havde sørget for at vedligeholde a). Men nu savnede ogsaa Bygningerne det fornødne Tilsyn; disse forfaldt derfor, og deres Istandsættelse udfordrede tilsidst maaskee langt over det dobbelte af hvad deres Vedligeholdelse vilde kostet. Men Godset gik det ikke bedre: mangel forarmet Bonde

maatte tilsidst forlade sin faldefærdige Hytte og gribe til Betlerstaven, fordi man havde vægret sig ved i tide at tilstaae ham den høist nødvendige Understøttelse; og for Skolen medførte det da betydelig Udgift, inden en saadan Gaard igien kunde bringes i Drift. Men sikkert stedse saadant Thotts Villie; thi til han Ære maa det siges, at saa nøieregnende han ellers var endog med de3 mindste Udgifter, han troede burde svares, saa villig laante han Øret til enhver Forestilling om Understøttelse for Bønderne, naar Forvalteren viste ham den var nødvendig. Men Thott vidste ei altid, hvorledes det gik; og isærdeleshed lod han i sine sidste Leveaar Stiftelsen mere skytte sig selv, end den netop paa den Tid kunde taale. (257)

- a) Da Fiskene i nogle af Parkerne vare uddøde, bleve alle disse i Aaret 1767 efter Grev Thotts Befaling paa ny besatte med Karper og Karudser.

Med Skolen selv gik det under Thott ikke bedre, end med Godset; ogsaa der viste sig Mangel paa det vedbørlige Tilsyn med sine udeblivelige Følger. Men derom siden.

Ved Streng Sparsomhed voxede vel under Thotts Bestyrelse Stiftelsens Capital fra 20,000 til omtrent 30,000 Rigsdaler, og han saae sig derved istand til at forhøie Fripladsernes Antal fra 20 til 26; dog kan man ikke sige, at Disciplenes Antal derved i det hele forøgedes; thi faa Ar, efterat han var bleven Skoleherre, ophørte her at være betalende Disciple, og Antallet af de frie var meget sielden fuldt. Men den Forøgelse i Indtægt, som Capitaltilvexten frembragte, var langt fra at opveie mod Bygningernes Forringelse og det aarlige sande Tab, der nødvendig maatte følge af Godsets Forarmelse.

Ingen Forandring af Betydenhed undergik Skolen i Thotts Tid; og for Holsteins Eftermand kunde der vistnok heller ikke være Meget at forandre. Dog bør det ei med Taushed forbigaaes, at den tidspildende Chorsang – som hidtil tvende gange daglig var bleven holdt i Kirken, men som sikkert lige saa lidet var skikket til hos Ungdommen at opvække Andagt, som Lyst til Kirkegang – afskaffedes af ham efter Professor Bernths Forslag; ligesom det ogsaa bør erindres, at der af ham ansattes en Conrector til at dele Byrden af Skolens Bestyrelse med daværende Rector, som efter 30 Aars Tieneste begyndte at ældes og trættes. Men fornemmelig bør det til hans Berømmelse erindres, at han skienkede Skolen, og det endnu i levende Live, en betydelig Bogsamling, bestaaende (258) af mere end femtusinde Bind, hvoriblandt ikke saa kostbare Værker i forskellige Videnskaber b); og kan Thott vel ikke regnes blandt Stiftelsens driftigste eller heldigste Bestyrere, saa vil dog denne Gave give ham Adkomst til stedse at nævnes blandt dens store Velgiørere, og som saadan at være i taknemmelig Erindring. Han døde den 10 September 1785 i en Alder af 84 Aar, og skienkede ved sit Testamente til Herlufsholms Fattige en Capital af eet tusinde Rigsdaler c).

Stiftelsens Bestyrelse blev derpaa af Regieringen overdragen Geheimeraad, Statsminister og Ridder af Elephanten, Joachim Otto Schack-Ratlou, der ligesom hans Formand, var Patron for Universitetet og Præsident i det danske Cancellie: en Mand med en lys Aand og et hurtigt Overblik; en kyndig Godsbestyrer, (259)

b) Grev Thott eide i sin Tid den anseeligste Bogsamling i Danmark, bestaaende i alt af henimod halvandethundredetusind Bind (Maanedskr. Athene Sept. 1816. Pag 232); Catalogen derover haves trykt i 11 tykke Octavbind, og der var tildeels Dubletter af denne Samling, han i Aarene omtrent 1777 – 83 udsendte som Gave til Skoleb; men mange betydelige Værker anskaffede han ogsaa af nye, blot i den Hensigt at skienke dem til Stiftelsen.

c) 10 gamle og trængende afsatte Gaardmænd og Huusmænd, eller Gaard- og Huus-Mænds Enker, skulle deraf nyde hver

aarligen 4 Rigsdaler. Til dette Legat skal Skoleherren udnævne efter Sognepræsten og Forvalterens Forslag, og over Legatet skal holdes en særskilt Protokol, hvori Sognepræsten aarlig bør attestere, at Forvalteren i hans Overværelse til Enhver i rette Tid har udbetalt det ham tilkommende.

men uden synderlig Interesse for Videnskaberne eller deres Dyrkere. En Synsforretning, han over hele Bøndergodset lod optage, viste tydeligen dets høist usle Forfatning; og for at faae denne efterhaanden forbedret, begyndte den nye Skoleherre strax med at lade

Bøndergaardenes forfaldne Bygninger istandsætte. Men da det bidrag af Tømmer, som Skolens egne Skove hertil kunde yde, ikke var tilstrækkelig, og der af Stiftelsens aarlige Indtægter intet Overskud var til at bestride saadanne Udgifter; saa fandtes det nødvendigt at optage noget af Stiftelsens Capitaler, samt at lade tvende Discipelpladser gaae ind. Naar man med Gaardens Opbyggelse var bleven færdig, skulde flere Forbedringer ved Godset været foretagne, men uden at Noget af Betydenhed var bleven foretaget, men uden at Noget af Betydenhed var bleven foretaget tog Schack Rathlou sin Afsked fra Herlufsholm i Junii 1788, da han med det samme efter Ansøgning erholdt Afsked fra sine øvrige Embeder, og henlevede derefter sin Tid som Privatmand paa sien Godser i Jylland d).

I en lang Række af Aar havde Patronatet for Universitetet og Præsidentposten i det danske Cancellie været forenede: Holstein beklædte begge Embeder i mange Aar; efter ham overdroges de forenede til Thott; derpaa til Schack Rathlou. Og næsten bestandig fra den Tid, Directørerne for Herlufsholm ophørte at vælges af Stifternes Familie (= fra 1731), haves Bestyrelsen af denne Stiftelse været betroet til den, som beklædte de tvende ovennævnte Embeder, saa at man ei kunde sige, og (260)

d) Han var Herre til Stamhuset Rathlousdal og Gersdorfslund. Han døde omtrent 1801.

Det mest var Cancellipræsidenten eller Universitetspatronen, der udnævntes til Skoleherre. Men ved Schack Rathlous Fratrædelse 1788 ophørte disse Embeder at være forenede: Universitetspatronatet blev nemlig overdraget Hans Durchlaughtighed Arveprinds (siden Hertug) Friderich Christian af Augustenborg, og til Præsident i det danske Cancellie udnævntes Geheimeraad Christian von Brandt e), hvilken sidstnævnte det tillige blev overdraget at være Skoleherre for Herlufsholm f).

Geheimeraad Brandt forefandt Stiftelsen i maadelig Tilstand: Hovedgaardens Bygninger vare for en stor Deel forsømte, og den største Deel af Bønderne saa forarmede, at de ei formaaede at udrede deres aarlige Skatter. Ifølge den Synsforretning, som under hans Formand var optagen over hele Godset, vare Gaardene og Husene saa forfaldne, at der ved nøiagtig Taxation var beregnet en Sum af 28000 Rdlr. til e taalelig Istandsættelse deraf; og den største Deel af Beboerne vare erklærede uformuende til selv at kunne istandsætte deres Boliger; kort: Godsets Forfatning var ussel g). (261)

- e) Ridder (= Storkors) af Dannebrog, Kammerherre, og fra 1797 af tillige Statsminister, desuden Første Tilforordnet i Missionscollegiet, Første Directør for Vaisenhuset, Provisor for Walløe og Curator for Wemmetofte m.m.
- f) Brandt blev udnævnt til Skoleherre d. 13 Junii 1788, medens han endnu var første Deputeret i Generaltoldkammeret. I Cancelliet blev han først ansat d. 29 August s. A. med Titel af Præsident.
- g) Ved at giennemblade den her omtalte Synsforretning støder man hos hver anden af Gaardmændene paa den Bemærkning: (262) ”han har ingen Køer”; og hvert Øieblik finder man (i Februar og Marts Maaneder) Vedtegninger som disse: ”han har kun lidet Korn til Føden, og intet til Udsæd”; ”hans Kornforraad af alle Sorter er 4 Skiepper, eller 6 Skiepper; intet Foder” o. dsl.

Ghrd. Brandt indsaar, at Bøndernes Velstand ogsaa vilde være Skolens Velstand, og at man altsaa fremfor Alt maatte stræbe at ophjælpe Godset af dets maadelige Forfatning. Men da han ikke tiltroede sig selv Indsigt nok i Landvæsenet til i saa vigtig en Sag at kunne handle paa egen Haand, saa raadførte han sig først ved Brevvexling med nogle af de Landbofagets kyndigste Mænd om de tjenligste Midler til Bøndernes Opkomst; isærdeleshed henvendte han sig til den for sin Klogskab og Redelighed lige saa meget, som for sin udmærkede Kyndighed i Landvæsenet og sin Nidkierhed for Bondevel, fordeelagtig bekiendte Conferenceraad Wilhelm August Hansen, første Deputeret i det Kongelige Rentekammer, som egentlig var den, der lagde Planen til Godsets Forbedring. Men til en Hovedforbedring, som den der nu skulde foretages, udfordredes en meget betydelig Pengesum, og at angribe Skolens Capital ansaar Brandt for en betænkelig Sag. Han tog derfor sin Tilflugt til en offentlig Indretning, hvis velgiørende Bestemmelse er, ved Pengelaan at fremme almeennyttige Foretagender; med Kongelig Tilladelse erholdt han af Creditkassen 30,000 Rdlr. til Laans, og det paa de for Stiftelsen meget fordeelagtige Vilkaar, at heraf kun skulde svares to Procent aarlig Rente, og først efter ti Aars Forløb begynde at afdrages paa Capitalen aarlig med tre Procent. (262) Men da disse ti Aar var omme, og Stiftelsen endnu ei saa sig istand til at begynde det fastsatte Afdrag, vidste Brandt endvidere at udvirke sex Aars Udsættelse af Afbetalingsterminen, som nu blev fastsat at skulle begynde i Aaret 1807 h). Foruden benævnte Capital blev endnu til Godsets Forbedring anvendt 5000 Rdlr. af Skolens egne Midler. Og for disse 35,000 Rigsdaler blev nu hele Godset opmaalt, og Jorderne udskiftede af Fælledskabet. Istedetfor at Bønderne forhen alle boede samlede i Byer, og havde deres Agre blandede imellem hinanden, hver Bonde nogle Agre i hver Bymark, erholdt nu hvar Mand sin Jordlod samlet paa eet Sted tæt og til sin Gaard, eller endog trindt omkring denne, saa at enhver kunde indhegne sin Jord, og dyrke den uafhængig af sine Naboer; og ikke behøvede de nu, som forhen, ved Indhøstningen og det øvrige Landbrugsarbejde at spille Tiden paa vidtløftige Kiørseler til langt fraliggende Marker. Hvor det fandtes nødvendigt, bleve Gaardene udflyttede paa deres Lodder, og der af nye

opbyggede; og enhver Bonde, som behøvede det, fik desuden Hielp til at begynde sit Agerbrug og sin nye Huusholdning med. Husmændene, som tilforn ingen Jord havde havt, erholdt hver omtrent tre á fire Tønder Land i Forhold til Jordens Godhed, og deres Huse bleve ligeledes udflyttede. Alle Hovedskovene bleve deels med Steengierder, deels med dobbelte (263)

- h) Ved Kongelig Resolution af 1808 blev det endvidere tilstaaet Stiftelsen, efter nærværende Skoleherres Ansøgning, endnu i tre Aar at nyde Henstand med Begyndelsen af Capitalens Tilbagebetaling.

Grøfter indhegnede; og istedetfor at Bønderne hidtil havde havt Tilladelse til der at græsse deres Creature, bleve nu de indhegnede Skove fredtagne, og endeel af de aabne Pladser i samme med Bog og Agern besaaede; kort: saare Meget blev gjort saavel til Skovenes som til Godsets Forbedring. Ved alle disse Foretagender havde Brandt en virksom Medhjælper i Skolens Forvalter, Bonnevennen Nicolai Clausen, der med lige Nidkiærhed for Bondens Vel og Skovens Opkomst forbandt et nøie Kiendskab til Bondens Forfatning, og derfor bedst kunde vide at yde enhver den Hielp, han behøvede. I Aaret 1791 begyndte den omtalte Udskiftning, og 1794 var den tilendebragt.

Grunden var saaledes lagt til Bøndernes Velstand, og Følgerne af de indførte Forbedringer sporedes allerede kiendeligt. M disse Byrder ønskede Brandt at befrie dem, og det saa en endnu var eet Skridt at gjøre for at fuldende det begyndte Verk: Hoveripligtigheden og Tiendens Erlæggelse i Kierven vare altid tunge Byrder for Bonden, endog naar Hoveriet var saa lemfældigt, som det i land Tid havde været paa dette Gods. Fra begge disse Byrder ønskede Brandt at befrie dem, og det saa meget heller, som han troede at kunne gjøre dette paa en for begge Parter lige fordeelagtig Maade. Til 1 Mai 1801 blev der af Stiftelsen indgaaet med Bønderne en Forening, ifølge hvilken de for stedse bleve fritagne for Hoveripligtighed, imod at betale en vis aarlig Afgift, fra 24 til 36 Rigsdaler af hver Gaard i Forhold til deres Jordlodders Størrelse og Godhed. Til samme Tid sluttedes ogsaa med dem en Tiendeforening paa ni Aar, ifølge hvilke de skulde betale hver enkelt Tiende med lidet over een Rigsdaler aarlig af Tønde Hartkorn (264) i). Vel kunde Stiftelsens Fordeel af Tiende uden tvivl bleven noget større, hvis Bønderne skulde betalt dens fulde og virkelige Værd k); men Brandt frygtede maaskee, at mangan Bonde endnu ikke havde samlet Kræfter nok til at kunne taale at betale det yderste, og han erkiendte at være betroet til hans Omsorg l), oh undte dem gierne at beholde Noget tilovers.

Geheimeraad Brendt havde nu ogsaa den Løn for sine Bestræbelser, at see Velstand efterhaanden udbrede sig over hele Godset. Frodigere Kornmarker, bedre Creature og bedre vedligeholdte Bygninger vare de Frugter af hans Bestræbelser, som viste sig for enhver lagttager: (265)

- i) Bondens Tiende bliver, som bekiendt, deelt i tre lige Dele, mellem Kongen (eller Godseieren), Kirken og Præsten; erhverv af disse tilkommer altsaa 1/30 af Bondens Afgrøde, hvilket kaldes en enkelt Tiende. Af alle Bønderne i Herlufsholms Sogn oppebære Stiftelsen baade Konge- og Kirke-Tiende, undtagen af een Bye – Ladbye – som fra ældgammel Tid (af hvad Grund, vides ikke) er fritagen for at erlægge Kongetiende. Betalingen for hver enkelt Tiende var noget ulige efter Jordernes forskellige Godhed.

j)

- k) dem Priis, hvorfor Tienden blev dem overdragen, dog ikke var betydeligt under dens da havende Værdie, sees daraf, at ikkun to af Sognet Bønder stax fandtes villige til at antage de tilbudne Vilkaar; de øvrige fandt den fordrede Betaling for høi.

- l) Fundatsen paalægger udtrykkelig Skoleherren at vaage over Bøndernes Vel, og paasee, at de ikke besværes eller forurettes.

Og hvor meget for Bønderne, ønskede han ogsaa at bringe disse til at giøre Noget for sig selv; og da han vel vidste, at man sædvanlig maa bie længe, naar man vil vente indtil Overbeviisning om egen Fordeel bringer Bonden til at foretage i sit Landbrug saadanne Forbedringer, der afvige fra gammel Vedtægt og Vane, saa søgte han ved Præmier at opnaae sit Ønske. For Bøndermarkernes Indhegning med Steengierder og levende Hegn, saavelsom for adskillige andre Forbedringer i Agerbruget, blev der af Brandt, udelukkende for Herlufsholms Bønder, adskillige bleve uddeelte, men da de vare for smaa til at kunne friste Egennytten m), og de som blotte Pengepræmier eiheller kunde sætte Ærgierrigheden i Bevægelse; saa havde han ikke den Glæde, at see Noget derved udrettet; efter faa Aars Forløb lod han derfor disse Præmier, som dog altid vare et Vidne meer om hans Lyst til at gavne, igien ophøre.

I Forbindelse med Geheimeraad Brandts øvrige Velgierninger imod Bønderne stod ogsaa det Forsæt, at meddele disse enten Arvefæste paa deres Gaarde, eller fuld Eiendom; og det var besluttet, at een af disse Planer skulde udføres, saasnart Bønderne havde samlet Kræfter nok til at kunne erlægge den Afgift man for Gaardenes (266)

- m) De fleste af Præmierne vare paa 5 Rigsdaler; nogle endog mindre.

Overdragelse vilde fordre af dem. Mange, som kun saae paa Øieblikkets Fordel, og blendedes ag Haabet om den aarlige Tilvæxt, Stiftelsens Indtægter derved strax vilde erholde, tilraadede denne Operation; Andre, som saae længer ind i Tiden, meente, at man ved en offentlig Stiftelse burde foretrække den mindre og sikke Fordel for den større men usikre, og fraraadete samme; og Herlufsholms Skytsaand afværgede, at denne farlige Operation, som lettelig kunde, og rimeligviis ogsaa vilde havt Stiftelsens Ødelæggelse til Følge, ikke kom til Udførelse. Sandt er det, manges Godseier har ved at meddele sin Bønder Eiendom eller Arvefæste paa deres Gaarde, i vor Tid erhvervet sig selv Rigdomme, i det han tillige gjorde sig fortient til sine Bønders Taknemmelighed; men de Forholdsregel, som af den private Godseier med største Fordeel kan følges, kan for en offentlig Stiftelse gierne være ødelæggende. Naar hiin blot seer paa Øieblikkets Fordeel, ubekymret om den Eiendom, han nu giver Slip paa, maaskee hundrede Aar senere kunde yde det tidobbelte af det, for hvilket han nu afhænder samme; saa bør den offentlige Stiftelse derimod ogsaa tage Hensyn til den kommende Tid, og aldrig i den nærværende ville vinde paa Eftertidens Bekostning. Pengecapitaler kunne af Fiendehaand røves, eller ved Ødselhed og slet Bestyrelse hensmelte til Intet. Vor egen Erfaring har desuden noksom viist, hvor usikker en Eiendom Penge maae ansees for n), og det ikke alene Papiirpenge (267)

- n) Ved den Krig, som udbrød for vort Fædreland i Aaret 1807, kom dets Pengevæsen i et saadant Vildrede, at den Rigsdalersseddel, der af Regieringen var udstedet for 96 Skilling, som den faa Aar tilforn ogsaa virkelig (267) gieldt, henimod Slutningen af Aaret 1813 var i Værdi nedsiunken under een Skilling Sølvmynt; og saadanne Papiirpenge vare dengang det eneste gangbare Betalingsmiddel i Landet. Credite poster! men ogsaa Sølvpenge; thi ogsaa disse veed man jo at have en stedse synkende Værdi o). Hvad vilde altsaa Herlufsholms Skiebne bleven, om dens vigtigste Indtægtskilde,

Bøndergodset, var for nogle Aar siden enten ganske eller tildeels bleven forvandlet til en Pengecapital? p). Men hvis man til Stiftelsens Betryggelse ikke vilde bortsolgt Bøndergaardene, blot meddeelt Besidderne Arvefæste imod en bestemt aarlig Kornafgift q), kunde man da vel anseet Stiftelsen sikkert for Tab? Ja Maaske (268)

- o) Omtrent Aar 1100, i Erik Eiegoods Tid, kunde man (efter Saxos Beretning) i Danmark købe en Skieppe Korn for en Penning, altsaa halvanden Tønde Korn for en Skilling. I Aaret 1467 solgtes en Staloxe for 3 Mark og en Tønde Smør for 6 Mk. (Se Rhabeks Minerva 1796, 3 B, S 70). I Aarene 1601 – 10 kostede en Tønde Rug i Sielland, efter Middeltallet af disse Aars Capitaltaxter, 2 Rdr. 4 1/5 Skl.; men i Aarene 1801 – 5, 6 Rdr. 4 4/5 Skl.
- p) Hvor Meget Danmarks og Norges saavel som Iislands øvrige lærde Skoler har tabt ved, for faa Aar siden, at afhænde deres Bønergods, kan sees i Etatsr. Engelstofts Universitets- og Skole-Annaler 1810, 2 B-, S 279, 1811 1B. S 279, og 1813, S 230. Conf. Prof. J. Møllers Theolog. Bibl. 16 B, S. 197.
- q) Paa denne Maade afhændes nu de øvrige Lærde Skolers Bøndergods (Engelstofts Ann. 1811, 1 B., S. 279). Hvor Godset er adspredt, og Bestyrelsen altsaa vanskeligere (268) og mere bekostelig, kan denne Operation vel være at tilraade, end ved et samlet Gods. hvis man kunde forudsætte, at Jorddyrkningen her til Lands nu havde naaet sin høieste Spidse. Lader aarlig yder til Skolen 5 Tønder Byg, erholdt Arvefæste mod en aarlig Afgift af 6 Tønder; vistnok havde Stiftelsen da for Øieblikket vundet ; men hvo veed, om ikke samme Gaard ved forbedret Agerbrug kunde om eethundrede Aar være istand til at yde aarlig otte eller tolv Tønder Sæd?

Hvad, om den Grundsætning, at Stiftelsen var tient med at give Bønderne Arvefæste paa deres Gaarde, var bleven fulgt for halvtredsindstyve Aar siden! Hvorledes vilde det da nu seet ud med Stiftelsens Indtægter? Den Bondegaard, som for halvtredsindstyve Aar siden kunde yde, var altsaa ikke over en Fierdedeel af den Afgift, man nu med Billighed kan fordr af dem; og haabe maa man, at vore Efterkommere efter et halvt Seculums Forløb ville kunne sige omtrent det samme om vor Tid, som vi nu sige om Fortiden.

O, at derfor den Dag aldrig opgaae Herlufsholm, da nogen Skoleherre eller anden bestrende Magt saaledes troer sig berettiget til at sætte Grændse for dens Sigen i Velstand! Og skulde en saadan Tid komme, da gid de Ord, vi her have fremført, i det mindste maatte vække til Eftertanke! Da har Forfatteren opnaaet den (269) Hensigt, han havde med at fremsætte sine Tanker over et for Herlufsholms Velfærd saa vigtigt Spørgsmaal.

Ogsaa strax efter Geheimeraad Brandts Død blev denne Sag paa ny bragt paa Bane, og syntes nu at være sin Udførelse nær. Da det endog ved en kongelig Resolution af 17 Mai 1805 blev fastsat, at Bøndergaardene efterhaanden maatte overdrages deres Beboere til Arvefæste. Men til Raadgiver ved Udførelsen af den forehavende Plan blev, til Lykke for Herlufsholm, valgt en Mand, som havde baade Redelighed og Frimodighed nok til uden Tilbageholdenhed at fraraade et Foretagende, hvis Fordærvelighed at fraraade et Foretagende, hvis Fordærvlighed for Stiftelsen han indsaa; og denne Mand, hvis Navn fortæner her at bevares til taknemmelig Erindring, var Landinspectør Iver Unssgaard. Med hans Raad forenede Stiftelsens Forvalter ogsaa sit, og derved afværgedes et Foretagende, man ellers formodentlig snart, men dog vistnok for silde, vilde kommen til at fortryde. Vi have betragtet den Omsorg, Geheimeraad Brandt viste for Godsets Opkomst; men var denne stor, var hans Omhu for Skolen det ikke mindre. Her var det især hans Gavnelyst i Almindelighed, og hans udmærkede Hengivenhed for Herlufsholm i særdeleshed, havde

Leilighed at vise sig. I det alt for lange Tidsrum af fem og tyve Aar, som hendøsedes under Thotts og Ratlous Bestyrelse, vare de fleste af Grev Holsteins Indretninger efterhaanden saaledes faldne bort af sig selv, at man i mange Punkter nødtes at anse det Holsteinske Reglement som ophævet. Forandrede Vedtægter havde gjort forandrede Indretninger nødvendige. Dette foranledigede Brandt, ei længe efterat Bestyrelsen var bleven ham overdragen, til at tænke paa adskillige Indretninger, (270) mere passende nærværende Omstændigheder. Især blev der med Disciplenes daglige Værelser (de to øverste Etager i Bygningen Tab. III. No. 2, A og No. 3) foretaget en Hovedforandring; istedetfor at Disciplene forhen havde været to om eet Værelse uden Kakkellovn, erholdt de nu to Fællesværelser under Navn af Paaklædningsstuer, for synede med Kakkellovne, og to fælles Sovesale foruden en Sygestue r). Istedetfor at forhen to Disciple havde været om een Seng med Fierdyner (som de selv måtte anskaffe), fik nu hver af dem sin særskilte Seng med Krølhaars Madrasser og Tepper (som Skolen anskaffede) – en for Reenlighed, for Sundhed, og i pædagogisk Henseende vigtigere Forandring, end maaske mange forestille sig -; og til Ordens 3½ Alen.

Vedligeholdelse blev det fastsat, at en Lærer skulde ligge paa hver af Sovesalene. I Paaklædningsstuerne indrettedes de nødvendige Klædeskabe, og alle benævnte Værelser bleve gibsede, og saa vel indrettede som Omstændighederne tillode s). Disciplene fik saaledes varme Værelser at opholde sig paa om Vinteren; de bleve mere samlede, og Lærernes Tilsyn blev lettere. Derimod kan det ei negtes, at saa mange unge Menneskers Samling paa et Par Værelser, hvor de i Forberedelsestimerne for en (271)

- r) Da Disciplenes Antal i Aaret 1799 forøgedes fra 24 til 30, blev man nødt til ogsaa at tage Sygestuen til dagligt Brug, saa at der fra den Tid af blev tre daglige Værelser eller saakaldte Paaklædningsstuer, hvoraf det ene, naar behøvedes, brugtes som Sygestue.
- s) Værelserne i øverste Etage kunde ikke blive høiere end 3½ Alen.
stor Deel vare sig selv overladte, ei altid kunde tilstede den Studering fornødne Ro t). Det er forhen berørt, at Virkningerne af det Thottiske Besparsessystem ikke vare mindre kiendelige af Hovedgaardens forfaldne Bygninger, end af Bøndergodsets usle Forfatning; men Geheimeraad Brandt tilkommer den Roes, at han var ligesaa langt fra utidig Sparsommelighed, som fra Ødselhed. De forfaldne Bygninger skulde istandsættes: saasnart nys ommeldte Forandring med Discipelkamrene var færdig, blev der til en Hovedreparation paa Kirken anvendt en ikke ubetydelig Sum; derfra kom Raden til Rectorboligen – en gammel uanseelig grundmuret Bygning, hvis Tilstand var saadan, at man fandt det tienligst aldeles at nedrive den, og paa dens Ruiner reiste sig en større og labgt skønnere ligeledes grundmuret Bygning, bestemt, som den forrige, til Bolig for Skolens Rector og til den egentlige Skole. Ogsaa de til Rectorboligen henhørende Udhuse bleve, formedelst de gamles Brøstfældighed, af nye opbyggede. Overalt erholdt Gaardens Bygninger den Reparation, de behøvede u); og for at sikre Skolen saadant Arbeide, som den kunde være tient med, brugte han ved ethvert (272)
- t) Udenfor Underviisningstimerne kunde Disciplene ogsaa opholde sig i Skoleværelserne (Lectierne); med disse vare om Vinteren ei altid forsynede med Varme.
- u) <de to eneste af Hovedgaardens Bygninger, som under Brandts Bestyrelse ingen Hoved-Udbedring erholdt, vare Forvalterboligen og Munkelængen (Tab I, V og C), hvilken sidste dog ogsaa i hans seneste Aar var bestemt dertil.

<arbejde af nogen Betydenhed, altid en af Kiøbenhavns mest bekiendte Bygmestere v). Og saaledes blev der af Geheimeraad Brandt, i de 17 Aar Stiftelsen stod under hans Bestyrelse, efter nøiagtig Beregning anvendt:

1) til Reparationer og Forbedringer ved Hovedgaarden, Kirken, Betienternes Huse og Godsets Skoler, den betydelige Sum

18081 Rdlr

2) til nye Bygninger

9211

Rdlr.

Tilsammen

27292 Rdlr

Men alle disse betydelige Omkostninger uagtet blev Stiftelsens Capital af hem ei alene urørt, men endog forøget med 5500 Rigsdaler a); thi hans Omhu for Stiftelsen vidste altid, til overordentlige Udgifter at forskaffe overordentlige Indtægter; og ingen ny Bygning eller Forbedring ved en gammel begyndte han, inden han først havde tilveiebragt de dertil fornødne Penge. Af sin Indflydelse hos Regieringen, og dennes Lyst til at understøtte almeennyttige Foretagender, benyttede han sig ligesom den uforglemmelige Holstein, til Gavn for Herlufsholm. Af de Penge, som indkom for Adelskabs og Rangtitlers Meddelelse, og som af Regieringen altid bestemmes til Understøttelse for en eller anden offentlig Indretning, forskaffede han saaledes Herlufsholm Tid efter anden adskillige tusinde Rigsdaler, hvilke han fornemmelig (273)

v) Den Borgerlige Artilleri-Major, Raadmand Lange.

a) Under Brandts Bestyrelse voxte Stiftelsens Capital fra 24658 Rdr. Til 29677 Rdr. (Brorsons oratio funebris, Pag. 22)

anvendte til nye Bygninger b). Af Overskuddet af de norske Auctionspenge erholdt han 600 Rdr. Aarlig i fem paa hinanden følgende Aar, paa Vilkaar (som han selv havde foreskrevet) at forøge Disciplenes Antal fra 24 til 30. Fra Aaret 1792 til 1804 (inclus.) erholdt han af Cancelliets Forn aarlig 500 Rdlr, som han ikke lod indflyde i Skolens almindelige Kasse, men holdt derover et privat Regnskab, som ahn aarlig aflagde for Cancelliet; disse Penge anvendte han fornemmelig til Anskaffelsen af adskillige nyttige Inventarier og andre overordentlige Udgifter. Saaledes f. Ex. Anskaffedes herfor et Par fortræffelige Brandsprøiter for Gaarden, Madratser og Tepper til Disciplenes og Lærernes Senge, en Samling af fysikalske Instrumenter til Brug ved Underviisningen o. dsl. Desuden havde han deraf oplagt og paa Rente udsat en Capital af 2500 Rdlr., som han havde bestemt til et Fond for Skolens Bibliothek. Ogsaa hos formuende Private af sit Bekiendtskab søgte Geheimeraad Brandt at opvække den samme Enthusiasme for Herlufsholm, hvoraf han selv besieledes; og Stiftelsen blev derved indlemmet i et Par Testamenter, hvoraf den endog efter hans Død har høstet Frugter c). (274)

b) Den nye Rectorbolig, som kostede 4341 Rdlr. opførtes saaledes uden een skillings Udgift for Skolen.

c) Ved Testamente af 1797 skienkede Frue Generalkrigskommisærinde M. Wærn, fød Haslef, til Skolen 4000 Rdlr. Dansk Currant, som i sin Tid skulde udbetales til Skolens Patron, og efter Stifterindens Ønske bestyres under Navn af det Wærnske Legat. Ved Frue Wærns Død 1812 erholdt Stiftelsen denne Capital. En Borger i Kiøbenhavn, Nicolai Risen, testamenterede (274) Skole hele sin Formue; men Udbyttet heraf blev en ubetydelig Sum. En af Kiøbenhavns rigeste Handelsmænd, som ingen nær beslægtede Arvinger efterlod sig,

havde lovet Ghrd. Brandt at betænke Herlufsholm i sit Testamente med en klækkelig Sum, men døde uden at have opfyldt sit Løfte.

Hvad Brandt virkede til Underviisningens Fremme, og til Ordens Vedligeholdelse blandt Skolens Ungdom udenfor Underviisningstimerne, skal i følgende Afdeling nærmere omtales; men hvorledes hans Forhold i Almindelighed var mod Disciplene, mod Skolens Lærere og Betiente, bør her kortelig berøres. Ingen kunde have mere Faderhierte mod Disciplene, eller elske dem inderligere, end han. Intet var ham kiærere, end naar han kunde have Leilighed at forskaffe dem en eller anden Fornøielse, eller see dem muntre ved deres Lege; thi han var af Naturen selv munter, og en Elsker af Munterhed og Spøg. Ved sine Besøg paa Herlufsholm anstillede han derfor paa egen Regning undertiden smaa Lystfarter, enten til Skoven eller til et andet i Nærheden liggende Sted, hvor Ungdommen da i Selskab med ham selv og med sine Lærere fornøiede sig i Naturens Skiød. Med sand Gløde gjorde han selv, eller bidrog til at fremme saadanne Indretninger, hvorved Ungdommen i sine Fritimer kunde nyde en uskyldig Adspredelse: saaledes lod han i Skolegaarden bygge for Disciplene et stort paa Pæle staaende Duehuus (med flere Afdelinger for derved at forebygge de Smaatvistigheder der kunde komme af Fælledsskab), og den maatte lidet kiende til Ungdommens Tilbøielighed, som kunde tvivle om, hvad Glæde en saadan Indretning forskaffede. Selv leverede (275) han til Skolens Brug en Samling af Instrumenter til Leg og Underholdning, saavel for de ældre som yngre Elever, Fierbolde, Skakspil o. dsl. D). Ligeledes tilstod han et ikke ringe Bidrag til et Morskabsbibliotheks Oprettelse, til gavnlig Underholdning for Disciplene i deres Fritimer. E Hauge blev under ham indrettet for Disciplene, hvori enhver fik sin egen Jordplet til Dyrkning, og sin Andeel i Frugttræerne e). Men ikke allene medens Trolles Fostersønner som Disciple nød Skolens Benneficier, sørgede Brandt for dem; ogsaa efterat de vare komne til Universitetet erkyndigede han sig om, hvorledes det gik dem; og den, som han da troede at fortjene Understøttelse, hialp han ofte ved sin formaaende Anbefaling. Men blandt alle de Beviser, han gav Disciplene paa sin Kiærlighed, fortjener dog den Foranstaltning isærdeleshed at omtales, formedelst hvilken ikke alene nu, men ogsaa i den kommende Tid, manges Fader og manges betænksom Yngling vil have Grund til at velsigne hans Minde: Som de sidste Frugt af hans (276)

- d) Disse Sager bleve til Skolen udsendte omtrent 1792; men Ingen tog sig af dem, og de bleve snart ødelagte.
- e) Efter Grev Holsteins Indretning var det Disciplene tilladt, undertiden at komme med Lærerne i Skolen offentlige Hauge; men denne Skik var Tid efter anden aldeles gaaen af Bryg, og Disciplene nød lidet eller intet af Haugens Frembringelser. Foranlediget heraf havde de ligesom faaet Hevd paa at tage sig selv til Rette; dette var ingen Hemmelighed; og for at forebygge denne Uorden, blev et lidet Stykke af Skolehaugen 1802 indrettet som en særskilt Hauge for Disciplene, hvorved den her omtalte Uskik standsedes.

Virksomhed for sit Yndlingssted, inden han tog sin Afsked som Cancelliepræsident, udvirkede Brandt følgende Kongelige Resolution af 29 Junii 1799, ”at der af Fyens Bispestoels Indkomster skal (saasnart Vacance indtræffer) afgives aarlig 500 Rdlr. til Herlufsholms Skole, hvilke skulle anvendes til Stipendier for de derfra udgaaende Disciple i det første Aar efterat de ere komne i Akademiet, samt at Skoleherren i sin Tid skal indkomme til Hans Majestæt med nærmere Forestilling om, hvorledes disse 500 Rdlr. skulle Fordeles.” Uden selv nogensinde at have følt Manglens trykkende Byrde vidste Brandt dog, hvor besværligt det er for manges Fader at underholde sin Søn ved Universitetet i

særdeleshed i det første akademiske Aar, da Adgang til Stipendierne endnu ikke er ham aaben; og han indsaae, at denne Besværlighed maatte føles dobbelt af den Fader, hvis Søns Underholdning i Skolen ikke havde kostet betydeligt. Men selv fik han ikke den Glæde at see Disciplene nyde Frugten af denne Foranstaltning; thi han døde omtrent paa samme Tid, som Fyens daværende Biskop; og de senere angaaende dette Legat tagne nærmere Bestemmelse blive altsaa ikke her at omtale.

Som Brandts Forhold var mod Disciplene, saaledes var det og mod Lærerne: stedse omgikkes han disse med Velvillie og forekommende Høflighed; Hørernes Indkomster bleve af ham forbedrede; og dem, som vare Theologer, hialp han sædvanlig efter 3, 4 a 5 Aars Forlød til skikkelige Præstekald. I Skolens Sager raadspurgte han sig gierne med Lærerne; og et Raad, hvis Gavnlighed for Skolen han indsaae, var ham stedse kiært, hvem det (277) endog kom fra. Han kom sædvanlig til Herlufsholm et paar gange aarlig, blev her da nogle dage: i denne Tid omgikkes han saavel Lærerne, som Gaardens øvrige Beboere paa den venskabeligste Maade, oh man saae da i ham ikke Statsministeren, so nedlod sig til sine Underhavende, men en øm og kiærlig Fader, der med oprigtig Deltagelse underrettede sig om sit Huses og sine Børns Anliggender, og sørgede for deres Vel. Lærerne besøgte han paa deres Kamre, saae ogsaa gierne, at de kom til ham igien, og taledede ed ham om Skolens Anliggender. Ogsaa Disciplene lod han gierne komme til sig og underholdt sig da noget med enhver af dem. Under sit Ophold spiste han altid i samme Værelse som Disciplene, og indbød da stedse til sit Bord Rector, Conrector, og hvilke andre ham ellers syntes. Skolens Lovsang om Aftenen og Gudstienesten om Søndagen forsømte han sielden undtagen i hans sidste Tid, da tiltagende Døvhed hindrede ham; thi han var en Mand af sand Religiositet. Førend hans uheldige Døvhed forbød ham det, indfandt han sig ogsaa imellemstunder i Underviisningstimerne.

Vi have saaledes lært at kiende Geheimeraad Brandts mange fortræffelige Egenskaber som Herlufsholms Bestyrer; vi have seet den Virksomhed, hvormed han antog sig og ophialp Stiftelsens Oekonomie, hans uskrømtede Kiærlighed og Omhu for Disciplene, og den udmærkede Varme, hvormed han ved alle Leiligheder søgte at fremme deres og Skolens Vel. Med det er Historieskriverens første Pligt at lade Sandhed styre hans Pen: Kiærlighed til den Person, hvis Billede han maler, maa ei bestikke ham, saa han fordølger denne Ufuldkommender. Men Hvo vilde vel miskiende en Mands Dyder, fordi han (274) tillige har menneskelige Svagheder!

Hvor faae vi en Fuldkommen: paa Jorden, som ikke havde Feil? At feile er Menneskets Lod; og den Mand, hvis Dyder ere overveiende, maa man ikke med ukiærlig Haardhed bedømme, fordi han feiler.

Det kan ei negtes, at Skolen, alle Brandts utrættelige Bestræbelser uagtet, dog ikke naaede, og kunde ei heller under ham naae den Flor, hvorved den Holsteinske Periode udmærkede sig. Brandt manglede, som vi har seet, vel ikke Holsteins Virksomhed, endnu mindre hans gode Villie og inderlige Hengivenhed for Stiftelsen; men han Holsteins manglede lyse Aand til at kiende dens Mangler; og, hvor han indsaae disse, der manglede han ofte Holsteins Mod til at paatale dem, og den raske Bestemthed, hvorved denne altid vidste at rydde enhver Uorden af Veien. Ikkun saa ad de Lærere eller Betiente, som under Brandt bleve ansatte, erholdt nogen skriftlig Instrux; deres Pligter, Rettigheder og giensidige Forhold vare altsaa ikke bestemte; og deraf maaatte nødvendig af og til opstaae Forvirring og Uorden, undertiden endog betydelig Uorden f). Og Trangen til saadanne Instruxer var saa meget

større, som man heller intet almindeligt ansaaes, formedelst forandrede Omstændigheder, allerede længe som ugyldigt; af mange Vedkommende kiendtes det (279)

- f) Saaledes F.eks. naar man undertiden vel fandt, at en eller anden Ting burde gøres, men ikke vidste, hvem dens Udførelse egentlig paalaae; eller naar man havde forskellige Maximer at handle efter, og Enhver da vilde følge sine, fordi ingen udtrykkelig Lov bestemte, hvilke der skulde følges.

ikke engang. Enkelte Instruxer bleve vel af Brandt udskældte, f. Ex, for den af ham ansatte Educationsinspectør; men dels vare disse formedelst Ubestemtheden i deres Forskrifter vanskelige at følge, dels vare de ei altid saa nøie sammenpassende enten med Andres Instruxer, eller med almindelig indførte Vedtægter, at de kunde følges uden Collision. Brandt ønskede at fremme Alting med det Gode; hans Godmodighed tillod ham ei, med bestemt Fasthed at paatale Uordener, hvor han traf dem, eller at tage kraftige Forholdsregler mod de Betiente, som ikke efterkom deres Pligter; og der gaves ogsaa Folk, der vidste at betiene sig af hans Svaghed.

For Hovedgaardens Pyntelighed og Omegnens Forskiønnelse viste Brandt ikke den Smag, som Holstein. Dennes skønne Anlæg rundt omkring Gaarden. Som nu i trede Skoleherrers Tid havde staaet ganske sig selv overladte, forfaldt derfor mere og mere. Vel vedblev Skolen at holde Gartner, og at levere denne Folk til at arbeide under sig; men Gartneren gjorde lige saa Meget ved Alleerne og de øvrige Anlæg omkring Gaarden, som ved Skolens Hauge, det er – Intet.

Formedelst Svaghed, men især formedelst en i høi Grad tiltagende Tunghørighed, tog Geheimeraad Brandt, i Efteraaret 1799, Afsked fra sine offentlige Embeder, og valgte fra den Tid af sin Bopæl paa en Eiendomsgaard ved Slagelse, hvor han i sin tiltagende Alderdom nød et ved utrættelig Arbeidsomhed fortient Otium, delende Tiden mellem Læsning, Venneomgang g), de sysselsættelser (280)

- g) Adskillige værdige Mænd havde omtrent paa samme Tid som Ghrd. Brandt valgt Slagelse til deres Alderdoms Opholdssted, blandt hvilke Forfatteren blot vil nævne (280) den fortiente Confessionarius Bastholm. Ogsaa havde Brandt i Slagelse en Fætter og en Svoger. Med disse og adskillige af Byens geistlige og verdslige Embedsmænd pleiede han altid venskabelig Omgang.

hans landlige Opholdssted gav Anledning til, og Omsorg for sit kiære Herlufsholm. Saaledes levede han, indtil Skolens Rectors, Professor Bernts, Død anledigede det Ønske hos ham at kunne tilbringe sine sidste Dage paa Herlufsholm. Efter Overenskomst med Bernts Eftermand, Professor Brorson, skulde Brandt have Rectorboligen til Beboelse, og Prof. Brorson imidlertid vedblive at beboe de Værelser, han som Conrector havde havt. Men da den egentlige Rectorbolig ikke befandtes rummelig nok for hans Behov, besluttede han at tage de i samme Bygning værende Skoleværelser – Lectierne – med til Beboelse, og i deres Sted at lade Skolens store Auditorium afdele til Lectier; dog blev dette kun bestemt som en midlertidig Indretning, der engang ved Brandts Død, efter hans egen udtrykkelige Bestemmelse, igien skulde ophøre: og, da han ei vilde tilstede, at Stiftelsens Kasse besværedes med Udgifter til hans Fordeel, saa bestred han selv alle de Omkostninger, som disse for hans Skyld foretagne Forandringer medførte. Ogsaa bør det som Beviis paa Ghrd. Brandts Uegennyttighed erindres, at han ei vilde afbenytte Rectorboligen uden at svare Rector deraf fuld Leie.

Udentvivl indsaar han selv, at disse Forandringer ei kunde skee uden adskillige Ubeqvemmeligheder for Skolen h); men han troede, og vel medrette, at den (281)

- h) Af disse Ubeqvemmeligheder vil Forf. blot nævne denne ene, at man paa Auditoriet ei kunde faae Plads til mere (281) tre Classer, hvorfor en af Lærerne fra denne Indretnings Begyndelse blev nødt til at læse paa et af Disciplenes Paaklædningsværelser. Ved denne Indretning forblev det endnu fire Aar efter Ghrd. Brandts Død, indtil Underviisningssalene i Efteraaret 1809 bleve forflyttede til den nye Skolebygning.

skole, for hvilken han havde gjort saa Meget, igien kunde gjøre en lille Opoffrelse for at forsøde ham den korte Levetid (saaledes yttrede han sig), han endnu kunde have tilbage. Imidlertid maatte han for denne Sags Skyld døie nogle Ubehageligheder, som dog de, der voldede ham samme, udentvivl siden har fortrudt i). I September 1804 ankom han til Herlufsholm, og to sin nye Bolig i Besiddelse; men syg kom han hertil, og erholdt siden ikke sin Helbred, der bestandig blev slettere; og d. 16 Marts 1805 endte han sin jordiske Bane i en Alder af næsten 70 Aar k).

Ved sit Testamente havde Ghrd. Brandt skienket Stiftelsen sin hele anseelige Bogsamling, bestaaende af mere end 7000 Bind, hvoraf et ikke lidet Antal Manuskripter. Og for endogsaa efter sin Død at vise sit venskabelige Sindelag (282)

- i) I Bladet Dagen for 1804 No. 94 og 99 var nemlig i denne Anledning inden Brandts Ankomst til Herlufsholm, indtykket et Par noget bittre Stykker, som udentvivl havde til Hensigt at formaae ham til at afstaae fra et Forsæt, hvis Følger for Skolen Mange i flere Henseender fandt betænkelige.

- k) Han var født d. 20 Octob. 1735. Flere af hans Levnetsomstændigheder findes anførte i Oratio funebris in obitum perillustris et nobilissimi viri Christiani a Brandt, &c, habita Ao. 1805 a Mag. A. W. Brorson, Prof. & Rect. Scholæ Herlov. (*En Ligtale om en berømt og ædel kristen Mands Død af Brandt o. s. v., leveret af Ao. 1805 f.Kr*)

mod de Personer, han i sit Liv ved saa mange Leiligheder havde givet Prøver paa sin Velvillie, havde ham i sit Testamente bestemt, at enhver af Skolens Lærere, enhver af Disciplene, og enhver af Stiftelsens Betiente, skulde erhold eet eller andet Stykke af hans efterladte Pretiosa som en Mindegave. Disciplene fik saaledes hver et Stykke af hans Medalliesamling; de øvrige Mindegaver bestode i kostbare Skrivetøier, Taffeluhre, Daaser o. dsl.; men det var ikke disse Tings Kostbarhed, der gav dem deres Værdi, saa meget som det Sindelag hos Giveren, der fremlyste af disse velmeente Forglemmigei.

Efter e Bestemmelse i den Afdødes Testamente blev hans afsiælede Legeme brat til Kiøbenhavn og der uden alle Ceremonier hensat i hans Familiebegravelse i Petri Kirke. Uagtet Brandt endt sine Dage paa sit Yndlingssted, kan dette altsaa dog ikke fremvise hans Grav; men stedse skal Geheimeraad Brandt nævnes som en af Stiftelsens ædleste, uegennyttigste og nidkiæreste Bestyrere.

Underviisningen og Opdragelsen 1763 – 1805.

Med Underviisningen foretoges under Grev Thotts Bestyrelse ikkun fa Forandringer. For at spare afskaffede han den franske Sprogmeister, og overdrog til en af Hørerne at læse Fransk en Time daglig, men blot for øverste Classe l). De tyske og franske Aviser afskaffede (283)

- l) Paa denne Maade fortsattes Underviisningen i det franske Sprog under Hørerne Mag. Bastholm og Mag. Lund, (283) indtil dennes Forflyttelse fra Skolen Aar 1791; men ved denne Underviisning udrettedes aldrig Noget af Betydenhed, og kunde Intet udrettes,

formedelst den blandt Disciplene dengang herskende Fordom at øverst Classes Disciple vare for gode til at staae under en af Hørerne.

han. Underviisningen i Theologie og Hebraisk, som efter Holsteins Indretning hidtil havde paaligget Præsten, overdrog han til Rector, og tilstoppede derved en Kilde til Misforstaaelse mellem disse tvende Embedsmænd, som aldrig kunde mangle Næring, saalænge de, uafhængige af hinanden, skulde bestyre Underviisningen i samme Classe m). I øvrigt skulde Holsteins Indretninger vedblive. (284)

- m) De tvende første Lectorer (Nannestad og Studsgaard) blev det i deres Kaldsbreve paalagt, foruden at undervise i Theologie og Hebraisk tillige at svare til Skolens Kasse en aarlig Afgift af 100 Rdlr., for hvilken dog Studsgaard, ei længe efter sin Ansættelse, ved Kgl. Resolution af 1760 blev fritagen. Ved dennes Forflyttelse 1770 var det, Rector paatog sig ovennævnte Underviisning imod en aarlig Godtgjørelse af 50 Rdlr., som Studsgaards Eftermand Provst Hammer, paa Grund af sin Fritagelse for Lectoratet, ikke udrede, indtil bemeldte Afgift, ved en af Grev Thott udvirket Kgl. Resolution af 1779, blev paalagt Skolens Kasse, "saalænge," siger Resolutionen, "Professor Bernth der som Rector, bliver dennes Pligt, ligesom i andre Skoler, at læse for Disciplene i Theologien og det hebraiske Sprog uden særdeles Belønning derfor". Efter Provst Hammers Død ei blot fornyedes men og forhøiedes Paalæget, saa at hans tvende Eftermænd, Mag. Fog og Stedets nuværende Præst, paa Grund (285)

Reglementet for Underviisningen blev altsaa under Thott næsten, som det havde været under hans Formand; men det blev ikke fulgt, som under denne. Thott erkyndigede sig aldrig personlig om Skolens Forfatning; de under Holstein havde haft n). Hertil kom, at den ene af Hørerne under mange Aars Tieneste var bleven (285)

- m) (*Forsat*) Af den paa Kaldet forhen hvilende Forpligtelse, blev paalagt at yde til Skolen aarlig 100 Rdlr., og desuden, sige Kaldsbrevene, "skal han (Præsten) og være forpligtet til, i Tilfælde af Sygdom maatte hindre en eller anden af Skolens Lærere fra selv at forrette deres Embede, eller Vacance i een eller anden Lærepost maatte indtræffe, imidlertid at opfylde de Læreren paaliggende Pligter". Istedetfor denne sidste Forpligtelse, hvis Opfyldelse aldrig er bleven fordret, og ifølge sine Natur ei heller vel kunde blive det, synes det mere passende, om det blev paalagt de følgende Præster, ved Disciplenes Forberedelse til Confirmationen at rette sig efter Skolens Leilighed, saavel med Hensyn til Tiden (hvorom nærmere Bestemmelse kunde skee i Kaldsbrevet) som til Stedet. I stedet for Skolens Confirmander forhen maatte gaae til Præsten i hans Bolig i Lille-Nestved, har Stiftelsen nuværende Præst indvilliget i at fortage Underviisningen med dem paa Skolen selv, hvorimod han er (ligesom hans Formand i sine Embedsaar) fritagen for ovennævnte Pengeafgift.
- n) Saaledes F.eks. forringede han Lærernes Kaar ved at anskaffe Exspectanterne. Ved ingen Leiligheder tog han sig af dem. (See mere herom i Profess. Bernths Characteristik.) gammel og aflægs o), ligesom og Rector selv begyndte at ældes og slappes. Hvad Under altsaa, at Uordener efterhaanden begyndte at indsnige sig og gribe om sig, og at det Holsteinske Underviisningsreglement med hans øvrige Forskrifter lidt efter lidt kom i Forglemmelse. Disciplenes Skoletimer vare faa, deres ledige Timer mange p): ved at afskaffe Chorsangen, uden at bestemme hvortil den derved vunde Tid skulde anvendes, var ikkun de ledige Timers Antal bleven forøget, og derved Anledningen til Uordenerne forstørret; og, naar de daglige Underviisnings- og Spisetimer fraregnes, vare Disciplene næsten ganske sig selv overladte.

For under saa mislige Omstændigheder at lette Skolens aldrende Rector sit Arbeide, og for at ophielpe Skolen, fandt Greb Thott det tienligt at ansætte en Conrector, hvis Forretning blev: at dele Underviisningen (286)

- o) Han døde som Hører 1786, i en Alder af over tredsindstyve Aar.
- p) De almindelige Underviisningstimer vare: Kl. 10 – 12 og 3 – 5; men hertil kom for øverste Classe Kl. 8 – 9, som var Fransk-Time, og for de to nederste Classer Kl. 2 – 3, som var Skrive- og Regne-Time. Om Sommeren begyndte Formiddagsunderviisningen en Time tidligere, men endte da Kl. 11. Onsdag og Løverdage Eftermiddage læstes der ikke, men var fuldkommen Frihed. Ferierne vare ved Misbrug saaledes udvidede, at Hovedferien varede fra 1 August til midt i September. Juleferien tre Uger, Paaskeferien to og Pintseferien een Uge, foruden de enkelte Dages Ferier, som Kongens Fødselsdag, fire Markedsdage o. dsl. med Rector, og i Forening med ham at antage sig Skolens Bestyrelse, samt tillige at være Bibliothekar. I Begyndelsen af Aaret 1785 ankom Magister Anders Winding Brorson som Conrector; og hvor meget baade Sædelighed og Flid tiltog blandt Disciplene ved hans virksomme Deeltagelse i Skolens Bestyrelse, er endnu Mange i skrift Minde. Underviisningen i øverste Classe var fra nu af saaledes deelt, at Rector docerte Theologie, Hebraisk, det Halve af Græsk og det Halve af Latinen (Prosaisterne) de tre første Dage af Ugen; Conrector de tre sidste Dage Historiske og Geographie, samt det øvrige af Græsk og Latinen (Digtene); og en af Hørerne Fransk. Inspectionen over Disciplene i Fritimerne vedblev efter Holsteins Indretning at være deelt mellem de tvende Hørere, saaledes, at de ugeviis dermed stiftede, dog under Rectors og Conrectors Overtilsyn. Men denne Hørernes Inspection var mere i Navn end i Gavn, og bestod ikke i meget andet, end i af og til at møde i Lovsangen Morgen og Aften q), og noget væsentligt kunde den ikke virke, saalænge den Fordom ei kunde den ikke virke, saalænge den Fordom ei kunde udryddes, at en høiere Classes Lærer. Saadan var Forfatningen, da Geheimeraad Brandt blev Skoleherre. (287)
- q) Aftenlovsangen holdtes altid Kl. 9, men Morgenlovsangen til ubestemt Tid, sædvanlig imellem Kl. 7 og 8; dog vedblev Lovsangsklokken stedse at give Signal Kl. 6, til Erindring om, hvad Tid denne Andagtsforretning egentlig skulde holdes. Af øverste Classes Discipline mødte i Lovsangen hvo der vilde, af de øvrige mødte de fleste. Denne Mand, hvis velmeente Iver for Alt, hvad han troede kunde fremme Disciplenes Moralitet, stedse fortjener med Agtelse at erindres, indsaa fuldkommen i deres Fritimer. Lærerne opmuntrede han derfor til et saadant Tilsyn; men da de yngre Lærere, som hertil havde Villie (Mag. S. L. Fog og A. K. Holm fortjene at nævnes som saadanne), intet formaaede at udrette, og Tilsynet, skjønt bedre end forhen, dog endnu befandtes meget mangelfuldt, saa haabede Brandt at opnaae sit Ønske ved at overdrage denne Omsorg til een eneste Mand. Under Navn af Skole-Inspector ansattes derfor, Aar 1792, en Embedsmand, hvis Hovedforretning skulde bestaa i at have Tilsyn med Disciplene udenfor Skoletimerne. Ham blev det paalagt at sørge for: at Disciplene vare oppe om Morgen og i Seng om Aftenen til bestemt Tid (fastsat til Kl. 10); at de om Morgen noget før Skoletiden vare ordentlig og reenligt paaklædte; at Sovesalene og Kamrene til samme Tid vare i Orden; at de i Fritimerne ei spildte Tiden i Lediggang, men anvendte den til deres Studeringer. Han skulde ledsage dem paa deres Spadsereture i Marken og Skoven; han skulde paasee, at Spiserelementet overholdes af Oekonomus m.m. Foruden disse Forretninger skulde Inspector undervise hele Skolen i Regning og Skrivning en Time daglig, og dem, som havde Anlæg dertil, i Frihaandstegning samt i Vocalmusik, i at spille paa Klaveer og, om muligt,

paa flere Instrumenter, desuden skulde han spille Orglet ved Gudstienesten. Men naar man fordre for meget, faaer man ofte just derfor des mindre: saaledes gik der (288) her. Den antagne Inspector var en ung Mand, som hverken besad den fornødne Auctoritet eller andre Egenskaber, der maatte udfordres til at lede saa mange unge Mennesker, blandt hvilke der netop dengang ikke Herskede den bedste Tone. Ei heller fik han af sine Medlærere den fornødne Understøttelse; og den ham givne Instrux kom saa ofte i Collision med Andres, og med gamle Vedtægter, at han snart mærkede, det blev ham umuligt at opfylde Alt, hvad der var ham paalagt, og – Disciplene bleve, som de forhen havde været, uden Tilsyn. Virkningerne heraf paa deres Sædelighed blev snart alt for kiendelig vil, at den kunde undgaae Skoleherrens Opmærksomhed. Men lod det sig vel ogsaa vente, at Tilsynet med Ungdommen, overdraget i een Mands Hænder, nogensinde vilde vorde hvad det skulde være? Bestandigt tilsyn af Een synes, om ei at indeholde en Modsigelse, saa dog i det mindste at henhøre blandt de Fordringer, der vanskelig kunne ventes realiserede; thi kan man vel af Nogen fordre eller vente, at han skulde opoffere sig saaledes til sine Kaldspligter, at han for disses Skyld skulde give Slip paa enhver selskabelig Fornøjelse udenfor sit Hiem? Og uden en saadan Opoffrelse maa hans Tilsyn ofte blot existeret i Navnet. I Sygdoms og andre vigtige Forfalds Tilfælde behøver Inspectionen ikke at hvile, naar den afvexler imellem Flere; men skal denne vigtige Deel af Disciplinen udføres af een Mand, er den idelig udsat for Afbrydelse. Mangen Uorden, som vilde vorde opdaget og tilintetgjort, naar Flere havde deres Opmærksomhed henvendt derpaa, maa blive overseet af en Enkelt, (plus vident oculi quam (289) oculus.) (*øjnene ser mere end (289) øjet.*) At Tilsynet med Ungdommen under denne Inspector ikke var, som det burde, maa derfor ei blot tilskrives dennes Mangel paa Duelighed, eller de uheldige Omstændigheder, under hvilke han fremtraadte, men synes ogsaa noget at ligge i Sagens Natur. Efter fem Aars Embedstid saae derfor Skoleherren sig nødt til at afskedige ham, og denne Post gik saaledes ind igien. I Skoleinspectorens Sted ansattes en Lærer, hvem det blev paalagt, at undervise øverste Classe i Mathematik, de øvrige i Skrivning og Regning, og desuden at være Hører for nederste Classe; og fra nu af (Mai 1797) fik Skolen fire Classer. Inspectionen i Fritimerne blev derefter saaledes fordeelt, at de tre Hørere dermed ugentlig afvexlende tre Uger i Rad, dog under Rectors og Conrectors Overtilsyn; den fjerde Uge deelttes mellem Rector og Conrector, saaledes, t hver af dem førte Inspectionen den halve Deel af Ugen r). Hver Lærer fik altsaa blot hver fjerde Uge Inspection, og der fordredes saaledes ikke mere af nogen, end hvad man maatte vente af Enhver, der følede Vigtigheden af sit Embede, villigen vilde paatage sig. Det blev nu vedtaget, at Inspectors Pligter skulle bestaae i: at følge med Disciplene i Kirken om Helligdagene, og i (290)

- r) Det var efter Professor Bernths udtrykkelige Forlangende denne ugentlige Inspection blev han tildeelt, da ham ellers, dels i Betragtning af hans Alder, dels som Rector, hvem den generelle Inspection paalaae, ingen saadan speciel kunde tilkomme. Men den gamle Mand ønskede at vise, at ogsaa han var beredvillig at medvirke til en bedre Ordens Indførelse. Lovsang Morgen og ften de søgne Dage; at være tilstede ved Middagsbordet Morgen og Aften s), og der saavel have Tilsyn ned Disciplenes Forhold, som paasee, at Spisereglementet blev efterlevet af Oekonomus; paasee, at Disciplene holdt deres Kamre ordentlige; holde Øie med dem i Fritimerne, og derfor af og til, især Vinteraftenerne, gaae om paa deres Værelser for at eftersee, hvad de foretog sig, om Alle vare tilstede, og at de vare i Seng til bestemt Tid (d.e. inden Kl. 11); paasee, at Ingen af dem uden Tilladelse gik til

Nestved eller Bønderbyerne o. dsl. Fra nu af begyndte man saaledes for Alvor at tage sig af Inspectionen; og Samdrægtighed mellem de daværende Lærere, der alle følte Vigtighed af en bedre Ordens Indførelse, og som til dette Øiemed villigen understøttede hverandre, var en af Grundene til, at det nu lod sig udføre, hvad man forhen forgieves havde ønsket. Men en anden Omstændighed, som ogsaa fortrinligen bidrog hertil, var den større Autoritet, de yngre Lærere erholdt ved den kort Tid efter (1799) indførte Underviisningsplan, hvorved hver af dem kom til at undervise igiennem alle Classer. De Pligter, Inspectionen medførte, bleve nu af samtlige Lærere med temmelig Nøiagtighed efterlevede; men isærdeleshed blev det (291)

- s) Alle Lærerne (rector og Conrector undtagne) spiste vel i Almindelighed ved Skolens Bord; men da det for en enkelt Gang kunde indtræffe, at enten samtlige Lærere vare udbudne, saa maatte det bestemmes, hvem det i et saadant Tilfælde paalaae som Pligt at være tilstede. paaseet, at Disciplene ved deres offentlige Forsamlinger, ved deres offentlige Forsamlinger, ved Spisebordet og i Lovsangen Morgen og Aften, aldrig vare sig selv overladte, at disse Forsamlinger stedse holdtes til bestemt Tid, og at Enhver tilholdtes der at være tilstede. Vel paastaaes det ingenlunde, at Inspectionen derfor havde naaet Fuldkommenhed: mange Uordener kunde man ikke paa eengang faae Bugt med, men ført Tid efter anden t); andre maatte man nøies med (292)
- t) Tobaksrygen og Kortspil havde stedse været forbudne blandt Disciplene, men vare dog meget gængse. Uindskrænket Kortspil bør imidlertid vistnok ligesaa lidet have hiemme i et Opdragelsesinstitut, som en Vane, der forslerer vore Nødvendigheder, forøg vore Udgifter, i den tidligere Ungdom kan vorde Sundheden skadelig, og i flere Tilfælde misrecommenderer, og som blot har den gode Side, at forskaaffe en behagelig Nydelse, der af den Uvante dog ikke savnes. Man valgte da, for at faae Tobaksrygen afskaffet, følgende Fremgangsmaade: de Disciple af de tvende øverste Classer, som dengang (1798) havde begyndt dermed, blev det tilladt at vedblive; men det blev tillige paa det strengeste forbudet, at nogen af de øvrige for Fremtiden maatte begynde, og de Privilegerede bleve giorte ansvarlige for, at dette Forbudet, bleve let opdagede og alvorligen afstraffede; og saaledes blev denne Uskik udryddet. Af og til har dog ogsaa senere En eller Anden forsøgt paa at snige sig til denne forføriske Nydelse, hvorved Drengen saa let troer at kunne vinde Anseelse af Karl; men sielden er saadant Forsøg bleven uopdaget, og da ikke ustraffet; og aldrig har denne Vane siden kunnet komme til at gribe om sig.

Angaaende Kortspil blev denne Bestemmelse fulgt: de ældre Disciple, som dem der nærmest staae for Turen til at træde ud i Verden, hvor det ansees som henhørende til god Tone at kunne deeltage i de almindelige selskabelige Spil, blev det tilladt at spille Kort Løverdags-Aften, dog kun saadanne Spil, som i dannede Selskaber er i Brug. Til andre Tider og for de øvrige Disciple var Kortspil aldeles forbudt. Efter en senere Bestemmelse (fra 1810) er saadant Kortspil Løverdags-Aften, (og andre Aftener, som ikke gaae umiddelbart forved Arbejdsdage), bleven samtlige Disciple tilladt, dog under visse Indskrænkninger, og ei om Penge.

at have faaet nogensteds, skjønt ikke fuldkomment udryddede u); og med Disciplenes Privatflid var der vistnok ikke saadant Tilsyn, som man kunde ønsket; men i det hele taget

havde dog Lærerne nu den Glæde, som Løn for deres Bestræbelser, at se Orden og Sædelighed mere og mere at tiltage blandt Skolens Ungdom.

De anførte Inspectionslove bleve, efterat nuværende Rector havde tiltraadt sit Embede, skriftligen affattede og nøiere bestemte; men Rector blev nu fritagen for den ugentlige Inspection, som upassende for den, hvem det bestandige Tilsyn paaligger. Og saaledes forblev det med Inspectionen indtil August 1810.

I Geheimeraad Brandts Patronats Tid begyndte i den almindelige Giæring i Skolevæsenet, der (193)

- u) Da Discipelkamrenes Reenholdelse beroede paa den daværende Oldfrue, som i mange Aar havde været vant til den gamle Uorden, saa kunde Lærerne i Henseende til Reenlighed paa Kamrene ei altid udrette, hvad de ønskede. Og saaledes i flere Henseender.

Siden har havt alle de lærde Skolers Reform til Følge. I Aaret 1790 blev Commissionen for Universitetet og de lærde Skoler af Regieringen nedsat, og Brandt blev Medlem af samme.

De Ideer, han som denne Commissions Medlem indhøstede angaaende Skolernes Forbedring i Almindelighed, søgte han at anvende paa Herlufsholm. Saasnart

Commissionen i Aaret 1797 havde sin nye Underviisningsplan for Frue lærde Skole i Kbhavn færdig, ønskede ogsaa Brandt at faae en lignende indført paa Herlufsholm.

Underviisningsgjenstandens Antal skulde nu betydelig forøges; og istedetfor at hver Lærer hidtil havde havt sin særskilte Classe af Disciple at undervise, skulde enhver nu have sine visse Videnskaber at foredrage hele Skolen igiennem v). Efterat der angaaende disse tvende Hovedpunkter var gjort Aftale, bleve samtlige Lærere af Skoleherren opfordrede til at give hver for sig deres Betænkning angaaende denne for Skolen vigtige Sag. Disse betænkninger indkom, og en af nærværende Skrifts Forfatter udkastet Underviisningsplan blev antagen og indført i September 1799 x).

Ifølge denne Plan blev den daglige Underviisning, som den hidtil havde været, tre Formiddagstimer (om Sommeren Kl. 8 – 11, om Vinteren 9 -12) og to Eftermiddagstimer (294)

- v) De nye Fag, med hvilke Underviisningen nu blev forøget, vare: det danske Sprog, Tydsk, Fransk (som ikke var læst i Skolen siden 1791), Naturhistorie, Physik og Philosophie. Mathematik var her, som foran meldt, allerede to Aar iforveien begyndt at læses.
- x) Herlufsholm var saaledes, næst Frue Skole i Kiøbenhavn, den første, i hvilken denne nye Underviisningsplan blev indført.

Kl. 3 – 5; Løverdag – Eftermiddag vedblev som hidtil at være fri, men ikke Onsdag – Eftermiddag. Der blev fire generelle Classer; men enkelte Videnskaber bleve deelte i færre specielle, efter den Inddeling, enhver Lærer havde fastsat i sit Fag: saaledes blev Religion, Historie og Geographie inddeelt hver i to Classer (saa at første og anden Hovedclasse i disse Videnskaber udgiorde kun een, og ligeledes tredje og fjerde Hovedclasse); Tydsk i tre (da anden og tredje Hovedclasse undervistes samlede); Skønskrivning i een Classe. Til de levende Sprog blev fastsat saa mange Timer ugentlig, som man troede nødvendige til at lære at læse en Prosaist paa egen Haand. Ved Underviisningen i Dansk tænkte man blot paa at forskaffe de Yngste nogen Øvelse i Modersmaalets Restskrivning samt ved Læseøvelser og enkelte Sætningss Opløsning at bibringe dem Kundskab om Constructionen i Almindelighed, og tillige vænne dem til, med Tydelighed at adskille de forskiellige Sætninger fra hinanden, og derved gjøre den latinske Sprog-Underviisning lettere. En fuldstændigere Kundskab i Modersmaalet troede man Disciplene vilde opnaae i de høiere

Classer, deels ved de latinske Stileøvelser og ved skriftlige Oversættelser af Latinen, deels ved Underviisningen i Logik. Umiddelbart at danne deres danske Stil, og at øve dem i egne Uarbejdelser, blev der dengang ikke tænkt paa. Naturhistorie, Skønskrivning og practisk Regning bleve bestemte som Underviisnings-gienstande blot for de nederste Classer; Mathematik og Physik derimod for de tvende øverste. Philosophien havde man heller ønsket at kunne overlade til Universitetet; men da det var befaleet, at ogsaa denne Videnskab (295) skulde doceres, blev der til Underviisningen i Logik og Siælelære bestemt to Timer ugentlig i øverste Classe. Til des lettere Oversigt hidsættes følgende Tabel, som viser, hvilke Videnskaber der læstes, og hvor mange Timer ugentlig der var bestemt til hver Videnskab i hver af de fire Hovedclasser: (296)

	1ste Neder- ste Class e	2 Class e	3die Class e	4de Class e	Sum- ma
	Timer Ugent- lig	Time- r Ugen- tlig	Time- r Ugen- tlig	Time- r Ugen- tlig	Time- r Ugen- tlig
Latin	12	10	10	10	42
Græsk		4	4	3	11
Hebraisk				2	2
Dansk	2	1			3
Tydske	3	2	2	1	8
Fransk		2	2	2	6
Religion	1	1	1	1	4
Mathemati- k og Astronomi- e			3	3	6
Physik			2	2	4
Naturhistor- ie	2	1	1		4
Philosophi og Psychologi- e				2	2
Practisk Regn.	3	2			5

Skønskrivning	3	3			6

De her anførte Videnskaber bleve mellem følgende Lærere saaledes fordeelte:

Rector Prof. Bernth paatog sig Underviisningen i Religion og Hebraisk.

Conrector Magister Brorson i Latin for øverste, samt fire Timer ugentlig for 3die Classe, og Historie for hele Skolen.

Lærer Melchior i Mathematik, Physik, Astronomie, Naturhistorie, Philosophie, Skjønskrivning og practisk Regning.

Lærer Almstrup i Latinen for de to nederste samt tildeels for 3die Classe.

Lærer Schou i Græsk, Tydsk, Dansk oh Geographie.

Sprogmeister Le Gros i Fransk a).

Antallet af de daglige Underviisningstimer blev ved denne Skolens nye Indretning ei betydelig forøget, men dog noget: istedetfor at man hidtil havde ladet sig nøie med fire Timer daglig, foruden Skrive- og Regne-Timerne i de nederste Classer, blev nu deres Antal for hele Skolen fastsat til fem, og Onsdag Eftermiddag vedblev ei længere, som hidtil, at være fri.

Men da Skoleforordningen af 1805 gjorde det nødvendigt at forøge Underviisningstimerne i adskillige Fag (fornemmelig i Modersmaalet, de fremmede levende Sprog og Religionen), saa blev endnu daglig en Eftermiddagstime tillagt (Kl. 5 – 6), og derved er det hidtil forblevet. (297)

a) Le Gros boede i Nestved, og havde ved Skolen blot Timeinformation

De daglige Underviisningstimer bleve saaledes her først fem, senere sex, paa samme Tid de i adskillige andre Skoler vare syv. Forat forebygge vrang Domme besangaaende til Forfatteren bemærke, at paa Herlufsholm staae Disciplene under Lærernes bestandige Tilsyn; disse kunne derfor lede og styre deres Privatflid, og paasee, at de Timer, som ere bestemte til Arbeide paa egen Haand, lige saa hensigtsmæssigen anvendes, som de, der ere bestemte til Arbeide paa Skolen. Og hvis det nu i Almindelighed kan ansees som afgjort, at Siælen styrkes mest ved Selvvirksomhed, og at de Kundskaber, Ynglingen ved egen Anstrengelse erholder, trænge dybere ind og rodfæste sig bedre, end de, der blot ved Andres Underviisning bibringes ham; hvis det kan ansees som afgjort, at det ikke er nok, at Siælen har fattet en Idee, men at den ogsaa maa have Tid til at fordøie samme, om den skal vorede dens sande Eiendom: saa maa Opdrageren vel vogte sig, at han ikke saaledes forøger Underviisningstimernes Antal, at de saare vigtige Forberedelsestimer derved for meget indskrænkes. Ingen vil vel heller negte Ungdommen den fornødne Tid til Legemsbevægelse, eller fordre, at Drengen skal anvende flere Timer daglig til stillesiddende Arbeide, end Manden i Almindelighed troer at kunne udholde: *Nascitur ex assidue laborum animorum hebetudo quædam & langvor. Danda est remissio animis: meliores acrioresque requietis resurgunt En vis sløvhed og sløvhed er født af sindets konstante slid. Vi må give fred til sjælene: de bedre bliver levendegjort af hvile* b).

Ifølge Underviisningsplanen af 1799 bleve Disciplenes daglige Beskieftigelse om Sommeren omtrent følgende: (298)

b) Seneca de tranquillitate animi; cap 15. *Seneca om sindets ro; kapitel 15*

Kl. 6 – 6 ¼ Lovsang og Frokost (i Spisesalen)

6 ¼ - 8 Overlæsning paa Formiddagslectierne paa egen Haand. Leg i denne Tid ikke tilladt.

8 – 11. Underviisning i Skolen.

11- 12. Recreationstime, som, naar Veiret tillod det, mest anvendtes til Badning og Svømmen, og ellers efter Enhvers Lykke.

12 – 1 Middagsmaaltid.

1 – 3 Recreation og Overlæsning paa Eftermiddagslectierne.

2 – 5 Selvbeskieftelse c).

7 – 7½ Aftensmaaltid

7½ - 9. Overlæsning paa Lectierne til næste Dag.

9 - 9 ¼ Lovsang.

9 ¼ - 11. Efter Lovsang maatte Enhver gaae til Sengs, naar han vilde. Længere end til Kl 11. maatte Ingen sidde oppe uden Tilladelse.

Om Vinteren var Anvendelsen af Dagen den samme, blot med den Forskiel, at Morgenlovsangen da først holdtes Kl. 7, og Underviisningstimerne om Formiddagen vare Kl. 9 – 12. (299)

- c) Denne Tid anvendtes om Sommeren mest til Arbeide i Haugen, Spadsering i Skoven, Badning o. dsl.; men om Vinteren deels til Haandarbeide, som Tegning, Dreining, Pap-Arbeide, Naturaliers (især Fugles og Insecters) Tilberedning o. dsl., Alt efter en af Lærernes Veiledning; deels til Leg (især Skøiteløben, naar Veiret tillod det), Morskabslæsning o. dsl., efter Enhvers Smag. Omtrent den samme var Anvendelsen af Løverdags- og Søndag – Eftermiddag.

Som Spore til Flid blandt Disciplene, og til nødvendig Underretning for Skolens Rector, blev der ved den omtalte Skolereform indført en almindelig aarlig Examen, i hvilken samtlige Disciple skulde prøves i samtlige Videnskaber, hvori de nøde Underviisning, og for deres Fremgang, erholde Characterer d). Endvidere blev der som Opmuntring til Flid og Sædelighed indført Premier; men da disse, i hvor velmeent deres Indførelse af Skoleherren end var, dog aldrig af Lærerne formodedes at blive eller ved Erfaring befandtes at være gavnlige, saa gik de, i Overeenstemmelse med Lærernes fælles Ønske, efter faa Aars Forløb ind igjen e). Men en vigtigere Indretning til Fordeel for Disciplenes Videnskabelige Fremgang var Indskrænkningen af de langvarige aarlige Ferier, der nu bleve afkortede til omtrent det halve af hvad de forhen havde været. (300)

- d) Egentlig blev der bestemt at skulle være fire aarlige Examina; men da man fandt, at disse vilde berøve den egentlige Underviisning for megen Tid, blev deres Antal snart nedsat til to, og efter et Par Aars Forløb til een. Forhen havde der i øverste Classe ingen Examen været uden i latinsk Stiil; i de øvrige Classer blev der blot examineret i de gamle Sprog og den latinske Stiil; men ved Examen gaves ingen Chatacterer.
- e) Det var Pengepremier fra to til fem Rigsdaler, som paa Kronprindsens (vor nuværende Konges) Fødselsdag bleve af Skoleherren selv uddeelte deels for Sædelighed, deels for Flid og for Fremgang i de forskiellige Videnskaber. Ingen Discipel maatte hvergang erholde mere end een, og Præmiernes Antal var saa stort, at det ingen Udmærkelse var at erholde dem.

Rectorerne og Skolens øvrige Lærere fra 1755 til nuværende Tid. (1822)

Blandt Skolens Lærere i nærværende Periode staaer først den mand, som medrette kan kaldes Herlufsholms mærkeligste Rector, saavel med Hensyn til det for Skolen vigtige Tidspunkt, i hvilket hans Rectorat begyndte, som det lange Tidsrum, hvori han forestod Embedet; thi han alene bestyrede Skolen lige saa længe, som hans fem nærmeste Formænd tilsammentagne, eller som de tretten første af Rectorerne.

I Marts 1766 blev nemlig Informatoren for de Kongelige Pager Johan Ludvig Bernth beskikket til Rector for Herlufsholm, og med det samme udnævnt til Professor philosophiæ extraordinarius ved Universitetet i Kiøbenhavn, med Ret til at afsendere efter sit Senium som Professor ordinarius i det philosophiske Facultet; dog tiltraadte han ikke Rectoratet før i September samme Aar, da det imidlertid blev bestyret af Hørerer H. J. Buck.

Grev Holsteins Virksomhed og Lyst til Orden fandt i denne Mand en tro Støtte; den grundigen giennemtænkte Plan, Holstein havde udkastet for Skolen, blev af Bernth med Nøiagtighed udført. Men dette vidste Holstein ogsaa med Erkiendtlighed at paaskiønne; stedse søgte han at gjøre ham sin Stilling saa behagelig som

muligt. Foruden de samme Indkomster, hans Formand havde havt, erholdt han saaledes strax ved sin Ansættelse et Tillæg af 150 Rdlr. Samt fri Kost f), og desuden Løfte om Forhøielse i sin Gage, saasnart Skolens (301) Omstændigheder vilde tillade det. Da han faa Aar derefter (1760) indlod sig i Ægteskab, blev denne frie Kost endog tilstaaet hans Ægteskab g). Hans hele Løn blev fastsat yil 350 Rdlr. Aarlig h); med da Skolen ingen videre Forhøielse kunde udrede, og Bernth i Aaret 1761 ansøgte om det dengang ledige Roeskilde-Rectorat, saa udvirkede Holstein, som nødig vilde afsee ham, at den Mand, som udnævnedes til Rector i Roeskilde, skulde af sit Embede svare ham aarlig etthundrede og tredive Rigsdaler i), og et andet Tillæg erholdt han nogle Aar senere k). (302)

- g) See mere herom Pag. 230 Anm. I). Under Grev Thotts Bestyrelse (1768) erholdt han, efter Ansøgning, Kostpenge (42 Rdlr. Aarlig) i stedetfor fri Kost, dog under den Betingelse: at han i det mindste tre gange ugentlig, til ubestemte Tider, skulde indfinde sig ved Skolens Bord. I sine sidste Aar spiste han der baade Middag og Aften, naar han havde Inspection, og ellers af og til, dog sielden.
- h) Denne Gage beholdt han indtil sin Død uden anden Forhøielse end de 50 Rdlr. Aarlig, som han i Aaret 1770 erholdt for at paatage sig Underviisningen i Theologie og Hebraisk. Conf. Pag. 282 Anm. M).
- i) Dette Tillæg mistede han ved Rector Lysholms Død 1773, fordi Grev Thott ei vilde understøtte hans Ansøgning om at beholde det.
- j)
- k) Da hans Tour faldt til at indtræde som Professor ordinarius ved Universitetet, gav han Slip paa denne Rettighed imod at erholde en af Universitetets Tiender (Krummerup Tiende), som tilkom den yngste Professor ordinarius i det philosophiske Facultet. Denne Tiende beholdt han indtil sin Død.

At Skolens indre Forfatning efter Holsteins Død mere og mere tabte sig, samt hvad dertil for en stor Deel var Grunden, er forhen omtalt l); men det kan ikke negtes, at Mangel paa kraftig Virksomhed fra Rectors Side, som med større Eftergivenhed, end man kan forsvare, faae Uordnerne gribe om sig, maaskee var Hovedgrunden til dens Dalen. Ved en Conrectors

Ansættelse, 1785, erholdt Bernth den Hielp, han trængte til og ønskede, og Skolens Forfatning vandt derved betydeligt, skøndt den ogsaa efter den Tid har havt Afvexling af lysere og mørkere Perioden (til hvilken sidste fornemmelig Aarene 1792 – 96 maae henregnes). Ved Conrectoratets Oprettelse faae Rector sit Arbeide betydelig lettet, da hans hele Underviisningstid derved blev indskrænket til ti Timer ugentlig (fire Timer daglig Mandag og Tirsdag, to om Onsdagen). Endnu større Lettelse erholdt han ved den 1799 indførte Underviisningsplan, da hele hans ugentlige Arbeide blev fire Tomer (to timer Religion, og to Hebraisk); og denne Underviisning, tilligemed den specielle ugentlige Inspection, han havde paataget sig m), vedblev han, uagtet sin høie Alder, at besørge indtil faa Dage før sin Død.

Professor Bernth var en Mand af udbredt Lærdom: ikke alene besad han en sielden Styrke i den latinske, tildeels og i den græske og hebraiske Philologie; men odsaa var han i de ældre philosophiske Systemer, i Historie og levende Sprog, vel bevandret, og i de mathematiske Videnskaber og den nyere Philosophiske ikke (302) fremmed.

l) Pag 284 og 85

m) See derom pag. 289.

For den Stiftelse, til hvis Flor han i sine yngre Dage med saa ufortrøden Iver havde virket, bar han stedse en udmærket Kiærlighed, og derfor vilde han hellere give Slip paa den hæderfulde og fordeelagtige Post som ordentlig Professor ved Universitetet, end forlade Herlufsholm. Sine Disciple omgikkes han stedse med Sagtmodighed og Eftergivenhed, maaskee endog med større Eftergivenhed end tienligt var; dog kunde han ogsaa vise alvorlig Strengthed, hvor han troede det nødvendigt. For Disciplenes Rettigheder viste han sig aarvaagen, og med Iver antog han sig deres Sag, hvor han troede dem af nogen Uvedkommende fornærmet. Disciplene betragtede ham som deres Fader: aldrig saa man Ungdomskaadhed i noget Tilfælde vove paa at tilsidesætte den Agtelse, de ligemeget skyldte hans Alder og hans Embede; og deres ustrømte Taarer ved hans Død var Vidner om deres Kiærlighed til ham.

Bernth var en Mand af ædel Character og usvigelig Retskaffenhed; han var velvillig mod alle (isærdeleshed en ivrig Bondeven), og i høi Grad uegennyttig og tjenstagtig; og aldrig hørte man et Ord af ham om de Tienester, han beviste Nogen n). I alle Tilfælde, hvor (304)

n) Et skønt Træk af Prof. Berenth's uegennyttige Tienstagtighed, som hans Discipel Prof. Rahbek har bevaret i Danske Tilskuer for 1804 No. 16 og 17, gientages her: En af hans Disciple, der var uformuende, havde forladt Skolen uden at erlægge, og uden at være krævet, den for Testimonium anordnede Betaling. Adskillige Aar derefter fik Bernth et Brev fra ham, hvori disse Penge laae, med Tillæg, at han erindrede sig, at han var gaaen bort som hans Gielduer; men da han nu have faaet en Condition, vilde han skynde sig at afbetale denne Gield. Bernth skrev ham tilbage, at han kiendte saa vel Conditioneringens magre Udbytte at han vel maatte befrygte, han neppe kunde synderlig vel undvære disse Penge endnu: imidlertid vilde han ikke krænke ham med at sende dem tilbage, men vilde beholde dem hos sig som et Depositum, hans fordums Disciple, naar han behøvede det, altid kunde hæve. Hvad skede! En rum Tid derefter fik Bernth virkelig et Brev igien, hvori hans fordums Disciple meldte ham, at han nu havde opgivet sin Condition for at ligge i Kiøbenhavn og læse til Embedsexamen og altsaa efter gode Tilbud udbad sig Pengene tilbage, dem han da med omgaaende Post ogsaa fik. Denne Anecdote var vistnok lige saa

lidet bekiendt for de fleste Andre, som for Forf. da han førstegang læste den i Tilskueren, og ved denne Leilighed hørte den bekræftet af Bernths Enke.

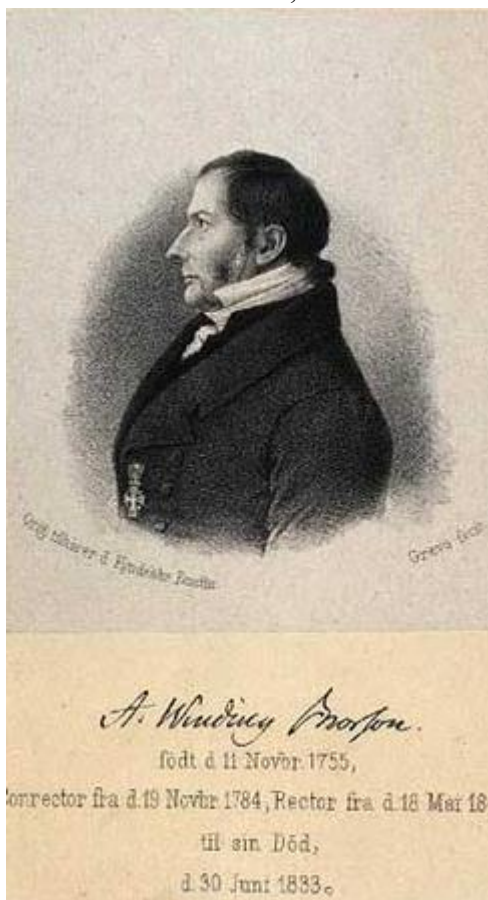
man vilde henvende sig til ham, kunde man være vis paa i ham at finde en forstandig Raadgiver. Formedelst disse Egenskaber besad han ogsaa en uindskrænket Agtelse hos Alle, som kiendte ham. Han var en flittig Kirkegænger og Religionens uskrømtede Ven, dog uden at være i ringeste Maade bigot. Saavel i religiøse som politiske Meninger gik han temmelig frem med Tiderne, og var meget tolerant, ligesom han og i Almindelighed var meget fordomsfri. Han var selskabelig, og i Selskab gjerne munter, uagtet han Character ellers var alvorlig; næsten aldrig saae man ham i Affect; og dette heldige Temperament i Forbindelse med en tarvelig Levemaade (305) og Lyst til Arbeide o) forskaffede ham ogsaa en uafbrudt Sundhed, saa at han opnaaede sit 80de Aar uden enten paa Siæl eller Legeme at føle Alderdommens Affældighed.

Man har paastaet, at han i sine yngre Aar undertiden misbrugte sin Myndighed mod sine Medlærere, og derved stundum paadrog sig disses Uvillie; men uden at undersøge, om ikke en saadan Myndighed maaskee undertiden kunde være nødvendige, vil Forfatteren blot bemærke, at ingen Rector kunde omgaaes sine Colleger med større Eftergivenhed og Føielighed, end han i sine sidste Leveaar. Da han følte, han selv ei længere besad den Kraft til Skolens Bestyrelse, som i fordums Dage, kunde han uden Jalousie see paa, at de yngre Lærere antog sig Skolen; og han troede sig ikke fornærmet, om disse stundum paatog sig det Arbeide, der egentlig havde paaligget ham. De yngre Læreres Mening i Skolens Anliggender hørte han gjerne, og rettede sig villigen efter deres Forslag, og ved denne Eftergivenhed gjorde han det muligt for disse at kunne desmere til Skolens Gavn.

Intet var Bernth kiærere, end naar han hørte om sine forrige Fostersønners Fremgang til Held og Hæder, eller naar disse som Mænd besøgte ham. Med Glæde taledes han om den Dag, da han skulde høitideligholde sin halvhundredeaarige Embedstid – en Dag, som alle hans Disciple, ældre og yngre, men glad længsel saae (306)

- o) Tidlig om Morgen var han paa færde. om Sommeren kl. 4 – 5 – og lige indtil hans Død var det da hans kiæreste Beskæftigelse at arbejde i sin Hauge eller ved sit Dreierlad. Imøde. Ofte hørte man hans fordums Disciple med Enthusiasme tale om, hvorledes de paa denne Dag skulde samles til Jubel; hvorledes Mænd og Ynglinge af alle Aldere her skulde som Brødre blande sig imellem hinanden for at lykønske deres fælles Fader, og gienkalde i Erindringen deres glade Ungdoms sorgfrie Dage. Allerede gjorde man i Tankerne Tilberedelser til denne sande Festdag. Men pludselig faldt Bernth i en Sygdom – en kraftløs Mathed, som syntes at være Alderdommens umiddelbare Virkning – og ved en stille Død, der var lige saa rolig og blid, som hans Liv havde været, hensov han, efter et Par Dages Sygeleie, den 24 Februar 1804, savnet af en sørgende Enke, tre Sønner og fire Døttre p), og begravet af Mange, der kiendte hans Værd som Menneske. Han var født den 10 September. 1724, og hensov altsaa i sin alders 80de Embeds 49de Aar. q). (307)
- p) Med hensyn til Prof. Bernths mangeaarige Embedsførelse, som og i Betragtning af, at han aldrig havde af Skolen erholdt det Tillæg i Gage, som i hans Bestalling var ham tilsagt, men lige indtil sin Død havde tient paa den ringe faste Løn 400 Rdlr., blev hans Enke tillagt 100 Rdlr. I Pension af Skolen, og hun erholdt kort Tid derefter Plads i det Harboeske Fruekloster i Kiøbenhavn, hvor hun døde 1817 i sit 79de Aar.

- q) Han blev begravet i en Lund strax ved Gaarden, som siden er bleven indrettet til et almindeligt Begravelsessted for Stiftelsens Embedsmænd og Betiente. Foruden det nys omtalte Minde, Prof. Tahbek har sat ham i sin Tilskuer, kan og sees Kbhavns Lærde Efterr.

Bernths Eftermand blev Mag. Anders Winding Brorson, der allerede forhen i nitten Aar havde været hans Medhjælp som Conrector, og nu tillige blev udnævnt til Professor r). De Forandringer ved Skolen, som under hans Rectorat ere foretagne, blive paa et andet Sted at omtale, ligesom ham og selv nærmere anføres blandt Skolens nuværende Lærere. Disse vare da Rectorerne i den omhandlede Periode. Men det er ikke paa Rector alene Skolens Vee og Vel beroer; ogsaa de øvrige Lærere have deres Andeel – og vigtige Andeel – i dens Flor eller Tilbagegang. Vel er Rector at ansee ei alene som det vigtigste Drivhiul i Maskinen, men endog som Maskinmesteren selv, der bør paasee, at de indvendige Dele ei komme i Uorden. For ham maa det ei være nok, med Nøiagtighed maa tillige have Indseende med, at de, der have indgaaet at ville virke med og under ham, ogsaa efterkomme deres Skyldighed. Finder han Nogen forsømmelig i sine Pligter, paaligger det ham at advare den Skyldige, og overhovedet at betiene sig af de Midler, han matte finde tienlige til at vedligeholde Maskinen i sin regelmæssige Gang. Ham fornemmelig tilkommer derfor ogsaa Æren for Skolens Flor, ham ogsaa Sammen, hvis den gaaer tilbage. Men hvo fordrer derfor, at han ene skulde kunne udrette Alt? Hvis Nogen af de øvrige Lærere er

forsømmelig i sit Embede, og Rectors Advarsler intet nytte; hvis nogen af dem enten mangler (308)

- r) 1812 til virkelig Justitsraad, 1817 til Ridder af Dannebrog.

De fornødne Kundskaber eller de fornødne Underviisningsgaver; eller er uskikket eller uvillig til at paatage sig Tilsynet med Ungdommen: saa kan dette ei andet end have skadelige Følger for Skolen, endog uden nogen Forseelse fra Rectors Side: ligesom det ogsaa omvendt kunde tænkes muligt, at en yngre Lærers Flid og Duelighed kunde bøde noget paa Mangler fra Rectors Side. De underordnede Lærere have saaledes ikke ringe Indflydelse paa Skolens Tilstand, og Forfatteren har derfor troet det passende, her i Korthed ogsaa at anføre i deres Successionsorden alle de øvrige Lærere, som siden vor Skoles Fornøyelse 1755 have været ansatte derved.

Mag. Nicolai Nannestad (født 1730) havde henimod et Aar været Provst paa Regentsen, og forhen Pageinformator, da han ved Bytte med Prof. J. C. Gunnerus (siden Trondhiems berømte Biskop), som dengang nylig var kaldet til Herlufsholm, her blev Sognepræst i August 1755, og tillige Lector i Theologie og Hebraisk. 1759 blev han Professor lingvæ henrææ og Lector Theol. Ved Gymnasiet i Odense; Aaret derpaa Doct. Theol.; 1766 Capellan til St. Knuds Kirke sammesteds. Døde 1782.

Mag. Christian Beverlin Studsgaard var Nannstads Eftermand som Sognepræst og Lector. 1769 blev han Prof. Theol. Ved Universitetet i Kbhavn, og siden Biskop i Aalborg Stift;

døde 1806. Hans bestandige Uenighed med Skolens Rector, samt Forsømmelse af Underviisningen (em Forsømmelse, der altid kunde undskyldes med andre Embedsforretninger) anledigede, at Lectoratet ved hans Forflyttelse gik aldeles ind. (309) Hans Jacob Buck var Hører 1753 – 62, og forestod imidlertid i et Par Aar Rectoratet i Vacancen; blev herfra kaldet til Sognepræst i Ringkiøbing, hvor han døde 1774.

Anders Jesper Kannevorff, Hører 1755 – 59. Formedelst Forsømmelighed i sin Embedsførelse, forenet med haard og fremfusende Adfærd mod Ungdommen, erholdt han sin Afsked med en Pension af 20 Rigsdaler, som hans Eftermand ikke udrede. Han levede derefter nogen tid af en lille Boghandel i Kbhavn.

Otto Paludan, Hører 1759 – 86. Ved sin sagtmodige og eftergivende Character vandt denne fromme Olding Ungdommens Kiærlighed, men vandt den paa deres Vels Bekostning, thi hans grændseløse Eftergivenhed, fornemmelig i hans sidste Levetid, medførte, at de Aar der tilbragtes i hans sidste Levetid, medførte, at de Aar, der tilbragtes i Hans Classe (hvor Disciplene endog under selve Underviisningen kunde foretage sig hvad dem lystede) ikke ansees som aldeles spildte. Han Døde over 60 Aar gammel, i August 1786, og befriedes derved fra den Ubehagelighed at erholde sin Afsked.

Ernst Gottlieb Rettwich, fransk Sprogmeister 1760 – 68, var af fransk Herkomst og talde Sproget med Færdighed, men forsømte Informationen noget, isærdeleshed det sidste Aar han var her; og deels derfor, deels for at spare, opsigte Grev Thott ham sin Tjeneste, hvilket han tog sig saa nær, at han derved faldt i en Sygdom, hvoraf han døde inden den Tid, til hvilken han var opsagt.

Doctor Medicinæ Christian Levin Wernecke blev i Decbr. 1762 antagen til Lærer i Botanik, blev tillige Stiftelsens Læge, og fik, som de øvrige Lærere, Bolig (310) paa Skolen. Men uden at noget ved hans Underviisning var udrettet, ja næsten uden at denne var begyndt, forlod han Skolen Aaret derpaa, saasnart Grev Holstein var død, og flyttede til Nestved, hvor han levede som Lands-Physicus indtil 1775.

Mag. Jans Christian Hersom, født 1740, var Hører 1762 – 67; blev sin Fader, Sognepræst til Rønnebek og Olstrup, adjungeret med Successionsret: blev siden Præst i Veilø og Vester-Egesborg og Provst. Lever endnu, som emeritus, i Kiøbenhavn.

Mag. Matthias Bastholm, født 1745, var Hører 1767 – 81, og tillige Lærer i Fransk. Blev herfra Rector i Nykiøbing paa Falster, hvor han døde som Rector emeritus 1812.

Mag. Laurits Severin Lund, født 1754; hører 1781 – 91, og tillige Lærer i Fransk. Blev herfra Conrector i Randers, 1806 Rector sammesteds, og 1816 udnævnt til Professor.

Mag. Søren Lemwigh Fog, født 1762; Hører 1786 – 89. Blev Sognepræst til Sørbymagle og Kirkerup i Sieland; 1791 – 1808 Sognepræst til Herlufsholm, derefter til Idestrup paa Falster. Døde 1819.

Andreas Krag Holm, født 1767, Hører 1789 – 92, blev Sognepræst til Holeby og Bursø i Lolland, og derfra, 1797, Capellan ved Holmens Kirke i Kbhavn; er tillige Overdirectør for Søndagsskolerne i Kbhavn og Ridder af Dannebrog. Hans mange Skrifter opregnes i Nyerups Forfatterlexicon.

Jacob Giellerup, født 1767; hører 1791 – 96; blev herfra kaldet til residerende Cappellan i Kiøge, og siden til Sognepræst i Korsør. Døde 1820. (311)

Peter Bernholt Whitte, Educations-Inspector 1792 – 97- Levede, efter at have forladt Herlufsholm, i nogle Aar som privat Lærer; er nu Told- og Consumtions-Kasserer i Korsør.

Robert Budde, født 1773, Hører 1792 – 97. Blev først Sognepræst til Nidløse, siden til Havrebiørg og Gudum, derpaa til Rørby, alt i Sieland.

Ludvig Michael Lund, født 1771; Hører 1796 – 99. Herfra kaldet til residerende Capellan for Schierbek Menighed; forflyttedes efter et Par Aars Forløb til Sognepræst i Brande, og er nu til Sarup og Nebel, alt i Ribe Stift.

H. B. Melchjor anføres siden blandt Skolens nuværende Lærere.

Christian Jess Almstrup, Hører 1797 – 99; Lærer i Latin 1799 – 1803. Blev Sognepræst til Rold og Webbestrup i Viborg Stift, og derfra, 1817, til Junget og Thorum i samme Stift.

Le Gros, fransk Sprogmeister 1799 – 1802. Var i Revolutionstiden udvandret fra Frankrig, og drog med de fleste andre Emigranter tilbage til sit Fædreland, saasnart dette af den franske Regiering blev tilladt. Han havde ei, som de øvrige Lærere, Bopæl paa Herlufsholm, men i Nestved, og havde udenfor sine Underviisningstimer ikke med Skolen at bestille.

Niels Jacob Schou, født 1771, Lærer i Græsk, Tydsk, Dansk og Geographie 1799 – 1806, og 1804 – 6 tillige i Religion s). Blev Sognepræst i Hvam og (312)

- s) Ved Prof. Bernths Død 1804 blev ei strax ansat nogen Lærer i hans Sted, men hans Underviisningsfag vare indtil 1806 saaledes fordeelte, at Hr. Schou havde Underviisningen i Religion, Melchior i Hebraisk.

Hvilsom i Viborg Stift; 1811 til Nimtofte og Tøstrup, 1813 til Søby, Skader og Halling i Aarhuus Stift.

Jørgen Peter Carstensen, Lærer i Latinen for de nederste Classer 1803 – 9; blev Sognepræst til Hassing og Villersløv, 1820 til Todsøe og Ersløv, i Aalborg-Stift.

Axel Riber, Lærer i Tydsk og Fransk 1804 – 13, og fra 1806 af tillige Geographie. Blev Sognepræst til Lemb, og 1816 tillige til Ølstrup i Ribe-Stift.

Jochum Jørgensen Lieungh (leg. Lyng), Lærer, med Benævnelse som Adjunct, i Religion, Græsk og Hebraisk 1806 – 15. Tog i Sommeren 1815 sin Afsked fra Skolen, og gik til Norge, for i dette sit Fødeland (som dengang nylig var af den danske Regiering afstaaet til Sverrig) at søge geistlig Befordring. Blev Aaret derpaa Sognepræst til Opsloe Menighed og Hospital, samt til Christiania Tugthus.

Jens Krarup, Adjunct i Latinen 1809 – 15; blev Sognepræst til Bedsted og Grurup i Aalborg - Stift.

Otto Engelsted Friis, Adjunct, Lærer i Tydsk, Fransk og Geographie 1813 – 18. Blev Sognepræst til Kiølstrup og Aggedrup i Fyen.

I et Tidsrum af noget over tredsindstyve Aar har Herlufsholm saaledes, foruden Rectorerne og de nuværende, haft fire og tyve Lærere. Ikke alle disse have arbeidet med lige Flid eller lige Held; mange iblandt dem, og det de fleste, maa Skolen dog erindre som duelige og samvittighedsfulde Mænd, ligesom og Forf. i (313) mange af sine forrige Colleger tæller sine kiæreste og mest agtede Venner. Men isærdeleshed bør Stiftelsen ikke glemme, hvad den skylder afdøde Mag. Bastholm, Professor Lund, Mag. Fog, Hr. Holm, Hr. L. M. Lund, og blandt de yngre Hr. Krarup og Hr. Friis for det Gavn, disse have stiftet ved Flid i deres Embede og ved heldig Anvendelse af deres Kundskaber; og Hr. L. M. Lund fornemmelig for den Iver, hvormed han stræbte at standse mange af de Uordener, som før hans Ansættelse ved Skolen havde udbredet sig. Gud give Stiftelsen stedse Lærere, der besidde disse Mænds Duelighed, og tænke som de! Og Gud give den stedse Rectorer og Skolearkere, der paaskiønne og understøtte duelige Læreres Bestræbelser!

Men Herlufsholms Historieskriver maatte medrette beskyldes for Ubillighed, hvis han vilde omtale de Personer, som ved samvittighedsfuld Anvendelse af deres Tid og deres Evner have gjort sig fortiente til hæderfuld Erindring, uden tillige at nævne Disciplenes agtværdige Pleiemoder, den hæderlige Jomfru Dorothea Block, Oldfrue fra Aaret 1768 tik 82. Før sin Ansættelse ved Skolen havde hun været Gouvernante i en Familie, hvis Agtelse og Kiærlighed hun havde vidst i lige Grad at erhverve sig, og dette var hendes Adkomst til den Post, i hvilken hun lige til sin Død faa fortrinligen udmærkede sig. Det er forhen omtalt t), af hvad Vigtighed Oldfruens Post, efter den Holsteinske Indretning, var for Skolen; men Jomfru Block opfyldte Alt, hvad man kunde tænke sig som en Oldfrues Pligt, og mere, end (314) man kunde fordre. I øm og kiærlig Omsorg for Disciplene i Almindelighed, i deres omhyggeligste Pleie i Sygdomstilfælde (da hun endog, for at kunne have des nøiere Tilsyn med dem, ofte tog dem til sig i sine egne Værelser), i Omsorg for deres Klæder og Reenlighed, var hun en sand Moder for dem. Ved alle Leilighed stræbte hun at udbrede Velanstændighedsfølelse og at fremme en god moralske Tone iblandt dem; ogsaa søgte hun paa alle Maader at opmuntre dem til Flittighed, og tillod dem derfor gierne, især de yngre, at betiene sig af hendes Værelser, for at kunne der i uforstyrret Rolighed lære deres Lectier. Hun holdt over Orden ved Spisebordet, paa Kamrene, og overalt blandt Disciplene, saavidt hun formaaede, hvilket var saa meget vigtigere, men tillige saa meget vanskeligere, som der ellers paa samme Tid næsten slet intet Tilsyn var med Ungdommen. Hendes Omgang med Disciplene var en fornuftig Blanding af Blidhed og Alvorlighed, hvorved hun stedse vedligeholdte deres Agtelse. Disciplene elskede hende og som deres Moder, og deres Forældre viste ved alle Leiligheder, at de paaskønnede, det fornemmelig var hende, der sørgede for deres Børns Vel. Saalænge Jomfru Block levede, var hun derfor og den til hvem Forældrene mest henvendte sig i deres Børns Anliggender. Men just denne Omstændighed opvakte nogen Jalousie imod hende, og paadrog hende adskillige Ubehageligheder, hun ikke havde forskyldt. Hun døde i Marts 1782, savnet lige meget af Disciple og Lærere, og efterladende sig en udeelt Agtelse hos Alle, som kiendte hende.

Af de øvrige Oldfruer er der vel ingen, deri sin Post saaledes har udmærket sig, som den her omtalte; (315) imidlertid ville vi, for at de ei af Nogen skulle savnes, her i Korthed anføre dem samtlige.

Madame A. S. Worthmann, fød Monrad, 1755 – 84. Erholdt, efter eget Forlangende sin Afsked, da hun formedelst Alderdom og anden Skrøbelighed ei længere saa sig istand til at bestride Tienesten.

Madame Birg. Wandal, (Enke efter Maaneds-Lieuten. Wandal) 1764 – 69. Var vel skikket til at forestaae Vasken og Værelsernes Reenholdelse, derimod meget lidet oplagt til Omgang og Tilsyn med Ungdommen, og erholdt derfor sin Afsked.

Jfr. Doroth. Block 1768 – 82. Efter hendes Død stod Tienesten noget over et Aars Tid ledig, og besørgedes imidlertid af en dertil antagen Vaskerske.

Jomfru Dorothea Wilhelmine Winther 1783 – 1806. Besad vel en vis Godmodighed, og viste Disciplene ved mange Leiligheder baade Omhu og Velvillie, men forstod aldeles ikke ved sit Forhold at erhverve sig Ungdommens Agtelse; var ei heller synderlig oplagt til at sørge enten for deres eller Værelsernes Reenlighed eller Ordentlighed. Formedelst Alderdom erholdt hun, efter eget Ønske og Forlangende, sin Afsked med en aarlig Pension af 80 Rigsdaler og døde i Nestved 1811, omtrent 70 Aar gammel. Om et Legat af hende til Stiftelsen vil i det følgende (i Afsnittet om Oekonomien) findes Underretning.

Frue Sophie Hedevig Steenstrup, fød Bruun, (Enke efter Auditeur Geert Steenstrup) 1806 – 20. Fik blot Tilsyn med Vasken, og tildeels med Værelsernes Reenholdelse, men hverken med Disciplenes Forhold eller med Maden, saaledes som de forrige Oldfruer, hvorfor (316) det iheller var hende paalagt at spise med Disciplene. Ved hendes Død mistede Skolen en forstandig og brav Kone, som ei blot nu med Ordentlighed og Nøiagtighed efterkom sine Pligter, men endog skulde været slikket til at opfylde de høiere Forpligtelser, som forhen vare Oldfruerne paalagte.

Disciplene fra 1755 indtil nuværende Tid.

Jo mere Historien nærmer sig vor egen Tidsalder, des nøiere ere Begivenhederne os bekiendte; men denne sin egen nøiere Kundskab bør Historieskriveren ogsaa stræbe at meddele Efterslægten. Da desuden den Tidsalder, som er os nærmest, indeslutter Begivenheder og Personer, som staae i Forbindelse med os selv og vor; saa maa den nødvendige interessere os mest, og taaler derfor ei alene, men fordrer endog en udførligere Behandling, end den ældre Tid. Forf. har derfor troet, at Læserne ei vilde være utilfredse med, her at finde en fuldstændig Fortegnelse over samtlige Disciple, som siden Skolens Gienfødelse i Aaret 1755 ere herfra til Universitetet dimitterede, med Underretning om den Plads i Statssamfundet, disse siden have erholdt. Ved at giennemgaae Listen over disse vil man nogenledes kunne dømme om, hvorvidt Skolen har opfyldt sin Bestemmelse u) (317)

- u) En Fortegnelse over dem af Herlufsholms Disciple, som ere blevne kongelige Embedsmænd, har Forf. alt forhen meddelt i sit Indbydelsesskrift til Herl. Trolles Jubelfest; nuværende Fortegnelse derimod indbefatter dens samtlige dimitterede Disciple.

1757

Hans Christian Hersom – Magister Philol., Provst og Sognepræst til Veilø og Egesborg (emeritus).

Claus Bang – var Capitain og Toldinspectør i Nuborg. Død 1805

Ephraim Jæger – var Provst og Præst til Bygland i Norge.

Hans Jørgen Jæger – var Præst til Damsholt paa Møen.

Christen Arsløben Lindam – var Brygger i Kbhavn.

1758

Jens Jacob Weber – var Revisor i Rentekammeret. Død 1805.

Friderich Steenloosius – var Sognepræst til Udby i Sieland.

Urban Bruun Aaskou – var Etatsraad og Kongelig Livlæge. Død 1806.

1759

Jacob Heerfordt – var Forvalter ved et Jordegods.

Jens Bruun de Neergaard – var Etatsraad og Herre til Svenstrup og Skioldnæsholm. Død 1788.

Andreas Struntz – var organist paa Vemmetofte. Død som emeritus 1818.

Rasmus Peter Langhorn – Sognepræst til Bakke, Tønstad og Eyland i Norge Afskediaget 1788 Død 1797.

Hans Ancher Langhorn – var Præst paa Bornholm.

1761

Peder Schwane Bang – var Sognepræst til Wiig i Odsherred. Død 1792. (318)

Friderich Ludvig Bang – var Doct. Og Professor Medecinae ved Univers, i Kbhavn, virkelig Etatsraad, Ridder af Dannebrog. Død 1820.

Peter Teilmann – var Sognepræst til Taastrup og Uggeløse. Død 1816

Hans Teilmann – Sognepræst til Tølløse og Aagerup.

Jochum Henrich Hahn – var Forvalter ved et Jordegods.

Jørgen Hahn – var Sognepræst til Kiøbeløv og Vindeby i Lolland. Død 1801.

Johan Ludvig Mathiesen – død som Sognepræst til Hundborg og Jannerup i Jylland.

Ole Huulegaard – var Provst og Sognepræst til Karlebo. Død 1819.

Carl Adolph Høffding – død 1896 som Møller.

Ole Høffding – var Sognepræst til Marvede og Hyllinge. Død 1799.

1762

Lieutenant Hendr. Christopher Valentin v. Erichstædt (dimitteret til Sorø Academie) – død som Capitain 176*.

Mathias Georg Foss - ?

Jochum Hendr. Plum – død som Regimentsskriver i Kronborg Amt.

Cort Cronschiold – død som Student 176*.

Hans Dieterik Góring – død som Major.

Jacob Jacobsen – var Provst og Sognepræst til Dreslette. Død 1913

1763

Bendt Benstsøn -? (319)

1764

Hans Jensen – virkelig Etatsraad, Committeret i Rentekammeret.

Jørgen Henr. Lund – var Candidat. Theol., bekendt som Litteratus og Forfatter af adskillige Smaaskrifter. Død 1808.

Clemens Dieterik Funch – var Toldinspectør i Vordingborg. Død 1808

Andreas Johannes Rehling – død 1791 som Provst og Slotspræst til Frederiksborg.

Adam Capar v. Holstein – var Byfoged i Storeheddinge og Herredsfoges. Død som emeritus 1817.

1765

Ole Thestrup – var Etatsraad og Assesor i Høieste Ret. Død 1814

Henr. Frid. Schlegel - virkelig Justitsraad, Directør for Fattigvæsenet i Kbhvn.

Lorentz Peter Jensen – død som ung Student.

1766.

Christian Jensen – død som Candid. Theol., omtrent 1769.

Claus Frees Hornemann – Doct. Og Prof. Theol. (Summus Theologus) ved Inivers. I Kbhavn.; Commandør af Dannebrog.

Hans Nicolai Selstrup – død i Gallizien som Premier-Lieutenant ved de Østrigske Husarer.

Frantz Jørgen Hwas – virkelig Kammereaad, Amtsforvalter for Veile Amt (entlediget).

1767

Jacob Lemvig – Provst og Sognepræst til Vemmeløv og Hemmershøj. (320)

Thomas Christopher Bruun – Professor i det engelske Sprog ved Universit. i Kbhavn.

Adam Gottlob Thoroup – død som Oversætter for Theatet i Kbhavn.

1768

Lauritz Bentzen – virkelig Justitsraad, forhen Renteskriver.

Tobias Christian Wirth – var Sognepræst til Vor Fruer Kirke i Odense – Død 1821.

Ludvig Christ. Geisler – var Toldcontrollør i Hiørning. Død 178*

Johan Ludv. Ferch – Bogholder ved Frolands Jernværk i Norge.

1769

Georg Linde – var Assessor i Hof- og Stads-Retten. Død 178*.

Johan Peter Piber – Degn i Veste-Egede.

1770

Peter Ludv. Bernth – var Sognepræst til Warnis i Schlesvig.

Conrad Daniel Linde – virkelig Etatsraa; Zahlkasserer; Ridder af Dannebr.

Lauritz Severin Lund – Magister Philol. Og Professor; Rector ved den lærde Skole i Randers.

Hans Wilh. Eskildsen – var Port-Controllør (Post Controllør) i Kbh, Død 1819.

Hans Haagen – var Høieste-Rets-Advocat. Død 1812.

1772

Frid. Christ. Otte Faye – Sogneræst til Annebo i Norde, (321)

Emanuel Rasmus Grove – General-Consul; virkelig Etatsraad, Ridder af Dannebr.

Olaus Christopher Hammer – Byfoged i Tønsberg og Holmestrand, Ridder af Dannebr.

1773

Tønnes Tønnesen var Provst og Sognepræst til Hærfølge og Sædder. Død 1810.

Marcus Faye – Kammeraad, Told- og Consumtions-Inspectør I Frederikstad i Norge.

Adam Gottlob Josna v. Bülov – Oberst, Herre til Biørnemose.

Gerhard Gunner Bergh – Sognepræst til Ringsager, Brottum og Veldere i Norge.

1774

Peter Tønder v- Koss – var Etatsraad og Justitiarius i Oberhofretten i Christiania. Død 1794

1775

Lund Lyhne Rahbek – Professor i Æstetik ved Kbh. Univers., Doct. Philof.,

Theaterdirectør, Ridder af Dannebr.

Friderik Ludv. Zuschlag – var Controllør ved Assistenshuset i Kbhavn. Død 180*.

Claus Bruun - ?

Jørgen Mandix – død som Amysforvalter.

Adrian Werligh – var Byfoged i Præstø. Død 1809

1776

Frid Christ. From – Sognepræst til Lilleheddige og Havneløv.

1777.

Erik Becker – virkelig Justitsraad, Kasserer ved Kbh. Hovedkasse (entlediget 1818). (322)

Hans Tønnesen - Landmand

Mads Bohme Marcher – Sognepræst til Kornerup og Svogersløv.

Otto Lemvigh – Auctionsdirectør (forhen tillige Birkedommer) ved Kronborg Birk: Ridder af Dbr.

Frederik Warming – var Supercargo paa China; død 1820

1778

Henr. Beckman – Sognepræst til Boeslunde.

Andreas Christ. Schmidt – Degn I Skielby.

Hans Nicolai Oxholm – Degn

Nicolai Peter Lorentzen – Degn i Gladsaxe.

Hans Warming – var Underbetient ved Toldvæsenet.

1780

Joachim von der Lippe de Knagenhielm – død som Student 1782 eller 83.

Niels Christian Hersom – Sognepræst til Lidemark og Bieverskov.

Henr. Wilhelm Stage – død som Student.

Søren Lemvig Fog – Mag. Philol., Sognepræst til Idestrup paa Falster. Død 1819

Rasmus Fog – var Sognepræst i Kiøge. Død 1817.

1781

Lyder Roed – død som Advocatus regius paa St. Croix

Christians Rasmus – Doct. Philos. Og Professor, Bibliothekar ved det Classenske Bibliothek, Inspector ved den Kgl. Mynt- og Medallie-Samling, Ridder af Dannebr.

Ludv. Fred. Kragelund – død 1785 som Candidatus Theol. (323)

Frantz Thestrup Dyssell – var Sognepræst til Østofte i Lolland. Død 1818.

1782.

Carl Georg Heuermann – død som Candidatus Med.

1783

Frantz Bernth – var Toldkasserer i Ringkiøbing. Død 1818.

Bartholomæus Christ. Tychsen – blev Underbetient ved Veivæsenet.

Gerhard Fred. König – var Degn i Boeslunde; derfra entliget; døde 1818.

1784

Rochus Leopold Henr. Frid. Des Campeaux – død 1803 som Candidatus Juris og fransk Sprogmeister

Hans Rosenkilde – Assessor I Høieste.Ret: virkeæig Etatsraad.

Gustav Klem – Sognepræst til Stokke, Schæ og Arendal i Norge.

Thomas Hansen Welleius – Degn I Rønnebek.

1786

Otto Saxild – var Organist i Christianssand. Død 1809.

Peder Scack Kragelund – var Forpagter; død 1819.

Jacob Giellerup – død 1820 som Sognepræst i Korsør.

1787

Nicolai Høier – var Sognepræst til Tvede og Linde i Jylland. Død 1805.

Jacob Thimotheus Møller – død som Examinat. Juris 1808 v). (324)

- v) Studerede Lanboekøkonomien, og udgav i dette Fag adskillige Skrifter, f. E. Christs Havekunst.

Michael Schøv – Fændrik og Strand-Toldbetient

1788

Christian Fred. Howe – død som Organist i Helsingør.

Frederik Berthelsen – Forpagter.

Carl Geord Des Campeaux – var først Underofficeer i Vestindien, kom siden paa et Handelscontor i Livorne 179*.

Jacob Hansen Bang – Sognepræst i Roeskilde.

1789

Otto Hersom – død som Student 1791.

Otto Gruntvig – Provst og Sognepræst til Torkildstrup og Lillebrende paa Falster.

Fred. Sigfred Bagger – Oberst Lieutenant i Kongel. Fransk Tieneste, Officeer ved Æreslegionen.

Nicolai Lorentz Knag – død som Student.

1790

Johan Adolph Ortwed – Skoleholder og Kirkesanger i Helsingør.

Georg Christian Fischer. virkelig Etatsraad, Departementssecretær i det Danske Cancellie og Assessor i Cancellie-Collegiet.

Emanuel Wadskiær – Candidatus Juris.

Henr. Elias Olivarius – var Regimentschirurg paa Bornholm. Død 1816

Hans Bøchman Melchior – Professor, Dictor Phil., Overlærer.

Søren Tybring – Sognepræst i Drammen.

1791

Johan Georg de Stochfleth – død 1793.

Georg Fred. Weinschenck – Sognepræst til Krummerup og Fuglebjerg. (325)

Carl Johannes Møller x) var Secretær i Høieste-Ret, og Adjunct ved det juridiske Facultet. Død 1816.

Chrsit. Nicolai Birckholtz – var Cppiist I det Danske Cancellie. Død 1817.

1793

Eiler Hagerup Smith – Sognepræst til Hald og Kiærby.

Fred. Ludvig Bernth – Capitain ved Kongens Livkorps.

Berthel Christ. Ludv. Møller – var i nogle Aar Forstander for Borgerdydskolen i Kbhavn, er nu Landmand.

1794

Carl Fridr. Poul Manthei – virkelig Jistitsraad, Amts- og Told-Forvalter i Sønderburg.

Joseph Albert Moss – Candid. Juris og Jernmærkseier I Norge.

Thomas Holst Winther – død som Byfoged paa St. Croix.

1795

Erik Friis – Sognepræst til Marsløv og Birkende i Fyen.

1796

Hans Peter Wederfinch – Krigsraad, Regimentsqvarttermester og Auditor.

Carl Christopher Witthusen – Professor Chirugiæ. Overchirurg ved Frederiks Hospital.

Michael Johannes Funch – var Premierlieutenant ved Husarerne. Død 1814.

Peter Christ. Erasmus Æreboe – Consulatsecretær og Tolder i Tranqvebar. (326)

- x) Vandt i Aarene 1800 og 1801 tre af Universitets Prismedallier, en i Lovkyndighed, en i Philosophie, og en i Æstetik.

Georg Shur Gørtz – død 1804 som Underchirurg ved Sætaten.

1797.

Simon Chr. Mølsted – Sognepræst til Hierck og Harre i Jylland.

Mathias Eiler Wolf – Skoleholder og Kirkesanger.

Nicolai Chrustopher v. Bülow – Forvalter ved Herlufsholm.

1798 Carl Ferdin. Wilh. Krebs y) Dige-Inspectør i Holsteen. Benjamin Mathias Møller –
1799

Johan Gabriel Linde – Kammer-Assessor og Fuldmægtig i Zahlkammeret.

Lauritz Andreaz Bernth – virkelig Justitsraad, Borgemester og Byfoged i Kirsør.

Jens Henr. Budde – Landmand.

Peter Christ. Gruner – død som Student 1817.

Johan Christ. Geisler – Kiøbmand i Grønland.

1800

Johan Adam Braes – Sognepræst t. Holeby og Bursø.

Jens Peter Arthman – har været Forvalter.

Nicolai Conrad Middelthon Bartholby – Skovrider ved Vallø Stift.

Henrik Gerner – Capitain og Ridder af Dannebr.

1802

Peder Bentzen – Cancellieraad, Renteskriver. (327)

- y) Blev Aaret 1801 tilkiendt Accessit, og i Aaret 1803 Universitetets Prismedallie, begge Gange for Opgaver i Mathematiken.

Frid. Christ. Sibbern z) Doct. Og Profesf. Philosoph. Ved Kbhavns Universitet.

Albert Rehfeldt . ved Copiist i General-Toldkammeret. Død 1814.

Henrik Christ. Ernst Rehfeldt – død 1821.

Christen Smith Budde - -

Hans Sommerfeldt æ) – Sorenskriver for Mosse Sorenskriverie.

1803

Heino Gottlob Melchior Hammer – Sognepræst t. Vistofte i Jylland.

Johan Ludvig Schmidt – Overkrigscommissær og Underfoged i Kbhavn.

Herman Treschow Gartner – Doct. Medicinæ og practiserende Læge i Kbhavn.

Hans Paludan – Krigsassessor, Politimester i Drammen.

Peter Axel Christian Krebs – Kongl Fuldmægtig I Rentekammeret.

1804.

Andreas Ludvig Reiersen – Cancellieraad, Herredsfoged I Rougsøe, Sønderhald og Østerlisberg Herreder. (328)

- z) Kappedes allerede i Aaret 1803 om Prisen for den af Universitetet fremsatte Opgave i Mathematiken, og vandt i Aarene 1806 og 7 Universitets Medallie for Priisopgaver i Philosophien.

- æ) Til Herlovianerne fra 1802 kan ogsaa henregnes Christian Horrebow Homann og Peder Homann, begge privat underviste og dimitterede af daværende Conrector, nu Rector, Istrd. Broson; den første nu practiseende Læge i Krageø og Ridder af Dannebrog; den sidste Cancellie – Secretær og Assistent hos Kongens Foged i Kbhavn

Joseph Albr. Frid. Christoph v. Koss – Kammerherre, Legationsraad og Legationssekr. Ved det Keiserl. Østrigske Hof, Ridder af Dannebr.

Frederik Wilhelm Baron af Wedel- Jarsberg, Amtmand over Bradsber Amt og Laurvigen i Norge.

1805

Otto Engelsted Friis – Sognepræst til Kiølstrup og Aggedrup i Fyen.

Hans Henr. V. Gyldenfeldt – Overauditør, Byfoged i Sorø.

Mathias Henr. Schmidt – Lieutenant ved Cavalleriet.

Christ. Emil Krebs – Lieutenant I Artilleriet.

Jens Bang – Kongl. Skovrider paa Ahlheden og Landmaaler.

Hans Holtermann – var Procurator i Vestindien Død 1818.

1806

Christ. Ludvig Homann – Sognepræst til Østerø (en af Færøerne).

1808

Christ. Brandt Carstensen – Sognepræst til Vester og Øster- Vandet i Jyllland.

Benjamin Gartner – Candid. Chiriurgiæ, practiserende Læge paa Sct. Thomas.

Ludvig Fasting - -

Adam Joachum v. Koss – Herre til det adelige Gods Viltz i Mechlenburg.

Christ. Ditlev Høeg Nissen – Underrets- Procutator.

1809

Nicolai Dittl. Amund Kæder – Overauditor i Rendsborg. (329)

Carl Ludvig Hansen – Krigsassessor

Søren Hagerup Holck – residerende Capellan t. Skovlænge, Søllested og Gurreby i Lolland.

Peder Thestrup Reiersen – Candidatus Juris.

Christian Reiersen – Protokol -Secretær I Høieste-Ret.

Einer Severin Asclund - -

1811

Christian Albrecht Bluhme – Auditor.

Jacob Nicolai Wilhielm – Candid. Chirurgiæ.

Niels Frederik Lassen – Auditor.

1812.

Jens Nicolai Arzt – død 1817 som Lieutenant ved de Vestindiske Tropper.

Fred. Wilhlem Mansa – Candig Chirurguæ

Hans Christian Crone - -

Johan Christian Wulf - -

Carl Aschlund – Candid. Chirurgiæ.

Philip Julius Knudsen – Lands-Overrets-Procurator.

Frederik v. Urne – Kammerjunker, Assessor i Lands- Overetten.

1814

Jens Michael Wedsted – Candid, Theol.

Jilius Begtrup – Candid. Theol.

Johan Christ. Julius Zahle – Candid Theol. Adjunct ved Herlh. Skole.

Michael Heggelund Kildal Lund – Underchirurg.

Johan Peter Windekilde - - (330)

Joan Ferdinand de Neergaard – Kammerjunker, Candid. Juris. Auscultant i Rentekammeret.

August Martin Wilhelm Góricje – Candid. Chirurgiæ.

Georg David Goricke – ö)-

Peter Frederik de retz Thott – Kammerjunker, Lietenant i Garden tilhest.

Johannes Cramer - -

Carl Cramer - -

1815

Jens Severin Hvistebndal Galskiøt – Candig Theol.

1816

Gabriel Kirsebom Kielland - -

Fred. Christ. Schouw - -

Christ. Ludvig Tillisch – Candid. Juris.

Hans Frederik Götsche - -

Nicolai Edinger Götsche – Candi. Juris

Andreas Niels Christopher Smith – Candid Theol.

1817

Ernst Sophus Wilhelm Zahle – Lærer i Naturhistorie ved Metropolitanskolen.

Philip Andreas Torst - -

Af de sidste tre Aats Dimitterede har endnu ingen fuldendt sine Studeringer ved Universitetet, hvorfor det vilde være overflødig at anføre dem, saa meget mere, som deres Navne findes i de herefter anførte Characterlister.

- ø) Dette ved Nabd ióg Hierte lige udnærkede unge Mennesker, hvis høieste Glæde var Studering, blev allerede i Skolen ved et svageligt Legeme, og isærdelshed ved svadt Syn, meget hindret i sine Studeringer; har siden havt det Uheld næsten ganske at miste Synet, og er derved tabt for Videnskaberne. (331)

MEDDELELSER OM

DIMITTEREDE fra HERLUFSHOLM FRA SKOLENS STIFTELSE 1565 TIL 1875.
SAMLEDE AF ALBERT LETH. G. L. WAD, OVERLÆRER, INSPEKTØR. STUD.
POLIT.

NÆSTVED.

BANGS BOGTRYKKERI. 1875

Ved at anstille Betragtninger over denne Fortegnelse ville vi finde, at Herlufsholm i de 59 Aar fra Aar 1757 til 1815 inclusive har endt til Universitetet 203 Candidater (efter et Middeltal altsaa noget over tre – 3 26/59 – Aarlig) a). Blandt disse tælles 47 Præster, 8 Universitetslærere (7 Professorer, een Adjunct) og tvende Professorer ved de lærde Skoler; 16 ere indtraadte i de høiere juridiske eller kammeralistiske Betoninger (som Committerede eller Contorchefer i de Kongelige Collegier, Assessorer i Høiste-Ret, Amtmænd, Advocater o. desl.), og 22 i andre juridiske Embeder (som Fuldmægtige eller Copiister i Collegierne, Byfogeder, Birkedommere, Auditører, Procuratorer o. desl.); 7 ansatte som Overembedsmænd ved Toldvæsenet (som Toldinspectører, Kasserere, Controllører, og 9 i andre kongelige Embeder (som Amtsforvaltere, Regimentsqvarttermestre o. desl.). Af Lægevidenskabens Dyrkere tælles 11 (tvende Doctores medic, en Regimentschirurg, to Underchirurger og sex medicinske eller chirurgiske Candidatér), foruden to Professorer, som ovenfor ere optalte blandt Universitetslærerne. Naar nu hertil lægges omtrent tre eller fire, som uden at være ansatte i offentlige Embeder ere vedblevne at dyrke Videnskaberne og tildeels at virke ved udgivne Skrifter; de Embedscandidater (syv theologiske, fem juridiske), som ei ere blevne offentlig ansatte, skøndt nogle af dem endnu kunne vente at blive det; og enkelte, som en for tidlig Død har bortrevet fra deres videnskabelige Vane: saa kunne vi regne, at henimod de (332)

- a) Dimittenderne for de fem sidste Aar (1816 – 20) ere her ikke regnede med, fordi de fleste af dem endnu fortsætte deres Studeringer ved Universitetet.

Tre Fierdeparter af Skolens Fostersønner i disse ni og halvtredsindstyve Aar have nogenledes opfyldt, hvad Stiftelsen var berettiget af fordre af dem. I den øvrige Fierdepart findes 11 som Landsbydegne, Skoleholdere eller Organister; 11 som Landsbydegne, Skoleholdere eller Organister; 11 som Forpagtere, Forvaltere, Skovridere o. desl. Og adskillige i andre lige saa uvidenskabelige Veie (som Underbetiente, Handelsmænd o. desl.); enkelte, som slet ikke ere komne i noget fast Levebrød; 13 som Officerer af høiere og lavere Classer.

Men ville vi undersøge Skolens forskiellige Virksomhed til forskiellig Tider, da er det betydelige Antal Candidater, den i de første Aaringer fremfor siden kunde afgive til

Universitetet, et utvetydigt Beviis paa den Flid, hvormed der arbeides i Holsteins Dage fremfor under den følgende Skoleherre. I de første otte Aar (Holsteins Periode) dimitteredes nemlig 36, altsaa imellem fire og fem aarlig – 9 i to Aar – og Disciplenes Middel-Antal var dog dengang neppe 24. I de følgende 20 Aar (1765 – 85) er Antallet af de Dimitterede (ved et lige Antal Disciple) 62, altsaa aarlig neppe tre. Af de 45 Præster, som i Fortegnelsen anføres, komme 15 paa de sex første Aar, ikkun 30 paa de følgende halvtredsindstyve. Forhen er den maadelige Forfatning omtalt, hvori Skolen befandt sig fornemmelig i Slutningen af Aarene halvfjerds og i Begyndelsen af Aarene fiirs; men Følgerne deraf ere ogsaa kiendelige: af de 36 Candidater, der i Aarene 1778 – 89 dimitteredes, ere ikke uden 14 siden efter ansatte som kongelige Embedsmænd, men hartad lige saa mange fremviser Fortegnelsen som Degne, Organister, Forpagtere, Undertoldbetiente o. desl. Ved Conrector Brorsons Ansættelse (333) 1785 og ved den gamle Hører Paludans Død 1786 begyndte Forfatningen vel at forbedres; men denne begyndende Forbedring kunde ikke strax vise sine Frugter: er en slet Grundvold lagt i de første Skelsår, da kan man ikke vente, at en trofast Bygning derpaa skal kunne opføres; og har først en ryggesløs Tone slaaet Rødder i en Skole, da udfordres ei alene Kraft, men ogsaa Tid til at faae den udryddet. En fordærvet Periode i en Skole vil derfor altid udstrække sine Virkninger noget ind i den følgende bedre. Den bedre Periode. Som her tog sin Begyndelse med Aaret 1785, kunde derfor ei vise sine Frugter, førend de Disciple havde forladt Skolen, som før Mag. Brorsons Ansættelse vare antagne, og havde nydt den gamle Paludans Underviisning, det er: med Aaret 1790 b). Med dette Aar begyndte Frugterne at vise sig af de nidkiære og duelige Læreres. Mag Lunds, Mag. Fogs (334)

- b) Det kan her anmærkes, at iblandt de 36 Disciple, som i Aarene 1778 – 89 dimitteredes, var det tvende, som siden bleve Præster, hvilke først kom i Skolen i Slutningen af 1796, og altsaa egentlig maae henregnes til den Brorsonske Periode; men een af dem, om i Aaret 1790 dimitteredes og som siden blev Skoleholder, havde frekventeret Skolen siden 1783 og i tvende Aar nydt den gamle Paludans Underviisning, og bør altsaa henføres til dennes Periode; og saaledes maa der egentlig regnes at være fra Skolens omtalte værste Periode dimitteret 35 Candidater, hvoraf ikkun 12 siden ere komne til at gavne Staten som kongelige Embedsmænd, men 14 have siden valgt saadanne Levebrød, hvortil ingen videnskabelig Dannelse udfordredes. De øvrige ere døde uden egentligt Levebrød.

og Hr. Holms, i Forening med Mag. Brorsons, Bestræbelser. Fra 1790 til 1796 inclusive dimitteredes 21 Candidater, som ved disse Læreres Flid vare dannede; af dette Antal bleve siden 15 kongelige Embedsmænd, og tvende havde som juridiske Candidater giort sig duelig til Embede; endnu een (B. C. L- Møller) vedblev længe den literære Bane, og ikkun tvende, som Militære, ganske forladt den.

Men efterat Skolen ved nys omtalte Læreres Duelighed var nogenledes kommen paafode, begyndte den atter (saavel qvoad literas som qvoad mores) i nogle Aar at gaae tilbage. Enhver, som kiendte Herlufsholms Skole i Aarene 1791 – 96 og et Par Aar senere, veed, hvorledes dens Forfatning da var. De Disciple, som i Aarene omtrent 1790 – 95 begyndte deres videnskabelige Bane her i Skolen, bleve til Universitetet dimitterede 1797 – 1802; og af disse Aarings 17 Candidater c findes ikkun sex at være bleven kongelige Embedsmænd; syv andre have forladt Studeringer som Forvaltere, Skovridere, Skoleholdere, Landmænd, Kiøbmænd eller Militære; og de øvrige hengaae endnu uden fast Levebrød og uden Embedsexamen.

Ved Hr. L. Lunds Ansættelse som Lærer 1796 begyndte atter Skolens mørke Horizont at opklares: fra dette og det følgende Aar af begyndte det hidtil forsømte Tilsyn med Ungdommen udenfor Underviisningstimerne at ansees som en vigtig Gienstand for Lærernes Omhu; (335)

- c) Af Candidaterne fra 1812 hører nuværende Prof. Gibbern, Candellieraad Bentzen og Sorenskriver Sommerfeldt ikke til denne Periode, da disse først kom i Skolen den første 1798 og de tvende andre 1796.

Og skøndt den forønskede Sædelighed og Flid naturligviis ei paa eengang kunde tilveiebringes, havde dog Skolens Lærere efterhaanden den Glæde at see, at deres Bestræbelser ikke vare frugtesløse. Ved at overskue Listen paa de Disciple, som fra 1796 af ere antagne i Skolen og siden derfra dimitterede d), vil man finde, at dens Lærere i denne Periode ikke have arbeidet forgieves.

Disse Bemærkninger over Forholdet mellem Skolens indvortes Forfatning i de forskjellige Perioder, og dens Disciples følgende Skiebne, har Forfatteren troet ei at burde tilbageholde: de afgive et advarende, men tillige trøsterigt og opmuntrende Resultat for Læreren: mangel Ynglings Fremtids Skiebne er hans Haand: hans Arbejde og Flid er en Udsæd, som ikke vil undlade at bære Frugter; men vee ham, om han undlader at saae! Naar Ukrudet alt har begyndt at tage Overhaand, da er det for silde for en Anden at ville udsaae den Sæd, han itide forsømte at nedlægge; og hans Samvittighed skal bebreidende sige ham: ”det er din Skyld, at der Intet er blevet at Høste!”

For dem af Lærerne, der endnu maatte ønske nølere Kundskab om Skolens Virksomhed i den senere Tid, tilføies her til Slutning tvende Tabeller over de Examenscharacterer, som i de sidste to og tyve Aar ere ved Universitetet tildeelte Herlufsholms Candidater. Forf. begynder med Aaret 1799, som der Aar, da hver af Skolens Lærere, efter den da indførte Reform, erholdt sine særskilte Videnskaber at undervise i. (336)

- d) D. e. de i forrige Anm. Anførte i Aaret 1802 dimitterede Candidater. Samt alle de, som efter 1802 ere dimitterede.

Characterer for de fra Herlufsholm dimitterede Discipuli

	Latin.	Græsk.	Hebr.	Livius. æu
1799.				
Linde (J. G.) . . .	L. p. c.	L. p. c.	a)	Laud. bu
Bernth (L. M.) . . .	L. p. c.	L. p. c.	Laud.	—
Budde (J. S.) . . .	H. ill.	H. ill.	H. ill.	—
Geisler (J. L.) . . .	H. ill.	N. cont.	N. cont.	—
Grüner (P. L.) . . .	H. ill.	Laud.	H. ill.	—
1800.				
Bræus (J. A.) . . .	L. p. c.	Laud.	H. ill.	—
Arthman (J. P.) . . .	H. ill.	H. ill.	—	H. ill. illi
Bartholdy (N. L. M.) . . .	H. ill.	H. ill.	—	H. ill. illi
Gerner (S.) . . .	H. ill.	H. ill.	—	H. ill. illi
1802.				
Bengen (P.) . . .	H. ill.	H. ill.	Laud.	—
Sibbern (S. L.) . . .	L. p. c.	L. p. c.	L. p. c.	—
Rehsfeldt (A.) . . .	forlod Examen, og blev privat imi			
Rehsfeldt (S. L. E.) . . .	H. ill.	H. ill.	—	N. cont. nos
Budde (L. S.) . . .	H. ill.	H. ill.	—	N. cont. nos
Sommerfeldt (S.) . . .	Laud.	Laud.	—	N. cont. nos
1803.				
Sammer (S. G. M.) . . .	Laud.	H. ill.	—	Laud. bu
Schmidt (J. L.) . . .	Laud.	Laud.	—	Laud. bu
Gartner (S. L.) . . .	Laud.	L. p. c.	—	H. ill. illi
Paludan (S.) . . .	H. ill.	H. ill.	—	Laud. bu
Krebs (P. A. L.) . . .	H. ill.	H. ill.	—	H. ill. illi
1804.				
Reiersen (M. L.) . . .	Laud.	Laud.	H. ill.	—
v. Ross (J. A. S. L.) . . .	L. p. c.	L. p. c.	—	Laud. bu
Wedel Jarlsberg (S. W. Baron) . . .	privat indskreven som Student uden			

a) For Examenforordningen af 1805 bleve de Candidater, som ti mo
de ti første Bøger af Livii historia Romana.

b) Mathematik og Physik blev, ifølge den Kongelige Resoluition

Gæd Examen artium i Aarene 1799—1804.

Theolo- gie.	Hiſtor. og Geogr.	Aſtro- nomie.	Math.	Phyſik.	Lat. Stil.	Hoved- Charact.
J. Laud.	L. p. c.	L. p. c.	b)	—	H. ill.	Laud.
J. p. c.	L. p. c.	L. p. c.	—	—	H. ill.	Laud.
H. H. ill.	H. ill.	Laud.	—	—	H. ill.	H. ill.
J. Laud.	Laud.	Laud.	—	—	N. cont.	H. ill.
H. H. ill.	Laud.	Laud.	—	—	N. cont.	H. ill.
J. Laud.	Laud.	L. p. c.	—	—	H. ill.	Laud.
H. H. ill.	Laud.	L. p. c.	—	—	Laud.	H. ill.
J. Laud.	Laud.	L. p. c.	—	—	H. ill.	H. ill.
J. Laud.	H. ill.	Laud.	—	—	H. ill.	H. ill.
H. H. ill.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	H. ill.	Laud.
J. Laud.	Laud.	Laud.	L. p. c.	Laud.	H. ill.	Laud.
Elevet ſom Student.						
H. H. ill.	H. ill.	Laud.	H. ill.	N. cont.	H. ill.	H. ill.
H. H. ill.	H. ill.	Laud.	H. ill.	H. ill.	N. cont.	H. ill.
H. H. ill.	H. ill.	Laud.	Laud.	H. ill.	H. ill.	H. ill.
H. H. ill.	Laud.	H. ill.	L. p. c.	L. p. c.	H. ill.	Laud.
J. Laud.	Laud.	L. p. c.	L. p. c.	L. p. c.	Laud.	Laud.
H. H. ill.	L. p. c.	L. p. c.	L. p. c.	L. p. c.	N. cont.	H. ill.
H. H. ill.	L. p. c.	L. p. c.	L. p. c.	L. p. c.	N. cont.	H. ill.
H. H. ill.	Laud.	Laud.	L. p. c.	Laud.	O	N. cont.
J. Laud.	L. p. c.	L. p. c.	L. p. c.	L. p. c.	H. ill.	Laud.
J. p. c.	L. p. c.	L. p. c.	L. p. c.	L. p. c.	Laud.	Laud. et publico encomio ornatus.
Hovedſaglig Examen.						

Examen artium ikke havde læst Hebraisk, i dets Sted examinerede i

undgaaende, ikke angivet til Exam. art. før i Aaret 1802.

Herlufsholms Stift.

9

Characterer for de fra Herlufsholm dimitterede Discipulgi

	Dansk Stil.	Latin.	Lat. Stil.	Græsk.	Hebr.	Lydsk. og Mat.
1805.						
Friis (O. E.)	G.	Mg.	G.	Udm.	Udm.	c) (G)
v. Gyldenfeldt (S. S.)	G.	G.	G.	Mg.	Mg.	G. (G)
Schmidt (M. S.)	G.	G.	G.	G.	—	—
Krebs (C. E.)	Mg.	Mg.	Tem.	G.	—	Udm. mg.
Bang (J.)	G.	Mg.	Tem.	Mg.	Mg.	—
Soltermann (S.)	Udm.	Udm.	G.	Udm.	Mg.	Mg. pM
1806.						
Somann (C. L.)	Tem.	Tem.	Maad.	Tem.	G.	Mg. pM
1808.						
Carstensen (C. B.)	G.	G.	Tem.	G.	Mg.	Tem. mg.
Gartner (B.)	Tem.	G.	G.	Udm.	—	G. (G)
Fasting (L.)	G.	G.	G.	Mg.	Mg.	G. (G)
v. Rofs (A. J.)	G.	G.	G.	Udm.	—	Mg. pM
Nissen (C. D. S.)	G.	Tem.	Tem.	Maad.	G.	Tem. mg.
1809.						
Ræder (H. D. A.)	G.	Mg.	Tem.	Mg.	—	Tem. mg.
1810.						
Jensen (C. L.)	Mg.	G.	Mg.	Tem.	—	Tem. mg.
Goldt (S. S.)	G.	G.	Tem.	G.	Mg.	Tem. mg.
Clausen (C. M.)	Mg.	Mg.	Mg.	G.	Mg.	Maad. mg.
Reiersen (P. T.)	Mg.	G.	Maad.	G.	—	Maad. mg.
Reiersen (C.)	Mg.	Mg.	Tem.	Udm.	—	G. (G)
Ushlund (E. S.)	G.	G.	Tem.	G.	—	Mg. pM
1811.						
Bluhme (C. A.)	Udm.	Udm.	Udm.	Udm.	Udm.	Udm. mg.
1812.						
Wilhelm (J. W.)	G.	Mg.	Tem.	Mg.	Mg.	Maad. mg.
Lassen (N. S.)	G.	G.	G.	—	—	G. (G)

c) Ved denne Tabel ville Læserne have følgende Punkter i Erindring: Det første Aar, denne forandrede Examen holdtes, nemlig 1805, beroede det paa enhver Candidat selv, om han vilde lade sig examinere i Lydsk, Græsk og Mathematik, eller ikke. Fra 1805 af bleve Herlovianerne ikke examinerede i Lydsk og Græsk, men kun i Mathematik; men den Char. for bemeldte Videnskab, som Candidaterne erholdt ved deres Dimissionsexamen.

339

ved Examen artium i Marene 1805 — 17.

	Transf.	Relig.	Geogr.	Historie	Arith- metik.	Geom.	Physik.	Hoved- Character.
—	—	Mg.	Udm.	Tem.	Mg.	Mg.	Udm.	Hovedcharacter brugtes ikke i Marene 1805 — 17.
—	—	G.	Mg.	G.	Mg.	Mg.	Mg.	
—	—	G.	Mg.	G.	Udm.	Mg.	Mg.	
—	—	Mg.	Mg.	G.	Mg.	Mg.	Mg.	
—	—	G.	G.	G.	Udm.	Mg.	G.	
—	—	Mg.	Udm.	Mg.	G.	Mg.	Mg.	
Maad.	G.	G.	Maad.	Mg.	G.	G.	Mg.	Udmærket. Erholde Uds værstetets Prædmedaille.
Tem.	G.	G.	G.	G.	Udm.	Udm.	Udm.	
Tem.	G.	Mg.	G.	G.	Mg.	Udm.	G.	
Tem.	G.	Udm.	G.	Mg.	Udm.	Udm.	G.	
G.	Tem.	Mg.	G.	G.	G.	Mg.	Mg.	
Tem.	G.	Udm.	G.	G.	G.	G.	Mg.	
G.	G.	Udm.	Mg.	G.	G.	Mg.	Udm.	Udmærket. Erholde Uds værstetets Prædmedaille.
Maad.	Mg.	Mg.	Mg.	G.	G.	G.	Mg.	
Glet.	G.	Mg.	Mg.	Tem.	G.	G.	G.	
Tem.	G.	Mg.	G.	Mg.	G.	G.	Udm.	
Tem.	G.	Mg.	G.	G.	G.	Mg.	Udm.	
G.	G.	G.	G.	Mg.	Udm.	Udm.	Udm.	
Tem.	G.	Udm.	Mg.	Tem.	Mg.	Mg.	Mg.	
Udm.	Udm.	Udm.	Udm.	Udm.	Udm.	Udm.	Udm.	Udmærket. Erholde Uds værstetets Prædmedaille.
G.	G.	G.	G.	G.	Mg.	Mg.	G.	
Tem.	G.	Udm.	Mg.	G.	G.	Tem.	Mg.	

examen i Skolen, blev anført imellem deres akademiske of-
fentlig bekendtgjorte Examenscharacterer. De Characterer,
som paa nærværende Tabel anføres forkortede, ere: Udmær-
ket godt, Meget godt, Godt, Temmelig godt, Maadelig, Glet;
og paa foregaaende Tabel: Laudabilis præ ceteris, Laudabilis,
Haud illaudabilis, Non contemnendus, o.

2

340

	Dansk Stil.	Latin.	Lat. Stil.	Græsk.	Hebr.	Tydske.
1812 d.)						
Wagt (J. N.)	Mg.	Mg.	G.	Mg.	—	Udm.
Mansa (S. W.)	Udm.	G.	Mg.	Udm.	—	G.
Crone (S. L.)	Mg.	G.	Tem.	G.	G.	Mg.
Wulf (J. L.)	Tem.	Maad.	G.	Tem.	—	G.
Aschlund (L.)	Mg.	Mg.	G.	Tem.	—	Mg.
Knudsen (P. J.)	Mg.	Udm.	Tem.	Tem.	—	Mg.
de Urne (S.)	G.	Udm.	Tem.	Udm.	—	G.
1814.						
Wedsted (J. N.)	G.	Mg.	G.	Udm.	Mg.	Mg.
Begtrup (J.)	G.	Mg.	G.	Udm.	Mg.	Mg.
Zahle (J. L. J.)	G.	G.	G.	Udm.	G.	—
Lund (M. S. K.)	G.	Tem.	G.	G.	—	Mg.
Windefilde (J. P.)	G.	Tem.	Maad.	Mg.	G.	G.
de Neergaard (J. S.)	Mg.	Mg.	G.	Mg.	—	G.
Görcke (A. M. W.)	Tem.	G.	G.	Tem.	—	G.
Görcke (G. D.)	G.	Mg.	Mg.	Mg.	Mg.	Udm.
Cramer (J.)	Mg.	G.	Tem.	Mg.	Tem.	Tem.
Cramer (L.)	Tem.	G.	G.	Mg.	G.	G.
1815.						
Gastfiot (J. S. S.)	G.	G.	G.	Mg.	Udm.	Mg.
1816.						
Kjelland (G. K.)	G.	Mg.	Mg.	Mg.	Mg.	Mg.
Schouw (S. Chr.)	Mg.	Udm.	Mg.	Mg.	—	Udm.
v. Tillisch (L. L.)	Mg.	G.	G.	G.	—	Mg.
Görsche (S. Fr.)	Mg.	G.	Tem.	Mg.	Mg.	Udm.
Görsche (M. E.)	G.	G.	Tem.	G.	Mg.	Udm.
Smith (A. N. L.)	Mg.	G.	G.	Mg.	Mg.	Mg.
1817.						
Zahle (E. S. W.)	Udm.	Mg.	Mg.	Udm.	Udm.	Udm.
Torst (Ph. A.)	Mg.	Mg.	G.	Mg.	Mg.	Mg.

d) I Aaret 1812 blev med Exam. artium foretaget den Forandring, at den anordnede Prøve i det tydske og franske Sprog, hvilken hidtil havde bestaaet i skriftlig Oversættelse fra Dansk i fransk og Tydske (fransk og tydske Stil), nu skulde indskrænkes til Oversættelse fra disse tvende Sprog i Dansk, og at desuden Examen saavel i begge disse Sprog som i Arithmetik og Geometrie ikke skulde, som hidtil, være blot skriftlig, men tillige mundtlig.

34I

fransk.	Relig.	Geogr.	Historie	Arith- metik.	Geom.	Physik.	Hoved- Characteer.
Udm.	Mg.	Mg.	Mg.	Udm.	Udm.	G.	Mg.
Udm.	Mg.	Mg.	Mg.	Udm.	Udm.	Udm.	Mg.
Udm.	Mg.	Mg.	Mg.	Mg.	Mg.	Udm.	Godt.
Mg.	G.	G.	G.	Mg.	Mg.	Mg.	Maad.
Udm.	G.	Mg.	Mg.	Mg.	Udm.	Udm.	Mg.
Udm.	Mg.	Mg.	Mg.	Mg.	Udm.	Udm.	G.
Udm.	G.	Mg.	Mg.	Mg.	Mg.	G.	G.
Udm.	Tem.	Tem.	G.	Tem.	Mg.	G.	Mg.
Mg.	G.	Tem.	G.	Mg.	Udm.	Udm.	Mg.
G.	Tem.	G.	Mg.	Mg.	Mg.	Mg.	G.
Tem.	G.	Tem.	G.	G.	Mg.	Mg.	G.
G.	G.	Tem.	G.	Mg.	Mg.	Mg.	Maad.
Mg.	G.	G.	Mg.	Mg.	Mg.	e)	Mg.
G.	Tem.	G.	Tem.	Udm.	Udm.	Mg.	G.
Mg.	Tem.	Mg.	G.	Mg.	Udm.	Udm.	Mg.
G.	G.	G.	Mg.	Udm.	Udm.	Udm.	G.
G.	G.	G.	G.	Mg.	Mg.	Udm.	G.
Mg.	G.	Mg.	Mg.	G.	Mg.	Tem.	Mg.
Udm.	G.	Udm.	Mg.	Udm.	Udm.	Mg.	Mg.
Mg.	G.	Mg.	G.	Mg.	Udm.	G.	Mg.
G.	Tem.	Mg.	G.	Udm.	Udm.	G.	G.
Mg.	Mg.	Udm.	Mg.	Udm.	Udm.	G.	G.
G.	G.	Mg.	G.	Udm.	Udm.	Mg.	G.
Udm.	G.	Mg.	G.	Udm.	Udm.	Mg.	Mg.
Udm.	Udm.	Udm.	Udm.	Udm.	Udm.	Udm.	Mg.
Udm.	G.	Udm.	Mg.	Mg.	Mg.	G.	Mg.

Derfra den paafaldende Forskiel imellem Charactererne for
Fransk 1812 og de foregaaende Aar.

(s e) Var ikkun eet Aar i Skolen, og blev derfor fritagen for at
læse Physik.

(2 f) Gaavel Hr. A. som G. Gdricke kunde formedelst Sygdom ikke
møde ved den sædvanlige Examen i October, og deres Navne
findes derfor ei i de trykte Examenslister. De kom siden til
en overordentlig Examen i December s. A.

342

Saaledes er altsaa i de tretten Aar, 1805 — 17 (den Tid de danske Characterer har været brugte) følgende Characterer ved Examen artium tildeelte Herlovi-
anerne:

	Udm. godt.	Meg. godt.	Godt.	Tem. godt.	Maa- delig.	Slet.	Charac- terernes Antal.
Dansk Stil	4	16	23	5	1	1	48
Latin . .	5	16	22	4	1	1	48
Lat. Stil	1	7	22	15	3	1	48
Græsk .	12	17	11	6	1	1	47
Hebraisk .	4	16	6	1	1	1	27
Tyds . .	8	15	13	6	3	1	45
Fransk .	12	7	11	9	2	1	42
Religion .	2	9	31	6	1	1	48
Geographie	12	21	11	4	1	1	48
Historie .	2	19	24	2	1	1	48
Arithmetik	14	22	9	3	1	1	48
Geometrie	20	22	5	1	1	1	48
Physik .	16	18	12	1	1	1	47
Summa	112	205	200	63	11	1	592

I samme Tid (1805 — 17) er til alle de øvrige Candidater, som til Universitetet ere dimitterede (Herlo-
vianerne fraregnede), meddeelt følgende Characterer g):

g) Denne summariske Liste er udregnet efter de fra Univer-
sitetet aarlig udgivne Characterelister med Tillæg af de
Lister over extraordinære Examina, som findes indførte
i Etatsr. Engelstofts Universitetsannaler. Her er alt-
saa intet Hensyn taget til de Candidater, der ere bleve
afviste som immaturi; ligesom igien i Listen over Her-

	Udm. godt.	Meget godt.	Godt.	Lem. godt.	Maa- delig.	Slet.	Charac- terernes Antal.
Dansk Stil	132	441	454	170	1	1	1197
Latin .	135	460	433	165	4	1	1197
Latinsk Stil	45	237	486	322	107	1	1197
Græsk .	237	445	312	140	23	1	1158
Hebraisk .	98	249	177	78	18	1	621
Tydske .	138	343	373	189	62	7	1112
Fransk .	156	343	323	200	58	14	1094
Religion .	81	436	506	144	16	1	1183
Geographie	210	430	329	191	34	3	1197
Historie .	170	400	381	209	36	1	1197
Arithmetik	106	333	373	185	46	6	1049
Geometrie	199	365	255	147	48	5	1019
Summa	1707	4482	4402	2140	452	38	13221

Ville vi nu anfille Sammenligning imellem Herlovianernes og de øvrige til Universitetet dimitterede Candidaters Characterer i det her anførte Tidrum, saa erholdes følgende Resultat. Naar vi antage, at 100 Candidater dimitteres fra Herlufsholm, og ligeledes 100 fra de øvrige Skoler og af private Lærere, og at de Examencharacterer, som disse erholde, komme til at staa i samme Forhold som Charactererne i de tvende sidst anførte Tabeller, saa blive disse eenhundrede Characterer i hver Videnskab fordeelte paa følgende Maade: h).

Herlovianernes Characterer heller intet Hensyn er taget til den Candidat herfra Skolen, som samme Skiebne ramte 1814.

h) For at Sammenligningen des lettere skal kunne anstilles, ere begge de fortrinlige Characterer, Udmærket og Meget

Tabel over Forholdet imellem Herlovianernes og de øvrige til Universitetet dimitterede Candidaters Characterer ved Exam. artium.

1805 — 1817.	Udm. g. og Reg. g.	Godt.	Tem- melig.	Maas- delig og Slet.	Udm. g. og Reg. g.	Godt.	Tem- melig.	Maas- delig og Slet.
	Dansk Stil.				Latin.			
Herholms Cand.	41 $\frac{6}{10}$	47 $\frac{2}{10}$	10 $\frac{4}{10}$	1	43 $\frac{7}{10}$	45 $\frac{2}{10}$	8 $\frac{3}{10}$	2 $\frac{1}{10}$
de øvrige Cand.	47 $\frac{2}{10}$	37 $\frac{2}{10}$	14 $\frac{2}{10}$	1	49 $\frac{6}{10}$	36 $\frac{1}{10}$	13 $\frac{7}{10}$	3 $\frac{2}{10}$
	Latinsk Stil.				Græsk.			
Herholms Cand.	16 $\frac{6}{10}$	45 $\frac{8}{10}$	31 $\frac{2}{10}$	6 $\frac{3}{10}$	61 $\frac{6}{10}$	23 $\frac{4}{10}$	12 $\frac{7}{10}$	2 $\frac{1}{10}$
de øvrige Cand.	23 $\frac{5}{10}$	40 $\frac{6}{10}$	26 $\frac{9}{10}$	8 $\frac{9}{10}$	58 $\frac{8}{10}$	26 $\frac{8}{10}$	12	2
	Hebraisk.				Tydsk.			
Herholms Cand.	74	22 $\frac{2}{10}$	3 $\frac{7}{10}$	1	51	28 $\frac{8}{10}$	13 $\frac{3}{10}$	6 $\frac{6}{10}$
de øvrige Cand.	55 $\frac{7}{10}$	28 $\frac{5}{10}$	12 $\frac{5}{10}$	2 $\frac{9}{10}$	43 $\frac{2}{10}$	33 $\frac{5}{10}$	17	6 $\frac{1}{10}$
	Fransk.				Religion.			
Herholms Cand.	45 $\frac{1}{10}$	26 $\frac{1}{10}$	21 $\frac{4}{10}$	7	22 $\frac{8}{10}$	64 $\frac{5}{10}$	12 $\frac{5}{10}$	1
de øvrige Cand.	45 $\frac{5}{10}$	29 $\frac{5}{10}$	18 $\frac{10}{10}$	6 $\frac{4}{10}$	43 $\frac{6}{10}$	42 $\frac{7}{10}$	12 $\frac{1}{10}$	1 $\frac{3}{10}$
	Geographie.				Historie.			
Herholms Cand.	68 $\frac{7}{10}$	22 $\frac{9}{10}$	8 $\frac{3}{10}$	1	43 $\frac{6}{10}$	50	4 $\frac{1}{10}$	2
de øvrige Cand.	53 $\frac{4}{10}$	27 $\frac{4}{10}$	15 $\frac{9}{10}$	3	47 $\frac{6}{10}$	31 $\frac{8}{10}$	17 $\frac{4}{10}$	3
	Arithmetik.				Geometrie.			
Herholms Cand.	74 $\frac{9}{10}$	18 $\frac{7}{10}$	6 $\frac{2}{10}$	1	87 $\frac{4}{10}$	10 $\frac{4}{10}$	2	1
de øvrige Cand.	41 $\frac{8}{10}$	35 $\frac{5}{10}$	17 $\frac{6}{10}$	4 $\frac{8}{10}$	55 $\frac{3}{10}$	25	14 $\frac{4}{10}$	5 $\frac{1}{10}$

godt, her betragtede under eet, ligeledes de maadelige Characterer, Maadelig og Slet. Da Regningen maatte gaae i Brok, saa ere disse, for den lettere Sammenlignings Skyld, anførte i Tiendedele; men deraf følger naturligt, at Brokerne har den Mangel paa Nøjagtighed, som Decimalbroksregningen tillader.

(345)

Herlufsholms Candidater have saaledes i de fleste Underviisningsfag viist sig af omtrent samme Fremgang som Middeltallet af de øvrige, der af Universitetet re optagne til det Borgere, i den danske Stil f. Ex. Kunne vi regne, at af 100 Candidater, som dimitteres fra Herlufsholm, ville de 41 á 42 erholde Characteren Meget godt eller Udmærket; af 100, som fra de øvrige Læreanstalter sendes til Universitetet, ville derimod 47 á 48 erholde een af benævnte Characterer; Fortrinet er for saavidt paa disses Side; men af de samme 100 Herlovianer ville igien ikkun 10 á 11 erholde Charateren Temmelig, naar fra de øvrige Skoler 14 á 15 erholde denne Character; og saaledes ville disse modsatte Fortrin omtrent gaae op imod hinanden. Omtrent samme Resultat faaes ved sammenligne Charactererne for Latin, Græsk, Fransk, og Historie, dog saaledes, at i Latinen ere Herlovianene lidet under, ligesom i Græsk lidet over de øvrige Candidater. I enkelte Fag have Herlovianerne, som Sammenligningen viser, unegtelig staaet noget tilbage, navnlig i latinsk Stil og Religionskundskab; men atter i andre Fag viser igien Fortrinet sig (og det i nogle Fag meget overveiende) paa Herlovianernes Side; saaledes i Hebraisk, Tydsk, Geographie, Aritmetik og Geometrie.

I Aaret 1818 ere igien de gamle latinske Characterer indførte ved Examen artium.

Herlovianernes fra bemeldte ar af ere følgende: (346)

346

1818.	Dansk Stil.	Latin.	Lat. Stil.	Græsk.	Hebr.	Tydske
Nielsen (Kn. C.)	L. p. c.	L. p. c.	H. ill.	L. p. c.	Laud.	L. p. .q
Wisling (P. M. D.)	L. p. c.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.
Balslev (C. M.)	L. p. c.	Laud.	H. ill.	Laud.	H. ill.	L. p. .q
Prigel (J. C.)	L. p. c.	Laud.	H. ill.	Laud.	—	L. p. .q
Borch (O. Chr.)	Laud.	Laud.	H. ill.	Laud.	—	L. p. .q
Rugou (P.)	Laud.	Laud.	H. ill.	Laud.	Laud.	Laud.
Giellerup (C. M.)	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	H. ill.	L. p. .q
Baland (Chr. C. A.)	Laud.	Laud.	H. ill.	H. ill.	—	L. p. .q
Gee (Chr.)	Laud.	H. ill.	H. ill.	Laud.	O	Laud.
Sormann (J. C.)	Laud.	Laud.	H. ill.	Laud.	Laud.	L. p. .q
Petersen (M. S.)	Laud.	H. ill.	H. ill.	H. ill.	H. ill.	H. ill.
1819.						
Carstens (Fr. C.)	H. ill.	Laud.	N. con.	H. ill.	H. ill.	Laud.
Sartorff (J. C.)	H. ill.	H. ill.	N. con.	H. ill.	Laud.	H. ill.
1820.						
Petersen (J. C.)	Laud.	Laud.	H. ill.	Laud.	L. p. c.	Laud.
v. Tillisch (Fr. J.)	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	*Laud.	Laud.
Edsberg (J. Fr. W.)	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.
Brasen (J. M.)	Laud.	H. ill.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.
Clausen (A. E. B.)	Laud.	Laud.	H. ill.	Laud.	Laud.	Laud.
Sorterup (J.)	Laud.	Laud.	N. con.	Laud.	*Laud.	Laud.
Kearup (O. Chr.)	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	H. ill.
Hertel (S. W.)	Laud.	H. ill.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.
Orholm (C. A.)	Laud.	H. ill.	H. ill.	Laud.	*Laud.	Laud.
Orholm (W. T.)	Laud.	Laud.	H. ill.	Laud.	*Laud.	Laud.

Endskiøndt disse Characterers Antal er for lidet til at kunne derefter anstille paalidelig Sammenligning, vil Forf. dog til Veiledning for dem, som kunne ønske en saadan, hidsette

i) * betyder, at et Pensum Græsk er angivet istedetfor Hebraisk.

347

transf.	Relig.	Geogr.	Historie	Arith- metik.	Geom.	Physik.	Hoved- character.
laud.	Laud.	L. p. c.	L. p. c.	Laud.	Laud.	L. p. c.	Laud.
laud.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.
laud.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	L. p. c.	Laud.
q. p. c.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	L. p. c.	Laud.
q. p. c.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	L. p. c.	Laud.
laud.	L. p. c.	L. p. c.	Laud.	L. p. c.	H. ill.	Laud.	Laud.
laud.	L. p. c.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	L. p. c.	Laud.
laud.	H. ill.	Laud.	Laud.	H. ill.	H. ill.	H. ill.	Laud.
laud.	H. ill.	H. ill.	H. ill.	H. ill.	H. ill.	H. ill.	Haud ill.
laud.	H. ill.	Laud.	H. ill.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.
i. H. ill.	H. ill.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	Haud ill.
laud.	H. ill.	Laud.	H. ill.	L. p. c.	L. p. c.	H. ill.	Haud ill.
laud.	H. ill.	L. p. c.	Laud.	Laud.	L. p. c.	Laud.	Haud ill.
q. p. c.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	L. p. c.	Laud.
laud.	H. ill.	L. p. c.	L. p. c.	Laud.	Laud.	L. p. c.	Laud.
laud.	Laud.	L. p. c.	Laud.	L. p. c.	Laud.	L. p. c.	Laud.
q. p. c.	Laud.	Laud.	Laud.	L. p. c.	Laud.	L. p. c.	Laud.
laud.	H. ill.	Laud.	H. ill.	L. p. c.	Laud.	Laud.	Laud.
laud.	Laud.	L. p. c.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.
laud.	Laud.	L. p. c.	Laud.	L. p. c.	Laud.	Laud.	Laud.
laud.	H. ill.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.
q. p. c.	Laud.	L. p. c.	Laud.	L. p. c.	Laud.	L. p. c.	Laud.
laud.	H. ill.	Laud.	H. ill.	Laud.	H. ill.	L. p. c.	Laud.

fulfølgende Tabel over de øvrige Skolers og privat Dmitteredes
Characterer i de tre Aar 1818 — 1820.

348

	Laud. p. c.	Laud.	Haud illaud.	Non cont.	O	Charac- terernes Antal.
Dansk Stil . . .	54	211	57	1	1	
Latin . . .	48	204	67	4	1	
Lat. Stil . . .	13	130	154	26	1	
Græsk . . .	79	170	66	8	1	
Hebraisk . . .	43	92	47	25	1	
Græsk istedetfor Hebraisk . . .	2	43	16	1	1	
Tydske . . .	50	169	99	3	1	
Fransk . . .	55	165	87	12	1	
Religion . . .	27	199	90	4	1	
Geographie . . .	70	175	58	18	2	
Historie . . .	46	164	99	14	1	
Arithmetik . . .	46	164	107	3	1	
Geometrie . . .	29	142	140	9	1	
Hovedcharacter.	11	207	100	5	1	323

Oekonomien 1763 – 1805.

Under Grev Thott foretoges ingen Forandring af Betydenhed med Oekonomien; en forbedret Inddeling af Hovedgaardens bortforpagtede Marker, samt Indretningen af en Kalkovn (hvor Stiftelsen selv i nogle Aar med Fordeel lod brænde hvad Kalk den forbrugte) er vel egentlig det eneste, hertil kan henføres. Dog kan det ogsaa ved denne Leilighed erindres, at Thott paa Skolens Vegne afsluttede med Nestved en Forening om denne Byes Marker. Fra de ældste Tider havde Nestved ingen Jord eiet, og havde derfor af Skovkloster leiet nogle (349) Marke, hvilke formedelst deres Fraliggenhed fra Klosteret laae noget ubeqvemt for dette, men desto bekvemmere for Byen til Afbenyttelse. Efter en Leiecontract af 1528 var Byens Afgift deraf otte og tyve Mark, som aarlig maatte erlægges til Klosteret. I Reformationstiden blev det, da Klosteret med alt sit Tilliggende kom i Herloff Trolles Eie. Ved alle Leiligheder viste Trolle sig mod Nestved som en god Nabo, saaledes ogsaa her; thi ikke alene tillod han for sin Levetid Byens Indvaanere at beholde da samme Jorder, de hidtil havde brugt til Græsning for deres Creature; men for at Byen end ikke i Fremtiden skulde udsættes for at miste en Fordeel, den trængte til, og nu allerede en Tidlang havde været i Besiddelse af, saa overdrog han den for bestandig Brugen af bemeldte Jorder, paa samme Maade som den hidtil havde benyttet dem, dog paa Vilkaar: at Herlufsholm skulde vedblive at ansees som Herlighedseier, og altsaa besidde Jagtrettigheden samt Fiskeriet i de tvende Søer, som dengang befandtes i Markerne; og at Byen i Leie af Jorderne skulde til evig Tid erlægge aarlig tyve Mark danske, hvilke Penge ved en senere Fundats af Trolle og hans Hustru skienkedes til aarlig Uddeling blandt fattige Skolebørn i Nestved. Men flere Gange i Fremtiden blev denne Gave Anledning til Stridigheder melle Nestved og Herlufsholm, og flere Gange maatte Domstolene afgjøre Tvisten, fordi der stedse var ulige Meninger om, hvad Ret Trolles Gave egentlig hiemlede Byde. Til sidst var det en Commossionsdom af 1762, som af Høieste Ret stadfæstedes, (350) bleven afgjort, at Byen ei havde anden Ret til Overdrevet (saa kaldtes de omtvistede Marker) end Græsningsret for sine Creature; men da man ønskede at maatte tillige afbenytte det til Sædemark, saa afsluttede Thott (1771) desangaaende en Forening med Nestved, ifølge hvilken Byen erholdt det største Stykke af Overdrevet (600 Tdr. Land) udlagt til fri Raadighed, imod at et mindre Stykke (omtrent 60 Tdr. Land) afstodes til en af Skolens Byer (Holsted), som ogsaa hidtil havde haft nogen Ret til Græsning paa disse Marker k), og at Skolen vedblev at have Jagt- og Fiske-Rettigheden, hvoraf den ogsaa endnu er i Besiddelse.

At Godset, da Bestyrelsen overdroges til Geheimeraad Brandt, befandt sig i en maadelig Tilstand, er forhen omtalt, saavel som og, at Brandt, for at sætte Stiftelsens Oekonomie paa en bedre Fod, strax foretog sig adskillige Operationer saavel med Bøndergodset som med Hoveriet og Hovedgaardens Marker, hvorved (351)

- k) Da Overdrevet, som Kiøbstad, var tiendefrit, saa har fra den Tid af enhver af Bønderne i Byen Holsted til sin Gaard et stykke Jord paa sex Tønder Land, hvoraf ingen Tiende svares. Aar 1815 fik Nestved By Kongelig Tilladelse til at udskifte sine Jorder, saa at hvert Huus fik sin Jord særskilt udlagt (dog Skolens Herlighedsret ubeskaaren). Ved den Kongelige Resolution er det tilladt at sælge Jordlodderne fra Husene; men skulde denne Tilladelse tillige, som Nogle mene, hiemle Ret til at afhænde disse fra Byen, da synes den ei at kunne bestaae med Herl. Trolles Gavebrev, som bestemmer dem ”til Nestved Byes Behov til evig Tid,” og er for saavidt et Indgreb i Trolles testamentariske Disposition. Bøndernes Velstand kiendelig tiltog: men af hvor vigtige Følger denne forøgede Velstand var for Stiftelsen Kasse, vil lettest kunne sees af følgende Sammeligning:

I Aaret 1789 maatte Stiftelsen skienke Bønderne:

	Rdlr.	Mk.	Skill.	
I Skatter, som eftergaves		278	3	8
Kornvare, der deels eftergaves, dells, Skienkedes som Sædekorn (Rug 9 Tønder, Byg 40 Tdr., Havre 43 Tdr.) Beregnete til Penge efter Capitels- taxten for bemeldte Aar.		210	3	
til Heste, i stedetfor dem som enten vere døde eller udasede formedelst Eiernes Armod L)		359	5	8
Til Bygningshielp	<u>139</u>	<u>4</u>	<u>11</u>	
I alt tabt for Stiftelsen	988	4	11	

Endnu større var Tabet i Aaret 1792, da Udskiftningen stod paa; Stiftelsen maatte da paa samme Maade bortskienke

	Rdlr.	Mk	Skill.	
Kornevare (Rug 14 Tdr., Byg 141 Tdr., Havre 99 Tdr.) Efter Aarets Capitelstaxt af Værdie		447	4	8
Til Bygningshielp	<u>103</u>	<u>2</u>	<u>2½</u>	
Tabt altsaa for Stiftelsen	1209	2	2½ (352)	

- 1) Prisen paa en almindelig Bondehest var dengang omtrent 16a 20 Rdlr. Anskaffet dette Aar altsaa omtrent en Snees Heste.

Efter denne Tid tager Tabet aarligt af, og det i paafaldende Grad. Saa at der i Aaret 1804 endog aldeles Intet tabtes, og i 1805 blot sex og trediver Rdlr. I Penge, givne til Heste m). Hvad Stiftelsen forhen havde maatte anvende paa Godsets Vedligeholdelse, kunde den altsaa, efter dettes Opkomst, ansee som en aarlig Gevinst.

Ogsaa ved Hoveriets Afskaffelse og Tiendeforeningen var en betydelig Indtægtskilde aabnet for Stiftelsen. Hvormeget der ved disse tvende Operationer aarlig vandtes, viser følgende Beregning: Forhen havde Bønderne maatte levere Stiftelsens Andeel af Tienden til Forpagteren, til hvem de ogsaa havde maattet gjøre deres meste Hoveri n); og for denne Tiende, samt for Hoveriet og Hovedgaardens Marker havde han indtil 1801, da Tiendeakorden sluttes, betalt en aarlig Afgift af

3000

Rdlr.

Men nu indkom der:

	Tdlr.	Mk.	
Skill.			
Ved Hoveriforeningen o)	<u>3467</u>	<u>1</u>	<u>8</u>

	Lateris	3467	1	8
(353)				
m) See Brorsons oratio funebris in obitum Chr. A Brandt Pag. 17.				
n) Bønderne maatte pløie, saae, harve og høste for Forpagteren; indage Sæden og udage Giødningen; udtærsk Sæden, og siden bortage den hvorhen han vilde; vedligeholde Hegnet omkring hans Marker m- m.				
o) Bøndernes (Gaardmændenes) Betaling af Hoveriet var 3768 Rdlr.; men hidtil havde 54 af Godsets Bønder ikkun forrettet halvt Hoveri, og betalt for den øvrige (353) Deel 300 Rdlr. 4 Mk. 8 Skill.; Gevinsten ved den nye Hoveriforening blev altsaa 3467 Rdlr. 1 Mk. 8 Sk.				
		Transport		3000
Rdlr.				
		Rdlr.	Mk.	
Skill.				
	Transport	3467	1	8
Ved Tiendeforeningen		1096	5	”
Afgiften af Hovedgaardens Marker,				
Efterat Hoveriet og tienden var fragaaet		650	”	”
	Tilsammen			5214
Rdlr				

Stiftelsens aarlige Gevinst blev for saavidt 2214 Rdlr.

Vel blev der nu, da Hoveriet var ophævet (og uden Forbeholdenhed ophævet) adskilligt Arbeide, som forhen ved Hoveri var forrettet, hvilket Skolen for Fremtiden matte betale p); de fleste af Betienterne og Lærerne havde hidtil havt adskillige frie Reiser aarlig eller andet Hoveri, hvorfor der nu skulde gives Erstatning i Penge q); og samtlige disse Udgifter vare beregnede at (354)

- p) Saaledes al Skovningen og Hiemkiørselen af Skolens og dens Betienters Brænde; ligeledes Tørvens (300 Læs) Skæren og Hiemkiøren; alt Slags Kiørsel med Bygningsmaterialer, Steen og Gruus, med Vildt til Skoleherren o. dsl.; Vedligeholdelsen af Grøfter og Gierder omkring Skov, Mark og Gaardens Hauger; Haandlangen ved Bygningsarbeide m.m.
- q) Skolens Rector havde hidtil fri Befordring, hvorhen han ønskede at reise, naar det kun ikke skede for ofte. Conrector ligeledes. Hver af de andre Lærere kunde et Par gange aarlig eller tiere erholde fri Vogn til Kiøbenhavn eller andensteds hen. Oldfruen ligeledes, og (354) Ville udgiøre omtrent 605 Rdlr. Aarlig; følgelig blev den rene aarlige Gevinst af Tiende- og Hoveri-Foreningen noget over 1600 Rigsdaler – en større Sum, end Rectors og samtlige Læreres Kost og Løn tilsammen paa den Tid beløb sig til.
- Fordelen var saaledes for Øieblikket rigtig beregnet; men usikkre ere alle menneskelig Beregninger, som ere grundede paa den uvisse Fremtid; hvir vi beregne Fordeel, viser sig ofte i Fremtiden Tab. Tiendeakorden var, til Lykke for Stiftelsen, ikkun til en Prøve afsluttet paa ni Aar, og kunde derefter forandres overeenstemmende med Tiderne; men Hovericontracten staaer urokkelig, og hvorledes det i vor Tid er gaaet med faste Pengeakorder, er Enhver bekiendt: som en Følge af Landets Pengeforandring udgiorde

Stiftelsens Fordeel af Hoveriet for et Par Aar siden neppe en Trediedeel af hvad den oprindelig var bestemt til, og ved en Kongelig Forordning et endog fastsat, at denne Fordeel aldrig maa kunne bringes høiere end til noget over Halvparten af den Sum, (355)

- k) denne desuden Qvinder til Hielp ved Vasken. Spisemesteren kunde regne omtrent fire Kiøbenhavnsreiser foruden Møllereiser, Hielp ved Slagtning m.m. Forvalteren havde fri Befordring paa ofte det behøvedes, anslaaet til fire Kiøbenhavnsreiser, foruden tolv mindre Reiser paa fire á fem Mile, samt fri Befordring af alle Breve og Cirkulærer m.m. For alt dette blev beregnet Godtgjørelse. Men desuden havde alle disse Personer ved deres Ankomst til eller Afreise fra Stiftelsen stedse faa saa mange frie Vogne, som behøvedes. Og disciplene til hver 1ste August fri Befordring, hvorhen di Sielland de ønskede. For dette blev ingen Godtgjørelse bestemt. (355)

om hvilken begge contraherende Parter havde forenet sig r). Omtrent i samme Forhold, som Pengeindtægten for Hoveriet er forringet, er igien Betalingen stegen for det Arbeide, Stiftelsen forhen ved Hoveri fik forrettet, men nu selv maa besørge, og saaledes er Værdien af den Forening, der oprindelig var saa fordeelagtig, nu betydelig nedsat; men Stiftelsen har bundet sig Hænderne, og for silde indseer den nu, at uden Byrde for Bønderne, og til største Fordeel for den selv, noget af det forrige Hoveri gierne kunde vedblevet.

Matte dog dette Eksempel stedse tiene til Advarsel mod den farlige Operation, at forvandle for bestandig en offentlig Stiftelses Naturalfordele til Pengeindtægter! og maatte det i Almindelighed ansees som en Forsigtighedslærer, der siger os, at den Kraft, der er bestemt til at virke til Evig Tid. Maae vi ikke tillade os at bevæge sig indenfor de snevre Grændser, som vor indskrænkede (356)

- r) Til Underretning for Læserne i Eftertiden maa følgende Oplysning, som for den nærværende Slægt er overflødig, staae her: Da Landets Myntfod ved Pengeforordningen af 5 Jan. 1813 forandredes, blev det tillige fastsat, at gamle Akorder, som vare sluttede i Rigsdalere, skulde for Fremtiden gielde i Rigsbankdalere Sølvværdi; men Rigsbankdaleren udgjør ikkun 5/ af den forhen giældende Rigsdaler, og altsaa faaer den, som erholder Betaling i hiin Pengesort istedetfor i denne, hvis Betalingen erlægges i rede Sølv, ikkun fem Ottendedele af hvad ham tilkommer; men at den forhen saakaldt6e Sølvværdi undertiden har været lamgt under rede Sølv, er bekiendt nok.

Indsat fra Danmarks Historien.dk

Forordning om Forandring i Pengevæsenet for Kongerigerne Danmark og Norge, samt Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen, der kendes som pengereformen eller statsbankerotten den 5. januar 1813, blev udstedt af Frederik 6. (født 1768, regent 1808-1839). I forbindelse med Danmarks deltagelse i Napoleonskrigene var militærudgifterne vokset kraftigt, samtidig med at statens indtægter stagnerede. Derfor begyndte staten at sende flere penge i omløb, hvilket medførte en meget kraftig inflation og store økonomiske problemer. I løbet af 1812 var staten ikke længere i stand til at betale sin gæld, hvorfor staten i praksis var bankerot. Loven af 5. januar 1813 skulle afhjælpe problemet og havde tre formål:

At standse inflationen. Dette var hovedformålet og skulle ske gennem en seddelombytning. Her skulle den gamle kurantdaler byttes ud med den nye rigsbankdaler i forholdet 6:1. For at sikre landet imod fortsat inflation skulle rigsbankdaleren for fremtiden kunne indløses i sølv. Man ville have rigsbankdaleren i pari. Derfor blev der pålagt en 6 % sølvskat på fast ejendom, som kunne indfries på én gang eller over en længere periode til en rente på 6,5 % pro anno.

At skabe et fælles pengesystem for hele det danske rige, som bestod af Norge, Danmark og hertugdømmerne Slesvig og Holsten. Den nye Rigsbank skulle administrere den nye valuta og på den måde reetablere tilliden til den danske økonomi. For at modvirke inflation måtte Rigsbanken maksimalt udstede 46 mio. rigsbankdaler, hvoraf 27 mio. skulle bruges til seddelombytningen i Danmark og hertugdømmerne.

At sikre staten et fond til de fortsatte udgifter i forbindelse med Napoleonskrigene. Fondet skulle bestå af 15 mio. rigsbankdaler.

Pengereformens succes var begrænset, da det ikke umiddelbart lykkedes at bremse inflationen. Tiltroen til rigsbankdaleren var ikke overvældende, og da valutaen aldrig kom i brug i Norge og hertugdømmerne var den samlede pengemængde større end nødvendigt, hvilket medførte, at der gik længere tid, før rigsbankdaleren kom i pari. Imidlertid fortsatte kongen den hårde kurs med oprettelsen af Nationalbanken i 1818, hvis fornemste opgave blev at befæste et sikkert pengevæsen.

(355) Synskreds lader os øine som Fuldkommenheds Maal. Aldrig hørte man Nogen klage over, at Forfædrene havde ladet dem ubundne Hænder til at handle overeenstemmende med Tiderne; men ikke sjeldne ere Exempler paa Klogskab, naar disse, ved at ville gjøre deres egen Tidsalders Grundsætninger giældende ogsaa for Efterverdenen, havde lagt Hindringer i Veien for en eller anden Indretnings videre Fremgang til Fuldkommenhed.

Efterat Tiende og Hoveriet vare ophævede, bleve Hovedgaardens Marker særskilt bortforpagtede. Men uagtet denne Forpagtning skede ved offentlig Auction, havde den dog et saa uheldigt Udfald, at dette Foretagende ikke alene i Almindelighed gav Anledning til megen Omtale, men at endog Skoleherren selv ved flere Leiligheder er kunde tilbageholde sin Fortrydelse derover *)

At angive de forskiellige sammenstødende Omstændigheder, som bidroge til at frembringe denne Virkning, vilde være vanskeligt; een af Hovedgrundene var dog vel, at de Fleste frygtede for at paatage sig saa stor en Avling uden Hoveri. Ved denne Forpagtning, som i Aaret 1801 sluttedes paa ni Aar, blev den aarlige Afgift af Hovedgaarden samtlige Marker og Enge 650 Rdlr., Hovedgaardens samtlige Marker og Enge 650 Rdlr., foruden nogle Læs Hø og Halm, som skulde afgives til Skolens Forvalter og Skytte, samt Græsning og Foder til een og tyve Køer for Spisemesteren og Andre. Men naar fra denne Indtægt drages Værdien af 16 Favne Brænde og 100 Læs Tørv, som Forpagteren erholdt, (357)

*) Conf. Brorsons Oratio funebris Pag. 27, og Maanedskriftet Pallas den Yngre, 1 B. Pag 153.

Samt af 208 aarlige Arbeidsdage, som at Huusmænd forrettedes for ham, og den aarlige Vedligeholdelse de vidtløftige Forpagtningsbygninger: saa blev Stiftelsens rene Pengefordeel af sine Jorder ikke meget mere end Intet, og Ghrd Brandt oplevede ei den Tid, da der blev Leilighed til at ændre den begangne Feil.

Men for at Stiftelsens hele oekonomiske Forfatning ved nærværende Perodes Slutning nøiere kan kiendes, ville vi meddele en almindelig Udsigt over dens Indtægter og Udgifter, som de vare ved Ghrd Brandts Død s).

Og med hensyn til den Omveltning, som siden denne Tidspunkt er foregaaet med Landets Pengevæsen, haaber Forfatteren, at en saadan Udsigt ikke vil ansees som overflødig.

Indtægter:

Rdlr. Sk.

A. Faste Indtægter, som de vare i

Aaret fra 1 Mai 1804 til

1 Mai 1805:

Renter af Skolens Capital (å 4 Procent	1187	5
Hoveripenge (af Husmændene 302 Rdlr)		
10 s., Resten af Gaardmændene)	4078	10
Tiendeafgift (saavel af Huse som Gaarde	<u>1096</u>	<u>80</u>
Lateris	6362	5 (358)

- s) Denne Udsigt grunder sig paa en Balanceberegning, som til 1 Mai 1805 blev af Stiftelsens Forvalter indleveret til den nye Skoleherre, sammenholdt med de fuldstændige Regnskaber.

Transport	6362	5
Landgildekornet. Som leveres in natura, beregnet efter Capitelstaxten af Aaret 1804 t)	1772	37
Landgildepeng af Magle Mølle	102	”
De øvrige Jordebogsindtægter u)	1238	5/6
Forpagtningsafgift af Hovedgaardens Marker og Enge v)	<u>650</u>	<u>”</u>
Lateris	10124	42 5/6

- t) 67 Tdr. 4½ Skp. Rug, 255 Tdr. 4½ Skp Byg. 206 Tdr. 5 3/16 Skp Havre

- u) Da maaske Nogen kunde ønske nøiere Oplysning om disse Jordebogsindtægter, vil Forf. anføe dem her:

	Rdlr.	Sk.
Landgildepeng af Bønderne	111	32½
Smørgilde (oprindelig 226 Lispund smør, som nu betales med Penge efter en gammel Taxt		257 74
Smaaredsel (To Kalve, 83 Lam, 96 Gæs, 312 Høns, 60 snese Æg) som Ligeledes betales efter en gammel Taxt		78 54 1/3
Afgift af Huusmændenes Jordlodder	426	”
Huusmændenes Hielpeskat	44	32
Renter af Udskiftningsomkostningerne, som Bønderne betale	320	” (359)

- v) Legatet far Fyens Bispestol – 500 Rdlr. Aarlig – tog sin Begyndelse netop i det omhandlede Regnskabsaar, men anføres ikke her, fordi det ei var bestemt til Indtægt for Skolens Kasse, men til Stipendier (Conf. Pag 276).

	Rdlr	Sk
Transport	10121	42 5/6
B. Ubestemte Indtægter, som de efter et Middeltal omtrent kan anslaaes:		
Indfæstning af fæsteledige Huse og Gaarde	300	”
Afgift af nogle bortleiede Huus- og Hauge Pladser		10 40
Indsidderskat, Anfætnings Extraskat og Kirkeskat		24 48

Skolepenge (for Børn i Bønderskolerne)	18	”		
Qvaset, som bortsælges, af de til Skolen og dens Betienter udviste Træer x).	100	”		
Lejermaalsnøder, Skovbøer, Sigt- og Sagefalds-Bøder, Forlovspege og Oldengeld henhøre ogsaa til Skolens Indtægter; men nogle af disse falde Sielden, andre pleier Stiftelse at eftergive	”	”		
Summa Indtægt	10577	34 5/6 (360)		
x) Medens Gerhd. Brandt boede paa Herlufsholm, erholdt han af Skolen for Betaling sity fornødne Brænde: ellers blev der indtil 1805 intet solgt af Skovene, uden Qvaset af de udviste Træer (hvilket dog, saalænge Hoveriet varede, blev Bønderne skienket), samt undertiden noget af Smaaskov (Aunbøg, Hassel o. dsl.) som ei brugtes til Udviisning.				
Udgifter			Rdlr.	Sk.
A. Lønninger, som de vare til 1 Mai 1805				
Rectors Løn y)	600	”		
Desuden Græsning og Foder til fire Køer. Første Lærers Løn 150 Rdlr.; til 1½ Lpd. Lys 4 Rdlr.; istedetfor tvende Hoverivogne til Kbhavn 8 Rdlr. Z).				
Anden Lærers Løn 130 Rdlr.; til Lys og Reiser 12 Rdle.	132	”		
Tredje Lærers Løn 120 Rdlr.; til Æys og Reiser 12 Rdlr	132	”		
Oldfruens Løn 40 Rdlr.; til Thee og Sukker for Disciplene, Lys og Sæbe				
Lateris	1168	” (361)		
y) Indtil Prof. Bernths Død 1804 var Rectors Løn 400 Rdlr. Kostpenge 43 Rdlr. 43 Skill. Il Lys og Skrivematerialer 20 Rdlr. 88 Skill.; Conrectors Løn 350 Rdlr. Kostpenge 43 Rdlr. 43 Skill. Istedetfor frie Reiser 8 Rdlr.				
z) Da Ghrd. Brandt blev Skoleherre, var den ældste Hørers Løn 40 Rdlr., til Vask og Sengepenge 6 Rdlr.; desuden 29 Tdr. Byg og det halve af Degneofferet (hvilken Halvpart udgiorde omtrent 25 Rdlr. Aarlig). Den anden Hørers Løn var ligeledes 46 Rdlr., desuden 18 9/16 Td. Byg og Halvpartern af Degneofferet. Begge havde desuden frie Reiser, og til Lys hver 3 Rdlr. Ved Pengelønnens Forhøjelse blev Hørerkornet saavelsom Degneofferet tillagt Sognets tre Skoleholdere.				
			Rdlr.	Sk.
Transport	1168	”		
Og Stivelse, Koste, Fæstepenge til Piger m. m.80 Rdlr.; istedetfor Hoveri in natura 16 Rdlr.; til Viin 7 Rdlr. 56 Skill. a)	143	56		
Dugsvenden, som tillige er Klokke, i Løn samt til Smørelse for Taarnklokkerne	20	”		

Skolens Bud, som tillige var Vægter og Dugsvendens Medhielper b)	27	”	
Tvende Vaskepigers Løn		24	”
Forvalterens Løn og Kostpenge for sig, En Skriversdreng og en Staldkarl, samt Til Reiser, Skrivematerialer m.m. c)		<u>350</u>	”
<i>Lateris</i>		1732	56 (362)
a) Disse Viinpenge vare, efter det Holsteinske Reglement, egentlig bestemte til derfor at anskaffe 52 Flasker ung Franskviin, hvoraf Oekonomus ugentlig leverede Oldfruen een til hende selv og de Fremmede, som spiste ved Bordet. Men siden modtog Oldfruen Pengene, endog efterat hun havde aflagt at indfinde sig ved Skolens Bord.			
b) Denne Betient var ansat af Ghrd. Brandt omtrent 1792, og skulde daglig gaae Ærinder til Nestved, isærdeleshed for at hemme den Uskik, at ældre Disciple betiente sig af de yngre som Bud. Stiftelsen havde forhen ingen Vægter havt.			
c) Indtil 1802 var Forvalterens Pengeløn (til sig selv og Dreng m.m.) ikkun 200 Rdlr.			
		Rdlr.	Sk.
Transport		1732	56
Desuden 12 Tdr. Rug, 12 Tdr. Byg og 20 Tdr. Havre; græs og Foder til Fire køer; 20 læs Høe og 12 Læs Halm; Græsning til fire Hester; af Foroagterne endnu 10 Tdr. Havre i stedet For nogle Sviins og Faars underholdning			
Gartnerens Løn og Kostpenge	70	”	
Desuden 6 Tdr. Rug, 6 Tdr. Byg og To Høveders Græsning.			
Skovrideren, som tillige er Skytte i Løn samt til Krud og Hagel	62	”	
Desuden 6 Tdr. Rug, 6 Tdr. Byg en Td. Havre, og hver en Jordlod.			
Birkedommeren, som tillige er Birkerskiver	82	”	
Desuden 4½ Td. Rug og 4½ Td. Byg; Lønnedes i øvrigt af Bøndernes saakaldte Dommerkorn (2 Skpr- Byg af hver Gaard mand paa Godset).			
Sognepræsten 10§ Td. Rug, 16 Tdr. Byg. Desuden for at holde Viin og Brød til Communionen		10	”
Skoleholderne i Lille Nestved, Holsted og Ladby, tilsammen 52 Rdlr., og den ene, som er Organist, desuden 30 Rdlr.		82	”
Skoleholderen i Riisløv		6	”
Bælgetræderen	2	”	
Skolen Læge for Tilsyne med Disciplene	50	”	

B. Pensioner til 1 Mai 1805:

Forrige Spisemester Geisler d)	50	”
Afdøde Rectors Prof. Bernths Enke		100 “

C. Andre faste Udgifter:

Spisemesteren for Skolens Kost e).		<u>2247</u>	<u>12</u>
Lateris	4523	68	(364)

- d) Johan Chr. Geisler med Hustru forestode Bespiisningen i fire og halvtredsindstyveaar (fra 1750 til 1804); han var desuden i nogle og trediva Aar (1755 – 91) Skolens Skrive- og Regne – Mester. Da han formedelst Alderdom ei længere kunde forestaa Tienesten, blev ham af Skolen tillagt som Pension, hvad han forhen som Lærer havde havt i Løn, og desuden af Eftermanden 250 Rdlr. Aarlig. Han biede derefter nogle Aar i Nestved, hvor han døde i en Alder af 84 Aar, og konen næsten lige saa gammel.
- e) For 30 Disciple, fire Lærere og Oldfruen a syv Mark ugentlig, dog med Fradrag for dem, som i Augustferien vare bortreiste; for Dugsvenden, to Vakserpiger og Skolens Bud a 5 Mark; for Fremmede, som spiste ved Bordet; Refusion for Hoveri m.m.

		Rdlr.	Sk
Transport		4523	68
Desuden 53 Tdr. Rug, 53 Tdr. Byg			
10140 Pd. Fersk Fisk. 8 Raadyr, 32			
Harer, 30 Vildænder, 110 par Høns frit Foder til 13 Køer m.m.			
For disciplenes Morgenmelk betaltes særskilt			
Til Forpagteren	58	”	
Renter af Credtkasselaaner f)	650	60	
Rente Jfr. Winthernes Legat g)	50	“	
Tenten af Thottes Legat til Sognets fattige.	40	”	
Ligeledes af Burg. Gøyes (p Rdlr, 2 Mk.			
Og Mag. Coldings (5Rdle.) Legater til samme			
Formaal	14	32	(365)
Lateris		<u>5336</u>	<u>64</u>

f) Conf. Pag. 261

- g) I Aaret 1800 havde Oldfruen Jomfru Dor. Wilh. Winther med Søsteren Jfr. Amalia Hedevig Winther skienket Stiftelsen 1000 Rdlr. (i særdeleshed til et Hospitals Oprettelse for Fattige) imod deraf at nyde aarlig, saalænge nogen af dem levede, fem procent. I Aaret 1805 skienkede de samme igien til Stiftelsen 1000 Rdlr. Imod at nyde deraf paa samme Maade sex procent. Den længstlevende af disse Søstre, Amalia Hedevig, døde 1818; og stiftede ved Testamente et Legat paa omtrent 600 Rdlr. Sølv, hvis Renter skulle uddeles til to fattige Enker paa Herlufsholms Gods. Legate skal bestyres af Præsten, Rectoren og Forvalteren.

		Rdlr.	Sk.
Transport		5336	64
Aarligt Bidrag til Sognets Fattigkasse		16	”
Desuden to Tdr. Rug og to tdr. Rug			

Brandassurance af Hovedgaards Bygninger	37	48
For Regnskabernes Revision betalt aarlig	20	”
Det her anførte Korn, som in natura Er leveret, udgjør efter Capitelstaxen for Aaret 1804	1174	37
”		
D. Ubestemte Udgifter, som de efter Et Middeltal omtrent kunne anslaaes:		
Kongelige Skatter, som af Stiftelsens		
Kasse udredes	1008	”
Kirkens Expenser	10	”
Skovning og Kiørsel samt Dagleierarbeide, Samt Reparation paa Hovedgaarden, Kirken, Almue-Skolerne og Betienternes Huse,	1200	”
Rye Inventariers Anskaffelse og de gamles Vedligeholdelse, omtrent	150	”
Andre forskjellige Udgifter (f. E. Grøfters Og Gierders Vedligeholdelse, Saugskæreløn, Medicin til Godsets Fattige, Skorsteensfeining, Postpenge Lys til Skolen m.m.	400	”
Summa Udgift	9952	53
Indtægt	10577	34
	Aarligt Overskud	624
<u>5/6</u>		
77 5/5. (366)		

Kasse beholdt altsaa, efter denne Beregning, et aarligt Overskud, som vel undertiden kunde være noget mindre end den her angivne Sum, men til andre Aar igien høiere; og Stiftelsen saae sig derved ei alene istand til at bestride en og anden overordentlig Udgift, men beholdt endog stedse noget tilovers som Tilvæxt for sine Capitaler. Saaledes F.eks. matte der i Aaret 1804 bekostes et nyt Bolværk ved Magle-Mølle, som medtog en Sum af mere end 400 Rdlr.; til Skolens Brug opførtes et nyt Brændehuus (Tab I, G), som i Penge kostede 144 Rdlr.; og dog kunde Stiftelsen i samme Aar, af sine i et Par Aar sammensparede Indtægter, forøge sine Rentebærende Capital med omtrent tolvhundrede Rigsdaler.

Med Skolens Bespiisning forblev i den største Deel af denne Periode (1763 – 1805) Alting uforandret: først under Gerd. Brandts Bestyrelse foretoges (1790) den Forandring, at det istedetfor de forhen givne tre Retter om Aftenen blev bestemt een Ret varm Søbemad (efter det Holsteinske Reglement) og tvende Smørrebrød, hvoraf det ene skulde gives Disciplene som Mellemmad Klokken fem, og det andet tilligemed den varme Mad Klokken syv – en Forandring, hvormed alle vare fornøiede. Noget senere (1801) blev tillige den Indretning truffen, at de til Frokosten erholdt hver en Pægel varm Melk, istedetfor at de forhen intet fik at drikke om Morgen, samt foruden Frokosten et lidet Stykke Smørrebrød som Mellemmad om Formiddagen Klokken ti, og ved denne Bestemmelse er det hidtil forblevet. (367)

Sjette Afdeling.

Stiftelsens Historie under nærværende Skoleherres
Bestyrelse, samt dens nuværende Forfatning h)
1805 – 19

Bestyrelsen

Til Skoleherre efter sal. Geheimeraad Brandt udnævnedes – under 4 April 1805 – Præsidenten i det danske Cancellie, Kammerherre Frederik Julius von Kaas, Storkors af Dannebrog i), som ifølge sin Bestalling skulde paatage sig Directionen over Skolen og Godset; dog saaledes, at det egentlige Underviisningsfag skulde henhøre under Commissionen for Universitetet og de lærde Skoler k). Den videnskabelige Bestyrelse skulde saaledes (368) *Frederik Julius Kaas. Efter maleri på Herlufsholm.*
Personlige detaljer
Født 24. august 1758 København, Danmark
Død 11. januar 1827 (68 år)

h) Denne Afdeling er skrevet i Aaret 1819. De Forandringer, som foregaae inden Bogen kommer fra Pressen, skulle blive

omtalte i et Tillæg.

- i) Nu tillige Geheime Stats- og Justits-Minister, Chef for Kbhavns Politivæsen, de Kongelige Ordners Vice-Kantzler, Ridder af Elefanten og Dannebrogsmænd.
- j)
- k) Denne Commission (som siden fik Navn af Direction for Universitetet og de lærde Skoler) bestod af Universitetspatronen Hans Durchlaughtighed Friderich Christian Hertug af Augustenborg, Kongelig Historiegraf Conferenceraad (nu Geheime-Conferenceraad) Ove Malling, og Professor Doct. Theol. Etatsraad (nu Conferenceraad) D. G. Moldenhawer. Adskilles fra den oekonomiske. Men kunde man vel af denne Adskillelse vente sig gode Følger for Stiftelsen? Kunde den Eenhed, uden hvilken ingen fuldkommen Bestyrelse kan tænkes, vel formodes at kunne bestaae med en saadan Deling? Erfaringen besvarede snart disse Spørgsmaale: strax efter den nye Directørs Udnævnelse – i Begyndelsen af Mai-Maaned – blev det ved en Kongelig Resolution bestemt, at der skulde forfattes en Plan til en ny Indretning for Skolen l); men om Grundsætningerne for denne Plan vare begge Direktioner af modsat Mening, og Vanskeligheden bestod nu o et forene de stridige Meninger; men da denne Knude ei lunde løses, maatte den overskæres, og ved en Kongelig Resolution blev Universitetsdirectionen – i Junii 1807 – fritage for alt Ansvar og Tilsyn i Henseende (369)
- l) Samme Kgl. Resolution bestemte desuden: 1) at Hovedbygningen paa Herlh. Skulde gives en forbedret Indretning, og en bygningskyndig Mand maatte ansættes; 4) at Directøren tilstaaes 200 Rdlr. Aarlig til Correspondencens Bestyrelse m.m., og et aarligt Deputat af 50

Favne Brænde; 5) at Skolen fremdeles maatte beholde de 500 Rdlr. Af Cancelliets Fond, som den under Ghrd Brandts Bestyrelse havde havt.

Til Herlufsholms Skole, ”da det viser sig,” siger Resolutionen, ”at være høist vanskeligt, ja næsten umuligt, at drage en bestemt Grændselinie imellem det egentlige Underviisningsfag og den øvrige Deel af Stiftelsens Bestyrelse”. Fra nu af altsaa fik Cancelliepræsident Kaas Stiftelsens Bestyrelse overdraget ene til sin Forsorg. Mange og vigtige ere de Forandringer, som under denne Directør ere foretagne; men disse bliver det her ikke Stedet at omtale: hvad der i de sidste 15 Aar er foranstaltet til Bygningernes Forskønnelse, til at fremme Reenlighed og Ziir ved Stiftelsen, til en for dens Kasse mere fordeelagtig Behandling af Hovedgaardens Marker og af Skovene, til at forøge saavel Læregienstandenes som Diciplenes Antal, oh til at forbedre Lærernes Kaar; saavel som alt Andet, der under hans Excellences Bestyrelse er foretaget for Stiftelsen, vil der nærmere gives Leilighed til at omtale i følgende Fremstilling af Skolens nuværende Forfatning.

Herlufsholms Beliggenhed.

I en af Siellands yndigste Egne ligger Herlufsholm, elleve Mile fra Danmarks Hovedstad og en Fierdedeel Miil fra Kiøbstaden Nestved. Tæt forbi Gaarden rinder Susaaen (ogsaa kaldet Næs-Aa), udentvivl den største af Aerne i Sielland, fordum seilbar for Krigsskibe, men allerede i flere Aarhundreder blot fremkommelig for Baade m); for nylig er denne Aa ved Oprensning (370)

- m) Da Hagbart (ogsaa kaldet Habor) havde med Livet maatte bøde for sin Kiærlighed til Kongedatteren Signe

Giort seilbar for temmelig store Pramme, og den derved frembragt Seilads bidrager til at forøge Stedets Behageligheder n). Trindt omkring Gaarden hersker en afvexlende (371)

- m) (fortsat) drog hans Broder Hako med en Flaade fra Skotland til Sielland for at hevne hans Gød; med en Trediedeel af Flaaden lagde han sig ved Hærvig (bu Kallundborg), og gik derfra over Land for at overfalde Kong Sigar i sin Kongeborg i Sigarsted (strax ved Ringsted), men de øvrige to Trediedeele af Flaaden lod han gaae op ad Susaaen til Axelsted (nu Alsted) for derfra at komme Landtropperne til Undsætning. Dette tildrog sig (efter Suhm) omtrent halvfjerde Aarhundrede efter vor Tidsregnings Begyndelse; men Saxo, hos hvem Fortællingen findes (Historia den. Ed. Stephanii, Pag 132), melder tillige, at allerede i hans Tid (i slutningen af det tolvte Seculum) var denne Aa ikke længere seilbar for Skibe. Susaaen kommer fra Tylstrup-Sø, løber forbi Herlufsholm og Nestved, og udgyder sig i en Bugt af Stranden ved Gaunø, $\frac{3}{4}$ Miil fra Nestved. En Hovedarm af samme rinder fordi Sigarsted og Alsted ud i Tylstrup-Sø.
- n) Hans Excellence Grev Danneskiold Samsøe til Gisselfeld, Eier af Herregaardene Næsbyholm og Bavelse, har, i særdeleshed for at befordre Afsætningen af Brændet i sine til disse Gaarde liggende anseelige Skove, med betydelige Omkostninger ladet Aaen fra Næsbye Bro til Tylstrup Sø, og derfra til Nestved, oprense paa de Steder hvor den ellers ikke var dyb nok (tildeels endog ved Gravning paa enkelte Steder forandret dens Løb), og har, for at holde Vandet til den fornødne Høide, tillige indrettet Sluser og anlægge langs Aaen en Træksti for Pramhestene. Ved Anlægget af Trækveien er Aaen ligefor Herlufsholm bleven endeel smallere end den forhen var, men har dog endnu en (371) ikke uanselig Brede. Ogsaa er ligefor Gaarden en Stopsluse anlagt (se Tab. II), som har gjort noget Skaar i den nydelige Udsigt, der forhen var (og tildeels endnu er) baade fra Jernbroen og imod Gaarden, og fra forrige Conectors Hauge (Tab I) op imod Jernbroen. Dette Canalanlæg blev begyndt Aar 1810, og fuldkommen færdigt 1814.
- Blanding af større og mindre Skovpartier, Alleer, Agre, Enge og Vand, hvilket tilsammen giver Stedet en indtagende romantisk Beliggenhed, og danner et for de blide Muser passende Opholdssted.
- Fama est Sylvani Musas coluisse recessus,
Et sua muscosis tempe habuisse locis;
Hoc qvoqve, qvo virtus Herlefi est clare, lyceum
Qvis putat humanas constituuisse manus?
Aut illud Musæ luco posuere beato,
Musarum aut genius has dat et auctat opes o).

Det siges, at Sylvans trak sig tilbage for at tilbede muserne.

Og at de havde deres egne mosbevoksede steder;

Sådan er Herlefis dyd tydelig, lyceumet

Hvem tror, at menneskehænder er dannet?

Eller for at placere den i de velsignede musers lund,

Muserne eller geniet giver disse og øger rigdommen

Men fordi Gaarden næsten fra alle Sider er omgivet af Skov, savner man og her næsten overalt fri Udsigt i det fierne; saagodtsom det eneste Sted, det herfra giver Undtagelse, er Kirkegaarden, en behagelig Lund, beliggende paa en Banke strax ved Gaarden; her nyder man en malerisk Udsigt over den derhos i Dalen liggende Skov til fiernere Skove, enkelte Gaarde, Landsbyer og frugtbare Marker, som i en blandet Afvexling frembyde sig for Øiet;

g det høiere Standpunkt tillader os her at skue ud i en viid Kreds. Men savner man end ved Herlufsholm store henrivende (372)

- o) Henreven af Stedets Ynde opsatte Professor Pontanus dette Vers, da han paa Herlufsholm besøgte A. Hvitfeld (Pontani histor. rer. Dan. Pag. 732).

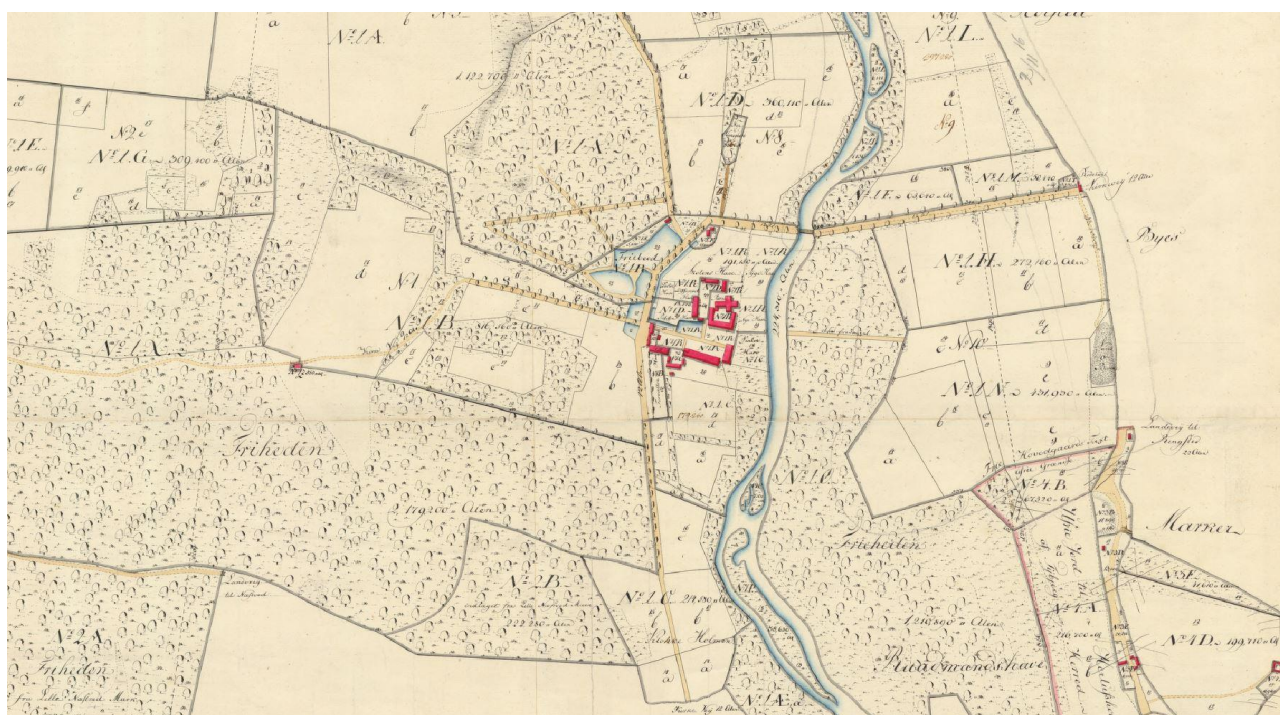
Prospecter, saa træffer man des flere af indskrænkede, tildeels meget nydelige Smaaudsigter, som ofte ved deres venlige Blidhed indtager Sindet ligesaa meget, som hine ved deres Storhed.

Fra hvad Side man end nærmer sig Gaarden, seer man den ikke, inden man er den ganske nær, undtagen hvor Taarnet og det høie Kirketage paa enkelte Steder rager frem over de lavere Træer, og derved lader os aabne Stedets yndige Beliggenhed. Men skjøndt Træerne saaledes ligesom indhulle Bygningerne, gives her dog nærmest omkring o Gaarden nu langt fra ikke saa megen Skov, som i ældre Tider; ligesom Gierrighed paa mange andre Steder har forvandlet megen Jord til Agerland, som Naturen havde prydet med Skov, saa ogsaa her. Gamle Folk vide endnu at fortælle om nuværende hele Markstrækninger, som i deres Ungdom udgjorde Dele af Skoven; de ældre Korter over Gaarden Marker vis os paa forskellige Steder Skov, hvor der nu er Mark; ja endog i de senere Tider have vi paa flere Steder omkring Gaarden seet Træerne at maatte vige for Ploven. Til Skade for Situationen havde man hyldet den Grundsætning, at de enkelte Skovpartier, der ikke henhørte til den fredtagne Skov, ei fortiente at skaanes. Hvad her nu staaer tilbage, er der Lyst Fred over; og af nærværende Skoleherres Omhu for Stiftelsen tør vi med Vished haabe, at det ikke bliver tilladt at borthugge mere af hvad der staaer til Gaardens Forskønnelse. Gid man dog for Fremtiden stedse betænke, at Naturen ikke frembragte Skovens Træer blot for at bøde paa Vinterens Kulde! Det er ikke blot den legemelige Trang, Naturen her har villet afhielpe; ogsaa en (373) ædlere Deel af os, vor Følelse for det Skønne, har sit Krav lige saavel som Legemet og det var ikke omsonst, Naturen klædte Skovens Træer i deres lyse Grønne, som qvæger Øiet og fryder Sindet; ikke omsonst den frembragte en Blanding af forskellige Træer, som af forskellige Uret, af Bøgen og Hvidtjørnen, af Egen og den vilde Rose, just for ved denne Afvexling at behage des mere; at betragte Skoven blot fra den oekonomiske Side, er altfor meget at nedværdige denne Naturens Side, er altfor meget at nedværdige denne Naturens skønne Gave. Gid Herlufsholms tilkommende Bestyrere altid tage dette i Betragtning, og altid frede over hvad der endnu er tilbage af Smaaskov omkring Gaarden, at der ikke engang skal komme den Tid, da man maa nøies med at sige: Herlufsholm har ligget skønt. For Fremtiden fortiente der vel snarere at plantes omkring Gaarden end at borthugges; og flere Pladsen gives der, hvor en saadan Plantning uden oekonomisk Tab, for Stiftelsen kunde foretages, og det til ei liden Forskønnelse for Stedet p).

- p) En af de Pladser, hvorom dette fortrinligviis gielder, er den med Skræpper begroede Plads langs med Kastanieallen, hvilken tilligemed den tilstødende saa kaldte Nye-Hauge nu, efterat ovenstaaende er skrevet, er af Hans Excell. Skolens Directør, som stedse lader sig Hrlholms Forskønnelse være magtpaaliggende, bestemt til et engelsk Haugeanlæg, hvortil ikke lettelig noget kan findes bekvemmere end denne bakkede langs med Aaen og strax ved Gaarden beliggende Plads, der dog ellers har henligget saagodtsom til ingen Nytte. Med Anlægget, som Hans Excell. Tildeels for egen Regning vil lade udfør, er der allerede gjort

Begyndelse. Dan saakladte Skyttebanke lige ud for Forvalterboligen hører og til de Steder, som fortiente at beplantes.

Som Steder ved Gaarden, der under nuværende Skoleherres Bestyrelse have modtaget væsentlige Forskiønnelse, fortienet at nævnes: Kirkegaarden og Lystskoven mellem Herlufsholm og Nestved. Kirkegaarden – eller rettere: Begravelseslunden, thi den ligger ikke ved nogen Kirke. har først omtrent i Aaret 1806 faaet sin nærværende Bestemmelse; den blev da indhegnet og anlagt med Gange, og er en saare behagelig Plet, hvor man nu iblandt hensovede Brødres Grave vandre omkring de krummede Gange, der rundt omkring Banken snoe sig mellem Buske og Træer, og lærer der at gjøre sig fortrolig med Tanken om Døden ikke som en barsk Fiende, men som en blid Ven, der tilsidst, naar Livets Glæder forsvinde og dets Sorger tage til, savner os i sit venlige Skiød.

[Se kortet i fuld størrelse](#)

Fortryllende skøn er Fodstien, som langs med Aaen fører fra Herlufsholm til Nestved, en anseelig Vandflade paa den ene Side af Stien, næsten rundt omkranset af Træer og slyngende sig omkring de i dens Midte liggende Smaae-Øer, paa den anden Side en Afvexling af enkelte paa Brinken staaende Træer og tæt Bøgeskov, opliver her Øiet og Sindet. I denne Skov (nu Frederikslund kaldet, forhen Lammehaugen) har Skolens nærværende Directør ladet indrette Gange og Lysthuse, og hensatte Bænke for Spadserende; og dette, i Forening med Stedets indtagende Beliggenhed og den unge tætte Bøgeskoves naturlige Ynde, gjør denne Lystskov til et Ynglingssted for Omegnens beboere, hvor man ved flere Leiligheder samles til landlig Fornøielse. Ogsaa den ypperste blandt Skovens Sangere – Nattergalen – har valgt denne Skov til sit Yndlingssted; og af disse Smaafugle, (375) som elske Kratskov og Vand, hører man aarlig nogle, som her have opslaaet deres Sommerbolig, og bidrage ogsaa deres til at forskiønne Stedet.

Ved Gaarden laae forhen en Mængde Fiskeparker, som alle skyldte Munkenes Omhu deres Tilværelse. I Solens ældste Tid vare disse fiskerige og vel vedligeholdte; og endnu, efterat den havde staaet i eethundrede Aar, vare de i god Stand q); men af Mangel paa tilbørlig Behandling, maaskee tildeels af andre Grunde, forfaldt de efterhaanden. Ved Grev Holsteins Forsorg bleve de atter istandsatte, og det under en Kongelig Fiskemesters Opsigt, men Anlægget lykkedes ikke; sidstegang bleve de i Aarene 1767 og 68, under Grev Thotts Bestyrelse, besatte med Fisk, men ikke med heldigere Fremgang; og udentvivl var det, som man og meente, Løvfaldet af de mange Elletræer, der omgave Parkerne, som foraarsagede Fiskenes Død; thi kun i dem, som vare frie for denne Omgivelse, lykkedes Anlægget. Siden stode Parkerne vel med Vand, men uden Fisk; i de sidste Aar af sal. Ghraad. Brandts Levetid blev allerede et Par af dem ved Grøftegravning næsten udtørrede, og i de senere Aaringer ere de alle, paa een nær som endnu findes i Gaarden, fuldkommen udgravne og tildeels opfyldte, og de fleste af dem, tilligemed den (376)

- q) Ved en Kongelig Skrivelse af 2 Novb. 1665 beordres Forstanderen Christen Bollesen (Lüxdorp) at indsende til Hofholdningen ugentlig en vis Deel Fisk af Herlufsholms Søer og Parker, hvoriblandt: fire Retter Karper, Otte Retter Karudser, syv Retter Aal, foruden mange flere Slags. Skolens Fiskeri maa altsaa dengang have været i god Stand.

Største Deel af de forhen derimellem liggende philosophiske Gange (hvoraf nu ikke meget mere end Levninger af den ene er tilbage), forvandlede til Pløieland. Parkernes Antal var forhen elleve, hvoraf de trede i Gaarden selv, de øvrige uden omkring den, samtlige forbudne med hinanden ved Sluser, og et Par af de sidste af anseelig Størrelse r).

Gaarden selv har uidentviveligt i de ældste Tider været næsten heelt omgivet af Vand – deraf Navnet Herlufs Holm. – Endnu i de første Aar siden) vare Haugerne paa den ene Side omgivne med en bred Grav (paa sit bredeste omtrent 16 – 18 Alen), som dengang strakte sig fra Gartnerhuset til Forvalterboligen, og som i de ældste Tider rimeligviis har ved den ene Ende været sammenhængende med Parkerne i Gaarden og den nuværende Rectorhauge (Tav. I. No. 1, 2 3, og 4) og ved den anden Ende strakt sig noget nedad mod Aaen, omtrent saa langt som Haugen nu gaae. Men allerede i Aaret 1788 blev et Stykke af denne Grav opfyldt og af Gartneren indtaget til Hauge, og i Ghrd. Brandts sidste Leveaar bleve samtlige tilstødende Hauger udvidede ved at flytte Hegnet udenfor Graven, hvorved denne dels endnu mere opfyldtes, dels forvandlede til smaa indsluttede Parker. Paa Tab. I er denne Grav afsat saadan, som den var omtrent indtil Aaret 1787 (altsaa noget større end den egentlig burde være, da denne Tabel ellers viser Grundtegningen, som den var Aar 1804). De af Graven senere dannede Parker sees Tav. II.

r) Sammelign Grundtegningerne Tav. I. og II.

Gaardens Bygninger og Hauger m.m.

For at kunne saavel i nys omtalte som i andre Henseender sammenligne det ældre og nyere Herlufsholm, og derved tillige lære at kiende de vigtige Forandringer, som under nærværende Skoleherre ere foretagne med Bygningerne, ville vi under Eet noget nærmere betragte Grundtegningen af Herlufsholm 1804 (Tab I.) og 1818 (Tab. II.), og dernæst udførligere omtalte enhver især af de her anførte Bygninger.

Tavle I.

A. B. C. D. Hovedbygningen (Disciplenes, Lærernes, Oldfruens og Spisemesterens Bolig, med Spisestuen, Bibliotheket og Naturaliekabinettet, og Kirken). Grundmuret: opbyggt omtrent 1262.

E, Rectors Bolig og Skolen. Grundmuret; opbyggt af Ghrd. Brandt omtrent 1793

F. Sprøitehuus, Opbyggt af Ghrd Brandt s).

G. Brændehuus for Skolen, Rector, de øvrige Lærere og Oldfruen, samt Præstens Stald, som tillige er Giestestald. Opbyggt af Ghrd. Brandt 1804.

s) De Bygninger, hvilke her ikke ere angivne som grundmurede, ere alle af Bindingsværk

H. Skoleherrens samt Rectors Stald og Vognskur m.m., opbyggt af Ghrd. Brandt omtrent 1788, i stedet for en anden noget mindre Bygning, som forhen stod paa samme Plads.

I. Disciplenes Duehuus; opbyggt af Ghrd. Brandt 1788; nedbrudt 1812.

J. L

K. Brandmuur omkring Skolegaarden og fl. St.

L. Conectors Stald og Vognskur, Opb. Af Ghrd.Brandt 1788; nedbrudt 1806.

M. Spisemesterens Stald. Opb. Af Grev Holstein 1754; nedbrudt 1806

N. Forpagterens Kostald En ældgammel grundmuret Bygning, formodentlig fra Munketiden, men saa godt som ny opført af Grev Holstein.

- O.
- P. Forpagterens Lade. Oprindelig en ældgammel grundmuret Bygning, formodentlig fra Munketiden, men saagodt som (379) af ny opført af Grev Holstein. Nedbrudt 1806
- Q. .
- R. Forpagterens Vaaningshuus. Opb. Af Grev Holstein, Nedbrudt 1806.
- S. Forpagterens Udhuse. Opførte for største Delen af Grev Holstein; Sb. Pg Sb af Ghrd. Brandt.
- T. Stiftelsens Materialhuus (til Opbevaring af Tømmer, Kalk o. dsl.) Grundmuret. Opført af Grev Thott 1779.
- U. Forvalteren Udhuse
- V. Forvalterboligen med Giennemkiørsel til Gaarden. Grundmeret; opført af Forstanderen ;ag. Colding 1624. (380)
- W.
- X.
- Y.
- Z. Gartnerhuus. Grundmuret; opført af Grev Holstein til Skole for hele Sognet, men har, formedelst flere Skolers Oprettelse omkring i Byerne, siden faaet en forandret Bestemmelse.
- Æ. Gartnerens Stald: opført af Ghrd. Brandt.
- Ø.
- Tavle II.
- A. B. C. D. Hovedbygningen. (Tvende Læreres, Oldfruens og Sopisemesterens Bolig, med Spisestuen, og Kirken.
- E. Rectors Bolig
- F. Sprøitehuus.
- G. Rectors Lade, med Brændehuus for Rector og tvende lærere, samt Præstens Stald, som tillige er Giestestald.(378)
- H. Rectors Stald og Vognskur m.m.
- K. Brandmuur.
- N. Spisemesterens Stald og Skolens Brændehuus.
- O. Spisemesterens Stald opb. 1815
- P. Den nye Skolebygning (Disciplenes, tvende Læreres og Inspectørens Bolig, samt Skolens og Directørens Værelser m-m. (379) Grundmuret: opb. Af Præsident Kaas 1806 – 9
- Q. Første Lærers Stald og Vognskur m.m., opb. Under Grev Danneskiold 1809
- R. En grundmeret Bygning, opført af Præsident Kaas, til Skolens Forstinspector, 1808.
- S. Udhuse til Bygningen R.
- T. Stiftelsens Materialhuus,
- U. Forvalterens Udhuse.
- V. Forvalterboligen (Indkiørselen til Gaarden er nu for Enden af Bygningen). Grundmuret. Opf. Af Præsident Kaas 1812 – 13
- X. Forvalterens Lade. Opf. (til Stiftelsens Tiendekorn) afr Præs. Kaas 1806.
- Y. Et Bondehuus; opbyggt til Skolens Vægter af (380) Præs Kaas 1806; nu bortfæstet til en Dagleier.
- Z. Musiklærerens Bolig
- Æ. Musiklærerens Stald.

Hovedbygningen bestaaer af de fire grundmurede sammenbyggede Længer, som indslutte Spisemesterens Gaard, og hvoraf den ene er Kirken (Tab. I. og II, A. B. C. D.) Dette er den Bolig, som Munkene for halvsietten Aarhundrede siden opreiste, da deres Klosterbygning i Nestved var afbrændt; dette var Herloffs Borg; dette den Bolig, som Herloffs Pleiesønner med deres Lærere i næsten halvtredie Aarhundrede beboede. Mange Forandringer har denne Bygning igiennem Tidernes Løb undergaaet; derom vidne de mange større og mindre, deels runde deels halvrunde, tilmurede Huller, Spor af fordums Vinduer og Døre, der overalt paa Murene ere at kiende; men i det hele har den dog baade indvendig og udvendig temmelig godt vedligeholdt Præget af den Tidsalder som frembragte den, da man i Bygningskunsten saa mere paa Varighed end Ziir: de alentykke Mure, de grundfaste Hvelvinger, og de med alleslags kantede Udbygninger zirede Gavle, i Forening med den Uregelmæssighed, som hersker i Bygningens hele Anlæg (381) og Indretning t), røbe noksom den graae Alderfom; og vistnok var det at ønske, at Bygningens hele ærværdige Oldtidspræg ogsaa for Fremtiden matte bevares, som det hidindtil er blevet u). (382)

- t) At næsten ingen af de Fløie, som tilsammen udgjøre Hovedbygningen, staae vinkelret imod hinanden, sees af Grundtegningen Tab. III. I Hovedfløien (B) ligge Værelserne i nederste Stokværk næsten alle i forskiellig Høide, saaledes at man fra Spisemesterens Køkken (hvis Gulv ligger i samme høide som Steenbroen i Gaarden) maa ad en Trappe gaae op i Dagligstuen; herfra gaaer man atter ad en Trappe op i det næste Værelse, og de følgende Værelser ligge endnu et Par Trappetrin høiere end dette, saa at Værelserne i den østlige Ende af Bygningen ligge med deres Gulv omtrent tre Alen høiere end i den vestlige Ende, hvoraf følger, at Vinduerne, som for den udvendige Symmetries Skyld ere i de senere Tider (under Grev Holstein) anbragte saaledes, som de sees paa Tab. IV, nu i nogle af Værelserne ligge lavere end Gulvet. I de ældste Tider derimod have Vinduerne upaatvivlig ligget, ligesom Værelserne, i forskiellig Høide som været af forskiellig Dannelse, viser Muren tydelige Spor af. Af de nu tilmurede fordums Huller i Muren have nogle været cirkelrunde, af neppe en Alens Tvermaal, nogle aflange, men hvelvede have de alle været, som det ved punkterede Linier er betegnet paa Tab. IV.
- u) En Erindring, som under Stiftelsens nærværende Bestyrer vistnok er overflødig, men som vel derfor ikke til alle Tider vil blive det, tillader Forf. sig her at fremsætte med en anden Forfatters Ord, hvilke han ganske gjøre til sine, med det Ønske, at de af Stiftelsens (382) kommende Bestyrere maae værdiges Opmærksomhed: "Klosterbygningen paa Herlufsholm er en af de saare faa her i Landet, der endnu til vore Dage, paa enkelte uvæsentlige Forandringer nær, har bevaret sit gamle udseende, og endnu kraftigen udtaler en Tone fra svundne Tider, da man ogsaa byggede for Efterverdenen. Tiden har temmelig skaanet den; og Menneskene have her viist en sielden Ærbødighed for denne Levning fra det 13de Aarhundrede – en af de ældste og ærværdige Bygninger i Landet. Det synes, som man hidtil ved enhver Forandring eller Fornyelse skaansom har vaaget over den gamle Form; i det mindste i dens ydre Præg. Maatte den herlige Bygning ogsaa fremdeles bevare dette! Maatte den overgives Efterslægten ligesom vi af vore Forfædres omhyggelige Haand have modtaget den – styrket, men ikke forandret! Maatte ingen vanhellig Haand forstyrre, hvad saa mange Aarhundreder have skaanet – dog hvem kunde det falde ind, med den mindste Tanke at troe saadant i vore Dage, da man igien begynder at sætte høi Priis paa enhver karakterisk Levning fra de svundne Tider – og dette er Herlufsholms Klosterbygning i en udmærket

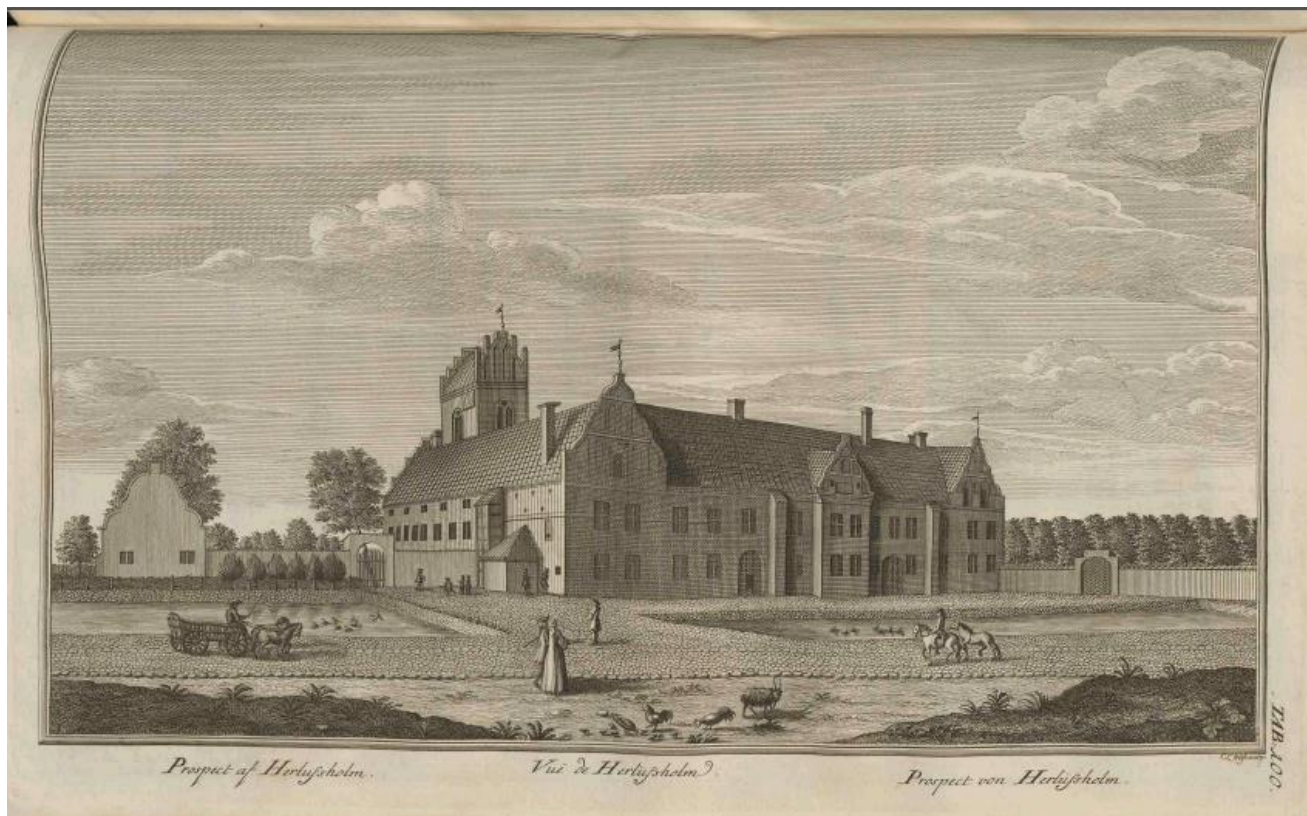
Grad. Hvo kunde frygte en slig Vandalisme under en saa oplyst Bestyrer, som Herlufsholm har den Lykke at eie?"

(Ungdomsvandring i mit Fødeland af Chr. Molbech Kbh. 1811, Pag 320).

Hvorledes denne Bygning i Munketiden har været indrettet, vide vi ikke; Benævnelsen Munkelænge og Munkegang, som endnu tillægges den Fløi der vender mod Aaen (Tab IIIC) og en deri værende Gang, synes imidlertid at henpege paa, at Munkene fornemmelig i denne Bygning have haft deres daglige Opholdsværelser; og de hvelvede Smaakamre, som endnu findes i nederste Stokværk af samme, kunne uden tvivl, endog i deres (383) nærværende Form, antages for oprindelige Munkeceller. Noget om Hovedbygningens Indretning strax efter Skolens Stiftelse er forhen meldt (Pag 83); dens nuværende Udortes viser Tav. IV samt Titelvignetten v); og dens indvendige Indretning, saadan som den var strax før Ghraad Brandts Død (og som den, paa ubetydelige Forandringer nær, endnu er) sees af Tav III *). I begge Sidefløiene, A og C, ere samtlige Værelser i nederste Stokværk hvelvede, men i Hovedfløien, B, ikkun de midterste Værelser; dog har denne Fløi under Værelserne i denne Ende af Bygningen maatte ligge saaledes ophøiede over de øvrige, som ovenfor er anmærket.

Tav III No. I viser Grundtegningen af underste Stokværk i hele Hovedbygningen:

- a. Klokketaarnet.
 - b. Rectors Kielder.
 - c. Thingstuen. Er nu Oldfruens Tørvekielder. Disse tvende hvelvede Værelser, b og c, var det, som i Skolens første Tid udgjorde Disciplenes saakaldte Coventhuus.
 - d. Vakserhuus (fra Skolens Oprettelse indtil 1755 Spisestue) og Vaskerpigernes Kammer.
 - e. Spisemesterens Bryggers (i den ældste Tid Køkken) med Bageovn. (384)
- v) I Thuras Danske Vitruvius. Tom II. Tav 100, findes en Tegning af Hovedbygningen, som den var omtrent 1746, hvor tillige sees den gamle Rectorbolig.

Danske Vitruvius Tav. 100 Herlufsholm.

. *) De forandringer, som ere foretagne efterat dette er skrevet, findes i Tillæget

- f. Porten
- g. Køkken
- h. Spisemesterens Værelser.
- i. Kirkegangen (ogsaa kaldet Munkegangen), en hvelvet Gang, bygget 1502 af Abbed Oleff.
- j.
- k. Et Værelse forhen tilhørende Conrector, nu Spisemesteren.
- l. Et sexkantet Taarn, hvorigiennem Opgangen er ad en Vindeltrappe med en ziirlig antique Hvelving over. Øverst i Taarnet er et lidet hvelvet Værelse.
- m. L
- n. l
- o. Oldfruens Tørvehuus. Nedbrudt, tillige den derved staaende Bageovn, 1810. Indretningen af 2det Stokværk (som det var 1804) sees pa Tab. III No. 2.
- a. Og c Disciplenes daglige Opholdsværelser (saakaldte Paaklædningskamre), hvoraf det ene, naar fornødent giordes, tillige brugtes som Sygestue. Benyttes nu af Oldfruen.
- b. En lærers Værelse med tilhørende Aflukker.
- c. L
- d. Sovesal for omtrent Halvdelen af Discipline og en Lærer. Staaer nu ledig.
- e. Oldfruens Værelser.
- f. Spisestuen. Bruges nu ikke.
- g. Auditorium, indrettet af Grev Holstein. Bruges nu, siden 1810, som Spisesal; dog saaledes at et Stykke deraf efter Længden er fraskaaret til Gang. Før 1755 bestod denne Sal af tre

Værelser, der udgjorde Sommerlectierne (indrettede af Forstanderen Mag. Colding), med en Gang udenfor.

- h. Conectors Køkken med Tilbehør. Siden indrettet til tvende Værelser for en af Lærerne. (385)
- i. Naturaliekabinet. Beboes nu om Sommeren af Skolens Dandselærer. Disse tvende Værelser h og i vare indtil 1785 Skoleherrens Værelser; i disse boede og døde Danmarks Historieskriver, Herlufsholms virksomme Bestyrer Arrild Hvitfeld.
- j. L
- k. Conectors Værelse. Tvende af disse senere indrettede til Beboelse for en af Lærerne.
- l. Bibliotheket. Bruges nu af Spisemesteren som Forraadskammer.
- m. Munkegangen.

Ikkun een af disse tre Længer har trende Stokværk, nemlig Sidefløien A (See Tab IV); men det øverste af disse skriver sig neppe fra Munketiden; i det øverste af disse skriver sig neppe fra Munketiden; i det mindste har denne Længe indad mod Spisemesterens Gaard (Tav. III No 1.) ikke uden to Rader Vinduer over hinanden, saaledes at den øverste Rad henhører saavel til andet som tredje Stokværk, hvis Skillerumsgulv støder imod Vinduerne; og paa Muren er der intet Spor til, at dette forhen har været anderledes. Ogsaa ere Værelserne i øverste Stokværk særdeles lave (under Bielkerne ei meget over tre Alen), og i andet Stokværk neppe 3 $\frac{3}{4}$ Alen, da derimod Værelserne baade i Bygningerne B og C (Tab. III) alle ere af omtrent sex Alens Høide under Bielkerne. Udentvivl have begge de øverste Stokværk i Bygningen A i Munketiden for største Deel udgiort een eneste stor Sal, maaskee til Brug ved høitidelige Forsamlinger. Indretningen af tredje Stokværk (ligeledes 1804) sees Tav. III No 3x); (386)

- x) For at kunne her desbedre sammenligne Tegningerne No. 3 og No 2 maae vi tænke os x lagt paa x, og y paa y.
- a. Vægterens Kammer, i Taarnet.
- b. En Lærers Kammer. Staaer nu ledigt
- c. En Lærers Kammer. Beboes nu af Opvarterne
- d. Dagligstue (Paaklædningskammer) for nogle (omtrent den nederste Halvpart) af Disciplene. Bruges nu ikke.
- e. Sovesal for de Disciple, som høre til Kammeret d, og en Lærer. Afbenyttes nu af Spiseesteren som Kornloft.

For den Forandring med Bygningen A, som Ghraad Brandt i Aaret 1791 foretog, var (med Undtagelse af a og Lærerkammeret b) hele den øverste Deel af Bygningen inddeelt i lutter Discipelkamre, hvert paa eet Fag, hvilke alle stødte til en lang Gang – hvoraf en Deel endnu er tilbage og paa Tegningen No. 3 antydet – og uden tvivl har denne Indretning saaledes bestaaet lige fra Skolens Stiftelse. Værelserne i andet Stokværk af samme Fløi vare ligeledes før 1781 inddelte i Discipelkamre, hvert paa eet Fag, foruden en Sygestue paa to Fag, samt Lærerkammeret b, som dengang tillige havde et Sideværelse paa eet Fag.

[Se Kobberne \(kobberstik\) her](#)

Den fjerde Fløi af Hovedbygningen udgjør Kirken. Denne ville vi beskrive efter de Forskønnelser og Forbedringer, den ved sidste Hovedreparation (1811 – 12) har modtaget. Ved Rummelighed, Lyshed og ædel Simpelhed indtager dette Herrens Tempel Enhver ved første Indtrædelse. Kirkens indvendige fraregnede, omtrent 32 Fod. Den er bygget med

tilspidsede Buer, hvilke ei hvile paa Muren selv, men paa særskilte Piller, der dog alle ere sammebyggede med Muren; de (387) egentlige Hvelvinger (kapperne) ere tilrundede. Et gammelt Pulpitur, af samme Længde som Kirkens Brede – hvilket forhen som en vanzirende Udbygning strakte sig tvers over Indgangen til Choret, og ligesom deelte Kirken i tvende Afdelinger – er ved den sidste Forandring borttaget; og man kan nu med eet Øiekast overskue det hele Indre af Bygningen. Men for ikke at forgribe sig paa Noget, der som Oldtidsminde fortiene at opbevares, bleve ved denne Leilighed alle de i halvophøiet Arbeide af Træ udskaarne Helgenbilleder (tyve i Tallet), som forhen beklædede Forsiden af Pulpituret, hen flyttede i Choret, hvor de erholdt en passende Plads, og trende konstigen udskaarne Trætaarne, der ligeledes forhen, med deres udskaarne Pave, Munke og Marie-Billeder, vare anbragte som Ziir for Pulpituret, henflyttedes ogsaa til et passende Sted i Kirken. Orgelet der forhen paa en smagløs Udbygning var anbragt ligeovefor Prædikestolen, fik Plads i den ene Ende af Kirken, over Indgangen y); nogle paa Kirkens (388)

- y) Paa sin forrige Plads havde Orgelet følgende Paaskrift: ”Guds hellige Nafn til Ære, Kircken til Zirat og Prydelse, Menigheden til Gavn og Nytte hver Aar 1703 den Høyædle og Velbaarne Herre Jürgen Brahe til Hvedholm og Gaunøe, Kongl. Maj. Estats Justice og Cancelli-Raad Lands-Dommer over Fyen og Langeland, som Skoleherre og Patron til Stædet ladet dette Nye Orgelverch opsætte og desforuden Kircken overalt Repatete.

Stant super insignes vocali flamine cannæ
Et digiti eliciunt qvos didicere sonos.
Artis ebur melicæ; qvod si plexisset Jopas,
Damnasset Citharam ceu sine voce suam. (388)
Posteaqve arguto tentasset pollice laudes
Exegisse tuas Trolle Braheqve tuas.
Illustres ambo! Templumqve scholamqva locavit
Alter et illorum sic locat alter opes.

F. F. Hiorth

Sch. Rector.

De står over vokalens tegn med rørets ånde

Og fingrene fremkalder de lyde, der skal læres.

Kunsten at elfenbenshonning; hvad hvis Jopas havde søgt

Han ville have forbandet guitaren uden sin stemme. (388)

Herefter forsøgte han at rose med tommelfingeren

Fordrev din Trolle Braheqve.

Imponerende begge! Han lejede et tempel og en skole

Den ene og deres placerer således den andens rigdom.

Fra Google oversæt

Gulv til Vanziir fremstående Stolestader bleve borttagne; og saaledes mistede Kirken ved denne Forandring intet, som fortiente at beholdes, men blev derimod snarere tilbagegivet noget af sin oprindelige Simpelhed. Den har et tilstrækkeligt Antal Vinduer til at skaffe Lysning; men efter den gothiske Bygningsmaades Forkiærlighed for Afvexling ere neppe tvende bland disse af een Form. Murene ere hvidkalkede (Hvelvingerne dog med et gult Skiær), og alt Træværket – Stolene paa Gulvet, Prædikestolen, Chorstolene m. m. . er blaalig hvidt malet; og denne overalt herskende hvide Farve (en Følge af den sidste

Hovedforbedring) bidrager ikke lidet til at give Kirken sit lyse livlige Udseende fremfor den mørkebrune Egetræs-Farve, som forhen ved alt Træværket, for saavidt det ikke med brogede Farver var malet (som Prædikestolen og Helgenbillederne), var den herskende.

Prædikestole, a (foræret til Kirken 1624 af Skoleherren Palle Rosenkrantz) er af Bildthuggerarbeide, prydet med adskillige af Træ udskaarne fritstaaende Figurer, forestillende de fire Evangelister med deres Symboler, og en femte, uidentvivel Apostelen Paulus, hvilke med Hensyn ti Tiden ei kan kaldes slet Arbeide, og i det hele tage sig godt ud. Prædikestolen bæres af en ligeledes af Træ udskaaren Figur, der forestiller Moses (389) med Tavlerne; og det hele synes saaledes at skulle symbolisk betegne det nye Testamente grundet paa det gamle.

Døbefonten, c, tilligemed den smukt uarbeidede Fod, hvorpaa den hviler, er af Marmor, bekostet af Herloff Trolle 1551. Paa det tilhørende Messing-Døbefad er, i saare maadeligt Arbeide, forestillet Christi Daab, og Omskriften om samme beretter, at det er Kirken foræret 1692 af Raad- og Handelsmand i Nestved Hans Gape og Hustru Susanne Johansdatter, en Datter af Herlufsholms forrige Præst Johan Damianus.

Ved den sidste Forandring af Kirken maatte det gamle afmuursteen opførte Alter, b, vige for et noget større af Træ, og samme Lod traf ogsaa et af Skolens ærværdigste Mindesmærker, den gamle Alabaster-Altertavle, som i Forgrunden viser os Herloff Trolle og hans Hustru, begge knælende for et Alter i tilbedende Stilling, og skuende op mod Himlen, som man seer aabnet over deres Hoveder, og i Baggrunden de Dødes Opstandelse; alt Arbeidet udført ved en duelig Konstners Haand. I stedetfor denne haves nu en simpel Trætavle, af passende Størrelse og med moderne Indfatning, hvorpå et omstraalet ??? og de Ord: Dette gjør til min Ihukommelse! Hvorunder er anbragt rt Christusbillede paa Korset z). Om Kirken ved dette Bytte har tabt eller vundet, tør Forfatteren ikke af gjøre, da Meningerne herom ogsaa hos tænkende Mænd ere deelte, men ham i det mindste forekommer det ikke som nogen (390)

- z) Dette Crucifix stod forhen over det nu borttagne Pulpitur; det er af massivt Elfenben med maadeligt Arbeide. Da Elfenbenet overalt var fuldt af sorte Revner, har man været nødt til at overmale det.

Vinding; man fandt det ei passende at have ubibelske Personer paa Alteret, og endnu mindre, at Menigheden skulde knæle for Skolens Stiftere, og derfor fandt den Mand, som fornemmelig drev paa Ombygningen (i hvor dyb Ærefrygt for disse ved sand Adel ophøiede Personer han end ellers var giennemtrængt af) deres Plads paa Alteret upassende. Men, kunde man vel spørge, knæler man ikke her snarere med disse end for dem? Bidrage disse ikke selv ved deres Knælen til at opvække Andagtsfølelse hos den som beskuer dem, og til at styrke os i den Tanke, at for den Allerhøieste skal den mest ophøiede Dødelige ydmyge sig lige saa meget som den laveste? Kan man vel og knæle for en Knælende? Og neppe desuden, kan man vel sige, lider dens Andagt noget Skaar, der knæler for Alteret med saa verdslige Tanker som Bemærkninger over Altertavlen. Men Meningerne ere deelte; og Forfatteren vil ved de her fremsatte Bemærkninger ingenlunde have paastaaet, at netop hans er den rigtigste, eller undlader derved at ære de religiøse Betragtninger, der frembragte den Mening, som i denne Sag er bleven fulgt. Dette Monument har nu faaet Plads i Sacristiet ved Siden af Stifternes Gravminde; paa Foden af det staaer Herloff Trolles og Birg. Gøyes sædvanlige Valgsprog, hans. ”Alting kommer fra Gud Liver og Døden, Armod og Rigdom,”

og hendes: Forlad dig ikke paa Mennesket, men frygt Gud og gjør Ret.” Grunden af Monumentet har forhen været ægte forgyldt, hvorefter endnu Levninger ere tilbage. Foruden denne Prydelse for Alteret have Skolens Stiftere ogsaa dertil skienket tvende store Lysestager, som (391) endnu haves, med deres Navne, samt et Fløiels Alterklæde, som Birg. Gøye selv udsyede, og smykkede med de Perler, der forhen havde tient til hendes egen Prydelse. Efterat dette formedelst Ælde var blevet ubrugeligt (et nyt blev Kirken skienket af Præsten Mag. Munkgaard omtrent 1690), opbevarede endnu Levningerne af samme længde som Reliquier; og Grev Thott som Skoleherre lod Perlerne, for at see dem frelst, aftage og giemme. Saaledes som de af ham bleve forvarede, i en liden Æske med hans eget Segl for, ere de siden overleverede til enhver følgende Skoleherre. For et Par Aar siden blev Æsken af hans Excellence den nærværende Directør aabnet, og befandtes da udsatte lidet over 600 øgte Perler, hvilke nu i Skolens Naturaliekabinet giemmes i et forseglet Glas. Efter Sagnet skal Altertavlen forhen have været udsat med Stifterindens Ædelstene, ligesom Alterklædet med hendes Perler; Vished derom haves vel ikke, men ved nøiere Betragtning af Monumentet vinder dette Sagn ikke lidet i Sandsynlighed, da nogle deri regelmæssig indgravne smaa Fordybninger af forskiellig Størrelse ei synes at kunne have anden Bestemmelse end at tjene til Indfatning for saadanne Stene.

Af de gamle Munkeskole i Choret findes de fleste endnu i fuldkommen uforandret Form, fire og tyve i Tallet, paa et noget ophøiet Trægulv saaledes anbragte, at de næsten omgive Choret; men sex af samme Slags, som forhen stode paa Steengulvet noget lavere end de øvrige, maatte ved sidste Forandring af Kirken borttages for at erholde Pladsen omkring Alteret saaledes forstørret, som man ønskedes. De øvrige Stolestader i Kirken fandtes ei i Munketiden, men ere

indrettede, da Kirken (392) i Herloff Trolles Tid blev gjort til Sognekirke; hvorfor og paa de tvende forreste Stole paa den ene Side findes hans fædre og mødre Vaaben, og paa den anden Side ligeledes hans Hustrues.

De mærkeligste Gravminder i Kirken ere: Stifternes, Geheimeraad Marcus Giøes, og Cantzler Arrild Hvitfeldts a). Ved Storhed og Pragt udmærker Giøes sig, men i ædel Stil og

reen Smag staaer dette kostbare Monument vistnok tilbage for Stifternes; begge maae dog regnes blandt Landets kostbareste Monumenter.

Ogsaa Hvitfelds Kiste, der i saa lang Tid stod til Skændsel for Stiftelsen, fortienner nu at sees. Giøes Monument, d, er, paa lidet nær, vel vedligeholdt; men Skade, at Stifternes Grav, e, som fremfor alle havde fortient at fredes of vedligeholdes, endnu i saa høi Grad bærer Vidne baade om tilfældig Beskadigelse og modtvillig Overlast! Ved Grundens Nedsynken paa den ene Side af Marmorkisten revnet, og saavel Monumentet selv, som de fire Figurer ere anbragte ved Hjørnerne af samme, ere med den letsindige Kaadhed mishandlede b). For at (393)

- a) Om disse Monumenter er allerede forhen noget meldt Pag. 67 og 127.
- b) Udførligere Underretning herom findes i en saakaldet Tydsk Reisendes (den danske Professor N. H. Sevel Blochs) Beskrivelse over Herlufsholm i Maanedskriftet Pallas den Yngre 1 Aarg. 1 Bind (April 1808) Pag. 156 o. frdl. Denne stygge Ødelæggelse skriver sig fornemmelig fra Varene syttenhundrede nogle tredsindstyve, og er foraarsaget dels ved Tyveri (da Alabastret er bortranet, formodentlig for, ifølge en Bondefordom, at bruges (393) som Lægemedel, dels af letsindig Ungdomsubetænksomhed, som ei selv ret forestillede sig hvad den gjorde. Og begge Dele kunde saa meget lettere finde Sted, som Kirken dengang, i Anledning af Disciplenes daglige Gudstieneste, bestandig stod aaben, og Tilsynet med Ungdommen desuden ikke var som det burde. Sin Efterretning herom har Forf. dels af Mænd, som i den her nævnte Tid frekventerede Skolen, dels af Breve, som desangaaende ere vexlede i Aaret 1767 imellem Skoleherren, Rector og Skolens Forvalter. Man var engang paa Spor efter Tyven (som var bondeklædt), men han undslap. Dog er ikke al Beskadigelsen fra denne, men noget deraf fra en ældre Periode. I de nogle og tredive Aar, Forf. har kiendt Stiftelsen, veed han ikke at Monumentet har lidt nogen Overlast. afværge Monumentets videre Beskadigelse er det nu ved et forsvarligt Stakit aflukket. Vanskeligt vil det maaskee være at istandsætte, dog vel ikke umuligt; og efter det meget, som nærværende Directør allerede har gjort saavel for Kirkens som for de fleste øvrige Bygningers smagfulde Indretning, tør det vistnok med grundet Forhaabning ventes, at Turen ogsaa engang vil komme til denne eneste Plet af den hele kostbare Eiendom, som Stifternes har forbeholdt sig selv: men Alt kan ikke gøres paa eengang. Af de flere Mindeskrifter over Stifterne, som findes i Kirken, ville vi her blot anføre de tvende, som findes på Monumentet selv c) (394)
- c) De øvrige i Hoffmans Portr. Historiques 2 P. Pag. 93 og 95; i Marm. Dan. T. I, Pag. 185; i Herl. Trolles Levnet o. fl. St.

E. D. H. T.

(=: Epitaphium Domini Herl. Trolle.)

HOC JACET HERLVFFI TROLLE SVB MARMORE CORPVS
HEROIS MAGNA NOBILITATE VIRI
HIC AVRATUS EQVES FACTVS FORTISSIMVS HOSTI
OCCURRIT PATRIÆ GLORIA FAMA DECVS
HIC FVIT HVAMANVS CASTVA PIVS OMNIBVS ÆQVVS
CVIVS NVNC CASTVS SPIRITVS ASTRA COLIT.

*DETTE ER HERLUFFS TROLLE UNDER MARMORKROPPEN
HELTE HAVDE STOR ADEL
HER GJORDE DEN GYLDNE HEST DEN STÆRKESTE FJENDE
PATRIOTENS HERLIGHED BLIVER BERØMMELSEN VÆRDIG
DER VAR EN MENNESKESKAB, DEN MEST LIGE AF ALLE
HVIS KYSKE ÅND NU TILBEDER STJERNERNE.*

Og paa den anden Side af Monumentet:

E. D. B. G.

(= Epitaphium Dominæ Birgittæ Goyæ).

QUAM GENUIT MAGNUS GOE CLARISSIMUS HEROS

HAC BIRGITTA UIRO JUNCTA QUIESCIT HUMO

NOBILIS ENITVIT CLARIS MAJORIBUS ORTA

SED PIETATE MAGNIS NOBILIS IPSA FUIT

UIRTUTIS SPECULUM MATRONAS INTER HONESTAS

EMICVIT EULGENS DOTIBUS EXIMIIS.

*HVORDAN DEN STORE GOE'S MEST KENDTE HELT BLEV FØDT
BIRGITTA SAMMEN MED SIN MAND HVILER I LANDET
DE ADELIGE REJSTE SIG TIL DE STORES ÆRE
MEN FROMMED VAR SELV EN STOR ADEL
DYDER SPEJLER STOR ÆRLIGHED
HAN SKINNER KLART MED EKSTRAORDINÆRE TALENTER.
Google oversæt*

Ved Siden af Stifternes Monument er Herloffs Broders, Byrge Trolles, og Hustrue Pernille Gøyes (Søster til Birg. Gøye) Begravelse, f; paa den store Marmorsteen, som dækker Graven, findes baade Mand og Kone udhuggede, i ophøiet Arbeide og i fuld Legemsstørrelse; men fra Kunstens Side fortjener dette Arbeide ikke t komme i Betragtning. De øvrige mindre betydelige Geavminder og Inskriptioner ville vi her ikke omtale: hvo derom ønsker Underretning, henvises til Pontoppidans Marmora Danica og de antiqvariske Annaler *).

Blandt andre Kirkens Mærkværdigheder kan anmærkes: den kugle, hvoraf Herloff Trolle fik sit Banesaar, (395)

*) Marm. Dan. Tom I, Pag 185, og Antiqu Ann. 1 B. Pag 158.

Hvilken endnu for fa Aar siden giemtes paa Trolles Monument d); samt Herloffs og hans Broder Byrge Trolles Jern-Rustninger, som begge ere i god Stand e). I (396)

- d) Ved Bygmesterens Skiødesløshed blev denne Kugle bortkastet ved Kirkens sidste Hovedreparation (1811 – 12), uagtet samme Mand tilstrækkelig var anmodet om at forvare den med Omhyggelighed. Maaskee kan den endnu findes. At dette virkelig var, hvad den udgaves for, den kugle hvorfor Trolle maatte bløde, er der al Sandsynlighed for: den giemtes paa hans Monument, hvor et Hul til den er indboret i Marmoret; men neppe ville en saadan løst henlagt lille Kogle, i den første Tid den der var henlagt, have beholdt sin Plads

uforstyrret, hvis ikke det Sagn, som nu gjør den ærværdig; og den Gravskrift, som af hans Enke er sat ham i Kirken paa en Marmortavle strax ved Monumentet, siger udtrykkelig, at han blev saaret af Kugler (*globulis bombardocis in brachio & in coccendice vulneratus* *Såret i armen og brystet af kuglerne fra et bombardement*). Vel skriver Trolle selv i et Brev (Danske Magazin 3 B. Pag 288), at han blev saaret "af noget Hagelskud;" men neppe har man dengang, ligesaa lidet som nu, i Krigen skudt med Hagel af Smaageværer; ved Hagelskud maa vel her altsaa forstaaes det, vi nu kalde Skraaskud (Kanonhagel). Den her omtalte Kugle var af Jern, af en god Riffelkugles Størrelse, for begge Ender udgaaende i en lang Spids.

e) Disse Rustninger, som begge laae adspredte i Stumper, ere for faa Aar siden (1816) blevne samlede og fuldstændig ophængte ved Trolles Monument. At Rustninger vare i Brug endog længe efter H. Trolles Tid, er af Historien bekiendt: endnu i Aaret 1611 finde vi, at Sverrigs Konge Carl IX. Udfordrede Danmarks Christian IV. Til at møde sig i Tvekamp, hver med tvende (396) and i fuldt Harnisk; men han foreslaaer udtrykkelig, at Kongerne selv skulde møde

uden Harnisk. Paa Kobberne til Frid. II Krønike af Resen sees alle Krigerne afbildede i Harnisk; ligesom og Trolle saaledes ligger udhuggen paa Sacrophagen. Der kan altsaa neppe være nogen Tvivl om, at jo Trolle selv virkelig har baaret det Harnisk, som endnu opbevares i Kirken.

Sacristiet findes endnu et Brystbillede af Gips, af et Fruentimmer i naturlig Størrelse, hvorom det underlige Sagn er bleven almindeligt, at det skulde være en Skioldmø, som i Søslaget havde dræbt H. Trolle. Men uden at opholde os ved at giendrive en saa paafaldende Urimelighed, ville vi her blot yttre den Formening, at dette er et ikke synderlig ved udarbejdet Brystbillede af Stifterinden; det er i det ringeste hendes Billede paa Gravmindet ei ganske uligt; og at det i ældre Tider har været holdt i Hæder og Ære, derom vidner den

forgyldte Haarpynt, og de forrevne Stumper ag en Fløiels Kaabe, som endnu hænge denne Buste over Skuldrede.

Strax ved Prædikestolen er paa Væggen ophængt tvende Trætavler, hvorpaa findes anført samtlige Sognepræster efter Reformationen. Disse ville vi her opregne efter Fortegnelsen:

1. Michael Jacobi (Scanus) (= Michaels Jacobsen fra Skaane).
 2. Hans Michelsen, forhen omtalt blandt Rectorerne.
 3. Laurentius, nævnt blandt Rectorerne.
 4. Johannes Clynius.
 5. Jens Michelsen f) (397)
 6. Mag. Poul Jensen Colding, 1622 – 40. Forhen (Pag. 105) omtalt som Forstander.
 7. Mag. Johan Diderich Bartscher, 1640 – 51. Omtalt blandt Rectorerne.
 8. Mag. Johan Damianus. Havde først været Præst i Lydersløv, derpaa Slotspræst i Kbh. kaldet til Hrlh. 1651, hvor han døde som Provst 1658.
 9. Mag. Jørgen Michelson, 1658 – 68. Omtalt blandt Rectorerne.
 10. Olaus Luxdorph, 1668 – 73; døde som Sognepræst i Kiøge og Provst 1676.
 11. Mag. Poul Munkgaard, udnævnt til succederende Præst i Romerige 1670; blev Præst til Herlh. 1673, 1677 tillige Provst i Øster-Flakkeberg-Herred; døde 1713. Forhen (Pag. 125) omtalt som Skolens Forstander 1690 – 94. Af ham er den første af Tavlerne besørget; han har og til Brug for sine Eftermænd i Embedet foræret en stor Lænestol, som endnu staaer i Sacristiet.
 12. Mag. Helmuth Otto Sebbelov, 1717 – 51. Omtalt blandt Rectorerne.
 13. Christoph. Gottschalk, blev Hospitalspræst i Odense 1754, døde 1780.
 14. Johan Ernst Gunnerus; kaldet til Præst 1754, kom dog ikke hertil, men byttede med
 15. Nicolai Nannestad, som forestod Embedet 1755 – 58; forhen omtalt blandt Lærerne (Pag. 308). (398)
 16. Christ. Beverlin Studsgaard, 1759 – 69; omtalt blandt Lærerne.
 17. Magnus Hammer; var først Præst til Veilø og Vester-Egesborg 1749 – 70, dernæst til Herlh., hvor han døde 1791; var tillige Provst i Øster- Flakkeberg – Herred.
 18. Mag. Søren Lemvig Fog, 1791 – 1808; omtalt blandt Skolens Lærere (Pag. 310 og 313).
 19. Morten Henrich Petersen, Stiftelsens nuværende Præst, kom, efter at have i nogen Tid været Lærer ved det Blaagaardske Skolelærerseminarium, til Embedet 1808.
- f) Hvad de første Præster angaaer, kan man ei lide paa Tavlens Nøiagtighed: den her nævnte Jens Mich. (397) anføres ikke; men i Thingprotokollerne baade for 1617 og 1619 nævnes han utrykkelig som Sognepræst til Herlufsholm, og Forf. har derfor her givet ham sin Plads. Af Reliquier fra Munketiden ville vi nævne: en gammel Altertavle, forestillende Christus paa Korset, med Maria og Johannes hosstaaende, maler paa Træ, ganske lille, og som Konststykke af ringe Værd: et Trækors, indsat i Muren i Sacristiet, som udgives for Maalet paa Christi Kors, og nogle Stumper af Hovedskaller, som glemmes sammesteds i et indmuret Skab – formodentlig foregivne Helgenreliquier, men som i vor Tid ei har kunnet vedligeholde den Hæder, de fordm have nydt.
- Foruden disse ere endnu adskillige andre Oldtidsminder forhen her i Kirken forefundne, men som formedelst Tidens almindelige Ødelæggelse, og vel tildeels formedelst skiødelæs

Behandling, nu ikke længere rer til. Kong Christian den Andens og Frederik den Førstes Portraiter, som efter Ressens Beretning (i Atl. Dan. Mscr. Af 1695) skulle findes her i Kirken, veed Ingen af at sige. Et Sværd skulde efter sammes Beretning (399) være ophængt i Kirken med den Overskrift: hoc septem innocuos qvondam necat ense vir unus; (*Denne ene mand dræber syv harmløse mennesker med et bestemt sværd*) for omtrent et halvt Seculum siden fandtes dette Sværd endnu, men hvor det siden er blevet af, vides ikke g). Ligeledes anfører samme Resen adskillige Sententser, der skulle findes i en Gang, som han kalder Hørernes Gang; men hvad dette har været for en Gang, veed man nu ikke; endnu mindre findes de anførte Inskriptioner h).

I Taarnet hænger fire Klokker, tvende af anseelig Størrelse, tvende mindre. Alle disse, paa den næstmindste nær, ere forsynede med Inskriptioner i ophøide Bogstaver- Af Paaskriften paa de tvende største lærer man at kiende saavel Klokkens og Klokkestøberens Navn, som den Abbeds, under hvem de ere forfærdigede. Paa den største staaer med Munkebogstaver (yildells med forkortede Stavelser): Ao. Millesimo CDXI sociato. Gerthrud dicor; Nicolai Jens fuit actor; expemsas Jacobus Germundi (d. e. ettusinde 400 og 11 tilsammen (400)

- g) Traditionen om dette saakaldte Hielms Sværd findes i Herl. Trolles Levnet Pag 56.
- h) Alle disse Inskriptioner har Pontoppidan udskrevet af Resenii Atlas, og anført i Marm. Dam. Som endnu tilværende, uagtet de til Pontoppidans Tid vistnok for længe siden vare enten af Kalkekosten eller Malerpenslen udslettet; og Flere have siden igien anført dem paa Pontoppidans Autoritet. Een af dem ville vi for Curiositets Skyld her anføre: (400)

Præceps Theologi judicium,
Tardum Jurisconsulti consilium,
Langvens Medici solatium,
Svave Philosophi delirium,
Dic inter hæc quid optimum?
Teologens fremtrædende dom
Råd fra den afdøde juriskonsulent,
Trænger efter medicinsk komfort,
Blid filosoffs delirium,
Fortæl mig, hvilken af disse er den bedste?

mentaget; Gerthrud er mit – Klokkens – Navn; Nicolai Jensen har forfærdiget mig; Omkostningerne har Jacob Germundsen udredet). Der neden under: porrigit abbas, et dat M'Nestvedia munera multa ua - - - Maria - - - (Resten ulæseligt). Den anden har følgende Paaskrift: Martinus me fecit; fraterina vocor (= Morten har forfærdiget ,ig; mit Navn er Broderklokken); og omkring den nederst Rans af Klokken: Tercius hanc abbas Nicolaus teparavit campanam, qvem Cristi gracia celica servet (= Abbed Niels den Tredje har indsat denne Klokke; Christi himmelske Maade bevare ham!). Imellem Ordene af den øverste Paaskrift staaer paa flere Steder med fire Stierner imellem, og omkring Randen af Seglet: Sigillum abbatis Nicolai III.

Rectors Bolig (Tav I og II Fig. E, og Tav. IV) er, som forhen meldt (Pag. 271), opført af Geheimeraad Brandt; den bestaar af een Etage med Qvist til begge Sider. Indtil den nuværende nye Skolebygning opførtes, indbefattede denne tillige Skolen (fire Værelser den nordlige Ende af Bygningen, de tre vendende mod Gaarden, eet mod Disciplenes Hauge): en passende Indretning, hvorved een af Rectors første Pligter var bleven ham lettere, den Pligt:

at have et stadigt Tilsyn med sin Skole, som han her stedse lige under Øinene. Mu er hele Bygningen Rector overdragen. Den bestaaer af fiorten Værelser til Beboelse, foruden Tyendekamre og de fornødne til Oeconomien hørende Indretninger, alle gipsede og tildeels betrukne.

Foran Rectorboligen laae forhen Skolegaarden (see Tav. I.), nærmest bestemt til Tumbleplads for Ungdommen. (401) som her kunde færdes under Rectors og Lærernes Øine, hvilke alle (paa Conrector nær) havde deres Værelser ud til denne Gaard, der rundt omkring var fra de ældste Tider af omgivet deels af Bygninger, deels af en Ringmuur af mere end fire Alens Høide; men ved Disciplenes og Lærernes Forflyttelse til den nye Skolebygning blev denne Gaardsplads ved sin Beliggenhed ei længere passende til den omtalte Anvendelse; ved at anlægge en ny Indkiørsel til Skolen forsvandt den, og Rector erholdt en egen indelukt Gaardsplads (se Tav. II, H.)

En Mærkelighed ved Skolegaarden kan Forf. ikke undlade at omtale; en Mærkelighed, som Mangen med Stedet ubekiendt maaskee vil synes saare ubetydelig, men som sikkert af flere gamle Herlovianere vilde savnes, hvis den ei fandtes anført: Poppelpilen og Asken ere tvende Træer paa Skolegaarden, som enhver Herlovianer fra sin Skolegang af ikke er vant til at betragte uden den Følelse af Ærefrygt, som Alderdommens Ærværdighed indgyder: og Mindet af mange Ungdomsglæder vil hos de fleste være knyttet til Tanken om disse Træer. Allerede Sagnet gjør dem ærværdige, da det er at almindeligt Ord, at de tilligemed et gammelt Fyrretræ i Discipel Haugen ere plantede af Skolens tre første Disciple – et Sagn, imod hvis Rimelighed der dog kunde være Adskilligt at indvende -; saameget er imidlertid vist, at deres Alder gaaer meget langt tilbage i Fortiden, og at det ei er urimeligt at antage dem for omtrent jevnaldrede med Skolen; Folk i det mindste, som for mere end halvfjerdsindstyve Aar siden have kiendt Herlufsholm, have været enige i, at de efter Anseende (402) begge havde samme Størrelse dengang, som nu i); og Poppelpilen (det er en *populus nigra*) tilkommer uden tvivl Rangen som det største af Træerne i Landet: sine Grene rækker den (efter mathematisk Udmaaling) mere end hundrede Fod op i Luften, og Omkredsen af Stammen er to og tyve Fod dansk Maal. Uagtet sin alder staaer dette majestætiske Træ endnu i Manddommens fulde Kraft; endnu viser det neppe en udgaaen Green. Asken er mindre; dog har dens Stamme den betydelige Omkreds af atten Fod; men her begynder Alderdommens Affældighed at vise sig. Paa Tav. IV sees begge disse træer, og allerede paa Tegningen af Herlufsholm i Thuras Vitruvius (af 1746) findes de afbildede. (se side 11)

Den nye Skolebygning er opført paa samme Grund som den forrige Lade, og har altsaa i Længde og Brede netop samme Udstrækning som denne (Længden 126 Breden 24 Alen). Under nuværende Skoleherre blev denne Bygning begyndt i Sommeren 1806, og indviet under Grev Danneskiolds Bestyrelse i October 1809 k). (403)

- i) Afdøde Spisemester Geisler, som blev Spisemester 1750 og havde kiendt Skolen endeel Aar iforveien, og sal. Prof. Bernth, som blev Rector 1755, foruden flere gamle Fok, have alle været enige i, at Poppelpilen og Asken ikke tilsyneladende have tiltaget i Størrelse i deres Tid.
- j)
- k) Imedens Hans Excellence Cancellipræsident Kaas i Aarene 1809 og 10 opholdt sig i Norge, som første Medlem af den under Krigen satte Norske Regjeringscommission, var Bestyrelsen af Herlufsholm efter Kglig Resolution overdragen Hans Excellence Christian

Conrad Sophus Greve af Danneskiold-Samsø til Gisselfeld, som saaledes omtrent i et Aar var midlertidig Skoleherre.

Den er af Grundmuur, har kun eet Stokværk, men en Hovedqvist til begge Sider, og desuden endeel mindre Smaaqviste. Paa Tav. V sees: foruden Grundtegningen af Loftet og Qvistkamrene, og i Midten Bygningen Udvortes. Den underste Deel af Bygningen indbefatter alle de Værelser, som henhøre til Underviisningen, og desuden for Skoleherren, naar han her opholder sig, samt for den ældste Lærer. De til Underviisningen henhørende Værelser ere: 1) fire Underviisningssale, af hvilke Rector og de tre ældste Lærere har hver si, men den yngste underviser vekselsviis i de forskiellig Værelser; 2) Lovsangssalen, hvor Lovsang holdes morgen og aften, og hvor der tillige undervises i Tegning, Skrivning og Musik; 3) Gymnastiksalen, hvor der undervises i Dands og de øvrige gymnastiske Øvelser, som ei drives i fri Luft. Denne Sal bruges og ved Høitideligheder som Auditorium. Ved Siden af samme er et mindre Værelse, hvor der gymnastiske Apparat forvares: her glemmes f. Ex. Halvtredsindtyve Geværer af forskiellig Størrelse med lige saa mange blanke Patrasketter til den militære Exercits, Fleuretter og Huggestokke, Svømmebelter, Klattretoug o. dsl.; 4) Bibliotheket og Naturaliekabinettet. For Skoleherren ere blot to Værelser indrettede med tilhørende Alkove og Tienerkammer. Den ældste Lærer har fire Værelser med Køkken og Kielder, samt en egen derhos liggende aflukket Gaardsplads med Staldbygning (Tav. II. Q). alle hensigtsmæssigen indrettede, og i deres Decorering og Møblering herefter allevegne (404) Smag og Elegance. I den øverste Deel af Bygningen ere: 1) Disciplenes Værelser, sex Sovekamre (S K) og lige saa mange daglige Stuer (D S) med Kakkellovne og Klædeskabe saaledes at Disciple hat sit tillaaede Skab med Hylder til Bøger og Knage til Klæder; 2) en Sygestue med tilhørende Kammer (S S); 3) yngste Lærers Kammer med et tilhørende Aflukke til en Seng (L); 4) Inspectørens Værelser (I) og Gangkonernes Kammer (G). 5) Desuden er der ved Gangen tvende aabne Pladser (V) med Vaskeanstalter til Disciplenes Brug.

Forstinspector- og Forvalter-Boligerne sees paa Tav. VI, og med deres tilliggende Udhuse paa Tav. II. Begge ere nye grundmurede Bygninger, den første med fem, den anden med tretten Værelser til Beboelse, alle gipsede, foruden de fornødne Værelser til Tyende samt til Huusholdningen. Den første af disse Bygninger beboes for nærværende Tid af forrige Forstinspector – nu Skrive- og Tegne-Lærer samt Bibliothekar – Cancelliesecretær Topp. Paa Herlufsholm har de fleste Beboere hver sin Hauge; men er offentlig, saaledes som i Grev Holsteins Tid (see Pag. 199), gives her nu ikke; dog kan en saadan ventes, naar et dertil sigtende Anlæg, som nylig er begyndt, om nogen Tid bliver fuldført. De tvende til Oekonomien henlagte (hvoraf den ene endnu, til Erindring om sin forrige Bestemmelse, bærer Navn af Skolehaugen) dyrkes nu af Spisemesteren for egen Regning, da Stiftelsen siden 1808 ingen Gartner holder. Rectors, Lærernes (som de fire Lærere have i Forening) og Disciplenes Hauger udgjorde samtlige forhen en Deel af (405) Skolehaugen. Rector erholdt sin allerede under Grev Holsteins Bestyrelse; de øvrige Læreres, saavelsom Disciplenes, ere dem i Chr. Brandts Tid tillagte (cfr. Pag. 275); og hvad Spisemesteren derved mistede, blev ham, ved Skolehaugens Udvidelse paa en anden Kant, godtgjort. Inspectørens – en Deel af den forrige Gartnerens – Hauge er under nuværende Skoleherre indrettet I); den øvrige Deel af Gartnerens Hauge blev liggende til det af denne Betient forhen beboede Hus. Desuden ligger og til Forstinspector- og Forvalter-Boligerne temmelig anseelige Hauger. Den saakaldte Nye-Hauge, der nu i nogle Aar ei har været andet end en med Træer og Græs vildt bevoksen

Plads, overdragen Oldfruen til Blegeplads, er nu, som forhen meldt, bestemt til at indrettes som Lysthauge; men den derved ud til Aaen liggende Plet, som forhen udgjorde Conrectors Hauge og af ham var anlagt, og som endnu for en halv Snees Aar siden uden tvivl var den yndigste Plet ved Herlufsholm, er ved Aaens Opgravning og den derved anlagte Trækvei saaledes forstyrret, at der nu ei er mindste Spor af Anlægget tilbage.

Paa Tav. I. findes ved Punkter betegnet Linierne a, b, c, og d. a og b betegner Pladser, hvor der forhen har staaet Mure af samme Slags som de, der indsluttede, har formodentlig udgjort Munkenes Hauge; senere bar den Navn af Præstehaugen, og i den Tid, vi erindre (406)

- 1) Ved den forrige Inspectørs Afgang er dennes Hauge indtil videre overdraget Spiemesteren til Dyrkning.

udgjorde den blot en Vænge, som man besaaede med Korn o. desl. Paa hver Side af dette Vænge laae en Hauge, begge tilhørende Spiemesteren; den ene var Skolehaugen, den anden (som paa Kobberet staaer øverst) ansaaes for Spiemesterens private Hauge; men i Aaret 1803 bleve begge disse forenede ved Tillæg af største Delen af det mellemliggende Vænge; Muren a, som forhen begrændsede Skolehaugen (og som i høi Grad var forfalden) blev da nedreven, og Muren a, som forhen begrændsede Skolehaugen (og som i høi Grad var forfalden) blev da nedreven, saa at der af samme ikke var andet end Levninger af Grundvolden tilbage. Linierne c og d betegner Rudera af et Par gamle Bygninger, som for nogle Aar siden bleve fundne; ved at anlægge den nye Indkiørsel til Gaarden forbi Gartnerhuset, som paa Tav. II. Er betegnet, stødte man, omtrent en halv Alem under Jordskorpen, dels paa Levninger af Mure, dels endog paa et heelt Gulv af gamle kvadratformede Teglsteen. Imellem huset d, Kirken og Haugen, har formodentlig i ældre Tider Munkene havt deres Kirkegaard; i det mindste er der paa denne Plads opgravet halv formuldne Been, som syntes at være af Mennesker. For resten veed man aldeles intet om disse Bygninger.

Skolens nærværende Indretning.

Stiftelsens Bestyrelse deler sig, under den af Hans Majestæt ansatte Skoleherres øverste Autoritet, egentlig i tvende Grene, Skolens og Godsets; den første overdragen til Rectors, den sidste til Forvalterens Omhu. (407) F

For det første ville vi her betragte Skolen selv, som Hovedsagen og Stiftelsens egentlige Hensigt.

Ved Disciplenes og Lærernes Forflyttelse til den nye Skolebygning blev tillige foretaget en væsentlig Forandring med Skolens Organisation. Hidtil havde Tilsynet med Ungdommen udenfor Skoletimerne været fordelt imellem de fire Lærere, saaledes at disse ugentlig og skifteviis havde Inspection, dog under Rectors Overtilsyn; Alt, hvad der angik Ordens Vedligeholdelse, eller paa anden Maade vedkom Disciplinen, stod under den inspectionshavende Lærer, som dog i alle Tilfælde af Vigtighed havde at henvende sig til Rector; Inspectionen i Ferierne (Augustferien undtagen, da alle Disciplene ere bortreiste) var ligeledes skifteviis fordeelt. Men fordi Inspectionen til enhver Tid saaledes nærmest var overdragen ei een Lærer, blev dog Tilsynet med Ungdommen ikke betragtet som de andre uvedkommende: enhver Lærer maatte ansee det for sin Pligt at rette Uordener. Hvor han traf dem, og forebygge dem, hvor det lod sig gjøre. Foruden den afvekslende var desuden ogsaa i visse Poster en stedsevarende Inspection indført, saa at een af Lærerne havde Tilsyn med Disciplenes Klædeskabe, med Inventariernes Vedligeholdelse o. dsl.; een havde Tilsyn med

Haugen; tvende af Lærerne laae paa Disciplenes tvende Sovesale for der at have Tilsyn. Men da Hans Excell. Skolens Directør fandt mange af de Forretninger, som saaledes vare Lærerne paalagte, at være af den Natur, at de mere passende kunde overdrages en ustuderet Person, som ikke fik Andet end netop disse uvidenskabelige Forretninger at varetage; og da han tillige betænkte, at ikke Enhver, som er skikket til Lærer, tillige (408) er oplagt til at have med de øvrige Opdragelsesforretninger at bestille: saa troede han det tienligst, at adskille den egentlige Opdragelse fra Underviisningen: og til den Ende blev, i August 1810, ansat en Inspectør. Fra den Tid af blev Skolens Organisation følgende: Alt, hvad der angaaer Reenlighed (Vasken undtagen), Orden og Disciplin iblandt Skolens Ungdom, blev overdraget Inspectøren; og for at forebygge al Collision imellem ham og Lærerne blev det ordnet, at disse ikke maatte befatte sig med Noget, som angik Disciplinen, Reenlighed eller Orden udenfor Underviisningstimerne m). Desuden har Inspectøren Tilsyn med den nye Skolebygningss Vedligeholdelse (Tilsynet med de øvrige Bygninger er henlagt under Forvalteren) og Reenholdelse, med Inventariene, med Disciplenes Hauge m.m. De fire Lærere forestaae ugentlig og skifteviis Lovsangen Morgen og Aften, samt gaee, hver i sin Uge, i Kirken med Disciplene om Søndagen og andre Helligdage: paa enhver Lærer beroer det ogsaa i hans saakaldte Inspectionsuge, i Overeensstemmelse med de desangaaende givne Anordninger, at meddele Disciplene Tilladelse at gaee til Nestved, til Bønderbyerne eller andensteds hen; for deres øvrige Inspectionspligter bleve de ved Inspectørens Ansættelse fritagen. Ogsaa Oldfruen er nu fritagen for alt Tilsyn med Disciplene, og har blot Vasken at sørge for (saavel Lærernes, som Disciplenes og Skolens) samt Opbevaringen af Disciplenes og Skolens Linned, visse Værelser (409)

- m) Hvad Forandring angaaende denne Bestemmelse der senere er skeet, vil sees strax efter Inspectørens her nedenfor anførte Instrux, Reenholdelse og lidet mere. Men disse forskellige Grebe af Skolens Bestyrelse concentrere sig igien alle i Rectors Haand; ham tilkommer der ligesaa meget at sørge for Disciplenes moralske og physiske, som for deres intellectuelle Opdragelse; under ham staaer saavel Inspectøren, som Lærerne og Skolens øvrige Personale. I hvad Forhold den første af disse staaer til Rector, saavelsom hans Pligter i det hele, ville vi nærmere lære at kiende af følgende:

Instrux for Inspectøren.

(Dat. Den 6 Decbr. 1810)

”Ved en offentlig Indretning, hvor Ungdommen ikke blot nyder den Underviisning, som givet i Landets almindelige, lærde og Borgerskoler, men hvor den tillige gives Ophold og Underholdning, bliver naturligviis Omfanget af de Pligter, som paaligger Stiftelsen mod den Ungdom, der optages i samme, større, og et hensigtsvarende Tilsyn med Disciplene udenfor Læretimerne vorder en Gienstand af særdeles Vigtighed for Bestyreren.

Det er for de enkelte Subjecter lige saa vigtigt som selve Underviisningen, at de i Tide lære Orden i dens mindste Detail, og vænnes til Reenlighed, samt en passende Tvang. Deres Fremtids Velfærd, og det Held, men hvilket de siden ville kunne virke i Selskabet, og anvende de indsamlede Kundskaber, beroer for en stor Deel derpaa; thi uden at være i Besiddelse af hine Dyder, og at være opdragen under tilbørlig Tvang, fortiener Mennesket ikke Navn af dannet, vil han vanskeligere kunne tøile sine Lidenskaber og underkaste sig de (410) Indskrænkninger, Samlivet i det borgerlige Selskab paalægger, og maa altsaa baade leve mindre lykkelig, og stifte mindre Gavn.

Naar det altsaa med hensyn til de anførte Omstændigheder vil findes nødvendigt, at der ved en Stiftelse af den Beskaffenhed, som Herlufsholm, haves nøie Tilsyn med Orden, Reenlighed og Disciplin udenfor Læretimerne, saa bliver det et Spørgsmaal, til hvem denne Forretning rettest bør overdrages? De Mænd, til hvilke den egentlige Skole-Underviisning er anfortroet, kunne ikke tillige have det specielle Tilsyn med forbenævnte Gienstande, som ere saa meget forskellige fra Underviisningen; thi enkelt Lærer kan ikke overtage samme, uden at forsømme enten de Pligter, saadant Tilsyn kræver af ham, eller det Fag, for hvilket han ved Underviisningen er antagen, og at dele det mellem flere er ikke hensigtssvarende, da ikke alle have den egentlige Duelighed, som dertil udfordres; endelig er det ogsaa upaatvivlelig Sandhed, at ligesom et saadant i uendelig Detail gaaende Tilsyn ikke passer for Læreren, saa behøver baade for at udvide sine egne Kundskaber. I Betragtning heraf ansees det gavnligt, at der ved Skolen ansættes en særegen Betient, som under Navn af Inspektør skal have det specielle Tilsyn med alt det, som angaaer Orden, Reenlighed og Disciplin udenfor Læretimerne. Ved Ansættelser af denne nye Betient ere skadelige Collisioner ikke at befrygte, naar Grændserne imellem de underordnede Autoriteter retteligen bestemmes, naar Opsynet med hele Stiftelsens forskellige (411) Administratutgrene concentreres hos een Mand, og de i saadan Henseende giorte Bestemmelser klogeligen overholdes. Saaledes er en ikke imellem den inspectionshavende Lærer og Inspektørens Forretninger nogen Collision at befrygte; thi hiins egentlige Function indskrænker sig blot til Opsynet under Underviisningen og Repetitionerne paa Disciplenes Værelser, men han bør paa ingen Maade befatte sig med noget, som angaaer Orden, Reenlighed og Disciplin i og uden Huset, eller og udenfor den egentlige foreskrevne Underviisningstid, og alt hvad han i saa Henseende måtte finde sig beføiet til at paaklage, bør anmeldes af ham enten umiddelbart for Rektor eller for Inspektøren til Rettelse. Den inspectionshavende Lærer faaer saaledes intet at gjøre med Inspektøren, og dennes egentlige Forretninger, uden for saavidt Rektor maatte være fraværende, og alle Rektors Pligter overtages af ham.

I overeenstemmelse med disse Grundsætninger fastsættes følgende Instrux for Inspektøren ved Herlufsholms Skole:

1. Inspektøren staaer umiddelbart under Skolens Directeur; og i hans Fraværelse under Rektor.
2. Hans Forretninger bestaae i Almindelighed i at have Tilsyn med alt det, som angaaer Reenlighed, Orden og Disciplin udenfor Læretimerne.
3. Lærerne bør derfor henvende sig til ham med deres Anmeldelser og Fordringer, naar de i henseende til Inventarium, Værelsernes Opvarming og Belysning, eller andet, som staaer under hans Bestyrelse, ønske noget foretaget eller forandret; men de kunne ikke befale ham noget. I Tilfælde af (412) ulige Meninger deciderer Rektor, ligesom og hans Beslutning skal indhentes, naar nogen Forandring af Vigtighed attraaes.
4. Opvarterne staae nærmest under ham, og ere pligtige at udføre alt, hvad han befaler dem, og det er hans Pligt at paasee, at de holde sig de Instruxer efterrettelige, som meddeles dem. Ligesom Skolens Opvartere skulle og de Folk, der antages til noget Arbeide for Skolen, staae nærmest under ham, og adlyde hans Befalinger.
5. Det skal være hans første og vigtigste Pligt, at have nøie Indseende med, at Sove- og Paaklædnings-Kamrene, saavel som Læsesalene og Spisesalen stedse holdes rene og luftige, at den befalede Orden ihenseende til Disciplenes Sove- og Spise-Tiid med mere af den Natur iagttages, at Taushed, Orden og Reenlighed under Paaklædningen om Morgenens nøie

- overholdes, at Gangene holdes rene, og intet Vand spildes, samt at ingen unødigt Støi eller Uorden finder Sted paa den Tiid, Disciplene befinder sig ved de indrettede Vaskesteder.
6. Om Middagen henimod Kl. 12, og om Aftenen henimod 7, indfinder han sig paa Spisestuen for der at være tilstede, imedens Disciplene samle, og paaseer, at ingen Uordener afstedkommes. Ligeledes møder han om Morgenens i Lovsangssalen, for at paasee Frokostens og Melkens ordentlige Uddeling. Kl. 10 og Kl. 5 uddeler han Mellemmaden til Disciplene i Lovsangssalen. Saaledes som dette hidtil har været besørget af Lærerne. (413)
 7. Hvad derimod Tilsynet angaaer med at Lovsangen Morgen og Aften holdes til vedbørlig Tiid, at Disciplene til rette Tiid indfinde sig der, og under Lovsangen iagttage Orden og Sømmelighed, da vedkommer det alene den inspectionshavende Lærer, og Inspektøren haver intet dermed at bestille. Ligeledes vedkommer ei heller Inspektøren Omsorgen for, at Skoleværelserne ikke aabnes før henimod Skoletiden, og at de for resten ere aflukkede, hvilket ogsaa gielder om Gymnastiksalen; dog overlades det ganske til Rector at gjøre de Forandringer i denne Henseende, som han maatte finde meest passende og tjenlige n).
 8. I den Tiid af Aaret, da der bruges Kakkelvns Varme, maa han sørge for, at der om Morgenens lægges i Disciplenes Kakkelvne saa betids, at deres Værelser ere ordentlig varme, naar de staae op, og ligeledes, at Skoleværelserne ere fuldkommen varme, inden Underviisningstimerne begynde, samt at Spisestuen Middag og Aften er forsvarlig opvarmet. (414)
 - n) Ved den Instrux af 26 Mai 1818, som er meddelt den nuværende Inspectør, er den sidste Deel af §7 forandret derhen, at det paaligger Inspectøren at drage Omsorg for, at Læsesalene aabnes henimod Underviisningstiden, men ellers ere aflukkede, hvilket ogsaa gielder om Gymnastiksalen. Ligeledes skal han paasee, at Sovekamrene holdes lukkede fra den Tid af, de om Morgenens ere reengjorte, og ei aabnes før ei Qvarteer før Sengetiden.
 9. Om Morgenens maa han paasee, at Disciplene ere oppe i det mindste et Qvarteer for Lovsangstid, og at de ere ordentlige paaklædte inden Klokke slaaer. Til den Ende skal der anskaffes en Gonggong, hvormed Opvarterne kunne give Signal, naar det er `Tiid at staae op. Med den samme Gonggong skal han ogsaa sørge for, at Opvarteren giver Signal til Spiisningen, samt til Lovsang om Aftenen. Om Søndagen og de andre Helligdage, naar der ingen Lovsang holdes 0), maa han ligeledes sørge for, at der med Gonggongen gives Signal til at staae op til den for disse Dage fastsatte Tiid (en Time efter den sædvanlige Lovsangstid), og at Disciplene klæde sig ordentlig paa, saasnart de ere opstande. Det samme iagttages i Jule- Paaske. Og Pintse-Ferien.
 10. Som han i Almindelighed bør have Tilsyn med Disciplenes Reenlighed og Ordentlighed i Paaklædning, saa maa han ogsaa paasee, isærdeleshed med de yngre af dem, at de holde deres rene ved Kæmning.
 11. Undenfor Læserimerne bør han, saavidt det er mueligt, have et vaagent Øie med Disciplene, og for Rector anmelde enhver Uorden, som opdages. I særdeleshed maa han om Vinteraftenerne ved Eftersyn paa Kamrene forvisse sig om, at de alle ere hjemme, og at der ingen Uordener begaaes enten med Ild og Lys eller i anden Henseende. (415) Med hensyn hertil bør ogsaa enhver Disciple, som enten af Rector eller den inspectionshavende Lærer erholder Tilladelse at gaee paa kort eller lang Tid nogensteds bort, anmelde det for ham.

o) Nu holdes Lovsang ligesaavel Søndag Morgen som de andre Dage, og til samme Tid.

12. Da et nøiagtigt Tilsyn med Disciplenes Klæder er nødvendig, deels for at forvisse sig om, at Ingen enten i denne Henseende mangler det nødvendige, eller afhænder, bortgiver eller bortkaster Klædningsstykker, som endnu ere brugbare, deels fordi Stiftelsen bør være ansvarlig for det Tøi, Disciplene medbringe til Skolen, saa paaligger det Inspektøren at have samme Tilsyn med Disciplenes Klæder, Fodtøi og andre Sager, som Oldfruen har med deres Lintøi. Han skal til den Ende have en efter et vist Schema indrettet Protokol, hvori enhver Discipel har sit Folium. I denne indføres en Opskrift paa de Klæder m. v., som Disciplene medbringe til Skolen, hvilken Opskrift siden forøges med de efterhaanden tilkommende nye Klædningsstykker, og ved ethvert Stykke anmærkes siden efterhaanden, hvor det er bleven af. Naar nogen af Disciplenes Klæder eller Fodtøi befindes at trænge til Reparation, eller naar nogen af dem mangler det fornødne, da melder Inspektøren det til den af Lærerne, til hvem det af Vedkommende, Forældre eller Værge, er overdraget at sørge for Disciplens Økonomi (hans saakaldede Udlægger), paa det at han kan raade Bod paa Manglen. Naar nogen Discipel ingen Udlægger har, meldes saadant for Rektor. Disciplenes vedkomende Udlæggere ere forbundne til at meddele Inspektøren Underretning (416) om de nye Klædningsstykker, som af dem for enhver anskaffes.
13. Strax efter enhver Ferie maa han paasee, at Disciplene aflevere deres Lintøi og øvrige Vasketøi til Oldfruen, og efter Aftale med Oldfruen maa han ved denne Aflevering være tilstede p).
14. Naar nogen af Disciplene bliver syg, maa han strax anmelde det for Rektoren, og under deres Sygdom paasee, at faae den fornødne Pleie og Opvartning.
15. Med alle Ildsteder i Skolebygningen bør han have nøie Tilsyn, og fornemmelig paasee, at alle Ovne og Skorstene feies i rette Tid, at ingen Uordner foregaae med Brændet, samt at det ikke henkastes eller henlægges paa Steder, hvor Fare med Ild eller Skade for Bygningen kunde afstedkommes.
16. Det hele Inventarium paa Discipelkamrene, Læsesalene, Gymnastiksalen, Auditorium og Gangene m.v., har han under sit Tilsyn og Ansvar, ligeledes det hele Inventarium for de gymnastiske Øvelser, som han udleverer og igien modtager, hvortil Opvarterne skulle, ligesom i alt andet, være ham behjælpelige. Tillige skal han sørge for Skolens Forsyning med Blæk.
17. Med Disciplenes Hauge skal han ligeledes have Tilsyn. Det paaligger ham i denne Henseende at lade (417) Opvarterne stedse holde Hovedgangene skuffede og rene, at opmuntre Disciplene til Haugedyrkningen, og tilholde dem at vedligeholde enhver sin Haugepart saavel som de mellemliggende Smaagange i ordentlig Stand. Om Foraaret skal han tildele enhver sin Haugepart. Naar nogen Frugt er moden, bør ham være nærværende ved sammes Nedplukning og Deling, som ikke maa finde Sted, forinden han har givet sit Samtykke dertil. Om Sommeren, paa de Tider af Dagen da Disciplene især kan formodes at opholde sig i Haugen, bør han af og til der være tilstede, for saavidt mueligt at forebygge de Uordner, som ellers saa let der kunde finde Sted.

- p) Hertil lægger den nyere Instrux, at han ogsaa Løverdag Eftermiddag skal være tilstede hos Oldfruen, naar Disciplene erholde deres rene Linned udleveret, samt om Søndagen paasee, at det brugte igien tilbageleveres.

18. Han børe have Tilsyn med belysningen af alle til Skolen henhørende Værelser, samt Gangene og Gaarden, saa og med, at Gaarden stedse holdes reen og ryddelig, hvortil de fornødne Folk enten anvises ham som stadige Arbeidere af Godsets Huusmænd, eller hvergang requireres af Forvalteren.
19. Endeligen bør han have nøie Tilsyn med alle ved Bygningen forefaldende Brøstfældigheder og Mangler.
20. Han maa ikke forlade Stiftelsen nogen Nat uden Rektors Tilladelse.
21. Han skal have sin Bopæl i den Gang, hvor Soveværelserne er.
22. Ved Skolen nyder han frit Huus, Brænde, Lys og kost paa samme Maade som en Lærer. Hans øvrige Emolumenter ville af Skolens Directør nærmere blive bestemte. (418)
23. Af denne Instruxion, som bliver at bekjendtgjøre for samtlige Lærere, og for Disciplene, samt for alle ved Skolen ansatte Betiente, leveres Inspecteuren en af Rector vidimeret Gienpart. Originalen derimod beroer hos Rektor.

De den først ansatte Inspectør, Hr. Torsten Wang, efter Ansøgning erholdt sin Afsked i Aaret 1818, og en ny i hans Sted blev ansat, blev der ved ovenstaaende Instrux foretage nogle smaa Forandringer; men følgende Tillæg er saa vigtigt, at det fortieners særskilt at anføres: Uagtet Inspectøren ved det i disse §§ omtalte Tilsyn med Disciplene nærmest har at tage Hensyn til Alt, hvad er angaaer Orden, Reenlighed og sædeligt Forhold udenfor Undervisningstidens, da derimod Tilsynet med deres Overlæsning udenfor Skoletimerne nærmest paaligger den inspectionshavende Lærer, bør dog den ene af disse ikke vise Ligegyldighed for det, som nærmest paaligger den anden, men Inspecteuren saavelsom den inspectionshavende Lærer arbeide til eet Maal, nemlig at fremme Orden, Flid og Sædelighed iblandt Skolens Ungdom,”

Til at udføre hvad der hører til Ordens og Reenligheds Vedligeholdelse, samt til Opvarthningen, har Inspectøren under sig: tvende Gangkoner, som besørge Feiningen, de Syges Pleie, Værelsernes Opvarmning m.m. tvende Opvartere, af hvilke den ene dækker Spisebordet og opvarter under Maaltidet, besørger Ringningen med Taarnklokkerne, opvarter Lærerne, pudser Disciplenes Klæder m.m.; den anden gaar daglig Ærinder til Nestved, pudser Disciplenes Støvler, (419) assisterer ved Bordopvarthningen, bærer Brænde m.m.; en Vægter, som tillige er Brændehugger, feier Gaarden m.m.; desuden nogle Huusmænd, som om Vinteren hver ugentlige forretter en Dags Arbeide med Brændesaugning og deslige. Foruden disse Opvartere lønner Skolen endnu tvende Vaskepiger, som staa under Oldfruen.

Ved den videnskabelige Underviisning ere Disciplene inddeelte i fire Classer. Hvilke Videnskaber her nu læres i Skolen, og hvor mange Timer ugentlig der paa hvert Fag anvendes, viser følgende Tabel:

	Iste neder st Class e	2den Class e	3die Class e	4de Class e	Sum ma

	Time r ugent lig	Time r ugent lig	Time r ugent lig	Time r ugent lig	Time r ugent lig
Latin	13	10	11	9	43
Græsk	”	4	4	4	12
Hebraisk	”	”	”	3	3
Dansk	2	2	2	2	8
Tydske	2	2	2	2	8
Fransk	2	2	2	3	9
Religion	2	2	2	2	8
Geographie	1	1	1	1	4
Mathemati k	2	2	3	3	6
Physik	”	”	2	2	4
Naturhistor ie	2	1	1	”	4
Practisk Regning	2	2	”	”	4
Skjønkriv ning	3	2	”	”	5
Tegning	3	2	1	”	6

(420)

Til disse Underviisningsfag anvendes daglig sex Timer (om Sommeren Kl. 8 – 11 og 3 – 6, om Vinteren Kl. 9 – 12 og 3 – 6) Løverdag undtagen, da der blot læses om Formiddagen. Men hertil kommer endnu Underviisningen i Musik og Gymnastik.

Musikunderviisningen er fornemmelig i Mellemtimerne mellem de ordinære Formiddags- og Eftermiddags-Underviisning. Tre Timer daglig meddeler Musiklæreren offentlig Underviisning, saavel i Sang som Instrumentalmusik, for dem, Som hertil have mest Lyst og Anlæg; saaledes, at enhver erholder et Par Timer ugentlig. Hvad Musikunderviisning Nogen attraaer udenfor de offentlige Timer, maa han selv betale.

Til Gymnastik er bestemt ugentlig fem Timer, Onsdag Kl. 1- 3, og Løverdag Kl. 1 4. Ved denne Underviisning inddeles samtlige Disciple i to eller tre Classer, efter Lærerens Skjønnende og Overlæg med Rector. Der undervises i Voltigeren, (*akrobatik på hesteryg*) Springen, Fegten, Huggen, Klavren og i militær Exercits med Geværer (dog ikke i Skydning). Til Klavringen er der paa en grøn Plads udenfor Skolebygningen anbragt den

fornødne Anstalt med Klavrestænger, Toug o. dsl.: paa samme Plads foretages ogsaa den militære Exercits. En af de fortrinligste gymnastiske Øvelser er Svømning; den gode Leilighed, den forbirindende Susaa hertil frembyder, afbenyttes flittig, og Svømningen udgjør en af den herlufsholmske Ungdoms mest yndede Sommerfornøielser; næsten enhver af Disciplene kan svømme, nogle endog meget godt; den ere er heri den andens Lærer: Gymnastiklæreren behøver altsaa ikke at tage sig synderlig af denne Øvelse; for de enkeltes Skyld, som ikke hos (421) sig selv føle Drift eller mod til at betro sig til det vaade Element, lader han dog nogle Gange om Sommeren Ungdommen svømme under sin Veiledning. Lærer i Gymnastik hr Herlufsholm ikke havt før under nærværende Skoleherre; allerede i Gerd. Brandts Tid var der vel anskaffet gymnastisk Apparat til Klavren og Voltigeren m.m., men dette brugtes dengang af Disciplene til Fornøielse efter eget Tykke uden regelmæssig Anviisning.

I Dands er hidtil givet Underviisning et Par Maaneder om Sommeren af en Dandser fra det Kongelige Theater i Kiøbenhavn, som imidlertid har havt Bolig og Kost paa Skolen; og til Underviisningen er da afbenyttet Formiddagstimen Kl. 11 – 12 og Aftentimen 6 – 7, hvortil endnu undertiden er lagt en enkelt Skrive-, Regne- eller Tegne-Time. Den Sparsomhed, som Stiftelsens oekonomiske Forfatning i den seneste Tid har gjort fornøden, har vel havt til Følge, at denne Underviisning siden 1820 indtil videre er standset; men saasnart Omstændighederne tillade det, kan den igjen ventes indført.

I de videnskabelige Underviisningsfag retter Skolen sig efter Universitetets Fordringer, saa at Placaten om Skolevæsenet af 22 Marts 1805, med den nøiere Bestemmelse af samme i Bekiendtgjørelsen af 19 August 1818, for det meste følges. Det friere Valg af Lærebøger, som denne Placat tillader, benytter man sig af, og de Lærebøger, som her bruges, ere derfor ikke stedse uforandret de samme. For imidlertid at give en Maalestok, hvorefter man omtrent kan bedømme Omfanget af hvad her læres, meddeles følgende Optegnelse over, hvad de Candidater, som sidst ere herfra til Universitetet dimitterede, (422) i deres hele Skolegang have læst. I Latinen: Badens Grammatik, Fablerne og Fortællingerne i Gedikes Læsebog, Cornelius Nepos. Fire Bøger af Julius Cæsar de belo Gallico, Sallustii bellum Catilinarium & Jugurthinum, Ciceros fire Catilinariske Taler samt Talen pro lege anilia, Cicero de amicitia samt de senecute og 1ste Bog af de officiis, de tre første Bøger af Brorsons Ovidii Metamorphos. Chrestomatgia, Virfilii Ænæid lib I, II og VI, to Bøger af Horatii Oder, samt hans Breve og ars poetica. For at erholde mere Styrke i Sproget bliver desuden øverste Classes Disciple øvede i at oversætte Steder af Autores, som ikke af Læreren ere forklarede for dem. – I det græske Sprog: Blochs mindre Grammatik, udvalgte Stykker af Jacobs Elementarbog, Spictet, første Bog af Xenophontis memorabilia Socratis, Herodoti Clio og Euterpe, 10 Bøger af Homeri Ilias, Matthæi Evangelium. – I Hebraisk: Genesis og sex af Davids Psalmer. De, som ei læse Hebraisk, have i dets Sted læst sex Bøger af Odysseen foruden de strax ovenfor anførte af Iliaden. – I de levende Sprog, Tydsk og Fransk, anstilles ingen Taleøvelser, men man stræber at bringe det dertil, at Disciplen kan med nogenledes Færdighed læse og forstaae en tydsk og fransk Bog; til Øvelse i Grammatikens Anvendelse anstilles ogsaa Stiiløvelser, samt Øvelser i skriftlig at oversætte fra begge Sprog i Modersmaalet. I Tydsk er giennemgaaet, Tilemanns Grammatik, Hallagers og O. Wolffs Læsebøger og Behrmanns Haandbog. Ved den franske Underviisning har man afbenyttet Mozins A B C, Gedikes Læsebog og Chrestomathie, Bentsens Syntax (nu bruges Deichmanns Grammatik) – (423) Ved Religionsunderviisningen: Balles og Krog Meyers

Lærebøger, Herslebs baade mindre og større Bibelhistorie – Geographien er hele Skolen igiennem læst efter Kofoeds Lærebog (nu bruges Riises. – Ved den historiske Underviisning er brugt; i de nederste Classer Kofoeds historiske Begivenheder og Munthes Vigtigste indenlandske Tildragelser; i de høiere Classer Kofoeds Verdenshistorie i Udtog og Brorsons Geographia antiqua; alt i Forbindelse med Dictata over nogle af de vigtigste saavel ældre som nyere Historier. I stedet for begge de Kofoedske er nu indført Kalls ved Werlauf udgivne Lærebog. – I de tvende nederste Classer læres practisk Regning; dog læres denne ikke blot practisk, men stedse men Henviisning til de Grunde, hvoraf Reglerne udledes, og i den nederste Classe anvendes det halve Antal af Timerne til Regning i Hovedet. I tredje Classe begynder først den systematiske Underviisning i Arithmetiken, dog stedse med Anvendelse paa den practiske Regning; derfra gaaes til Geometrien og Algebra, hvortil endnu kommer saa meget af Logarithmeregningen og Trigonometrien, som er nødvendigt for at kunne med sand Nytte bivaane de akademiske Forelæsninger over Physiken og Astronomien; alt læses efter Linderups første Grunde af den rene Mathematik. Ved Slutningen af det geometriske Cursus forklares Landmaalingen, som i Korthed giennemgaaes i Forbindelse med practiske Øvelser paa Marken, og Anviisning til at bruge Maalebordet og andre Landmaalings Instrumenter. – I Physiken læses Saxtorphs Lærebog i Naturlæren. Med Anhang om Galvanismen, og ved Underviisningen afbenyttes den dertil hørende Samling af Instrumenter. Da Physik først var bleven indført som (424) Lærefag her i Skolen (1799). blev det, efter Ansøgning, ved en Kongelig Resolution fastsat, at de fra Herlufsholm dimitterede Disciple skulde ved Examen artium prøves i denne, ligesom i de øvrige Skolevidenskaber – en Prøve lige opmuntrende for Lærer og Lærlinge; og Resultatet deraf sees paa den forhen (Pag 337) anførte Liste over Examenscharactererne i Aarene 1802 – 4; men efter den af Universitetsdirectionen antagne Grundsætning, at Examen skulde, saa vidt mueligt, være eens for alle, bortfaldt, ved Forandringen af Examen artium i Aaret 1805, denne offentlige Prøve, og Herlufsholms Candidater har siden maattet nøies med at kunne ved Dimissionsexamen i Skolen gjøre Rede for deres Kundskaber i Physiken. – Underviisning i Naturhistorien er paa Herlufsholm vedbleven, efterat den i nogle andre lærde Skoler, hvor den blev indført omtrent paa samme Tid som her, for største Delen er afskaffet; og den gode Leilighed, som Herlufsholm, formedelst sine naturhistoriske Samlinger, nu frembyder til at blive bekiendt med denne lige saa nyttige som behagelige Videnskab, burde vel heller ikke være ubenyttet: ingen Videnskab er, saaledes som denne, skikket til at vække Jagttagelsesaanden hos den unge; og naar Naturhistorien ikke nedsættes til tom Udenadslæsen (thi da er den Nytte i Underviisningen ikkun ringe), men den stedse læres med stadig og nøiagtig sammenlignende Undersøgelse af Naturlegemerne, da kan dens Gavnlighed til at udvikle Siæleevnerne, især i den første Ungdom, ei lettelig miskiendes. Naturhistorien, lært efter en god Methode, maa altsaa kunne ansees for en passende Skolevidenskab, om man endog ikke tager Hensyn til den gavnlige Tilvæxt, hvormed den (425) forøger Kundskabsmassen i det hele, eller til den behagelige Sysselsættelse i mangel ledig Time, som denne Kundskab giver Anledning til; og naar der paa denne Underviisning ei anvendes mere Tid, end hvad der paa Herlufsholm er tillagt (omtrent een Time ugentlig i hver Classe, dog intet i den øverste), da har man neppe tilstaaet den mere, end hvad de fleste, som deri har nydt Underviisning, i Tiden ville være tilfredse med at have anvendt derpaa, isærdeleshed naar der tages Hensyn til dem, som, enten af Tilbøielighed eller for at gjøre Anvendelse af deres Kundskaber, siden bygge fort paa hvad de i Skolen have lært.

Den Tvivl, man ofte hører yttre imod Naturhistorien som passende Skolevidenskab, har foranlediget Forfatteren til at fremsætte disse sine Tanker. At giennemgaae Naturhistorien i sit hele Omfang. At giennemgaae Naturhistorien i sin hele Omfang, tillade ei de faa dertil bestemte Timer, og Læreren holder sig derfor isærdeleshed til de tvende af Videnskabens Grene, hvori han (deels med Hensyn til sine egne Kundskaber, deels med Hensyn til det naturhistoriske Apparat, Skolen har til Afbenyttelse) troer med bedst Fremgang at kunne meddele Underviisning: Dyrelæren og Mineralogien. Som Lærebog har forhen været brugt Blumenbachs Haandbog; men da dette til sand videnskabelig Underviisning saare vel skikkedes Værk ei længer er at erholde i vore Boglader, saa afbenyttes nu Kielsens Lærebog i Naturhistorie for Begyndere. – I Frihaandstegning nyde alle Disciple i de tre nederste Classer Underviisning; enkelte, som ønske dety, ogsaa i Bygningstegning; og de Prøver, som mange blandt Ungdommen have at fremlægge ved de offentlige Examinere Vidner om, at denne Underviisning ikke er spildt for (426) Alle, om den endog skulde være det for Enkelte.

Skolens Lærere og øvrige Foresatte ere for nærværende Tid følgende:

1. Videnskabelige Lærere:

Rector: Anders Winding Brorson, Magister Philologiae, Professor og virkelig Justitsraad, Ridder af Dannebrog, Medlem af det Norske Videnskabers Selskab; Lærer i Latin for øverste tildeelsogsaa for næst øverste Classe, samt i Historien; fød 1755. Efter at have været theologisk Decanus paa Communitetet, blev han beskikket til Conrector paa Herlufsholm i Novbr. 1784, og til Rector 1804. Læser ugentlig 15 Timer.

Overlærer: Hans Bøchman Melchior, Dr. Philos. Og Professor; Lærer i Mathematik, Physik og Naturhistorie; p. t. tillige i Dansk. Fød 1773: blev lærer ved Skolen i Mai 1797. Underviser ugentlig 26 Timer.

Overlærer: Nicolai Fogtmann, Candid og Licentiat Theol.; Lærer i Religion, Græsk og Hebraisk. Fød 1788; blev Lærer ved Skolen i Octbr. 1815. Underviser ugentlig 23 Timer.

Adjunct: Georg Holger Waage, Candid. Theol.: Lærer I Latin for anden og tredje Classe; læser p.t. Geographien for hele Skolen og Historie for nederste Classe. Fød 1793 ansat ved Skolen i Novbr. 1815. Underviser ugentlig 25 Timer.

Adjunct: Johan Christian Julius Shale, Candid. Theol.; Lærer I Tydsk og Fransk, samt i Latin for nederste Classe. Fød 1795; ansat ved Skolen i Sept 1818. Underviser ugentlig 29 Timer. (427)

2. Bilærere:

Cancellie-Sekretær Hans Peter Topp; Lærer i Skrivning og Tegning, tillige Bibliothekar og Bestyrer af Skolens Myntsamling, Fød 1771; var forhen privat Sekretær hos sal. Ghrd. Brandt, og i Aarene 1805 – 11 Forstinspector ved Stiftelsen. Ansat som Lærer i Junii 1811. Underviser ugentlig 11 Timer.

Lars Johan von Bidstrup, Second-Lieutenant ved Siellandske Landseneerregiment; Lærer I Gymnastik siden Septb. 1815. Boer i Nestved; underviser ugentlig 5 Timer.

Rasmus Brandt, Candidatus philosophiæ, Musiklærer siden 1816; var forhen i nogen Tid Musikus i det Kgl. Capel. Underviser ugentlig 18 Timer.

3. Inspectør: Sekretær H. P. Topp. Siden Mai 1818.
4. Oldfrue: Jomfrue Sophie Albrechtsen, siden Januar 1820.

Som vigtige Hielpemidler ved Underviisningen fortienner her at omtales: Skolens Bibliothek og det physiske Cabinet. Allerede frta Skolens Stifter kan Bibliotheket regne sin Herkomst; ved Stiftelsens Oprettelse overlod Birg. Gøye baade sin egen og sin afdøde Mands Bogsamling til Skolens Bedste; men da trykte Bøger for halvtrediehundrede Aar siden vare sieldne, kunde denne Samling naturligviis ei være af betydeligt Omfang. Fra Aaret 1609 – noget over fyrretyve Aar efter Skolens Indstiftelse – haves af daværende Skoleherre Arrild Hvitfeld en Fortegnelse over Bibliothekets Bøger, som dengang bestode i 24 Folianter, 14 Qvarter og 30 (428) Octaver, mest af theologisk eller historisk Indhold, af hvilke de fleste endnu ere i Behold q). I den største Deel af disse findes Herloff Trolles og hans Hustrus Vaaben og Navnebogstaver, og i ikke saa faa af dem egenhændige Antegnelser af Stifterne selv r), i een endog den Bøn, som Frue Birgitte daglig pleiede af bede, medens hendes Husbonde var tik Søes s), Desuden eier Bibliotheket (429)

- q) Af Folianterne fattes blot tre, af Qvarterne een, men af Octaverne fiorten. Den her omtalte Fortegnelse giemmes blandt Herlufsholms øvrige Documenter i det danske Cancellies Archiv.
- r) I adskillige af disse Børger see vi saaledes antegnet, at de ere Frue Birg. Gøye forærede af hendes kiære Husbonde paa Nytaarsdag eller ved andre Leiligheder; i nogle, at de ere hende skienkede af en eller anden Ven eller Veninde; i andre findes andre Antegnelser, f. Ex. Denne: Ther Herloff Trolle bleff fornytt tull Atmiral oc Mand sereff 1564. oc Herloff Trolle gick tyll Skyvs met mangeln erlyg edell Dansker Mand att bedlegge thet Suenske Hoff.
- s) Denne Bøn, der saa ganske characteriserer saavel Frue B. Gøyes fromme Sind som hendes Hengivenhed for sin Mand, ville vel Mange, dels for disse Egenskabers Skyld, dels for dens Hiertelighed, læse med Deeltagelse; den aftrykkes dergor her: ”O mynn kiere barmhiertige himmelske Fader, som haffner selff befalit, att thendt ene skall bede gott for thend andenn, oc haffuer loffuit att wijlle gierne bønføre; jeg beder dig offuer Herl. Trolle, huilcken du haffuer selff giiffuet meg att leffue mit Liff met ij thenne Werden, oc till huilcken iegh haffuer went mitt Hierte nest dig blant alle Menisker paa Jorden. Bevar hannem naadelig fraa alle sine (429) Uwenner, oc hielo hannum aff all Nødt oc Fare, som hannum kabdy tijllfalle tijll Land eller Mand. O Gud und hannum for thitt hellige Naffns Skyld, att komme snart karsk og sund hiem till sit Bo og Bygge, thitte hellige Naffn till Ære, sijg tijl Glæde oc Gaffn, oc mig bedrøffede Menniske til Trøste og Husualellse. O kerre himmelske Fader wijd meg Bøn for Jesu Christi Skyld. Amen”
Endnu blandt endeel ældgamle Nodebøger ogsaa nogle fra H. Trolles Tid. Men længe varede det, inden det erholdt nogen Tilvæxt af Betydenhed: under Magister Hies Bestyrelse (som var Rector 1610 – 13) anskaffedes henimod fyrretyve Volumina, som endnu haves

mest af philologiske Værker, og dette udgjør omtrent Halvparten af Alt, hvad man veed at være anskaffet før Holsteins Tid; saa at hele Bogsamlingen i Aaret 1754 ei bestod af mere end 145 Bind. Af Grev Holstein anordnedes, at hver Discipel skulde ved sin Indtrædelse i Skolen erlægge tre Rigsdaler til Bibliotheket (Exspectanterne desuden aarlig tre Rdlr.), og disse Introductionspenge have indtil for kort siden udgiort dets eneste faste Indtægt t). Men ei engang denne Ubetydelighed er altid bleven anvendt til sin Bestemmelse: I Aarene 1780 – 99, et Tidsrum af hele tyve Aar, blev ikke mere end een Bog indkiøbt for Bibliotheket; (430)

Rector

- t) En tilfældig Indtægt har Bibliotheket undertiden havt ved private Dimisioner, efter Skoleforordn. Af 1775 §. 87 og 88; er denne Indtægt bleven formindsket, da nu ikke længere, som forhen, de, der i nogen Tid have frekventeret Skolen og siden privat dimitteres skulle betale til dens Bibliothek.

Hævede Indtægten, og skulde derfor aflægge Regnskab; men da der siden 1780 intet Regnskab var aflagt, og dette efter Skoleherrens Opfordring endelig indkom i Aaret 1799, befandtes det, at Bibliothekspengene vare anvendte dels til Trykning af de aarlige Programmer (en Udgift, som dog, efter Directørens Ordre, var bestemt til at gaae af Stiftelsens Kasse, dels – til Lys for Skolen. Rector erholdt dengang et vist Quantum Lys til Skolens Fornødenhed, men det leverede Quantum var utilstrækkeligt, og det manglende blev saaledes erstattet. Før det her omtalte Tidsrum bleve vel adskillige Bøger anskaffede, men ogsaa dengang anvendtes en ei ubetydelig Deel af Indtægten udenfor sin Bestemmelse. Grev Thotts Gavmildhed mod Bibliotheket et forhen omtalt; ved denne var det først Herlufsholms Bogsamling begyndte at hæve sig til saadan Rang, at den kunde fortjene at nævnes blandt Bibliotheket k). I Aarene 1777 – 83 vedblev Thott aarlig at sørge for Bogsamlingens Forøgelse, saa at de Bøger, han i disse Aar Tid efter anden udsendte, tilsidst udgjorde over femtusinde Bind, hvoriblandt mange store og kostbare Værker; og Bibliotheket, som hidtil havde havt Plads paa et Par Hylder i et lidet Værelse i Rectors Bolig, kom nu til at udfylde to rummelige Værelser i Munkebygningen (Tav. III. No. 2.1.) Den Bogsamling, som sal. Ghraad Brandt efterlog Skolen, udgjorde noget over syvtusinde (431)

- k) Thura i sin Idea history. Literariæ Dan. (som er rykt 1723) omtaler ved allerede Hrlh. Bibliothek, men ikke med synderlig Berømmelse: Utuntur (siger han Pag. 231) etiam nunc hac Bibliothea discipuli Herloviani, sed (quod dolendum) situ et senio fere confecta.

Selv nu bruger Herlovians elever denne bibliotheca, men (hvilket må beklages) dens situation og alder er næsten færdig

Bind l); og ved disse Samlinger, i Forening med hvad der i de senere Aar er tilkiøbt eller af enkelte Personer skienket, bestaaer Bibliotheket nu af noget over trettentusinde Volumina. Af den Maade, paa hvilken hele Bogsamlingen er sammenbragt, kan man vel ikke vente noget egentligt Udvalg af saadanne Skrifter, af hvilke fornemmelig et Skolebibliothek burde bestaae; imidlertid indeholder den dog et betydeligt Antal af Værker, som meget passende indtage deres Plads. Den mest overvægtige Deel udgjør det historiske Fag, da næsten Halvparten af den hele Samling – imellem fem og sex tusinde Bind – høre under denne Rubrik. Derefter kan de theologiske Videnskaber tilegne sig Rangen, og fremvise omtrent totusinde Bind, dog mere af ældre end nyere Værker; i særdeleshed er her Patristiken godt besat. Af juridiske Skrifter haves flere end af philologiske, og hine omtrent ellevehundede, men til den græske og latinske Philologie hører ikke over nihundrede Volumina;

isærdeleshed har Bibliotheket Mangel paa nyere philogiske Værker, skjønt det dog ei derfor er ganske blottet; af gamle Udgaver af græske og romerske Classiker haves derimod endeel gode. I Mathematik, Physik og Naturhistorie findes her adskillige ypperlige Værker; dog ogsaa i disse Fag flere ældre end nyere, Hvad der haves i Pædagogik og Didactik er mest af Brandts Donation.

Ved Ghrd. Brandts Bogsamling erholdt Bibliotheket et anseeligt Antal Manuskripter: nogle af disse vare (432)

- l) Ghrd. Brandts Gave var saaledes i Bøgenes Antal over Thotts; men i indvortes Værd stod den lagt tilbage for denne, da der i Brandts indeholdtes langt flere ubetydelige Smaaskrifter, som fyldte Tallet.

Ved arv komne i Hans Excellences Eie, nogle vare ham af deres Forfattere skienkede; men de stedse vare deels hans egne Optegnelser og Erklæringer i hans forskiellige Embedsstillinger, deels Copier, han havde ladet afskrive af hvad han i sin vidtløftige Virkekreds fandt mærkværdig eller troede nyttig til sin egen Afbetiening at eie; men ved nogle enkelte Stykker syntes det at kunne være Tvivl underkastet, om de ei af Uagtsomhed vare fra Cancelliets Archiv blevne overførte til Gerd. Brandts Samling, imedens han som Præsident forestod dette Collegium; og da der burde holdes hemmelige, og derfor ei kvalificerede sig til at giemmes i et offentligt Bibliothek, saa blev, efter Ordre af Skolens Directør, Fortegnelsen over Brandts Bogsamling indsendt til Undersøgelse i Cancelliet, og derefter udleveret til Cancelliearchivet tre og firsondstyve Nummere, mest Manuskripter, dog ogsaa et Par trykte Bøger m). Endnu indeholder Bibliotheket ikke faa Handskrifter, en stor Deel vel af ringe Betydenhed (som: Prædikener, akademiske Forelæsninger o. (433)

- m) Som nogle af de afleverede Haandskrifter, der for et Skolebibliothek maatte have størst Værd, kan anmærkes: Copier af adskillige af den lærde Skolecommissions Forhandlinger, samt af adskillige, især i Anledning af den sidste Skolereform, til Commissionen indkomne Betænkninger, som Ghrd. Brandt havde ladet afskrive, medens han af samme var Medlem. Ligeledes adskiellige Forhandlinger Almueskolernes Forandring vedkommende. dsl), men ogsaa nogle, især historiske, som ikke ere uden Værd.

At Ghrd. Brandt havde bestemt for Bibliotheket en Capital af 2500 Rigsdaler i Penge, som det var ham overdrage selv at disponere over Stiftelsens Bedste, er forhen meldt *); og noget af denne Capital skulde, efter Bestemmelsen i Testamentet, strax efter hans Død anvendes til Trykningen af en Catalog over hele Bogsamlingen. "I denne Catalogus," siger Testamentet, "betegnes ved et Bogstav foran hver Bog, hvo Giveren har været, som T og B (=Thott og Brandt) ec. Af Catalogen tilsendes Cancelliet nogle Exemplarer, for der at opbevares, ligesom til Universitetet, Patronen og Ministrene i Conseillet sendes nogle Catalogi, for at bedømme Bogsamlingen, der ved Leilighed muligen kunde forøges ved Doubletter af andre og større publique Samlinger." Men Pengene fandtes det siden nødvendigt at anvende paa anden Maade, og Catalogen blev vel forfattet, men ikke trykt. Siden Aaret 1815 har Bibliotheket været tillagt eethundrede Rigsbankdaler (i Sedler) aarlig af det Fyenske Stipendiums Penge, og disse tilligemed Introductionspenge (ni Rigsbankdaler Sedler af hver ny betalende Discipel og 5 Rbdlr. af hver Gratist) har udgiort dets Indkomster, som blot anvendes til Bøgers Anskaffelse og Istandsættelse †). Paa Rector som (434)

*) Pag 273.

- †) Da de for Stiftelsen, som for alle Jordegodseiere, vanskelige Tidsomstændigheder i den senere Tid har gjort den strengeste Sparsommelighed nødvendig, har Bibliotheket igien, efterat ovenstaaende er skrevet, indtil videre maattet give Slip paa de her omtalte 100 Rbdlr. Overbibliothekar beroer Indkiøbet (hvortil dog de andre Lærere kan gjøre Forslag); en anden af Lærerne er Underbibliothekar og forestaaer Udlaanet. For at afværge Uordener, samt sikkre Bibliotheket for mueligt Tab, ere disse Bibliothekslove antagne, af hvilke vi her ville anføre nogle af de vigtigste: Bibliothekaren modtager Bibliotheket ved Syn, og staaer derefter til Ansvar for det; ingen Bog maa udlaanes uden Beviis, og ikke til Andre end Skolens Lærere og Disciple uden Rectors skriftlige Samtykke; en Discipels uden Rectors skriftlige Samtykke; en Discipels Beviis skal være forsynet med een af Lærernes Paategning; til Disciplene maa hverken udlaanes Romaer eller almindelige Skolebøger. Bibliothekarius er for nærværende Tid Hr. Sekretær Topp, af hvem Bibliotheket er ordnet og Catalogen forfattet. Foruden Hovedcatalogen, som med største Nøiagtighed og Orden er udarbeidet (efter samme videnskabelige Inddeling, som Bøgerne ere ordnede, har Bibliothekets Mærkværdigheder: her anføres deels saadanne Skrifte, som i Almindelighed henregnes til de sieldne, med korte Forklaringer og Henviisninger til de Forfattere, hos hvilke udførligere Oplysninger om dem findes; deels særskilt de Bøger, som have tilhørt Skolens Stiftere, med de deri forekommende Antegnelser; og desuden Manuskripterne. Over de Bøger, som ere eller blive Bibliotheket skienkede, holdes ogsaa en egen Catalog. Desuden haves endnu fra samme Haand en alphabetisk Catalog, ordnet efter Forfatternes Navne; og overhovedet modtager det ved Bibliothekarens Utrættelighed stedse flere og flere forbedrede Indretninger, hvorved deels (435) Kiendskab til Bogsamlingen, deels Eftersøgning i Bibliotheket lettes n).
- Forskiellige have, fornemmelig i de senere Aaringer, ved Gaver til Bibliotheket viist deres Interesse for Skolen, og med Erkiendtlighed giemmer Bibliotheket disse sine Velgiøreres Navne; men af dem, som enten ved Mængden eller Kostbarheden af de givne Værker fortrinligviis have Fordring paa Stiftelsens Taknemmelighed, bør nævnes: Hans Majestæt, vor nuregierende Konge (blandt hvis flere kostbare Gaver kan anføres Flora Danica); afdøde Arveprinds Frederik og Conferentsraads Chr. Fr. Jacobi o); Statsminister Grev E. H. v. Schimmellmann og Frue; Geheimeconferentsraad Herm. Baron v. Schubart, General-Handels-Intendent i Italien; Geheimeconferender. Edmund Greve af Bourke, nylig afdød som dansk Minister i Spanien; Generalkrigscommissair (436)
- n) Forf. finder det ikke overflødigt her at tilføie en Erindring, som maaskee engang i Tiden kan vorde benyttet: uagtet den Flid og Nøiagtighed, hvormed Hovedcatalogen er udarbeidet, ere dog ved dens Affattelse enkelte Feil indløbne (som ved et saa vidtløftigt Arbeide vanskeligen kunne undgaaes); hvis altsaa Catalogen engang skal udgives i Trykken, vil det være gavnligt, at den først underkastes en Revision; i særdeleshed gielder dette om Inddelingen af de under Rubrikken "Philosophiske" anførte Skrifter.
- o) Da sal. Conferentsraad Jacobi omtrent i Aaret 1794 sidst besøgte Herlufsholm, forærede han Bibliotheket, for uden adskillige Bøger, tillige et Par store svenske Globi, paa Vilkaar, at Stiftelsen selv skulde lade dem afhente ved gaaende Bud; men – intet Bud blev sendt, og Stiftelsen gik Glip af den Gave, som var den tiltænkt.
- Fr. L. d'Auchamp, og Hr. Regimentschirugh Fr. W. Chr. Gøricke p). Ogsaa tillader Forfatteren sig her at nævne Hans Excellence Skolens nuværende Directør, hvis hele kostbare Bogsamling er bestemt til engang i Tiden at vorde Stiftelsens Eiendom.

Foruden sit store Bibliothek eier Stiftelsen endnu et mindre, som under Navn af Morskabsbibliotheket er af Forfatteren til nærværende Efterretning oprettet til gavnlig Underholdning for Disciplene i deres Fritimer. Denne Samling, som ved et Tilskud af sal. Ghrd. Brandt, og ved Gaver af adskillige Herlovianer blev grundlagt, og ved aarligt Bidrag af sin Stifter med flere, samt ved Gaver, blev udvidet, bestaaer nu af henved trehundrede Bind, dels tyske dels danske Skrifter, passende til det angivne Øiemed. Da denne Samling blev oprettet (1797), eiede Skolens store Bibliothek ikkun faa Skrifter passende til Ungdommens Tarv, og blev derfor af Disciplene lidet eller intet afbenyttet; og det var dengang saa meget mere nødvendigt at sørge for deres Sysselsættelse i Fritimerne, som disse Omstændigheder forandrede, og en særskilt Bogsamling for Disciplene altsaa mindre nødvendig end for tyve Aar siden; men unyttig (437)

- p) For at vie in Erkiendtlighed mod Stiftelsen skienkede Hr. Regimentsch. Goricke i Aaret 1817 (to Aar efter hans Sønners Dimission fra Skolen) tohundrede Rbdlr. til Bibliotheket, for hvilken Sum adskillige vigtige Værter bleve anskaffede; og den mod Skolen forbindtlige Skrivelse, hvorved Pengene oversendtes; forhøiede ikke lidet Gavens Værd.

er den dog ikke. Dette lille Bibliothek staaer under sin Stifters Forvaring og Bestyrelse. Da det blev besluttet at indføre Underviisning i Physik og Naturhistorie her i Skolen, fandtes det nødvendigt at sørge for Anskaffelsen af de fornødne Hielpemidler, uden hvilke ingen af disse paa sandselig Beskuelse grundede Videnskaber kunne læres til Nytte; i Aaret 1799 blev derfor Grundlaget gjort til et Naturaliekabinet og et dermed forenet fysisk Apparat. Til de nødvendige Instrumenters Anskaffelse blev da strax anvendt en Sum af tohundrede Rigsdaler, og paa denne Grundvold har man siden bygget fort, saa at Instrumentsamlingen (for hvilken baade forrige og nærværende Skoleherre altid har viist virksom Interesse) dels leilighedsvis ved Indkiøb paa Auctioner er bleven forøget, dels har erholdt en liden aarlig Tilvæxt, da det er Læreren i Physik tilladt at anvende efter eget Skjønnende omtrent tyve Rigsbankdaler aarlig til Apparatets Forøgelse. Foruden de egentlige fysiske Instrumenter indeholder Samlingen tillige det vigtigste af Landmaalingsapparater, der ogsaa, som foran meldt, ved Underviisningen afbenyttes.

Blandt Naturalierne fortæner først at nævnes: Mineraliesamlingen, dels som den ældste, dels som den største og uden tvivl vigtigste Deel af samme. Denne Samling, tilligemed de otte Skabe hvori den glemmes, blev, strax ved Naturaliekabinettets Oprettelse, Stiftelsen skienket af nuværende Kammerherre og Hof-Jægermester Friderich von Hoppe, Herre til Sæbygaard; og at Samlingen meest foranstaltet, medens Hr. Kammerherren som ungt Menneske studerede under sin Hovmester, (438) nuværende Professor i Naturhistorien, Mineralogen Statsraad og Ridder Wads Veiling, kan ei andet end opvække en gunstig Fordom for den Værd. Hele Samlingen bestod af omtrent 2400 Nummere, hvoriblandt dog var et kke ringe Antal Doubletter. Blandt de Stykker af Værdi, den indeholder, ville vi er blotanføre omtrent en halv Snees Stykker med gedigent Guld, og henimod halvtredsindstyve Stuffer med gedigent Sølv, foruden endeel andre Guld- og Sølv-Ertser. Denne Hoppiske Gave er i den senere Tid af adskillige Skolens Velyndere bleven forøget, og den hele Mineraliesamling er nu ei ubetydelig q).

Et Herbarium er Stiftelsen skienket af Præsidenten i General-Toldkammeret, Hans Excellence Geheimeconferenceraad Ove Ramel von Sehestedt. Foruden indenlandske Planter indeholder denne Urtesamling et ei ubetydeligt Antal af fremmede, tildeels fra forskellige (439)

- q) Den vigtigste Tilvæxt for Mineraliesamlingen var en Gave (i Aaret 1817) af nu afdøde Storkanzler Grev J. G. Moltke til Bregentved, bestaaende af 214 af Etatsraad Wad udsøgte Nummere, alle Stykker, Samlingen forhen manglede, hvoriblandt mange kostbare. Andre Gaver af Værdi ere: en Samling meest italienske Sager af ovennævnte Hans Excellence Minister Grev Bourke; en god Samling grønlandske Mineralier af Mineralogen, Professor ved det naturhistoriske Societet i Dublin og Commandør af Dannebrog, Carl Ludv. Metzler Gieseke; en dito af Herlovianeren Etatsraad H. Jensen; en færøisk af Sognepræsten til Norder-Strømø. Hr. N. L. Holm, en bornholmsk af Hr. Kammerjunker O. J. Ravert en dito af Hr. Dr. Forchhammer, foruden nogle mindre Gaver.

Verdensdele, alle med Omhyggelighed ordnede og vel vedligeholdte med deres systematiske Navne og Findestedet vedtegnede, i alt henved tretusinde Arter, hvortil for nylig fra Hr. Justitsraad Mauritzen, Byfoged i Christianstad.

En tredje vigtig Tilvæxt, hvormed Naturaliekabinettet for ikke længe siden (Aar 1816) er bleven beriget, er en Insectsamling .- en Gave af Hr. Kammerherre, Hofjægermester, Carl Sev. Chr. Herm. Von Løvenskiold, Friherre til Baroniet Løvenborg. I tre ziirlige Skabe indeholder denne Samling de fleste af vore indenlandske Insecter, og et kort Antal udenlandske, alle ordnede og navngivne efter Fabricius's System. Som Omstændigheder, der ikke mindre for Videnskabsmanden end for Giveren maa forøg dens Værd, fortiener det at bemærkes, at de indenlandske Insecter ere samlede, og de fleste af Sommerfuglene endog fra Larve udklækkede, af Baron Løvenskiolds afdøde Frue Moder, som i Naturens Studeringer søgte Vederqvægelse for sin Mand og sot Hjerte, og hele Samlingen er videnskabelig ordnet og Navnene bestemte, endog egenhændig skrevne, af en Videnskabsmand, hvis Navn er Borgen for Insecternes rigtige Bestemmelse (der ellers ofte falder saa vanskelig), ovenanførte Geheimeconferenc. O. R. Sehestedt k). Denne (440)

- k) For de Naturkyndige er det bekiendt, og for Andre anmærkes et her, at den Insectsamling, som bemelte Ghefr. Sehestedt eiede, og selv havde samlet i Forening med den for tidlig bortrevne lærde Naturgrandsker Etatsraad Tønder Lund, var en af de største og meest udsøgte i Europa, og at den tillige var en af de vigtigste Samlinger, som Professor I. C. Fabricius betiente sig af ved Udarbeidelsen af sit System over Insecterne. Den Tønder-Lund-Sehestedske Insectsamling (som nu tilhører det Kongelige Museum i Kbh.) er saaledes at ansee som Originalen for Fabricius's System: og efter denne kunne altsaa andre Samlinger med Sikkerhed bestemmes.

Samling indeholder omtrent 3000 Exemplarer (lidet over 2200 Arter, da der af mange findes baade Han og Hun, og af adskillige haves Doubletter), hvis Antal efterhaanden forøges. I de øvrige Grene af Dyrelæren betiener man sig ved Underviisningen af en Samling, som for største Deel tilhører den nuværende Lærer i Naturhistorien, og opbevares blandt Skolens Naturalier. Af udstoppede Dyr indeholder samme vore indenlandske Fugle, samt nogle faa fremmede; ligeledes de fleste indenlandske mindre Pattedyr, samt endeel Hovedskaller af de større. I Spiritus haves vore fleste indenlandske Amphibier, foruden endeel fremmede, adskillige Orme og enkelte Fisk. Desuden haves og en Samling Conchylier, som ved flere Velynders Godhed i den senere Tid er bleven forøget, samt en mindre Insectsamling, ordnet efter det Linneiske System l). (441)

- l) Blandt dem, hvis Velvillie den zoologiske Samling fornemmelig har at takke for sin Tilvæxt, bør nævnes de Hr. Etatsraad H. Jensen, Revisor ved den Kgl. Grønlandske Handel J. Bugge og grønlandsk Kiøbmand I. C. Geisler, der alle have beriget dem med nordiske

Sager; Hr. Justitsraad J. W. Mauritzen, Byfoged i Christiansstad, og Hr. Capitain J. M. Mogens paa St. Thomas med vestindiske; Hr. Conferentzraad Cancelliedeputeret P. J. Monrad med adskillige skønne Gaver, foruden flere, som det ville blive for vidtløftigt at anføre.

Paa Naturaliekabinettet hænger tvende Original-Portraiter af Skolens Stiftere, og desuden adskillige Skoleherrer, som til Stiftelsen ere skienkede m) – en Portraitsamling, der allerede nu har Interesse, men som i fremtiden vil have det mere, naar den, som man maa haabe, af de følgende Skoleherrer fortsættes. Af sin nærværende Bestyrer, der stedse, i Smaat som i Stort, viser den sin Omhu, har den allerede Haab om for hans Deel i Tiden at see dette Ønske opfyldt. Til disse Skoleherrerne Portraiter ønsker Stiftelsen at kunne i Fremtiden føie andre Mænds Billeder, som den føler sig Erkiendtlighed skyldig. Begyndelsen dermed er ogsaa giort, idet Hr. Kammerherre Hoppe har, efter Anmodning, velvilligen skienket sit, der hænger ved den Samling, Skolen har ham at takke for. Af vor nu regierende Konge, som ved flere Leiligheder har viist sit hulde Sindelag mod Stiftelsen, har Hans Excellence Skoleherren ogsaa i Directørens Værelser ladet, (442) imellem to Original-Malerier af Stifterne, ophænge et Portrait til taknemmelig Erindring n)

En liden Myntsamling har Skolen nylig begyndt at anlægge. Hans Excellence Minister Baron Schubart, hvis Yndest og Godhed Stiftelsen ved flere Leiligheder har havt Prøver paa, var den første, som skienkede den en Samling af 300 græske og romerske Mynter, som hans Høiærværdighed Siellands nuværende Biskop, i Anledning af sin Tilstedeværelse ved Herl. Trolles Jubelfest, af sit righoldige Kabinet forøgede ved omtrent tohundrede Nummere. Og ved flere Gaver fra forskiellige Hænder – af hvilke fornemmelig bør nævnes 324 danske Medallier. Aftrykte i Tin, skienkede af Waisenhuusinspecteuren Justitsraad H. H. Frøst – bestaaer hele Samlingen nu af omtrent 800 græske, romerske og andre Oldtidens virkelige Mynter, foruden 300 Svovlafstøbninger af nogle af de allersieldneste; henved 400 danske Medallier, meest i Tin, og omtrent 200 gamle danske foruden adskillige (443)

- a) At de her nævnte Malerier af Stifterne ere Originaler, sluttet deraf, at de, ifølge gamle Inventarieregnskabers Vidnesbyrd, stedse har været her paa Stedet, under Forvalterens Ansvar. Paa dem er Herl. Trolle malet i Harnisk med blottet Hoved, da han derimod paa det Naturaliekabinettet hængende er malet i et Slags Pels og med Hovedet bedækket. Denne Forskiellighed viser tydelig, at der maa være to Originaler, malede til forskiellig Tider. De her omtalte, som formeldt deres forfaldne Tilstand bleve i lang Tid af Mange anseete for ubetydelige, ere nu ved en duelig Konstners Haand fortræffelig istandsatte. Det i Harnisk har meest Lighed med Afbildningen paa Sarcophagen i Kirken. fremmede Mynter o). Samlingen forvares i et dertil indrettet Skab, under Bibliothekarens Tilsyn og Ansvar, af hvem de og ere ordnede, og et fuldstændigt Catalog forfattet. I Forbindelse hermed bør nævnes en skøn Gipsafstøbning af Gemmer, noget over totusinde Nummere, Skolen foræret af Chefen for Husarregimentet Hr. General-Major Kammerherre von Frieboe. Ogsaa denne Samling, som paa en passende Maade giemmes paa Bibliotheket, haves en af Bibliothekaren forfattet udførlig Catalog.

Af de Midler, som paa Herlufsholm anvendes til at befordre Flid og Sædelighed blandt Ungdommen, ville vi først omtale de aarlige Examina. Eengang om Aaret holdes Examen over hele Solen, og samtlige Disciple maae da aflægge Prøve i Alt, hvad de i det sidst forløbne Aar have lært. Sædvanlig medtager denne en Tid af henved tre Uger, og endes altid den sidste Dag i Julii. Før dens Begyndelse udarbejdes en Plan for Indretningen deraf, som

bestemmer, hvori der i hver Time skal examineres, og hvorledes Examensgienstandene saaledes skulle fordeles, at hver Classe af Disciplene, saavidt muligt, daglig i et eller andet Fag kan blive examineret, og de derved alle hele Examenstiden igiennem holdes beskieftigede p). Hver Lærer examinierer i sine Fag; (444)

- b) Blandt Giverne ogsaa her nævnes Conferentsraad Monrad og Skolens Directør, desuden Commissionen for Oldsagers Opbevaring samt afdøde Myntdirectør Etatsraad Warberg m. fl.
- c) Som Grundlag for Examensplanen er det eengang for alle vedtaget, hvor lang Tid paa hver Gienstand (444) skal anvendes; saaledes F.eks. examineres hver Discipel mundtlig i Latin 20 Minuter, i Græsk, Hebraisk og Mathematik 5, i Historien 10, i Geographien 8 Minuter o. s. v.; men fordi Antallet af Disciple i hver Classe ikke er det samme eet Aar, som et andet behøves hvert Aar en ny Examensplan.

men foruden den Examinerede skal ogsaa i det mindste tvende af de andre Lærere være tilstede, hvilke i Forening med denne bestemme Charactererne. De skriftlige Examensarbejder circulere til Bedømmelse mellem samtlige Lærere. Efter Udfaldet af Examen bestemmes saavel den indbyrdes Omflytning af en Classes Disciple, som Opflytningen fra een Classe i en anden; og den Interesse, Examen derved vinder for Disciplene, har saa afgjørende en Indflydelse paa deres Flid, at Erfaring lærer, der ikke nogen Tid af Aaret arbeides med saadan Iver, som under Examen, og det Par Maaneder som gaae nærmest iforveien. Strax før Examen udfærdiges af Rector og øvrige videnskabelige Lærere, af hver for sig, en særskilt Betænkning angaaende hver Discipels naturlige Anlæg til Studeringer, samt hans Flid og moralske Forhold i det forløbne Skoleaar; og af disse Bedømmelser, hvori Lærerne uden Tilbageholdenhed ytre deres Tanker (og som tilligemed Examenscharactererne indføres i en Protokol), meddeles ved Examens Slutning hver Discipel en af Lærerne undetegnet Afskrift paa hans Characterseddel, hvorpaa tillige til Forældrenes Underretning anmærkes, om han er bleven opflyttet eller nedflyttes, og hvad Plads i Skolen han efter tilendebragt Examen har erholdt. Men er nogens Characterseddel eller Bedømmelser af den beskaffenhed, at der kunde (445) befrygtes, han vilde holde dem skjulte for Forældrene, da blive de ham ei selv overleverede, men af Rector undr Forsegling tilsendte hans Forældre eller Værge. Charactersedlerne overleveres dem af Rector, i en høitidelig Forsamling af Skolens Personale, med saadan Tiltale til hver især, som Udfaldet af hans Examen i Forening med Lærernes Bedømmelser giver Anledning til. Ved denne Forsamling proclameres tillige Forflyttelsen, og Bøger uddeles som Præmier til dem, der ved Examen have udmærket sig.

Saavel om Examens Udfald som Bedømmelserne meddeles Skoleherren Underretning q); og denne er ikke uden Frugter: flere Gange have vi saaledes ved Hans Excellence den nuværende Directørs Nærværelse paa Herlufsholm seer ham offentlig fremkalde sig, for ved dit opmuntrede Bifald at anspore dem til vedholdende Flid, ligesom og dem, der enten ved Efterladenhed eller mindre god Opførsel have paadraget sig deres Læreres Utilfredshed, til Advarsel for Fremtiden.

Foruden den omtalte almindelige holdes og en Dimissions-Examen med de Candidater, som afgaae til Universitetet. Til denne, som holdes sidst i September, strax før deres Afreise fra Skolen, indbydes Candidaternes Fædre og andre Videnskabselskere. Efter Examen (446)

- a) Bedømmelserne over de i det sidste Aar ankomne Disciple tilsendes Skoleherren udførlig; men af de øvrige Bedømmelser, saavel som af Examenscharacterne, sedes blot Resultatet. For

den lettere Oversigts Skyld angivet ved korte Characterer for Evner, Flid, Fremgang og Sædelighed.

Overleveres dem deres akademiske Testimonier af Rector ved en Tale; og ved et høitideligt Maaltid i Forening med de Indbudne tager derpaa Skolen Afsked med disse sine Fostersønner.

For at virke paa Disciplenes Flid bruges nogle Lærere daglige Characterbøger; og Erfaring lærer, at dette fornemmelig blandt de Yngre er et stærkt virkende Middel til at anspore Kappelysten, ligesom og, at det hos de ærekiære blandt de Ældre ei ansees med Ligegyldighed. Men da de eo ere anordnede, beroer det paa enhver Lærer selv at bruge den eller ikke.

Et af de vigtigste Midler til at forebygge Uordner blandt en stor Samling af unge Mennesker er et stadigt Tilsyn; et saadant (udenfor Underviisningstimerne og Lovsangen) paaligger vel, efter Skolens nærværende Indretning, nærmest Inspectøren; imidlertid ere Lærerne efter dennes nyeste Instrux (Pag. 418) nu ikke udelukkede derfra; og for dem, der selv ønske at være mere for Ungdommen end blot Lærere, gives der altid Leilighed til at virke til de Unges moralske Dannelse; ja allerede Lærernes Nærværelse og Ophold iblandt Disciplene kan ei andet end bidrage til at forebygge mangen Uorden. Flere Gange daglig undenfor Skoletimerne ere Disciplene samlede under Lærernes eller Inspectørens Tilsyn – i Lovsang Morgen og Aften, ved Spisebordet Middag og Aften; og hvis Lovsangen ei betragtes som andet end et middel til, for Ordens Skyld at see Ungdommen samlet, allerede da kunde dens Nytte ei lettelig miskjendes; men er det afgjort, hvad vel Ingen negter, at religiøse Følelser bidrage til at forædle Characteren, da maa Lovsangen, saaledes som den nu holdes, vel (447) ogsaa ansees for noget mere et blot Middel til Orden. Mange bivaane vistnok denne Handling med Ungdommens letsindige Ubetænksomhed (at troe andet, vilde røbe Ukyndighed om Ungdommens Tænkemaade); men at den i det mindste for Nogle er til Opbyggelse, derom tør Forf. heller ikke tvivle. Lovsangen holdes under Forsæde af en af Lærerne (hvilke ugeviis dertil stiftes); hver Morgen synges en Psalme; og om Søndagen forelæses desuden af Læreren Dagens Evangelium eller Epistel. Hver Aften (Søndag Aften undtagen, da ingen Lovsang holdes) synges en Psalme; og forlæses en Aftenbøn. Bønnen (hvilken Læreren, snart skifteviis af øverste Classes Disciple; og hele Handlingen forrettes med den Andagt, som Religionens Værdighed fordrer. Istedendfor Aftenbøn læses i Slutningen af Fasten Christi Lidelseshistorie.

Ved Middagsbordet spise sædvanlig Lærerne, saavelsom Inspectøren, i Forening med Disciplene; ved Aftenbordet tildeels ogsaa r); dog paaligger nu Lærerne ingen Forpligtelse i denne Henseende. Rector spiser ordentligviis ikke ved Skolens Bord, da han har sin egen Huusholdning, dog af og til, naar ham selv synes. Oldfruen derimod spiser nu aldeles ikke ved Skolens Bord.

Tilsynet med Disciplenes Klæder er paalagt Inspectøren, med deres Linned Oldfruen. Gangklæderne giemme de selv i deres Klædeskabe, men Lintøiet har Oldfruen (448)

- b) Disciplene spise alle ved eet Bord, hvor Lærerne og Inspectøren har deres Pladser fordeelte omkring imellem dem.

I Forvaring under sit Ansvar, og udleverer deraf, hver Lørdag strax efter middag, til Enhver det fornødne for den følgende Uge, to Sæt af hvert Slags, saa at der kan skiftes Linned to gange ugentlig. Ved denne Udlevering, hvorover der holdes Bog, er Inspectøren nærværende.

Men om endog Tilsynet med Ungdommen i alle Maader var, som man kunde ønske det, saa kunde dog Uordener, som snart letsindig Ubetænksomhed, snart virkelig umoralsk Tænkemaade frembringe, ei altid forebygges; og blandt de Unge gives der stedse nogle, hvis Flid ei kan undvære Spore udenfra, fordi den indvortes ofte er for sløv. Kiærlige Advarsler kunne ofte være tilstrækkelige til at forebygge Gientagelsen af en Feil; men naar Advarsler og Formaninger Intet udrette; naar samme Feil (F.eks. Uordentlighed, Forsømmelighed) ved idelig Gientagelse er paa Vei til at blive til Vane, da er Skaansel utidig; da gielder Sallomos Ord: ”hvo som sparer sit Riis, hader sin Søn.” Ved en stor Forsamling af unge Mennesker af forskiellig Opdragelse kunne derfor positive Straffe ikke undværes. Straffe anvendes ogsaa i vor Skole: for Forseelser, som vedkomme Underviisningen, er det overladt til vedkommende Lærers Skønsomhed, at anvende hvad Straf han selv finder passende og nødvendig. Foruden den naturlige Straf, at læse den forsømte Lectie om, eller foretage til en ny Bearbejdning i Fritimerne det skriftlige Arbeide, at den Forsømmelige i nogen Tid maa i Forberedelses-timerne læse sine Lectier paa Lærerens Kammer og under hans Tilsyn, samt legemlig Tugtelse, som af vedkommende Lærer selv (449) tildeles. For andre Forseelser bestemmer Rector Straffen efter Forseelsens Beskaffenhed, og i vigtige Tilfælde efter Overlæg med de andre Lærere. Naar legemlig Straf udfordres, skeer den efter det Holsteinske Reglements Forskrift (Pag. 227. Art.9), dog ikke med Riis s). Ellers bruges: offentlig Tiltale i den forsamlede Skoles Overværelse, Nedflyttelse for nogen Tid i Classen og ved Spisebordet, Indskrænkelse af den sædvanlige Frihed, eller andre efter Omstændighederne, F.eks. at den, som af Skiødesløshed eller Modvillighed ødelægger, maa af sine Lompepenge erstatte Skaden.

Er en Discipels Forsømmelighed saa stor, eller hans Anlæg til Studeringer saa maadelige, at man Intet troer at kunne udrette med ham, da skeer derom, efter tilendebragt Examen, Indberetning til Skoleherren; og at saadan Indberetning er skeet, anmærkes paa Characterseddelen til Forældrenes Underretning. Hvis man da i det følgende Aar ingen Forbedringer finder, maa han (dog ei uden efter Directørens Resolution) forlade Skolen. Samme Fremgangsmaade bruges mod Usædelighed; men skulde denne befindes af saadan Natur, at den Skyldiges længere Ophold maatte befrygtes farligt for hans Meddisciples Moralitet, da sørger man for, at en Saadan strax kan forlade Skolen. Tungt er det for de Forældre, i hvis Lod det falder at see deres Børn paa denne (450)

- s) For meget grove Forseelser brugtes forhen den saakaldte Skoleret, Tugtelse med Riis af Dugsvenden i hele Skolens Tilstedeværelse. Denne Straf er, saavidt vides, ikkun tvende Gange anvendt siden Skolens Reform 1755, og det sidste Gang for henved tredive Aar siden maade bortviste, og ikke mindre tungt for Lærere at maatte gribe til saa haardt et Middel; men hellere vælger endog den ømmeste Læge at afsætte et beskadiget Lem, end at see det hele Legeme angrebet af Koldbranden; hellere vælge den kloge Regent at bortvise det pestbefængte Skib fra sine Kyster, om endog dets ulykkelige Besætning ved denne Forsigthsregel skulde lide, end at udsætte sit hele Land for at befænges af Smitten. Et stort Ansvar hviler paa dem, til hvis Omhu en heel Samling Ynglinges moralske, lige saa meget som intellectuelle Dannelse er betroet.

Om Disciplenes daglige Beskæftigelse, som den var efter Underviisningsplanen af 1799, er forhen (Pag. 298) meddeelt Underretning; og naar det undtages, at den daglige Underviisningstid nu er een Time længere end dengang, er her ingen væsentlig Forandring i

denne Henseende foregaaet. For saavidt imidlertid enkelte Forandringer kunne have fundet Sted, bemærkes disse i det følgende.

Om Morgen (om Sommeren) henimod Kl. 5 $\frac{3}{4}$ vækkes Disciplene ved en Klokke, som af en Opvarter ombæres paa hvert Sovekammer; og naar Klokken slaaer 6, ringes der til Lovsang, hvor alle strax maae møde, vaskede, kæmmede og ordentlig paaklædte t). Vil nogen staae tidligere op (hvilket om Sommeren er almindeligt), kan han lade Vægteren kalde paa sig, dog ei før Kl. 4, (451)

- t) Til Vaskningen er der paa et Par aabne Pladser i Gangen udenfor Disciplenes Kamre hensat fire dertil indrettede Borde, hvert med et Antal Vaskeskaaler og en Vandmaskine, kom, inden de staae op, fyldes med reent Vand.
- og om Vinteren lægge i Kakkelovnen. Saasnart Sangen er sluttet, fremsættes Frokosten, som Enhver kan, efter Behag, nyde paa Stedet eller tage med på sit Kammer. De ordentlige Underviisningstimer ere Kl. 8 – 11 og 3 – 6 u); Spisetimerne: om Middagen Kl. 12 I, om Aftenen Kl. 7 – 7 $\frac{1}{2}$; Aftenlovsangen Kl. 9. Til alle disse bestemte Tider gives Signal med Klokken. Formiddagstimen mellem 11 og 12, og Aftentimen fra 6 til 7, samt et Qvarteers Tid efter Middagsbordet ere de egentlige Forfriskelsestimer; ligeledes Sommeraftenerne efter Lovsang; de øvrige Fritimer (om Morgen Kl. 6 $\frac{1}{2}$ - 8, om Eftermiddagen Kl. 1 $\frac{1}{4}$ - 3 og 7 $\frac{1}{2}$ - 9. samt Søndag Morgen før Kirketid) ere bestemte til Overlæsning; enhver skal da være paa sit Kammer, hvormed Inspektøren saavel som Lærerne have Tilsyn. Dog indskrænkes de i denne Henseende ei mere, end fornødent gøres; dersom saaledes nogen, hvis Flittighed man troer at kunne stole paa, har Lyst til at læse i Haugen, Skoven eller Marken, formenes dette ham ikke; ligesom og stedse nogle have Tilladelse til i Forberedelsestimerne at læse paa Skolen og andre ledigstaaende Værelser, for at de eo, ved at være for mange samlede, skulle forstyrre hinanden. At i øvrigt nogle af Forberedelsestimerne anvendes til Underviisning i Musik og Gymnastik, er forhen omtalt i Afsnittet om Underviisningen.

Om Søndagen gaae Disciplene i Kirke, under Ledsagelse af den Lærer som staaer for Ugen, skifteviis (452)

- u) Om Vinteren – omtrent fra 1 November til 1 Marts – er Formiddagsunderviisningen fra 9 til 12, og Morgenlovsangen Kl. 7; forreste Alt som om Sommeren.
- saaledes, at de tvende øverste Classer gaae den ene Søndag, de tvende nederste Classer den anden: men Confirmationssøndagen, Store Bededag og Høitidsdagene møde de der samtlige. De daglige Forfriskelsestimer, i beregnede det meste af Løverdags Eftermiddag, Søndagen og andre Helligdage, anvendes forskielligt efter Aarstiderne og Enhvers forskiellige Smag: Badning om Sommeren og Skøiteløben om Vinteren høre i Almindelighed til vor Ungdoms kiæreste Fornøielser. Til Skøiteløben have de mange Parker og Moser i og omkring Gaarden forhen afgivet den ypperligste Leilighed; men da disse næsten samtlige ere blevne udtørrede, og Skøiteløben paa Aaen er paa det strengeste forbuden v), saa er nu denne Fornøielse mere indskrænket end forhen; imidlertid tages Leiligheden som den falder, og man finder altid paa Engene, foruden paa Parken i Gaarden, Leilighed at til fredstille sin Tilbøielighed uden Fare. Blandt de daglige Foraarsfornøielser indtager udentvivl Boldspillet den første Plads; men naar dette i nogen Tid har været herskende, forsvinder det ganske, idet andre Børnelege, ifølge Ungdommens Lyst til Forandring, indtage dets Plads, og Sommeren igiennem periodeviis afvexle med hinanden. Til Foraarets Beskieftigelser hører ogsaa Haugedyrkningen x) og Lysthuses (453)

- v) Disciplen Her. Stampe (Broder til nuværende Kammerherre Baron Stampe til Nysøe), som druknede ved Skøiteløben paa Aaen i Aaret 1766, maa for stedse afgive et advarende Eksempel for den Herlufsholmske Ungdom.
- w)
- x) Da Disciplene under Ghrd. Brandts Bestyrelse erholdt deres egen Hauge. Blev denne efter deres daværende (453) Antal inddeelt i 30 omtrent lige store Lodder. Dette Antal af Smaahauger er siden ikke forandret; men da der altid gives Nogle, som deels af Mangel paa Lyst, deels af Mangel paa Tid (hvilket isærdeleshed er Tilfældet med de ældre) ei bekymre sig om at faae Deel i Haugen, saa kan for det meste enhver, som ønsker det, erholde sin Log til Dyrkning.
- Anlæg i Skoven (som dog ei maa foretages uden Rectors Tilladelse). Spadseren til de nærmeste Bønderbyer, for der at erholde tyk Melk eller Faaremelk, har altid hørt til den Herlufsholmske Ungdoms Sommerfornøielser, og det er isærdeleshed Løverdag og Søndag Eftermiddag, naar Veiret indbyder dertil, saadanne Lystvandringer foretages; dog maae de ligesaa lidet gaae til Bønderbyerne som til Nestved uden Tilladelse. At plukke Jordbær, Hindbær og Nødder i Skoven, at opsøge Insecter for deraf af anlægge smaa Samlinger, henhøre ogsaa her til Sommerens Fornøielser. Den Morskab, der gymnastiske Apparat, fornemmelige Klattremaskinen og Gyngen, forskafter, i særdeleshed om Sommeraftenerne, maa heller ikke her forbigaaes. Sommeren tilbyder saaledes vor Ungdom et ikke ringe Antal uskyldige Fornøielser til Afvexling med Arbeidet. Men naar det sludfulde Efteraar og den barske Vinter med sine mørke Aftener nøder den Unge saavelsom den Gamle at søge Stuen, da er det vanskeligere for den Yngre at beskæftiget sig selv, da maa Opdrageren træde til. Altid kan Drengen ikke studere, og beskæftiget vil han være; hvis man nu ikke henleder hans Virkelyst til det, som er nyttigt, eller i det mindste uskyldigt, staaer man altid Fare for, at den gaaer over til det, som ondt er. Dette (454) gjelder des mere, jo yngre Drengen er; den ældre Yngling vil bedre vide at sørge for sig selv. Morskabslæsning i passende Bøger (Levnetsbeskrivelser, Reisebeskrivelser, Vittighedsværker o. dsl.), som deels fra Skolens Bibliothek deels fra en og anden af Lærerne erholder, er en temmelig almindelig Vintertidsfordriv. Musikalske Øvelser afgive for mange af Disciplene en behagelig om Vinteren, da der af og til holdes smaa Concerter, hvori de Disciple tage Deel, hvis Fremgang nogenledes tillader det; og Skolens Rector som Musik-Elsker og Kiender bestræber sig stedse for at opmuntre Ungdommen til at faae Smag for den ædle Tonekunst, ligesom og Skolen taknemmelig bør erindre forrige Adjunct Friis for den Iver, hvormed han i sin Tid stræbte at virke til samme Øiemed. For deres Skyld, som have Lyst til Haandarbeide, har Forf. anskaffet tvende Dreierlad, hvorpaa Disciplene efter Behag kunne øve sig i et af hans Værelser, og som i Fritimerne om Vinteren have til sine Tider været flitiigen afbenyttede. Ogsaa med Paparbeide, Naturaliers Tilberedning og andre Haandarbeider hielper Forf. dem tilrette, som Løverdag-Eftermiddag eller andre Fridage have Lyst til deri at øve sig. I Tegning øve sig ogsaa Adskillige udenfor Underviisningstimerne, og Enkelte med Held. At Kortspil Løverdag Aften, skøndt under visse Indskrænkninger, er tilladt, er forhen omtalt y). Dog er denne Tidsfordriv ei almindelig; alleslags Børnelege ere for de Yngre en mere (455)
- y) Der maa spilles uden Inspectørens Vidende og Samtykke, men ikke andre end enten blot Børnespil eller saadanne som i dannede Selskaber ere i Brug, og ei om Penge.

Tiltrækkende Fornøielse; men da netop disse ofte ei godt kunne komme i Gang dermed uden en Formand, som vil hielpe dem tilrette, saa er det ei ualmindeligt, at de med Legen tilbringer Løverdags-Aften hos een af Lærerne. At man for resten ei behøver at sørge for Drengens Tidsfordriv, naar Veiret tillader ham at tumle sig i det frie, behøver neppe at erindres; da tilbyder Snee og Iis ham ligesaa godt sine Fornøielser om Vinteren, som Mark og Skov om Sommeren. De Disciple, der have Forældre eller andre Paarørende i Nestved eller Omegnen have havt Tilladelse til om Helligdagene at benytte disse, naar man veed, det skeer efter Vedkommendes Ønske.

Foruden den saaledes beskrevne Tidsfordriv til Opmuntring for Disciplene i deres Fritimer have de ogsaa visse aarlige Fornøielser. At celebrere Kongens Fødselsdag med Bal og Comedie, er en temmelig gammel Skik paa Herlufsholm; allerede fra Aarene syttenhundrede og nogle og tredsindstyve skriver Comedien her sin Herkomst, og Ballet er enten fra samme Tid, eller dog ikke meget senere kommet i Brug; om Formiddagen holdt man taler i Kirken, hvortil enkelte Personer vare indbudne, og til Middag bevertede Stiftelsen Forsamlingen; om Aftenen vare Disciplene Verter; Gaardens og mange af Egnens Beboere vare indbudne; i Skolens Auditorium morede man først sine Giester med Comedie a) og (456)

- a) Holbergs Comedier ere altid, ikke blot for deres muntre Lune, men tillige fordi de ere frie for den for Børn upassende Følsomhed, som man træffer i saa mange andre (456) Stykker, blevne anseete som de mest passende for det Herlufsholmske Theater, og man har saaledes her spiller hans Jean de France, Geert Westphaler, Julestuen, 11 Junii, Jacob von Thyboe, Diderich Menschengræk, Erasmus Montanus, den Stundesløse, foruden andre.

[Læs Ludvig Holbergs Komedier og andre skrifter her](#)

Og aldrig saasnart var Teppet nedgaaet, før Theatret i en Hast var bragt tilside, og hele Værelset forandret til Dandsesal. For et Sammenskud af hver Disciple bevertedes Selskabet med Smørrebrød og Punsch, Kaffe og Thee, og man dandsede i Fryd og Glæde indtil den lyse Morgen. Dette var den fornemste Festdag paa Herlufsholm, en sand Glædesdag for Disciplene; et Par Maaneder før og efter taledes om intet Andet end Comedien og Ballet, hvorledes det skulde være, og hvorledes det havde været; og maaskee er det endnu Tilbageerindringer fra Skoleaarene, der frembragte den Omstændelighed, hvormed Forfatteren omtalte denne Fest. At Tilberedelserne til samme røvede noget af Arbeidstiden i Januar-Maaned, kan ikke negtes; og deels for at see noget af denne Tid besparet, deels for at opvække hos Andre den samme Taknemmelighedsfølelse mod Skolens Stiftere, hvoraf han selv var giennemtrængt, foreslog Forf., strax efter sin Ansættelse som Lærer ved Skolen, at forflytte ra Kongens Fødselsdag (dengang den 29 Januar) til en Dag, man hidindtil ikke havde tænkt paa- Herloff Trolles Fødselsdag, d. 14 Januar. Festen fulgte saaledes strax efter Juleferien, og o Ferien var der Leilighed til, uden Tidsspilde at gjøre de fornødne Tilberedelser. Fra den Tid af blev det altsaa Brug at helligholde Stifterens Fødselsdag; men den gamle Høitidelighed (457) med Bal og Comedie faldt bort efter Aaret 1804; thi da Auditoriet ved sal. Ghrd Brandts Henflyttelse til Herlufsholm var for nogen Tid bleven afdeelt til Underviisningsværelser, savnede man den til saadan Høitidelighed fornødne Plads, hvortil kom, at den da nylig ansatte Rector, der af Erfaring kiendte Ballernes saavel onde som gode Side, ei ønskede dem vedligeholdte. Siden er Trolles Fødselsdag bleven høitideligholdt paa forskiellige Maader: nogle Gange er der, efter Hans Excellence Directørens Bestemmelse, for Skolens Regning foranstaltede Val til Ungdommens

Fornøielse: oftere have Disciplene, for et eget lidet Sammensrud ag hver især, fornøiet sig indbyrdes i Selskab med deres Lærere og nogle faa andre Indbudne, og enkelte Gange har en Comedie forhøiet Festen; men stedse er den fiortende Januar paa Herlufsholm Løsenet til almindelig Glæde. Hvorledes denne Fag feiredes som Jubelfest i Aaret 1816, da Skolen af Taknemmelighed – paa en for Stifteren og for Stifterens Bestyrer, som anordnede, lige Festen, lige værdig Maade – helligholdt sin Stifters trehundredeaarige Fødselsdag, behøver der ikke at omtales, da derom haves en offentlig bekiendtgiort udførlig Beretning b); men dette kan maaskee her fortjene at erindres, at ligesaa lidet Stiftelsens som Stifterens Jubelfest nogesinde er bleven høitideligholdt før den 23 Mai 1816 c). (458)

- b) Forhandlinger ved Jubelfesten paa Herlufsholm d. 23 Mai 1816 ec., foranstaltet af Skoleherren Statsminister Ridder af Elephanten Fred. Jul. Kaas, udgivne af Professorerne A. W. Brorson og C. F. Hornemann. Kbh. 1817.”
- c) Skolens Stiftelsesdag er d. 23 Mai 1565, og Stiftelsens Jubelfest altsaa d. 23 Mai i hvert Aarhundredes 65de Aar, F.eks. 1865.

Som Disciplene helligholde Stiftelsens Faders, saa Helligholder Stiftelsen aarlig Landsfaderens Fødselsdag; og utaknemmelige maatte dens Foresatte være, om de ei med dyb Følelse erkjendte den sande Faderkiærlighed, hvorpaa Landets ædle Monark saa ofte har givet den de umiskiendeligste Prøver. Til et høitideligt Middagsmaaltid ved Skolens Bord indbydes af Rector hver 28 Januar deels Herlufsholms egen Indvaanere, deels de Embedsmænd og andre af Egnens nærmeste Beboere, som med Stiftelsen staae i nogenslags Forbindelse.

At holde Skovtur Sanct-Dag, er ogsaa en temmelig gammel Skik blandt Disciplene; thi skjøndt man paa Herlufsholm daglig seer sig omringet af Skov, finder man dog ikke Behag i det eensformige; Forandring ønske vi alle. Om Eftermiddagen kører eller rider man – Disciple og Lærere – til en af Skolens noget fraliggende Skove, Kalbyriis, fornøier sig der i Naturens Skiød med Munterhed of Spøg, med Gyngen ’, Riden, og hvad anden Tidsfordriv Ungdommen kan finde paa, indtil et tarveligt Aftensmaaltid i det Grønne ender Festen. Dog har Indretningen af denne Skovfart ei altid været som nu: fra omtrent 1792 af blev det Brug at indbyde Fremmede til Deeltagelse i Fornøielsen, der da stedse endtes med Bal i Skolens Auditorium; men til samme Tid, som de forhen omtalte Baller, ophørte ogsaa dette og af samme Grund; og man har siden ei troet at burde indført det igien.

Endnu een aarlig Fornøielse har Disciplene: en Fugleskydning, hvortil vælges en Løverdags strax efter Augustferien; og ved denne saavelsom ved deres øvrige Fornøielser sørges der for, at Omkostningerne ei for Nogen (459) skulle blive byrdefulde: for et Bidrag af 2 Mark kan enhver af dem være Deltager, og mere end een Rbdlr, maa ingen anvende. For de sammensrudte Penge anskaffes Gevindser – Knive, Skrivertøier o. dsl. Sit Skydegevør skiærer enhver i Skoven (Flitsbuer). Visse for Skydningen antagen Love, og visse fastsatte Ceremonier, bidrage til at befordre Fornøielsen; og sædvanlig deeltage alle i denne Morskab med megen Interesse; ogsaa Lærerne pleie deri at tage Deel.

Ferien paa Herlufsholm ere omtrent de samme som i Landets øvrige lærde Skoler, med Undtagelse af Sommerferien, som her maa have en saadan Udstrækning, at ogsaa Disciplene fra Landets fiernere Provindser da kunne besøge deres Forældre.

Hovedferien begynder den første August, og varer tre Uger eller et Par Dage derover. I denne Tid forlade samtlige Disciple Stiftelsen, de undtagne, som til næstfølgende October skulle til Universitetet dimitteres; disse forblive ved Skolen for at repetere, og det enten

aldeles paa egen Haand, eller under Veiledning af de Lærere, som i Ferien ei ere bortreiste. Naar nogen Discipel har sine Forældre saa langt borte, at han i denne Ferie ei kan besøge dem, sørges der for, at han enten hos nogen af sine Paarørende eller hos Andre kan tilbringe Tiden.

Juleferien begynder gierne et Par Dage før Juleaften, og varer til Helligtrekongersdag (den 6 Januar). Paaskeferien varer otte, Pintseferien fem Dage. I disse Ferier kunne de Disciple, hvis Forældre ei boe altfor langt borte, faae Tilladelse at reise hiem, dog ikke uden de forud have Forældrenes skriftlige Samtykke dertil. (460)

Lovsang holdes ikke i disse Ferier, fordi de fleste Disciple sædvanlig ere bortreiste; Tilsynet med de tilbageblevne er derfor overladt alene Inspektøren. Ved alle Ferierne paasees det nøie, at de bortreiste ere tilbage igjen til bestemt Tid.

Enkelte Dages Ferier ere: Herloff Trolles Fødselsdag (14 Januar), Kongens Fødselsdag (28 Jan.), Fastelavns-Mandag, Sanct-Hans Dag, og Markedsdagene i Nestved (i September og November, een Dag hvergang). I disse Smaaferier holdes Lovsang, ligesom ellers.

Hvorledes Skolens Bespiisning tilforn har været bestemt, er forhen anført (Pag 247). Nogle af de Forandringer, som deri Tid efter anden ere foretagne, ere allerede omtalte; af de senere indførte ere følgende de væsentligste: Afskaffelsen af en tredje Ret om Middagen, samt af den Høitidsmad, som forhen skulde gives paa Hellig-Aftenerne, og af det bestemte Vildt, som forhen leveredes til Bordet. Efter disse og nogle andre mindre Forandringer er Skolens daglige Bespiisning nu følgende:

Frokost: Til hver Disciple et stykke mart Smørrebrød paa 12 á 16 Lods Vægt, Brødene maa være saa store, at et Stykke af den befalde Vægt ei være for tyndt paasmurt. Dertil en Pægel varm uskummet Melk. Til Lærerne ligeledes, men Smørrebrødet overskaaret, med Ost og Kiød paa. Kogt Vand kunne Lærerne faae hos Oldfruen, saavel Morgen som Eftermiddag. (461)

Til Mellemmad faaer hver Discipel, om Formiddagen Kl. 10 og om Eftermiddagen Kl. 5, et halvt Stykke Smørrebrød (saakaldet Timad og Femmad) belagt med Ost, Kiød eller dsl, der, ligesom Frokosten uddeles i Lovsangssalen.

Søndag Middag: 1) Kiødsuppe med Kiødboller eller Brødboller eller ristede Tvebakker; Suppen maa være vel forsynet med Grøn efter Aarets Tid. 2) Oxe, Kalve, Lamme eller Svine-Steg, beregnet omtrent $\frac{3}{4}$ Pund til hver Person. 3) Tynde Pandekager med Sukker paa, to til hver.

Aften: Risenvelling, kogt i sød Melk.

Mandag Middag: 1) Risengrød og Byggrynsgrød skifteviis, kogt i sød Melk, med Smør og Øl til. Til forandring kan gives Havre- eller Byg-Suppe, vel tillavet med Surt og Sødt, med tilstrækkelig bagt Hvedebrød i. 2) Frikassee, Bankekiød, Ragu eller Suursteg; Frikasseen og Raguen maa være vel forsynet med Sillerie, Petersillie og andet Grønt; til Bankekiød og Suursteg skal gives opstuede Kartofler eller passende Grønt.

Aften: Vandgrød med Smør og kogt Melk, en Pægel til hver.

Tirsdag Middag: 1) om Vinteren: Søbekaal, grøn eller hvid eller blandet. Om Sommeren: Oplagt eller opsat Melk. Koldskaal, Kiernemelkssuppe, eller kogt Melk med Boller i o. s. v. 2) Røget eller grønsaltet Flesk med Kartofler, Roer, Snittebønner, grønne Ærter o. dsl. Efter Aarstiden; eller fersk eller tørret Fisk med passende Saus.

Aften: Sød Byggryns- eller Boghvede-Velling. (462 & 463 mangler i manus) (464)

x x x dem er tienlig, og Spisemesteren skal i denne Heenseende rette sig efter Lægens Anordninger.

Til de her opregnede Forskrifter for Kosten troer Forf. Det ikke overflødigt at føie den Bemærkning: at de i alle i deres væsentligen Punkter overholdes, saa at Skolen Kost nu er, hvad den udentvivel bør være, saadan som man kan fordre og vente den i et godt borgerligt Huus; og at nærværende Spisemester, Hr. Johan Demandt, stedse bestræber sig for, ligesom hans tvende Formænd e), at Skolens Personale kan finde sig tilfreds.

Af Disciplene er der, andre frie. Antallet af disse (Gratisterne) er, siden 1799, tredive.

Betalingspladserne ere af nuværende Skoleherre oprettede, og først bestemte til tolv; men da der idelig var et langt større Antal, som ønskede Plads i Skolen, end dens Indretning tillod at modtage f), saa bevilgede Directøren af og til, at en eller anden Disciple maatte antages som betalende, naar Vedkommende kunde hos nogen af Lærerne eller hos Inspectøren forskaaffe ham Opholdssted; og for i denne Henseende at have en vis Grændse, der ei maa overskrides, er senere antaget en fast Regel, som (465)

- e) Hr. Chr. U. Top, som døde her 1814, og Hr. P. Hansen, som 1819 forlod Tienesten for at vælge en anden Levevei.
- f)
- e) Hr. Chr. U. Top, som døde her 1814, og Hr. P. Hansen, som 1819 forlod Tienesten for at vælge en anden Levevei.
- f) Der er nemlig sex Dagligstuer for Disciplene med ligesaa mange Sovekamre, og i hver af de første indrettet Klædeskabe m. m. til syv Personer; følgelig i alt til 42. Uden Uleilighed kunde der dog paa et Par af Kamrene være Plads til otte, og Antallet derved lidet forøges. (465) bestemmer det Antal Disciple, enhver Lærer paa denne Maade maa have hos sig g). Af saadanne overtallige Betalende er her for nærværende Tid (1821) elleve, og Disciplenes Antal i det Hele otte og halvtredsindstyve. De extraordinaire Disciple, som ere i Rectors Huus, nyde der Kost, Vask o.dsl., og deeltage med de øvrige blot i Underviisningen; de derimod, som logere hos nogen af de andre Lærere eller Inspectøren, spise ved Skolens Bord, og ere underkastede samme Regler som de øvrige, man staae naturligviis under et mere specielt Tilsyn af den, hos hvem de opholder sig. At en Discipel faaer Plads hos een af Lærerne, skeer undertiden uden Vederlag, men sædvanlig for en akkorderet Betaling; for resten erlægge disse til Skolens Kasse det samme som de øvrige betalende; og uden Skoleherrens Tilladelse maae de lige saa lidet antages, som nogen anden Discipel. Den aarlige Betaling for en Discipel er nu 204 Rigsbankdaler Sølv, samt to Tønder Byg efter Capitelstaxten h). Som Indtrædelsespenge erlægges (466)
- g) Rector er det tilladt at have sex, den næste Lærer fire, den følgende tre, og hver af de andre, saavelsom Inspectøren, to extraordinaire Disciple.
- h) Af Betalingen faaer Spisemesteren for Kosten de 104 Rbdlr. samt Kornvarene. Af de øvrige 100 Rbdlr. Gaaer Halvparten til Skolens Kasse som Erstatning for de Udgifter, Stiftelsen maa ansees at have i Anledning af de betalende Disciple, fornemmelig til Lønning for Lærerne i Musik, Gymnastik, Dands og Tegning, samt til et større Opvartningspersonale. Rector faaer 8 Rbdlr.; næste Lærer 8, hver af de tre øvrige, saavelsom Inspectøren, 5, Oldfruen for Vasken 12, (466) Opvarterne I, og Musikkasse 3 Rbdlr; Alt saakaldet Sølv. Desuden, ved Ankomsten i Skolen, 20 Rbdlr. i Sedler i). Den aarlige Pengebetaling erlægges kvartalviis forud, men Kornbetalingen ikkun eengang aarlig, nemlig om Foraaret

naar Capitelstaxten er sat, og da for det hele Aar fra 1 August forrige Aar til næstkommende i August.

Ogsaa for Gratisterne ere visse aarlige Udgifter reglementerede, følgende nemlig: Nytaar til Rector fem Rigsdaler k), yil hver af de andre fir Hovedlærere een l), og til Oldfruen to Rdlr. M); Paaskepenge til Oldfrue (til Erstatning for Syetraad, Stoppegarn o. dsl.) 3 Mk., samt til de ene Opvarter (til Støvlesværte og Børster) 3 Mk.; ligeledes Mikkeldagspenge til Oldfruen 3 Mk. Og Opvarteren 4 Mk. N); Høitidsoffer af de confirmerede Disciple, til hver af de tre store Høitider, til Præsten 2 Mk. og Degnene 1 Mk. Og Degnene 1 Mk. O) til Skolens Musikkasse (til Anskaffelse af Noder, Instrumenter og øvrigt musikalsk Apparat) 1 Rbdlr. Sølv; til Stiftelsens Kasse 3 Rbdlr. Sølv (som Bidrag til Musikhæderens Lønning). De sidstnævnte 4 Rbdlr. Sølv erlægges hver 1 Mai, (467)

- i) Indtrædelsespenge ere: til Rector 6 Rbdlr; til een af de andre Lærere 2; Oldfruen 2; Taffeldækkeren 1; Bibliotheket 9 Rbdlr.

j)

- k) Efter Grev Holsteins Bestemmelse af 4 Septbr. 1755.

- l) Efter Ghrd. Brandts Resolution af 18 Januar 1799.

- m) Efter Ghrd. Schack Rathlous Resolution af 16 Septbr.

- n) Disse Mikkeldags- og Paaske-Penge ere enten efter Grev Holsteins eller Grev Thotts Resolution; uidentivl efter den sidste.

- o) Efter Holsteins Reglement.

efter den da giældende Qvartalscours, til den Lærer, som fører Regnskabet over de betalende Disciples Contingent p). Desuden betales i Indtrædelspenge 17 Rbdlr. hvoraf de 6 til Bibliotheket, de øvrige anvendes som foran meldt.

Ved sin Ankomst i Skolen medbringer enhver Discipel en Sølv-Spiseskee q). Den Betalende skal desuden medbringe sin egen Seng med behørige Madratser og tvende Dækkener, der ene stoppet med Uld eller Bomuld, det andet af vævet uldent Tøi til Brug om Vinteren; samt en Hovedpude med tvende Trækkevaar, og to eller tre Par Lagen. Brugen af Fierdyner tillades ikke. Til Gratisterne leverer Stiftelsen Senge med tilhørende Madratser og Dækkener; men Hovedpuden og Lagener maae dem saaledes som nævnt er, selv medbringe, hvilket alt, ligesom og hvad en betalende Discipel bringe med sig, ved Udgangen af Skolen igien medtages. Foruden der øvrige fornødne Linned skal enhver ogsaa medbringe i det mindste sex Haandklæder. Ligeledes maa enhver have sin egen Lyseplade eller Stage; thi med Lys paa Kamrene om Aftenen maae de alle, thi med Lys paa Kamrene om Aftenen maae de alle, saavel Gratister som Betalende, holde sig selv. Ligeledes maa enhver, foruden med Klæder og Bøger, ogsaa holde sig med Skrivematerialier, Regnetavle o. dsl. De fornødne Landkort til Brug ved den geografiske Underviisning anskaffer Skolen; (468)

- p. Efter nuværende Skoleherres Resolution 1817.

- q. Det er en gammel Skik (som dog ikke ved nogen Lov er fastsat, og altsaa beroer paa Enhver selv af følge), at Disciplene ved deres Dimission til Universitetet enten lade Taffeldækkeren beholde deres Spiseskee, eller give ham en Douceur som er Erstatning for den.

dog er det altid godt, om ogsaa nogle af Disciplene selv ere dermed forsynede.

Da der for enhver Discipel idelig forefalder Smaaudgifter, snart til Penne og Papir, snart til Lys, Reparation af Klæder m.m., og der altid er mange blandt Ungdommen, isærdeleshed af de mindre, der ikke vel kunne betroes til selv at bestyre deres oekonomiske Anliggende, saa overdrage sædvanlig de Forældre, der ikke boe ganske nær ved Stiftelsen, een af Lærerne,

eller nogen anden ved Skolen, at være deres Udlægger, som det her hedder; og blandt Lærerne gives der altid nogen, som er villig til at vise Forældrene denne Tieneste.

Ofte er det giort Forf. det Spørgsmaal, baade skriftlig og mundtlig, hvor meget det aarlig kan koste at holde en Discipel (en Gratist) i Herlufsholms Skole.

Med Bestemthed kan dette Spørgsmaal, naturligviis ikke besvares: nogle unge Mennesker ere sparsommelige med deres Klæder og øvrige Sager, andre ødelægge og bortkaste Alt, hvad de faae ihænde, saa at Intet til dem kan forslaae; nogle gjøre ingen anden Udgifter end de høist nødvendige, andre ville tage Deel i alle Fornøielser, og ville af Alting have det kostbareste. Reisen i Ferierne kan ogsaa gjøre en Forskiel i Omkostningerne: nogle have deres Forældre i Nærheden, andre langt borte; nogle skulle ved alle Leiligheder reise hjem, andre kun eengang om Aaret. Under saadan Ulyghed er det ikke muligt at bestemme noget almindelig gieldende; imidlertid kunne dog følgende Bemærkninger i denne Sag tiene til Veiledning: Prisen paa samtlige Bøger, som hele Skoletiden igiennem forbruges, udgjør henved 120 Rbdlr.; (469) altsaa kan til Bøger, naar de samtlige af nye skulle anskaffes, regnes aarlig omtrent 15 Rbdlr. Af Lys forbruger enhver sædvanlig 6 a 8 Pund. De forhen omtalte aarlige Fornøielser beløbe sig gjerne til henimod 3 Rbdlr. Til Lommepenge og tilfældige Smaaafornøielser kan for de fleste antages omtrent 7 a 8 Rbdlr. Det reglementerede Nytaar er 11 Rbdlr.; af de uformuende modtages sædvanlig intet; men for andre, som ville følge Middelveien, kan denne Udgift efter Skik og Brug antages at være nogle og tyve til tredive Rbdlr. De øvrige forhen nævnede reglementerede Udgifter forblive gjerne saaledes, som de ere angivne, altsaa aarlig 8 a 9 Rbdlr. Naar hertil regnes, at Skrive og Tegne-Materialier, Smaareparationer paa Klæder, Postpenge og andre saadanne smaa Udgifter medtage omtrent 6 a 8 Rbdlr, saa kunne de sædvanlige aarlige Udgifter for en Discipel anslaaes til imellem 70 og 80 Rigsbankdaler i Sedler, foruden hvad Anskaffelsen af Klæder og Fodtøi koster. For dem, som ere meget sparsommelige kunne de vel anslaaes noget lavere; saaledes vides Eksempel paa den for hvem de aarlig ei har udgiort 40 Rbdlr.; men andre forbruge igien des mere.

Ved at omtale Disciplenes Udgifter ville vi tillige meddele Underretning om den Understøttelse af Skolen, de ved Dimissionen til Universitetet kunne vente sig. Det Legat, som af den fyenske Bispestols Indkomster aarlig udbetales til Stiftelsen, udgjør nu 400 Rbdlr. Sølv (forhen omtalt Pag. 276). Deraf maa aarlig de 300 Rbdlr. Sølv anvendes til Stipendier for de dimitterede Disciple; den øvrige Deel tilflyder Stiftelsens Kasse r) (470)

r) Efter Directørens Resolution af 12 Juli 1806.

Hvorledes Stipendiet skal fordeles, bestemmes aarlig, saasnart Examen artium ved Universitetet er tilendebragt, af Rector og øvrige Lærere, dog paa Skoleherrens Aprobation. Ved denne Bestemmelse tages Hensyn dels til Candidatens større eller mindre Trang, dels til Udfaldet af hans akademiske Examen, dels til hans moralske Forhold i Skolen. Om han har været betalende Disciple eller Gratist, kommer ei i Betragtning, hvis han ansees for trængende. Den høieste Lod, Nogen tillægges, er 1000 Rbdlr. Sølv; de mindre Portioner ere paa 70, 50 eller 30 Rbdlr.: men skulde nogen Candidat saaledes udmærke sig, at han erholder Universitetets Medallie, da tildeles ham som overordentligt Stipendium 300 Rbdlr., alt i Sølv. Da dette Stipendium er bestemt til Understøttelse i det første akademiske Aar, saa udbetales det strax efter erholdt Examen. Hvis de hele Sum, 300 Rbdlr. deraf henlægges til næste Aars Stipendiesum, og det øvrige kommer Skolens Kasse tilgode. Dette overskydende anvendes for en Deel til overordentlige Udgifter for Skolen; saaledes F.eks. har

Bibliotheket, som meldt, i nogen Tid deraf 100 Rbdlr. aarlig. Det Fyenske Stipendium tog sin Begyndelse i Aaret 1805; siden den Tid er deraf til Understøttelse for dimitterede Disciple indtil Aaret 1813 uddeelt 1820 Rigsdaler dansk Currant; i Aarerne 1813 – 20 inclusive 1600 Rigsbankdaler Sølv.

Ved denne Leilighed kan tillige et andet Legat, stiftet tildeels til Understøttelse for Herlovianer, vel fortjene at erindres; thi er endog den Understøttelse, Legatet tilbyder, med Hensyn til Pengenes nu havende (471) Værdi, just ikke af Betydenhed, saa bør dog den Mands Navn, som har viist Herlovianerne (forhenværende, nuværende og tilkommende) virksom Kiærlighed, ikke savnes i Stiftelsens Historie. Ved tvende Gavebreve, det ene af 1687, der andet af 1710, har Studiosus, siden Klokke i Aalborg. Niels Dalgaard skienket til Universitetet en Capital, hvis Renter skulle tilfalde en gudfrygtig og skikkelig Student, helst fra Aalborg eller Herlufsholms Skole. Oprindeligt bestod dette Legat af Tvende Capitaler, den ene paa 100 slette Daler, den anden paa 65 Rigsdaler 4 Mk. Alt i Kroner. Universitetets Rector og Professorer disponerer derover, og ved Tilvæxt udgiorde det for nogle faa Aar siden 265 Rbdlr. 60 fz., og gav i aarligt Udbytte omtrent 10 Rbdlr. s).

Disciplenes Antagelse i Skolen beroer, og har stedse beroet, alene paa Directøren t), som i sit Valg (472)

- s) Vid. Engelstofts Universitets- og Skole-Annaler 1812, Pag. 181, og Hofmans Foundationer Tom. I. Pag. 184. Dalgaard var dimitteret fra Aalborg Skole, og havde betænkt Herlufsholm, fordi den, efter Fundatsens ord, i hans langvarige Svaghed havde forsynet ham. Om han maaskee i nogen Tid har været Lærer her ved Skolen, har Forf. ingen Oplysning kunnet finde om. I en Indberetning af 1718 (i Catalogen over Aalborg Stifts Bogsamling 1819. Pag X.) nævnes han som ”Aedituus jam beatus et minificentia in perperua memoria.” (*Aeditus er nu velsignet og munter i evig hukommelse*) Hans Forskellige Legater opregnes i Marmora Dan. Tom. II pag. 239.

- t) Ikkun eet Eksempel veed Forf. paa, at Kongen har befattet sig med Discipelpladsenes Bortgivelse: Af 17 Junii 1684 findes en Kongelig Resolution for, at to Brødre Winterberg maae indtages i Skolen at nyde (472) Education og fri Underholdning lige med de andre Skolebørn, ”hvorefter Forstanderen og andre Vedkommende sig have at rette.” Ikke er bunden ved andre Love end dem, han selv finder det passende at foreskrive sig. I Sal Ghrd. Brandts Tid bleve de Børn, Forældre ønskede antagne i Skolen, forud indskrevne, og mange vare saaledes endog fra Vuggen af antegnede som tilkommende Disciple her. Dog var denne Indskrivning ei at ansee som et bestemt Løfte fra Skoleherrens Side, men snarere som en foreløbig Ansøgning af Forældrene, hvilke derefter kunde gjøre sig Haab om Sønnens Antagelse i Skolen, hvis der, naar han fik den behørige Alder, var Plads for ham; thi til de Indskrevne blev der stedse raget fortrinligt Hensyn.

Grev Holstein havde gjort sig det til Regel, i Overeensstemmelse med Fundatsen, at besætte det halve Antal Pladser med Adelige, det halve med Uadelige. For resten vides ingen bestemte Regler for Discipepladsenes Bortgivelse at have været fulgte før under nærværende Directør; og de Regler, Hans Excellence har fastsat og med største Samvittighedsfuldhed følger, vidne om den Omhu, hvormed han sørger for, at Stiftelsens Velgierninger netop skulle komme dem tilgode, som mest trænge dertil, og til hvis Gavn Skolen nærmest ikke antages at være oprettet til Fordeel for Haandværksmænds eller den lavere Almues Børn; og sa ofte endog Erfaring har lært, at Bondens Søn har gjort de hæderligste Fremskridt paa Videnskabernes Bane, medens Hans adelige Herres Søn har

maattet blive tilbage, saa synes der dog ikke overeenstemmende med Stiftelsens Hensigt, (473) at Bondesønnen skulde i deres Skole foretrækkes for Adelsmandens eller Embedsmandens. Desuagtet har man ei altid dermed været nøieregnende: i Fortegnelsen over de Disciple, som i Skoleherren Baron Fred. Trolles korte Bestyrelsestid (1698 – 99) bleve indtagne i Skolen, findes saaledes en Bondesøn fra Ladby, en Skrædders Søn og Skoleherrens Lakei; blandt de indkomne Disciple i Aaret 1696 findes en Fiskers, en Skrædders og en Reebslagers Søn, foruden nogle andre lignende Exempler u). Af den nærværende Directør er der for Discipelpladsenes Besættelse fastsat følgende Regler; de frie Pladser bortgives aldeles ikke til andre end Kongelige Embedsmænds eller Adeliges Sønner v). Til Betalingspladserne har Enhver Adgang; dog foretrækkes ogsaa ved dem Embedsmanden og Adelsmandens Søn for andre Medsøgende. Den Discipel, der først er antage som Betalende, kan ikke siden (uden under særdeles Omstændigheder) gjøre sig Haab om at gaae over til en fri Plads; thi Directøren vil ikke ved at følge det modsatte Princip gjøre det vanskeligt for de Uformuende at nyde godt af (474)

- u) Een af Forfatterens Venner, som Manuskriptet var leveret til Giennemlæsning, har ved dette Sted anmærket, at det fortiente at undersøges, hvad disse Bonde- og Skrædder-Sønner m.fl. Siden bleve til; og da maaskee Flere kunne være af samme Mening, saa meldes, at to af dem forlode Skolen uden at gaae til Universitetet, og saavel de øvrige som disse ere forblevne aldeles ubekiendte Navne i Litteraturen og Staten.
- v) Denne Bestemmelse har erholdt Kongelig Stadfæstelse d. 26 Junii 1807. Skolens Beneficier; og for at Stiftelsens Fordele skulle komme desto Flere tilgode, maa Ingen faae mere end een Søn i Skolen som Gratist. Blandt flere Ansøgende gives i Almindelighed den uformuende Embedsmand Fortrinet for den mere Formuende; den, som har en stor Børneflokk, for den, der har et mindre Antal at forsørge; den, som boer langt fra nogen anden lærd Skole, for den, som boer nær ved en saadan; Enken for Manden med Levebrød; og blandt Skolens nuværende tredive Gratister er der saaledes tolv, hvis Mødre ere uformuende Embedsmænds Enker. Hvo der ønsker sin Søn antagen som Discipel, hvad enten som betalende eller som Gratist, indgiver desangaaende en Ansøgning, der stiles til Directøren men tilsendes Skolens Rector; og foruden de Grunde, enhver Vedkommende troer at kunne tale til hans Fordeel, maa i Ansøgningen meldes Drengens Alder og hidtil giorte videnskabelige Fremgang. Samtlige Ansøgninger forelægges da Directøren under eet; og ved en Bekiendtgjørelse i Aviserne underrettes Vedkommende om, hvem af de Ansøgende Valget er faldet paa, samt til hvad Tid de Antagne skulle møde ved Stiftelsen. Den ordentlige Vacance indtræffer sidst i September, ved Dimissionen til Universitetet, og nogle Maaneder iforveien skeer sædvanlig Udnævnelsen til de ledige Pladser. For at kunne antages i Skolen maa Drengen i det mindste være henved elleve Aar gammel, kunne med Færdighed læse dansk og latinsk Tryk og Skrift, skrive Modersmaalet efter Dictering med nogenledes taalelig Orthographie, regne de fire Hovedregningsarter, og have læste det vigtigste af den latinske Grammatiks Formlære; (475) thi uden disse Forkundskaber vilde en Discipel ei være moden til at deeltage i den Underviisning, her meddeles, men vilde, hvis man skulde rette sig efter ham, altfor meget sinke Underviisningens sædvanlige Gang. Den, hvis videnskabelige Fremgang ei staaer i et til hans Alder nogenledes passende Forhold, maa ikke antages; og med Hensyn til denne Grundsætning er det fastsat, at Ingen, som er over tretten Aar gammel, maa indtages i Skolen, hvis det ei med Rimelighed kan forudsees, at han, ifølge sin allerede giorte

Fremgang, kan i det seneste inden sit nittende Aar opflyttes i øverste Classe. Denne Lov har til Hensigt at forebygge, at man ei i Skolen skal faae altfor gamle Disciple.

Stiftelsens nærværende oekonomiske Forfatning.

Sin vigtigste Indtægt har Herlufsholm af sit tilliggende Jordegods, dernæst af Hovedgaardens Marker og af Skovene; ogsaa til nogen, skøndt ei betydelig Fordeel er Jagten og Fiskeriet. Hertil maae endnu lægges Renterne af adskillige Legater, samt nogle andre Indtægtskilder, som i det følgende skulle vorde omtalte.

Jordegodset er for nærværende Tid følgende:

a) Herlufsholms Sogn:

Lille Nestved har	13 Gaarde,	22 Huse	101 Tdr. Hartk.
Vredsløse har	13 Gaarde,	8 Huse,	97 Tdr. Hartk.
Holsted har	10 Gaarde	8 huse,	90 Tdr. Hartk.
Øverup har	8 Gaarde,	11 Huse,	72 Tdr. Hartk.
Ladby har	17 Gaarde,	14 Huse,	129 Tdr. Hartk.
Guderup har	3 Gaarde,	2 Huse,	23 Tdr. Hartk.
Adspredte Huse	-	11 Huse,	6 Tdr. Hart. (476)

b) I Riislev Sogn:

Riisløv har	12 Gaarde	20 Huse	85 Tdr. Hartk.
Kiøberup har	3 Gaarde	2 Huse	23 Tdr. Hartk.
Gierdrup har	4 Gaarde	2 Huse	26 Tdr. Hartk.

c) I Forskiellige andre Sogne x)

Holløse har	3 Gaarde	2 Huse	20 Tdr. Hartk.
Seenbæksholm har	4 Gaarde	4 Huse	23 Tdr. Hartk.
Raaby har	10 Gaarde	6 Huse	79 Tdr. Hartk.
Kalby har	14 Gaarde	12 Huse	90 Tdr. Hartk.
Borupgaard har	1 Gaarde	-	8 Tdr. Hartk.
Blangsløv har	1 Gaarde	-	8 Tdr. Hartk.
Appernæs har	7 Gaarde	11 Huse	56 Tdr. Hartk.
Grimstrup har	<u>5 Gaarde</u>	<u>1 Huse</u>	<u>36 Tdr. Hartk.</u>
Summa	128 Gaarde	138 Huse	975 Tdr. Hartk. a)

Hertil kan endnu lægges Magle-Mølle, som staaer for henved 2 Tdr. Hartkorn og 40 Tdr. Mølleskyld.

Ifølge ovenstaaende Liste har ikkun een By, og det en af de mindste, under sex Tdr. Hartkorn til hver (477)

x) D. e. Gundersløv, Fogedby, Skiælby, Olstrup, Mogenstrup, Veilø og Sanct Peders Sogn i Nestved.

- a) I denne Liste er ei anført hvad der er mindre end hele Tønder; og Summen af Hartkornet svarer derfor ei nøiagtigen til de i Listen anførte Tal. Foruden af ovennævnte maa Stiftelsen endnu svare Skat af nogle og fyrretyve Tdr. Hartkorn, som af Bønderbyernes Jorder for største Delen ere udlagte til Skov, saa at der i alt er lidet over 1024 Tdr. ufrit Hartkorn at

svare Skat af, foruden af den frie Hovedgaardstaxt, som udgiør omtrent 103 Tdr. Ager og Engs Hartkorn, og 14 Tdr. Skov- og Mølle-Skyld.

Gaard; de fleste have syv til otte, og endeel over ni Tønder, og til hver Tønde Hartkorn omtrent 6 a 8 Tdr. Land. For nogle Aar siden, da nemlig de høie Kornpriser under Krigen havde Sted, vare alle Bønderne velhavende; Prisernes betydelige Dalen i de senere Tider, i Forbindelse med de forhøiede Kongelige Skatter, har unegtelig giort noget Skaar i denne almindelige Velstand; dog ere endnu – isærdeleshed af de gamle Fæstere, som sidde for lave Afgifter og fra Fortiden have samlet Kræfter – mange velhavende, og den største Deel af de øvrige kunne dog nogenledes betale hvad de skulle b).

At Bønderne istedetfor Hoveri betale Penge, er forhen omtalt; dog var der ved Hoveriforeningen nogle faa Mænd i en enkelt By, som befrygtede, at den fordrede Afgift skulde blive trykkende for dem, og derfor hellere valgte at vedblive med en Deel af Hoveriet, imod Nedsættelse i Pengeafgiften, og disse aarlige Ægter fir Stiftelsen. I øvrigt var det blot Gaardmændene, Hoveriforeningen gieldte; af Huusmændene forrette endnu de fleste Hoveri, hvorved baade de selv og Stiftelsen finde sig bedre tient, end om de skulde betale Arbeidet med Penge, der for de fleste vilde blive vanskelige at (478)

- b) Hvor stor Forskiellen er paa de gamle og nye Fæsteres Afgifter, sees af et Eksempel; i en af Byerne (L. Nestved) betale hine deres hele Landgilde med Penge, aarlig 7 'Mk. 10 Skilling Sølv, da de nye derimod foruden samme Pengeafgift aarlig maae svare 2 Tdr. Rug, 4 Tdr. Byg og 2 Tdr. Havre – en Forhøielse, der, med Hensyn til Landbrugets Forbedring ved Udskiftningen billigen kan fordres.

tilveiebringe. Nogle af dem vedligeholde saaledes bestemte Stykker af Jorddigerne eller Steengierderne omkring Skovene, af de sidstnævnte sædvanlig hver 4 – 600 Favne; andre, og det de fleste, forrette aarlig 56 Arbeidsdage c). Saadant Arbeide, i hvis Sted nogle Enkelte betale Penge, ansees som Afgift af Huset; af Jordlodden (3 til 6 Tønder Land efter Jordbundens Beskaffenhed) betales desuden en aarlig Pengeafgift, 4 Rbdlr. Sølv. Og at disse Byrder eo ere større, end de efter Billighed bør være, viser den temmelig almindelige Velstand, som findes blandt denne Classe af Jordbrugere.

De fleste af Bøndergaardene ere forsynede med indhegnede Hauger, hvoraf enkelte, som efter Udskiftningen ere anlagte, kunne med Tiden blive til gode Frugthauger; men Antallet af saadanne er dog kun lidet. Til de Bønder, som forlanger det, skulle unge Frugttræer fra Planteskolen udleveres mod en ringe Betaling; men sikkert vilde det være til Gavn for Bonden, og derved for Stiftelsen, om den Ligegyldige endnu noget mere ansporedes til at lægge Vind paa denne Dyrkning; og hvis den Tid skulde komme, da man paalagde alle nye saavel Gaard- som Huus – Fæstere bestemte Forpligtelser i denne Henseende, og overholdt disse, da vilde nok Nyttens deraf engang vise sig. Ved gode Køkkenhauger (479)

- c) D. e. een Arbeidsdag ugentlig, og desuden fire saakaldte Kiøbenhavnsdage aarlig (oprindelig bestemte til en Fodreise til Kbhvn., som f. ex Qvægdrivere for Forpagteren). Af saadanne Ugedagsmænd ere 15 bestemte til Arbeide i Skovene og Alléerne, 16 hos Spisemesteren (hvoraf de 10 til Skolehaugen), 6 hos Forvalteren, 4 hos Rector, 2 hos Oldfruen.

udmærke tvende af Byerne sig, Ladby og Vredsløse, der om Efteraaret føre deres Rødder og Urter læsseviis til Marked i de nærmeste Kiøbstæder, og derved have en ei ubetydelig Indtægt.

Angaaende een af Bøndernes Hovedafgifter, Tienden, er nylig 1818) en Contract bleven sluttet, hvorefter den ei længere skal ydes i Kiærven, men i Korn, som betales med Penge efter hvert Aars Capitelstaxt. Denne Contract, som paa Stiftelsens Forlangende er sluttet ved den dertil Kongelig anordnede Commission, skal være giældende for bestandig. Ved Commissionens Kiendelse er den fremtidige for bestandig. Ved Commissionens Kiendelse er den fremtidig Afgift bleven fastsat for hver Gaard især, forskiellig efter Jordens Beskaffenhed, saaledes at de fleste yde for hver enkelt Tiende (konge og Kirke-Tienden) fra fem til Sex Skiepper Byg aarlig af hver Tønde Hartkorn; ikkun saa lidet derover eller under. Tienden af hele Godset udgiør derved for Stiftelsen en aarlig Indtægt af 579 Tdr. Byg, hvoraf dog de 79 Tønder hidtil for det meste ere blevne eftergivne til Fordeel for de Bønder, som mest behagede det. Huusmændene betale efter Tiendeforeningen intet Korn, men skulle istedetfor, naar paafordres, giøre fire Arbeidsdage.

Med Bortforpagtningen af Hovedgaardens Marker blev der af Hans Excellence nuværende Skoleherre, saasnart Bestyrelsen var bleven ham overdragen, foretaget en Hovedforandring, hvis Vigtighed siden aarlig har viist sig. Istedetfor at samtlige Marker forhen vare bortforpagtede under Eet, bleve de nu inddeelte i forskiellige Lodder af ulige Størrelse, som indhegnedes og bortforpagtedes hver for sig. Stiftelsens Beliggenhed nærvæd Kiøbstaden kom derved tilpas: endeel af Lodderne bleve (480) bortforpagtede til Indvaanere i Nestved; nogle til de nærmest boende Bønder, og andre til Stiftelsens egne Betiente. Alle de vidtløftige Forpagtningsbygninger bleve derved overflødige: deres aarlige Vedligeholdelse – ei ubetydelig Udgift – kunde for Fremtiden spares: det Brændsel og Huusmandshoveri, som hidtil havde været Forpagteren tillagt, ligeledes: og dertil blev Forpagtningssummen af Smaalodderne betydelig større, end den af de samlede Marker tilforn havde været. Foruden de Lodder, der bortforpagtedes, bleve nogle udlagte som Lønningsjord til dem af Stiftelsens Embedsmænd eller Betiente, der hidtil hos Forpagteren havde havt frit Foder til visse Creature. Gaardens Marker bestaae i alt af 512 Tønder Land, hvoraf de 154 bleve udlagte som Lønningsjord d) og 358 bortforpagtedes, nogle paa ti Aar, andre paa Forpagternes Levetid; og Afgiften deraf, som, medens Jorderne vare samlede, havde udgiørt aarlig 650 Rdlr. (hvoraf dog, med hensyn til de Naturalfordele der vare Forpagteren tillagte, ikkun en ringe Deel kunde regnes for reen Indtægt), udbragtes nu til en Sum af 2002 Rigsdaler e), ja steg endog (481)

- d) Til Forvalteren omtrent 51 Tdr. Land; Spisemesteren 49 (foruden Græsning i en af Skovene paa 37 Tdr. Land); Rector 24; Skovrideren 17; Secr. Topp (som daværende Forstinspector) 10; Gartneren (nu Musiklæreren) 3 Tdr. Land. Dette er dog ikke alt sammen Agerland, men noget deraf bevoxet med Skov.
- e) Det Overskud, som udbragtes ved Forpagtningen af 1806, kunde dog ei heelt ansees som Gevinst, da der til den fratrædende Forpagter maatte udbetales en Lille Sum for den Tid, han havde tilbage.

ved en senere Forpagtning (1816) til 2875 Rigsbankdaler Sølv, der nu skulde være Stiftelsens Indtægt af benævnte Marker, hvis ei den senere Tids lave Kornpriser havde giørt det nødvendigt at tilstaae adskillige af Forpagterne nogen Nedsættelse i Afgiften, saa at samme nu ei udgiør uden omtrent 2380 Rbdlr. Sølv. Men desuagtet, og skjøndt det maae formodes, at bemeldte Indtægt ved en ny Forpagtning endnu mere vil blive nedsat, synes dog denne Operation stedse at maatte vorde til betydelig Fordeel for Stiftelsen. Foruden de Jorder, som saaledes ere bortforpagtede til Dyrkning, er der endnu nogle Enge, som aarlig

ved Auction bortleies til Høslæt, hvoraf Indtægten kan antages for omtrent 400 Rbdlr. Aarlig.

Af Herlufsholms Skove ere de fleste fredtagne (saa at det ei tillades Kreaturer at komme i dem), og indhegnede deels med Steengierder, deels med dobbelte Grøfter. De fredtagne Skove ere følgende:

Kalbyriis indeholder omtrent 418 Tdr. Land.

Steenskoven 406 Tdr. Land.

Skovene omkring Hovedgaarden:

Raadmandshaugen 92 Tdr. Land

Frederikslund (forhen Lammehaugen 9 Tdr. Lan.

Den øvrige indfredede Deel (Friheden,

Skytteskoven og Klosterskoven) 228 Tdr. Land.

Tilsammen 1154 Tdr. Land.

Af det her anførte Fladeindhold befandtes dog ved sidste Opmaaling ikke mere end 851 Tdr. bevoxet med Skov, da 121 Tdr. Land bleve beregnede at være Moser, og 121 Tdr. adspredte Pletter i Skoven, som dengang (482) endnu ei vare cultiverede, men som nu efterhaanden besaaes med Træfrø eller beplantes: Skovbetienternes Boliger og Jordlodder udgiøre 35 til 36 Tdr. Land, og noget optages af Veie og Hegn. Den allerstørste Deel af Skoven er Bøg; ikkun henved ti Tdr. Land i Kalbyriis ere for noget over en Snees Aar siden besaaede med Eeg, der nu staae i god Væxt; de to Smaaskove Raadmandshaugen og Frederikslund ere en Blanding af Eeg, Bøg og Ask, og bestemte for Fremtiden især til Eegs Opelskning; hist og her, fornemmelig i Moserne, findes endeel Elle, og desuden overalt omspredt, skjøndt ei i Mængde, Aunbøg, Naur og Skovabild. I de seneste Aar ere mange betydelige Pletter omkring i Skovene beplantede med Fyr, Gran og Ask. Ved en Commission, som af Hans Excellence Skoleherren dertil var antagen, bleve samtlige Skove for nogle Aar siden (1815) opmaalte, taxerede og inddeelte, og en fast Plan blev lagt for deres forstmæssige Behandling i Fremtiden f).

De indfedede Skove, med Undtagelse af dem der skulle anvendes til Eeg, bleve taxerede til lidet over 35600 Favne Kløvebrænde og 8800 Favne Fagot, hvoraf aarlig kan hugges omtrent 400 Favne Kløvebrænde 70 Favne Fagot; og det er beregnet, at enhver Deel af Skoven, som ved denne Hugst afdrives, skal, med Hensyn til den aarlige Tilvæxt, efter et Tidsløb af eethundrede og tyve Aar atter være tienlig til nye Hugst. Stiftelsens aarlige Brændeudviisning er lidet over 300 (483)

- f) Dette Arbeide blev udført af Hr. Kammerjunker, Jagt og Forst-Junker (nu Overførster) Wilh. Von Paulsen og et Par Forstcandidater.

Favne g); og den har saaledes et aarligt Overskud til Salg. Foruden de fredtagne Skove haves endnu nogle Stykker, som ei ere indfredede; saaledes strax ved Gaarden; Kohaven, bestaaende af omtrent 37 Tdr. Land, som Spisemesteren har til Græsning, og et Par Skovstrimler langs med Aaen; Holløse Skov, en lille Egeskov (forhen paa omtrent 30 Tdr. Land), hvori Bønderne have Græsningsret, er fraliggende; en Deel deraf er allerede borthugget, og Resten vil med Tiden blive det. En anden lille eenligt liggende Skov paa omtrent 14 Tdr. Land, Guderuppeholme, har man ogsaa i den senere Tid fundet det tienligt at borthugge, saa at deraf (484)

- g) Til Skoleherren 50 Favne – Rector 24 (samt 10 Læs Qvas) – Anden Lærer 10 – de tre øvrige Lærere og Inspectøren hver 4 – Oldfruen 16 (desuden 60 Læs Tørv) – Secr. Topp 8

(desuden 20 Læs Tørv) – Musiklæreren 6 (desuden 8 Læs Tørv) – Opvarterne 5 – Disciplekamrene, Underviisningsalene og Spisestuen 42 – Skoleherrens Værelser, Bibliotheket, Naturrelie-kabinettet og Sygestuen 6 – Spisemesteren 50 (desuden 100 Læs Tørv og 40 Læs Qvas) Forvalteren 20 (samt den Tørv som levnes, naar Enhver har faaet sit) – Sognepræsten 12 – Birkedommeren 9 – de tre Almueskoler 8 – Skovrideren 5 (desuden 6 Læs Qvas og 10 Læs Tørv) – tre Skovfogder 4 (desuden en Skovoppasser 4 Læs Qvas) – Vandmølleren i Magle-Mølle $6\frac{1}{2}$ Favn Kløvebrænde og desuden to Favne Gavntræ af Eeg – Sognets Jordemoder 4 Favne – Pensionist forrige Forvalter Clausens Enke 4 (desuden 6 Læs Tørv). De førstnævnte 50 Favne, samt Præstens Andeel, udvises paa Roden; de øvrige tilmaales og tilkiøres enhver Vedkommende.

Nu intet mere er tilbage. Foruden Brændet kunde Skolen udentvivl ogsaa i sine egne Skove have Tørveskær til Fornødenhed, hvis den trængte dertil, thi Tørvemoser findes her paa flere Steder; men disse benyttes blot lidet til Salg, da Stiftelsen har Ret til en aarlig Udviisning af 300 Læs Tørv paa Fensmark Mose, hvor Bunden er af meget god Beskaffenhed h).

Tilsynet med Skovene, samt Omsorgen for at de behandles efter den engang lagte Plan, er overdraget Skolens Forvalter i). Under han staaer Skovrideren, som tillige er Skytte, samt tre Skovfogder, foruden adskillige Ledevogtere, som hver for sig have Tilsyn i det dem anviste District. Til Skovens Fornødenhed er for nogle Aar siden, under Forvalterens Bestyrelse, anlagt en Planteskole (paa omtrent syv Skiepper Land), hvor unge Træer opelskes til Udplantning, fornemmelig Naaletræer, Ask og Eeg, dog ogsaa andre, som Linder og (485)

- h) Denne Rettighed erholdt Stiftelsen i Aaret 1762 ved Mageskifte med daværende Eier af Holmegaard, Kammerherreinde Trolle, som til Magelæg erholdt en Bondegård i Fensmark med en liden Andeel i Mosen, der forhen tilhørte Skolen, samt Fensmark Skov (som ved Aftrædelsen indeholdt blot 247 Træer) Aarlig lader nu Holmegaards Eier Stiftelsen anvise 40 Qvadratfavne i Mosen, der skæres til en Dybde af tre Alen.

- i) Overtilsynet med Skovene havde forhen stedse paaligget Forvalteren, og den aarlige Underviisning foretoges sg en kongelig Skovridder; men Aar 1805 blev en egen Forstinspectør ansat. Ved forrige Forvalter Clausens Død blev daværende Forstinspectør Hr. N. C. v. Bülow udnævnt til Forvalter, og Bestyrelsen af Godset og Skovene bleve saaledes igien forenede under een Person.

Hestekastanier til Alleernes Vedligeholdelse, samt Frugttræer m. fl., paa hvilke sidstnævnte der i den senere Tid fornemmelig lægges Vind.

Jagten kan vel ei i Almindelighed regnes blandt Stiftelsens Indtægtskilder, da sædvanlig intet deraf sælges; undertiden skeer dog herfra en Undtagelse k), og en Herlighed er den altid, som fortiener at hævdes.

Det betydeligste Vildt her ere Raadyrene, hvoraf der overalt i Skovene findes endeel, saa at der uden Skade aarlig kan skydes 30 á 40 stykker; af Harer omtrent lige saa mange. Krondyr og Daadyr findes her ei i Almindelighed, men sielden forløber dog noget Aar, uden at jo enkelte komme streifende, og da sædvanlig blive til Bytte for Jægeren. Af Ræve findes her ikke saa, og man vaager over, at disse for Skovopelskningen nyttige Dyr, Skov- og Mark-Musenes naturlige Fiender, ikke udryddes: at der i eet Aar har været skudt eller fanget fra fyrretyve til et halvt hundrede Stykker, har i den senere Tid ei været usædvanligt, ja et enkelt Aar endog halvfierdesindstyve. De Ræve, som fældes, tilhøre alle Skytten, som maa regne deres Bælge for en af sine bedste Indtægtskilder. Det samme er Tilfældet med Grævlinger, Oddere og Maarer, af hvilke sidste (486)

- k) Aar 1819 blev det besluttet at ødelægge Vildtet i en af Skovende (Steenskov) til Fordeel for Træplantningen sammesteds. Der blev da bortskudt 61 Raadyr og 31 Harer, hvoraf største Delen solgtes og indbragte 238 Rbdlr. Naar den unge Træer, som nu udplantedes, have naaet en vis Væxt, skulle Dyrene der igien fredes. Aar 1820 blev ligeledes noget solgt, for omtrent 50 Rbdlr.
- her dog kun findes faa, da de, som høist skadelige Rovdyr, stedes dræbes, naar og hvor de træffes l). Af Oddere, som opholdes sig i Aaen, bekommes aarlig nogle faa, som deels fanges med Sax, deels skydes, og det saavel Sommer som Vinter, da deres Pelsværk, det kostbareste indenlandske, til alle Aarstider er lige godt. Af Grævlinger træffes her adskillige; og da denne siellandske Biørn om Efteraaret, før den gaar i Vinterleie, er særdeles fed, saa fældes endeel af dem paa denne Aarstid, og give Skytten, mere ved deres Fedt end deres Skind, en god Indtægt. Egern findes aldeles ikke her i Skovene, skiondt de forekomme i nogle Naboskove.
- Andejagten er nu ubetydelig. Før Udskiftningen fandtes her forskiellige større og mindre Moser, isærdeleshed den betydelige Ladby-Mose, hvor, saavel som p Aaen, flere Arter Ænder, fornemmelig Graaanden (anas boschas) havde Rede om Sommeren; men nu ere disse Moser næsten alle med Flid udtørrede, og omdannede enten til Eng eller Agerland, og for Ænderne er der næsten intet andet Ynglested levnet end Holmene i Aaen, hvor dog sielden mere end eet eller to Par sees at vælge deres Sommerophold, da de nu ved Pramseiladsen idelig foruroliges. Efteraars- og Vinterjagten efter Ænder, som paa deres Træk kaste sig i Aaen eller i Søen ved Bredsløse, er maaskee noget bedre end (487)
- l) Den Maar, her af og til træffes, er Skovmaaren (mustela martes); Huusmaaren (mustela foina), som i den senere Tid ved sin stærke Formerelse er bleven saa skadelig i Fyen, findes aldeles ikke i Sielland.
- Sommerjagten, men dog heller ikke betydelig. Af Agerhøns fanges hvert Efteraar nogle Flokke i Garn, efter et Middeltal henved 40 Stykker, som siden fedes i det dertil indrettet Huus, deels for Tid efter anden at aflevere, deels for om Foraaret naar de i Græsset og Rugen kunne finde Skiul mod Rovfuglene, igien at løslades til Yngel. Brokfugle (Charadrius pluvialis), Holzsnapper og Bekkasiner (scolopax rusticola og gallinago) høre og til de Jagtfugle, som her sædvanlig falde For- og Efteraar, og fra Skytten afleveres; dog har Mosernes Udtørring ogsaa paa denne, ligesom paa Andejagten, viis sin ufordeelagtige Indflydelse.
- Fiskeriet er heller ikke nu, hvad det forud har været. Det store Antal Fiskeparker, Munkene havde anlagt ved Klosteret for derfra paa Fastedagene at forsyne deres Køkken, have allerede i hele det sidste Aarhundrede været forfaldne, og de Forsøg, som af Skoleherrene Grev Holstein og Thott bleve giorte med at istandsætte dem, forbleve frugtesløse. For noget over en halv Snees Aar siden ere de udgravne, og tildeels forvandlede til Agerland. De forhen fiskerige Søer, Skolen eiede i Nestved Marker, Store- og Lillesø, ere nu saaledes forsvundne, at Stedet, hvor den største af dem har ligget, ei engang kan paavises (man veed blot, at den laae ei langt fra Rønebeksholm Sø), og den anden er tilbage som et lidet Kiær, beliggende strax nedenfor Møllebanken (mod Kalbyriiskanten), hvori man for ei længe siden kunde fiske nogle faa Karudser; men ogsaa denne har i de sidste varme Sommer ganske været udtørret. Det Fiskeri, Skolen nu har tilbage, indskrænker sig til det i Gammelsø ved Vredsløse (mest Brasen (488) og Suder, i Aaen (mest Gieder, Aborrer, Skaller), og i Fiorden ved Gaunø indtil midtstrøms. Det sidstnævnte er bortforpagtet til

nogle Fiskere i Appenæs for en Aarlig Afgift af 1049 Pund Fisk, som til bestemte Tider leveres til Skolens Bord; det øvrige. Med Indbegreb af Kræbsefangsten i Aaen, til nogle Andre for 29 Rbdlr. Sølv aarlig. Kræbseriet har ellers forhen (indtil for en Snes Aar siden) været særskilt bortforpagtet mod en aarlig Afgift af totusinde Kræbs.

Foruden de her anførte faste Indtægtskilder er under Hans Excellence Skolens nuværende Directør aabnet et Par andre for Stiftelsen. Da nemlig Hans Excellence ønskede at forøge Underviisningsfagene med Tillæg af Musik, Gymnastik og Dands, men Skolens Kasse ei formaaede at bestride de deraf flydende Udgifter, saa fandtes det fornødent, ligesom det var stemmende med Villighed, at lade dem, til hvis Gavn Indretningen skulde gøres, selv bidrage til Omkostningerne. Af det Contingent, som hver betalende Discipel er lægger, tilflyde derfor 50 Rbdlr. Sølv aarlig Stiftelsens Kasse n), ligesom og Gratisterne til samme Øiemeed nu aarlig betale hver 4 Rbdlr. Sølv, hvilket tilsammen udgjør for Stiftelsen en aarlig Indtægt af omtrent 13 á 1400 Rbdlr. Sølv. Legatet fra Fyens Bispestol giver ligeledes en aarlig Indtægt, der, naar Stipendierne ere udbetale, kan anslaaes til 2 – 300 Rbdlr. Sølv til Fordeel for Kassen. (489)

- n) Enkelte Disciple have dog stedse, i Betragtning af deres Formuesomstændigheder, været fritagne for den her nævnte Afgift,

De af Cancelliets Fond Skolen tillagte 500 Rbdlr. Sølv, som allerede i sal Chr. Brandts Tid vare den bevilgede, har Hans Majestæt allernaadigst tilladt at maatte vedblive. Renterne af et Par Legater, det Meyerske og Roepstorffske som strax her nedenfor omtales, udgjøre aarlig 560 Rbdlr. Sølv og 250 Rbdlr i Sedler; og Skolen eier selv en Capital paa 4000 Rbdlr. Sølv, hvoraf den trækker Renter.

Fra samtlige her anførte Kilder hæver Stiftelsen sine ordinære Indtægter; men hvad disse for nogle Aar siden vare, ere de ikke nu, da saavel Korn- som Brænde-Priserne betydelige Fald ei har kunnet andet end nedsætte dem. I Regnskabsaaret fra 1 Mai 1817 til 1 Mai 1828 udgjorde samtlige Indtægter lidet over 34100 Rbdlr. i Sedler, hvilket efter den da giældende Bankkurs var i Sølv omtrent 18186 Rbdlr. I det følgende Aar derimod beløb de sig ei til meget over 24000 Rbdlr, i Sedler eller 16000 i Sølv, hvilken Indtægtssum siden den Tid atter noget er siunken, og desuden formedelst Afgifts-Restancerne og deraf flydende Tab lider en ei ubetydelig Afkortning †)

Hvad Stiftelsen ved disse Midler udretter, sees allerede af den foregaaende Fremstilling af Skolens nærværende Tilstand; men ved hvilket Personale den virker, og hvortil dens Indtægter anvendes, ville vi her (490) oplyse og lægge Regnskabet for 1821 til Grund for Beretningen.

Lønninger ere følgende o)

†) Følgende er en kort Udsigt over Indtægterne til 1 Mai 1822, uden Hensyn til Restancerne: (490)

	Rbdlr. Sedler
Pengeindtægter af Bøndergodset og Magle-Mølle	
(Hoveripenge, Landgildepenge, Indsætning m.m.) omtrent	7112
Værdien af Landgildesæden og Tienden efter	
Capitelstaxten, omtrent	2800.
Forpagtningsafgift af Markerne (der siden er formindsket)	3515.
Skovindtægter for Brænde, Gierdsel, Høe og Tørv	
Samt Vildt (hvilken Sum ogsaa for Fremtiden vil blive mindre)	2835

Disciplenes Bidrag til Skolens Kasse	1864
500 Rbdlr Sølv fra Cancelliets Fond	625
Overskud fra den Fyenske Bispestols Legat.	
Efterat Stipendium deraf var udbetalt	212.
Renter af det Moltiske, Roepstorffske og Meyerske Legat (hvilket sidste dengang var 10000 Rbdlr. Sølv)	1250
Renter af Skolens egen Capital	200
o) Lønningerne ere egentlig bestemte i Sølv, og indtil Slutningen af 1820 saaledes udbetalte; men da Stiftelsen lønnede Personer frivilligen i, indtil videre at modtage deres Lønninger i Navneværdi istedenfor i Sølv, hvilken Udbetalingsmaade da ogsaa blev antagen som Regel for Pensionisterne. Hans Excellence Skoleherren havde Heri foregaaet med sit Eksempel ved ganske at renoncere paa de 200 Rbdlr. Sølv, som ved eb Kgl. Resolution vare ham tillagte til en Secretærs Lønning. (See (491) Pag 368), samt paa nogle andre mindre Fordele, hvoraf han forhen havde været i Besiddelse.	
Rector p)	100 Rbdlr.
De fire andre Hovedlærer: den ældste 300; hver Af de andre 250 Rbdlr. (foruden fri kost, Vask, Ildebrand m.m.)	1050 Rbdlr
Skrive- og Regne-Læreren, som tillige er Bibliothekar.	
250 Rbdlr; Samme som midlertidig Inspector ved Skolen	
150 Rbdlr. (foruden Bolig, Brænde og Jord)	400 Rbdlr.
Musiklæreren (foruden fri Bolig, Brænde og Jord q)	375 Rbdlr.
Gymnastiklæreren	150 Rbdlr.
Dandselærer har Skolen i de to sidste Aar ikke havt. (foruden var hans Gage aarlig 100 Rbdlr. Sølv, foruden fri Kost og Bolig i Underviisningstiden, samt fri Befordring til og fra Stiftelsen).	
Oldfruen (foruden fri Bolig og Kost m.m. og fire Fierdinger Sæbe r)	50 Rbdlr.
To Opvartere og to Gangkoner, hver 30 Rbdlr. (foruden Kosten)	120 Rbdlr.
To Vaskepiger, hver 25 Rbdlr. (og Kosten)	50 Rbdlr.
p) Om nogle andre Indtægter og Fordele for Rector og de øvrige Lærere findes Underretning Pag. 465, 466, 480 og 483.	
q) Indtil 1820 var Musiklærerens Gage 300 Rbdlr. Sølv.	
r) Den forrige Oldfrue, som døde 1820, havde i Løn 200 Rbdlr. Sølv.	
Vægteren	60 Rbdlr.
Forvalteren til sig selv og en Skriver	900 Rbdlr.
Desuden 12 Tdr. Rug, 12 Tdr. Byg og 30 Tdr. Havre; Samt til Skrivematerialer, Reiseomkostninger o. dsl	
150 Rbdlr Sølv s).	
Gartneren	50 Rbdlr.
(desuden 2 Tdr. Rug og 2 Tdr. Byg)	
Skovridderen	80 Rbdlr.
Tre Skovfogeder, hver 30 Rbdlr.	90 Rbdlr.
Desuden tilsammen 9 Tdr. Rug, 11 Tdr. Byg, en Td. Havre	

- Samt hver en Jordlod)
 Sognets tre Skoleholdere hver 50 Rbdlr., og den, som er
 Organist, desuden 30 Rbdlr. 180 Rbdlr.
 (desuden hver en Td. Rug og en Td. Byg samt Jord.
 Lønnes i øvrigt af Degnekornet og Offeret),
 Skoleholderen i Riisløv 6 Rbd.; Bælgetræderen 5 Rbd. 11 Rbdlr.
 Pensionist forrige Inspector Wang 300 Rbdlr
 Pensionist forrige Spisemester Rosenmeier 200 Rbdlr.
 Pensionist Forv. Clausens Enke 200 Rbdlr. (493)
- s) Om nogle andre Fordele for Skolens Forvalter see Pag. 480 og 483; ligeledes for
 Skovrideren pag. 380, 483, og 485.
 Pensionist tvende gamle Enker efter en forhenværende
 Skovrider og en Taffeldækker, samt en gammel
 Opvarningskone og en Opvarter, tilsammen 78 Rbdlr.
 (Desuden tre af de nævnte hver 2 Tdr. Rug, og noget Brændsel). _____
 Pengelønninger og Pensioner tilsammen i Sedler 5444 Rbdlr.
 Skolens Bespisning beløber sig aarlig til omtrent
 4400 Rbdlr. Sølv, eller i Sedler. 5500 Rbdlr.
 (desuden 58 Tdr. Rug og 58 Tdr. Byg m.m. t.). (494)
- t) Efter den fra 1 Mai 1819 giældende Contract med nuværende Spisemester nyder han for
 Bespisningen af hver af Skolens Personer (saavel Opvartere som Disciple og Lærere)
 ugentlig 2 Rbdlr. Sølv (uden Afkortning for Ferierne), som betales kvartaliter forud, den ene
 Rbdlr. efter den Børscurs, som gielder første Dag i Kvartalet. Desuden for hver af de
 betalende Disciple 2 Tdr. Rug. Og 2 Tdr. Byg aarlig efter Capitelstaxten, og for samtlige
 øvrige Kostgængere 58 Tdr. Rug, 58 Tdr. Byg, 1040 Pd. Fersk Fisk, 110 Par Landgildehøns,
 16 Ugedagsmænd, Brugen af tvende Hauger, som han dog selv maa dyrke, samt frit
 Brændsel (see Pag 483). For Fremmede, som undertiden spise ved Skolens Bord, erholder
 han desuden Betaling efter en fastsat Taxt (for en middagsmaaltid 2 Mk., For Smørrebrød til
 Frokost 4 Skill og til Aften 6 Skill, alt i Sølv).
 En Hovedudgift næst de her anførte er de Kongelige Skatter. Foruden dem af Godset, som
 Bønderne udrede hver for sig, men hvorfor Stiftelsen, som hver anden Godseier, er
 ansvarlig, og hvilke i Regnskabsaaret til 1 Mail 1821 har udgiort henimod 13000 Rbdlr.
 Sedler, har Stiftelsen selv i samme Aar havt at udrede, i Jord- og Tiende-Afgift m.m.,
 omtrent 2160 Rbdlr. i Sedler u).
 Andre ordinære Udgifter ere: til Bygningernes Vedligeholdelse; til nye Inventariers
 Anskaffelse og de gamles Istandsættelse; Rentepenge til Creditkassen af Capital 26700
 Rbdlr. Sølv, samt Capitalafdrag v) ligeledes af en laanet Capital på 12000 Rbdlr. Sølv á 5
 Procent, samt en anden paa 4000 á 4 Procent; Renter af Fattiglegater (det Gøyeske,
 Coldingske og Thottiske) som i sin Tid ere indbetalte i Stiftelsens Kasse x), (495)

Den ældste bevarede pengeseddel udstedt af Nationalbanken, er fra 1819.

Efter statsbankerotten i 1813 blev der udstedt pengesedler i den nye valuta; rigsbankdaleren (Rbdlr.). Den mindste var på én rigsbankdaler fra 1819. Udviklingen i trykkes teknik med bogtrykt underbund og kobbertrykt hovedplade betød et æstetisk fremskridt for pengesedlerne. (indsat fra Wikipedia)

- u) Man seer her Vigtigheden af det forhen (Pag 114) omtalte Kongelige Privilegium, som strax ved Skolens Oprettelse blev den tilstaaet, at saavel den selv som dens Bønder skulde sa og stedse i Fremtiden være begriede for alle Arter af Skatter og Tynger. Siden Kong Frederik den Tredies Tid findes ingen Fornyse af dette Privilegium, hvilket udentvivl blot derved er tabt for Stiftelsen, at man har forsømt itide at drage Omsorg for dets Fornyse.
- v) Om denne i Anledning af Udskiftningen laante Capital see Pag, 261.
- w)
- x) Saadanne Legater, som udbetales Stiftelsen paa Vilkaar, at denne til evig Tid skal svare Renter af dem, ere den ei i Almindelighed til Gavn: tidlig eller seent forbruges Capitalen, og ophører at give Indtægt, men Renten bliver tilbage som en stedse trykkende Byrde. desuden Skovning og Hiemkiørsel af Deputatbrændet, samt anden Kiørsel i Stiftelsens Ærinde; Lys til Skolen m.m.; hvortil endnu maa lægges at der aarlige Tab ved mislig Betaling af Forpagtere og Fæstere.

Som en Følge af den her strax foran omtalte Forringelse af Indtægterne opdagedes det for nylig (1820), at disse ei længere vare tilstrækkelige til Udgifternes Bestridelse. Til at undersøge denne vigtige Sag blev da strax af Directøren udnævnt en Committee y), som foruden at anstille den fornødne Undersøgelse skulde for Hans Excellence foreslaae de Midler, man troede tienlige saavel til at dække den stedfindende Underbalance, som til for Fremtiden at tilveiebringe Ligevægt mellem Indtægter og Udgifter. Directørens frivillige Opoffrelse og samtlige Lønnings Nedsættelse fra Sølv til Sedler ere allerede omtalte som nogle af de Midler, hvorved dette Formaale skulde opnaaes. En af Hans Majestæt allernaadigst forundt Udsættelse med Afdraget paa Creditkasselaanet har for Øieblikket

ogsaa forskaffet Stiftelsen en Lettelse, den trængte til, og en Gave af Allerhøistsamme paa 12000 Rbdlr. dækkede Underbalancen. Og ved denne Hielp i Forbindelse med nogle Besparelser af adskillige mindre Udgifter (f. Ex. Til Dandselærers Lønning, til Bibliothekets og Naturaliekabinettets Forøgelse m.m.), (496)

Anderledes er, det, naar Capitalen strax anvendes til Indkiøb af Jordegods (saaledes dom det Resenske Legat) alle andre faste Eiendomme, saa at den bliver til en stedsevarende Indtægtskilde, hvoraf Renterne kunne tages.

- y) Committeeen bestaaende af Retor og ældste Lærer foruden Forvalteren.

Og isærdeleshed ved den nu indførte strengere Oekonomie med alle ubestemte Udgifter, haaber man at have bragt det dertil, at Indtægterne og Udgifter for Fremtiden skulle balancere, hvilket dog meget vil beroe paa, hvorvidt Landproducenternes Priis vil gjøre det muligt for Bonden at yde hvad ham paaligger. Den her nævnte Undersøgellescommittee er nu af Hans Excell. Directøren bleven bestemt til vedvarende under Navn af ”Committee for Stiftelsens oekonomiske Anliggender.” Som saadan fører den stadigen det Tilsyn, som Navnet antyder, og hvilket for Directøren selv som fraværende er umuligt; og om alle Ting af nogenlunde Vigtighed, der ligge indenfor Committeeens Virkekreds, afgiver den sin Betænkning til Directøren, som derefter selv resolverer.

Skolen har i nærværende Directørs Tid havt det Held at erhverve sig mange Velyndere, som i Gierningen have lagt deres Sindelag mod den for Dagen. Foruden de forhen omtalte Gaver af Bøger, Mynter og Naturalier, ere de Pengesummer, den ved forskiellige Leiligheder har erholdt, ei ubetydelige. At den for det meste skylder sin Directørs aarvaagne Omhu disse Gaver, bør ikke fordølges: den Kiærlighed, Hans Excellence selv føler for Stiftelsen, stræber han og at opvække hos Andre, og ved ingen Leilighed, hvor det kan behøves, undlader han at tale dens Sag; men desuagtet er den dog Giverne ei mindre Erkiendtlighed skyldig. Efter Directørens Foranstaltning er derfor og i Bibliotheket nylig indrettet en Gavebog, hvori Stiftelsen til Underretning for Efterkommerne opbevarer sin Velgjøreres Minde. Med muligste Ziirlighed indføres her ei blot Navnene paa disse, men og udførlig Underretning om (497) Enhvers Gave. Først blandt dens Velgjørere maa nævnes Videnskabernes Beskytte og alt det Godes Befordrer, Danmarks hulde Konge, Frederik den Siette, som, foruden hvad han har skienket til Bibliothekets Forøgelse, oftere har ladet tilflyde Stiftelsen saadanne Penge, som leilighedsviis ere indkomne til offentlig Brug. Derved, samt ved adskillige Privates Gavnildhed, ved det Bidrag, Skovende have kunnet yde, fornemmelig i Krigsaarene, da Brændepriserne vare høie, og ved at benytte sine egne Capitaler, er det Stiftelsen har seet sig istand til at bekoste de flere anseelige nye Bygninger, hvorved Justitsminister Kaas’s Bestyrelsestid saa høiligen har udmærket sig, og stedse vil komme til at udgjøre et vigtigt Tidsrum i Skolens Historie z).

- z) Af Skovende er der i Aarene 1806 – 12 solgt for omtrent 74,000 Rigsdaler, og i Aarene 1813 – 18 for 36,686 Rigsbankdaler Navneværdi. Ved Kongelig Gavnildhed har Skolen i Hans Excell. Statsminister Kaas’s Bestyrelsestid oppebaaret 12000 Rigsdaler og lige saa mange Rigsbankdaler, og af Private 21000 Rigsdaler og 12000 Rigsbankdaler (foruden det Moltkiske og Meyerske Legat), hvilke Skolens Velgjørere fortjene her taknemmeligst at nævnes:

Aar 1805. forrige Oldfrue Jfr. D. W. Winther og Søster	1000 Rdrlr.
Aar 1811 Hr. Generalkrigscommiss. Holm	10000 Rdrlr.

Aar 1811 Hr. Cancellieraad Hillerup	2000 Rdlr.
Aar 1812 Gr, Agent Sødring	3000 Rdlr
Aar 1812 Hr. Cancellieraad Jessen	3000 Rdlr.
Aar 1812 Hr. Kammerj. Jac. v. Benzon	2000 Rdlr.
Aar 1816 Hr. Agent H. C. Hansen i Kallundb.	2000 Rdlr.
Aar 1817 Hr Etatsraad H. J. Hansen til Bramstrup og Steenalt	3000 Rdlr. (498)
Aar 1818. Hr. Cancellieraad J. M. Berg til Skousboe	2000 Rbdlr.
Aar 1818 Hr. Grev Ulr. Wilh. V. Roeostorff	5000 Rbdlr.

2) Om disse Legater findes Efterretning i Universitetsprogrammet: Festum sundebre in memoriam viri nobil. & excell. I. G. Comitiss de Moltke celebrandum, Havniæ 1818; ogsaa i Rahbeks Minerva for Jan. 1819, og i Nyerups Litteraturlexikon.

Men blandt de Velgierninger, Herlufsholm i den senere Tid har oppebaaret, fortienner fortrinligviis at omtales en Gave af Hans Excellence afdøde Ordenscantsler, Overkammerherre og Geheime-Statsminister Grev Joachim Godske Moltke til Bregentved. Blandt de mange anseelige Legater til Videnskabernes Fremme, hvorved denne Hædersmand, hvis Navn ingen Dansk nævner uden Ærefrygt, har foreviget sit Minde, er ogsaa en Gave til Herlufsholm paa 10,000 Rbdlr. Sølv a). Kort før han bortkaldtes fra sit daadfulde Liv, havde han bestemt vor Skole dette Legat, men døde, inden Fundatsen for samme var bleven udfærdiget; og hans værdige Søn, Hr. Kammerherre og Ridder Grev A. Wilh. Moltke, Deputeret i det Kgl. Rentekammer og for Finantserne, er det nu overladt paa sin afdøde Faders Vegne at tage Bestemmelse. Kun saa meget er hidtil fastsat, at Capitalen, der bestaaer i en Kgl. Obligation, ei skal Stiftelsen udbetales, men stedse blive henstaaende hos Besidderen af Grevskabet Bredentved, som hæver og til Stiftelsens Regnskabsfører aarlig udbetaler Renterne. Legatets Varighed er saaledes betrygget, efter Giverens Ønske, af det Kgl. Danske Cancellie forsynet med den Paategning, at (499) den hverken maa sælges eller pantsættes. Renternes Udbetaling har allerede for en Tid siden taget sin Begyndelse, dog uden at der hidtil har fundet nogen særdeles Bestemmelse Sted angaaende deres Anvendelse. Det tør imidlertid antages for afgjort, at hele Legatet vil blive bestemt fir Fordeel for Skolens Disciple, og det Halvdelen deraf, aarlig 200 Rbdlr. Sølv, formodentlig til Understøttelse for fire af dem under deres Ophold i Skolen, den anden Halvdeel til Understøttelse for et Par Herlovianere ved Universitetet i deres to første Studenteraar. Et andet nyere Legat, som ligeledes for sin Vigtigheds Skyld særskilt bør omtales, er det Meyerske. Af den betydelige Formue, som salig Hofraad David Amsel Meyer ved Handelsklogskab havde samlet og ved Sparsomhed forøget, havde han i sit Testamente bestemt en Sum af 295,000 Rbdlr Sølvværdi til et Legat for offentlige Stiftelser, isærdeleshed for Skoler, og overladt den nærmere Bestemmelse angaaende Anvendelsen til Executorerne af Testamentet, nu de Herrer Grosserer Salmon. Seligman Trier, Mendel Levin Rathanson og Jac. Salom. Meyer, hvis Velvillie mod Stiftelsen, saavelsom mod dens Directør, Skolen har at takke for et Legat, som fra en oprindelig mindre Sum nylig er forøget til fiortentusinde Rbdlr. Sølv, hvoraf den allerede har begyndt at trække Renter. For den hele ovennævnte til Legater bestemte Sum kan i sin Tid ventes en Fundats b), hvor da den for Herlufsholm bestemte Andeel nærmere vil findes omtalt. (500)

- b) See Hofraad D. A, Meyers Levnet ved Nathanson, Kbh. 1816. Pag. 93.

Sjette Afdeling.

Stiftelsens Historie under nærværende Skoleherres
Bestyrelse, samt dens nuværende Forfatning h)
1805 – 19

Bestyrelsen

Til Skoleherre efter sal. Geheimeraad Brandt udnævnedes – under 4 April 1805 – Præsidenten i det danske Cancellie, Kammerherre Frederik Julius von Kaas, Storkors af Dannebrog e), som ifølge sin Bestalling skulde paatage sig Directionen over Skolen og Godset; dog saaledes, at det egentlige Underviisningsfag skulde henhøre under Commissionen for Universitetet og de lærde Skoler k). Den videnskabelige Bestyrelse skulde saaledes (368)

Frederik Julius Kaas. Efter maleri på Herlufsholm.

Personlige detaljer

Født 24. august 1758 København, Danmark

Død 11. januar 1827 (68 år)

n) Denne Afdeling er skrevet i Aaret 1819. De Forandringer, som foregaae inden Bogen kommer fra Pressen, skulle blive

omtalte i et Tillæg.

- o) Nu tillige Geheime Stats- og Justits-Minister, Chef for Kbhavns Politivæsen, de Kongelige Ordners Vice-Kantzler, Ridder af Elefanten og Dannebrogsmænd.
- p)
- q) Denne Commission (som siden fik Navn af Direction for Universitetet og de lærde Skoler) bestod af Universitetspatronen Hans Durchlauchtighed Friderich Christian Hertug af Augustenborg, Kongelig Historiegraf Conferenceraad (nu Geheime-Conferenceraad) Ove Malling, og Professor Doct. Theol. Etatsraad (nu Conferenceraad) D. G. Moldenhawer. Adskilles fra den oekonomiske. Men kunde man vel af denne Adskillelse vente sig gode Følger for Stiftelsen? Kunde den Eenhed, uden hvilken ingen fuldkommen Bestyrelse kan tænkes, vel formodes at kunne bestaae med en saadan Deling? Erfaringen besvarede snart disse Spørgsmaale: strax efter den nye Directørs Udnævnelse – i Begyndelsen af Mai-Maaned – blev det ved en Kongelig Resolution bestemt, at der skulde forfattes en Plan til en ny Indretning for Skolen l); men om Grundsætningerne for denne Plan vare begge Direktioner af modsat Mening, og Vanskeligheden bestod nu o et forene de stridige Meninger; men da denne Knude ei lunde løses, maatte den overskæres, og ved en Kongelig Resolution blev Universitetesdirectionen – i Junii 1807 – fritage for alt Ansvar og Tilsyn i Henseende (369)

- r) Samme Kgl. Resolution bestemte desuden: 1) at Hovedbygningen paa Herlh. Skulde gives en forbedret Indretning, og en bygningskyndig Mand maatte ansættes; 4) at Directøren tilstaaes 200 Rdlr. Aarlig til Correspondencens Bestyrelse m.m., og et aarligt Deputat af 50 Favne Brænde; 5) at Skolen fremdeles maatte beholde de 500 Rdlr. Af Cancelliets Fond, som den under Ghrd Brandts Bestyrelse havde havt.

Til Herlufsholms Skole, "da det viser sig," siger Resolutionen, "at være høist vanskeligt, ja næsten umuligt, at drage en bestemt Grændselinie imellem det egentlige Underviisningsfag og den øvrige Deel af Stiftelsens Bestyrelse". Fra nu af altsaa fik Cancelliepræsident Kaas Stiftelsens Bestyrelse overdraget ene til sin Forsorg. Mange og vigtige ere de Forandringer, som under denne Directør ere foretagne; men disse bliver det her ikke Stedet at omtale: hvad der i de sidste 15 Aar er foranstaltet til Bygningernes Forskiønnelse, til at fremme Reenlighed og Ziir ved Stiftelsen, til en for dens Kasse mere fordeelagtig Behandling af Hovedgaardens Marker og af Skovene, til at forøge saavel Læregienstandenes som Diciplenes Antal, oh til at forbedre Lærernes Kaar; saavel som alt Andet, der under hans Excellences Bestyrelse er foretaget for Stiftelsen, vil der nærmere gives Leilighed til at omtale i følgende Fremstilling af Skolens nuværende Forfatning.

Herlufsholms Beliggenhed.

I en af Siellands yndigste Egne ligger Herlufsholm, elleve Mile fra Danmarks Hovedstad og en Fierdedeel Miil fra Kiøbstaden Nestved. Tæt forbi Gaarden rinder Susaaen (ogsaa kaldet Næs-Aa), udentvivl den største af Aaerne i Sielland, fordem seilbar for Krigsskibe, men allerede i flere Aarhundreder blot fremkommelig for Baade m); for nylig er denne Aa ved Oprensning (370)

- s) Da Hagbart (ogsaa kaldet Habor) havde med Livet maatte bøde for sin Kiærlighed til Kongedatteren Signe
Giort seilbar for temmelig store Pramme, og den derved frembragt Seilads bidrager til at forøge Stedets Behageligheder n). Trindt omkring Gaarden hersker en afvexlende (371)
- s) (fortsat) drog hans Broder Hako med en Flaade fra Skotland til Sielland for at hevne hans Gød; med en Trediedeel af Flaaden lagde han sig ved Hærvig (bu Kallundborg), og gik derfra over Land for at overfalde Kong Sigar i sin Kongeborg i Sigarsted (strax ved Ringsted), men de øvrige to Trediedeele af Flaaden lod han gaae op ad Susaaen til Axelsted (nu Alsted) for derfra at komme Landtropperne til Undsætning. Dette tildrog sig (efter Suhm) omtrent halvfjerde Aarhundrede efter vor Tidsregnings Begyndelse; men Saxo, hos hvem Fortællingen findes (Historia den. Ed. Stephani, Pag 132), melder tillige, at allerede i hans Tid (i slutningen af det tolvte Seculum) var denne Aa ikke længere seilbar for Skibe. Susaaen kommer fra Tylstrup-Sø, løber forbi Herlufsholm og Nestved, og udgyder sig i en Bugt af Stranden ved Gaunø, $\frac{3}{4}$ Miil fra Nestved. En Hovedarm af samme rinder fordi Sigarsted og Alsted ud i Tylstrup-Sø.
- t) Hans Excellence Grev Danneskiold Samsøe til Gisselfeld, Eier af Herregaardene Næsbyholm og Bavelse, har, i særdeleshed for at befordre Afsætningen af Brændet i sine til disse Gaarde liggende anseelige Skove, med betydelige Omkostninger ladet Aaen fra Næsbye Bro til Tylstrup Sø, og derfra til Nestved, oprense paa de Steder hvor den ellers ikke var dyb nok (tildeels endog ved Gravning paa enkelte Steder forandret dens Løb), og har, for at holde Vandet til den fornødne Høide, tillige indrettet Sluser og anlægge langs Aaen en Træksti for Pramhestene. Ved Anlæget af Trækveien er Aaen ligefor Herlufsholm bleven endeel smallere end den forhen var, men har dog endnu en (371) ikke uanselig Brede. Ogsaa er ligefor Gaarden en Stopsluse anlagt (se Tab. II), som har giort noget Skaar i den nydelige Udsigt, der forhen var (og tildeels endnu er) baade fra Jernbroen og imod Gaarden, og fra forrige Conectors Hauge (Tab I) op imod Jernbroen. Dette Canalanlæg blev begyndt Aar 1810, og fuldkommen færdigt 1814.
Blanding af større og mindre Skovpartier, Alleer, Agre, Enge og Vand, hvilket tilsammen giver Stedet en indtagende romantisk Beliggenhed, og danner et for de blide Muser passende Opholdssted.

Fama est Sylvani Musas coluisse recessus,
Et sua muscosis tempe habuisse locis;
Hoc quoque, quo virtus Herlefi est clare, lyceum
Qvis putat humanas constituisse manus?
Aut illud Musæ luco posuere beato,
Musarum aut genius has dat et auctat opes o).

*Det siges, at Sylvans trak sig tilbage for at tilbede muserne.
Og at de havde deres egne mosbevoksede steder;
Sådan er Herlefis dyd tydelig, lyceumet
Hvem tror, at menneskehænder er dannet?
Eller for at placere den i de velsignede musers lund,
Muserne eller geniet giver disse og øger rigdommen*

Men fordi Gaarden næsten fra alle Sider er omgivet af Skov, savner man og her næsten overalt fri Udsigt i det fjerne; saagodtsom det eneste Sted, det herfra giver Undtagelse, er

Kirkegaarden, en behagelig Lund, beliggende paa en Banke strax ved Gaarden; her nyder man en malerisk Udsigt over den derhos i Dalen liggende Skov til fiernere Skove, enkelte Gaarde, Landsbyer og frugtbare Marker, som i en blandet Afvexling frembyde sig for Øiet; g det høiere Standpunkt tillader os her at skue ud i en viid Kreds. Men savner man end ved Herlufsholm store henrivende (372)

- u) Henreven af Stedets Ynde opsatte Professor Pontanus dette Vers, da han paa Herlufsholm besøgte A. Hvitfeld (Pontani histor. rer. Dan. Pag. 732).

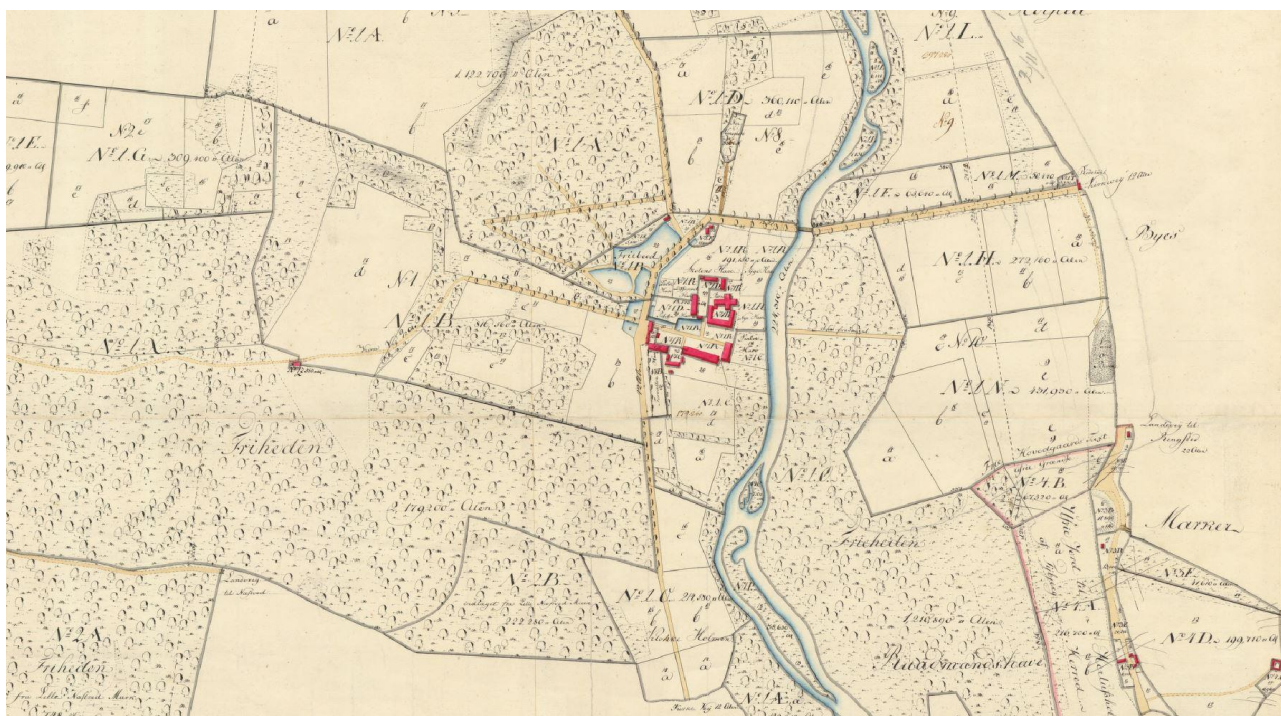
Prospecter, saa træffer man des flere af indskrænkede, tildeels meget nydelige Smaaudsigter, som ofte ved deres venlige Blidhed indtager Sindet ligesaa meget, som hine ved deres Storhed.

Fra hvad Side man end nærmer sig Gaarden, seer man den ikke, inden man er den ganske nær, undtagen hvor Taarnet og det høie Kirketage paa enkelte Steder rager frem over de lavere Træer, og derved lader os aabne Stedets yndige Beliggenhed. Men skøndt Træerne saaledes ligesom indhulle Bygningerne, gives her dog nærmest omkring o Gaarden nu langt fra ikke saa megen Skov, som i ældre Tider; ligesom Gierrighed paa mange andre Steder har forvandlet megen Jord til Agerland, som Naturen havde prydet med Skov, saa ogsaa her. Gamle Folk vide endnu at fortælle om nuværende hele Markstrækninger, som i deres Ungdom udgjorde Dele af Skoven; de ældre Korter over Gaarden Marker vis os paa forskellige Steder Skov, hvor der nu er Mark; ja endog i de senere Tider have vi paa flere Steder omkring Gaarden seet Træerne at maatte vige for Ploven. Til Skade for Situationen havde man hyldet den Grundsætning, at de enkelte Skovpartier, der ikke henhørte til den fredtagne Skov, ei fortiente at skaanes. Hvad her nu staaer tilbage, er der Lyst Fred over; og af nærværende Skoleherres Omhu for Stiftelsen tør vi med Vished haabe, at det ikke bliver tilladt at borthugge mere af hvad der staaer til Gaardens Forskiønnelse. Gid man dog for Fremtiden stedse betænke, at Naturen ikke frembragte Skovens Træer blot for at bøde paa Vinterens Kulde! Det er ikke blot den legemelige Trang, Naturen her har villet afhielpe; ogsaa en (373) ædlere Deel af os, vor Følelse for det Skønne, har sit Krav lige saavel som Legemet og det var ikke omsonst, Naturen klædte Skovens Træer i deres lyse Grønne, som qvæger Øiet og fryder Sindet; ikke omsonst den frembragte en Blanding af forskjellige Træer, som af forskjellige Uret, af Bøgen og Hvidtjørnen, af Egen og den vilde Rose, just for ved denne Afvexling at behage des mere; at betragte Skoven blot fra den oekonomiske Side, er altfor meget at nedværdige denne Naturens Side, er altfor meget at nedværdige denne Naturens skønne Gave. Gid Herlufsholms tilkommende Bestyrere altid tage dette i Betragtning, og altid frede over hvad der endnu er tilbage af Smaaskov omkring Gaarden, at der ikke engang skal komme den Tid, da man maa nøies med at sige: Herlufsholm har ligget skønt. For Fremtiden fortiente der vel snarere at plantes omkring Gaarden end at borthugges; og flere Pladsen gives der, hvor en saadan Plantning uden oekonomisk Tab, for Stiftelsen kunde foretages, og det til ei liden Forskiønnelse for Stedet p).

- v) En af de Pladser, hvorom dette fortrinligviis gielder, er den med Skræpper begroede Plads langs med Kastanieallen, hvilken tilligemed den tilstødende saa kaldte Nye-Hauge nu, efterat ovenstaaende er skrevet, er af Hans Excell. Skolens Directør, som stedse lader sig Hrlholms Forskiønnelse være magtpaaliggende, bestemt til et engelsk Haugeanlæg, hvortil ikke lettelig noget kan findes beqvemmere end denne bakkede langs med Aaen og strax ved

Gaarden beliggende Plads, der dog ellers har henligget saagodtsom til ingen Nytte. Med Anlægget, som Hans Excell. Tildeels for egen Regning vil lade udfør, er der allerede gjort Begyndelse. Dan saakladte Skyttebanke lige ud for Forvalterboligen hører og til de Steder, som fortiente at beplantes.

Som Steder ved Gaarden, der under nuværende Skoleherres Bestyrelse have modtaget væsentlige Forskiønnelse, fortiener at nævnes: Kirkegaarden og Lystskoven mellem Herlufsholm og Nestved. Kirkegaarden – eller rettere: Begravelseslunden, thi den ligger ikke ved nogen Kirke. har først omtrent i Aaret 1806 faaet sin nærværende Bestemmelse; den blev da indhegnet og anlagt med Gange, og er en saare behagelig Plet, hvor man nu iblandt hensovede Brødres Grave vandre omkring de krummede Gange, der rundt omkring Banken snoe sig mellem Buske og Træer, og lærer der at gjøre sig fortrolig med Tanken om Døden ikke som en barsk Fiende, men som en blid Ven, der tilsidst, naar Livets Glæder forsvinde og dets Sorger tage til, savner os i sit venlige Skiød.

[Se kortet i fuld størrelse](#)

Fortryllende skøn er Fodstien, som langs med Aaen fører fra Herlufsholm til Nestved, en anseelig Vandflade paa den ene Side af Stien, næsten rundt omkranset af Træer og slyngende sig omkring de i dens Midte liggende Smaae-Øer, paa den anden Side en Afvexling af enkelte paa Brinken staaende Træer og tæt Bøgeskov, opliver her Øiet og Sindet. I denne Skov (nu Frederikslund kaldet, forhen Lammehaugen) har Skolens nærværende Directør ladet indrette Gange og Lysthuse, og hensætte Bænke for Spadserende; og dette, i Forening med Stedets indtagende Beliggenhed og den unge tætte Bøgeskovs naturlige Ynde, gjør denne Lystskov til et Ynglingssted for Omegnens beboere, hvor man ved flere Leiligheder samles til landlig Fornøielse. Ogsaa den ypperste blandt Skovens Sangere – Nattergalen – har valgt denne Skov til sit Yndlingssted; og af disse

Smaafugle, (375) som elske Kratskov og Vand, hører man aarlig nogle, som her have opslaaet deres Sommerbolig, og bidrage ogsaa deres til at forskønne Stedet.

Ved Gaarden laae forhen en Mængde Fiskeparker, som alle skyldte Munkenes Omhu deres Tilværelse. I Solens ældste Tid vare disse fiskerige og vel vedligeholdte; og endnu, efterat den havde staaet i eethundrede Aar, vare de i god Stand q); men af Mangel paa tilbørlig Behandling, maaskee tildeels af andre Grunde, forfaldt de efterhaanden. Ved Grev Holsteins Forsorg bleve de atter istandsatte, og det under en Kongelig Fiskemesters Opsigt, men Anlægget lykkedes ikke; sidstegang bleve de i Aarene 1767 og 68, under Grev Thotts Bestyrelse, besatte med Fisk, men ikke med heldigere Fremgang; og udentvivl var det, som man og meente, Løvfaldet af de mange Elletræer, der omgave Parkerne, som foraarsagede Fiskenes Død; thi kun i dem, som vare frie for denne Omgivelse, lykkedes Anlægget. Siden stode Parkerne vel med Vand, men uden Fisk; i de sidste Aar af sal. Ghraad. Brandts Levetid blev allerede et Par af dem ved Grøftegravning næsten udtørrede, og i de senere Aaringer ere de alle, paa een nær som endnu findes i Gaarden, fuldkommen udgravne og tildeels opfyldte, og de fleste af dem, tilligemed den (376)

- w) Ved en Kongelig Skrivelse af 2 Novb. 1665 beordres Forstanderen Christen Bollesen (Lüxdorp) at indsende til Hofholdningen ugentlig en vis Deel Fisk af Herlufsholms Søer og

Parker, hvoriblandt: fire Retter Karper, Otte Retter Karudser, syv Retter Aal, foruden mange flere Slags. Skolens Fiskeri maa altsaa dengang have været i god Stand.

Største Deel af de forhen derimellem liggende philosophiske Gange (hvoraf nu ikke meget mere end Levninger af den ene er tilbage), forvandlede til Pløieland. Parkernes Antal var forhen elleve, hvoraf de trede i Gaarden selv, de øvrige uden omkring den, samtlige forbudne med hinanden ved Sluser, og et Par af de sidste af anseelig Størrelse r).

Gaarden selv har udentvivl i de ældste Tider været næsten heelt omgivet af Vand – deraf Navnet Herlufs Holm. – Endnu i de første Aar siden) vare Haugerne paa den ene Side omgivne med en bred Grav (paa sit bredeste omtrent 16 – 18 Alen), som dengang strakte sig fra Gartnerhuset til Forvalterboligen, og som i de ældste Tider rimeligviis har ved den ene Ende været sammenhængende med Parkerne i Gaarden og den nuværende Rectorhauge (Tav. I. No. 1, 2 3, og 4) og ved den anden Ende strakt sig noget nedad mod Aaen, omtrent saa langt som Haugenre nu gaae. Men allerede i Aaret 1788 blev et Stykke af denne Grav opfyldt og af Gartneren indtaget til Hauge, og i Ghrd. Brandts sidste Leveaar bleve samtlige tilstødende Hauger udvidede ved at flytte Hegnet udenfor Graven, hvorved denne dels endnu mere opfyldtes, dels forvandlede til smaa indsluttede Parker. Paa Tab. I er denne Grav afsat saadan, som den var omtrent indtil Aaret 1787 (altsaa noget større end den egentlig burde være, da denne Tabel ellers viser Grundtegningen, som den var Aar 1804). De af Graven senere dannede Parker sees Tav. II.

x) Sammelign Grundtegningerne Tav. I. og II.

Gaardens Bygninger og Hauger m.m.

For at kunne saavel i nys omtalte som i andre Henseender sammenligne det ældre og nyere Herlufsholm, og derved tillige lære at kiende de vigtige Forandringer, som under nærværende Skoleherre ere foretagne med Bygningerne, ville vi under Eet noget nærmere betragte Grundtegningen af Herlufsholm 1804 (Tab I.) og 1818 (Tab. II.), og dernæst udførligere omtalte enhver især af de her anførte Bygninger.

Tavle I.

A. B. C. D. Hovedbygningen (Disciplenes, Lærernes, Oldfruens og Spisemesterens Bolig, med Spisestuen, Bibliotheket og Naturaliekabinettet, og Kirken). Grundmuret: opbyggt omtrent 1262.

E, Rectors Bolig og Skolen. Grundmuret; opbyggt af Ghrd. Brandt omtrent 1793

F. Sprøitehuus, Opbyggt af Ghrd Brandt s).

G. Brændehuus for Skolen, Rector, de øvrige Lærere og Oldfruen, samt Præstens Stald, som tillige er Giestestald. Opbyggt af Ghrd. Brandt 1804.

s) De Bygninger, hvilke her ikke ere angivne som grundmurede, ere alle af Bindingsværk

Å. Skoleherrens samt Rectors Stald og Vognskur m.m., opbyggt af Ghrd. Brandt omtrent 1788, i stedet for en anden noget mindre Bygning, som forhen stod paa samme Plads.

AA. Disciplenes Duehuus; opbyggt af Ghrd. Brandt 1788; nedbrudt 1812.

BB. L

CC. Brandmuur omkring Skolegaarden og fl. St.

DD. Conectors Stald og Vognskur, Opb. Af Ghrd.Brandt 1788; nedbrudt 1806.

- EE. Spisemesterens Stald. Opb. Af Grev Holstein 1754; nedbrudt 1806
- FF. Forpagterens Kostald En ældgammel grundmuret Bygning, formodentlig fra Munketiden, men saa godt som ny opført af Grev Holstein.
- GG.
- HH. Forpagterens Lade. Oprindelig en ældgammel grundmuret Bygning, formodentlig fra Munketiden, men saagodt som (379) af ny opført af Grev Holstein. Nedbrudt 1806
- II. .
- JJ. Forpagterens Vaaningshuus. Opb. Af Grev Holstein, Nedbrudt 1806.
- KK. Forpagterens Udhuse. Opførte for største Delen af Grev Holstein; Sb. Pg Sb af Ghrd. Brandt.
- LL. Stiftelsens Materialhuus (til Opbevaring af Tømmer, Kalk o. dsl.) Grundmuret. Opført af Grev Thott 1779.
- MM. Forvalteren Udhuse
- NN. Forvalterboligen med Giennemkiørsel til Gaarden. Grundmeret; opført af Forstanderen ;ag. Colding 1624. (380)
- OO.
- PP.
- QQ.
- RR. Gartnerhuus. Grundmuret; opført af Grev Holstein til Skole for hele Sognet, men har, formedelst flere Skolers Oprettelse omkring i Byerne, siden faaet en forandret Bestemmelse.
- SS. Gartnerens Stald: opført af Ghrd. Brandt.
- TT.
- Tavle II.
- B. B. C. D. Hovedbygningen. (Tvende Læreres, Oldfruens og Sapisemesterens Bolig, med Spisestuen, og Kirken.
- I. Rectors Bolig
- J. Sprøitehuus.
- K. Rectors Lade, med Bræندهuus for Rector og tvende lærere, samt Præstens Stald, som tillige er Giestestald.(378)
- L. Rectors Stald og Vognskur m.m.
- L. Brandmuur.
- W. Spisemesterens Stald og Skolens Bræندهuus.
- X. Spisemesterens Stald opb. 1815
- Y. Den nye Skolebygning (Disciplenes, tvende Læreres og Inspectørens Bolig, samt Skolens og Directørens Værelser m-m. (379) Grundmuret: opb. Af Præsident Kaas 1806 – 9
- Z. Første Lærers Stald og Vognskur m.m., opb. Under Grev Danneskiold 1809
- Æ. En grundmeret Bygning, opført af Præsident Kaas, til Skolens Forstinspectør, 1808.
- Ø. Udhuse til Bygningen R.
- Å. Stiftelsens Materialhuus,
- AA. Forvalterens Udhuse.
- BB. Forvalterboligen (Indkiørselen til Gaarden er nu for Enden af Bygningen). Grundmuret. Opf. Af Præsident Kaas 1812 – 13
- Ø. Forvalterens Lade. Opf. (til Stiftelsens Tiendekorn) afr Præs. Kaas 1806.
- Å. Et Bondehuus; opbyggt til Skolens Vægter af (380) Præs Kaas 1806; nu bortfæstet til en Dagleier.

AA. Musiklærerens Bolig

BB. Musiklærerens Stald.

Hovedbygningen bestaaer af de fire grundmurede sammenbyggede Længer, som indslutte Spisemesterens Gaard, og hvoraf den ene er Kirken (Tab. I. og II, A. B. C. D.) Dette er den Bolig, som Munkene for halvsietten Aarhundrede siden opreiste, da deres Klosterbygning i Nestved var afbrændt; dette var Herloffs Borg; dette den Bolig, som Herloffs Pleiesønner med deres Lærere i næsten halvtredie Aarhundrede beboede. Mange Forandringer har denne Bygning igiennem Tidernes Løb undergaaet; derom vidne de mange større og mindre, deels runde deels halvrunde, tilmurede Huller, Spor af fordums Vinduer og Døre, der overalt paa Murene ere at kiende; men i det hele har den dog baade indvendig og udvendig temmelig godt vedligeholdt Præget af den Tidsalder som frembragte den, da man i Bygningskunsten saa mere paa Varighed end Ziir: de alentykke Mure, de grundfaste Hvelvinger, og de med alleslags kantede Udbygninger zirede Gavle, i Forening med den Uregelmæssighed, som hersker i Bygningens hele Anlæg (381) og Indretning t), røbe noksom den graae Alderfom; og vistnok var det at ønske, at Bygningens hele ærværdige Oldtidspræg ogsaa for Fremtiden matte bevares, som det hidindtil er blevet u). (382)

- v) At næsten ingen af de Fløie, som tilsammen udgiøre Hovedbygningen, staae vinkelret imod hinanden, sees af Grundtegningen Tab. III. I Hovedfløien (B) ligge Værelserne i nederste Stokværk næsten alle i forskiellig Høide, saaledes at man fra Spisemesterens Køkken (hvis Gulv ligger i samme høide som Steenbroen i Gaarden) maa ad en Trappe gaae op i Dagligstuen; herfra gaaer man atter ad en Trappe op i det næste Værelse, og de følgende Værelser ligge endnu et Par Trappetrin høiere end dette, saa at Værelserne i den østlige Ende af Bygningen ligge med deres Gulv omtrent tre Alen høiere end i den vestlige Ende, hvoraf følger, at Vinduerne, som for den udvendige Symmetries Skyld ere i de senere Tider (under Grev Holstein) anbragte saaledes, som de sees paa Tab. IV, nu i nogle af Værelserne ligge lavere end Gulvet. I de ældste Tider derimod have Vinduerne upaatvivlig ligget, ligesom Værelserne, i forskiellig Høide som været af forskiellig Dannelse, viser Muren tydelige Spor af. Af de nu tilmurede fordums Huller i Muren have nogle været cirkelrunde, af neppe en Alens Tvermaal, nogle aflange, men hvelvede have de alle været, som det ved punkterede Linier er betegnet paa Tab. IV.
- w) En Erindring, som under Stiftelsens nærværende Bestyrer vistnok er overflødig, men som vel derfor ikke til alle Tider vil blive det, tillader Forf. sig her at fremsætte med en anden Forfatters Ord, hvilke han ganske giøre til sine, med det Ønske, at de af Stiftelsens (382) kommende Bestyrere maae værdiges Opmærksomhed: ”Klosterbygningen paa Herlufsholm er en af de saare faa her i Landet, der endnu til vore Dage, paa enkelte uvæsentlige Forandringer nær, har bevaret sit gamle udseende, og endnu kraftigen udtaler en Tone fra svundne Tider, da man ogsaa byggede for Efterverdenen. Tiden har temmelig skaanet den; og Menneskene have her viist en sielden Ærbødighed for denne Levning fra det 13de Aarhundrede – en af de ældste og ærværdige Bygninger i Landet. Det synes, som man hidtil ved enhver Forandring eller Fornysele skaansom har vaaget over den gamle Form; i det mindste i dens ydre Præg. Maatte den herlige Bygning ogsaa fremdeles bevare dette! Maatte den overgives Efterslægten ligesom vi af vore Forfædres omhyggelige Haand have modtaget den – styrket, men ikke forandret! Maatte ingen vanhellig Haand forstyrre, hvad saa mange Aarhundreder have skaanet – dog hvem kunde det falde ind, med den mindste Tanke at troe saadant i vore Dage, da man igien begynder at sætte høi Priis paa enhver karakteriskisk

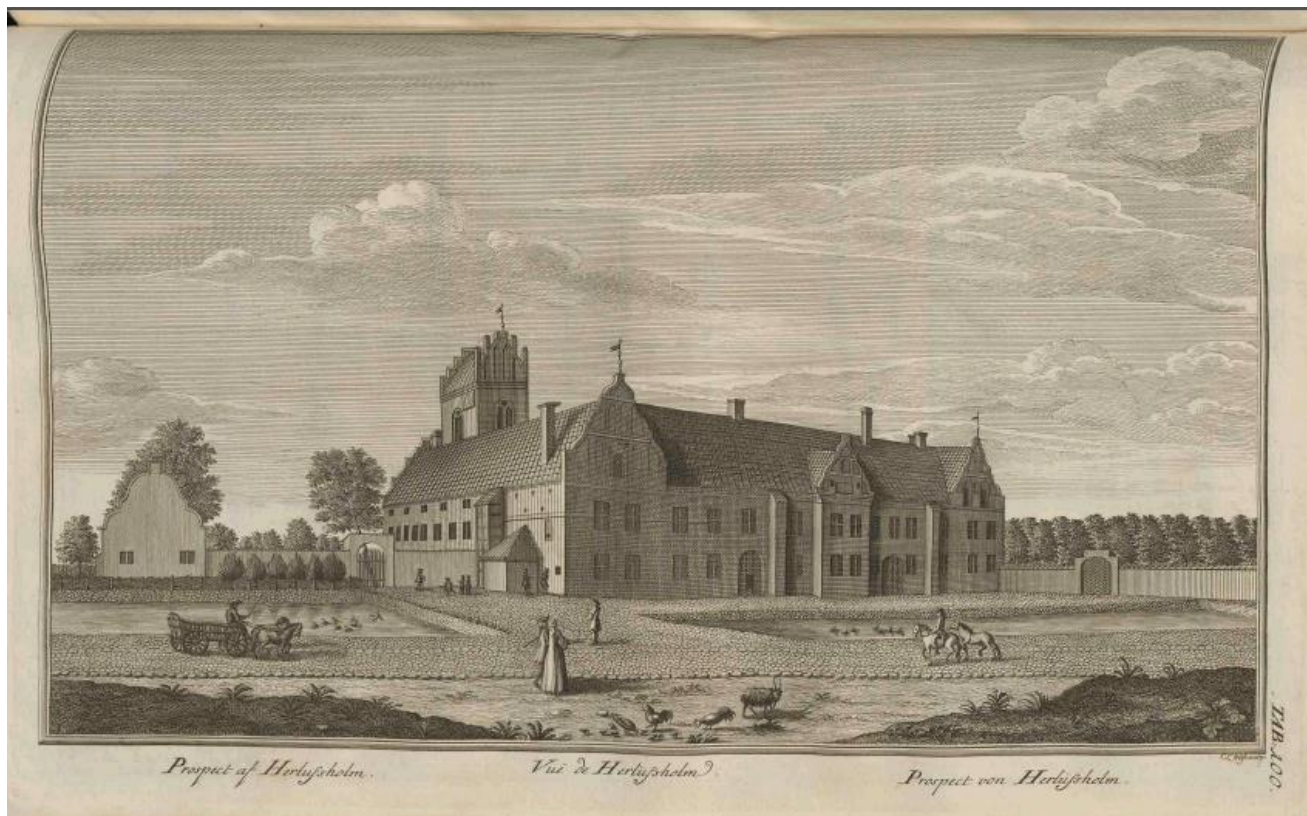
Levning fra de svundne Tider – og dette er Herlufsholms Klosterbygning i en udmærket Grad. Hvo kunde frygte en slig Vandalisme under en saa oplyst Bestyrer, som Herlufsholm har den Lykke at eie?”

(Ungdomsvandringer i mit Fødeland af Chr. Molbech Kbh. 1811, Pag 320).

Hvorledes denne Bygning i Munketiden har været indrettet, vide vi ikke; Benævnelsen Munkelænge og Munkegang, som endnu tillægges den Fløi der vender mod Aaen (Tab IIIC) og en deri værende Gang, synes imidlertid at henpege paa, at Munkene fornemmelig i denne Bygning have havt deres daglige Opholdsværelser; og de hvelvede Smaakamre, som endnu findes i nederste Stokværk af samme, kunne uden tvivl, endog i deres (383) nærværende Form, antages for oprindelige Munkeceller. Noget om Hovedbygningens Indretning strax efter Skolens Stiftelse er forhen meldt (Pag 83); dens nuværende Udform viser Tav. IV samt Titelvignetten v); og dens indvendige Indretning, saadan som den var strax før Ghraads Brandts Død (og som den, paa ubetydelige Forandringer nær, endnu er) sees af Tav III *). I begge Sidefløiene, A og C, ere samtlige Værelser i nederste Stokværk hvelvede, men i Hovedfløien, B, ikkun de midterste Værelser; dog har denne Fløi under Værelserne i denne Ende af Bygningen maatte ligge saaledes ophøiede over de øvrige, som ovenfor er anmærket.

Tav III No. I viser Grundtegningen af underste Stokværk i hele Hovedbygningen:

- p. Klokketaarnet.
 - q. Rectors Kiøder.
 - r. Thingstuen. Er nu Oldfruens Tørvekiøder. Disse tvende hvelvede Værelser, b og c, var det, som i Skolens første Tid udgjorde Disciplenes saakaldte Coventhuus.
 - s. Vakserhuus (fra Skolens Oprettelse indtil 1755 Spisestue) og Vaskerpiigernes Kammer.
 - t. Spisemesterens Bryggers (i den ældste Tid Køkken) med Bageovn. (384)
- w) I Thuras Danske Vitruvius. Tom II. Tav 100, findes en Tegning af Hovedbygningen, som den var omtrent 1746, hvor tillige sees den gamle Rectorbolig.

Danske Vitruvius Tav. 100 Herlufsholm.

. *) De forandringer, som ere foretagne efterat dette er skrevet, findes i Tillæget

- u. Porten
- v. Køkken
- w. Spisemesterens Værelser.
- x. Kirkegangen (ogsaa kaldet Munkegangen), en hvelvet Gang, bygget 1502 af Abbed Oleff.
- y.
- z. Et Værelse forhen tilhørende Conrector, nu Spisemesteren.
- æ. Et sexkantet Taarn, hvorigiennem Opgangen er ad en Vindeltrappe med en ziirlig antique Hvelving over. Øverst i Taarnet er et lidet hvelvet Værelse.
- ø. L
- å. l
- aa. Oldfruens Tørvehuus. Nedbrudt, tillige den derved staaende Bageovn, 1810. Indretningen af 2det Stokværk (som det var 1804) sees pa Tab. III No. 2.
- n. Og c Disciplenes daglige Opholdsværelser (saakaldte Paaklædningskamre), hvoraf det ene, naar fornødent giordes, tillige brugtes som Sygestue. Benyttes nu af Oldfruen.
- o. En lærers Værelse med tilhørende Aflukker.
- p. L
- q. Sovesal for omtrent Halvdelen af Discipline og en Lærer. Staaer nu ledig.
- r. Oldfruens Værelser.
- s. Spisestuen. Bruges nu ikke.
- t. Auditorium, indrettet af Grev Holstein. Bruges nu, siden 1810, som Spisesal; dog saaledes at et Stykke deraf efter Længden er fraskaaret til Gang. Før 1755 bestod denne Sal af tre

Værelser, der udgjorde Sommerlectierne (indrettede af Forstanderen Mag. Colding), med en Gang udenfor.

- u. Conectors Køkken med Tilbehør. Siden indrettet til tvende Værelser for en af Lærerne. (385)

- v. Naturaliekabinet. Beboes nu om Sommeren af Skolens Dandselærer. Disse tvende Værelser h og i vare indtil 1785 Skoleherrens Værelser; i disse boede og døde Danmarks Historieskriver, Herlufsholms virksomme Bestyrer Arrild Hvitfeld.

- w. L

- x. Conectors Værelse. Tvende af disse senere indrettede til Beboelse for en af Lærerne.

- y. Bibliotheket. Bruges nu af Spisemesteren som Forraadskammer.

- z. Munkegangen.

Ikkun een af disse tre Længer har trende Stokværk, nemlig Sidefløien A (See Tab IV); men det øverste af disse skriver sig neppe fra Munketiden; i det øverste af disse skriver sig neppe fra Munketiden; i det mindste har denne Længe indad mod Spisemesterens Gaard (Tav. III No 1.) ikke uden to Rader Vinduer over hinanden, saaledes at den øverste Rad henhører saavel til andet som tredje Stokværk, hvis Skillerumsgulv støder imod Vinduerne; og paa Muren er der intet Spor til, at dette forhen har været anderledes. Ogsaa ere Værelserne i øverste Stokværk særdeles lave (under Bielkerne ei meget over tre Alen), og i andet Stokværk neppe 3 $\frac{3}{4}$ Alen, da derimod Værelserne baade i Bygningerne B og C (Tab. III) alle ere af omtrent sex Alens Høide under Bielkerne. Udentvivl have begge de øverste Stokværk i Bygningen A i Munketiden for største Deel udgiort een eneste stor Sal, maaskee til Brug ved høitidelige Forsamlinger. Indretningen af tredje Stokværk (ligeledes 1804) sees Tav. III No 3x); (386)

- y) For at kunne her desbedre sammenligne Tegningerne No. 3 og No 2 maae vi tænke os x lagt paa x, og y paa y.

- f. Vægterens Kammer, i Taarnet.

- g. En Lærers Kammer. Staaer nu ledigt

- h. En Lærers Kammer. Beboes nu af Opvarterne

- i. Dagligstue (Paaklædningskammer) for nogle (omtrent den nederste Halvpart) af Disciplene. Bruges nu ikke.

- j. Sovesal for de Disciple, som høre til Kammeret d, og en Lærer. Afbenyttes nu af Spiseesteren som Kornloft.

For den Forandring med Bygningen A, som Ghraad Brandt i Aaret 1791 foretog, var (med Undtagelse af a og Lærerkammeret b) hele den øverste Deel af Bygningen inddeelt i lutter Discipelkamre, hvert paa eet Fag, hvilke alle stødte til en lang Gang – hvoraft en Deel endnu er tilbage og paa Tegningen No. 3 antydet – og uden tvivl har denne Indretning saaledes bestaaet lige fra Skolens Stiftelse. Værelserne i andet Stokværk af samme Fløi vare ligeledes før 1781 inddelte i Discipelkamre, hvert paa eet Fag, foruden en Sygestue paa to Fag, samt Lærerkammeret b, som dengang tillige havde et Sideværelse paa eet Fag.

[Se Kobberne \(kobberstik\) her](#)

Den fjerde Fløi af Hovedbygningen udgjør Kirken. Denne ville vi beskrive efter de Forskønnelser og Forbedringer, den ved sidste Hovedreparation (1811 – 12) har modtaget. Ved Rummelighed, Lyshed og ædel Simpelhed indtager dette Herrens Tempel Enhver ved første Indtrædelse. Kirkens indvendige fraregnede, omtrent 32 Fod. Den er bygget med

tilspidsede Buer, hvilke ei hvile paa Muren selv, men paa særskilte Piller, der dog alle ere sammebyggede med Muren; de (387) egentlige Hvelvinger (kapperne) ere tilrundede. Et gammelt Pulpitur, af samme Længde som Kirkens Brede – hvilket forhen som en vanzirende Udbygning strakte sig tvers over Indgangen til Choret, og ligesom deelte Kirken i tvende Afdelinger – er ved den sidste Forandring borttaget; og man kan nu med eet Øiekast overskue det hele Indre af Bygningen. Men for ikke at forgribe sig paa Noget, der som Oldtidsminde fortiene at opbevares, bleve ved denne Leilighed alle de i halvophøiet Arbeide af Træ udskaarne Helgenbilleder (tyve i Tallet), som forhen beklædede Forsiden af Pulpituret, hen flyttede i Choret, hvor de erholdt en passende Plads, og trende konstigen udskaarne Trætaarne, der ligeledes forhen, med deres udskaarne Pave, Munke og Marie-Billeder, vare anbragte som Ziir for Pulpituret, henflyttedes ogsaa til et passende Sted i Kirken. Orgelet der forhen paa en smagløs Udbygning var anbragt ligeovefor Prædikestolen, fik Plads i den ene Ende af Kirken, over Indgangen y); nogle paa Kirkens (388)

- æ) Paa sin forrige Plads havde Orgelet følgende Paaskrift: ”Guds hellige Nafn til Ære, Kircken til Zirat og Prydelse, Menigheden til Gavn og Nytte hver Aar 1703 den Høyædle og Velbaarne Herre Jürgen Brahe til Hvedholm og Gaunøe, Kongl. Maj. Estats Justice og Cancelli-Raad Lands-Dommer over Fyen og Langeland, som Skoleherre og Patron til Stædet ladet dette Nye Orgelverch opsætte og desforuden Kircken overalt Repatete.

Stant super insignes vocali flamine cannæ

Et digiti eliciunt qvos didicere sonos.

Artis ebur melicæ; qvod si plexisset Jopas,

Damnasset Citharam ceu sine voce suam. (388)

Posteaqve arguto tentasset pollice laudes

Exegisse tuas Trolle Braheqve tuas.

Illustres ambo! Templumqve scholamqva locavit

Alter et illorum sic locat alter opes.

F. F. Hiorth

Sch. Rector.

De står over vokalens tegn med rørets ånde

Og fingrene fremkalder de lyde, der skal læres.

Kunsten at elfenbenshonning; hvad hvis Jopas havde søgt

Han ville have forbandet guitaren uden sin stemme. (388)

Herefter forsøgte han at rose med tommelfingeren

Fordrev din Trolle Braheqve.

Imponerende begge! Han lejede et tempel og en skole

Den ene og deres placerer således den andens rigdom.

Fra Google oversæt

Gulv til Vanziir fremstående Stolestader bleve borttagne; og saaledes mistede Kirken ved denne Forandring intet, som fortiente at beholdes, men blev derimod snarere tilbagegivet noget af sin oprindelige Simpelhed. Den har et tilstrækkeligt Antal Vinduer til at skaffe Lysning; men efter den gothiske Bygningsmaades Forkiærlighed for Afvexling ere neppe tvende bland disse af een Form. Murene ere hvidkalkede (Hvelvingerne dog med et gult Skiær), og alt Træværket – Stolene paa Gulvet, Prædikestolen, Chorstolene m. m. . er blaalig hvidt malet; og denne overalt herskende hvide Farve (en Følge af den sidste

Hovedforbedring) bidrager ikke lidet til at give Kirken sit lyse livlige Udseende fremfor den mørkebrune Egetræs-Farve, som forhen ved alt Træværket, for saavidt det ikke med brogede Farver var malet (som Prædikestolen og Helgenbillederne), var den herskende.

Prædikestole, a (foræret til Kirken 1624 af Skoleherren Palle Rosenkrantz) er af Bildthuggerarbeide, prydet med adskillige af Træ udskaarne fritstaaende Figurer, forestillende de fire Evangelister med deres Symboler, og en femte, uidentvivel Apostelen Paulus, hvilke med Hensyn ti Tiden ei kan kaldes slet Arbeide, og i det hele tage sig godt ud. Prædikestolen bæres af en ligeledes af Træ udskaaren Figur, der forestiller Moses (389) med Tavlerne; og det hele synes saaledes at skulle symbolisk betegne det nye Testamente grundet paa det gamle.

Døbefonten, c, tilligemed den smukt uarbeidede Fod, hvorpaa den hviler, er af Marmor, bekostet af Herloff Trolle 1551. Paa det tilhørende Messing-Døbefad er, i saare maadeligt Arbeide, forestillet Christi Daab, og Omskriften om samme beretter, at det er Kirken foræret 1692 af Raad- og Handelsmand i Nestved Hans Gape og Hustru Susanne Johansdatter, en Datter af Herlufsholms forrige Præst Johan Damianus.

Ved den sidste Forandring af Kirken maatte det gamle afmuursteen opførte Alter, b, vige for et noget større af Træ, og samme Lod traf ogsaa et af Skolens ærværdigste Mindesmærker, den gamle Alabaster-Altertavle, som i Forgrunden viser os Herloff Trolle og hans Hustru, begge knælende for et Alter i tilbedende Stilling, og skuende op mod Himlen, som man seer aabnet over deres Hoveder, og i Baggrunden de Dødes Opstandelse; alt Arbeidet udført ved en duelig Konstners Haand. I stedetfor denne haves nu en simpel Trætavle, af passende Størrelse og med moderne Indfatning, hvorpå et omstraalet ??? og de Ord: Dette gjør til min Ihukommelse! Hvorunder er anbragt rt Christusbillede paa Korset z). Om Kirken ved dette Bytte har tabt eller vundet, tør Forfatteren ikke af gjøre, da Meningerne herom ogsaa hos tænkende Mænd ere deelte, men ham i det mindste forekommer det ikke som nogen (390)

- ø) Dette Crucifix stod forhen over det nu borttagne Pulpitur; det er af massivt Elfenben med maadeligt Arbeide. Da Elfenbenet overalt var fuldt af sorte Revner, har man været nødt til at overmale det.

Vinding; man fandt det ei passende at have ubibelske Personer paa Alteret, og endnu mindre, at Menigheden skulde knæle for Skolens Stiftere, og derfor fandt den Mand, som fornemmelig drev paa Ombygningen (i hvor dyb Ærefrygt for disse ved sand Adel ophøiede Personer han end ellers var giennemtrængt af) deres Plads paa Alteret upassende. Men, kunde man vel spørge, knæler man ikke her snarere med disse end for dem? Bidrage disse ikke selv ved deres Knælen til at opvække Andagtsfølelse hos den som beskuer dem, og til at styrke os i den Tanke, at for den Allerhøieste skal den mest ophøiede Dødelige ydmyge sig lige saa meget som den laveste? Kan man vel og knæle for en Knælende? Og neppe desuden, kan man vel sige, lider dens Andagt noget Skaar, der knæler for Alteret med saa verdslige Tanker som Bemærkninger over Altertavlen. Men Meningerne ere deelte; og Forfatteren vil ved de her fremsatte Bemærkninger ingenlunde have paastaaet, at netop hans er den rigtigste, eller undlader derved at ære de religiøse Betragtninger, der frembragte den Mening, som i denne Sag er bleven fulgt. Dette Monument har nu faaet Plads i Sacristiet ved Siden af Stifternes Gravminde; paa Foden af det staaer Herloff Trolles og Birg. Gøyes sædvanlige Valgsprog, hans. ”Alting kommer fra Gud Liver og Døden, Armod og Rigdom,”

og hendes: Forlad dig ikke paa Mennesket, men frygt Gud og gjør Ret.” Grunden af Monumentet har forhen været ægte forgyldt, hvorefter endnu Levninger ere tilbage. Foruden denne Prydelse for Alteret have Skolens Stiftere ogsaa dertil skienket tvende store Lystestager, som (391) endnu haves, med deres Navne, samt et Fløiels Alterklæde, som Birg. Gøye selv udsyede, og smykkede med de Perler, der forhen havde tient til hendes egen Prydelse. Efterat dette formedelst Ælde var blevet ubrugeligt (et nyt blev Kirken skienket af Præsten Mag. Munkgaard omtrent 1690), opbevarede endnu Levningerne af samme længde som Reliquier; og Grev Thott som Skoleherre lod Perlerne, for at see dem frelst, aftage og giemme. Saaledes som de af ham bleve forvarede, i en liden Æske med hans eget Segl for, ere de siden overleverede til enhver følgende Skoleherre. For et Par Aar siden blev Æsken af hans Excellence den nærværende Directør aabnet, og befandtes da u samme lidet over 600 øgte Perler, hvilke nu i Skolens Naturaliekabinet giemmes i et forseglet Glas. Efter Sagnet skal Altertavlen forhen have været udsiret med Stifterindens Ædelstene, ligesom Alterklædet med hendes Perler; Vished derom haves vel ikke, men ved nøiere Betragtning af Monumentet vinder dette Sagn ikke lidet i Sandsynlighed, da nogle deri regelmæssig indgravne smaa Fordybninger af forskiellig Størrelse ei synes at kunne have anden Bestemmelse end at tiene til Indfatning for saadanne Stene.

Af de gamle Munkeskole i Choret findes de fleste endnu i fuldkommen uforandret Form, fire og tyve i Tallet, paa et noget ophøiet Trægulv saaledes anbragte, at de næsten omgive Choret; men sex af samme Slags, som forhen stode paa Steengulvet noget lavere end de øvrige, maatte ved sidste Forandring af Kirken borttages for at erholde Pladsen omkring Alteret saaledes forstørret, som man ønskedes. De øvrige Stolestader i Kirken fandtes ei i Munketiden, men ere

indrettede, da Kirken (392) I Herloff Trolles Tid blev gjort til Sognekirke; hvorfor og paa de tvende forreste Stole paa den ene Side findes hans fædrene og mødrene Vaaben, og paa den anden Side ligeledes hans Hustrues.

De mærkeligste Gravminder i Kirken ere: Stifternes, Geheimeraad Marcus Giøes, og Cantzler Arrild Hvitfeldts a). Ved Storhed og Pragt udmærker Giøes sig, men i ædel Stil og

reen Smag staaer dette kostbare Monument vistnok tilbage for Stifternes; begge maae dog regnes blandt Landets kostbareste Monumenter.

Ogsaa Hvitfelds Kiste, der i saa lang Tid stod til Skændsel for Stiftelsen, fortienner nu at sees. Giøes Monument, d, er, paa lidet nær, vel vedligeholdt; men Skade, at Stifternes Grav, e, som fremfor alle havde fortient at fredes of vedligeholdes, endnu i saa høi Grad bærer Vidne baade om tilfældig Beskadigelse og modtvillig Overlast! Ved Grundens Nedsynken paa den ene Side af Marmorkisten revnet, og saavel Monumentet selv, som de fire Figurer ere anbragte ved Hjørnerne af samme, ere med den letsindige Kaadhed mishandlede b). For at (393)

- f) Om disse Monumenter er allerede forhen noget meldt Pag. 67 og 127.
- g) Udførligere Underretning herom findes i en saakaldet Tydsk Reisendes (den danske Professor N. H. Sevel Blochs) Beskrivelse over Herlufsholm i Maanedskriftet Pallas den Yngre 1 Aarg. 1 Bind (April 1808) Pag. 156 o. frdl. Denne stygge Ødelæggelse skriver sig fornemmelig fra Varene syttenhundrede nogle tredsindstyve, og er foraarsaget dels ved Tyveri (da Alabastret er bortranet, formodentlig for, ifølge en Bondefordom, at bruges (393) som Lægemiddel, dels af letsindig Ungdomsubetænksomhed, som ei selv ret forestillede sig hvad den gjorde. Og begge Dele kunde saa meget lettere finde Sted, som Kirken dengang, i Anledning af Disciplenes daglige Gudstieneste, bestandig stod aaben, og Tilsynet med Ungdommen desuden ikke var som det burde. Sin Efterretning herom har Forf. dels af Mænd, som i den her nævnte Tid frekventerede Skolen, dels af Breve, som desangaaende ere vexlede i Aaret 1767 imellem Skoleherren, Rector og Skolens Forvalter. Man var engang paa Spor efter Tyven (som var bondeklædt), men han undslap. Dog er ikke al Beskadigelsen fra denne, men noget deraf fra en ældre Periode. I de nogle og tredive Aar, Forf. har kiendt Stiftelsen, veed han ikke at Monumentet har lidt nogen Overlast. afværge Monumentets videre Beskadigelse er det nu ved et forsvarligt Stakit aflukket. Vanskeligt vil det maaskee være at istandsætte, dog vel ikke umuligt; og efter det meget, som nærværende Directør allerede har gjort saavel for Kirkens som for de fleste øvrige Bygningers smagfulde Indretning, tør det vistnok med grundet Forhaabning ventes, at Turen ogsaa engang vil komme til denne eneste Plet af den hele kostbare Eiendom, som Stifternes har forbeholdt sig selv: men Alt kan ikke gøres paa eengang. Af de flere Mindeskrifter over Stifterne, som findes i Kirken, ville vi her blot anføre de tvende, som findes på Monumentet selv c) (394)
- h) De øvrige i Hoffmans Portr. Historiques 2 P. Pag. 93 og 95; i Marm. Dan. T. I, Pag. 185; i Herl. Trolles Levnet o. fl. St.

E. D. H. T.

(=: Epitaphium Domini Herl. Trolle.)

HOC JACET HERLVFFI TROLLE SVB MARMORE CORPVS
HEROIS MAGNA NOBILITATE VIRI
HIC AVRATUS EQVES FACTVS FORTISSIMVS HOSTI
OCCURRIT PATRIÆ GLORIA FAMA DECVS
HIC FVIT HVAMANVS CASTVA PIVS OMNIBVS ÆQVVS
CVIVS NVNC CASTVS SPIRITVS ASTRA COLIT.

*DETTE ER HERLUFFS TROLLE UNDER MARMORKROPPEN
HELTE HAVDE STOR ADEL
HER GJORDE DEN GYLDNE HEST DEN STÆRKESTE FJENDE
PATRIOTENS HERLIGHED BLIVER BERØMMELSEN VÆRDIG
DER VAR EN MENNESKESKAB, DEN MEST LIGE AF ALLE
HVIS KYSKE ÅND NU TILBEDER STJERNERNE.*

Og paa den anden Side af Monumentet:

E. D. B. G.

(= Epitaphium Dominæ Birgittæ Goyæ).

QUAM GENUIT MAGNUS GOE CLARISSIMUS HEROS

HAC BIRGITTA UIRO JUNCTA QUIESCIT HUMO

NOBILIS ENITVIT CLARIS MAJORIBUS ORTA

SED PIETATE MAGNIS NOBILIS IPSA FUIT

UIRTUTIS SPECULUM MATRONAS INTER HONESTAS

EMICVIT EULGENS DOTIBUS EXIMIIS.

*HVORDAN DEN STORE GOE'S MEST KENDTE HELT BLEV FØDT
BIRGITTA SAMMEN MED SIN MAND HVILER I LANDET
DE ADELIGE REJSTE SIG TIL DE STORES ÆRE
MEN FROMMED VAR SELV EN STOR ADEL
DYDER SPEJLER STOR ÆRLIGHED
HAN SKINNER KLART MED EKSTRAORDINÆRE TALENTER.
Google oversæt*

Ved Siden af Stifternes Monument er Herloffs Broders, Byrge Trolles, og Hustrue Pernille Gøyes (Søster til Birg. Gøye) Begravelse, f; paa den store Marmorsteen, som dækker Graven, findes baade Mand og Kone udhuggede, i ophøiet Arbeide og i fuld Legemsstørrelse; men fra Kunstens Side fortjener dette Arbeide ikke t komme i Betragtning. De øvrige mindre betydelige Geavminder og Inskriptioner ville vi her ikke omtale: hvo derom ønsker Underretning, henvises til Pontoppidans Marmora Danica og de antiqvariske Annaler *).

Blandt andre Kirkens Mærkværdigheder kan anmærkes: den kugle, hvoraf Herloff Trolle fik sit Banesaar, (395)

*) Marm. Dan. Tom I, Pag 185, og Antiqu Ann. 1 B. Pag 158.

Hvilken endnu for fa Aar siden giemtes paa Trolles Monument d); samt Herloffs og hans Broder Byrge Trolles Jern-Rustninger, som begge ere i god Stand e). I (396)

- i) Ved Bygmesterens Skiødesløshed blev denne Kugle bortkastet ved Kirkens sidste Hovedreparation (1811 – 12), uagtet samme Mand tilstrækkelig var anmodet om at forvare den med Omhyggelighed. Maaskee kan den endnu findes. At dette virkelig var, hvad den udgaves for, den kugle hvorfor Trolle maatte bløde, er der al Sandsynlighed for: den giemtes paa hans Monument, hvor et Hul til den er indboret i Marmoret; men neppe ville en saadan løst henlagt lille Kogle, i den første Tid den der var henlagt, have beholdt sin Plads

uforstyrret, hvis ikke det Sagn, som nu gjør den ærværdig; og den Gravskrift, som af hans Enke er sat ham i Kirken paa en Marmortavle strax ved Monumentet, siger udtrykkelig, at han blev saaret af Kugler (*globulis bombardocis in brachio & in coccendice vulneratus* *Såret i armen og brystet af kuglerne fra et bombardement*). Vel skriver Trolle selv i et Brev (Danske Magazin 3 B. Pag 288), at han blev saaret "af noget Hagelskud;" men neppe har man dengang, ligesaa lidet som nu, i Krigen skudt med Hagel af Smaageværer; ved Hagelskud maa vel her altsaa forstaaes det, vi nu kalde Skraaskud (Kanonhagel). Den her omtalte Kugle var af Jern, af en god Riffelkugles Størrelse, for begge Ender udgaaende i en lang Spids.

j) Disse Rustninger, som begge laae adspredte i Stumper, ere for faa Aar siden (1816) blevne samlede og fuldstændig ophængte ved Trolles Monument. At Rustninger vare i Brug endog længe efter H. Trolles Tid, er af Historien bekiendt: endnu i Aaret 1611 finde vi, at Sverrigs Konge Carl IX. Udfordrede Danmarks Christian IV. Til at møde sig i Tvekamp, hver med tvende (396) and i fuldt Harnisk; men han foreslaaer udtrykkelig, at Kongerne selv skulde møde uden Harnisk. Paa Kobberne til Frid. II Krønike af Resen sees alle Krigerne afbildede i Harnisk; ligesom og Trolle saaledes ligger udhuggen paa Sacrophagen. Der kan altsaa neppe være nogen Tvivl om, at jo Trolle selv virkelig har baaret det Harnisk, som endnu opbevares i Kirken.

Sacristiet findes endnu et Brystbillede af Gips, af et Fruentimmer i naturlig Størrelse, hvorom det underlige Sagn er bleven almindeligt, at det skulde være en Skioldmø, som i Søslaget havde dræbt H. Trolle. Men uden at opholde os ved at giendrive en saa paafaldende Urimelighed, ville vi her blot yttre den Formening, at dette er et ikke synderlig ved udarbejdet Brystbillede af Stifterinden; det er i det ringeste hendes Billede paa Gravmindet ei ganske uligt; og at det i ældre Tider har været holdt i Hæder og Ære, derom vidner den

forgyldte Haarpynt, og de forrevne Stumper ag en Fløiels Kaabe, som endnu hænge denne Buste over Skuldrede.

Strax ved Prædikestolen er paa Væggen ophængt tvende Trætavler, hvorpaa findes anført samtlige Sognepræster efter Reformationen. Disse ville vi her opregne efter Fortegnelsen:

20. Michael Jacobi (Scanus) (= Michaels Jacobsen fra Skaane).
 21. Hans Michelsen, forhen omtalt blandt Rectorerne.
 22. Laurentius, nævnt blandt Rectorerne.
 23. Johannes Clynius.
 24. Jens Michelsen f) (397)
 25. Mag. Poul Jensen Colding, 1622 – 40. Forhen (Pag. 105) omtalt som Forstander.
 26. Mag. Johan Diderich Bartscher, 1640 – 51. Omtalt blandt Rectorerne.
 27. Mag. Johan Damianus. Havde først været Præst i Lydersløv, derpaa Slotspræst i Kbh. kaldet til Hrlh. 1651, hvor han døde som Provst 1658.
 28. Mag. Jørgen Michelson, 1658 – 68. Omtalt blandt Rectorerne.
 29. Olaus Luxdorph, 1668 – 73; døde som Sognepræst i Kiøge og Provst 1676.
 30. Mag. Poul Munkgaard, udnævnt til succederende Præst i Romerige 1670; blev Præst til Herlh. 1673, 1677 tillige Provst i Øster-Flakkeberg-Herred; døde 1713. Forhen (Pag. 125) omtalt som Skolens Forstander 1690 – 94. Af ham er den første af Tavlerne besørget; han har og til Brug for sine Eftermænd i Embedet foræret en stor Lænestol, som endnu staaer i Sacristiet.
 31. Mag. Helmuth Otto Sebbelov, 1717 – 51. Omtalt blandt Rectorerne.
 32. Christoph. Gottschalk, blev Hospitalspræst i Odense 1754, døde 1780.
 33. Johan Ernst Gunnerus; kaldet til Præst 1754, kom dog ikke hertil, men byttede med
 34. Nicolai Nannestad, som forestod Embedet 1755 – 58; forhen omtalt blandt Lærerne (Pag. 308). (398)
 35. Christ. Beverlin Studsgaard, 1759 – 69; omtalt blandt Lærerne.
 36. Magnus Hammer; var først Præst til Veilø og Vester-Egesborg 1749 – 70, dernæst til Herlh., hvor han døde 1791; var tillige Provst i Øster- Flakkeberg – Herred.
 37. Mag. Søren Lemvig Fog, 1791 – 1808; omtalt blandt Skolens Lærere (Pag. 310 og 313).
 38. Morten Henrich Petersen, Stiftelsens nuværende Præst, kom, efter at have i nogen Tid været Lærer ved det Blaagaardske Skolelærerseminarium, til Embedet 1808.
- n) Hvad de første Præster angaaer, kan man ei lide paa Tavlens Nøiagtighed: den her nævnte Jens Mich. (397) anføres ikke; men i Thingprotokollerne baade for 1617 og 1619 nævnes han utrykkelig som Sognepræst til Herlufsholm, og Forf. har derfor her givet ham sin Plads. Af Reliquier fra Munketiden ville vi nævne: en gammel Altertavle, forestillende Christus paa Korset, med Maria og Johannes hosstaaende, maler paa Træ, ganske lille, og som Konststykke af ringe Værd: et Trækors, indsat i Muren i Sacristiet, som udgives for Maalet paa Christi Kors, og nogle Stumper af Hovedskaller, som glemmes sammesteds i et indmuret Skab – formodentlig foregivne Helgenreliquier, men som i vor Tid ei har kunnet vedligeholde den Hæder, de fordm have nydt.
- Foruden disse ere endnu adskillige andre Oldtidsminder forhen her i Kirken forefundne, men som formedelst Tidens almindelige Ødelæggelse, og vel tildeels formedelst skiødelæs

Behandling, nu ikke længere rer til. Kong Christian den Andens og Frederik den Førstes Portraiter, som efter Ressens Beretning (i Atl. Dan. Mscr. Af 1695) skulle findes her i Kirken, veed Ingen af at sige. Et Sværd skulde efter sammes Beretning (399) være ophængt i Kirken med den Overskrift: hoc septem innocuos qvondam necat ense vir unus; (*Denne ene mand dræber syv harmløse mennesker med et bestemt sværd*) for omtrent et halvt Seculum siden fandtes dette Sværd endnu, men hvor det siden er blevet af, vides ikke g). Ligeledes anfører samme Resen adskillige Sententser, der skulle findes i en Gang, som han kalder Hørernes Gang; men hvad dette har været for en Gang, veed man nu ikke; endnu mindre findes de anførte Inskriptioner h).

I Taarnet hænger fire Klokker, tvende af anseelig Størrelse, tvende mindre. Alle disse, paa den næstmindste nær, ere forsynede med Inskriptioner i ophøide Bogstaver- Af Paaskriften paa de tvende største lærer man at kiende saavel Klokkens og Klokkestøberens Navn, som den Abbeds, under hvem de ere forfærdigede. Paa den største staaer med Munkebogstaver (yildells med forkortede Stavelser): Ao. Millesimo CDXI sociato. Gerthrud dicor; Nicolai Jens fuit actor; expemsas Jacobus Germundi (d. e. ettusinde 400 og 11 tilsammen (400)

- o) Traditionen om dette saakaldte Hielms Sværd findes i Herl. Trolles Levnet Pag 56.
- p) Alle disse Inskriptioner har Pontoppidan udskrevet af Resenii Atlas, og anført i Marm. Dam. Som endnu tilværende, uagtet de til Pontoppidans Tid vistnok for længe siden vare enten af Kalkekosten eller Malerpenslen udslettet; og Flere have siden igien anført dem paa Pontoppidans Autoritet. Een af dem ville vi for Curiositets Skyld her anføre: (400)

Præceps Theologi judicium,

Tardum Jurisconsulti consilium,

Langvens Medici solatium,

Svave Philosophi delirium,

Dic inter hæc quid optimum?

Teologens fremtrædende dom

Råd fra den afdøde juriskonsulent,

Trænger efter medicinsk komfort,

Blid filosoffs delirium,

Fortæl mig, hvilken af disse er den bedste?

mentaget; Gerthrud er mit – Klokkens – Navn; Nicolai Jensen har forfærdiget mig; Omkostningerne har Jacob Germundsen udredet). Der neden under: porrigit abbas, et dat M'Nestvedia munera multa ua - - - Maria - - - (Resten ulæseligt). Den anden har følgende Paaskrift: Martinus me fecit; fraterina vocor (= Morten har forfærdiget ,ig; mit Navn er Broderklokken); og omkring den nederst Rans af Klokken: Tercius hanc abbas Nicolaus teparavit campanam, qvem Cristi gracia celica servet (= Abbed Niels den Tredje har indsat denne Klokke; Christi himmelske Maade bevare ham!). Imellem Ordene af den øverste Paaskrift staaer paa flere Steder med fire Stierne imellem, og omkring Randen af Seglet: Sigillum abbatis Nicolai III.

Rectors Bolig (Tav I og II Fig. E, og Tav. IV) er, som forhen meldt (Pag. 271), opført af Geheimeraad Brandt; den bestaar af een Etage med Qvist til begge Sider. Indtil den nuværende nye Skolebygning opførtes, indbefattede denne tillige Skolen (fire Værelser den nordlige Ende af Bygningen, de tre vendende mod Gaarden, eet mod Disciplenes Hauge): en passende Indretning, hvorved een af Rectors første Pligter var bleven ham lettere, den Pligt:

at have et stadigt Tilsyn med sin Skole, som han her stedse lige under Øinene. Mu er hele Bygningen Rector overdragen. Den bestaaer af fiorten Værelser til Beboelse, foruden Tyendekamre og de fornødne til Oeconomien hørende Indretninger, alle gipsede og tildeels betrukne.

Foran Rectorboligen laae forhen Skolegaarden (see Tav. I.), nærmest bestemt til Tumbleplads for Ungdommen. (401) som her kunde færdes under Rectors og Lærernes Øine, hvilke alle (paa Conrector nær) havde deres Værelser ud til denne Gaard, der rundt omkring var fra de ældste Tider af omgiven deels af Bygninger, deels af en Ringmuur af mere end fire Alens Høide; men ved Disciplenes og Lærernes Forflyttelse til den nye Skolebygning blev denne Gaardsplads ved sin Beliggenhed ei længere passende til den omtalte Anvendelse; ved at anlægge en ny Indkiørsel til Skolen forsvandt den, og Rector erholdt en egen indelukt Gaardsplads (se Tav. II, H.)

En Mærkelighed ved Skolegaarden kan Forf. ikke undlade at omtale; en Mærkelighed, som Mangen med Stedet ubekiendt maaskee vil synes saare ubetydelig, men som sikkert af flere gamle Herlovianere vilde savnes, hvis den ei fandtes anført: Poppelpilen og Asken ere tvende Træer paa Skolegaarden, som enhver Herlovianer fra sin Skolegang af ikke er vant til at betragte uden den Følelse af Ærefrygt, som Alderdommens Ærværdighed indgyder: og Mindet af mange Ungdomsglæder vil hos de fleste være knyttet til Tanken om disse Træer. Allerede Sagnet gjør dem ærværdige, da det er at almindeligt Ord, at de tilligemed et gammelt Fyrretræ i Discipel Haugen ere plantede af Skolens tre første Disciple – et Sagn, imod hvis Rimelighed der dog kunde være Adskilligt at indvende -; saameget er imidlertid vist, at deres Alder gaaer meget langt tilbage i Fortiden, og at det ei er urimeligt at antage dem for omtrent jevnaldrede med Skolen; Folk i det mindste, som for mere end halvfjerdsindstyve Aar siden have kiendt Herlufsholm, have været enige i, at de efter Anseende (402) begge havde samme Størrelse dengang, som nu i); og Poppelpilen (det er en *populus nigra*) tilkommer uden tvivl Rangen som det største af Træerne i Landet: sine Grene rækker den (efter mathematisk Udmaaling) mere end hundrede Fod op i Luften, og Omkredsen af Stammen er to og tyve Fod dansk Maal. Uagtet sin alder staaer dette majestætiske Træ endnu i Manddommens fulde Kraft; endnu viser det neppe en udgaaen Green. Asken er mindre; dog har dens Stamme den betydelige Omkreds af atten Fod; men her begynder Alderdommens Affældighed at vise sig. Paa Tav. IV sees begge disse træer, og allerede paa Tegningen af Herlufsholm i Thuras Vitruvius (af 1746) findes de afbildede. (se side 11)

Den nye Skolebygning er opført paa samme Grund som den forrige Lade, og har altsaa i Længde og Brede netop samme Udstrækning som denne (Længden 126 Breden 24 Alen). Under nuværende Skoleherre blev denne Bygning begyndt i Sommeren 1806, og indviet under Grev Danneskiolds Bestyrelse i October 1809 k). (403)

- q) Afdøde Spisemester Geisler, som blev Spisemester 1750 og havde kiendt Skolen endeel Aar iforveien, og sal. Prof. Bernth, som blev Rector 1755, foruden flere gamle Fok, have alle været enige i, at Poppelpilen og Asken ikke tilsyneladende have tiltaget i Størrelse i deres Tid.
- r)
- s) Imedens Hans Excellence Cancellipræsident Kaas i Aarene 1809 og 10 opholdt sig i Norge, som første Medlem af den under Krigen satte Norske Regjeringscommission, var Bestyrelsen af Herlufsholm efter Kglig Resolution overdragen Hans Excellence Christian

Conrad Sophus Greve af Danneskiold-Samsø til Gisselfeld, som saaledes omtrent i et Aar var midlertidig Skoleherre.

Den er af Grundmuur, har kun eet Stokværk, men en Hovedqvist til begge Sider, og desuden endeel mindre Smaaqviste. Paa Tav. V sees: foruden Grundtegningen af Loftet og Qvistkamrene, og i Midten Bygningen Udvertes. Den underste Deel af Bygningen indbefatter alle de Værelser, som henhøre til Underviisningen, og desuden for Skoleherren, naar han her opholder sig, samt for den ældste Lærer. De til Underviisningen henhørende Værelser ere: 1) fire Underviisningssale, af hvilke Rector og de tre ældste Lærere har hver si, men den yngste underviser vekselsviis i de forskiellig Værelser; 2) Lovsangssalen, hvor Lovsang holdes morgen og aften, og hvor der tillige undervises i Tegning, Skrivning og Musik; 3) Gymnastiksalen, hvor der undervises i Dands og de øvrige gymnastiske Øvelser, som ei drives i fri Luft. Denne Sal bruges og ved Høitideligheder som Auditorium. Ved Siden af samme er et mindre Værelse, hvor der gymnastiske Apparat forvares: her glemmes f. Ex. Halvtredsindtyve Geværer af forskiellig Størrelse med lige saa mange blanke Patrasketter til den militære Exercits, Fleuretter og Huggestokke, Svømmebelter, Klattretoug o. dsl.; 4) Bibliotheket og Naturaliekabinettet. For Skoleherren ere blot to Værelser indrettede med tilhørende Alkove og Tienerkammer. Den ældste Lærer har fire Værelser med Køkken og Kielder, samt en egen derhos liggende aflukket Gaardsplads med Staldbygning (Tav. II. Q). alle hensigtsmæssigen indrettede, og i deres Decorering og Møblering herefter allevegne (404) Smag og Elegance. I den øverste Deel af Bygningen ere: 1) Disciplenes Værelser, sex Sovekamre (S K) og lige saa mange daglige Stuer (D S) med Kakkellovne og Klædeskabe saaledes at Disciple hat sit tillaaede Skab med Hylder til Bøger og Knage til Klæder; 2) en Sygestue med tilhørende Kammer (S S); 3) yngste Lærers Kammer med et tilhørende Aflukke til en Seng (L); 4) Inspectørens Værelser (I) og Gangkonernes Kammer (G). 5) Desuden er der ved Gangen tvende aabne Pladser (V) med Vaskeanstalter til Disciplenes Brug.

Forstinspector- og Forvalter-Boligerne sees paa Tav. VI, og med deres tilliggende Udhuse paa Tav. II. Begge ere nye grundmurede Bygninger, den første med fem, den anden med tretten Værelser til Beboelse, alle gipsede, foruden de fornødne Værelser til Tyende samt til Huusholdningen. Den første af disse Bygninger beboes for nærværende Tid af forrige Forstinspector – nu Skrive- og Tegne-Lærer samt Bibliothekar – Cancelliesecretær Topp. Paa Herlufsholm har de fleste Beboere hver sin Hauge; men er offentlig, saaledes som i Grev Holsteins Tid (see Pag. 199), gives her nu ikke; dog kan en saadan ventes, naar et dertil sigtende Anlæg, som nylig er begyndt, om nogen Tid bliver fuldført. De tvende til Oekonomien henlagte (hvoraf den ene endnu, til Erindring om sin forrige Bestemmelse, bærer Navn af Skolehaugen) dyrkes nu af Spisemesteren for egen Regning, da Stiftelsen siden 1808 ingen Gartner holder. Rectors, Lærernes (som de fire Lærere have i Forening) og Disciplenes Hauger udgjorde samtlige forhen en Deel af (405) Skolehaugen. Rector erholdt sin allerede under Grev Holsteins Bestyrelse; de øvrige Læreres, saavelsom Disciplenes, ere dem i Chr. Brandts Tid tillagte (cfr. Pag. 275); og hvad Spisemesteren derved mistede, blev ham, ved Skolehaugens Udvidelse paa en anden Kant, godtgjort. Inspectørens – en Deel af den forrige Gartnerens – Hauge er under nuværende Skoleherre indrettet l); den øvrige Deel af Gartnerens Hauge blev liggende til det af denne Betient forhen beboede Hus. Desuden ligger og til Forstinspector- og Forvalter-Boligerne temmelig anseelige Hauger. Den saakaldte Nye-Hauge, der nu i nogle Aar ei har været andet end en med Træer og Græs vildt bevoksen

Plads, overdragen Oldfruen til Blegeplads, er nu, som forhen meldt, bestemt til at indrettes som Lysthauge; men den derved ud til Aaen liggende Plet, som forhen udgjorde Conrectors Hauge og af ham var anlagt, og som endnu for en halv Snees Aar siden uden tvivl var den yndigste Plet ved Herlufsholm, er ved Aaens Opgravning og den derved anlagte Trækvei saaledes forstyrret, at der nu ei er mindste Spor af Anlægget tilbage.

Paa Tav. I. findes ved Punkter betegnet Linierne a, b, c, og d. a og b betegner Pladser, hvor der forhen har staaet Mure af samme Slags som de, der indsluttede, har formodentlig udgjort Munkenes Hauge; senere bar den Navn af Præstehaugen, og i den Tid, vi erindre (406)

- t) Ved den forrige Inspectørs Afgang er dennes Hauge indtil videre overdraget Spiemesteren til Dyrkning.

udgjorde den blot en Vænge, som man besaaede med Korn o. desl. Paa hver Side af dette Vænge laae en Hauge, begge tilhørende Spiemesteren; den ene var Skolehaugen, den anden (som paa Kobberet staaer øverst) ansaaes for Spiemesterens private Hauge; men i Aaret 1803 bleve begge disse forenede ved Tillæg af største Delen af det mellemliggende Vænge; Muren a, som forhen begrændsede Skolehaugen (og som i høi Grad var forfalden) blev da nedreven, og Muren a, som forhen begrændsede Skolehaugen (og som i høi Grad var forfalden) blev da nedreven, saa at der af samme ikke var andet end Levninger af Grundvolden tilbage. Linierne c og d betegner Rudera af et Par gamle Bygninger, som for nogle Aar siden bleve fundne; ved at anlægge den nye Indkiørsel til Gaarden forbi Gartnerhuset, som paa Tav. II. Er betegnet, stødte man, omtrent en halv Alem under Jordskorpen, dels paa Levninger af Mure, dels endog paa et heelt Gulv af gamle kvadratformede Teglsteen. Imellem huset d, Kirken og Haugen, har formodentlig i ældre Tider Munkene havt deres Kirkegaard; i det mindste er der paa denne Plads opgravet halv formuldne Been, som syntes at være af Mennesker. For resten veed man aldeles intet om disse Bygninger.

Skolens nærværende Indretning.

Stiftelsens Bestyrelse deler sig, under den af Hans Majestæt ansatte Skoleherres øverste Autoritet, egentlig i tvende Grene, Skolens og Godsets; den første overdragen til Rectors, den sidste til Forvalterens Omhu. (407) F

For det første ville vi her betragte Skolen selv, som Hovedsagen og Stiftelsens egentlige Hensigt.

Ved Disciplenes og Lærernes Forflyttelse til den nye Skolebygning blev tillige foretaget en væsentlig Forandring med Skolens Organisation. Hidtil havde Tilsynet med Ungdommen udenfor Skoletimerne været fordelt imellem de fire Lærere, saaledes at disse ugentlig og skifteviis havde Inspection, dog under Rectors Overtilsyn; Alt, hvad der angik Ordens Vedligeholdelse, eller paa anden Maade vedkom Disciplinen, stod under den inspectionshavende Lærer, som dog i alle Tilfælde af Vigtighed havde at henvende sig til Rector; Inspectionen i Ferierne (Augustferien undtagen, da alle Disciplene ere bortreiste) var ligeledes skifteviis fordeelt. Men fordi Inspectionen til enhver Tid saaledes nærmest var overdragen ei een Lærer, blev dog Tilsynet med Ungdommen ikke betragtet som de andre uvedkommende: enhver Lærer maatte ansee det for sin Pligt at rette Uordener. Hvor han traf dem, og forebygge dem, hvor det lod sig gjøre. Foruden den afvekslende var desuden ogsaa i visse Poster en stedsevarende Inspection indført, saa at een af Lærerne havde Tilsyn med Disciplenes Klædeskabe, med Inventariernes Vedligeholdelse o. dsl.; een havde Tilsyn med

Haugen; tvende af Lærerne laae paa Disciplenes tvende Sovesale for der at have Tilsyn. Men da Hans Excell. Skolens Directør fandt mange af de Forretninger, som saaledes vare Lærerne paalagte, at være af den Natur, at de mere passende kunde overdrages en ustuderet Person, som ikke fik Andet end netop disse uvidenskabelige Forretninger at varetage; og da han tillige betænkte, at ikke Enhver, som er skikket til Lærer, tillige (408) er oplagt til at have med de øvrige Opdragelsesforretninger at bestille: saa troede han det tienligst, at adskille den egentlige Opdragelse fra Underviisningen: og til den Ende blev, i August 1810, ansat en Inspectør. Fra den Tid af blev Skolens Organisation følgende: Alt, hvad der angaaer Reenlighed (Vasken undtagen), Orden og Disciplin iblandt Skolens Ungdom, blev overdraget Inspectøren; og for at forebygge al Collision imellem ham og Lærerne blev det ordnet, at disse ikke maatte befatte sig med Noget, som angik Disciplinen, Reenlighed eller Orden udenfor Underviisningstimerne m). Desuden har Inspectøren Tilsyn med den nye Skolebygningss Vedligeholdelse (Tilsynet med de øvrige Bygninger er henlagt under Forvalteren) og Reenholdelse, med Inventariene, med Disciplenes Hauge m.m. De fire Lærere forestaae ugentlig og skifteviis Lovsangen Morgen og Aften, samt gaee, hver i sin Uge, i Kirken med Disciplene om Søndagen og andre Helligdage: paa enhver Lærer beroer det ogsaa i hans saakaldte Inspectionsuge, i Overeensstemmelse med de desangaaende givne Anordninger, at meddele Disciplene Tilladelse at gaee til Nestved, til Bønderbyerne eller andensteds hen; for deres øvrige Inspectionspligter bleve de ved Inspectørens Ansættelse fritagen. Ogsaa Oldfruen er nu fritagen for alt Tilsyn med Disciplene, og har blot Vasken at sørge for (saavel Lærernes, som Disciplenes og Skolens) samt Opbevaringen af Disciplenes og Skolens Linned, visse Værelser (409)

- u) Hvad Forandring angaaende denne Bestemmelse der senere er skeet, vil sees strax efter Inspectørens her nedenfor anførte Instrux, Reenholdelse og lidet mere. Men disse forskellige Grebe af Skolens Bestyrelse concentrere sig igien alle i Rectors Haand; ham tilkommer der ligesaa meget at sørge for Disciplenes moralske og physiske, som for deres intellectuelle Opdragelse; under ham staaer saavel Inspectøren, som Lærerne og Skolens øvrige Personale. I hvad Forhold den første af disse staaer til Rector, saavelsom hans Pligter i det hele, ville vi nærmere lære at kiende af følgende:

Instrux for Inspectøren.

(Dat. Den 6 Decbr. 1810)

”Ved en offentlig Indretning, hvor Ungdommen ikke blot nyder den Underviisning, som givet i Landets almindelige, lærde og Borgerskoler, men hvor den tillige gives Ophold og Underholdning, bliver naturligviis Omfanget af de Pligter, som paaligger Stiftelsen mod den Ungdom, der optages i samme, større, og et hensigtsvarende Tilsyn med Disciplene udenfor Læretimerne vorder en Gienstand af særdeles Vigtighed for Bestyreren.

Det er for de enkelte Subjecter lige saa vigtigt som selve Underviisningen, at de i Tide lære Orden i dens mindste Detail, og vænnes til Reenlighed, samt en passende Tvang. Deres Fremtids Velfærd, og det Held, men hvilket de siden ville kunne virke i Selskabet, og anvende de indsamlede Kundskaber, beroer for en stor Deel derpaa; thi uden at være i Besiddelse af hine Dyder, og at være opdragen under tilbørlig Tvang, fortiener Mennesket ikke Navn af dannet, vil han vanskeligere kunne tøile sine Lidenskaber og underkaste sig de (410) Indskrænkninger, Samlivet i det borgerlige Selskab paalægger, og maa altsaa baade leve mindre lykkelig, og stifte mindre Gavn.

Naar det altsaa med hensyn til de anførte Omstændigheder vil findes nødvendigt, at der ved en Stiftelse af den Beskaffenhed, som Herlufsholm, haves nøie Tilsyn med Orden, Reenlighed og Disciplin udenfor Læretimerne, saa bliver det et Spørgsmaal, til hvem denne Forretning rettest bør overdrages? De Mænd, til hvilke den egentlige Skole-Underviisning er anfortroet, kunne ikke tillige have det specielle Tilsyn med forbenævnte Gienstande, som ere saa meget forskellige fra Underviisningen; thi enkelt Lærer kan ikke overtage samme, uden at forsømme enten de Pligter, saadant Tilsyn kræver af ham, eller det Fag, for hvilket han ved Underviisningen er antagen, og at dele det mellem flere er ikke hensigtssvarende, da ikke alle have den egentlige Duelighed, som dertil udfordres; endelig er det ogsaa upaatvivlelig Sandhed, at ligesom et saadant i uendelig Detail gaaende Tilsyn ikke passer for Læreren, saa behøver baade for at udvide sine egne Kundskaber. I Betragtning heraf ansees det gavnligt, at der ved Skolen ansættes en særegen Betient, som under Navn af Inspektør skal have det specielle Tilsyn med alt det, som angaaer Orden, Reenlighed og Disciplin udenfor Læretimerne. Ved Ansættelser af denne nye Betient ere skadelige Collisioner ikke at befrygte, naar Grændserne imellem de underordnede Autoriteter retteligen bestemmes, naar Opsynet med hele Stiftelsens forskellige (411) Administratutgrene koncentrerer hos een Mand, og de i saadan Henseende giorte Bestemmelser klogeligen overholdes. Saaledes er en ikke imellem den inspectionshavende Lærer og Inspektørens Forretninger nogen Collision at befrygte; thi hiins egentlige Function indskrænker sig blot til Opsynet under Underviisningen og Repetitionerne paa Disciplenes Værelser, men han bør paa ingen Maade befatte sig med noget, som angaaer Orden, Reenlighed og Disciplin i og uden Huset, eller og udenfor den egentlige foreskrevne Underviisningstid, og alt hvad han i saa Henseende måtte finde sig beføiet til at paaklage, bør anmeldes af ham enten umiddelbart for Rektor eller for Inspektøren til Rettelse. Den inspectionshavende Lærer faaer saaledes intet at gjøre med Inspektøren, og dennes egentlige Forretninger, uden for saavidt Rektor maatte være fraværende, og alle Rektors Pligter overtages af ham.

I overeenstemmelse med disse Grundsætninger fastsættes følgende Instrux for Inspektøren ved Herlufsholms Skole:

24. Inspektøren staaer umiddelbart under Skolens Directeur; og i hans Fraværelse under Rektor.
25. Hans Forretninger bestaae i Almindelighed i at have Tilsyn med alt det, som angaaer Reenlighed, Orden og Disciplin udenfor Læretimerne.
26. Lærerne bør derfor henvende sig til ham med deres Anmeldelser og Fordringer, naar de i henseende til Inventarium, Værelsernes Opvarming og Belysning, eller andet, som staaer under hans Bestyrelse, ønske noget foretaget eller forandret; men de kunne ikke befale ham noget. I Tilfælde af (412) ulige Meninger deciderer Rektor, ligesom og hans Beslutning skal indhentes, naar nogen Forandring af Vigtighed attraaes.
27. Opvarterne staae nærmest under ham, og ere pligtige at udføre alt, hvad han befaler dem, og det er hans Pligt at paasee, at de holde sig de Instruxer efterrettelige, som meddeles dem. Ligesom Skolens Opvartere skulle og de Folk, der antages til noget Arbeide for Skolen, staae nærmest under ham, og adlyde hans Befalinger.
28. Det skal være hans første og vigtigste Pligt, at have nøie Indseende med, at Sove- og Paaklædnings-Kamrene, saavel som Læsesalene og Spisesalen stedse holdes rene og luftige, at den befalede Orden ihenseende til Disciplenes Sove- og Spise-Tiid med mere af den Natur iagttages, at Taushed, Orden og Reenlighed under Paaklædningen om Morgenens nøie

- overholdes, at Gangene holdes rene, og intet Vand spildes, samt at ingen unødigt Støi eller Uorden finder Sted paa den Tiid, Disciplene befinder sig ved de indrettede Vaskesteder.
29. Om Middagen henimod Kl. 12, og om Aftenen henimod 7, indfinder han sig paa Spisestuen for der at være tilstede, imedens Disciplene samle, og paaseer, at ingen Uordener afstedkommes. Ligeledes møder han om Morgenens i Lovsangssalen, for at paasee Frokostens og Melkens ordentlige Uddeling. Kl. 10 og Kl. 5 uddeler han Mellemmaden til Disciplene i Lovsangssalen. Saaledes som dette hidtil har været besørget af Lærerne. (413)
30. Hvad derimod Tilsynet angaaer med at Lovsangen Morgen og Aften holdes til vedbørlig Tiid, at Disciplene til rette Tiid indfinde sig der, og under Lovsangen iagttage Orden og Sømmelighed, da vedkommer det alene den inspectionshavende Lærer, og Inspektøren haver intet dermed at bestille. Ligeledes vedkommer ei heller Inspektøren Omsorgen for, at Skoleværelserne ikke aabnes før henimod Skoletiden, og at de for resten ere aflukkede, hvilket ogsaa gielder om Gymnastiksalen; dog overlades det ganske til Rector at gjøre de Forandringer i denne Henseende, som han maatte finde meest passende og tjenlige n).
31. I den Tiid af Aaret, da der bruges Kakkelvns Varme, maa han sørge for, at der om Morgenens lægges i Disciplenes Kakkelvne saa betids, at deres Værelser ere ordentlig varme, naar de staae op, og ligeledes, at Skoleværelserne ere fuldkommen varme, inden Underviisningstimerne begynde, samt at Spisestuen Middag og Aften er forsvarlig opvarmet. (414)
- o) Ved den Instrux af 26 Mai 1818, som er meddelt den nuværende Inspectør, er den sidste Deel af §7 forandret derhen, at det paaligger Inspectøren at drage Omsorg for, at Læsesalene aabnes henimod Underviisningstiden, men ellers ere aflukkede, hvilket ogsaa gielder om Gymnastiksalen. Ligeledes skal han paasee, at Sovekamrene holdes lukkede fra den Tid af, de om Morgenens ere reengjorte, og ei aabnes før ei Qvarteer før Sengetiden.
32. Om Morgenens maa han paasee, at Disciplene ere oppe i det mindste et Qvarteer for Lovsangstid, og at de ere ordentlige paaklædte inden Klokke slaaer. Til den Ende skal der anskaffes en Gonggong, hvormed Opvarterne kunne give Signal, naar det er `Tiid at staae op. Med den samme Gonggong skal han ogsaa sørge for, at Opvarteren giver Signal til Spiisningen, samt til Lovsang om Aftenen. Om Søndagen og de andre Helligdage, naar der ingen Lovsang holdes 0), maa han ligeledes sørge for, at der med Gonggongen gives Signal til at staae op til den for disse Dage fastsatte Tiid (en Time efter den sædvanlige Lovsangstid), og at Disciplene klæde sig ordentlig paa, saasnart de ere opstande. Det samme iagttages i Jule- Paaske. Og Pintse-Ferien.
33. Som han i Almindelighed bør have Tilsyn med Disciplenes Reenlighed og Ordentlighed i Paaklædning, saa maa han ogsaa paasee, isærdeleshed med de yngre af dem, at de holde deres rene ved Kæmning.
34. Undenfor Læserimerne bør han, saavidt det er mueligt, have et vaagent Øie med Disciplene, og for Rektor anmelde enhver Uorden, som opdages. I særdeleshed maa han om Vinteraftenerne ved Eftersyn paa Kamrene forvisse sig om, at de alle ere hjemme, og at der ingen Uordener begaaes enten med Ild og Lys eller i anden Henseende. (415) Med hensyn hertil bør ogsaa enhver Disciple, som enten af Rector eller den inspectionshavende Lærer erholder Tilladelse at gaae paa kort eller lang Tid nogensteds bort, anmelde det for ham.

p) Nu holdes Lovsang ligesaavel Søndag Morgen som de andre Dage, og til samme Tid.

35. Da et nøiagtigt Tilsyn med Disciplenes Klæder er nødvendig, deels for at forvisse sig om, at Ingen enten i denne Henseende mangler det nødvendige, eller afhænder, bortgiver eller bortkaster Klædningsstykker, som endnu ere brugbare, deels fordi Stiftelsen bør være ansvarlig for det Tøi, Disciplene medbringe til Skolen, saa paaligger det Inspektøren at have samme Tilsyn med Disciplenes Klæder, Fodtøi og andre Sager, som Oldfruen har med deres Lintøi. Han skal til den Ende have en efter et vist Schema indrettet Protokol, hvori enhver Discipel har sit Folium. I denne indføres en Opskrift paa de Klæder m. v., som Disciplene medbringe til Skolen, hvilken Opskrift siden forøges med de efterhaanden tilkommende nye Klædningsstykker, og ved ethvert Stykke anmærkes siden efterhaanden, hvor det er bleven af. Naar nogen af Disciplenes Klæder eller Fodtøi befindes at trænge til Reparation, eller naar nogen af dem mangler det fornødne, da melder Inspektøren det til den af Lærerne, til hvem det af Vedkommende, Forældre eller Værge, er overdraget at sørge for Disciplens Økonomi (hans saakaldede Udlægger), paa det at han kan raade Bod paa Manglen. Naar nogen Discipel ingen Udlægger har, meldes saadant for Rektor. Disciplenes vedkomende Udlæggere ere forbundne til at meddele Inspektøren Underretning (416) om de nye Klædningsstykker, som af dem for enhver anskaffes.
36. Strax efter enhver Ferie maa han paasee, at Disciplene aflevere deres Lintøi og øvrige Vasketøi til Oldfruen, og efter Aftale med Oldfruen maa han ved denne Aflevering være tilstede p).
37. Naar nogen af Disciplene bliver syg, maa han strax anmelde det for Rektoren, og under deres Sygdom paasee, at faae den fornødne Pleie og Opvartning.
38. Med alle Ildsteder i Skolebygningen bør han have nøie Tilsyn, og fornemmelig paasee, at alle Ovne og Skorstene feies i rette Tid, at ingen Uordner foregaae med Brændet, samt at det ikke henkastes eller henlægges paa Steder, hvor Fare med Ild eller Skade for Bygningen kunde afstedkommes.
39. Det hele Inventarium paa Discipelkamrene, Læsesalene, Gymnastiksalen, Auditorium og Gangene m.v., har han under sit Tilsyn og Ansvar, ligeledes det hele Inventarium for de gymnastiske Øvelser, som han udleverer og igien modtager, hvortil Opvarterne skulle, ligesom i alt andet, være ham behjelpelige. Tillige skal han sørge for Skolens Forsyning med Blæk.
40. Med Disciplenes Hauge skal han ligeledes have Tilsyn. Det paaligger ham i denne Henseende at lade (417) Opvarterne stedse holde Hovedgangene skuffede og rene, at opmuntre Disciplene til Hagedyrkningen, og tilholde dem at vedligeholde enhver sin Hagepart saavel som de mellemliggende Smaagange i ordentlig Stand. Om Foraaret skal han tildele enhver sin Hagepart. Naar nogen Frugt er moden, bør ham være nærværende ved sammes Nedplukning og Deling, som ikke maa finde Sted, forinden han har givet sit Samtykke dertil. Om Sommeren, paa de Tider af Dagen da Disciplene især kan formodes at opholde sig i Haugen, bør han af og til der være tilstede, for saavidt mueligt at forebygge de Uordner, som ellers saa let der kunde finde Sted.

- q) Hertil lægger den nyere Instrux, at han ogsaa Løverdag Eftermiddag skal være tilstede hos Oldfruen, naar Disciplene erholde deres rene Linned udleveret, samt om Søndagen paasee, at det brugte igien tilbageleveres.

41. Han børe have Tilsyn med belysningen af alle til Skolen henhørende Værelser, samt Gangene og Gaarden, saa og med, at Gaarden stedse holdes reen og ryddelig, hvortil de fornødne Folk enten anvises ham som stadige Arbeidere af Godsets Huusmænd, eller hvergang requireres af Forvalteren.
42. Endeligen bør han have nøie Tilsyn med alle ved Bygningen forefaldende Brøstfældigheder og Mangler.
43. Han maa ikke forlade Stiftelsen nogen Nat uden Rektors Tilladelse.
44. Han skal have sin Bopæl i den Gang, hvor Soveværelserne er.
45. Ved Skolen nyder han frit Huus, Brænde, Lys og kost paa samme Maade som en Lærer. Hans øvrige Emolument ville af Skolens Directør nærmere blive bestemte. (418)
46. Af denne Instruxion, som bliver at bekjendtgjøre for samtlige Lærere, og for Disciplene, samt for alle ved Skolen ansatte Betiente, leveres Inspecteuren en af Rector vidimeret Gienpart. Originalen derimod beroer hos Rektor.

De den først ansatte Inspectør, Hr. Torsten Wang, efter Ansøgning erholdt sin Afsked i Aaret 1818, og en ny i hans Sted blev ansat, blev der ved ovenstaaende Instrux foretage nogle smaa Forandringer; men følgende Tillæg er saa vigtigt, at det fortæner særskilt at anføres: Uagtet Inspectøren ved det i disse §§ omtalte Tilsyn med Disciplene nærmest har at tage Hensyn til Alt, hvad er angaaer Orden, Reenlighed og sædeligt Forhold udenfor Undervisningstidens, da derimod Tilsynet med deres Overlæsning udenfor Skoletimerne nærmest paaligger den inspectionshavende Lærer, bør dog den ene af disse ikke vise Ligegyldighed for det, som nærmest paaligger den anden, men Inspecteuren saavelsom den inspectionshavende Lærer arbeide til eet Maal, nemlig at fremme Orden, Flid og Sædelighed iblandt Skolens Ungdom,”

Til at udføre hvad der hører til Ordens og Reenligheds Vedligeholdelse, samt til Opvarthningen, har Inspectøren under sig: tvende Gangkoner, som besørge Feiningen, de Syges Pleie, Værelsernes Opvarmning m.m. tvende Opvartere, af hvilke den ene dækker Spisebordet og opvarter under Maaltidet, besørger Ringningen med Taarnklokkerne, opvarter Lærerne, pudser Disciplenes Klæder m.m.; den anden gaar daglig Ærinder til Nestved, pudser Disciplenes Støvler, (419) assisterer ved Bordopvarthningen, bærer Brænde m.m.; en Vægter, som tillige er Brændehugger, feier Gaarden m.m.; desuden nogle Huusmænd, som om Vinteren hver ugentlige forretter en Dags Arbeide med Brændesaugning og deslige. Foruden disse Opvartere lønner Skolen endnu tvende Vaskepiger, som staa under Oldfruen.

Ved den videnskabelige Underviisning ere Disciplene inddeelte i fire Classer. Hvilke Videnskaber her nu læres i Skolen, og hvor mange Timer ugentlig der paa hvert Fag anvendes, viser følgende Tabel:

	Iste neder st Class e	2den Class e	3die Class e	4de Class e	Sum ma

	Time r ugent lig	Time r ugent lig	Time r ugent lig	Time r ugent lig	Time r ugent lig
Latin	13	10	11	9	43
Græsk	”	4	4	4	12
Hebraisk	”	”	”	3	3
Dansk	2	2	2	2	8
Tydske	2	2	2	2	8
Fransk	2	2	2	3	9
Religion	2	2	2	2	8
Geographie	1	1	1	1	4
Mathemati k	2	2	3	3	6
Physik	”	”	2	2	4
Naturhistor ie	2	1	1	”	4
Practisk Regning	2	2	”	”	4
Skjønkriv ning	3	2	”	”	5
Tegning	3	2	1	”	6

(420)

Til disse Underviisningsfag anvendes daglig sex Timer (om Sommeren Kl. 8 – 11 og 3 – 6, om Vinteren Kl. 9 – 12 og 3 – 6) Løverdag undtagen, da der blot læses om Formiddagen. Men hertil kommer endnu Underviisningen i Musik og Gymnastik.

Musikunderviisningen er fornemmelig i Mellemtimerne mellem de ordinære Formiddags- og Eftermiddags-Underviisning. Tre Timer daglig meddeler Musiklæreren offentlig Underviisning, saavel i Sang som Instrumentalmusik, for dem, Som hertil have mest Lyst og Anlæg; saaledes, at enhver erholder et Par Timer ugentlig. Hvad Musikunderviisning Nogen attraaer udenfor de offentlige Timer, maa han selv betale.

Til Gymnastik er bestemt ugentlig fem Timer, Onsdag Kl. 1- 3, og Løverdag Kl. 1 4. Ved denne Underviisning inddeles samtlige Disciple i to eller tre Classer, efter Lærerens Skiønnende og Overlæg med Rector. Der undervises i Voltigeren, (*akrobatik på hesteryg*) Springen, Fegten, Huggen, Klavren og i militær Exercits med Geværer (dog ikke i Skydning). Til Klavringen er der paa en grøn Plads udenfor Skolebygningen anbragt den

fornødne Anstalt med Klavrestænger, Toug o. dsl.: paa samme Plads foretages ogsaa den militære Exercits. En af de fortrinligste gymnastiske Øvelser er Svømning; den gode Leilighed, den forbirindende Susaa hertil frembyder, afbenyttes flittig, og Svømningen udgjør en af den herlufsholmske Ungdoms mest yndede Sommerfornøielser; næsten enhver af Disciplene kan svømme, nogle endog meget godt; den ere er heri den andens Lærer: Gymnastiklæreren behøver altsaa ikke at tage sig synderlig af denne Øvelse; for de enkeltes Skyld, som ikke hos (421) sig selv føle Drift eller mod til at betro sig til det vaade Element, lader han dog nogle Gange om Sommeren Ungdommen svømme under sin Veiledning. Lærer i Gymnastik hr Herlufsholm ikke havt før under nærværende Skoleherre; allerede i Gerd. Brandts Tid var der vel anskaffet gymnastisk Apparat til Klavren og Voltigeren m.m., men dette brugtes dengang af Disciplene til Fornøielse efter eget Tykke uden regelmæssig Anviisning.

I Dands er hidtil givet Underviisning et Par Maaneder om Sommeren af en Dandser fra det Kongelige Theater i Kiøbenhavn, som imidlertid har havt Bolig og Kost paa Skolen; og til Underviisningen er da afbenyttet Formiddagstimen Kl. 11 – 12 og Aftentimen 6 – 7, hvortil endnu undertiden er lagt en enkelt Skrive-, Regne- eller Tegne-Time. Den Sparsomhed, som Stiftelsens oekonomiske Forfatning i den seneste Tid har gjort fornøden, har vel havt til Følge, at denne Underviisning siden 1820 indtil videre er standset; men saasnart Omstændighederne tillade det, kan den igjen ventes indført.

I de videnskabelige Underviisningsfag retter Skolen sig efter Universitetets Fordringer, saa at Placaten om Skolevæsenet af 22 Marts 1805, med den nøiere Bestemmelse af samme i Bekiendtgjørelsen af 19 August 1818, for det meste følges. Det friere Valg af Lærebøger, som denne Placat tillader, benytter man sig af, og de Lærebøger, som her bruges, ere derfor ikke stedse uforandret de samme. For imidlertid at give en Maalestok, hvorefter man omtrent kan bedømme Omfanget af hvad her læres, meddeles følgende Optegnelse over, hvad de Candidater, som sidst ere herfra til Universitetet dimitterede, (422) i deres hele Skolegang have læst. I Latinen: Badens Grammatik, Fablerne og Fortællingerne i Gedikes Læsebog, Cornelius Nepos. Fire Bøger af Julius Cæsar de belo Gallico, Sallustii bellum Catilinarium & Jugurthinum, Ciceros fire Catilinariske Taler sam Talen pro lege anilia, Cicero de amicitia samt de senecute og 1ste Bog af de officiis, de tre første Bøger af Brorsons Ovidii Metamorphos. Chrestomatgia, Virfilii Ænæid lib I, II og VI, to Bøger af Horatii Oder, samt hans Breve og ars poetica. For at erholde mere Styrke i Sproget bliver desuden øverste Classes Disciple øvede i at oversætte Steder af Autores, som ikke af Læreren ere forklarede for dem. – I det græske Sprog: Blochs mindre Grammatik, udvalgte Stykker af Jacobs Elementarbog, Spictet, første Bog af Xenophontis memorabilia Socratis, Herodoti Clio og Euterpe, 10 Bøger af Homeri Ilias, Matthæi Evangelium. – I Hebraisk: Genesis og sex af Davids Psalmer. De, som ei læse Hebraisk, have i dets Sted læst sex Bøger af Odysseen foruden de strax ovenfor anførte af Iliaden. – I de levende Sprog, Tydsk og Fransk, anstilles ingen Taleøvelser, men man stræber at bringe det dertil, at Disciplen kan med nogenledes Færdighed læse og forstaae en tydsk og fransk Bog; til Øvelse i Grammatikens Anvendelse anstilles ogsaa Stiiløvelser, samt Øvelser i skriftlig at oversætte fra begge Sprog i Modersmaalet. I Tydsk er giennemgaaet, Tilemanns Grammatik, Hallagers og O. Wolffs Læsebøger og Behrmanns Haandbog. Ved den franske Underviisning har man afbenyttet Mozins A B C, Gedikes Læsebog og Chrestomathie, Bentsens Syntax (nu bruges Deichmanns Grammatik) – (423) Ved Religionsunderviisningen: Balles og Krog Meyers

Lærebøger, Herslebs baade mindre og større Bibelhistorie – Geographien er hele Skolen igiennem læst efter Kofoeds Lærebog (nu bruges Riises. – Ved den historiske Underviisning er brugt; i de nederste Classer Kofoeds historiske Begivenheder og Munthes Vigtigste indenlandske Tildragelser; i de høiere Classer Kofoeds Verdenshistorie i Udtog og Brorsons Geographia antiqua; alt i Forbindelse med Dictata over nogle af de vigtigste saavel ældre som nyere Historier. I stedet for begge de Kofoedske er nu indført Kalls ved Werlauf udgivne Lærebog. – I de tvende nederste Classer læres practisk Regning; dog læres denne ikke blot practisk, men stedse men Henviisning til de Grunde, hvoraf Reglerne udledes, og i den nederste Classe anvendes det halve Antal af Timerne til Regning i Hovedet. I tredje Classe begynder først den systematiske Underviisning i Arithmetiken, dog stedse med Anvendelse paa den practiske Regning; derfra gaaes til Geometrien og Algebra, hvortil endnu kommer saa meget af Logarithmeregningen og Trigonometrien, som er nødvendigt for at kunne med sand Nytte bivaane de akademiske Forelæsninger over Physiken og Astronomien; alt læses efter Linderups første Grunde af den rene Mathematik. Ved Slutningen af det geometriske Cursus forklares Landmaalingen, som i Korthed giennemgaaes i Forbindelse med practiske Øvelser paa Marken, og Anviisning til at bruge Maalebordet og andre Landmaalings Instrumenter. – I Physiken læses Saxtorphs Lærebog i Naturlæren. Med Anhang om Galvanismen, og ved Underviisningen afbenyttes den dertil hørende Samling af Instrumenter. Da Physik først var bleven indført som (424) Lærefag her i Skolen (1799). blev det, efter Ansøgning, ved en Kongelig Resolution fastsat, at de fra Herlufsholm dimitterede Disciple skulde ved Examen artium prøves i denne, ligesom i de øvrige Skolevidenskaber – en Prøve lige opmuntrende for Lærer og Lærlinge; og Resultatet deraf sees paa den forhen (Pag 337) anførte Liste over Examenscharactererne i Aarene 1802 – 4; men efter den af Universitetsdirectionen antagne Grundsætning, at Examen skulde, saa vidt mueligt, være eens for alle, bortfaldt, ved Forandringen af Examen artium i Aaret 1805, denne offentlige Prøve, og Herlufsholms Candidater har siden maattet nøies med at kunne ved Dimissionsexamen i Skolen gjøre Rede for deres Kundskaber i Physiken. – Underviisning i Naturhistorien er paa Herlufsholm vedbleven, efterat den i nogle andre lærde Skoler, hvor den blev indført omtrent paa samme Tid som her, for største Delen er afskaffet; og den gode Leilighed, som Herlufsholm, formedelst sine naturhistoriske Samlinger, nu frembyder til at blive bekiendt med denne lige saa nyttige som behagelige Videnskab, burde vel heller ikke være ubenyttet: ingen Videnskab er, saaledes som denne, skikket til at vække Jagttagelsesaanden hos den unge; og naar Naturhistorien ikke nedsættes til tom Udenadslæsen (thi da er den Nytte i Underviisningen ikkun ringe), men den stedse læres med stadig og nøiagtig sammenlignende Undersøgelse af Naturlegemerne, da kan dens Gavnlighed til at udvikle Siæleevnerne, især i den første Ungdom, ei lettelig miskiendes. Naturhistorien, lært efter en god Methode, maa altsaa kunne ansees for en passende Skolevidenskab, om man endog ikke tager Hensyn til den gavnlige Tilvæxt, hvormed den (425) forøger Kundskabsmassen i det hele, eller til den behagelige Sysselsættelse i mangel ledig Time, som denne Kundskab giver Anledning til; og naar der paa denne Underviisning ei anvendes mere Tid, end hvad der paa Herlufsholm er tillagt (omtrent een Time ugentlig i hver Classe, dog intet i den øverste), da har man neppe tilstaaet den mere, end hvad de fleste, som deri har nydt Underviisning, i Tiden ville være tilfredse med at have anvendt derpaa, isærdeleshed naar der tages Hensyn til dem, som, enten af Tilbøielighed eller for at gjøre Anvendelse af deres Kundskaber, siden bygge fort paa hvad de i Skolen have lært.

Den Tvivl, man ofte hører yttre imod Naturhistorien som passende Skolevidenskab, har foranlediget Forfatteren til at fremsætte disse sine Tanker. At giennemgaae Naturhistorien i sit hele Omfang. At giennemgaae Naturhistorien i sin hele Omfang, tillade ei de faa dertil bestemte Timer, og Læreren holder sig derfor isærdeleshed til de tvende af Videnskabens Grene, hvori han (deels med Hensyn til sine egne Kundskaber, deels med Hensyn til det naturhistoriske Apparat, Skolen har til Afbenyttelse) troer med bedst Fremgang at kunne meddele Underviisning: Dyrelæren og Mineralogien. Som Lærebog har forhen været brugt Blumenbachs Haandbog; men da dette til sand videnskabelig Underviisning saare vel skikkedes Værk ei længer er at erholde i vore Boglader, saa afbenyttes nu Kielsens Lærebog i Naturhistorie for Begyndere. – I Frihaandstegning nyde alle Disciple i de tre nederste Classer Underviisning; enkelte, som ønske dety, ogsaa i Bygningstegning; og de Prøver, som mange blandt Ungdommen have at fremlægge ved de offentlige Examinere Vidner om, at denne Underviisning ikke er spildt for (426) Alle, om den endog skulde være det for Enkelte.

Skolens Lærere og øvrige Foresatte ere for nærværende Tid følgende:

5. Videnskabelige Lærere:

Rector: Anders Winding Brorson, Magister Philologiae, Professor og virkelig Justitsraad, Ridder af Dannebrog, Medlem af det Norske Videnskabers Selskab; Lærer i Latin for øverste tildeelsogsaa for næst øverste Classe, samt i Historien; fød 1755. Efter at have været theologisk Decanus paa Communitetet, blev han beskikket til Conrector paa Herlufsholm i Novbr. 1784, og til Rector 1804. Læser ugentlig 15 Timer.

Overlærer: Hans Bøchman Melchior, Dr. Philos. Og Professor; Lærer i Mathematik, Physik og Naturhistorie; p. t. tillige i Dansk. Fød 1773: blev lærer ved Skolen i Mai 1797. Underviser ugentlig 26 Timer.

Overlærer: Nicolai Fogtmann, Candid og Licentiat Theol.; Lærer i Religion, Græsk og Hebraisk. Fød 1788; blev Lærer ved Skolen i Octbr. 1815. Underviser ugentlig 23 Timer.

Adjunct: Georg Holger Waage, Candid. Theol.: Lærer i Latin for anden og tredje Classe; læser p.t. Geographien for hele Skolen og Historie for nederste Classe. Fød 1793 ansat ved Skolen i Novbr. 1815. Underviser ugentlig 25 Timer.

Adjunct: Johan Christian Julius Shale, Candid. Theol.; Lærer i Tydsk og Fransk, samt i Latin for nederste Classe. Fød 1795; ansat ved Skolen i Sept 1818. Underviser ugentlig 29 Timer. (427)

6. Bilærere:

Cancellie-Sekretær Hans Peter Topp; Lærer i Skrivning og Tegning, tillige Bibliothekar og Bestyrer af Skolens Myntsamling, Fød 1771; var forhen privat Sekretær hos sal. Ghrd. Brandt, og i Aarene 1805 – 11 Forstinspectør ved Stiftelsen. Ansat som Lærer i Junii 1811. Underviser ugentlig 11 Timer.

Lars Johan von Bidstrup, Second-Lieutenant ved Siellandske Landseneerregiment; Lærer i Gymnastik siden Septb. 1815. Boer i Nestved; underviser ugentlig 5 Timer.

Rasmus Brandt, Candidatus philosophiæ, Musiklærer siden 1816; var forhen i nogen Tid Musikus i det Kgl. Capel. Underviser ugentlig 18 Timer.

7. Inspectør: Sekretær H. P. Topp. Siden Mai 1818.
8. Oldfrue: Jomfrue Sophie Albrechtsen, siden Januar 1820.

Som vigtige Hielpemidler ved Underviisningen fortæner her at omtales: Skolens Bibliothek og det physiske Cabinet. Allerede frta Skolens Stifter kan Bibliotheket regne sin Herkomst; ved Stiftelsens Oprettelse overlod Birg. Gøye baade sin egen og sin afdøde Mands Bogsamling til Skolens Bedste; men da trykte Bøger for halvtrediehundrede Aar siden vare sieldne, kunde denne Samling naturligviis ei være af betydeligt Omfang. Fra Aaret 1609 – noget over fyrretyve Aar efter Skolens Indstiftelse – haves af daværende Skoleherre Arrild Hvitfeld en Fortegnelse over Bibliothekets Bøger, som dengang bestode i 24 Folianter, 14 Qvarter og 30 (428) Octaver, mest af theologisk eller historisk Indhold, af hvilke de fleste endnu ere i Behold q). I den største Deel af disse findes Herloff Trolles og hans Hustrus Vaaben og Navnebogstaver, og i ikke saa faa af dem egenhændige Antegnelser af Stifterne selv r), i een endog den Bøn, som Frue Birgitte daglig pleiede af bede, medens hendes Husbonde var tik Søes s), Desuden eier Bibliotheket (429)

- u) Af Folianterne fattes blot tre, af Qvarterne een, men af Octaverne fiorten. Den her omtalte Fortegnelse giemmes blandt Herlufsholms øvrige Documenter i det danske Cancellies Archiv.
 - v) I adskillige af disse Børger see vi saaledes antegnet, at de ere Frue Birg. Gøye forærede af hendes kiære Husbonde paa Nytaarsdag eller ved andre Leiligheder; i nogle, at de ere hende skienkede af en eller anden Ven eller Veninde; i andre findes andre Antegnelser, f. Ex. Denne: Ther Herloff Trolle bleff fornytt tull Atmiral oc Mand sereff 1564. oc Herloff Trolle gick tyll Skyvs met mangeln erlyg edell Dansker Mand att bedlegge thet Suenske Hoff.
 - w) Denne Bøn, der saa ganske characteriserer saavel Frue B. Gøyes fromme Sind som hendes Hengivenhed for sin Mand, ville vel Mange, dels for disse Egenskabers Skyld, deels for dens Hiertelighed, læse med Deeltagelse; den aftrykkes dergor her: ”O mynn kiere barmhiertige himmelske Fader, som haffner selff befallit, att thendt ene skall bede gott for thend andenn, oc haffuer loffuit att wijlle gierne bønføre; jeg beder dig offuer Herl. Trolle, huilcken du haffuer selff giiffuet meg att leffue mit Liff met ij thenne Werden, oc till huilcken iegh haffuer went mitt Hierte nest dig blant alle Menisker paa Jorden. Bevar hannem naadelig fraa alle sine (429) Uwenner, oc hielo hannum aff all Nødt oc Fare, som hannum kabdy tijllfalle tijll Land eller Mand. O Gud und hannum for thitt hellige Naffns Skyld, att komme snart karsk og sund hiem till sit Bo og Bygge, thitte hellige Naffn till Ære, sijg tijl Glæde oc Gaffn, oc mig bedrøffede Menniske til Trøste og Husualellse. O kerre himmelske Fader wijd meg Bøn for Jesu Christi Skyld. Amen”
- Endnu blandt endeel ældgamle Nodebøger ogsaa nogle fra H. Trolles Tid. Men længe varede det, inden det erholdt nogen Tilvæxt af Betydenhed: under Magister Hies Bestyrelse (som var Rector 1610 – 13) anskaffedes henimod fyrretyve Volumina, som endnu haves mest af philologiske Værker, og dette udgjør omtrent Halvparten af Alt, hvad man veed at være anskaffet før Holsteins Tid; saa at hele Bogsamlingen i Aaret 1754 ei bestod af mere

end 145 Bind. Af Grev Holstein anordnedes, at hver Discipel skulde ved sin Indtrædelse i Skolen erlægge tre Rigsdaler til Bibliotheket (Exspectanterne desuden aarlig tre Rdlr.), og disse Introductionspenge have indtil for kort siden udgiort dets eneste faste Indtægt t). Men ei engang denne Ubetydelighed er altid bleven anvendt til sin Bestemmelse: I Aarene 1780 – 99, et Tidsrum af hele tyve Aar, blev ikke mere end een Bog indkiøbt for Bibliotheket; (430) Rector

- x) En tilfældig Indtægt har Bibliotheket undertiden havt ved private Dimisioner, efter Skoleforordn. Af 1775 §. 87 og 88; er denne Indtægt bleven formindsket, da nu ikke længere, som forhen, de, der i nogen Tid have frekventeret Skolen og siden privat dimitteres skulle betale til dens Bibliothek.

Hævede Indtægten, og skulde derfor aflægge Regnskab; men da der siden 1780 intet Regnskab var aflagt, og dette efter Skoleherrens Opfordring endelig indkom i Aaret 1799, befandtes det, at Bibliothekspengene vare anvendte dels til Trykning af de aarlige Programmer (en Udgift, som dog, efter Directørens Ordre, var bestemt til at gaa af Stiftelsens Kasse, dels – til Lys for Skolen. Rector erholdt dengang et vist Quantum Lys til Skolens Fornødenhed, men det leverede Quantum var utilstrækkeligt, og det manglende blev saaledes erstattet. Før det her omtalte Tidsrum bleve vel adskillige Bøger anskaffede, men ogsaa dengang anvendtes en ei ubetydelig Deel af Indtægten udenfor sin Bestemmelse. Grev Thotts Gavnildhed mod Bibliotheket et forhen omtalt; ved denne var det først Herlufsholms Bogsamling begyndte at hæve sig til saadan Rang, at den kunde fortjene at nævnes blandt Bibliotheket k). I Aarene 1777 – 83 vedblev Thott aarlig at sørge for Bogsamlingens Forøgelse, saa at de Bøger, han i disse Aar Tid efter anden udsendte, tilsidst udgiorde over femtusinde Bind, hvoriblandt mange store og kostbare Værker; og Bibliotheket, som hidtil havde havt Plads paa et Par Hylde i et lidet Værelse i Rectors Bolig, kom nu til at udfylde to rummelige Værelser i Munkebygningen (Tav. III. No. 2.1.) Den Bogsamling, som sal. Ghraad Brandt efterlog Skolen, udgiorde noget over syvtusinde (431)

- r) Thura i sin Idea history. Literariæ Dan. (som er rykt 1723) omtaler ved allerede Hrlh. Bibliothek, men ikke med synderlig Berømmelse: Utuntur (siger han Pag. 231) etiam nunc hac Bibliothea discipuli Herloviani, sed (quod dolendum) situ et senio fere confecta.

Selv nu bruger Herlovians elever denne bibliotheca, men (hvilket må beklages) dens situation og alder er næsten færdig

Bind l); og ved disse Samlinger, i Forening med hvad der i de senere Aar er tilkiøbt eller af enkelte Personer skienket, bestaaer Bibliotheket nu af noget over trettentusinde Volumina. Af den Maade, paa hvilken hele Bogsamlingen er sammenbragt, kan man vel ikke vente noget egentligt Udvalg af saadanne Skrifter, af hvilke fornemmelig et Skolebibliothek burde bestaae; imidlertid indeholder den dog et betydeligt Antal af Værker, som meget passende indtage deres Plads. Den mest overvægtige Deel udgør det historiske Fag, da næsten Halvparten af den hele Samling – imellem fem og sex tusinde Bind – høre under denne Rubrik. Derefter kan de theologiske Videnskaber tilegne sig Rangen, og fremvise omtrent totusinde Bind, dog mere af ældre end nyere Værker; i særdeleshed er her Patristiken godt besat. Af juridiske Skrifter haves flere end af philologiske, og hine omtrent ellevehundede, men til den græske og latinske Philologie hører ikke over nihundrede Volumina; isærdeleshed har Bibliotheket Mangel paa nyere philogiske Værker, skjønt det dog ei derfor er ganske blottet; af gamle Udgaver af græske og romerske Classiker haves derimod endeel

gode. I Mathematik, Physik og Naturhistorie findes her adskillige ypperlige Værker; dog ogsaa i disse Fag flere ældre end nyere, Hvad der haves i Pædagogik og Didactik er mest af Brandts Donation.

Ved Ghrd. Brandts Bogsamling erholdt Bibliotheket et anseeligt Antal Manuskripter: nogle af disse vare (432)

- s) Ghrd. Brandts Gave var saaledes i Bøgernes Antal over Thotts; men i indvortes Værd stod den lagt tilbage for denne, da der i Brandts indeholdtes langt flere ubetydelige Smaaskrifter, som fyldte Tallet.

Ved arv komne i Hans Excellences Eie, nogle vare ham af deres Forfattere skienkede; men de stedse vare deels hans egne Optegnelser og Erklæringer i hans forskellige Embedsstillinger, deels Copier, han havde ladet afskrive af hvad han i sin vidtløftige Virkekreds fandt mærkværdig eller troede nyttig til sin egen Afbetiening at eie; men ved nogle enkelte Stykker syntes det at kunne være Tvivl underkastet, om de ei af Uagtsomhed vare fra Cancelliets Archiv blevne overførte til Gerd. Brandts Samling, imedens han som Præsident forestod dette Collegium; og da der burde holdes hemmelige, og derfor ei kvalificerede sig til at giemmes i et offentligt Bibliothek, saa blev, efter Ordre af Skolens Directør, Fortegnelsen over Brandts Bogsamling indsendt til Undersøgelse i Cancelliet, og derefter udleveret til Cancelliearchivet tre og firsondstyve Nummere, mest Manuskripter, dog ogsaa et Par trykte Bøger m). Endnu indeholder Bibliotheket ikke faa Handskrifter, en stor Deel vel af ringe Betydenhed (som: Prædikener, akademiske Forelæsninger o. (433)

- t) Som nogle af de afleverede Haandskrifter, der for et Skolebibliothek maatte have størst Værd, kan anmærkes: Copier af adskillige af den lærde Skolecommissions Forhandlinger, samt af adskillige, især i Anledning af den sidste Skolereform, til Commissionen indkomne Betænkninger, som Ghrd. Brandt havde ladet afskrive, medens han af samme var Medlem. Ligeledes adskillige Forhandlinger Almueskolernes Forandring vedkommende. dsl), men ogsaa nogle, især historiske, som ikke ere uden Værd.

At Ghrd. Brandt havde bestemt for Bibliotheket en Capital af 2500 Rigsdaler i Penge, som det var ham overdrage selv at disponere over Stiftelsens Bedste, er forhen meldt *); og noget af denne Capital skulde, efter Bestemmelsen i Testamentet, strax efter hans Død anvendes til Trykningen af en Catalog over hele Bogsamlingen. "I denne Catalogus," siger Testamentet, "betegnes ved et Bogstav foran hver Bog, hvo Giveren har været, som T og B (=Thott og Brandt) ec. Af Catalogen tilsendes Cancelliet nogle Exemplarer, for der at opbevares, ligesom til Universitetet, Patronen og Ministrene i Conseillet sendes nogle Catalogi, for at bedømme Bogsamlingen, der ved Leilighed muligen kunde forøges ved Doubletter af andre og større publiqve Samlinger." Men Pengene fandtes det siden nødvendigt at anvende paa anden Maade, og Catalogen blev vel forfattet, men ikke trykt. Siden Aaret 1815 har Bibliotheket været tillagt eethundrede Rigsbankdaler (i Sedler) aarlig af det Fyenske Stipendiums Penge, og disse tilligemed Introductionspenge (ni Rigsbankdaler Sedler af hver ny betalende Discipel og 5 Rbdlr. af hver Gratist) har udgiort dets Indkomster, som blot anvendes til Bøgers Anskaffelse og Istandsættelse †). Paa Rector som (434)

*) Pag 273.

†) Da de for Stiftelsen, som for alle Jordegodseiere, vanskelige Tidsomstændigheder i den senere Tid har gjort den strengeste Sparsommelighed nødvendig, har Bibliotheket igien, efterat ovenstaaende er skrevet, indtil videre maattet give Slip paa de her omtalte 100 Rbdlr.

Overbibliothekar beroer Indkiøbet (hvortil dog de andre Lærere kan giøre Forslag); en anden af Lærerne er Underbibliothekar og forestaaer Udlaanet. For at afværge Uordener, samt sikkre Bibliotheket for mueligt Tab, ere disse Bibliothekslove antagne, af hvilke vi her ville anføre nogle af de vigtigste: Bibliothekaren modtager Bibliotheket ved Syn, og staaer derefter til Ansvar for det; ingen Bog maa udlaanes uden Beviis, og ikke til Andre end Skolens Lærere og Disciple uden Rectors skriftlige Samtykke; en Discipels uden Rectors skriftlige Samtykke; en Discipels Beviis skal være forsynet med een af Lærernes Paategning; til Disciplene maa hverken udlaanes Romaer eller almindelige Skolebøger. Bibliothekarius er for nærværende Tid Hr. Sekretær Topp, af hvem Bibliotheket er ordnet og Catalogen forfattet. Foruden Hovedcatalogen, som med største Nøiagtighed og Orden er udarbeidet (efter samme videnskabelige Inddeling, som Bøgerne ere ordnede, har Bibliothekets Mærkværdigheder: her anføres deels saadanne Skrifte, som i Almindelighed henregnes til de sieldne, med korte Forklaringer og Henviisninger til de Forfattere, hos hvilke udførligere Oplysninger om dem findes; deels særskilt de Bøger, som have tilhørt Skolens Stiftere, med de deri forekommende Antegnelser; og desuden Manuskripterne. Over de Bøger, som ere eller blive Bibliotheket skienkede, holdes ogsaa en egen Catalog. Desuden haves endnu fra samme Haand en alphabetisk Catalog, ordnet efter Forfatterens Navne; og overhovedet modtager det ved Bibliothekarens Utrættelighed stedse flere og flere forbedrede Indretninger, hvorved deels (435) Kiendskab til Bogsamlingen, deels Eftersøgning i Bibliotheket lettes n).

Forskiellige have, fornemmelig i de senere Aaringer, ved Gaver til Bibliotheket viist deres Interesse for Skolen, og med Erkiendtlighed giemmer Bibliotheket disse sine Velgiøreres Navne; men af dem, som enten ved Mængden eller Kostbarheden af de givne Værker fortrinligviis have Fordring paa Stiftelsens Taknemmelighed, bør nævnes: Hans Majestæt, vor nuregierende Konge (blandt hvis flere kostbare Gaver kan anføres Flora Danica); afdøde Arveprinds Frederik og Conferentsraads Chr. Fr. Jacobi o); Statsminister Grev E. H. v. Schimmelmann og Frue; Geheimeconferentsraad Herm. Baron v. Schubart, General-Handels-Intendent i Italien; Geheimeconferender. Edmund Greve af Bourke, nylig afdød som dansk Minister i Spanien; Generalkrigscommissair (436)

- u) Forf. finder det ikke overflødigt her at tilføie en Erindring, som maaskee engang i Tiden kan vorde benyttet: uagtet den Flid og Nøiagtighed, hvormed Hovedcatalogen er udarbeidet, ere dog ved dens Affattelse enkelte Feil indløbne (som ved et saa vidtløftigt Arbeide vanskelig kunne undgaaes); hvis altsaa Catalogen engang skal udgives i Trykken, vil det være gavnligt, at den først underkastes en Revision; i særdeleshed gielder dette om Inddelingen af de under Rubrikken "Philosophiske" anførte Skrifter.

- v) Da sal. Conferentsraad Jacobi omtrent i Aaret 1794 sidst besøgte Herlufsholm, forærede han Bibliotheket, for uden adskillige Bøger, tillige et Par store svenske Globi, paa Vilkaar, at Stiftelsen selv skulde lade dem afhente ved gaaende Bud; men – intet Bud blev sendt, og Stiftelsen gik Glip af den Gave, som var den tiltænkt.

Fr. L. d'Auchamp, og Hr. Regimentschirugh Fr. W. Chr. Gøricke p). Ogsaa tillader Forfatteren sig her at nævne Hans Excellence Skolens nuværende Directør, hvis hele kostbare Bogsamling er bestemt til engang i Tiden at vorde Stiftelsens Eiendom. Foruden sit store Bibliothek eier Stiftelsen endnu et mindre, som under Navn af Morskabsbibliotheket er af Forfatteren til nærværende Efterretning oprettet til gavnlig Underholdning for Disciplene i deres Fritimer. Denne Samling, som ved et Tilskud af sal.

Ghrd. Brandt, og ved Gaver af adskillige Herlovianer blev grundlagt, og ved aarligt Bidrag af sin Stifter med flere, samt ved Gaver, blev udvidet, bestaaer nu af henved trehundrede Bind, deels tydske deels danske Skrifter, passende til det angivne Øiemeed. Da denne Samling blev oprettet (1797), eiede Skolens store Bibliothek ikkun faa Skrifter passende til Ungdommens Tarv, og blev derfor af Disciplene lidet eller intet afbenyttet; og det var dengang saa meget mere nødvendigt at sørge for deres Sysselsættelse i Fritimerne, som disse Omstændigheder forandrede, og en særskilt Bogsamling for Disciplene altsaa mindre nødvendig end for tyve Aar siden; men unyttig (437)

- w) For at vie in Erkiendtlighed mod Stiftelsen skienkede Hr. Regimentsch. Gøricke i Aaret 1817 (to Aar efter hans Sønners Dimission fra Skolen) tohundrede Rbdlr. til Bibliotheket, for hvilken Sum adskillige vigtige Værter bleve anskaffede; og den mod Skolen forbindtlige Skrivelse, hvorved Pengene oversendtes; forhøiede ikke lidet Gavens Værd.

er den dog ikke. Dette lille Bibliothek staaer under sin Stifters Forvaring og Bestyrelse. Da det blev besluttet at indføre Underviisning i Physik og Naturhistorie her i Skolen, fandtes det nødvendigt at sørge for Anskaffelsen af de fornødne Hielpemidler, uden hvilke ingen af disse paa sandselig Beskuelse grundede Videnskaber kunne læres til Nytte; i Aaret 1799 blev derfor Grundlaget gjort til et Naturaliekabinet og et dermed forenet fysisk Apparat. Til de nødvendige Instrumenters Anskaffelse blev da strax anvendt en Sum af tohundrede Rigsdaler, og paa denne Grundvold har man siden bygget fort, saa at Instrumentsamlingen (for hvilken baade forrige og nærværende Skoleherre altid har viist virksom Interesse) deels leilighedsviis ved Indkiøb paa Auctioner er bleven forøget, deels har erholdt en liden aarlig Tilvæxt, da det er Læreren i Physik tilladt at anvende efter eget Skiønnende omtrent tyve Rigsbankdaler aarlig til Apparatets Forøgelse. Foruden de egentlige physiske Instrumenter indeholder Samlingen tillige det vigtigste af Landmaalingsapparater, der ogsaa, som foran meldt, ved Underviisningen afbenyttes.

Blandt Naturalierne fortienner først at nævnes: Mineraliesamlingen, deels som den ældste, deels som den største og uden tvivl vigtigste Deel af samme. Denne Samling, tilligemed de otte Skabe hvori den giemmes, blev, strax ved Naturaliekabinettets Oprettelse, Stiftelsen skienket af nuværende Kammerherre og Hof-Jægermester Friderich von Hoppe, Herre til Sæbygaard; og at Samlingen meest foranstaltet, medens Hr. Kammerherren som ungt Menneske studerede under sin Hovmester, (438) nuværende Professor i Naturhistorien, Mineralogen Statsraad og Ridder Wads Veiling, kan ei andet end opvække en gunstig Fordom for den Værd. Hele Samlingen bestod af omtrent 2400 Nummere, hvoriblandt dog var et kke ringe Antal Doubletter. Blandt de Stykker af Værdi, den indeholder, ville vi er blotanføre omtrent en halv Snees Stykker med gedigent Guld, og henimod halvtredsindstyve Stuffer med gedigent Sølv, foruden endeel andre Guld- og Sølv-Ertser. Denne Hoppiske Gave er i den senere Tid af adskillige Skolens Velyndere bleven forøget, og den hele Mineraliesamling er nu ei ubetydelig q).

Et Herbarium er Stiftelsen skienket af Præsidenten i General-Toldkammeret, Hans Excellence Geheimeconferenceraad Ove Ramel von Sehestedt. Foruden indenlandske Planter indeholder denne Urtesamling et ei ubetydeligt Antal af fremmede, tildeels fra forskellige (439)

- x) Den vigtigste Tilvæxt for Mineraliesamlingen var en Gave (i Aaret 1817) af nu afdøde Storkanzler Grev J. G. Moltke til Bregentved, bestaaende af 214 af Etatsraad Wad udsøgte Nummere, alle Stykker, Samlingen forhen manglede, hvoriblandt mange kostbare. Andre

Gaver af Værdi ere: en Samling meest italienske Sager af ovennævnte Hans Excellence Minister Grev Bourke; en god Samling grønlandske Mineralier af Mineralogen, Professor ved det naturhistoriske Societet i Dublin og Commandør af Dannebrog, Carl Ludv. Metzler Gieseke; en dito af Herlovianeren Etatsraad H. Jensen; en færøisk af Sognepræsten til Norder-Strømø. Hr. N. L. Holm, en bornholmsk af Hr. Kammerjunker O. J. Ravert en dito af Hr. Dr. Forchhammer, foruden nogle mindre Gaver.

Verdensdele, alle med Omhyggelighed ordnede og vel vedligeholdte med deres systematiske Navne og Findestedet vedtegnede, i alt henved tretusinde Arter, hvortil for nylig fra Hr. Justitsraad Mauritzen, Byfoged i Christianstad.

En tredje vigtig Tilvæxt, hvormed Naturaliekabinettet for ikke længe siden (Aar 1816) er bleven beriget, er en Insectsamling .- en Gave af Hr. Kammerherre, Hofjægermester, Carl Sev. Chr. Herm. Von Løvenskiold, Friherre til Baroniet Løvenborg. I tre ziirlige Skabe indeholder denne Samling de fleste af vore indenlandske Insecter, og et kort Antal udenlandske, alle ordnede og navngivne efter Fabricius's System. Som Omstændigheder, der ikke mindre for Videnskabsmanden end for Giveren maa forøg dens Værd, fortiener det at bemærkes, at de indenlandske Insecter ere samlede, og de fleste af Sommerfuglene endog fra Larve udklækkede, af Baron Løvenskiolds afdøde Frue Moder, som i Naturens Studeringer søgte Vederqvægelse for sin Mand og sot Hjerte, og hele Samlingen er videnskabelig ordnet og Navnene bestemte, endog egenhændig skrevne, af en Videnskabsmand, hvis Navn er Borgen for Insecternes rigtige Bestemmelse (der ellers ofte falder saa vanskelig), ovenanførte Geheimeconferenc. O. R. Sehestedt k). Denne (440)

- m) For de Naturkyndige er det bekiendt, og for Andre anmærkes et her, at den Insectsamling, som bemelte Ghefr. Sehestedt eiede, og selv havde samlet i Forening med den for tidlig bortrevne lærde Naturgrandsker Etatsraad Tønder Lund, var en af de største og meest udsøgte i Europa, og at den tillige var en af de vigtigste Samlinger, som Professor I. C. Fabricius betiente sig af ved Udarbeidelsen af sit System over Insecterne. Den Tønder-Lund-Sehestedske Insectsamling (som nu tilhører det Kongelige Museum i Kbh.) er saaledes at ansee som Originalen for Fabricius's System: og efter denne kunne altsaa andre Samlinger med Sikkerhed bestemmes.

Samling indeholder omtrent 3000 Exemplarer (lidet over 2200 Arter, da der af mange findes baade Han og Hun, og af adskillige haves Doubletter), hvis Antal efterhaanden forøges.

I de øvrige Grene af Dyrelæren betiener man sig ved Underviisningen af en Samling, som for største Deel tilhører den nuværende Lærer i Naturhistorien, og opbevares blandt Skolens Naturalier. Af udstoppede Dyr indeholder samme vore indenlandske Fugle, samt nogle faa fremmede; ligeledes de fleste indenlandske mindre Pattedyr, samt endeel Hovedskaller af de større. I Spiritus haves vore fleste indenlandske Amphibier, foruden endeel fremmede, adskillige Orme og enkelte Fisk. Desuden haves og en Samling Conchylier, som ved flere Velynders Godhed i den senere Tid er bleven forøget, samt en mindre Insectsamling, ordnet efter det Linneiske System l). (441)

- n) Blandt dem, hvis Velvillie den zoologiske Samling fornemmelig har at takke for sin Tilvæxt, bør nævnes de Hr. Etatsraad H. Jensen, Revisor ved den Kgl. Grønlandske Handel J. Bugge og grønlandsk Kiøbmand I. C. Geisler, der alle have beriget dem med nordiske Sager; Hr. Justitsraad J. W. Mauritzen, Byfoged i Christiansstad, og Hr. Capitain J. M. Magens paa St. Thomas med vestindiske; Hr. Conferentzraad Cancelliedputeret P. J.

Monrad med adskillige skønne Gaver, foruden flere, som det ville blive for vidtløftigt at anføre.

Paa Naturaliekabinettet hænger tvende Original-Portraiter af Skolens Stiftere, og desuden adskillige Skoleherrer, som til Stiftelsen ere skienkede m) – en Portraitsamling, der allerede nu har Interesse, men som i fremtiden vil have det mere, naar den, som man maa haabe, af de følgende Skoleherrer fortsættes. Af sin nærværende Bestyrer, der stedse, i Smaat som i Stort, viser den sin Omhu, har den allerede Haab om for hans Deel i Tiden at see dette Ønske opfyldt. Til disse Skoleherrernes Portraiter ønsker Stiftelsen at kunne i Fremtiden føie andre Mænds Billeder, som den føler sig Erkiendtlighed skyldig. Begyndelsen dermed er ogsaa giort, idet Hr. Kammerherre Hoppe har, efter Anmodning, velvilligen skienket sit, der hænger ved den Samling, Skolen har ham at takke for. Af vor nu regierende Konge, som ved flere Leiligheder har viist sit hulde Sindelag mod Stiftelsen, har Hans Excellence Skoleherren ogsaa i Directørens Værelser ladet, (442) imellem to Original-Malerier af Stifterne, ophænge et Portrait til taknemmelig Erindring n)

En liden Myntsamling har Skolen nylig begyndt at anlægge. Hans Excellence Minister Baron Schubart, hvis Yndest og Godhed Stiftelsen ved flere Leiligheder har havt Prøver paa, var den første, som skienkede den en Samling af 300 græske og romerske Mynter, som hans Høiærværdighed Siellands nuværende Biskop, i Anledning af sin Tilstedeværelse ved Herl. Trolles Jubelfest, af sit righoldige Kabinet forøgede ved omtrent tohundrede Nummere. Og ved flere Gaver fra forskjellige Hænder – af hvilke fornemmelig bør nævnes 324 danske Medallier. Aftrykte i Tin, skienkede af Waisenhuusinspecteuren Justitsraad H. H. Frost – bestaaer hele Samlingen nu af omtrent 800 græske, romerske og andre Oldtidens virkelige Mynter, foruden 300 Svovlafstøbninger af nogle af de allersieldneste; henved 400 danske Medallier, meest i Tin, og omtrent 200 gamle danske foruden adskillige (443)

- d) At de her nævnte Malerier af Stifterne ere Originaler, sluttet deraf, at de, ifølge gamle Inventarieregnskabers Vidnesbyrd, stedse har været her paa Stedet, under Forvalterens Ansvar. Paa dem er Herl. Trolle malet i Harnisk med blottet Hoved, da han derimod paa det Naturaliekabinettet hængende er malet i et Slags Pels og med Hovedet bedækket. Denne Forskiellighed viser tydelig, at der maa være to Originaler, malede til forskiellig Tider. De her omtalte, som formeldt deres forfaldne Tilstand bleve i lang Tid af Mange anseete for ubetydelige, ere nu ved en duelig Konstners Haand fortræffelig istandsatte. Det i Harnisk har meest Lighed med Afbildningen paa Sarcophagen i Kirken. fremmede Mynter o). Samlingen forvares i et dertil indrettet Skab, under Bibliothekarens Tilsyn og Ansvar, af hvem de og ere ordnede, og et fuldstændigt Catalog forfattet. I Forbindelse hermed bør nævnes en skøn Gipsafstøbning af Gemmer, noget over totusinde Nummere, Skolen foræret af Chefen for Husarregimentet Hr. General-Major Kammerherre von Frieboe. Ogsaa denne Samling, som paa en passende Maade giemmes paa Bibliotheket, haves en af Bibliothekaren forfattet udførlig Catalog.

Af de Midler, som paa Herlufsholm anvendes til at befordre Flid og Sædelighed blandt Ungdommen, ville vi først omtale de aarlige Examina. Eengang om Aaret holdes Examen over hele Solen, og samtlige Disciple maae da aflægge Prøve i Alt, hvad de i det sidst forløbne Aar have lært. Sædvanlig medtager denne en Tid af henved tre Uger, og endes altid den sidste Dag i Julii. Før dens Begyndelse udarbeides en Plan for Indretningen deraf, som bestemmer, hvori der i hver Time skal examineres, og hvorledes Examensgienstandene saaledes skulle fordeles, at hver Classe af Disciplene, saavidt muligt, daglig i et eller andet

Fag kan blive examineret, og de derved alle hele Examenstiden igiennem holdes beskieftigede p). Hver Lærer examinierer i sine Fag; (444)

- e) Blandt Giverne ogsaa her nævnes Conferentsraad Monrad og Skolens Directør, desuden Commissionen for Oldsagers Opbevaring samt afdøde Myntdirectør Etatsraad Warberg m. fl.
- f) Som Grundlag for Examensplanen er det eengang for alle vedtaget, hvor lang Tid paa hver Gienstand (444) skal anvendes; saaledes F.eks. examineres hver Discipel mundtlig i Latin 20 Minuter, i Græsk, Hebraisk og Mathematik 5, i Historien 10, i Geographien 8 Minuter o. s. v.; men fordi Antallet af Disciple i hver Classe ikke er det samme eet Aar, som et andet behøves hvert Aar en ny Examensplan.

men foruden den Examinerede skal ogsaa i det mindste tvende af de andre Lærere være tilstede, hvilke i Forening med denne bestemme Charactererne. De skriftlige Examensarbejder circulere til Bedømmelse mellem samtlige Lærere. Efter Udfaldet af Examen bestemmes saavel den indbyrdes Omflytning af en Classes Disciple, som Opflytningen fra een Classe i en anden; og den Interesse, Examen derved vinder for Disciplene, har saa afgjørende en Indflydelse paa deres Flid, at Erfaring lærer, der ikke nogen Tid af Aaret arbeides med saadan Iver, som under Examen, og det Par Maaneder som gaae nærmest iforveien. Strax før Examen udfærdiges af Rector og øvrige videnskabelige Lærere, af hver for sig, en særskilt Betænkning angaaende hver Discipels naturlige Anlæg til Studeringer, samt hans Flid og moralske Forhold i det forløbne Skoleaar; og af disse Bedømmelser, hvori Lærerne uden Tilbageholdenhed yttre deres Tanker (og som tilligemed Examenscharactererne indføres i en Protokol), meddeles ved Examens Slutning hver Discipel en af Lærerne undetegnet Afskrift paa hans Characterseddel, hvorpaa tillige til Forældrenes Underretning anmærkes, om han er bleven opflyttet eller nedflyttet, og hvad Plads i Skolen han efter tilendebragt Examen har erholdt. Men er nogens Characterseddel eller Bedømmelser af den beskaffenhed, at der kunde (445) befrygtes, han vilde holde dem skjulte for Forældrene, da blive de ham ei selv overleverede, men af Rector undr Forsegling tilsendte hans Forældre eller Værge. Charactersedlerne overleveres dem af Rector, i en høitidelig Forsamling af Skolens Personale, med saadan Tiltale til hver især, som Udfaldet af hans Examen i Forening med Lærernes Bedømmelser giver Anledning til. Ved denne Forsamling proclameres tillige Forflyttelsen, og Bøger uddeles som Præmier til dem, der ved Examen have udmærket sig.

Saavel om Examens Udfald som Bedømmelserne meddeles Skoleherren Underretning q); og denne er ikke uden Frugter: flere Gange have vi saaledes ved Hans Excellence den nuværende Directørs Nærværelse paa Herlufsholm seer ham offentlig fremkalde sig, for ved dit opmuntrede Bifald at anspore dem til vedholdende Flid, ligesom og dem, der enten ved Efterladenhed eller mindre god Opførsel have paadraget sig deres Læreres Utilfredshed, til Advarsel for Fremtiden.

Foruden den omtalte almindelige holdes og en Dimissions-Examen med de Candidater, som afgaae til Universitetet. Til denne, som holdes sidst i September, strax før deres Afreise fra Skolen, indbydes Candidaternes Fædre og andre Videnskabselskere. Efter Examen (446)

- c) Bedømmelserne over de i det sidste Aar ankomne Disciple tilsendes Skoleherren udførlig; men af de øvrige Bedømmelser, saavelsom af Examenscharaterne, sedes blot Resultatet. For den lettere Oversigts Skyld angivet ved korte Characterer for Evner, Flid, Fremgang og Sædelighed.

Overleveres dem deres akademiske Testimonier af Rector ved en Tale; og ved et høitideligt Maaltid i Forening med de Indbudne tager derpaa Skolen Afsked med disse sine Fostersønner.

For at virke paa Disciplenes Flid bruges nogle Lærere daglige Characterbøger; og Erfaring lærer, at dette fornemmelig blandt de Yngre er et stærkt virkende Middel til at anspore Kappelysten, ligesom og, at det hos de ærekiære blandt de Ældre ei ansees med Ligegyldighed. Men da de eo ere anordnede, beroer det paa enhver Lærer selv at bruge den eller ikke.

Et af de vigtigste Midler til at forebygge Uordner blandt en stor Samling af unge Mennesker er et stadigt Tilsyn; et saadant (udenfor Underviisningstimerne og Lovsangen) paaligger vel, efter Skolens nærværende Indretning, nærmest Inspectøren; imidlertid ere Lærerne efter dennes nyeste Instrux (Pag. 418) nu ikke udelukkede derfra; og for dem, der selv ønske at være mere for Ungdommen end blot Lærere, gives der altid Leilighed til at virke til de Unges moralske Dannelse; ja allerede Lærernes Nærværelse og Ophold iblandt Disciplene kan ei andet end bidrage til at forebygge mangen Uorden. Flere Gange daglig undenfor Skoletimerne ere Disciplene samlede under Lærernes eller Inspectørens Tilsyn – i Lovsang Morgen og Aften, ved Spisebordet Middag og Aften; og hvis Lovsangen ei betragtes som andet end et middel til, for Ordens Skyld at see Ungdommen samlet, allerede da kunde dens Nytte ei lettelig miskjendes; men er det afgjort, hvad vel Ingen negter, at religiøse Følelser bidraget til at forædle Characteren, da maa Lovsangen, saaledes som den nu holdes, vel (447) ogsaa ansees for noget mere et blot Middel til Orden. Mange bivaane vistnok denne Handling med Ungdommens letsindige Ubetænksomhed (at troe andet, vilde røbe Ukyndighed om Ungdommens Tænkemaade); men at den i det mindste for Nogle er til Opbyggelse, derom tør Forf. heller ikke tvivle. Lovsangen holdes under Forsæde af en af Lærerne (hvilke ugeviis dertil stiftes); hver Morgen synges en Psalme; og om Søndagen forelæses desuden af Læreren Dagens Evangelium eller Epistel. Hver Aften (Søndag Aften undtagen, da ingen Lovsang holdes) synges en Psalme; og forlæses en Aftenbøn. Bønnen (hvilken Læreren, snart skifteviis af øverste Classes Disciple; og hele Handlingen forrettes med den Andagt, som Religionens Værdighed fordrer. Istedensfor Aftenbøn læses i Slutningen af Fasten Christi Lidelseshistorie.

Ved Middagsbordet spise sædvanlig Lærerne, saavelsom Inspectøren, i Forening med Disciplene; ved Aftenbordet tildeels ogsaa r); dog paaligger nu Lærerne ingen Forpligtelse i denne Henseende. Rector spiser ordentligviis ikke ved Skolens Bord, da han har sin egen Huusholdning, dog af og til, naar ham selv synes. Oldfruen derimod spiser nu aldeles ikke ved Skolens Bord.

Tilsynet med Disciplenes Klæder er paalagt Inspectøren, med deres Linned Oldfruen. Gangklæderne giemme de selv i deres Klædeskabe, men Lintøiet har Oldfruen (448)

- d) Disciplene spise alle ved eet Bord, hvor Lærerne og Inspectøren har deres Pladser fordeelte omkring imellem dem.

I Forvaring under sit Ansvar, og udleverer deraf, hver Løverdags strax efter middag, til Enhver det fornødne for den følgende Uge, to Sæt af hvert Slags, saa at der kan skiftes Linned to gange ugentlig. Ved denne Udlevering, hvorover der holdes Bog, er Inspectøren nærværende.

Men om endog Tilsynet med Ungdommen i alle Maader var, som man kunde ønske det, saa kunde dog Uordener, som snart letsindig Ubetænksomhed, snart virkelig umoralsk

Tænkemaade frembringe, ei altid forebygges; og blandt de Unge gives der stedse nogle, hvis Flid ei kan undvære Spore udenfra, fordi den indvortes ofte er for sløv. Kiærlige Advarsler kunne ofte være tilstrækkelige til at forebygge Gientagelsen af en Feil; men naar Advarsler og Formaninger Intet udrette; naar samme Feil (F.eks. Uordentlighed, Forsømmelighed) ved idelig Gientagelse er paa Vei til at blive til Vane, da er Skaansel utidig; da gielder Sallomos Ord: ”hvo som sparer sit Riis, hader sin Søn.” Ved en stor Forsamling af unge Mennesker af forskiellig Opdragelse kunne derfor positive Straffe ikke undværes. Straffe anvendes ogsaa i vor Skole: for Forseelser, som vedkomme Underviisningen, er det overladt til vedkommende Lærers Skønsomhed, at anvende hvad Straf han selv finder passende og nødvendig. Foruden den naturlige Straf, at læse den forsømte Lectie om, eller foretage til en ny Bearbejdning i Fritimerne det skriftlige Arbeide, at den Forsømmelige i nogen Tid maa i Forberedelses-timerne læse sine Lectier paa Lærerens Kammer og under hans Tilsyn, samt legemlig Tugtelse, som af vedkommende Lærer selv (449) tildeles. For andre Forseelser bestemmer Rector Straffen efter Forseelsens Beskaffenhed, og i vigtige Tilfælde efter Overlæg med de andre Lærere. Naar legemlig Straf udfordres, skeer den efter det Holsteinske Reglements Forskrift (Pag. 227. Art.9), dog ikke med Riis s). Ellers bruges: offentlig Tiltale i den forsamlede Skoles Overværelse, Nedflyttelse for nogen Tid i Classen og ved Spisebordet, Indskrænkelse af den sædvanlige Frihed, eller andre efter Omstændighederne, F.eks. at den, som af Skiødesløshed eller Modvillighed ødelægger, maa af sine Lommepege erstatte Skaden.

Er en Discipels Forsømmelighed saa stor, eller hans Anlæg til Studeringer saa maadelige, at man Intet troer at kunne udrette med ham, da skeer derom, efter tilendebragt Examen, Indberetning til Skoleherren; og at saadan Indberetning er skeet, anmærkes paa Characteerseddelen til Forældrenes Underretning. Hvis man da i det følgende Aar ingen Forbedringer finder, maa han (dog ei uden efter Directørens Resolution) forlade Skolen. Samme Fremgangsmaade bruges mod Usædelighed; men skulde denne befindes af saadan Natur, at den Skyldiges længere Ophold maatte befrygtes farligt for hans Meddisciples Moralitet, da sørger man for, at en Saadan strax kan forlade Skolen. Tungt er det for de Forældre, i hvis Lod det falder at see deres Børn paa denne (450)

- t) For meget grove Forseelser brugtes forhen den saakaldte Skoleret, Tugtelse med Riis af Dugsvenden i hele Skolens Tilstedeværelse. Denne Straf er, saavidt vides, ikkun tvende Gange anvendt siden Skolens Reform 1755, og det sidste Gang for henved tredivende Aar siden maade bortviste, og ikke mindre tungt for Lærere at maatte gribe til saa haardt et Middel; men hellere vælger endog den ømmeste Læge at afsætte et beskadiget Lem, end at see det hele Legeme angrebet af Koldbranden; hellere vælge den kloge Regent at bortvise det pestbefængte Skib fra sine Kyster, om endog dets ulykkelige Besætning ved denne Forsighedsregel skulde lide, end at udsætte sit hele Land for at befænges af Smitten. Et stort Ansvar hviler paa dem, til hvis Omhu en heel Samling Ynglinges moralske, lige saa meget som intellectuelle Dannelse er betroet.

Om Disciplenes daglige Beskieftigelse, som den var efter Underviisningsplanen af 1799, er forhen (Pag. 298) meddeelt Underretning; og naar det undtages, at den daglige Underviisningstid nu er een Time længere end dengang, er her ingen væsentlig Forandring i denne Henseende foregaaet. For saavidt imidlertid enkelte Forandringer kunne have fundet Sted, bemærkes disse i det følgende.

Om Morgen (om Sommeren) henimod Kl. 5 $\frac{3}{4}$ vækkes Disciplene ved en Klokke, som af en Opvarter ombæres paa hvert Sovekammer; og naar Klokken slaar 6, ringes der til Lovsang, hvor alle strax maae møde, vaskede, kæmmede og ordentlig paaklædte t). Vil nogen staae tidligere op (hvilket om Sommeren er almindeligt), kan han lade Vægteren kalde paa sig, dog ei før Kl. 4, (451)

- z) Til Vaskningen er der paa et Par aabne Pladser i Gangen udenfor Disciplenes Kamre hensat fire dertil indrettede Borde, hvert med et Antal Vaskeskaaler og en Vandmaskine, kom, inden de staae op, fyldes med reent Vand.
- og om Vinteren lægge i Kakkelovnen. Saasart Sangen er sluttet, fremsættes Frokosten, som Enhver kan, efter Behag, nyde paa Stedet eller tage med på sit Kammer. De ordentlige Underviisningstimer ere Kl. 8 – 11 og 3 – 6 u); Spisetimerne: om Middagen Kl. 12 I, om Aftenen Kl. 7 – 7 $\frac{1}{2}$; Aftenlovsangen Kl. 9. Til alle disse bestemte Tider gives Signal med Klokken. Formiddagstimen mellem 11 og 12, og Aftentimen fra 6 til 7, samt et Qvarteers Tid efter Middagsbordet ere de egentlige Forfriskelsestimer; ligeledes Sommeraftenerne efter Lovsang; de øvrige Fritimer (om Morgen Kl. 6 $\frac{1}{2}$ - 8, om Eftermiddagen Kl. 1 $\frac{1}{4}$ - 3 og 7 $\frac{1}{2}$ - 9. samt Søndag Morgen før Kirketid) ere bestemte til Overlæsning; enhver skal da være paa sit Kammer, hvormed Inspektøren saavel som Lærerne have Tilsyn. Dog indskrænkes de i denne Henseende ei mere, end fornødent gøres; dersom saaledes nogen, hvis Flittighed man troer at kunne stole paa, har Lyst til at læse i Haugen, Skoven eller Marken, formenes dette ham ikke; ligesom og stedse nogle have Tilladelse til i Forberedelsestimerne at læse paa Skolen og andre ledigstaaende Værelser, for at de eo, ved at være for mange samlede, skulle forstyrre hinanden. At i øvrigt nogle af Forberedelsestimerne anvendes til Underviisning i Musik og Gymnastik, er forhen omtalt i Afsnittet om Underviisningen.

Om Søndagen gaar Disciplene i Kirke, under Ledsagelse af den Lærer som staaer for Ugen, skifteviis (452)

- æ) Om Vinteren – omtrent fra 1 November til 1 Marts – er Formiddagsunderviisningen fra 9 til 12, og Morgenlovsangen Kl. 7; forreste Alt som om Sommeren.
- saaledes, at de tvende øverste Classer gaar den ene Søndag, de tvende nederste Classer den anden: men Confirmationssøndagen, Store Bededag og Høitidsdagene møde de der samtlige. De daglige Forfriskelsestimer, i beregnede det meste af Løverdags Eftermiddag, Søndagen og andre Helligdage, anvendes forskielligt efter Aarstiderne og Enhvers forskiellige Smag: Badning om Sommeren og Skøiteløben om Vinteren høre i Almindelighed til vor Ungdoms kiæreste Fornøielser. Til Skøiteløben have de mange Parker og Moser i og omkring Gaarden forhen afgivet den ypperligste Leilighed; men da disse næsten samtlige ere blevne udtørrede, og Skøiteløben paa Aaen er paa det strengeste forbuden v), saa er nu denne Fornøielse mere indskrænket end forhen; imidlertid tages Leiligheden som den falder, og man finder altid paa Engene, foruden paa Parken i Gaarden, Leilighed at til fredstille sin Tilbøielighed uden Fare. Blandt de daglige Foraarsfornøielser indtager udentvivl Boldspillet den første Plads; men naar dette i nogen Tid har været herskende, forsvinder det ganske, idet andre Børnelege, ifølge Ungdommens Lyst til Forandring, indtage dets Plads, og Sommeren igiennem periodeviis afvexle med hinanden. Til Foraarets Beskieftigelser hører ogsaa Haugedyrkningen x) og Lysthuses (453)

- ø) Disciplen Her. Stampe (Broder til nuværende Kammerherre Baron Stampe til Nysø), som druknede ved Skøiteløben paa Aaen i Aaret 1766, maa for stedse afgive et advarende Eksempel for den Herlufsholmske Ungdom.

å)

- aa) Da Disciplene under Ghrd. Brandts Bestyrelse erholdt deres egen Hauge. Blev denne efter deres daværende (453) Antal inddeelt i 30 omtrent lige store Lodder. Dette Antal af Smaahauger er siden ikke forandret; men da der altid gives Nogle, som deels af Mangel paa Lyst, deels af Mangel paa Tid (hvilket isærdeleshed er Tilfældet med de ældre) ei bekymre sig om at faae Deel i Haugen, saa kan for det meste enhver, som ønsker det, erholde sin Log til Dyrkning.

Anlæg i Skoven (som dog ei maa foretages uden Rectors Tilladelse). Spadseren til de nærmeste Bønderbyer, for der at erholde tyk Melk eller Faaremelk, har altid hørt til den Herlufsholmske Ungdoms Sommerfornøielser, og det er isærdeleshed Løverdag og Søndag Eftermiddag, naar Veiret indbyder dertil, saadanne Lystvandringer foretages; dog maae de ligesaa lidet gaae til Bønderbyerne som til Nestved uden Tilladelse. At plukke Jordbær, Hindbær og Nødder i Skoven, at opsøge Insecter for deraf af anlægge smaa Samlinger, henhøre ogsaa her til Sommerens Fornøielser. Den Morskab, der gymnastiske Apparat, fornemmelige Klattremaskinen og Gyngen, forskafter, i særdeleshed om Sommeraftenerne, maa heller ikke her forbigaaes. Sommeren tilbyder saaledes vor Ungdom et ikke ringe Antal uskyldige Fornøielser til Afvexling med Arbeidet. Men naar det sludfulde Efteraar og den barske Vinter med sine mørke Aftener nøder den Unge saavelsom den Gamle at søge Stuen, da er det vanskeligere for den Yngre at beskæftiget sig selv, da maa Opdrageren træde til. Altid kan Drengen ikke studere, og beskæftiget vil han være; hvis man nu ikke henleder hans Virkelyst til det, som er nyttigt, eller i det mindste uskyldigt, staaer man altid Fare for, at den gaaer over til det, som ondt er. Dette (454) gjelder des mere, jo yngre Drengen er; den ældre Yngling vil bedre vide at sørge for sig selv. Morskabslæsning i passende Bøger (Levnetsbeskrivelser, Reisebeskrivelser, Vittighedssværker o. dsl.), som deels fra Skolens Bibliothek deels fra en og anden af Lærerne erholder, er en temmelig almindelig Vintertidsfordriv. Musikalske Øvelser afgive for mange af Disciplene en behagelig om Vinteren, da der af og til holdes smaa Concerter, hvori de Disciple tage Deel, hvis Fremgang nogenledes tillader det; og Skolens Rector som Musik-Elsker og Kiender bestræber sig stedse for at opmuntre Ungdommen til at faae Smag for den ædle Tonekunst, ligesom og Skolen taknemmelig bør erindre forrige Adjunct Friis for den Iver, hvormed han i sin Tid stræbte at virke til samme Øiemed. For deres Skyld, som have Lyst til Haandarbeide, har Forf. anskaffet tvende Dreierlad, hvorpaa Disciplene efter Behag kunne øve sig i et af hans Værelser, og som i Fritimerne om Vinteren have til sine Tider været flitiigen afbenyttede. Ogsaa med Paparbeide, Naturaliers Tilberedning og andre Haandarbeider hielper Forf. dem tilrette, som Løverdag-Eftermiddag eller andre Fridage have Lyst til deri at øve sig. I Tegning øve sig ogsaa Adskillige udenfor Underviisningstimerne, og Enkelte med Held. At Kortspil Løverdag Aften, skøndt under visse Indskrænkninger, er tilladt, er forhen omtalt y). Dog er denne Tidsfordriv ei almindelig; alleslags Børnelege ere for de Yngre en mere (455)

- bb) Der maa spilles uden Inspectørens Vidende og Samtykke, men ikke andre end enten blot Børnespil eller saadanne som i dannede Selskaber ere i Brug, og ei om Penge.

Tiltrækkende Fornøielse; men da netop disse ofte ei godt kunne komme i Gang dermed uden en Formand, som vil hielpe dem tilrette, saa er det ei ualmindeligt, at de med Legen tilbringer Løverdags-Aften hos een af Lærerne. At man for resten ei behøver at sørge for Drengens Tidsfordriv, naar Veiret tillader ham at tumle sig i det frie, behøver neppe at erindres; da tilbyder Snee og Iis ham ligesaa godt sine Fornøielser om Vinteren, som Mark og Skov om Sommeren. De Disciple, der have Forældre eller andre Paarørende i Nestved eller Omegnen have havt Tilladelse til om Helligdagene at benytte disse, naar man veed, det skeer efter Vedkommendes Ønske.

Foruden den saaledes beskrevne Tidsfordriv til Opmuntring for Disciplene i deres Fritimer have de ogsaa visse aarlige Fornøielser. At celebrere Kongens Fødselsdag med Bal og Comedie, er en temmelig gammel Skik paa Herlufsholm; allerede fra Aarene syttenhundrede og nogle og tredsindstyve skriver Comedien her sin Herkomst, og Ballet er enten fra samme Tid, eller dog ikke meget senere kommet i Brug; om Formiddagen holdt man taler i Kirken, hvortil enkelte Personer vare indbudne, og til Middag bevertede Stiftelsen Forsamlingen; om Aftenen vare Disciplene Verter; Gaardens og mange af Egnens Beboere vare indbudne; i Skolens Auditorium morede man først sine Giester med Comedie a) og (456)

- b) Holbergs Comedier ere altid, ikke blot for deres muntre Lune, men tillige fordi de ere frie for den for Børn upassende Følsomhed, som man træffer i saa mange andre (456) Stykker, blevne anseete som de mest passende for det Herlufsholmske Theater, og man har saaledes her spiller hans Jean de France, Geert Westphaler, Julestuen, 11 Junii, Jacob von Thyboe, Diderich Menschengræk, Erasmus Montanus, den Stundesløse, foruden andre.

[Læs Ludvig Holbergs Komedier og andre skrifter her](#)

Og aldrig saasnart var Teppet nedgaaet, før Theatret i en Hast var bragt tilside, og hele Værelset forandret til Dandsesal. For et Sammenskud af hver Disciple bevertedes Selskabet med Smørrebrød og Punsch, Kaffe og Thee, og man dandsede i Fryd og Glæde indtil den lyse Morgen. Dette var den fornemste Festdag paa Herlufsholm, en sand Glædesdag for Disciplene; et Par Maaneder før og efter taledes om intet Andet end Comedien og Ballet, hvorledes det skulde være, og hvorledes det havde været; og maaskee er det endnu Tilbageerindringer fra Skoleaarene, der frembragte den Omstændelighed, hvormed Forfatteren omtalte denne Fest. At Tilberedelserne til samme røvede noget af Arbeidstiden i Januar-Maaned, kan ikke negtes; og deels for at see noget af denne Tid besparet, deels for at opvække hos Andre den samme Taknemmelighedsfølelse mod Skolens Stiftere, hvoraf han selv var giennemtrængt, foreslog Forf., strax efter sin Ansættelse som Lærer ved Skolen, at forflytte ra Kongens Fødselsdag (dengang den 29 Januar) til en Dag, man hidindtil ikke havde tænkt paa- Herloff Trolles Fødselsdag, d. 14 Januar. Festen fulgte saaledes strax efter Juleferien, og o Ferien var der Leilighed til, uden Tidsspilde at gjøre de fornødne Tilberedelser. Fra den Tid af blev det altsaa Brug at helligholde Stifterens Fødselsdag; men den gamle Høitidelighed (457) med Bal og Comedie faldt bort efter Aaret 1804; thi da Auditoriet ved sal. Ghrd Brandts Henflyttelse til Herlufsholm var for nogen Tid bleven afdeelt til Underviisningsværelser, savnede man den til saadan Høitidelighed fornødne Plads, hvortil kom, at den da nylig ansatte Rector, der af Erfaring kiendte Ballernes saavel onde som gode Side, ei ønskede dem vedligeholdte. Siden er Trolles Fødselsdag bleven høitideligholdt paa forskiellige Maader: nogle Gange er der, efter Hans Excellence Directørens Bestemmelse, for Skolens Regning foranstaltede Val til Ungdommens

Fornøielse: oftere have Disciplene, for et eget lidet Sammensrud ag hver især, fornøiet sig indbyrdes i Selskab med deres Lærere og nogle faa andre Indbudne, og enkelte Gange har en Comedie forhøiet Festen; men stedse er den fiortende Januar paa Herlufsholm Løsenet til almindelig Glæde. Hvorledes denne Fag feiredes som Jubelfest i Aaret 1816, da Skolen af Taknemmelighed – paa en for Stifteren og for Stifterens Bestyrer, som anordnede, lige Festen, lige værdig Maade – helligholdt sin Stifters trehundredeaarige Fødselsdag, behøver der ikke at omtales, da derom haves en offentlig bekiendtgiort udførlig Beretning b); men dette kan maaskee her fortjene at erindres, at ligesaa lidet Stiftelsens som Stifterens Jubelfest nogesinde er bleven høitideligholdt før den 23 Mai 1816 c). (458)

- d) Forhandlinger ved Jubelfesten paa Herlufsholm d. 23 Mai 1816 ec., foranstaltet af Skoleherren Statsminister Ridder af Elephanten Fred. Jul. Kaas, udgivne af Professorerne A. W. Brorson og C. F. Hornemann. Kbh. 1817.”
- e) Skolens Stiftelsesdag er d. 23 Mai 1565, og Stiftelsens Jubelfest altsaa d. 23 Mai i hvert Aarhundredes 65de Aar, F.eks. 1865.

Som Disciplene helligholde Stiftelsens Faders, saa Helligholder Stiftelsen aarlig Landsfaderens Fødselsdag; og utaknemmelige maatte dens Foresatte være, om de ei med dyb Følelse erkjendte den sande Faderkiærlighed, hvorpaa Landets ædle Monark saa ofte har givet den de umiskiendeligste Prøver. Til et høitideligt Middagsmaaltid ved Skolens Bord indbydes af Rector hver 28 Januar deels Herlufsholms egen Indvaanere, deels de Embedsmænd og andre af Egnens nærmeste Beboere, som med Stiftelsen staae i nogenslags Forbindelse.

At holde Skovtur Sanct-Dag, er ogsaa en temmelig gammel Skik blandt Disciplene; thi skjøndt man paa Herlufsholm daglig seer sig omringet af Skov, finder man dog ikke Behag i det eensformige; Forandring ønske vi alle. Om Eftermiddagen kører eller rider man – Disciple og Lærere – til en af Skolens noget fraliggende Skove, Kalbyriis, fornøier sig der i Naturens Skiød med Munterhed of Spøg, med Gyngen ’, Riden, og hvad anden Tidsfordriv Ungdommen kan finde paa, indtil et tarveligt Aftensmaaltid i det Grønne ender Festen. Dog har Indretningen af denne Skovfart ei altid været som nu: fra omtrent 1792 af blev det Brug at indbyde Fremmede til Deeltagelse i Fornøielsen, der da stedse endtes med Bal i Skolens Auditorium; men til samme Tid, som de forhen omtalte Baller, ophørte ogsaa dette og af samme Grund; og man har siden ei troet at burde indført det igien.

Endnu een aarlig Fornøielse har Disciplene: en Fugleskydning, hvortil vælges en Løverdags strax efter Augustferien; og ved denne saavelsom ved deres øvrige Fornøielser sørges der for, at Omkostningerne ei for Nogen (459) skulle blive byrdefulde: for et Bidrag af 2 Mark kan enhver af dem være Deltager, og mere end een Rbdlr, maa ingen anvende. For de sammensrudte Penge anskaffes Gevindser – Knive, Skrivertøier o. dsl. Sit Skydegevør skiærer enhver i Skoven (Flitsbuer). Visse for Skydningen antagen Love, og visse fastsatte Ceremonier, bidrage til at befordre Fornøielsen; og sædvanlig deeltage alle i denne Morskab med megen Interesse; ogsaa Lærerne pleie deri at tage Deel.

Ferien paa Herlufsholm ere omtrent de samme som i Landets øvrige lærde Skoler, med Undtagelse af Sommerferien, som her maa have en saadan Udstrækning, at ogsaa Disciplene fra Landets fiernere Provindser da kunne besøge deres Forældre.

Hovedferien begynder den første August, og varer tre Uger eller et Par Dage derover. I denne Tid forlade samtlige Disciple Stiftelsen, de undtagne, som til næstfølgende October skulle til Universitetet dimitteres; disse forblive ved Skolen for at repetere, og det enten

aldeles paa egen Haand, eller under Veiledning af de Lærere, som i Ferien ei ere bortreiste. Naar nogen Discipel har sine Forældre saa langt borte, at han i denne Ferie ei kan besøge dem, sørges der for, at han enten hos nogen af sine Paarørende eller hos Andre kan tilbringe Tiden.

Juleferien begynder gierne et Par Dage før Juleaften, og varer til Helligtrekongersdag (den 6 Januar). Paaskeferien varer otte, Pintseferien fem Dage. I disse Ferier kunne de Disciple, hvis Forældre ei boe altfor langt borte, faae Tilladelse at reise hiem, dog ikke uden de forud have Forældrenes skriftlige Samtykke dertil. (460)

Lovsang holdes ikke i disse Ferier, fordi de fleste Disciple sædvanlig ere bortreiste; Tilsynet med de tilbageblevne er derfor overladt alene Inspektøren. Ved alle Ferierne paasees det nøie, at de bortreiste ere tilbage igien til bestemt Tid.

Enkelte Dages Ferier ere: Herloff Trolles Fødselsdag (14 Januar), Kongens Fødselsdag (28 Jan.), Fastelavns-Mandag, Sanct-Hans Dag, og Markedsdagene i Nestved (i September og November, een Dag hvergang). I disse Smaaferier holdes Lovsang, ligesom ellers.

Hvorledes Skolens Bespiisning tilforn har været bestemt, er forhen anført (Pag 247). Nogle af de Forandringer, som deri Tid efter anden ere foretagne, ere allerede omtalte; af de senere indførte ere følgende de væsentligste: Afskaffelsen af en tredje Ret om Middagen, samt af den Høitidsmad, som forhen skulde gives paa Hellig-Aftenerne, og af det bestemte Vildt, som forhen leveredes til Bordet. Efter disse og nogle andre mindre Forandringer er Skolens daglige Bespiisning nu følgende:

Frokost: Til hver Disciple et stykke mart Smørrebrød paa 12 á 16 Lods Vægt, Brødene maa være saa store, at et Stykke af den befalde Vægt ei være for tyndt paasmurt. Dertil en Pægel varm uskummet Melk. Til Lærerne ligeledes, men Smørrebrødet overskaaret, med Ost og Kiød paa. Kogt Vand kunne Lærerne faae hos Oldfruen, saavel Morgen som Eftermiddag. (461)

Til Mellemmad faaer hver Discipel, om Formiddagen Kl. 10 og om Eftermiddagen Kl. 5, et halvt Stykke Smørrebrød (saakaldet Timad og Femmad) belagt med Ost, Kiød eller dsl, der, ligesom Frokosten uddeles i Lovsangssalen.

Søndag Middag: 1) Kiødsuppe med Kiødboller eller Brødboller eller ristede Tvebakker; Suppen maa være vel forsynet med Grøn efter Aarets Tid. 2) Oxe, Kalve, Lamme eller Svine-Steg, beregnet omtrent $\frac{3}{4}$ Pund til hver Person. 3) Tynde Pandekager med Sukker paa, to til hver.

Aften: Risenvelling, kogt i sød Melk.

Mandag Middag: 1) Risengrød og Byggrynsgrød skifteviis, kogt i sød Melk, med Smør og Øl til. Til forandring kan gives Havre- eller Byg-Suppe, vel tillavet med Surt og Sødt, med tilstrækkelig bagt Hvedebrød i. 2) Frikassee, Bankekiød, Ragu eller Suursteg; Frikasseen og Raguen maa være vel forsynet med Sillerie, Petersillie og andet Grønt; til Bankekiød og Suursteg skal gives opstuede Kartofler eller passende Grønt.

Aften: Vandgrød med Smør og kogt Melk, en Pægel til hver.

Tirsdag Middag: 1) om Vinteren: Søbekaal, grøn eller hvid eller blandet. Om Sommeren: Oplagt eller opsat Melk. Koldskaal, Kiernemelkssuppe, eller kogt Melk med Boller i o. s. v. 2) Røget eller grønsaltet Flesk med Kartofler, Roer, Snittebønner, grønne Ærter o. dsl. Efter Aarstiden; eller fersk eller tørret Fisk med passende Saus.

Aften: Sød Byggryns- eller Boghvede-Velling. (462 & 463 mangler i manus) (464)

x x x dem er tienlig, og Spisemesteren skal i denne Heenseende rette sig efter Lægens Anordninger.

Til de her opregnede Forskrifter for Kosten troer Forf. Det ikke overflødigt at føie den Bemærkning: at de i alle i deres væsentligen Punkter overholdes, saa at Skolen Kost nu er, hvad den udentvivl bør være, saadan som man kan fordre og vente den i et godt borgerligt Huus; og at nærværende Spisemester, Hr. Johan Demandt, stedse bestræber sig for, ligesom hans tvende Formænd e), at Skolens Personale kan finde sig tilfreds.

Af Disciplene er der, andre frie. Antallet af disse (Gratisterne) er, siden 1799, tredive.

Betalingspladserne ere af nuværende Skoleherre oprettede, og først bestemte til tolv; men da der idelig var et langt større Antal, som ønskede Plads i Skolen, end dens Indretning tillod at modtage f), saa bevilgede Directøren af og til, at en eller anden Disciple maatte antages som betalende, naar Vedkommende kunde hos nogen af Lærerne eller hos Inspectøren forskaaffe ham Opholdssted; og for i denne Henseende at have en vis Grændse, der ei maa overskrides, er senere antaget en fast Regel, som (465)

- g) Hr. Chr. U. Top, som døde her 1814, og Hr. P. Hansen, som 1819 forlod Tienesten for at vælge en anden Levevei.
- h)
- p) Hr. Chr. U. Top, som døde her 1814, og Hr. P. Hansen, som 1819 forlod Tienesten for at vælge en anden Levevei.
- q) Der er nemlig sex Dagligstuer for Disciplene med ligesaa mange Sovekamre, og i hver af de første indrettet Klædeskabe m. m. til syv Personer; følgelig i alt til 42. Uden Uleilighed kunde der dog paa et Par af Kamrene være Plads til otte, og Antallet derved lidet forøges. (465) bestemmer det Antal Disciple, enhver Lærer paa denne Maade maa have hos sig g). Af saadanne overtallige Betalende er her for nærværende Tid (1821) elleve, og Disciplenes Antal i det Hele otte og halvtredsindstyve. De extraordinaire Disciple, som ere i Rectors Huus, nyde der Kost, Vask o.dsl., og deeltage med de øvrige blot i Underviisningen; de derimod, som logere hos nogen af de andre Lærere eller Inspectøren, spise ved Skolens Bord, og ere underkastede samme Regler som de øvrige, man staae naturligviis under et mere specielt Tilsyn af den, hos hvem de opholder sig. At en Discipel faaer Plads hos een af Lærerne, skeer undertiden uden Vederlag, men sædvanlig for en akkorderet Betaling; for resten erlægge disse til Skolens Kasse det samme som de øvrige betalende; og uden Skoleherrens Tilladelse maae de lige saa lidet antages, som nogen anden Discipel. Den aarlige Betaling for en Discipel er nu 204 Rigsbankdaler Sølv, samt to Tønder Byg efter Capitelstaxten h). Som Indtrædelsespenge erlægges (466)
- r) Rector er det tilladt at have sex, den næste Lærer fire, den følgende tre, og hver af de andre, saavelsom Inspectøren, to extraordinaire Disciple.
- s) Af Betalingen faaer Spisemesteren for Kosten de 104 Rbdlr. samt Kornvarene. Af de øvrige 100 Rbdlr. Gaaer Halvparten til Skolens Kasse som Erstatning for de Udgifter, Stiftelsen maa ansees at have i Anledning af de betalende Disciple, fornemmelig til Lønning for Lærerne i Musik, Gymnastik, Dands og Tegning, samt til et større Opvartningspersonale. Rector faaer 8 Rbdlr.; næste Lærer 8, hver af de tre øvrige, saavelsom Inspectøren, 5, Oldfruen for Vasken 12, (466) Opvarterne I, og Musikkasse 3 Rbdlr; Alt saakaldet Sølv. Desuden, ved Ankomsten i Skolen, 20 Rbdlr. i Sedler i). Den aarlige Pengebetaling erlægges kvartalviis forud, men Kornbetalingen ikkun eengang aarlig, nemlig om Foraaret

naar Capitelstaxten er sat, og da for det hele Aar fra 1 August forrige Aar til næstkommende i August.

Ogsaa for Gratisterne ere visse aarlige Udgifter reglementerede, følgende nemlig: Nytaar til Rector fem Rigsdaler k), yil hver af de andre fir Hovedlærere een l), og til Oldfruen to Rdlr. M); Paaskepenge til Oldfrue (til Erstatning for Syetraad, Stoppegarn o. dsl.) 3 Mk., samt til de ene Opvarter (til Støvlesværte og Børster) 3 Mk.; ligeledes Mikkeldagspenge til Oldfruen 3 Mk. Og Opvarteren 4 Mk. N); Høitidsoffer af de confirmerede Disciple, til hver af de tre store Høitider, til Præsten 2 Mk. og Degnene 1 Mk. Og Degnene 1 Mk. O) til Skolens Musikkasse (til Anskaffelse af Noder, Instrumenter og øvrigt musikalsk Apparat) 1 Rbdlr. Sølv; til Stiftelsens Kasse 3 Rbdlr. Sølv (som Bidrag til Musikhøjskolens Lønning). De sidstnævnte 4 Rbdlr. Sølv erlægges hver 1 Mai, (467)

- t) Indtrædelsespenge ere: til Rector 6 Rbdlr; til een af de andre Lærere 2; Oldfruen 2; Taffeldækkeren 1; Bibliotheket 9 Rbdlr.

u)

- v) Efter Grev Holsteins Bestemmelse af 4 Septbr. 1755.

- w) Efter Ghrd. Brandts Resolution af 18 Januar 1799.

- x) Efter Ghrd. Schack Rathlous Resolution af 16 Septbr.

- y) Disse Mikkeldags- og Paaske-Penge ere enten efter Grev Holsteins eller Grev Thotts Resolution; uidentivl efter den sidste.

- z) Efter Holsteins Reglement.

efter den da giældende Qvartalscours, til den Lærer, som fører Regnskabet over de betalende Disciples Contingent p). Desuden betales i Indtrædelspenge 17 Rbdlr. hvoraf de 6 til Bibliotheket, de øvrige anvendes som foran meldt.

Ved sin Ankomst i Skolen medbringer enhver Discipel en Sølv-Spiseskee q). Den Betalende skal desuden medbringe sin egen Seng med behørig Madratser og tvende Dækkener, der ene stoppet med Uld eller Bomuld, det andet af vævet uldent Tøi til Brug om Vinteren; samt en Hovedpude med tvende Trækkevaar, og to eller tre Par Lagen. Brugen af Fierdyner tillades ikke. Til Gratisterne leverer Stiftelsen Senge med tilhørende Madratser og Dækkener; men Hovedpuden og Lagener maae dem saaledes som nævnt er, selv medbringe, hvilket alt, ligesom og hvad en betalende Discipel bringe med sig, ved Udgangen af Skolen igien medtages. Foruden der øvrige fornødne Linned skal enhver ogsaa medbringe i det mindste sex Haandklæder. Ligeledes maa enhver have sin egen Lyseplade eller Stage; thi med Lys paa Kamrene om Aftenen maae de alle, thi med Lys paa Kamrene om Aftenen maae de alle, saavel Gratister som Betalende, holde sig selv. Ligeledes maa enhver, foruden med Klæder og Bøger, ogsaa holde sig med Skrivematerialier, Regnetavle o. dsl. De fornødne Landkort til Brug ved den geografiske Underviisning anskaffer Skolen; (468)

- r. Efter nuværende Skoleherres Resolution 1817.

- s. Det er en gammel Skik (som dog ikke ved nogen Lov er fastsat, og altsaa beroer paa Enhver selv af følge), at Disciplene ved deres Dimission til Universitetet enten lade Taffeldækkeren beholde deres Spiseskee, eller give ham en Douceur som er Erstatning for den.

dog er det altid godt, om ogsaa nogle af Disciplene selv ere dermed forsynede.

Da der for enhver Discipel idelig forefalder Smaaudgifter, snart til Penne og Papir, snart til Lys, Reparation af Klæder m.m., og der altid er mange blandt Ungdommen, isærdeleshed af de mindre, der ikke vel kunne betroes til selv at bestyre deres oekonomiske Anliggende, saa overdrage sædvanlig de Forældre, der ikke boe ganske nær ved Stiftelsen, een af Lærerne,

eller nogen anden ved Skolen, at være deres Udlægger, som det her hedder; og blandt Lærerne gives der altid nogen, som er villig til at vise Forældrene denne Tieneste.

Ofte er det giort Forf. det Spørgsmaal, baade skriftlig og mundtlig, hvor meget det aarlig kan koste at holde en Discipel (en Gratist) i Herlufsholms Skole.

Med Bestemthed kan dette Spørgsmaal, naturligviis ikke besvares: nogle unge Mennesker ere sparsommelige med deres Klæder og øvrige Sager, andre ødelægge og bortkaste Alt, hvad de faae ihænde, saa at Intet til dem kan forslaae; nogle gjøre ingen anden Udgifter end de høist nødvendige, andre ville tage Deel i alle Fornøielser, og ville af Alting have det kostbareste. Reisen i Ferierne kan ogsaa gjøre en Forskiel i Omkostningerne: nogle have deres Forældre i Nærheden, andre langt borte; nogle skulle ved alle Leiligheder reise hjem, andre kun eengang om Aaret. Under saadan Ulyghed er det ikke muligt at bestemme noget almindelig gieldende; imidlertid kunne dog følgende Bemærkninger i denne Sag tiene til Veiledning: Prisen paa samtlige Bøger, som hele Skoletiden igiennem forbruges, udgjør henved 120 Rbdlr.; (469) altsaa kan til Bøger, naar de samtlige af nye skulle anskaffes, regnes aarlig omtrent 15 Rbdlr. Af Lys forbruger enhver sædvanlig 6 a 8 Pund. De forhen omtalte aarlige Fornøielser beløbe sig gjerne til henimod 3 Rbdlr. Til Lommepenge og tilfældige Smaaafornøielser kan for de fleste antages omtrent 7 a 8 Rbdlr. Det reglementerede Nytaar er 11 Rbdlr.; af de uformuende modtages sædvanlig intet; men for andre, som ville følge Middelveien, kan denne Udgift efter Skik og Brug antages at være nogle og tyve til tredive Rbdlr. De øvrige forhen nævnede reglementerede Udgifter forblive gjerne saaledes, som de ere angivne, altsaa aarlig 8 a 9 Rbdlr. Naar hertil regnes, at Skrive og Tegne-Materialier, Smaareparationer paa Klæder, Postpenge og andre saadanne smaa Udgifter medtage omtrent 6 a 8 Rbdlr, saa kunne de sædvanlige aarlige Udgifter for en Discipel anslaaes til imellem 70 og 80 Rigsbankdaler i Sedler, foruden hvad Anskaffelsen af Klæder og Fodtøi koster. For dem, som ere meget sparsommelige kunne de vel anslaaes noget lavere; saaledes vides Eksempel paa den for hvem de aarlig ei har udgiort 40 Rbdlr.; men andre forbruge igien des mere.

Ved at omtale Disciplenes Udgifter ville vi tillige meddele Underretning om den Understøttelse af Skolen, de ved Dimissionen til Universitetet kunne vente sig. Det Legat, som af den fyenske Bispestols Indkomster aarlig udbetales til Stiftelsen, udgjør nu 400 Rbdlr. Sølv (forhen omtalt Pag. 276). Deraf maa aarlig de 300 Rbdlr. Sølv anvendes til Stipendier for de dimitterede Disciple; den øvrige Deel tilflyder Stiftelsens Kasse r) (470)

w) Efter Directørens Resolution af 12 Juli 1806.

Hvorledes Stipendiet skal fordeles, bestemmes aarlig, saasnart Examen artium ved Universitetet er tilendebragt, af Rector og øvrige Lærere, dog paa Skoleherrens Aprobation. Ved denne Bestemmelse tages Hensyn dels til Candidatens større eller mindre Trang, dels til Udfaldet af hans akademiske Examen, dels til hans moralske Forhold i Skolen. Om han har været betalende Disciple eller Gratist, kommer ei i Betragtning, hvis han ansees for trængende. Den høieste Lod, Nogen tillægges, er 1000 Rbdlr. Sølv; de mindre Portioner ere paa 70, 50 eller 30 Rbdlr.: men skulde nogen Candidat saaledes udmærke sig, at han erholder Universitetets Medallie, da tildeles ham som overordentligt Stipendium 300 Rbdlr., alt i Sølv. Da dette Stipendium er bestemt til Understøttelse i det første akademiske Aar, saa udbetales det strax efter erholdt Examen. Hvis de hele Sum, 300 Rbdlr. deraf henlægges til næste Aars Stipendiesum, og det øvrige kommer Skolens Kasse tilgode. Dette overskydende anvendes for en Deel til overordentlige Udgifter for Skolen; saaledes F.eks. har

Bibliotheket, som meldt, i nogen Tid deraf 100 Rbdlr. aarlig. Det Fyenske Stipendium tog sin Begyndelse i Aaret 1805; siden den Tid er deraf til Understøttelse for dimitterede Disciple indtil Aaret 1813 uddeelt 1820 Rigsdaler dansk Currant; i Aarerne 1813 – 20 inclusive 1600 Rigsbankdaler Sølv.

Ved denne Leilighed kan tillige et andet Legat, stiftet tildeels til Understøttelse for Herlovianer, vel fortjene at erindres; thi er endog den Understøttelse, Legatet tilbyder, med Hensyn til Pengenes nu havende (471) Værdi, just ikke af Betydenhed, saa bør dog den Mands Navn, som har viist Herlovianerne (forhenværende, nuværende og tilkommende) virksom Kiærlighed, ikke savnes i Stiftelsens Historie. Ved tvende Gavebreve, det ene af 1687, der andet af 1710, har Studiosus, siden Klokke i Aalborg. Niels Dalgaard skienket til Universitetet en Capital, hvis Renter skulle tilfalde en gudfrygtig og skikkelig Student, helst fra Aalborg eller Herlufsholms Skole. Oprindelig bestod dette Legat af Tvende Capitaler, den ene paa 100 slette Daler, den anden paa 65 Rigsdaler 4 Mk. Alt i Kroner. Universitetets Rector og Professorer disponerer derover, og ved Tilvæxt udgiorde det for nogle faa Aar siden 265 Rbdlr. 60 fz., og gav i aarligt Udbytte omtrent 10 Rbdlr. s).

Disciplenes Antagelse i Skolen beroer, og har stedse beroet, alene paa Directøren t), som i sit Valg (472)

- x) Vid. Engelstofts Universitets- og Skole-Annaler 1812, Pag. 181, og Hofmans Foundationer Tom. I. Pag. 184. Dalgaard var dimitteret fra Aalborg Skole, og havde betænkt Herlufsholm, fordi den, efter Fundatsens ord, i hans langvarige Svaghed havde forsynet ham. Om han maaskee i nogen Tid har været Lærer her ved Skolen, har Forf. ingen Oplysning kunnet finde om. I en Indberetning af 1718 (i Catalogen over Aalborg Stifts Bogsamling 1819. Pag X.) nævnes han som ”Aedituus jam beatus et minificentia in perperua memoria.” (*Aeditus er nu velsignet og munter i evig hukommelse*) Hans Forskellige Legater opregnes i Marmora Dan. Tom. II pag. 239.

- y) Ikkun eet Eksempel veed Forf. paa, at Kongen har befattet sig med Discipelpladsenes Bortgivelse: Af 17 Junii 1684 findes en Kongelig Resolution for, at to Brødre Winterberg maae indtages i Skolen at nyde (472) Education og fri Underholdning lige med de andre Skolebørn, ”hvorefter Forstanderen og andre Vedkommende sig have at rette.” Ikke er bunden ved andre Love end dem, han selv finder det passende at foreskrive sig. I Sal Ghrd. Brandts Tid bleve de Børn, Forældre ønskede antagne i Skolen, forud indskrevne, og mange vare saaledes endog fra Vuggen af antegnede som tilkommende Disciple her. Dog var denne Indskrivning ei at ansee som et bestemt Løfte fra Skoleherrens Side, men snarere som en foreløbig Ansøgning af Forældrene, hvilke derefter kunde gjøre sig Haab om Sønnens Antagelse i Skolen, hvis der, naar han fik den behørige Alder, var Plads for ham; thi til de Indskrevne blev der stedse raget fortrinligt Hensyn.

Grev Holstein havde gjort sig det til Regel, i Overeensstemmelse med Fundatsen, at besætte det halve Antal Pladser med Adelige, det halve med Uadelige. For resten vides ingen bestemte Regler for Discipepladsenes Bortgivelse at have været fulgte før under nærværende Directør; og de Regler, Hans Excellence har fastsat og med største Samvittighedsfuldhed følger, vidne om den Omhu, hvormed han sørger for, at Stiftelsens Velgierninger netop skulle komme dem tilgode, som mest trænge dertil, og til hvis Gavn Skolen nærmest ikke antages at være oprettet til Fordeel for Haandværksmænds eller den lavere Almues Børn; og sa ofte endog Erfaring har lært, at Bondens Søn har gjort de hæderligste Fremskridt paa Videnskabernes Bane, medens Hans adelige Herres Søn har

maattet blive tilbage, saa synes der dog ikke overeenstemmende med Stiftelsens Hensigt, (473) at Bondesønnen skulde i deres Skole foretrækkes for Adelsmandens eller Embedsmandens. Desuagtet har man ei altid dermed været nøieregnende: i Fortegnelsen over de Disciple, som i Skoleherren Baron Fred. Trolles korte Bestyrelsestid (1698 – 99) bleve indtagne i Skolen, findes saaledes en Bondesøn fra Ladby, en Skrædders Søn og Skoleherrens Lakei; blandt de indkomne Disciple i Aaret 1696 findes en Fiskers, en Skrædders og en Reebslagers Søn, foruden nogle andre lignende Exempler u). Af den nærværende Directør er der for Discipelpladsenes Besættelse fastsat følgende Regler; de frie Pladser bortgives aldeles ikke til andre end Kongelige Embedsmænds eller Adeliges Sønner v). Til Betalingspladserne har Enhver Adgang; dog foretrækkes ogsaa ved dem Embedsmanden og Adelsmandens Søn for andre Medsøgende. Den Discipel, der først er antage som Betalende, kan ikke siden (uden under særdeles Omstændigheder) gjøre sig Haab om at gaae over til en fri Plads; thi Directøren vil ikke ved at følge det modsatte Princip gjøre det vanskeligt for de Uformuende at nyde godt af (474)

- z) Een af Forfatterens Venner, som Manuskriptet var leveret til Giennemlæsning, har ved dette Sted anmærket, at det fortiente at undersøges, hvad disse Bonde- og Skrædder-Sønner m.fl. Siden bleve til; og da maaskee Flere kunne være af samme Mening, saa meldes, at to af dem forlode Skolen uden at gaae til Universitetet, og saavel de øvrige som disse ere forblevne aldeles ubekiendte Navne i Litteraturen og Staten.

- æ) Denne Bestemmelse har erholdt Kongelig Stadfæstelse d. 26 Junii 1807.

Skolens Beneficier; og for at Stiftelsens Fordele skulle komme desto Flere tilgode, maa Ingen faae mere end een Søn i Skolen som Gratist. Blandt flere Ansøgende gives i Almindelighed den uformuende Embedsmand Fortrinet for den mere Formuende; den, som har en stor Børneflokk, for den, der har et mindre Antal at forsørge; den, som boer langt fra nogen anden lærd Skole, for den, som boer nær ved en saadan; Enken for Manden med Levebrød; og blandt Skolens nuværende tredive Gratister er der saaledes tolv, hvis Mødre ere uformuende Embedsmænds Enker. Hvo der ønsker sin Søn antagen som Discipel, hvad enten som betalende eller som Gratist, indgiver desangaaende en Ansøgning, der stiles til Directøren men tilsendes Skolens Rector; og foruden de Grunde, enhver Vedkommende troer at kunne tale til hans Fordeel, maa i Ansøgningen meldes Drengens Alder og hidtil giorte videnskabelige Fremgang. Samtlige Ansøgninger forelægges da Directøren under eet; og ved en Bekiendtgjørelse i Aviserne underrettes Vedkommende om, hvem af de Ansøgende Valget er faldet paa, samt til hvad Tid de Antagne skulle møde ved Stiftelsen. Den ordentlige Vacance indtræffer sidst i September, ved Dimissionen til Universitetet, og nogle Maaneder iforveien skeer sædvanlig Udnævnelser til de ledige Pladser.

For at kunne antages i Skolen maa Drengen i det mindste være henved elleve Aar gammel, kunne med Færdighed læse dansk og latinsk Tryk og Skrift, skrive Modersmaalet efter Dictering med nogenledes taalelig Orthographie, regne de fire Hovedregningsarter, og have læste det vigtigste af den latinske Grammatiks Formlære; (475) thi uden disse Forkundskaber vilde en Discipel ei være moden til at deeltage i den Underviisning, her meddeles, men vilde, hvis man skulde rette sig efter ham, altfor meget sinke Underviisningens sædvanlige Gang. Den, hvis videnskabelige Fremgang ei staaer i et til hans Alder nogenledes passende Forhold, maa ikke antages; og med Hensyn til denne Grundsætning er det fastsat, at Ingen, som er over tretten Aar gammel, maa indtages i Skolen, hvis det ei med Rimelighed kan forudsees, at han, ifølge sin allerede giorte

Fremgang, kan i det seneste inden sit nittende Aar opflyttes i øverste Classe. Denne Lov har til Hensigt at forebygge, at man ei i Skolen skal faae altfor gamle Disciple.

Stiftelsens nærværende oekonomiske Forfatning.

Sin vigtigste Indtægt har Herlufsholm af sit tilliggende Jordegods, dernæst af Hovedgaardens Marker og af Skovene; ogsaa til nogen, skøndt ei betydelig Fordeel er Jagten og Fiskeriet. Hertil maae endnu lægges Renterne af adskillige Legater, samt nogle andre Indtægtskilder, som i det følgende skulle vorde omtalte.

Jordegodset er for nærværende Tid følgende:

g) Herlufsholms Sogn:

Lille Nestved har	13 Gaarde,	22 Huse	101 Tdr. Hartk.
Vredsløse har	13 Gaarde,	8 Huse,	97 Tdr. Hartk.
Holsted har	10 Gaarde	8 huse,	90 Tdr. Hartk.
Øverup har	8 Gaarde,	11 Huse,	72 Tdr. Hartk.
Ladby har	17 Gaarde,	14 Huse,	129 Tdr. Hartk.
Guderup har	3 Gaarde,	2 Huse,	23 Tdr. Hartk.
Adspredte Huse	-	11 Huse,	6 Tdr. Hart. (476)

h) I Riislev Sogn:

Riisløv har	12 Gaarde	20 Huse	85 Tdr. Hartk.
Kjøberup har	3 Gaarde	2 Huse	23 Tdr. Hartk.
Gierdrup har	4 Gaarde	2 Huse	26 Tdr. Hartk.

i) I Forskiellige andre Sogne x)

Holløse har	3 Gaarde	2 Huse	20 Tdr. Hartk.
Seenbæksholm har	4 Gaarde	4 Huse	23 Tdr. Hartk.
Raaby har	10 Gaarde	6 Huse	79 Tdr. Hartk.
Kalby har	14 Gaarde	12 Huse	90 Tdr. Hartk.
Borupgaard har	1 Gaarde	-	8 Tdr. Hartk.
Blangsløv har	1 Gaarde	-	8 Tdr. Hartk.
Appernæs har	7 Gaarde	11 Huse	56 Tdr. Hartk.
Grimstrup har	<u>5 Gaarde</u>	<u>1 Huse</u>	<u>36 Tdr. Hartk.</u>
Summa	128 Gaarde	138 Huse	975 Tdr. Hartk. a)

Hertil kan endnu lægges Magle-Mølle, som staaer for henved 2 Tdr. Hartkorn og 40 Tdr. Mølleskyld.

Ifølge ovenstaaende Liste har ikkun een By, og det en af de mindste, under sex Tdr. Hartkorn til hver (477)

y) D. e. Gundersløv, Fogedby, Skiælby, Olstrup, Mogenstrup, Veilø og Sanct Peders Sogn i Nestved.

d) I denne Liste er ei anført hvad der er mindre end hele Tønder; og Summen af Hartkornet svarer derfor ei nøiagtigen til de i Listen anførte Tal. Foruden af ovennævnte maa Stiftelsen endnu svare Skat af nogle og fyrretyve Tdr. Hartkorn, som af Bønderbyernes Jorder for største Delen ere udlagte til Skov, saa at der i alt er lidet over 1024 Tdr. ufrit Hartkorn at

svare Skat af, foruden af den frie Hovedgaardstaxt, som udgjør omtrent 103 Tdr. Ager og Engs Hartkorn, og 14 Tdr. Skov- og Mølle-Skyld.

Gaard; de fleste have syv til otte, og endeel over ni Tønder, og til hver Tønde Hartkorn omtrent 6 a 8 Tdr. Land. For nogle Aar siden, da nemlig de høie Kornpriser under Krigen havde Sted, vare alle Bønderne velhavende; Prisernes betydelige Dalen i de senere Tider, i Forbindelse med de forhøiede Kongelige Skatter, har unegtelig gjort noget Skaar i denne almindelige Velstand; dog ere endnu – isærdeleshed af de gamle Fæstere, som sidde for lave Afgifter og fra Fortiden have samlet Kræfter – mange velhavende, og den største Deel af de øvrige kunne dog nogenledes betale hvad de skulle b).

At Bønderne istedetfor Hoveri betale Penge, er forhen omtalt; dog var der ved Hoveriforeningen nogle faa Mænd i en enkelt By, som befrygtede, at den fordrede Afgift skulde blive trykkende for dem, og derfor hellere valgte at vedblive med en Deel af Hoveriet, imod Nedsættelse i Pengeafgiften, og disse aarlige Ægter fir Stiftelsen. I øvrigt var det blot Gaardmændene, Hoveriforeningen gieldte; af Huusmændene forrette endnu de fleste Hoveri, hvorved baade de selv og Stiftelsen finde sig bedre tient, end om de skulde betale Arbeidet med Penge, der for de fleste vilde blive vanskelige at (478)

- e) Hvor stor Forskiellen er paa de gamle og nye Fæsteres Afgifter, sees af et Eksempel; i en af Byerne (L. Nestved) betale hine deres hele Landgilde med Penge, aarlig 7 'Mk. 10 Skilling Sølv, da de nye derimod foruden samme Pengeafgift aarlig maae svare 2 Tdr. Rug, 4 Tdr. Byg og 2 Tdr. Havre – en Forhøielse, der, med Hensyn til Landbrugets Forbedring ved Udskiftningen billigen kan fordres.

tilveiebringe. Nogle af dem vedligeholde saaledes bestemte Stykker af Jorddigerne eller Steengierderne omkring Skovene, af de sidstnævnte sædvanlig hver 4 – 600 Favne; andre, og det de fleste, forrette aarlig 56 Arbeidsdage c). Saadant Arbeide, i hvis Sted nogle Enkelte betale Penge, ansees som Afgift af Huset; af Jordlodden (3 til 6 Tønder Land efter Jordbundens Beskaffenhed) betales desuden en aarlig Pengeafgift, 4 Rbdlr. Sølv. Og at disse Byrder eo ere større, end de efter Billighed bør være, viser den temmelig almindelige Velstand, som findes blandt denne Classe af Jordbrugere.

De fleste af Bøndergaardene ere forsynede med indhegnede Hauger, hvoraf enkelte, som efter Udskiftningen ere anlagte, kunne med Tiden blive til gode Frugthauger; men Antallet af saadanne er dog kun lidet. Til de Bønder, som forlanger det, skulle unge Frugttræer fra Planteskolen udleveres mod en ringe Betaling; men sikkert vilde det være til Gavn for Bonden, og derved for Stiftelsen, om den Ligegyldige endnu noget mere ansporedes til at lægge Vind paa denne Dyrkning; og hvis den Tid skulde komme, da man paalagde alle nye saavel Gaard- som Huus – Fæstere bestemte Forpligtelser i denne Henseende, og overholdt disse, da vilde nok Nyttens deraf engang vise sig. Ved gode Køkkenhauger (479)

- f) D. e. een Arbeidsdag ugentlig, og desuden fire saakaldte Kiøbenhavnsdage aarlig (oprindelig bestemte til en Fodreise til Kbhvn., som f. ex Qvægdrivere for Forpagteren). Af saadanne Ugedagsmænd ere 15 bestemte til Arbeide i Skovene og Alléerne, 16 hos Spisemesteren (hvoraf de 10 til Skolehaugen), 6 hos Forvalteren, 4 hos Rector, 2 hos Oldfruen.

udmærke tvende af Byerne sig, Ladby og Vredsløse, der om Efteraaret føre deres Rødder og Urter læsseviis til Marked i de nærmeste Kiøbstæder, og derved have en ei ubetydelig Indtægt.

Angaaende een af Bøndernes Hovedafgifter, Tienden, er nylig 1818) en Contract bleven sluttet, hvorefter den ei længere skal ydes i Kiærven, men i Korn, som betales med Penge efter hvert Aars Capitelstaxt. Denne Contract, som paa Stiftelsens Forlangende er sluttet ved den dertil Kongelig anordnede Commission, skal være giældende for bestandig. Ved Commissionens Kiendelse er den fremtidige for bestandig. Ved Commissionens Kiendelse er den fremtidig Afgift bleven fastsat for hver Gaard især, forskiellig efter Jordens Beskaffenhed, saaledes at de fleste yde for hver enkelt Tiende (konge og Kirke-Tienden) fra fem til Sex Skiepper Byg aarlig af hver Tønde Hartkorn; ikkun saa lidet derover eller under. Tienden af hele Godset udgiør derved for Stiftelsen en aarlig Indtægt af 579 Tdr. Byg, hvoraf dog de 79 Tønder hidtil for det meste ere blevne eftergivne til Fordeel for de Bønder, som mest behagede det. Huusmændene betale efter Tiendeforeningen intet Korn, men skulle istedetfor, naar paafordres, giøre fire Arbeidsdage.

Med Bortforpagtningen af Hovedgaardens Marker blev der af Hans Excellence nuværende Skoleherre, saasnart Bestyrelsen var bleven ham overdragen, foretaget en Hovedforandring, hvis Vigtighed siden aarlig har viist sig. Istedetfor at samtlige Marker forhen vare bortforpagtede under Eet, bleve de nu inddeelte i forskiellige Lodder af ulige Størrelse, som indhegnedes og bortforpagtedes hver for sig. Stiftelsens Beliggenhed nærvæd Kiøbstaden kom derved tilpas: endeel af Lodderne bleve (480) bortforpagtede til Indvaanere i Nestved; nogle til de nærmest boende Bønder, og andre til Stiftelsens egne Betiente. Alle de vidtløftige Forpagtningsbygninger bleve derved overflødige: deres aarlige Vedligeholdelse – ei ubetydelig Udgift – kunde for Fremtiden spares: det Brændsel og Huusmandshoveri, som hidtil havde været Forpagteren tillagt, ligeledes: og dertil blev Forpagtningssummen af Smaalodderne betydelig større, end den af de samlede Marker tilforn havde været. Foruden de Lodder, der bortforpagtedes, bleve nogle udlagte som Lønningsjord til dem af Stiftelsens Embedsmænd eller Betiente, der hidtil hos Forpagteren havde haft frit Foder til visse Creature. Gaardens Marker bestaae i alt af 512 Tønder Land, hvoraf de 154 bleve udlagte som Lønningsjord d) og 358 bortforpagtedes, nogle paa ti Aar, andre paa Forpagternes Levetid; og Afgiften deraf, som, medens Jorderne vare samlede, havde udgiørt aarlig 650 Rdlr. (hvoraf dog, med hensyn til de Naturalfordele der vare Forpagteren tillagte, ikkun en ringe Deel kunde regnes for reen Indtægt), udbragtes nu til en Sum af 2002 Rigsdaler e), ja steg endog (481)

- j) Til Forvalteren omtrent 51 Tdr. Land; Spisemesteren 49 (foruden Græsning i en af Skovene paa 37 Tdr. Land); Rector 24; Skovrideren 17; Secr. Topp (som daværende Forstinspector) 10; Gartneren (nu Musiklæreren) 3 Tdr. Land. Dette er dog ikke alt sammen Agerland, men noget deraf bevoxet med Skov.
- k) Det Overskud, som udbragtes ved Forpagtningen af 1806, kunde dog ei heelt ansees som Gevinst, da der til den fratrædende Forpagter maatte udbetales en Lille Sum for den Tid, han havde tilbage.

ved en senere Forpagtning (1816) til 2875 Rigsbankdaler Sølv, der nu skulde være Stiftelsens Indtægt af benævnte Marker, hvis ei den senere Tids lave Kornpriser havde giørt det nødvendigt at tilstaae adskillige af Forpagterne nogen Nedsættelse i Afgiften, saa at samme nu ei udgiør uden omtrent 2380 Rbdlr. Sølv. Men desuagtet, og skjøndt det maae formodes, at bemeldte Indtægt ved en ny Forpagtning endnu mere vil blive nedsat, synes dog denne Operation stedse at maatte vorde til betydelig Fordeel for Stiftelsen. Foruden de Jorder, som saaledes ere bortforpagtede til Dyrkning, er der endnu nogle Enge, som aarlig

ved Auction bortleies til Høslæt, hvoraf Indtægten kan antages for omtrent 400 Rbdlr. Aarlig.

Af Herlufsholms Skove ere de fleste fredtagne (saa at det ei tillades Kreaturer at komme i dem), og indhegnede deels med Steengierder, deels med dobbelte Grøfter. De fredtagne Skove ere følgende:

Kalbyriis indeholder omtrent	418 Tdr. Land.
Steenskoven	406 Tdr. Land.
Skovene omkring Hovedgaarden:	
Raadmandshaugen	92 Tdr. Land
Frederikslund (forhen Lammehaugen	9 Tdr. Lan.
Den øvrige indfædede Deel (Friheden, Skytteskoven og Klosterskoven)	<u>228 Tdr. Land.</u>
Tilsammen	1154 Tdr. Land.

Af det her anførte Fladeindhold befandtes dog ved sidste Opmaaling ikke mere end 851 Tdr. bevoxet med Skov, da 121 Tdr. Land bleve beregnede at være Moser, og 121 Tdr. adspredte Pletter i Skoven, som dengang (482) endnu ei vare cultiverede, men som nu efterhaanden besaaes med Træfrø eller beplantes: Skovbetienternes Boliger og Jordlodder udgjøre 35 til 36 Tdr. Land, og noget optages af Veie og Hegn. Den allerstørste Deel af Skoven er Bøg; ikkun henved ti Tdr. Land i Kalbyriis ere for noget over en Snees Aar siden besaaede med Eeg, der nu staae i god Væxt; de to Smaaskove Raadmandshaugen og Frederikslund ere en Blanding af Eeg, Bøg og Ask, og bestemte for Fremtiden især til Eegs Opelskning; hist og her, fornemmelig i Moserne, findes endeel Elle, og desuden overalt omspredt, skjøndt ei i Mængde, Aunbøg, Naur og Skovabild. I de seneste Aar ere mange betydelige Pletter omkring i Skovene beplantede med Fyr, Gran og Ask. Ved en Commission, som af Hans Excellence Skoleherren dertil var antagen, bleve samtlige Skove for nogle Aar siden (1815) opmaalte, taxerede og inddeelte, og en fast Plan blev lagt for deres forstmæssige Behandling i Fremtiden f).

De indfædede Skove, med Undtagelse af dem der skulle anvendes til Eeg, bleve taxerede til lidet over 35600 Favne Kløvebrænde og 8800 Favne Fagot, hvoraf aarlig kan hugges omtrent 400 Favne Kløvebrænde 70 Favne Fagot; og det er beregnet, at enhver Deel af Skoven, som ved denne Hugst afdrives, skal, med Hensyn til den aarlige Tilvæxt, efter et Tidsløb af eethundrede og tyve Aar atter være tienlig til nye Hugst. Stiftelsens aarlige Brændeudviisning er lidet over 300 (483)

- l) Dette Arbeide blev udført af Hr. Kammerjunker, Jagt og Forst-Junker (nu Overførster) Wilh. Von Paulsen og et Par Forstcandidater. Favne g); og den har saaledes et aarligt Overskud til Salg. Foruden de fredtagne Skove haves endnu nogle Stykker, som ei ere indfædede; saaledes strax ved Gaarden; Kohaven, bestaaende af omtrent 37 Tdr. Land, som Spisemesteren har til Græsning, og et Par Skovstrimler langs med Aaen; Holløse Skov, en lille Egeskov (forhen paa omtrent 30 Tdr. Land), hvori Bønderne have Græsningsret, er fraliggende; en Deel deraf er allerede borthugget, og Resten vil med Tiden blive det. En anden lille eenligt liggende Skov paa omtrent 14 Tdr. Land, Guderuppeholme, har man ogsaa i den senere Tid fundet det tienligt at borthugge, saa at deraf (484)
- j) Til Skoleherren 50 Favne – Rector 24 (samt 10 Læs Qvas) – Anden Lærer 10 – de tre øvrige Lærere og Inspectøren hver 4 – Oldfruen 16 (desuden 60 Læs Tørv) – Secr. Topp 8

(desuden 20 Læs Tørv) – Musiklæreren 6 (desuden 8 Læs Tørv) – Opvarterne 5 – Disciplekamrene, Underviisningsalene og Spisestuen 42 – Skoleherrens Værelser, Bibliotheket, Naturrelie-kabinettet og Sygestuen 6 – Spisemesteren 50 (desuden 100 Læs Tørv og 40 Læs Qvas) Forvalteren 20 (samt den Tørv som levnes, naar Enhver har faaet sit) – Sognepræsten 12 – Birkedommeren 9 – de tre Almueskoler 8 – Skovrideren 5 (desuden 6 Læs Qvas og 10 Læs Tørv) – tre Skovfogder 4 (desuden en Skovoppasser 4 Læs Qvas) – Vandmølleren i Magle-Mølle 6½ Favne Kløvebrænde og desuden to Favne Gavnræ af Eeg – Sognets Jordemoder 4 Favne – Pensionist forrige Forvalter Clausens Enke 4 (desuden 6 Læs Tørv). De førstnævnte 50 Favne, samt Præstens Andeel, udvises paa Roden; de øvrige tilmaales og tilkiøres enhver Vedkommende.

Nu intet mere er tilbage. Foruden Brændet kunde Skolen udentvivl ogsaa i sine egne Skove have Tørveskær til Fornødenhed, hvis den trængte dertil, thi Tørvemoser findes her paa flere Steder; men disse benyttes blot lidet til Salg, da Stiftelsen har Ret til en aarlig Udviisning af 300 Læs Tørv paa Fensmark Mose, hvor Bunden er af meget god Beskaffenhed h).

Tilsynet med Skovene, samt Omsorgen for at de behandles efter den engang lagte Plan, er overdraget Skolens Forvalter i). Under han staaer Skovrideren, som tillige er Skytte, samt tre Skovfogder, foruden adskillige Ledevogtere, som hver for sig have Tilsyn i det dem anviste District. Til Skovens Fornødenhed er for nogle Aar siden, under Forvalterens Bestyrelse, anlagt en Planteskole (paa omtrent syv Skiepper Land), hvor unge Træer opelskes til Udplantning, fornemmelig Naaletær, Ask og Eeg, dog ogsaa andre, som Linder og (485)

- k) Denne Rettighed erholdt Stiftelsen i Aaret 1762 ved Mageskifte med daværende Eier af Holmegaard, Kammerherreinde Trolle, som til Magelæg erholdt en Bondegård i Fensmark med en liden Andeel i Mosen, der forhen tilhørte Skolen, samt Fensmark Skov (som ved Aftrædelsen indeholdt blot 247 Træer) Aarlig lader nu Holmegaards Eier Stiftelsen anvise 40 Qvadratfavne i Mosen, der skæres til en Dybde af tre Alen.

- l) Overtilsynet med Skovene havde forhen stedse paaligget Forvalteren, og den aarlige Underviisning foretoges sig en kongelig Skovridder; men Aar 1805 blev en egen Forstinspector ansat. Ved forrige Forvalter Clausens Død blev daværende Forstinspector Hr. N. C. v. Bülow udnævnt til Forvalter, og Bestyrelsen af Godset og Skovene bleve saaledes igien forenede under een Person.

Hestekastanier til Alleernes Vedligeholdelse, samt Frugttræer m. fl., paa hvilke sidstnævnte der i den senere Tid fornemmelig lægges Vind.

Jagten kan vel ei i Almindelighed regnes blandt Stiftelsens Indtægtskilder, da sædvanlig intet deraf sælges; undertiden skeer dog herfra en Undtagelse k), og en Herlighed er den altid, som fortiener at hævdes.

Det betydeligste Vildt her ere Raadyrene, hvoraf der overalt i Skovene findes endeel, saa at der uden Skade aarlig kan skydes 30 á 40 stykker; af Harer omtrent lige saa mange. Krondyr og Daadyr findes her ei i Almindelighed, men sielden forløber dog noget Aar, uden at jo enkelte komme streifende, og da sædvanlig blive til Bytte for Jægeren. Af Ræve findes her ikke saa, og man vaager over, at disse for Skovopelskningen nyttige Dyr, Skov- og Mark-Musenes naturlige Fiender, ikke udryddes: at der i eet Aar har været skudt eller fanget fra fyrretyve til et halvhundrede Stykker, har i den senere Tid ei været usædvanligt, ja et enkelt Aar endog halvfierdesindstyve. De Ræve, som fældes, tilhøre alle Skytten, som maa regne deres Bælge for en af sine bedste Indtægtskilder. Det samme er Tilfældet med Grævlinger, Oddere og Maarer, af hvilke sidste (486)

- l) Aar 1819 blev det besluttet at ødelægge Vildtet i en af Skovende (Steenskov) til Fordeel for Træplantningen sammesteds. Der blev da bortskudt 61 Raadyr og 31 Harer, hvoraf største Delen solgtes og indbragte 238 Rbdlr. Naar den unge Træer, som nu udplantedes, have naaet en vis Væxt, skulle Dyrene der igien fredes. Aar 1820 blev ligeledes noget solgt, for omtrent 50 Rbdlr.
- her dog kun findes faa, da de, som høist skadelige Rovdyr, stedes dræbes, naar og hvor de træffes l). Af Oddere, som opholdes sig i Aaen, bekommes aarlig nogle faa, som deels fanges med Sax, deels skydes, og det saavel Sommer som Vinter, da deres Pelsværk, det kostbareste indenlandske, til alle Aarstider er lige godt. Af Grævlinger træffes her adskillige; og da denne siellandske Biørn om Efteraaret, før den gaar i Vinterleie, er særdeles fed, saa fældes endeel af dem paa denne Aarstid, og give Skytten, mere ved deres Fedt end deres Skind, en god Indtægt. Egern findes aldeles ikke her i Skovene, skiondt de forekomme i nogle Naboskove.
- Andejagten er nu ubetydelig. Før Udskiftningen fandtes her forskiellige større og mindre Moser, isærdeleshed den betydelige Ladby-Mose, hvor, saavel som p Aaen, flere Arter Ænder, fornemmelig Graaanden (anas boschas) havde Rede om Sommeren; men nu ere disse Moser næsten alle med Flid udtørrede, og omdannede enten til Eng eller Agerland, og for Ænderne er der næsten intet andet Ynglested levnet end Holmene i Aaen, hvor dog sielden mere end eet eller to Par sees at vælge deres Sommerophold, da de nu ved Pramseiladsen idelig foruroliges. Efteraars- og Vinterjagten efter Ænder, som paa deres Træk kaste sig i Aaen eller i Søen ved Bredsløse, er maaskee noget bedre end (487)
- m) Den Maar, her af og til træffes, er Skovmaaren (mustela martes); Huusmaaren (mustela foina), som i den senere Tid ved sin stærke Formerelse er bleven saa skadelig i Fyen, findes aldeles ikke i Sielland.
- Sommerjagten, men dog heller ikke betydelig. Af Agerhøns fanges hvert Efteraar nogle Flokke i Garn, efter et Middeltal henved 40 Stykker, som siden fedes i det dertil indrettet Huus, deels for Tid efter anden at aflevere, deels for om Foraaret naar de i Græsset og Rugen kunne finde Skiul mod Rovfuglene, igien at løslades til Yngel. Brokfugle (Charadrius pluvialis), Holzsnapper og Bekkasiner (scolopax rusticola og gallinago) høre og til de Jagtfugle, som her sædvanlig falde For- og Efteraar, og fra Skytten afleveres; dog har Mosernes Udtørring ogsaa paa denne, ligesom paa Andejagten, viis sin ufordeelagtige Indflydelse.
- Fiskeriet er heller ikke nu, hvad det forud har været. Det store Antal Fiskeparker, Munkene havde anlagt ved Klosteret for derfra paa Fastedagene at forsyne deres Køkken, have allerede i hele det sidste Aarhundrede været forfaldne, og de Forsøg, som af Skoleherrene Grev Holstein og Thott bleve giorte med at istandsætte dem, forbleve frugtesløse. For noget over en halv Snees Aar siden ere de udgravne, og tildeels forvandlede til Agerland. De forhen fiskerige Søer, Skolen eiede i Nestved Marker, Store- og Lillesø, ere nu saaledes forsvundne, at Stedet, hvor den største af dem har ligget, ei engang kan paavises (man veed blot, at den laae ei langt fra Rønebeksholm Sø), og den anden er tilbage som et lidet Kiær, beliggende strax nedenfor Møllebanken (mod Kalbyriiskanten), hvori man for ei længe siden kunde fiske nogle faa Karudser; men ogsaa denne har i de sidste varme Sommer ganske været udtørret. Det Fiskeri, Skolen nu har tilbage, indskrænker sig til det i Gammelsø ved Vredsløse (mest Brasen (488) og Suder, i Aaen (mest Gieder, Aborrer, Skaller), og i Fiorden ved Gaunø indtil midtstrøms. Det sidstnævnte er bortforpagtet til

nogle Fiskere i Appenæs for en Aarlig Afgift af 1049 Pund Fisk, som til bestemte Tider leveres til Skolens Bord; det øvrige. Med Indbegreb af Kræbsefangsten i Aaen, til nogle Andre for 29 Rbdlr. Sølv aarlig. Kræbseriet har ellers forhen (indtil for en Snes Aar siden) været særskilt bortforpagtet mod en aarlig Afgift af totusinde Kræbs.

Foruden de her anførte faste Indtægtskilder er under Hans Excellence Skolens nuværende Directør aabnet et Par andre for Stiftelsen. Da nemlig Hans Excellence ønskede at forøge Underviisningsfagene med Tillæg af Musik, Gymnastik og Dands, men Skolens Kasse ei formaaede at bestride de deraf flydende Udgifter, saa fandtes det fornødent, ligesom det var stemmende med Villighed, at lade dem, til hvis Gavn Indretningen skulde gøres, selv bidrage til Omkostningerne. Af det Contingent, som hver betalende Discipel er lægger, tilflyde derfor 50 Rbdlr. Sølv aarlig Stiftelsens Kasse n), ligesom og Gratisterne til samme Øiemeed nu aarlig betale hver 4 Rbdlr. Sølv, hvilket tilsammen udgjør for Stiftelsen en aarlig Indtægt af omtrent 13 á 1400 Rbdlr. Sølv. Legatet fra Fyens Bispestol giver ligeledes en aarlig Indtægt, der, naar Stipendierne ere udbetale, kan anslaaes til 2 – 300 Rbdlr. Sølv til Fordeel for Kassen. (489)

- o) Enkelte Disciple have dog stedse, i Betragtning af deres Formuesomstændigheder, været fritagne for den her nævnte Afgift,

De af Cancelliets Fond Skolen tillagte 500 Rbdlr. Sølv, som allerede i sal Chr. Brandts Tid vare den bevilgede, har Hans Majestæt allernaadigst tilladt at maatte vedblive. Renterne af et Par Legater, det Meyerske og Roepstorffske som strax her nedenfor omtales, udgjøre aarlig 560 Rbdlr. Sølv og 250 Rbdlr i Sedler; og Skolen eier selv en Capital paa 4000 Rbdlr. Sølv, hvoraf den trækker Renter.

Fra samtlige her anførte Kilder hæver Stiftelsen sine ordinære Indtægter; men hvad disse for nogle Aar siden vare, ere de ikke nu, da saavel Korn- som Brænde-Priserne betydelige Fald ei har kunnet andet end nedsætte dem. I Regnskabsaaret fra 1 Mai 1817 til 1 Mai 1828 udgjorde samtlige Indtægter lidet over 34100 Rbdlr. i Sedler, hvilket efter den da giældende Bankkurs var i Sølv omtrent 18186 Rbdlr. I det følgende Aar derimod beløb de sig ei til meget over 24000 Rbdlr, i Sedler eller 16000 i Sølv, hvilken Indtægtssum siden den Tid atter noget er siunken, og desuden formedelst Afgifts-Restancerne og deraf flydende Tab lider en ei ubetydelig Afkortning †)

Hvad Stiftelsen ved disse Midler udretter, sees allerede af den foregaaende Fremstilling af Skolens nærværende Tilstand; men ved hvilket Personale den virker, og hvortil dens Indtægter anvendes, ville vi her (490) oplyse og lægge Regnskabet for 1821 til Grund for Beretningen.

Lønninger ere følgende o)

- †) Følgende er en kort Udsigt over Indtægterne til 1 Mai 1822, uden Hensyn til Restancerne: (490)

Rbdlr. Sedler

Pengeindtægter af Bøndergodset og Magle-Mølle (Hoveripenge, Landgildepeng, Indsætning m.m.) omtrent	7112
Værdien af Landgildesæden og Tienden efter Capitelstaxten, omtrent	2800.
Forpagtningsafgift af Markerne (der siden er formindsket)	3515.
Skovindtægter for Brænde, Gierdsel, Høe og Tørv	
Samt Vildt (hvilken Sum ogsaa for Fremtiden vil blive mindre)	2835
Disciplenes Bidrag til Skolens Kasse	1864

500 Rbdlr Sølv fra Cancelliets Fond	625	
Overskud fra den Fyenske Bispestols Legat.		
Efterat Stipendium deraf var udbetalt	212.	
Renter af det Moltiske, Roepstorffske og Meyerske Legat (hvilket sidste dengang var 10000 Rbdlr. Sølv)	1250	
Renter af Skolens egen Capital	200	
p) Lønningerne ere egentlig bestemte i Sølv, og indtil Slutningen af 1820 saaledes udbetalte; men da Stiftelsen lønnede Personer frivilligen i, indtil videre at modtage deres Lønninger i Navneværdi istedenfor i Sølv, hvilken Udbetalingsmaade da ogsaa blev antagen som Regel for Pensionisterne. Hans Excellence Skoleherren havde Heri foregaaet med sit Eksempel ved ganske at renoncere paa de 200 Rbdlr. Sølv, som ved eb Kgl. Resolution vare ham tillagte til en Secretærs Lønning. (See (491) Pag 368), samt paa nogle andre mindre Fordele, hvoraf han forhen havde været i Besiddelse.		
Rector p)		100 Rbdlr.
De fire andre Hovedlærer: den ældste 300; hver Af de andre 250 Rbdlr. (foruden fri kost, Vask, Ildebrand m.m.)	1050 Rbdlr	
Skrive- og Regne-Læreren, som tillige er Bibliothekar. 250 Rbdlr; Samme som midlertidig Inspectør ved Skolen		
150 Rbdlr. (foruden Bolig, Brænde og Jord)	400 Rbdlr.	
Musiklæreren (foruden fri Bolig, Brænde og Jord q)		375 Rbdlr.
Gymnastiklæreren	150 Rbdlr.	
Dandselærer har Skolen i de to sidste Aar ikke havt. (foruden var hans Gage aarlig 100 Rbdlr. Sølv, foruden fri Kost og Bolig i Underviisningstiden, samt fri Befordring til og fra Stiftelsen).		
Oldfruen (foruden fri Bolig og Kost m.m. og fire Fierdinger Sæbe r)		50 Rbdlr.
To Opvartere og to Gangkoner, hver 30 Rbdlr. (foruden Kosten)	120 Rbdlr.	
To Vaskepiger, hver 25 Rbdlr. (og Kosten)	50 Rbdlr.	
u) Om nogle andre Indtægter og Fordele for Rector og de øvrige Lærere findes Underretning Pag. 465, 466, 480 og 483.		
v) Indtil 1820 var Musiklærerens Gage 300 Rbdlr. Sølv.		
w) Den forrige Oldfrue, som døde 1820, havde i Løn 200 Rbdlr. Sølv.		
Vægteren	60 Rbdlr.	
Forvalteren til sig selv og en Skriver	900 Rbdlr.	
Desuden 12 Tdr. Rug, 12 Tdr. Byg og 30 Tdr. Havre; Samt til Skrivematerialer, Reiseomkostninger o. dsl 150 Rbdlr Sølv s).		
Gartneren	50 Rbdlr.	
(desuden 2 Tdr. Rug og 2 Tdr. Byg)		
Skovridderen		80 Rbdlr.
Tre Skovfogeder, hver 30 Rbdlr.	90 Rbdlr.	
Desuden tilsammen 9 Tdr. Rug, 11 Tdr. Byg, en Td. Havre Samt hver en Jordlod)		

Sognets tre Skoleholdere hver 50 Rbdlr., og den, som er Organist, desuden 30 Rbdlr.	180 Rbdlr.
(desuden hver en Td. Rug og en Td. Byg samt Jord. Lønnes i øvrigt af Degnekornet og Offeret), Skoleholderen i Riisløv 6 Rbd.; Bælgetræderen 5 Rbd.	11 Rbdlr.
Pensionist forrige Inspector Wang	300 Rbdlr
Pensionist forrige Spisemester Rosenmeier	200 Rbdlr.
Pensionist Forv. Clausens Enke	200 Rbdlr. (493)

- x) Om nogle andre Fordele for Skolens Forvalter see Pag. 480 og 483; ligeledes for Skovrideren pag. 380, 483, og 485.

Pensionist tvende gamle Enker efter en forhenværende Skovrider og en Taffeldækker, samt en gammel Opvarningskone og en Opvarter, tilsammen	78 Rbdlr.
(Desuden tre af de nævnte hver 2 Tdr. Rug, og noget Brændsel).	
Pengelønninger og Pensioner tilsammen i Sedler	5444 Rbdlr.
Skolens Bespisning beløber sig aarlig til omtrent 4400 Rbdlr. Sølv, eller i Sedler.	5500 Rbdlr.

(desuden 58 Tdr. Rug og 58 Tdr. Byg m.m. t.). (494)

- y) Efter den fra 1 Mai 1819 gieldende Contract med nuværende Spisemester nyder han for Bepisningen af hver af Skolens Personer (saavel Opvartere som Disciple og Lærere) ugentlig 2 Rbdlr. Sølv (uden Afkortning for Ferierne), som betales kvartaliter forud, den ene Rbdlr. efter den Børscurs, som gielder første Dag i Qvartalet. Desuden for hver af de betalende Disciple 2 Tdr. Rug. Og 2 Tdr. Byg aarlig efter Capitelstaxten, og for samtlige øvrige Kostgængere 58 Tdr. Rug, 58 Tdr. Byg, 1040 Pd. Fersk Fisk, 110 Par Landgildehøns, 16 Ugedagsmænd, Brugen af tvende Hauger, som han dog selv maa dyrke, samt frit Brændsel (see Pag 483). For Fremmede, som undertiden spise ved Skolens Bord, erholder han desuden Betaling efter en fastsat Taxt (for en middagsmaaltid 2 Mk., For Smørrebrød til Frokost 4 Skill og til Aften 6 Skill, alt i Sølv).

En Hovedudgift næst de her anførte er de Kongelige Skatter. Foruden dem af Godset, som Bønderne udrede hver for sig, men hvorfor Stiftelsen, som hver anden Godseier, er ansvarlig, og hvilke i Regnskabsaaret til 1 Mail 1821 har udgiort henimod 13000 Rbdlr. Sedler, har Stiftelsen selv i samme Aar havt at udrede, i Jord- og Tiende-Afgift m.m., omtrent 2160 Rbdlr. i Sedler u).

Andre ordinære Udgifter ere: til Bygningernes Vedligeholdelse; til nye Inventariers Anskaffelse og de gamles Istandsættelse; Rentepenge til Creditkassen af Capital 26700 Rbdlr. Sølv, samt Capitalafdrag v) ligeledes af en laanet Capital på 12000 Rbdlr. Sølv á 5 Procent, samt en anden paa 4000 á 4 Procent; Renter af Fattiglegater (det Gøyeske, Coldingske og Thottiske) som i sin Tid ere indbetalte i Stiftelsens Kasse x), (495)

Den ældste bevarede pengeseddel udstedt af Nationalbanken, er fra 1819.

Efter statsbankerotten i 1813 blev der udstedt pengesedler i den nye valuta; riggsbankdaleren (Rbdlr.). Den mindste var på én riggsbankdaler fra 1819. Udviklingen i trykkekunst med bogtrykt underbund og kobbertrykt hovedplade betød et æstetisk fremskridt for pengesedlerne. (indsat fra Wikipedia)

- y) Man seer her Vigtigheden af det forhen (Pag 114) omtalte Kongelige Privilegium, som strax ved Skolens Oprettelse blev den tilstaaet, at saavel den selv som dens Bønder skulde sa og stedse i Fremtiden være begriede for alle Arter af Skatter og Tynger. Siden Kong Frederik den Tredies Tid findes ingen Fornyse af dette Privilegium, hvilket udentvivl blot derved er tabt for Stiftelsen, at man har forsømt itide at drage Omsorg for dets Fornyse.
- z) Om denne i Anledning af Udskiftningen laante Capital see Pag, 261.
- æ)
- ø) Saadanne Legater, som udbetales Stiftelsen paa Vilkaar, at denne til evig Tid skal svare Renter af dem, ere den ei i Almindelighed til Gavn: tidlig eller seent forbruges Capitalen, og ophører at give Indtægt, men Renten bliver tilbage som en stedse trykkende Byrde. desuden Skovning og Hiemkiørsel af Deputatbrændet, samt anden Kiørsel i Stiftelsens Ærinde; Lys til Skolen m.m.; hvortil endnu maa lægges at der aarlige Tab ved mislig Betaling af Forpagtere og Fæstere.

Som en Følge af den her strax foran omtalte Forringelse af Indtægterne opdagedes det for nylig (1820), at disse ei længere vare tilstrækkelige til Udgifternes Bestridelse. Til at undersøge denne vigtige Sag blev da strax af Directøren udnævnt en Committee y), som foruden at anstille den fornødne Undersøgelse skulde for Hans Excellence foreslaae de Midler, man troede tienlige saavel til at dække den stedfindende Underbalance, som til for Fremtiden at tilveiebringe Ligevægt mellem Indtægter og Udgifter. Directørens frivillige Opoffrelse og samtlige Lønnings Nedsættelse fra Sølv til Sedler ere allerede omtalte som nogle af de Midler, hvorved dette Formaale skulde opnaaes. En af Hans Majestæt allernaadigst forundt Udsættelse med Afdraget paa Creditkasselaanet har for Øieblikket

ogsaa forskaffet Stiftelsen en Lettelse, den trængte til, og en Gave af Allerhøistsamme paa 12000 Rbdlr. dækkede Underbalancen. Og ved denne Hielp i Forbindelse med nogle Besparelser af adskillige mindre Udgifter (f. Ex. Til Dandselærers Lønning, til Bibliothekets og Naturaliekabinettets Forøgelse m.m.), (496)

Anderledes er, det, naar Capitalen strax anvendes til Indkiøb af Jordegods (saaledes dom det Resenske Legat) alle andre faste Eiendomme, saa at den bliver til en stedsevarende Indtægtskilde, hvoraf Renterne kunne tages.

z) Committeeen bestaaende af Retor og ældste Lærer foruden Forvalteren.

Og isærdeleshed ved den nu indførte strengere Oekonomie med alle ubestemte Udgifter, haaber man at have bragt det dertil, at Indtægterne og Udgifter for Fremtiden skulle balancere, hvilket dog meget vil beroe paa, hvorvidt Landproducenternes Priis vil gjøre det muligt for Bonden at yde hvad ham paaligger. Den her nævnte Undersøgelsercommittee er nu af Hans Excell. Directøren bleven bestemt til vedvarende under Navn af ”Committee for Stiftelsens oekonomiske Anliggender.” Som saadan fører den stadigen det Tilsyn, som Navnet antyder, og hvilket for Directøren selv som fraværende er umuligt; og om alle Ting af nogenlunde Vigtighed, der ligge indenfor Committeeens Virkekreds, afgiver den sin Betænkning til Directøren, som derefter selv resolverer.

Skolen har i nærværende Directørs Tid havt det Held at erhverve sig mange Velyndere, som i Gierningen have lagt deres Sindelag mod den for Dagen. Foruden de forhen omtalte Gaver af Bøger, Mynter og Naturalier, ere de Pengesummer, den ved forskellige Leiligheder har erholdt, ei ubetydelige. At den for det meste skylder sin Directørs aarvaagne Omhu disse Gaver, bør ikke fordølges: den Kiærlighed, Hans Excellence selv føler for Stiftelsen, stræber han og at opvække hos Andre, og ved ingen Leilighed, hvor det kan behøves, undlader han at tale dens Sag; men desuagtet er den dog Giverne ei mindre Erkiendtlighed skyldig. Efter Directørens Foranstaltning er derfor og i Bibliotheket nylig indrettet en Gavebog, hvori Stiftelsen til Underretning for Efterkommerne opbevarer sin Velgjøreres Minde. Med muligste Ziirlighed indføres her ei blot Navnene paa disse, men og udførlig Underretning om (497) Enhvers Gave. Først blandt dens Velgjørere maa nævnes Videnskabernes Beskytte og alt det Godes Befordrer, Danmarks hulde Konge, Frederik den Siette, som, foruden hvad han har skienket til Bibliothekets Forøgelse, oftere har ladet tilflyde Stiftelsen saadanne Penge, som leilighedsviis ere indkomne til offentlig Brug. Derved, samt ved adskillige Privates Gavnildhed, ved det Bidrag, Skovende have kunnet yde, fornemmelig i Krigsaarene, da Brændepriserne vare høie, og ved at benytte sine egne Capitaler, er det Stiftelsen har seet sig istand til at bekoste de flere anseelige nye Bygninger, hvorved Justitsminister Kaas’s Bestyrelsestid saa høiligen har udmærket sig, og stedse vil komme til at udgjøre et vigtigt Tidsrum i Skolens Historie z).

æ) Af Skovende er der i Aarene 1806 – 12 solgt for omtrent 74,000 Rigsdaler, og i Aarene 1813 – 18 for 36,686 Rigsbankdaler Navneværdi. Ved Kongelig Gavnildhed har Skolen i Hans Excell. Statsminister Kaas’s Bestyrelsestid oppebaaret 12000 Rigsdaler og lige saa mange Rigsbankdaler, og af Private 21000 Rigsdaler og 12000 Rigsbankdaler (foruden det Moltkiske og Meyerske Legat), hvilke Skolens Velgjørere fortjene her taknemmeligst at nævnes:

Aar 1805. forrige Oldfrue Jfr. D. W. Winther og Søster

1000 Rdlr.

Aar 1811 Hr. Generalkrigscommiss. Holm

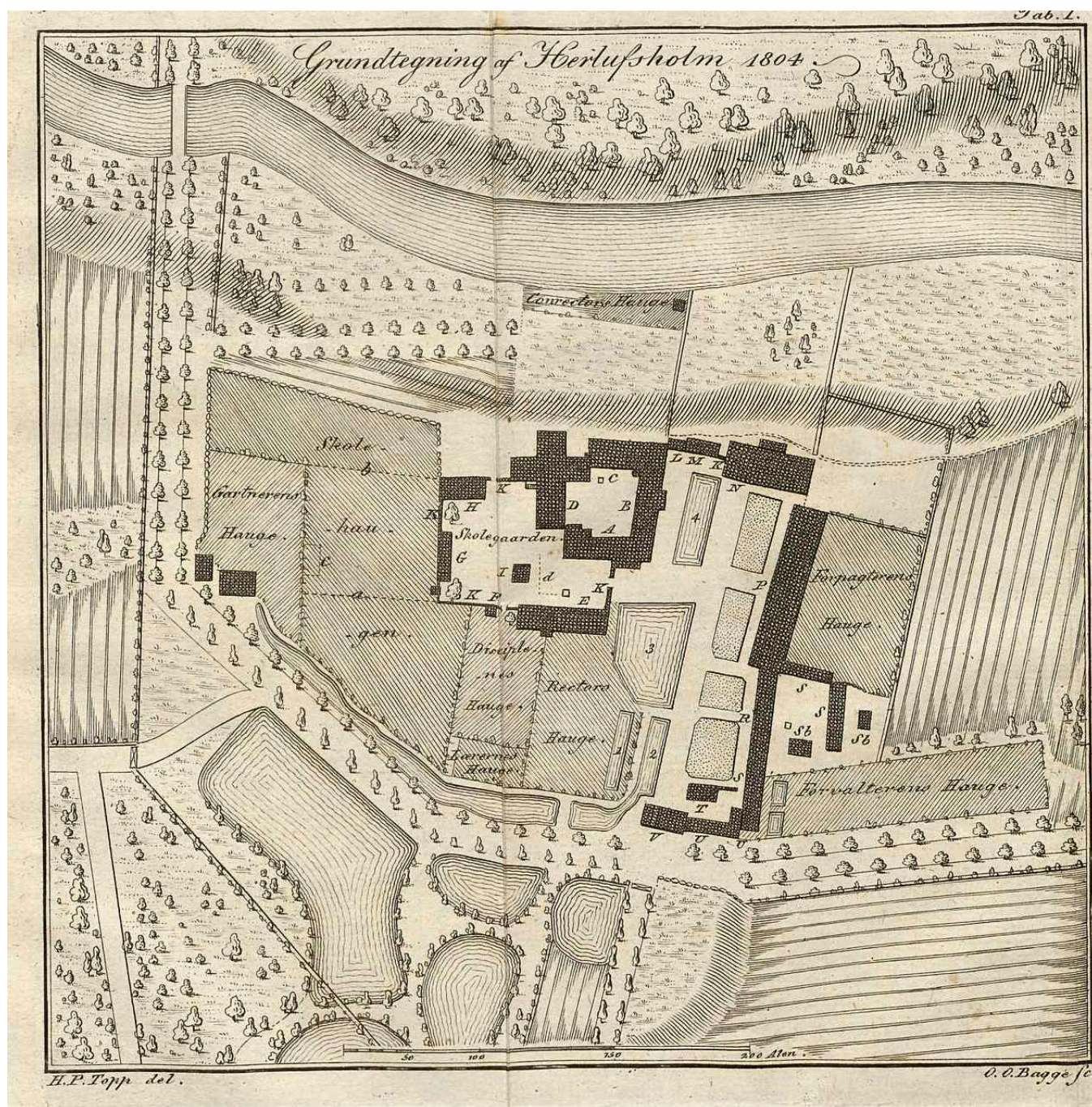
10000 Rdlr.

Aar 1811 Hr. Cancellieraad Hillerup	2000 Rdlr.	
Aar 1812 Gr, Agent Sødring		3000 Rdlr
Aar 1812 Hr. Cancellieraad Jessen	3000 Rdlr.	
Aar 1812 Hr. Kammerj. Jac. v. Benzon	2000 Rdlr.	
Aar 1816 Hr. Agent H. C. Hansen i Kallundb.		2000 Rdlr.
Aar 1817 Hr Etatsraad H. J. Hansen til Bramstrup og Steenalt	3000 Rdlr. (498)	
Aar 1818. Hr. Cancellieraad J. M. Berg til Skousboe	2000 Rbdlr.	
Aar 1818 Hr. Grev Ulr. Wilh. V. Roeostorff		5000 Rbdlr.

2) Om disse Legater findes Efterretning i Universitetsprogrammet: Festum sundebre in memoriam viri nobil. & excell. I. G. Comitiss de Moltke celebrandum, Havniæ 1818; ogsaa I Rahbeks Minerva for Jan. 1819, og i Nyerups Litteraturlæxikon.

Men blandt de Velgierninger, Herlufsholm i den senere Tid har oppebaaret, fortæner fortrinligviis at omtales en Gave af Hans Excellence afdøde Ordenscantsler, Overkammerherre og Geheime-Statsminister Grev Joachim Godske Moltke til Bregentved. Blandt de mange anseelige Legater til Videnskabernes Fremme, hvorved denne Hædersmand, hvis Navn ingen Dansk nævner uden Ærefrygt, har foreviget sit Minde, er ogsaa en Gave til Herlufsholm paa 10,000 Rbdlr. Sølv a). Kort før han bortkaldtes fra sit daadfulde Liv, havde han bestemt vor Skole dette Legat, men døde, inden Fundatsen for samme var bleven udfærdiget; og hans værdige Søn, Hr. Kammerherre og Ridder Grev A. Wilh. Moltke, Deputeret i det Kgl. Rentekammer og for Finantserne, er det nu overladt paa sin afdøde Faders Vegne at tage Bestemmelse. Kun saa meget er hidtil fastsat, at Capitalen, der bestaaer i en Kgl. Obligation, ei skal Stiftelsen udbetales, men stedse blive henstaaende hos Besidderen af Grevskabet Bredentved, som hæver og til Stiftelsens Regnskabsfører aarlig udbetaler Renterne. Legatets Varighed er saaledes betrygget, efter Giverens Ønske, af det Kgl. Danske Cancellie forsynet med den Paategning, at (499) den hverken maa sælges eller pantsættes. Renternes Udbetaling har allerede for en Tid siden taget sin Begyndelse, dog uden at der hidtil har fundet nogen særdeles Bestemmelse Sted angaaende deres Anvendelse. Det tør imidlertid antages for afgjort, at hele Legatet vil blive bestemt fir Fordeel for Skolens Disciple, og det Halvdelen deraf, aarlig 200 Rbdlr. Sølv, formodentlig til Understøttelse for fire af dem under deres Ophold i Skolen, den anden Halvdeel til Understøttelse for et Par Herlovianere ved Universitetet i deres to første Studenteraar. Et andet nyere Legat, som ligeledes for sin Vigtigheds Skyld særskilt bør omtales, er det Meyerske. Af den betydelige Formue, som salig Hofraad David Amsel Meyer ved Handelsklogskab havde samlet og ved Sparsomhed forøget, havde han i sit Testamente bestemt en Sum af 295,000 Rbdlr Sølvværdi til et Legat for offentlige Stiftelser, isærdeleshed for Skoler, og overladt den nærmere Bestemmelse angaaende Anvendelsen til Executorerne af Testamentet, nu de Herrer Grosserer Salmon. Seligman Trier, Mendel Levin Rathanson og Jac. Salom. Meyer, hvis Velvillie mod Stiftelsen, saavelsom mod dens Directør, Skolen har at takke for et Legat, som fra en oprindelig mindre Sum nylig er forøget til fiortentusinde Rbdlr. Sølv, hvoraf den allerede har begyndt at trække Renter. For den hele ovennævnte til Legater bestemte Sum kan i sin Tid ventes en Fundats b), hvor da den for Herlufsholm bestemte Andeel nærmere vil findes omtalt. (500)

c) See Hofraad D. A. Meyers Levnet ved Nathanson, Kbh. 1816. Pag. 93.

Kobberne

Tab I. Grundtegnning af Herlufsholm og Omegn 1804.

Tab II. Dito 1818.

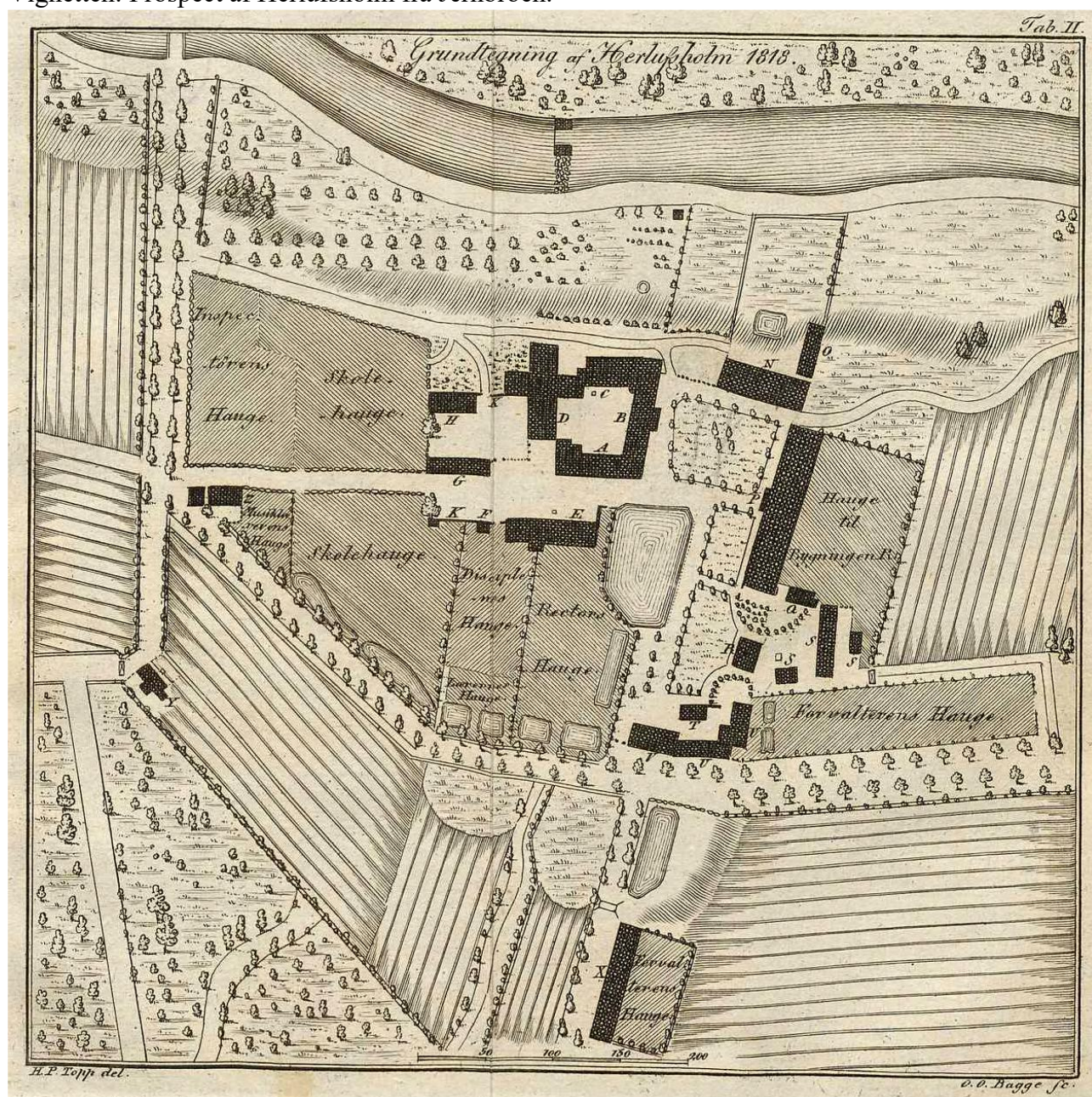
Tab III. Grundtegnning af Hovedbygningen.

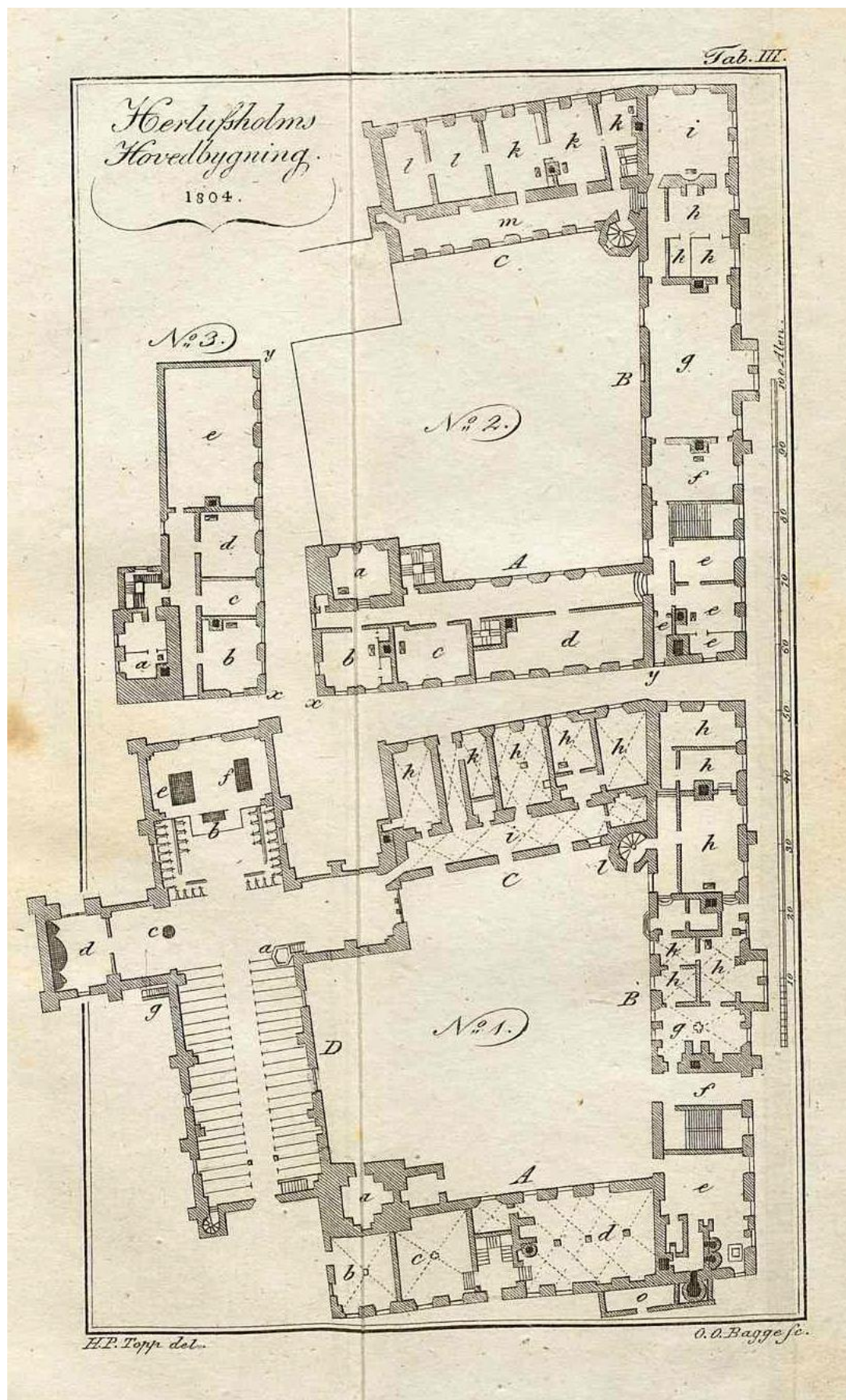
Tab IV. Prospect af Hovedbygningen og Rectorboligen.

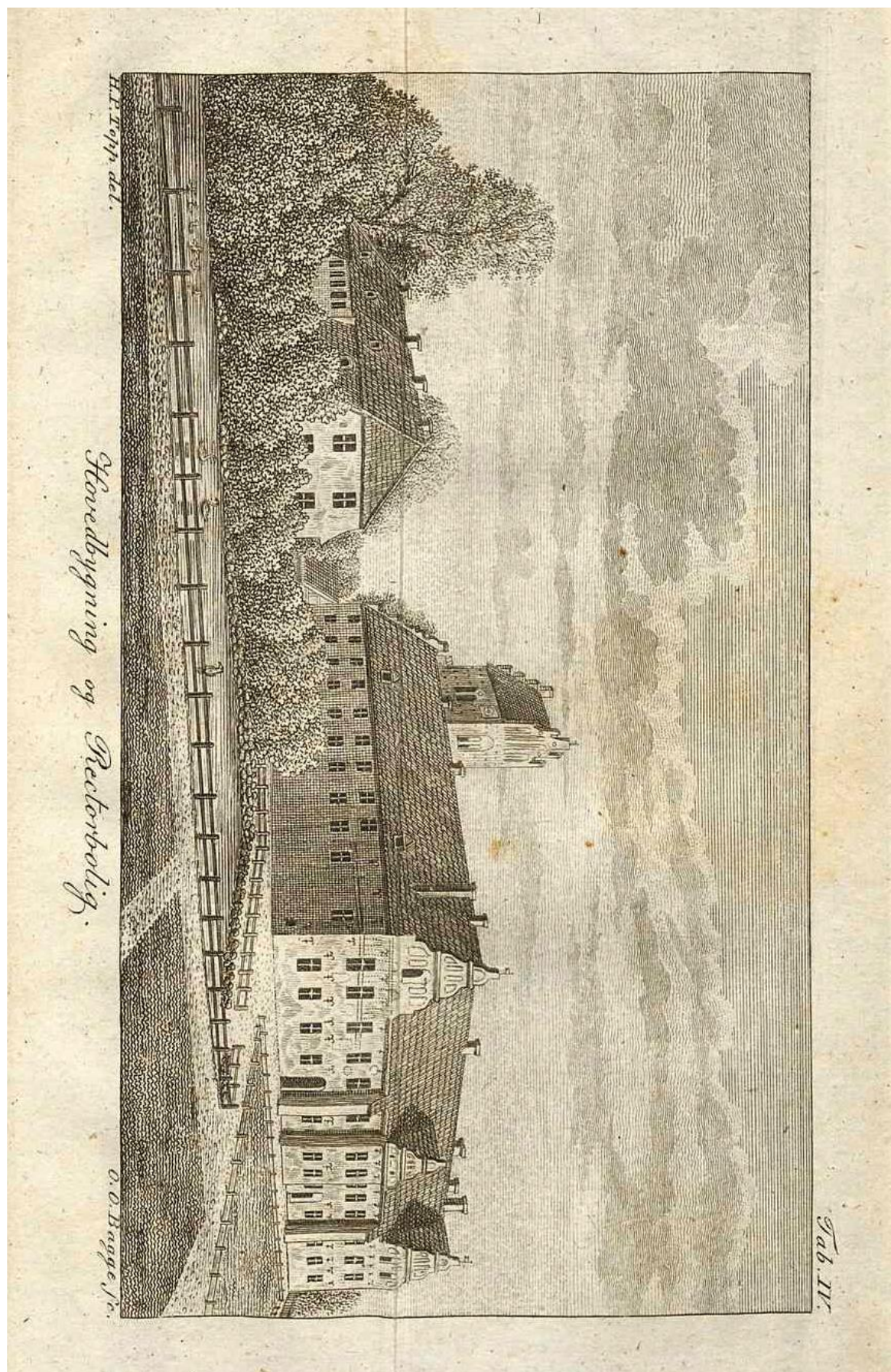
Tab V. Skolebygningen.

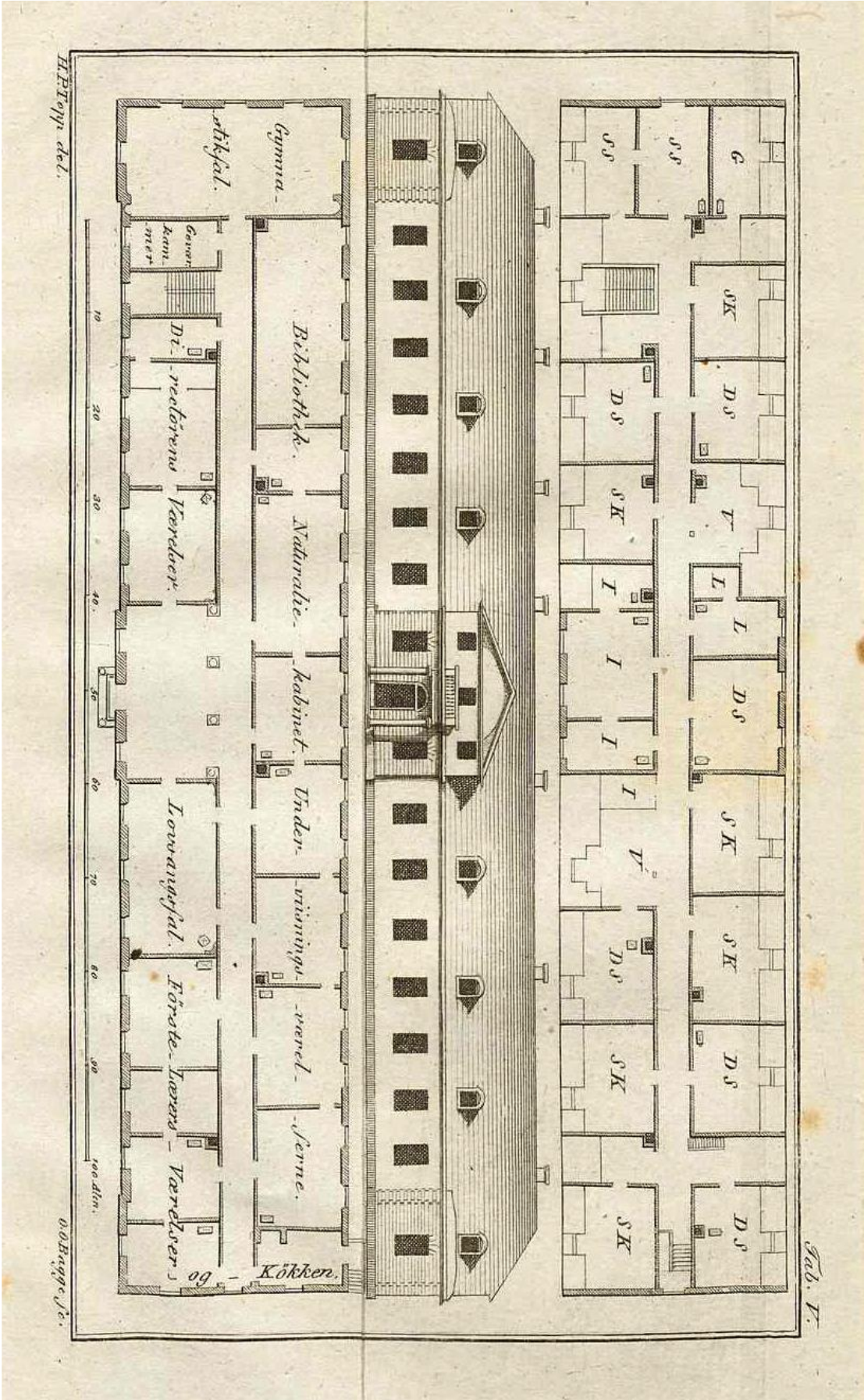
Tab VI. Prospect af Forstinspector- og Forvalter-Boligerne.

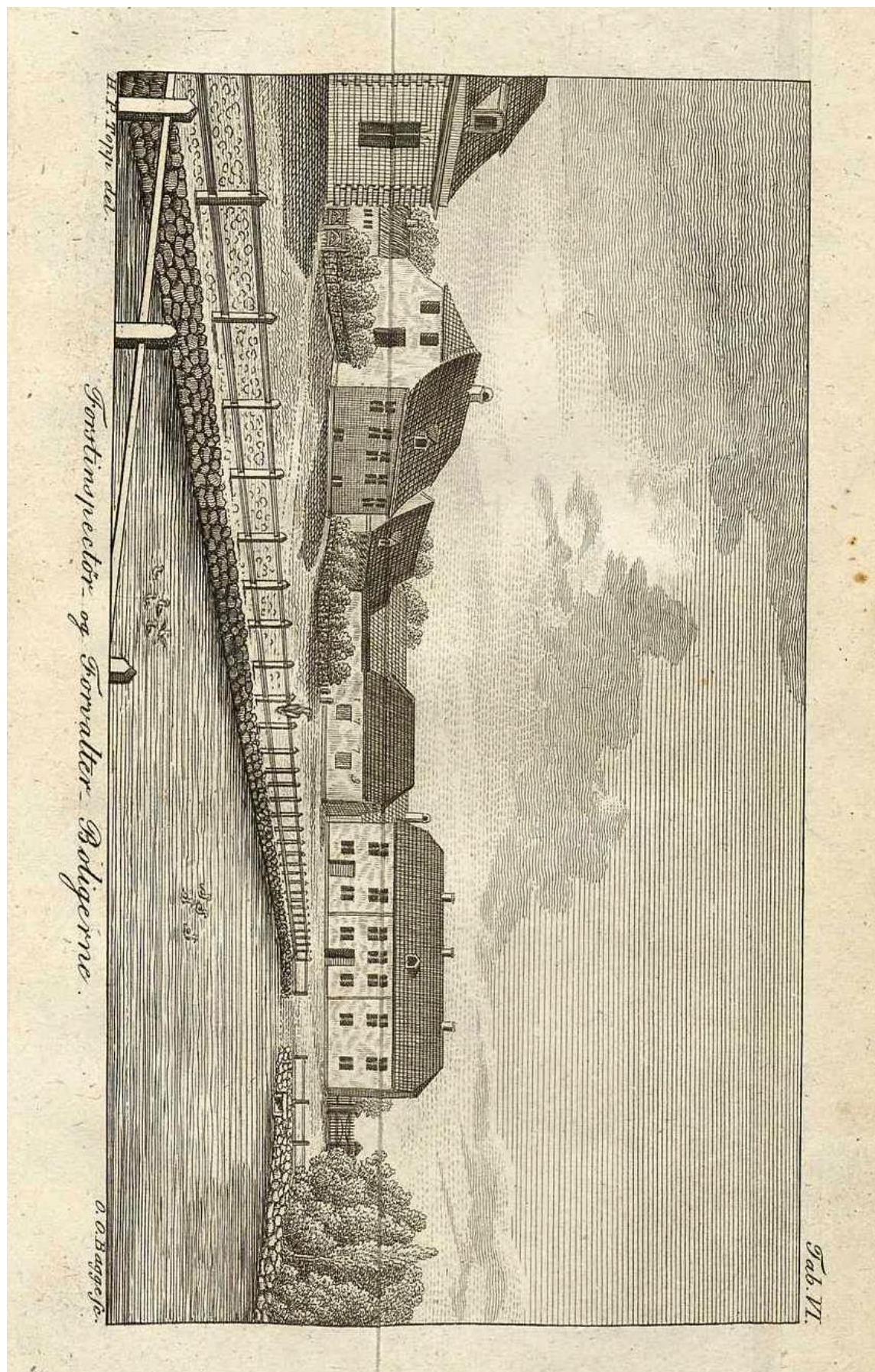
Vignetten: Prospect af Herlufsholm fra Jernbroen.

,

,

